

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Genel Gazetecilik Anabilim Dalı**

**TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE ÜYELİK SÜRECİNDE
RESMİ SÖYLEM KARŞISINDA SİVİL TOPLUM SÖYLEMİ: 1990
SONRASINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ**

DOKTORA TEZİ

ONUR ÖKSÜZ

DANIŞMANI: Prof. Dr. Nasır NİRAY

İZMİR-2008

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE ÜYELİK SÜRECİNDE RESMİ SÖYLEM KARŞISINDA SİVİL TOPLUM SÖYLEMİ: 1990 SONRASINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ” adlı doktora tezinin, tarafımdan bilimsel ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Onur ÖKSÜZ

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 09/05/2008 tarih ve 19/9 sayılı kararı ile oluşturulan jüri Genel Gazetecilik Anabilim Dalı doktora öğrencisi Onur ÖKSÜZ'ün "TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİNDE RESMİ SÖYLEM KARŞISINDA SİVİL TOPLUM SÖYLEMİ: 1990 SONRASINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ" başlıklı tezini incelemiş ve adayı 20/05/2008 günü saat 11:00'de ~~90 dk~~ süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız/düzeltilmesi gerekli olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

BAŞKAN

Prof. Dr. Nasır NİRAY

Başarılı

☒

Başarısız

☐

Düzeltilme (6 ay süreli)

☐

N. NİRAY

ÜYE

Prof. Dr. Ahmet BÜLEND GÖKSEL

Başarılı

☒

Başarısız

☐

Düzeltilme (6 ay süreli)

☐

ÜYE

Prof. Dr. Lütfiye OKTAR

Başarılı

☒

Başarısız

☐

Düzeltilme (6 ay süreli)

☐

ÜYE

Prof. Dr. Seyide PARSA

Başarılı

☒

Başarısız

☐

Düzeltilme (6 ay süreli)

☐

ÜYE

Yard. Doç. Dr. A. Oğuzhan KAVAKLI

Başarılı

☒

Başarısız

☐

Düzeltilme (6 ay süreli)

☐

Not: Doktora tezi savunma süresi asgari 90 dakika, azami 120 dakikadır.

ÖNSÖZ

Türkiye’de devlet-sivil toplum ilişkisini, demokrasi tartışmalarının en önemli iki unsuru olan Avrupa Birliği’ne üyelik süreci ve sivil toplum kuruluşları üzerinden sorgulayan bu çalışma, uzun bir sürenin ve yoğun bir emeğin sonucunda hazırlanmıştır. Çalışmanın ortaya çıkışında pek çok kişinin desteği bulunmaktadır.

Başta tez danışmanım Prof. Dr. Nasır NİRAY olmak üzere, çalışmanın hazırlanışı sırasında katkılarını esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Ahmet Bülend GÖKSEL’e, Prof. Dr. Lütfiye OKTAR’a, Prof. Dr. Ömer ÇAHA’ya, Prof. Dr. Seyide PARSA’ya, Prof. Dr. Tülay ÖZÜERMAN’a, Doç. Dr. Gülgün ERDOĞAN TOSUN’a, Yard. Doç. Dr. A. Oğuzhan KAVAKLI’ya, Yard. Doç. Dr. Melek ATABEY’e, Yard. Doç. Dr. Sıdika YILMAZ’a; değerli meslektaşlarım Araş. Gör. Dr. Arzu ERTAYLAN’a, Okutman Bilgen AYDIN SEVİM’e, Uzman Selin BİTİRİM’e ve burada isimlerini sayamadığım tüm arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Ve her şeyden önce, bu çalışmanın hazırlanışının her aşamasında yanımda olan ve desteklerini benden esirgemeyen değerli aileme, anneannem Vahide ÖZTÜRK’e, babam Özkan İsmail ÖKSÜZ’e, annem Yüksel ÖKSÜZ’e, ağabeyim Süleyman Ozan ÖKSÜZ’e, ablam Ayşegül ÖKSÜZ ÜNAL’a, eniştem Yüksel ÜNAL’a ve yeğenim Meriç ÜNAL’a şükranlarımı sunarım. Bu çalışmayı kendilerine ithaf etmekten onur duyuyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No :

GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM :	
AVRUPA BİRLİĞİ’NİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ VE AVRUPA BİRLİĞİ- TÜRKİYE İLİŞKİLERİ.....	6
1.1. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ.....	6
1.1.1. Avrupa Birliği Fikrinin Doğuşu.....	6
1.1.2. Avrupa Birliği’nin Genişleme Süreci.....	11
1.1.3. Avrupa Birliği’nin Kurumsal Yapısı.....	15
1.1.3.1. Temel Kurumlar.....	16
1.1.3.1.1. Avrupa Komisyonu.....	16
1.1.3.1.2. Avrupa Parlamentosu.....	17
1.1.3.1.3. Bakanlar Konseyi.....	18
1.1.3.1.4. Avrupa Konseyi (Avrupa Zirvesi).....	20
1.1.3.1.5. Avrupa Adalet Divanı	21
1.1.3.2. Tali Kurumlar.....	21
1.1.3.2.1. Ekonomik ve Sosyal Komite.....	22
1.1.3.2.2. Bölgeler Komitesi.....	22
1.1.3.2.3. Avrupa Yatırım Bankası.....	23
1.1.3.2.4. Avrupa Merkez Bankası.....	24
1.1.3.2.5. Ombudsman.....	25
1.1.3.2.6. Sayıştay.....	25
1.1.4. Avrupa Birliği’nin Bütünleşme Süreci.....	26
1.1.4.1. Kopenhag Kriterleri.....	26
1.1.4.2. Avrupa Tek Senedi	27
1.1.4.3. Avrupa Birliği Antlaşması.....	28
1.1.4.4. Amsterdam Antlaşması.....	30
1.1.4.5. Avrupa Birliği Anayasası.....	30
1.1.5. Avrupa Birliği Ulus-Devlet İlişkisi	33

1.2. AVRUPA BİRLİĞİ -TÜRKİYE İLİŞKİLERİ.....	38
1.2.1. 1960-1990 Arası Dönemde Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri.....	38
1.2.1.1. İlişkilerin Başlangıcı.....	38
1.2.1.2. Ankara Anlaşması.....	41
1.2.1.3. Katma Protokol.....	45
1.2.1.4. Tam Üyelik Başvurusu.....	48
1.2.2. 1990 Sonrası Dönemde Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri.....	51
1.2.2.1. Gümrük Birliği Anlaşması (6 Mart 1995).....	51
1.2.2.2. Lüksemburg Zirvesi (12-13 Aralık 1997).....	56
1.2.2.3. Helsinki Zirvesi (10-11 Aralık 1999).....	58
1.2.2.4. Nice Zirvesi (7-9 Aralık 2000).....	60
1.2.2.5. Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program.....	61
1.2.2.6. Avrupa Birliği'ne Uyum Yasaları.....	63
1.2.2.7. Kopenhag Zirvesi (12-13 Aralık 2002).....	67
1.2.2.8. Brüksel Zirvesi (16-17 Aralık 2004).....	67
1.2.2.9. Müzakere Çerçeve Belgesi (3 Ekim 2005).....	68
1.2.2.10. Avrupa Birliği'ne Katılım Müzakereleri.....	70

İKİNCİ BÖLÜM:

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUMUN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ VE TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ.....73

2.1. SİVİL TOPLUMUN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ.....	73
2.1.1. Sivil Toplum Kavramının Düşünsel Gelişimi.....	73
2.1.1.1. Sözleşmecî Düşünürlerde Sivil Toplum.....	74
2.1.1.1.1. Thomas Hobbes'da Sivil Toplum.....	74
2.1.1.1.2. John Locke'da Sivil Toplum.....	75
2.1.1.1.3. Jean Jacques Rousseau'da Sivil Toplum.....	76
2.1.1.2. Çatışmacı Düşünürlerde Sivil Toplum.....	77
2.1.1.2.1. Georg Wilhelm Friedrich Hegel'de Sivil Toplum.....	78
2.1.1.2.2. Karl Marx'da Sivil Toplum.....	79
2.1.1.1.3. Antonio Gramsci'de Sivil Toplum.....	81

2.1.2. Sivil Toplum Kavramı.....	82
2.1.3. Sivil Toplum-Devlet İlişkisi.....	88
2.1.4. Sivil Toplum-Demokrasi İlişkisi.....	94
2.1.5. Sivil Toplum Pratikleri: Sivil Toplum Kuruluşları.....	99
2.2. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUMUN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ VE TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE ÜYELİK SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ.....	106
2.2.1. Türkiye’de Sivil Toplumun Tarihsel Gelişim Süreci.....	107
2.2.1.1. Osmanlı Dönemi’nde Sivil Toplum.....	109
2.2.1.2. Cumhuriyet Dönemi’nde Sivil Toplum.....	113
2.2.1.2.1. Tek Parti Dönemi’nde Sivil Toplum.....	113
2.2.1.2.2. Çok Partili Dönem’de Sivil Toplum.....	114
2.2.1.2.3. 1980 Sonrası Dönem’de Sivil Toplum.....	117
2.2.2. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü.....	122
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:	
TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE ÜYELİK SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM SÖYLEMİ VE AVRUPA BİRLİĞİ’NE ÜYELİK SÜRECİNİN TÜRK BASININDAKİ TEMSİLİ.....	136
3.1. TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE ÜYELİK SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM SÖYLEMİ.....	140
3.1.1. Görüşme Tekniği ve Betimsel Analiz Yöntemi.....	140
3.1.2. Sivil Toplum Kuruluşları Temsilcileri ile Gerçekleştirilen Yapılandırılmış Görüşmelerin Betimsel Analizi.....	143
3.1.2.1. Türkiye’de Devletin Sivil Topluma Yaklaşımı Temasının Analizi.....	146
3.1.2.2. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyelik Süreci Temasının Analizi.....	148
3.1.2.3. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü Temasının Analizi.....	153
3.1.2.4. Türkiye’de Basının Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecine Yaklaşımı Temasının Analizi.....	159

3.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİNİN TÜRK BASININDAKİ	
TEMSİLİ.....	161
3.2.1. Eleştirel Söylem Analizi Yöntemi.....	161
3.2.2. 1990 Sonrası Dönemde Türk Basınında Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri	
Hakkında Yer Alan Haberlerin Eleştirel Söylem Analizi.....	167
3.2.2.1. Gümrük Birliği Anlaşması ile İlgili Haberlerin Analizi.....	169
3.2.2.2. Lüksemburg Zirvesi ile İlgili Haberlerin Analizi.....	178
3.2.2.3. Helsinki Zirvesi ile İlgili Haberlerin Analizi.....	185
3.2.2.4. Nice Zirvesi ile İlgili Haberlerin Analizi.....	194
3.2.2.5. Kopenhag Zirvesi ile İlgili Haberlerin Analizi.....	200
3.2.2.6. Brüksel Zirvesi ile İlgili Haberlerin Analizi.....	210
3.2.2.7. Müzakere Çerçeve Belgesi ile İlgili Haberlerin Analizi.....	220
SONUÇ.....	232
KAYNAKÇA.....	243
EKLER.....	266

KISALTMALAR

AAET: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ABGS: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği

ADD: Atatürkçü Düşünce Derneği

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AKÇT: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

AT: Avrupa Topluluğu

BAB: Batı Avrupa Birliği

COREPER: Daimi Temsilciler Komitesi

ÇYDD: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği

EFTA: Avrupa Serbest Mübadele Bölgesi

KOB: Katılım Ortaklığı Belgesi

LDT: Liberal Düşünce Topluluğu

NAFTA: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Alanı

SSCB: Sosyalist Sovyet Cumhuriyetler Birliği

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TESEV: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'nın ardından, savaşın neden olduğu yıkımları gidermek ve Avrupa ülkeleri arasında birlik ve dayanışmayı sağlamak amacıyla temelleri atılan Avrupa Birliği (AB), kendi içerisinde birtakım kurumsal ve yapısal dönüşümler gerçekleştirerek ve tüm kıtayı kapsayacak şekilde genişlemesini sürdürerek bugün dünyanın en büyük bölgesel birliklerinden biri haline gelmiştir. Türkiye'nin ihracat ve ithalatında en büyük paya sahip olan Avrupa Birliği ile ilişkileri, 1950'li yılların sonlarına dek uzanmaktadır. Modernleşme projesinde batılılaşmayı hedef alan Türkiye Cumhuriyeti, bu anlayışın bir uzantısı olarak Batı'da kurulan her türlü oluşum içinde yer almayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda, Avrupa Birliği'nin (o dönemki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun) kurulmasından kısa bir süre sonra, üyelik için Birliğe başvuruda bulunmuştur. Aradan geçen yarım asrı aşkın süre sonucunda sadece "aday ülke" statüsünü elde edebilmiş olmasına rağmen üyelik konusundaki ısrarını sürdürmüş olması, Avrupa Birliği'ne üyeliğin Türkiye için taşıdığı önemi açıkça ortaya koymaktadır.

Avrupa Birliği'ne üyelik süreci, Türk siyasetinin öncelikli gündem maddeleri arasındaki yerini her zaman korumaktadır. Siyasal partilerin seçim programlarında, iktidara geldikleri takdirde Avrupa Birliği konusunda gerçekleştirmeyi planladıkları icraatları anlatan bölümlere yer verilmektedir. Avrupa Birliği üyeliği konusunda yaşanan gelişmeler, basında ayrıntılı bir şekilde aktarılmaktadır. Avrupa Birliği üyeliği ile Türkiye'nin demokratikleşmesi arasında bir paralellik kurulmaktadır. AB'ye üyelikle birlikte, Türkiye'nin demokratikleşeceği, ekonomik olarak kalkınacağı, refah düzeyinin yükseleceği ve işsizliğin azalacağı verili kabul edilmektedir. Bu anlayışın sonucu olarak, üyelik karşıtı görüşler, Türkiye'nin demokratik gelişimine karşı düşünceler olarak etiketlenerek marjinalleştirilmektedir.

Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin, Türkiye'nin demokratikleşme sürecine katkı sağlayacağı kuşkusuzdur. Siyasal ve ekonomik kriterler ile Topluluk müktesebatına uyumu içeren Kopenhag kriterlerinin yaşama geçirilmesi yönünde gerçekleştirilen yasal düzenlemeler, buna örnek olarak gösterilebilir. Ancak, Türkiye'nin demokratikleşme

sürecinin topyekûn Avrupa Birliği üyeliğine indirgenmesinin, sağlıklı bir bakış açısının gelişmesine neden olacağı düşünülmektedir. Bir ülkede demokrasinin kurumsallaşabilmesi için her şeyden önce demokratik ve sivil değerlerin siyasal kültür tarafından özümzenmesi ve yeniden üretilmesi gerekmektedir. Bu süreç ise, bireylerin hak ve özgürlüklerinin bilinci içerisinde gerçekleştirdikleri eylemler sonucunda elde ettikleri kazanımlarla gerçekleşmektedir. Bu süreç yaşanmadan, bir üst kurum tarafından yukarıdan aşağıya dayatılan düzenlemeler, içerik olarak demokratik de olsalar, yaşama geçme şansı bulmayan yasal düzenlemeler olarak kalacaktır. Avrupa Birliği'ne uyum süreci kapsamında Türkiye'nin gerçekleştirdiği yasal düzenlemeler, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Geniş bir toplumsal uzlaş ortamı sağlanmaksızın, salt Avrupa Birliği istediği için birbiri ardına çıkartılan bu düzenlemelerin, uygulama alanında tam olarak yaşama geçirilebildiğini söylemek mümkün değildir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği'ne üyelik gibi bütün olarak toplumsal yaşamın her alanını etkileyecek olan bir sürecin, geniş bir toplumsal katılımı, ön kabulsüz bir şekilde her yönüyle tartışılmasının ve değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bir anlamda toplumun sivilliğinin de tartışılmaya açıldığı bu süreçte, sivil topluma ve sivil toplumun temsilcisi olan sivil toplum kuruluşlarına (STK'lara) oldukça önemli roller düşmektedir.

Sivil toplum, kavramsal olarak toplumun çağdaşlaşmasına atıfta bulunmaktadır. Gönüllülük temelinde örgütlenen ve devletten özerk olan toplumsal birliklerin oluşturduğu alanı ifade etmektedir. Kavram, toplumsal olarak gerçekleştirilen mücadeleler sonucunda, devlet karşısında elde edilen serbestlik alanını sembolize etmektedir. Tarihsel olarak ilk kez Batı'da ortaya çıkan sivil toplum olgusu, uzun bir tarihsel ve felsefi geçmişe sahiptir. Batı ile kıyaslandığında Türkiye'de, sivil toplumun gelişim sürecinin oldukça yeni olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Özellikle 80'li yılların başında, kamusal alanda tartışılmaya başlanan sivil toplum kavramı, devletin baskıcı uygulamaları karşısında koruyucu bir alan olarak görülerek toplumun değişik kesimleri tarafından sahiplenilmiştir. 90'lı yıllardan itibaren de, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde yaşanan ivmeyle birlikte sivil toplum tartışmalarının, merkeze oturduğu gözlenmektedir.

Avrupa Birliği, üyelik sürecinde devlet yetkilileri kadar sivil toplum kuruluşlarını da muhatap almaktadır. Her şeyden önce toplumların birlikteliğini ifade eden Avrupa Birliği, aday ülkelerde sivil toplumun gelişimine büyük önem vermekte ve bunun sağlanması yönünde önlemlerin alınmasını öngörmektedir. Bu doğrultuda Türkiye’de de sivil toplumun gelişiminin sağlanması için yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Ancak bu düzenlemelerin, AB’ye üyelik doğrultusunda alelacele gerçekleştirilen diğer düzenlemeler gibi, yasalardaki biçimsel değişiklikten ibaret kaldığı ve uygulamada işlerlik kazanmadığı görölmektedir. Belirtildiği üzere sivil toplum, toplumun bilinçlenmesinin sonucunda devlet karşısında kazanılan özgürlükler alanını ifade etmektedir. Böylesi bir toplumsal bilincin tam olarak oluşmadığı Türkiye’de, devletin sivil toplumu kabullenmedeki isteksiz tavrı bugün hala mevcudiyetini sürdürmektedir. Devletin sivil toplum kuruluşlarına olan yaklaşımında, resmi ideolojik çerçevenin belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, devletin, sivil toplum kuruluşlarıyla olan ilişkisinde taraflı bir bakış açısının hakim olduğu görölmektedir. Sivil toplum kuruluşları, devletle olan ilişkilerinde uzlaşmacı ya da çatışmacı bir tutum takınma arasında tercih yapmak durumunda kalmaktadır. Bunun sonucunda ise, sivil toplum kuruluşlarının sivilliği konusundaki tartışmalar her geçen gün artmaktadır.

Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde sivil toplumun aktif katılımı son derece önem taşımaktadır. Avrupa Birliği’ne üyeliğin, ulusal bir idea olarak görölmeksizin her yönüyle tartışılıp sorgulanmasında, üyelik konusunda toplumun bilinçlendirilmesinde ve toplumun üyeliğe hazırlanmasında sivil toplum kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir. Resmi ideolojinin belirleyici olduğu Türkiye’de, devletten tam olarak ayırışamayan sivil toplum kuruluşlarının, bu fonksiyonlarını ne ölçüde yerine getirebildikleri konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde, resmi söylem karşısında sivil toplum söylemine eleştirel bir bakış, bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Sivil toplum-devlet ilişkisini, Türkiye’nin batılılaşma sürecinin en somut görünümü olan Avrupa Birliği’ne üyelik süreci üzerinden sorgulayan bu çalışma, eleştirel niteliğiyle konuya farklı bir bakış açısı getirebilmeyi hedeflemektedir.

Antonio Gramsci'nin, sivil toplumu resmi ideolojiyi toplumsal alanda yeniden üreterek devletin meşruiyetinin devamını sağlayan bir araç olarak nitelendirdiği hegemonya kuramından yola çıkarak, çalışmanın hipotezi şu şekilde kurulmuştur: “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde sivil toplum söylemi, varolan egemen ideolojik söylemin çerçevesi içinde kalmaktadır”. Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde sivil toplum söyleminin, resmi ideolojik söylem karşısında farklılaşmadığı ve alternatif söylemler geliştiremediği öngörülmektedir.

“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Resmi Söylem Karşısında Sivil Toplum Söylemi: 1990 Sonrasına Eleştirel Bir Bakış” başlıklı çalışma, teorik bölümleri ve araştırmayı içeren üç bölümden oluşmaktadır. “Avrupa Birliği’nin Tarihsel Gelişim Süreci ve Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri” başlıklı birinci bölümde, ilk olarak Avrupa Birliği’nin tarihsel gelişim süreci ele alınacaktır. Birlik fikrinin doğuşu, Birliğin genişleme süreci, Birliğin kurumları ve Birliğin bütünleşme süreci üzerinde durulacaktır. Bugün siyasal anlamda federal bir devlet olma yolunda hızla ilerleyen Avrupa Birliği’nin, ulus-devlet yapılanması ile ilişkisi tartışılacaktır. Ayrıca, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinin bugün itibarıyla gelmiş olduğu noktayı daha iyi anlayabilmek için tarihsel gelişim süreci üzerinde durulacaktır.

“Dünyada ve Türkiye’de Sivil Toplumun Tarihsel Gelişim Süreci ve Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü” başlıklı ikinci bölümde, ilk olarak sivil toplumun tarihsel ve kuramsal gelişim süreci üzerinde durulacaktır. Sivil toplum kavramına, sivil toplumun devlet ve demokrasi kavramlarıyla ilişkisine ve sivil toplum kuruluşları üzerindeki tartışmalara değinilecektir. Kavramın, Batı’da geçirdiği tarihsel evrim süreci ortaya konulduktan sonra, sivil toplumun Türkiye’deki gelişim süreci aktarılacaktır. Osmanlı Devleti’nde ve Türkiye Cumhuriyeti’nde sivil toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının izleri dönemsel olarak incelenecektir. Son olarak da, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde sivil toplum kuruluşlarının oynadıkları rol üzerinde durulacaktır.

“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Söylemi ve Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinin Türk Basınındaki Temsili” başlıklı üçüncü bölüm

ise, çalışmanın araştırma bölümünü oluşturmaktadır. Araştırma bölümü, iki kısımdan meydana gelmektedir. İlk olarak, sivil toplumu temsilen seçilen dört sivil toplum kuruluşuyla, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreci konusunda gerçekleştirilen yapılandırılmış görüşmeler, betimsel analiz yöntemiyle çözümlenecektir. Araştırmanın çalışma kümesi, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD) Genel Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Türkel Minibaş, Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD) Genel Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Ali Ercan, Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) Genel Başkanı Prof. Dr. Atilla Yayla ve Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) Genel Başkanı Dr. Can Paker'den oluşmaktadır. Çalışma kümesinin bu dört STK'nın temsilcileriyle sınırlı olması, Türkiye'deki tüm STK'lar adına bir genelleme yapmaya olanak tanımamakla birlikte; söz konusu kuruluşların, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği konusunda sivil toplum kuruluşlarının söylem çeşitliliğini yansıtır nitelikteki kuruluşlar olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın ikinci kısmında, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin Türk basınındaki temsili incelenecektir. Bu çerçevede 1990'dan günümüze Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerindeki önemli zirve dönemlerinde, konuyla ilgili basında çıkan haberler eleştirel söylem analizi yöntemiyle çözümlenecektir. Araştırmanın örneklemini Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazeteleri oluşturmaktadır. Örneklemin üç gazeteyle sınırlı olmuş olmasına karşın, araştırmaya dahil edilen bu üç gazetenin gerek tiraj, gerek mülkiyet yapısı, gerek yayın politikası gerekse temsil ettiği kitle bakımından Türk basınının mozaikini iyi bir şekilde yansıttığı düşünülmektedir. Araştırmaya 1990 sonrası dönemin temel alınmasının nedeni, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde önemli dönemeçlerin bu dönemde yaşanması ve STK'ların da bu dönemden itibaren adından sıklıkla söz ettirmeye başlamasıdır. Her iki araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular, araştırmanın kuramsal ardılları ve hipotezi doğrultusunda sonuç bölümünde tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ’NİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ VE AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Türkiye’nin iç ve dış politikasında etkili bir işleve sahip olan Avrupa Birliği, kurulduğu tarihten bu yana, reform olarak addedilebilecek bir dizi yapısal ve işlevsel dönüşümler gerçekleştirerek tüm kıtayı kapsayan federal bir devlet olma yönünde önemli mesafeler almıştır. Avrupa Birliği bugün dünya ekonomisinde ve siyasetinde söz sahibi olan en güçlü bölgesel birliklerden biri haline gelmiştir. Bu bölümde, Avrupa Birliği’nin tarihsel gelişim süreci incelenecek ve bu süreç içerisinde Birliğin geçirmiş olduğu dönüşümler ele alınacaktır. Aynı zamanda Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri’nin bugün geldiği noktayı daha iyi anlayabilmek amacıyla bu ilişkilerin arka planı incelenecektir.

1.1. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Avrupa Birliği’nin tarihsel gelişim süreci içerisinde AB fikrinin doğuşuna, AB’nin gelişim sürecine, AB’nin kurumsal yapısına, AB’nin bütünleşme sürecine ve AB-ulus devlet ilişkisine değinilecektir.

1.1.1. Avrupa Birliği Fikrinin Doğuşu

Avrupa’da bir birlik oluşturma düşüncesi oldukça eski tarihlere dayanmaktadır. La Rochefoucau Saint-Simon, William Penn, Due de Sully, Augustin Thierry, Emile Girardin, Count Coudenhove Kalergi, M. Briand gibi birçok düşünür, eserlerinde Avrupa’da bir birlik kurulmasını savunmuşlardır. Fransız yazar Victor Hugo, Avrupa Birliği konusundaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: “ABD nasıl yeni bir dünyayı taçlandırıyor, bir gün gelecek Avrupa Birleşik Devletleri de eski dünyayı süsleyecektir. İster benimsensin ister ret edilsin birlik fikri, hiç durmadan yakılıp yıkılan, kasılıp kavrulan bir kıtanın bin yıllık hülyası olarak her zaman varlığını

sürdürmektedir”¹. İngiliz düşünür Jeremy Bentham ise, 1789 yılında yayımladığı “Kalıcı ve Evrensel Barış Planı” adlı eserinde Avrupa’da birlik oluşturulması için Avrupa Parlamentosu’nun ve Avrupa ordusunun kurulması gerektiğini yazmıştır. Benzer şekilde Alman filozof Immanuel Kant da, Avrupa’da bir birlik oluşturulmasını desteklemiştir. Kant, 1795 yılında yayımladığı “Ebedi Barış Üzerine” adlı eserinde, dünyada ve Avrupa’da ebedi barış için hukuka dayalı yönetimler, silahsızlanma ve kalıcı barış kuralları gibi bir takım öneriler getirerek demokrasiyi, barışı, Avrupa’da birlik ve işbirliğini savunmuştur². Düşünürlerin görüşlerinden de anlaşıldığı gibi, Avrupa’da birlik oluşturulmasının temelinde, kıtada barışın sağlanması amacı yatmaktadır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da birlik oluşturma düşüncesi yeniden gündeme gelmiş ve çok ciddi bir şekilde tartışılmıştır. Savaş sonrasında çok büyük bir yıkıma uğrayan Avrupalı Devletler, böylesi bir olayın bir daha tekrarlanmaması ve kıtada barışın egemen olması için bir araya gelerek toplantılar düzenlemişlerdir. Avrupa ülkelerinin birlik oluşturma çabalarının ardında yatan diğer bir önemli neden de, savaş sonrasında iki süper güç olarak ortaya çıkan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) karşısında güçlü bir Avrupa Birleşik Devletleri oluşturma istekleri olmuştur.

Bu süreç içerisinde en önemli adım, İngiltere Başbakanı Winston Churchill’dan gelmiştir. 19 Eylül 1946’da Zürich’te yaptığı ünlü konuşmasında Churchill, “Avrupa Birleşik Devletleri için ilk adımın Fransa ile Almanya arasında ortaklık oluşturmaktan geçtiğini; bu çerçevede Fransa’nın Avrupa’nın manevi liderliğini yapabileceğini, Fransa ve Almanya olmadan Avrupa’nın kendine gelemeyeceğini, İngiltere’nin ve İngiliz Uluslar Topluluğu’nun Birleşik Avrupa Devletleri fikrinin destekleyicisi olacağını ifade etmiştir”³. Churchill Avrupa Birleşik Devletleri’nin kurulmasının gerekliliğini açıklarken, ağır işlerde çalışan yüz milyonlarca insan için, hayatı yaşamaya değer

¹ S. Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayını, İstanbul, 1996, s. 37.

² Haydar Çakmak, **Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri**, Barış Kitap Basım ve Yayın Dağı. Ltd. Şti. Ankara, 2005, s. 15.

³ İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliği’nin ABC’si**, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara, 2003, ss. 5-6.

kılmanın, onlara yeniden sevinç ve mutluluk aşılamanın ancak bu yolla gerçekleşebileceğinin altını çizmiştir⁴. Churchill'in bu tespiti aynı zamanda, Avrupa Birliği'nin, iki dünya savaşı yaşamış ve çok büyük bir yıkıma uğramış Avrupa halkları için taşıdığı öneme dikkat çekmektedir.

Avrupa'da birlik oluşturma konusunda en önemli somut girişim Fransız Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet'den gelmiştir. Savaşın önce Almanya'nın denetiminde olan, kömür ve çelik açısından oldukça önemli maden yataklarına sahip Ruhr ve Saarland havzalarının durumu savaşın sonra belirsizlik taşımaktadır. Bu durumdan rahatsız olan Fransa, söz konusu bölgelerin yönetiminin uluslararası denetim altına alınmasını istemektedir⁵. Bu gelişmelerden hareketle Monnet, Avrupa'da bir daha savaşın çıkmaması için iki önemli savaş malzemesi olan kömür ve çeliğin üretiminin tek elde toplanmasını savunmuş ve Fransa ile Almanya'nın demir-çelik üretimi konusundaki egemenlik haklarının bir kısmını oluşturulacak ortak bir otoriteye devretmelerini önermiştir. Monnet'in düşüncelerinden esinlenen Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman da, 9 Mayıs 1950 tarihinde Fransa ve Almanya arasındaki kömür ve çelik kaynaklarının birleştirilmesini, bu madenlerin üretim ve kullanım hakkının uluslararası bir kuruluşun sorumluluğuna bırakılmasını önermiştir⁶. Schuman Planı olarak kabul edilen tasarıdaki öngörülen uluslararası kuruluş, 18 Nisan 1951 tarihinde Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg arasında imzalanan ve 23 Temmuz 1952 tarihinde yürürlüğe giren Paris Antlaşması'yla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT-European Coal and Steel Community) adı ile kurulmuştur⁷. Söz konusu Antlaşma ile üye ülkeler kömür ve çelik üretimleri konusunda egemenlik yetkilerinden feragat ettiklerini hükme bağlamışlardır.

AKÇT'nin amaçları şu şekilde sıralamak mümkündür: “a) kömür ve çelik ticaretinde serbest pazar şartlarını sağlamak, b) işçilerin üye ülkeler içinde serbest dolaşımını sağlamak, c) üye ülkelerin ekonomik gelişmesine katkıda bulunmak, d) yeni

⁴ Rıza Arslan, “Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği ve Türkiye”, **TDV-DİHEP Demokrasi Dosyası**, Haz. Kamil B. Raif, B. Jülide Mollaoğlu, Türk Demokrasi Vakfı ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi Yayını, Ankara, 2000, s. 571.

⁵ Ülger, **a.g.e.**, ss. 7-8.

⁶ Karluk, **a.g.e.**, ss. 38-39.

⁷ M. Serdar Palabıyık ve Ali Yıldız, **Avrupa Birliği**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 9.

iş alanları yaratarak işsizlik ile mücadele etmek, e) üye ülkelerde genel hayat seviyesinin yükseltilmesi için yardımcı olmak, f) yatırımların hızlandırılması için önlem almak ve g) işçilerin konut edinmeleri konusunda yardımcı olmak”⁸.

Avrupa’nın birleşmesi amacıyla atılan önemli bir adım niteliğindeki AKÇT’nin başarılı bir şekilde işlemesi üzerine, 1955 yılında İtalya’nın Messina kentinde bir araya gelen üye devletlerin dışişleri bakanları, bütünleşmenin ekonomik ilişkiler ve nükleer enerji konularında da devam etmesi konusunda karar almışlardır. Belçika Dışişleri Bakanı Paul Henri Spaak başkanlığında oluşturulan komite, iki yıl boyunca çalışmalarını sürdürmüş ve 1957 yılında bir rapor yayımlamıştır. Spaak Raporu olarak bilinen bu rapor, ekonomik ve nükleer ilişkilerin kurumsallaştırılarak sürdürülmesini öngörmektedir. Raporda öngörülen amaç doğrultusunda, üye devletlerin dışişleri bakanları 25 Mart 1957 tarihinde bir araya gelerek koordinasyon ve işbirliği sağlanmasına yönelik Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu’nun (AAET-European Atomic Energy) ile ekonomik alanda bütünleşmeyi hedefleyen Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET-European Economic Community) kurulmasını öngören Roma Antlaşması’nı imzalamışlardır⁹. Roma Antlaşması’nın imzalanmasının ardından AKÇT, AAET ve AET, sadece AET ismiyle anılmaya başlanmıştır.

AET’yi kuran Roma Antlaşması oldukça kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Antlaşma’nın ilk üç maddesinde Topluluğun amacı şu şekilde belirtilmiştir:

“Antlaşma’nın hemen 1. maddesinde bir topluluğun kurulması öngörüliyordu. İkinci maddede ise, Topluluğun görevi, ‘Ortak bir pazarın kurulması ve üye devletlerin ekonomik politikalarının giderek yakınlaştırılması yoluyla topluluğun bütününde ekonomik faaliyetlerin uyumlu bir şekilde geliştirilmesini, sürekli ve dengeli bir büyümeyi, daha fazla istikrarı, yaşam standardının hızla yükseltilmesini ve topluluğun bir araya getirdiği devletlerarasında daha sıkı ilişkilerin kurulmasını sağlamaktır’ biçiminde ifade ediliyordu. Bu konu ve hedeflerin yaşama geçirilmesi AET’yi kuran Antlaşma’nın 3. maddesinde belirtilen araçlar ve faaliyetlerle sağlanacaktı. Bunların başlıcaları; bir gümrük birliği kurulması, üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi oluşturulması ve ulusal ekonomi politikalarının koordine edilmesiydi. Bu faaliyetler üye devletlerarasında kişilerin, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımı önündeki engellerin kaldırılmasıyla genişletilmekte ve üye devletlerin ulusal mevzuatlarının birbirine uyumunun sağlanmasıyla tamamlanmaktaydı.

⁸ Rıza Arslan, **a.g.e.**, s. 573.

⁹ Palabıyık ve Yıldız, **a.g.e.**, s. 11-12.

Böylece ortak bir ekonomik ve dolayısıyla genel bir siyasi bütünleşmeye giden yolda ilk adım atılmış oluyordu”¹⁰.

Antlaşma’da belirtilen bu amaçların gerçekleşmesi ve Topluluğun etkinliğinin artması için aşağıda belirtilen hususların yerine getirilmesi öngörülmüştür:

“Üye devletlerarasında malların giriş ve çıkışlarında gümrük tarifelerinin, miktar kısıtlamalarının ve diğer bütün eş etkili tedbirlerin kaldırılması,
- Üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük ve ticaret politikalarının belirlenmesi,
- Üye devletlerarasında kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını kısıtlayan faktörlerin giderilmesi,
- Tarım sektöründe ortak bir politikanın belirlenmesi,
- Ulaşım alanında ortak bir politikanın belirlenmesi,
- Topluluk içinde rekabeti bozucu uygulamalara başvurulması,
- Üyelerin, ekonomi politikalarının koordinasyonunu ve onların ödemeler dengesindeki açıkları gidermeyi sağlayan yöntemlerin uygulanması,
- Milli mevzuatların birbirlerine yaklaştırılmasının sağlanması,
- İşçilerin istihdam imkanlarını iyileştirmek ve hayat seviyelerini yükseltmek için bir Avrupa Sosyal Fonu’nun oluşturulması,
- Yeni kaynakların bulunması yoluyla Topluluğun ekonomik gelişmesini kolaylaştırmaya yönelik bir Avrupa Yatırım Bankası’nın kurulması,
- Ticareti artırma, ekonomik ve sosyal gelişme çabasını ortaklaşa sürdürmek amacıyla deniz aşırı ülke ve bölgelerin birleştirilmesi”¹¹.

Daha çok ekonomik hayata ilişkin düzenlemeleri ön plana çıkaran bu amaçların, bir yandan üye ülkelerin ortaklaşa hareket etmesini öte yandan da dışarıda kalan ülkelere karşı ortak bir tavır belirlenmesini sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir. Bu anlamda Avrupa Birliği projesinin öncelikle ekonomik alanda yapılandığını söylemek mümkündür. Daha sonra ekonomik alandaki bu ortak hareket etme tavrı, AET’nin yapısına bir bütünleşme olarak yansıtılmış ve AET’nin kurucu ülkeleri arasında, 8 Nisan 1965 tarihinde “Yönetim Organlarını Birleştirme Antlaşması” (Füzyon Antlaşması) imzalanmıştır. 1 Temmuz 1967’de yürürlüğe giren bu Antlaşma ile Topluluğun tek bir Konseyi, Komisyonu ve Parlamentosu olmuştur¹².

İngiltere, Schuman Planı ilk tasarlandığında kendi ulusal kömür ve çelik endüstrisini uluslararası denetime açmamak için bu planı kabul etmemiş ve AKÇT’ye üye olmamıştır. Aynı gerekçelerle AET ve AAET’ye de üye olmamayı tercih etmiştir. İngiltere’nin AET’ye üye olmak istememesinin en büyük nedeni, AET’ye üyeliğin

¹⁰ Harun Gümrükçü, **Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinin Unutulan Yönleri, Dünü ve Bugünü**, Avrupa Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Yayını, İstanbul, 2002, s. 89.

¹¹ Karluk, **a.g.e.**, ss. 59-60.

¹² Rıza Müftüoğlu, **Küreselleşme ve Türkiye**, Grafiker Baskı, Ankara, 1995, s. 15.

gümrük birliğine üyeliği de beraberinde getirmesidir. İngiliz Uluslar Topluluğu (British Commonwealth)'na üye olan ülkelerden oldukça ucuza hammadde alan ve bu ülkelere ürünlerini yüksek kar marjıyla satan İngiltere, bu karlı alışverişinden vazgeçmek için gümrük birliğine dahil olmayı istememiştir¹³. Bu nedenle İngiltere, Avrupa'da pazar özelliğinde olmayan, daha az bağlayıcı ve serbest ticaret bölgesi şeklindeki bir birleşmeyi desteklemiştir. Bu görüşten hareketle AET'ye, tüm Avrupa'yı kapsayacak serbest bir ticaret bölgesinin yaratılmasını ve AET'nin de bu oluşuma dahil olmasını önermiş; ancak bu teklif Avrupa'da bağlayıcı bir işbirliğini savunan başta Fransa olmak üzere AET'ye üye ülkeler tarafından reddedilmiştir¹⁴. Bunun üzerine İngiltere, AET'ye dahil olmayan Avrupalı ülkelerle daha gevşek bir ekonomik ilişkiyi öngören bir oluşum hazırlama yoluna gitmiştir.

İngiltere'nin öncülüğünde Avusturya, İsviçre, Danimarka, İsveç, Norveç ve Portekiz'in de katılımıyla 3 Mayıs 1960'da Stockholm Antlaşması imzalanmış ve Avrupa Serbest Mübadele Bölgesi (EFTA) oluşturulmuştur. Antlaşma'da EFTA'nın kuruluş amacı şu şekilde belirtilmiştir: “Üyeler arasında sanayi malları ticaretini serbestleştirmek, tarım ürünleri ticaretini geliştirmek ve genişletilmesine katkıda bulunmak”¹⁵. EFTA'ya ileriki yıllarda İzlanda (1970), Finlandiya (1986) ve Liechtenstein (1991) üye olmuşlardır. Zaman içerisinde EFTA'nın üyelerinin birçoğu AB üyeliğini seçerek kuruluştan ayrılmışlardır. Geriye sadece İsviçre, Norveç, İzlanda ve Liechtenstein kalmıştır¹⁶. Günümüzde AB ile EFTA arasında birçok alanda ekonomik işbirliğini öngören serbest mübadele anlaşmaları bulunmaktadır.

1.1.2. Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci

AKÇT ve AET'nin kurucu devletleri arasında daha önce de belirtildiği üzere Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg bulunmaktadır. AET'nin henüz kuruluş aşamasında ileriye dönük olarak genişleme hedefinin altı çizilmiş ve zaman içinde bu yönde gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

¹³ Palabıyık ve Yıldız, **a.g.e.**, s.13.

¹⁴ Karluk, **a.g.e.**, s. 47.

¹⁵ Ülger, **a.g.e.**, s. 54.

¹⁶ Palabıyık ve Yıldız, **a.g.e.**, s. 26.

AET'yi kuran antlaşmaların ilgili maddelerinde Birliğe üyelik için, üye olacak ülkenin Avrupa kıtasında toprağının bulunması; demokrasi, serbest piyasa ekonomisi, insan hakları, özgürlük vb. Avrupa ideallerini paylaşması ve yeni ülkeyi, üye ülkelerin tamamının oybirliği ile kabul etmesi şartı getirilmiştir¹⁷. Bu koşullara sahip ülkeler başvurularını Avrupa Konseyi'ne yapmaktadırlar. Konsey, başvuruyu Avrupa Komisyonu'na sevk etmektedir. Konseyin ve Avrupa Parlamentosu'nun mutlak çoğunlukla "uygundur" görüşünü aldıktan sonra, Komisyon tam üyeliğe oybirliği ile karar vermektedir¹⁸. Üyeliğin gerçekleşmesi için üyelik başvurusunda bulunan ülkede gerçekleştirilecek referandumda da üyeliğin kabul edilmesi gerekmektedir.

25 Mart 1957'de AET'nin kurulmasından kısa bir süre sonra, 15 Temmuz 1959'da Yunanistan ve 31 Temmuz 1959 tarihinde Türkiye Topluluğa üyelik için başvuruda bulunmuşlardır. Topluluk henüz iki ülkenin de tam üyeliğe hazır olmadıkları gerekçesiyle 9 Temmuz 1961'de Yunanistan'la, 12 Eylül 1963'de de Türkiye ile Ortaklık Anlaşmaları imzalamış ve tam üyeliğe giden sürecin zeminini hazırlamıştır.

Belirtildiği üzere İngiltere, kuruluş aşamasında AET'ye katılımı tercih etmemiştir. Ekonomik olarak daha gevşek bir birlikteliği tercih ettiğinden AET'ye dahil olmayan diğer Avrupa ülkeleriyle 1960 yılında EFTA'yı kurmuştur; ancak kısa bir süre sonra İngiliz ekonomisinde sıkıntılar oluşmuştur. İngiltere'nin dış ticaretinin büyük bir bölümünü oluşturan İngiliz Uluslar Topluluğu'ndaki devletlerin bağımsızlıklarını kazanmaya başlamasıyla birlikte, İngiltere'nin bütçe açığı her geçen yıl artmaya başlamıştır. Bunun üzerine İngiltere, dış politikasında önemli değişikliklere giderek 1961 yılında AET'ye üyelik için başvurmuştur; ancak bu başvuru Fransa'nın isteğiyle 1963 yılında reddedilmiştir. Fransa Devlet Başkanı Charles De Gaulle, ret gerekçesi olarak İngiliz Uluslar Topluluğu ve ABD ile yakın ilişkileri nedeniyle İngiltere'nin bir Avrupa devleti olarak değerlendirilemeyeceğini öne sürmüştür¹⁹. İngiltere'nin 1967 yılında İrlanda ile birlikte yaptığı ikinci başvurusu da, De Gaulle'ün ısrarıyla

¹⁷ Çakmak, **a.g.e.**, s. 76.

¹⁸ Ülger, **a.g.e.**, s. 131.

¹⁹ Palabıyık ve Yıldız, **a.g.e.**, ss. 14-15.

reddedilmiştir. Fransa'nın bu tavrı başta Almanya olmak üzere, üye ülkelerce tepkiyle karşılanmış ve Topluluk içinde huzursuzlukların başlamasına neden olmuştur.

11 Mayıs 1967'de Danimarka, 21 Temmuz 1967'de de Norveç AET'ye üyelik için başvuruda bulunmuşlardır. Norveç, 1972 yılında yapılan referandumda, halkının yüzde 53,49'unun AET'ye hayır demesi üzerine başvurusunu geri çekmiştir. Fransa'da devlet başkanlığına De Gaulle'ün yerine Georges Pompidou'nun geçmesiyle birlikte, İngiltere'nin AET'ye girişine Fransız vetosu kaldırılmıştır. Bu sayede 1 Ocak 1973'de İngiltere, İrlanda ve Danimarka AET'ye üye olmuşlardır²⁰. Böylelikle Topluluğun üye sayısı dokuza yükselmiş ve ilk genişleme sorunsuz bir şekilde tamamlanmıştır.

12 Haziran 1975'de Yunanistan, 28 Mart 1977'de Portekiz ve 28 Temmuz 1977'de de İspanya, Avrupa Topluluğu'na tam üyelik için başvuruda bulunmuşlardır. Her üç devletin de ortak özelliği, dikta rejimlerinden yeni kurtulmuş olmalarıdır. Bu ülkelerin siyasal iktidarları, ekonomik kalkınma ve demokrasinin sağlanması için Avrupa Topluluğu'na üyeliği oldukça önemli olarak görmüşlerdir²¹. Topluluğun ikinci genişlemesi, 1 Ocak 1981'de Yunanistan'ın üyeliği ile olmuştur. Ortodoks bir kimliğe sahip olan ve ekonomik olarak Topluluk üyeleriyle arasında fark bulunan Yunanistan'ın üyeliğe kabulünde, Fransa'nın özellikle de Cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Estaing'in çabası önemli rol oynamıştır²². Yunanistan'ı takiben Topluluğun üçüncü genişlemesi, 1 Ocak 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılımıyla gerçekleşmiştir.

3 Kasım 1990'da iki Almanya'nın birleşmesi ile birlikte, Soğuk Savaş sonrası AB'nin ilk genişlemesi kendiliğinden yaşanmıştır; ancak bu genişlemede AB'nin diğer ülkelere uygulanan prosedürü uygulanmamıştır²³. Bu genişleme ile birlikte Almanya ekonomik ve demografik olarak Birliğin en güçlü ülkesi konumuna gelmiştir.

2 Mayıs 1992 tarihinde EFTA üyesi olan Avusturya, İsveç, Finlandiya, İsviçre, Norveç, İzlanda ve Liechtenstein ile AB arasında Avrupa Ekonomik Alanı (European

²⁰ Çakmak, **a.g.e.**, ss. 25-26.

²¹ Palabıyık ve Yıldız, **a.g.e.**, ss. 19-20.

²² Çakmak, **a.g.e.**, s. 26.

²³ **A.g.e.**, s. 27.

Economic Area) Anlaşması imzalanmıştır. 1 Ocak 1994’de yürürlüğe giren bu Anlaşma ile EFTA ülkelerinin AB’ye üye olmadan Ortak Pazar’a katılmaları hedeflenmiştir. Ancak İsviçre*, yapılan referandum sonucunda Avrupa Ekonomik Alanı’nın dışında kalmayı tercih etmiştir. Bu Anlaşma’nın yürürlüğe girmesinin ardından kısa bir süre sonra Avusturya, İsveç ve Finlandiya AB’ye üye olmuşlardır²⁴. Bugün söz konusu Anlaşma, AB ile EFTA üyeleri Norveç, İzlanda ve Liechtenstein arasında devam ettirilmektedir.

Avusturya 17 Temmuz 1989’da, İsveç 1 Temmuz 1991’de, Finlandiya 18 Mart 1992’de ve Norveç 25 Kasım 1992’de tam üyelik için Avrupa Birliği’ne başvuruda bulunmuştur. Ekonomik kalkınmışlık seviyesi ve demokrasi düzeyi Birliğe üye ülkelerle eş derecede olan bu dört aday ülke ile müzakereler son derece hızlı bir şekilde tamamlanmış ve 1 Ocak 1995’de bu ülkelerin Birliğe üyelikleri kabul edilmiştir. Norveç, referandum sonucunda halkının bir kez daha hayır görüşünü bildirmesiyle, AB’nin dışında kalmayı tercih etmiştir²⁵. Ekonomik olarak kalkınmış ülkelerin katılımıyla oluşan dördüncü genişleme de başarılı bir şekilde tamamlanmış ve bu genişleme sonucunda Birlik bütçesine önemli bir katkı sağlanmıştır.

1990’lı yılların başında SSCB’nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlıklarını elde eden Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, ekonomik kalkınma ve siyasal istikrar açısından oldukça önemli bir araç olarak gördükleri Avrupa Birliği’ne doğru yönelmişlerdir. AB de tarihsel, kültürel ve coğrafik olarak yakın bağlar içinde bulunduğu bu ülkelere destek vermeyi kararlaştırmış ve genişlemenin bu ülkeleri de kapsayacak şekilde devam edebilmesi için gerekli düzenlemeleri gerçekleştirmiştir.

* İsviçre, 20 Mayıs 1992’de Avrupa Birliği’ne üyelik için başvuruda bulunmuştur; ancak 6 Kasım 1992 tarihinde yapılan referandum sonucunda Avrupa Ekonomik Alanı’na üyeliğin reddiyle birlikte Avrupa Birliği’ne üyelik de rafa kaldırılmıştır. 2001 yılında gerçekleştirilen referandumda da İsviçre halkı AB’ye üyelik konusunda olumsuz görüş bildirmiştir. İsviçre’nin pozisyonu AB tarafından açık tutulmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. European Commission External Relations, “The EU’s Relations with Switzerland” http://ec.europa.eu/external_relations/switzerland/intro/index.htm, (07.09.2007).

²⁴European Commission External Relations, “The European Economic Area”, http://ec.europa.eu/external_relations/eea/index.htm, (07.09.2007).

²⁵ Çakmak, a.g.e., s. 27.

Avrupa Birliği'nin Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde, Bulgaristan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya'dan oluşan on iki ülkeye adaylık statüsü verilmiştir. 1 Mayıs 2004 tarihinde Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta'dan oluşan on ülkenin üyeliği ile AB en büyük genişlemesini tamamlamıştır. 1 Ocak 2007 tarihinde de Bulgaristan ve Romanya'nın da katılımıyla Birliğin üye sayısı 27'ye yükselmiştir²⁶. Bugün itibariyle Hırvatistan ve Türkiye ile müzakere süreci devam etmektedir.

Avrupa Birliği'nin Türkiye ile ilişkilerine bakıldığında, ilişkilerin seyrinin oldukça yavaş bir şekilde ilerlediği görülmektedir. Türkiye 31 Temmuz 1959'da Topluluğa üyelik için başvurmuş, 12 Eylül 1963'de Topluluk ile Türkiye arasında ortaklık kuran Ankara Anlaşması imzalanmıştır. 14 Nisan 1987'de yaptığı tam üyelik başvurusunun reddedilmesinin ardından, Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliği Anlaşması uygulamaya konulmuştur. 12- 13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi'nde genişleme dışında bırakıldığı için hayal kırıklığına uğrayan Türkiye'ye, 11-12 Aralık 1999 tarihlerindeki Helsinki Zirvesi'nde, resmi adaylık statüsü verilmiş ve 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlanmıştır. 35 başlıkta yürütülen müzakerelerin zor geçeceği ve uzun zaman alacağı öngörülmektedir.

1.1.3. Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı

Avrupa Birliği'ni oluşturan kurumları 'temel kurumlar' ve 'tali kurumlar' olmak üzere iki grupta sınıflandırmak mümkündür. Temel kurumlar, Birliğin siyasi, ekonomik ve adli konularında yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kullanmaktadır. Tali kurumlar ise bilgi ve maddi olanaklar sağlayarak temel kurumların işleyişlerini kolaylaştıran kurumlardır²⁷. Bu bölümde Avrupa Birliği'nin temel ve tali kurumları tanıtılacak ve işleyiş mekanizmaları ile ilgili bilgiler verilecektir.

²⁶ ABGS, "Genişlemenin Tarihçesi", <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=264&l=1>, (29.10.2007).

²⁷ Palabıyık ve Yıldız, **a.g.e.**, s. 37.

1.1.3.1. Temel Kurumlar

Temel Kurumlar Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Bakanlar Konseyi, Avrupa Konseyi (Avrupa Zirvesi) ve Avrupa Adalet Divanı'ndan oluşmaktadır.

1.1.3.1.1. Avrupa Komisyonu

Merkezi Brüksel'de bulunan Avrupa Komisyonu, Birliğin yürütme organı niteliğindedir. Komisyonun üyeleri, üye devletler tarafından atanmaktadır. Avrupa Parlamentosu'na karşı sorumlu olan Komisyon, gerekirse Parlamento tarafından feshedilebilmektedir. Komisyon, Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşmalarının ve Avrupa Birliği kurumlarının almış olduğu kararların, ilgili taraflarca usulüne uygun olarak uygulanıp uygulanmadığını denetlemektedir. Ayrıca, Roma Antlaşması'ndan kaynaklanan yürütme yetkisiyle Birliğin ortak politikalarının oluşturulması ve yürütülmesi görevini de yerine getirmektedir²⁸. Komisyonun görevlerini genel olarak altı başlıkta toplamak mümkündür:

- 1-Topluluk antlaşmalarının koruyucusu olmak,
- 2-Topluluğun yürütme faaliyetlerini yerine getirmek,
- 3-Konseyin çıkartacağı hukuksal düzenlemelerin önerilerini hazırlamak,
- 4-Topluluğun diğer organları önünde Avrupa'nın ortak çıkarlarını savunmak,
- 5-Topluluğun dış temsilini sağlamak ve örgüt adına görüşmeler yapmak,
- 6-Avrupa'da "siyasal birlik" bilincinin yayılmasını sağlamaktır"²⁹.

Avrupa Komisyonu'nu Avrupa Birliği'nin hükümeti olarak da tanımlamak mümkündür³⁰. Birliğin yürütme görevini üstlenen Komisyon ticari ilişkiler, sosyal politikalar, enerji kullanımı, bölgesel kalkınma, tarım ve çevre gibi konularda öneriler geliştirmektedir. Belirli bir ülkenin, bölgenin ya da sektörün çıkarlarından ziyade genel olarak AB vatandaşlarının çıkarlarını korumakla yükümlüdür. Sayıştay ile birlikte AB bütçesini de yöneten Komisyon, aynı zamanda şirketlerin rekabet kurallarına uyup

²⁸ Karluk, **a.g.e.**, s. 124.

²⁹ Haluk Günuğur, "Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı ve İşleyişi", **Yeni Türkiye Avrupa Birliği Özel Sayısı I**, Yıl 6, Sayı 35, Eylül-Ekim 2000, s. 361.

³⁰ Ülger, **a.g.e.**, s. 24.

uymadıklarını da kontrol etmektedir³¹. Kurallara uymayan şirketlere ağır yaptırımlar uygulayabilmektedir.

Uluslarüstü bir kurum olan AB Komisyonu'nda kararların oy birliğiyle alınmasına çalışılır; ancak üzerinde konsensüs sağlanamayan konularda oy çokluğu esaslı geçerli olmaktadır. Komisyonun almış olduğu tüm kararlar üye ülkelerin tümünü bağlayıcı niteliktedir. Üye ülkeler, oy çokluğuyla alınan karara muhalif olsalar bile, Roma Antlaşması'nın 144. maddesinde öngörülen kolektif sorumluluğun doğal sonucu olarak bu karara uymak zorundadırlar³². Komisyon alınan karara uymayan ülkeyi öncelikle uyarır. Üye ülke karara uymamakta ısrarcı davranırsa, Komisyon söz konusu ülkeyi Adalet Divanı'na şikayet eder. Divanın kararı hem üye ülkeleri hem de Birlik Kurumlarını bağlayıcı niteliktedir³³. Adalet Divanı, anlaşmaya uymayan ülkeye uyarı ya da para cezası verme hakkına sahiptir.

1.1.3.1.2. Avrupa Parlamentosu

1958 yılında Roma Antlaşması ile Avrupa Topluluğu'nun üç ayrı meclisi tek meclis altında birleştirilmiştir. Tek Meclis, 1962 yılında Avrupa Parlamentosu adını almıştır. Uluslarüstü bir kurum olan Avrupa Parlamentosu, Konsey ile birlikte Birliğin yasama görevini yerine getirmektedir. Parlamento üyeleri 1979 yılına kadar üye ülkelerin ulusal parlamentolarından seçilmiştir; ancak bu tarihten itibaren Avrupa vatandaşlarının seçimle parlamentoya doğrudan üye gönderebilmeleri sağlanmıştır³⁴. Söz konusu uygulamayla Avrupa vatandaşlarının AB'yi daha çok sahiplenmeleri ve Parlamento'nun demokratik meşruiyetinin zenginleştirilmesi amaçlanmıştır.

Parlamento'nun faaliyetleri üç ayrı yerde gerçekleşmektedir. Genel kurulu Strazburg'da toplanmaktadır. Her ayın bir haftası genel kurul oturumları için ayrılmıştır. Komisyon toplantıları ile bazı kısmi oturumlar Brüksel'de yapılmaktadır.

³¹ TOBB, "AB ve Kurumları", http://www.tobb.org.tr/abm/raporlarvavinlar/AB_Kurumlar.doc, (09.10.2007).

³² Günuğur, a.g.e., s. 362.

³³ Veysel Bozkurt, *Avrupa Birliği ve Türkiye: Siyasal Kurumlar, Çıkar Grupları, Kamuoyu*, Ortaklık Belgeleri, Alfa Yay., İstanbul, 1997, s. 98.

³⁴ Palabıyık ve Yıldız, a.g.e., s. 41.

Parlamento'nun sekreteryası ise Lüksemburg'da bulunmaktadır³⁵. Avrupa Parlamentosu'nun görevlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Yasa çıkarmamakla birlikte, karar verme sürecinde, hazırlanan önerilere ilişkin olarak Parlamento'nun görüşleri alınır; bazı konularda, Parlamento'nun "uygun görüşü"nin alınması zorunludur. Örneğin, yeni üye kabulü için Parlamento'nun uygun görüş vermesi zorunludur.
- Bütçe üzerindeki yetkisiyle, AB harcamalarında söz sahibi olabilmektedir. Bütçenin yürürlüğe girebilmesi için, nihai olarak Parlamento tarafından kabul edilmesi gerekir.
- Komisyon Başkan ve üyelerinin oluşum sürecinde Parlamento söz sahibidir. Komisyonun atanması için Avrupa Parlamentosu'nun vereceği güvenoyu zorunludur. Ayrıca, Komisyon üyelerini gensoru ile düşürme yetkisine sahiptir³⁶.

Avrupa Parlamentosu'ndaki üye sayısı, ülkelerin nüfus oranlarına göre şekillenmektedir; ancak parlamentodaki üyelerin dağılımı, ülkelere göre değil siyasal partilere göre gerçekleşmektedir. Parlamentoda temsil edilen siyasal gruplar şunlardır: Merkez sağ ve Hristiyan Demokratlar'dan oluşan Avrupa Halkları Grubu, Avrupa Sosyalistler Grubu, Avrupa Liberal, Demokratik ve Devrimci Grubu, Yeşiller ve Avrupa Bağımsızlar İttifakı Grubu, Birleşik Avrupa Solu ve Kuzey Yeşil Solu Konfedere Grubu, Avrupa Uluslar Birliği Grubu, Avrupa Demokrasileri Grubu ve diğerleri³⁷.

Klasik parlamentolardan farklı olarak, Avrupa Parlamentosu'nun yasa çıkarma yetkisi bulunmamaktadır. Avrupa Birliği Antlaşması ile görevleri her ne kadar arttırılmış ise de Parlamento temel olarak siyasal kontrol ve danışma organı olma görevlerini yerine getirmektedir. Bu çerçevede uygun görüş ve danışma görüşü sunmaktadır³⁸. Avrupa Birliği'nin daha demokratik bir görünüm kazanması için, üyeleri doğrudan Avrupa vatandaşlarının temsilcilerinden oluşan Parlamento'nun görev ve yetkilerinin arttırılmasının önem taşıdığı düşünülmektedir.

1.1.3.1.3. Bakanlar Konseyi

Avrupa Birliği'nin asıl karar verme organı olan Bakanlar Konseyi, ekonomik ve siyasal kararların yerine getirilmesi için üyeler arasında koordinasyonu sağlamaktadır.

³⁵ Bozkurt, a.g.e., s. 100.

³⁶ TOBB, "Avrupa Birliği Nedir?", <http://tobb.org.tr/abm/raporlarvavinlar/abnedir.doc>, (09.10.2007).

³⁷ TOBB, "AB ve Kurumları", a.g.e., (09.10.2007).

³⁸ Ülger, a.g.e., s. 31.

Konsey, üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşmakla birlikte, gündemdeki konuya göre ilgili bakanların katılımıyla da toplanabilmektedir. Toplam dokuz farklı konsey yapılanması bulunmaktadır: “Genel İşler ve Dış İlişkiler, Ekonomik ve Mali İşler (Ecofin), Adalet ve İçişleri, İstihdam, Sosyal Politika, Sağlık ve Tüketici Hakları, Rekabetlilik (İç Pazar, Sanayi ve Araştırma), Ulaştırma, Telekomünikasyon ve Enerji, Tarım ve Balıkçılık, Eğitim, Gençlik ve Kültür”³⁹.

Bakanlar Konseyi’nin merkezi Brüksel’de olmakla birlikte bazı toplantılar Lüksemburg’da yapılmaktadır. Üye ülkeler alfabetik sıraya göre altışar ay Konsey’e başkanlık etmektedirler. Komisyon’dan farklı olarak Bakanlar Konseyi’nde üye ülkeler kendi çıkarlarını savunmaktadırlar⁴⁰. Bakanlar Konseyi’nin ana görevleri şunlardır:

- “- Avrupa Birliği’nin yasa yapma organıdır.
- Üye devletlerin genel ekonomi politikalarını koordine eder.
- AB adına, bir veya birden fazla ülke ile veya uluslararası kuruluşla anlaşmalar yapar,
- Bütçe yetkisini Avrupa Parlamentosu ile paylaşır.
- Üye ülkeler Devlet ve Hükümet Başkanları’ndan oluşan Avrupa Birliği Konseyi’nin belirlediği genel ilkeler çerçevesinde, Ortak dış ve güvenlik politikasının şekillendirilmesi ve uygulamaya konulması için gerekli kararları alır.
- Suçların önlenmesi ile ilgili konulardaki adli işbirliği ile polisiye alanlarda düzenlemeler yapar, üye ülkelerin faaliyetlerini koordine eder”⁴¹.

Bakanlar Konseyi’nin toplantılarının hazırlığı, Konsey’in yardımcı organı olan Daimi Temsilciler Komitesi (COREPER) tarafından yapılmaktadır. COREPER, I ve II olarak ikiye ayrılmaktadır. Daimi Temsilci Yardımcıları’ndan oluşan COREPER I, daha çok teknik konuları incelemektedir. Daimi temsilcilerden meydana gelen COREPER II ise siyasal konuları incelemektedir. Üye ülkelerden seçilen yaklaşık 50 uzman bu Komite’ye yardımcı olmaktadır. Burada alınan kararlar, Konsey’de tekrar görüşülmemektedir⁴². Avrupa Birliği ile ilgili nihai ve bağlayıcı kararların alındığı Konsey’in karar alma aşaması komplike bir süreçtir. Başlıca karar yöntemleri arasında danışma yöntemi, işbirliği yöntemi, ortak karar ve bağlayıcı görüş yöntemi bulunmaktadır⁴³. Avrupa Birliği’nin geleceği ile ilgili önemli politikaların oluşturulduğu

³⁹ABGS, “Avrupa Birliği’nin Kurumları”, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=106&=1>, (29.10.2007).

⁴⁰Bozkurt, **a.g.e.**, ss. 103-104.

⁴¹TOBB, “Avrupa Birliği Nedir?”, **a.g.e.**, (09.10.2007).

⁴²Karluk, **a.g.e.**, s. 124.

⁴³Ülger, **a.g.e.**, s. 35.

Bakanlar Konseyi'nde kararlar oybirliği ya da nitelikli çoğunluk yöntemiyle alınmaktadır.

1.1.3.1.4. Avrupa Konseyi (Avrupa Zirvesi)

9-10 Aralık 1974 tarihlerinde Paris'te gerçekleştirilen Zirve'de, Fransa Cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Astaing'in devlet ve hükümet başkanları düzeyinde yapılan toplantıların kurumsallaştırılması yolundaki önerisi Birlik tarafından kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi adı verilen bu oluşumla, devlet ve hükümet başkanlarının yılda üç kez bir araya gelmesi kabul edilmiştir. 1986 yılından itibaren toplantı sayısı ikiye indirilmiştir⁴⁴. Avrupa Konseyi sıklıkla Bakanlar Konseyi ile karıştırıldığı için, bu karışıklığı önlemek amacıyla Avrupa Konseyi, Avrupa Zirvesi olarak da anılmaktadır.

1987 yılına dek Topluluk antlaşmalarında Avrupa Konseyi ile ilgili herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir. Konsey, resmi olarak 1987 yılında Tek Avrupa Senedi ile birlikte kurumsallaşmıştır; ancak yetkileri tam olarak belirlenmemiştir⁴⁵. Avrupa Konseyi'nin resmi karar alma ve uygulama yetkisi bulunmamaktadır. Burada alınan kararlar, Bakanlar Konseyi'nin alacağı kararlarda belirleyici olmaktadır⁴⁶. Avrupa Konseyi'nin toplantılarına, üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının yanı sıra dışişleri bakanları ve Avrupa Komisyonu başkanı da katılmaktadır.

Avrupa Konseyi'nin temel görevleri Avrupa Birliği'nin izleyeceği genel siyaseti belirlemek ve Birliğin genişlemesi için gerekli atılımı sağlamaktır. Bir başka deyişle, Avrupa Konseyi genişleme, bütünleşme ve antlaşmaların değiştirilmesi gibi konularla ilgili kararlar vermektedir. Aynı zamanda Bakanlar Konseyi'nde yaşanan anlaşmazlıklar Avrupa Konseyi'nde çözüme ulaştırılmaktadır. Üye ülkeler, Bakanlar Konseyi'nde alınan kararları temyiz için Avrupa Konseyi'ne götürülebilmektedir⁴⁷. Bu açıdan değerlendirildiğinde Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin en büyük siyasal organı olarak nitelendirilebilir.

⁴⁴ A.g.e., ss. 38-39.

⁴⁵ Karluk a.g.e., ss. 108-109.

⁴⁶ Bozkurt, a.g.e., s. 103.

⁴⁷ Palabıyık ve Yıldız, a.g.e., s. 50.

1.1.3.1.5. Avrupa Adalet Divanı

Avrupa Adalet Divanı, AB'nin en yüksek yargı organıdır. 7 Ekim 1958 tarihinden itibaren faaliyetlerini sürdüren Divan, almış olduğu kararlarla Birlik hukukunun gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Adalet Divanı'nın sorumluluk alanına giren konular arasında şunlar yer almaktadır: “a)Üye devletlerin diğer üye devletlere karşı açtığı davalar b) Komisyon'un üye devletlere karşı açtığı davalar c)Topluluk kurumları aleyhine açılan davalar”⁴⁸.

Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşmaların hukuka uygun bir şekilde yorumlanmasını sağlamak ve üye ülkeler arasında çıkan anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak amacıyla oluşturulan Avrupa Adalet Divanı'nın temel görevleri arasında Avrupa Birliği hukukunun ve antlaşmaların yorumlanması, yazılı kurallar arasındaki boşlukların doldurulması, hukuktan kaynaklanan sorunların giderilmesi ve hukuka işlerlik kazandırılması yer almaktadır⁴⁹.

Avrupa Adalet Divanı'nın yükünü hafifletmek amacıyla 1989 yılında 25 yargıçtan oluşan Asliye Mahkemesi kurulmuştur. Asliye Mahkemesi AB rekabet kurallarının uygulanmasından doğan anlaşmazlıkların yanı sıra şirket ve kişisel başvuru davalarına da bakmaktadır. Adalet Divanı ise daha çok hukuki meselelerle ilgilenmekte ve üye ülkelerin Avrupa antlaşmalarına uyup uymadığına karar vermektedir⁵⁰. Topluluk antlaşmalarına uymayan üye ülkeler Adalet Divanı tarafından para cezasına çarptırılabilir.

1.1.3.2. Tali Kurumlar

Tali Kurumlar, Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi, Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Merkez Bankası, Ombudsman ve Sayıştay'dan oluşmaktadır.

⁴⁸ Karluk, **a.g.e.**,s. 145.

⁴⁹ Palabıyık ve Yıldız, **a.g.e.**, s. 51.

⁵⁰ TOBB, “AB ve Kurumları”, **a.g.e.**, (09.10.2007).

1.1.3.2.1. Ekonomik ve Sosyal Komite

1957 yılında Roma Antlaşması ile kurulan Ekonomik ve Sosyal Komite, ekonomik ve sosyal konularda Avrupa Konseyi'ne, Parlamento'ya ve Komisyon'a danışmanlık yapmaktadır. Komite'nin üyeleri işverenler grubu, işçiler grubu ve çeşitli çıkar grupları olmak üzere üç grup altında toplanmaktadır. İşverenler grubunda küçük ve orta ölçekli işletmelerin temsilcileri, ulaşım, ticaret, bankacılık gibi sektörlerden gelen firma sahipleri ve şirket yöneticileri bulunmaktadır. İşçiler grubunda, her sektörden işçiler bulunmaktadır. Çeşitli çıkar grupları denen yapıda ise tüketici örgütlerinden çevre örgütlerine, kadın derneklerinden çiftçi örgütlerine dek uzanan geniş bir spektrumda değişik sivil toplum kuruluşları temsilcilerini bulmak mümkündür⁵¹. Sivil toplum kuruluşları, Ekonomik ve Sosyal Komite aracılığıyla Avrupa Birliği nezdinde alınacak değişik kararlarda söz sahibi olabilmektedirler.

Komite'nin üyeleri Birlik üyelerinin nüfuslarına göre dört yıl için seçilmektedir. Nice Antlaşması ile birlikte Komite'nin üye sayısı 317 olarak belirlenmiştir; ancak 1 Ocak 2007'de Bulgaristan ve Romanya'nın Birliğe katılımıyla, üye sayısı 344'e yükselmiştir. Komite'nin başlıca görevleri arasında Konsey'e, Komisyon'a ve Parlamento'ya tavsiyelerde bulunmak; Avrupa bütünleşme sürecinde sivil toplumun katkısını arttırmak ve üye olmayan ülkelerdeki STK'larla işbirliği geliştirerek bir danışma mekanizması oluşturmak⁵² yer almaktadır.

1.1.3.2.2. Bölgeler Komitesi

Avrupa Birliği Antlaşması çerçevesinde kurulmuş olan Bölgeler Komitesi, bölgesel hükümetleri doğrudan ilgilendiren konularda Komisyon ve Konsey'e görüş bildirmektedir. Bu konular arasında şunlar bulunmaktadır: “Ekonomik ve sosyal dayanışma (bölgesel politikalar ve yapısal fonlar); tüm Avrupa'yı kapsayan ulaştırma, telekomünikasyon ve enerji şebekeleri; kamu sağlığı; eğitim, gençlik ve kültür sorunları; istihdam politikaları, mesleki eğitim ve sosyal politikalar; çevre sorunları;

⁵¹ Palabıyık ve Yıldız, **a.g.e.**, ss. 52-53.

⁵² TOBB, “AB ve Kurumları”, **a.g.e.**, (09.10.2007).

ulaşım sorunları”⁵³. Komite, söz konusu alanlarda yayımlamış olduğu raporlarla AB kurumlarına danışmanlık yapmaktadır.

Yerel ve bölgesel mercilerin AB’nin karar süreçlerine katılımını sağlayan Komite, üç ayrı türde başvuru üzerine görüş bildirmektir. Bu başvurular Avrupa Antlaşması’nın zorunlu tuttuğu alanlarda olabildiği gibi, Komite’nin kendi başvuruları ile Komisyon ve Konsey’in yaptığı isteğe bağlı başvurular şeklinde de olabilmektedir. Komite, Ekonomik ve Sosyal Komite’ye danışılan belirli bölgesel çıkarları ilgilendiren konularda ve Birlik politikasına ilişkin konularda kendi inisiyatifiyle görüş belirleyebilmektedir⁵⁴.

Bölgeler Komitesi, yerel ve bölgesel mercileri temsil eden ve dört yıllığına seçilen 317 asil ve 317 yedek üyeden oluşmaktadır. Komite başkanı, üyeler arasından iki yıllığına seşilmekte ve komiteyi dış dünyada temsil etmektedir⁵⁵. Komite üyeleri tamamen bağımsız bir şekilde görevlerini yerine getirmektedirler.

1.1.3.2.3. Avrupa Yatırım Bankası

1958’de Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Yatırım Bankası, Antlaşma’nın 130. maddesine göre sermaye piyasaları ile kredi ve öz kaynaklarına dayanarak Ortak Pazar’ın kalkınmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Avrupa Yatırım Bankası, kar amacı gütmeksizin ve garantiler vererek aşağıdaki alanlarda finansal destekler sağlamaktadır:

- “-Az gelişmiş bölgelerin değerlendirilmesi amacıyla projeler,
- Ortak Pazarın kurulması için üye ölkeler tarafından tamamen karşılanamayan, işletmelerin modernleştirilmesini veya başka üretime dönüştürölmesini ya da yeni iş olanaklarının yaratılmasını amaçlayan projeler,
- Birçok üye devletin ortak yararına olup da, genişliği ya da niteliği bakımından üye devletlerin her birinde bulunan çeşitli finansman yollarıyla tamamen karşılanan projeler”⁵⁶.

Yatırım Bankası’nın öncelikli hedefi Avrupa Birliği’nin dengeli gelişimine katkıda bulunmaktır. Bunun yanı sıra enerji kaynaklarının devamlılığının sağlanmasına,

⁵³ A.g.e.

⁵⁴ Karluk, a.g.e., s. 149.

⁵⁵ ABGS, “Avrupa Birliği’nin Kurumları”, a.g.e., (29.10.2007).

⁵⁶ Bozkurt, a.g.e., s. 109.

çevrenin korunmasına, trans-Avrupa ulaşım ve telekomünikasyon ağlarının geliştirilmesine ve küçük işletmelerin uluslararası düzeyde rekabet gücünün artırılmasına yönelik projelere de finansman sağlamaktadır. Banka, Avrupa Birliği haricindeki ülkelerde de Birliğin işbirliği politikasının gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. Banka'nın faaliyette bulunduğu ülkeler arasında pek çok Afrika, Latin Amerika ve Asya ülkesi bulunmaktadır⁵⁷. Söz konusu ülkelerde yürütülen projelere verilen finansal destek ile bu ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olunmaktadır.

Avrupa Birliği'nin istikrarlı büyümesine, ekonomik ve sosyal uyumun gerçekleşmesine katkıda bulunan Avrupa Yatırım Bankası, uluslararası para piyasalarından aldığı kredilerle faaliyetlerini sürdürmektedir. Avrupa Birliği'nin bütçesinden herhangi bir destek almayan Kurum, yatırım ve kalkınma bankası olması nedeniyle cari hesap bulunduramamakta ve mevduat toplayamamaktadır⁵⁸. Ancak hissedarları AB üyesi ülkelere oluştugu için uluslararası finans kuruluşlarından kredi bulma konusunda herhangi bir zorluk yaşamamaktadır.

1.1.3.2.4. Avrupa Merkez Bankası

1998 yılında Frankfurt'ta kurulan Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Birliği'nin para politikalarını oluşturmakta ve döviz operasyonlarını yönlendirerek ödemeler sisteminin düzgün çalışmasını sağlamaktadır. Banka'nın görevleri arasında Birliğe üye ülkelere faiz oranlarını belirlemek ve fiyat istikrarı sağlamak bulunmaktadır. Birlik üyelerinin hiçbir baskısına maruz kalmadan tam bağımsızlık içinde faaliyetlerini sürdüren Banka, aynı zamanda Birliğin resmi para birimi olan Avro'yu ihraç etmekte ve korumaktadır⁵⁹. Avro, Ocak 2008 itibariyle Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, İrlanda, Avusturya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Finlandiya, Portekiz, Yunanistan, Slovenya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nden oluşan 15 Avrupa ülkesinde tedavülde bulunmaktadır.

⁵⁷ ABGS, "Avrupa Birliği'nin Kurumları", **a.g.e.**, (29.10.2007).

⁵⁸ TOBB, "AB ve Kurumları", **a.g.e.**, (09.10.2007).

⁵⁹ ABGS, "Avrupa Birliği'nin Kurumları", **a.g.e.**, (29.10.2007).

1.1.3.2.5. Ombudsman

Avrupa Birliği Antlaşması ile kurulan bir diğer kurum olan Ombudsman, Avrupa Birliği kurumları ile vatandaşları arasında bir köprü rolü üstlenmektedir. Ombudsman, AB kurumlarının yetersiz kalması, kötü işlemedi ve vatandaşları mağdur etmesi durumunda, AB vatandaşlarının başvurarak haklarını arayabileceği bir makam olarak görev yapmaktadır⁶⁰. Avrupa Parlamentosu tarafından beş yıllığına atanan Ombudsman'ın başlıca görevleri arasında Avrupa Birliği vatandaşlarının Birlik kurumları ile ilgili şikayetlerini incelemek, gerektiği takdirde bizzat veya bir Avrupa Parlamentosu üyesi aracılığı ile şikayete neden olan konunun araştırılmasını sağlamak ve şikayetin yöneltildiği kurum ile ilgili olarak Avrupa Parlamentosu'na rapor hazırlamak bulunmaktadır⁶¹. Ombudsman, tam bağımsızlık içinde görevini yerine getirmektedir.

1.1.3.2.6. Sayıştay

22 Temmuz 1975 tarihinde kurulan Sayıştay'ın merkezi Lüksemburg'dadır. Sayıştay, AB'nin tüm gelir ve giderlerinin toplanmasını, harcamaların yasalara uygun şekilde gerçekleştirilmesini ve bütçenin uygulanmasında ilgili mevzuat çerçevesinde hareket edilmesini denetlemektedir⁶². Sayıştay, Birlik bütçesinin uygulanması sırasında Parlamento ve Komisyon'a yardım etmektedir⁶³. Ayrıca her bütçe yılının kapanmasının ardından bir rapor hazırlamaktadır. Hazırlanan rapor, AB'nin diğer kurumlarının konuya ilişkin görüşleriyle birlikte, Birliğin Resmi Gazetesi'nde yayımlanmaktadır⁶⁴. Sayıştay, Avrupa Birliği Kurumları'nın harcamalarında muhtemel usulsüzlüklerin önlenmesinde caydırıcı bir rol üstlenmektedir.

⁶⁰ Çakmak, **a.g.e.**, s. 32.

⁶¹ Palabıyık ve Yıldız, **a.g.e.**, s. 57.

⁶² TOBB, "Avrupa Birliği Nedir?", **a.g.e.**, (09.10.2007).

⁶³ Karluk, **a.g.e.**, s. 147.

⁶⁴ Bozkurt, **a.g.e.**, s.108.

1.1.4. Avrupa Birliği'nin Bütünleşme Süreci

Fonksiyonalist ve neofonksiyonalist yaklaşımlar, Avrupa bütünleşmesinin öncü liderlerin, uzmanların ve bürokratların yürüttüğü liberal bir süreç olduğunu belirtmektedir. Bütünleşme süreci ile birlikte, toplumsal aktörlerin siyasal ve kültürel aidiyetlerinin bölgesel düzeyde yeniden şekillenen merkeze doğru, kendiliğinden kayacağı varsayılmaktadır. Bu bağlamda bütünleşme süreci modernist ve akılcı bir süreç olarak sunulmaktadır⁶⁵. Avrupa bugün paradoksal bir şekilde bütünleşmenin ve siyasal ayrışmanın merkezi haline gelmiştir⁶⁶. Başlangıçta ekonomik entegrasyonu temel alarak oluşturulan Avrupa Birliği, zaman içerisinde bir dizi yasal ve kurumsal reformları gerçekleştirerek nihai hedefi olan siyasal bütünleşmeye doğru ilerlemektedir. Bu bölümde Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecinde dönüm noktası olarak değerlendirilen unsurlara değinilecektir.

1.1.4.1. Kopenhag Kriterleri

22 Haziran 1993 tarihinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Birliği açısından son derece önemli kararlar alınmıştır. Bu Zirve'de, Avrupa Birliği'ne adaylık için başvuruda bulunacak Avrupa ülkelerinin karşılamak zorunda olduğu kriterler kabul edilmiştir. Kopenhag Kriterleri olarak adlandırılan bu kriterler 'siyasal, ekonomik ve AB müktesebatının kabulü' olmak üzere üç ana başlık altında toplanmaktadır. Siyasal kriterler arasında demokrasinin güvence altına alınması, hukukun üstünlüğüne, insan haklarına ve azınlık haklarına saygı gösterilmesi bulunmaktadır. Ekonomik kriterler, sorunsuz işleyen serbest piyasa ekonomisini ve Birlik içindeki piyasa güçleriyle rekabet edebilme yeteneğini kapsamaktadır. AB müktesebatının kabulü ise, 100 bin sayfayı aşan AB mevzuatının aday ülkeler tarafından uygulamaya sokulması anlamına gelmektedir⁶⁷.

⁶⁵ Kürşat Ertuğrul, "AB ve Avrupalılık", **Doğu Batı**, Yıl 4, Sayı 14, Şubat-Mart-Nisan, 2001, s. 146.

⁶⁶ Phillippe C. Schmitter, "Democracy, The EU, And The Question Of Scale", **Globalization, Power and Democracy**, Eds. Marc F. Plattner, Aleksander Smolar, The John Hopkins University Press, London, 2000, s. 43.

⁶⁷ Erol Birlik, **Küresel Dünya Politikaları ve Ulusal Seçenekler**, Kaynak Yay., İstanbul, 2002, s. 71.

Kopenhag Kriterleri, Avrupa Birliği'ne dahil olacak ülkelerin mevcut üyelerle ekonomik, siyasal ve yasal mevzuat açısından uyumunu sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Yayınlanan izleme raporları neticesinde Komisyon'un, ilgili ülkenin bu kriterleri yerine getirdiğine kanaat getirmesi durumunda, Avrupa Parlamentosu'nda yapılacak oylamanın ardından, Birlik ülkelerinin hükümet ve devlet başkanlarının katıldığı zirvede, Konsey tarafından ilgili ülkeye adaylık statüsü verilmektedir.

1.1.4.2. Avrupa Tek Senedi

Avrupa Komisyonu, 1985 yılında Beyaz Kitap (White Paper) adı altında bir rapor yayımlayarak Roma Antlaşması'nın ana hedefi olan Ortak Pazar'a geçişin sağlanması amacıyla fiziksel, mali ve teknik engellerin kaldırılması yönündeki önerilerini ortaya koymuştur. Bu öneriler doğrultusunda hazırlanan Avrupa Tek Senedi (The Single European Act), 1 Temmuz 1987 yılında yürürlüğe girmiştir⁶⁸. Avrupa Tek Senedi ile basit bir Ortak Pazar yerine, gerekli hukuksal, kurumsal ve siyasal düzenlemeler yapılarak entegre bir Avrupa iç pazarının gerçekleştirilmesi ve Avrupa bütünleşmesine yeni bir ivme kazandırılması öngörülmüştür⁶⁹. Bu sayede uluslararası alanda Avrupa'nın daha güçlü bir küresel aktör olması hedeflenmiştir.

Avrupa Tek Senedi ile “sınırların serbest bir pazar için kaldırılarak mal, hizmet ve sermaye gibi üç temel sektörde serbest dolaşımın sağlanması, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin gerçekleştirilmesi, işçilerin sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi, çevrenin korunması, araştırma ve teknolojik gelişmenin hızlandırılması ile ekonomik ve parasal birliğin sağlanması”⁷⁰ alanlarında işbirliğine gidilmesi kararlaştırılmıştır. Tek Senet, sınırları ortadan kaldırarak malların, hizmetlerin ve kişilerin serbestçe dolaşabildiği Ortak Pazar'ın kurulmasını amaçlamıştır⁷¹. Ortak Pazar'ın gerçekleşmesiyle birlikte ekonomik alanda başlıca dört temel fayda sağlanması beklenmektedir. “Bunlar: ticareti olumsuz etkileyen tüm tarife ve tarife dışı engellerin

⁶⁸ Esra Çayhan, **Dünden Bugüne Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Siyasal Partilerin Konuya Bakışı**, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 291.

⁶⁹ Çağrı Erhan ve Tuğrul Arat, “AT'yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt II: 1980-2001, Der. Baskın Oran, İletişim Yay., İstanbul, 2003, s. 94.

⁷⁰ Karluk, **a.g.e.**, s. 70.

⁷¹ Çayhan, **a.g.e.**, ss. 291-292.

kaldırılmasından doğan kazançlar, optimum işletme büyüklüklerinin oluşturulması dolayısıyla ölçek ekonomi yararları, rekabetin artması ile tekel karlarının azalmasından ortaya çıkan faydalar, toplam üretimi etkileyen kısıtlamaların kalkmasıyla ekonomide meydana gelecek refah artışlarıdır”⁷².

Avrupa Tek Senedi ile Roma Antlaşması’nda öngörülen tek pazarın oluşturulması yönündeki tüm engeller kaldırılmıştır. En çok sorun yaratan konulardan biri olan karar almalarda oy birliği yönteminden vazgeçilerek oy çokluğu yöntemine geçilmiştir. Avrupa halklarını temsil eden Avrupa Parlamentosu’nun yetkileri genişletilmiştir. Topluluk, sadece ekonomi temelli bir oluşum olmak yerine siyasal, kültürel, çevresel, teknolojik vb. konularda sıkı işbirliğine gitmeyi benimsemiştir. Dolayısıyla örgütün Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olan adı, daha genel bir anlam taşıyan Avrupa Topluluğu (AT) olarak değiştirilmiştir⁷³. Topluluk, Avrupa Birliği adını aldığı 1993 yılındaki Avrupa Birliği Antlaşması’na dek bu isimle anılmıştır.

1.1.4.3. Avrupa Birliği Antlaşması

1991 yılında Hollanda’nın Maastricht şehrinde gerçekleştirilen Avrupa Topluluğu Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, bütünleşme açısından AB’nin dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu Zirve’nin hazırlıkları 14–15 Aralık 1990 tarihlerindeki Roma Zirvesi’nde belirlenmiştir. Avrupa Birliği’ne gidişi sağlayacak yönde önemli kararların alındığı Maastricht Zirvesi’nde, Avrupa Birliği Antlaşması (Treaty on the European Union) imzalanmıştır. Maastricht’te gerçekleştiği için Maastricht Antlaşması olarak da anılan bu Antlaşma ile siyasal, ekonomik ve parasal birlik sağlanması alanlarında hükümetlerarası konferanslar düzenlenerek Roma Antlaşması’nda değişiklikler yapılması ve Tek Pazar’a bütünleşmiş bir şekilde ulaşılması hedeflenmiştir⁷⁴. Bu Zirve’nin sonucunda Avrupa Topluluğu yerine Avrupa Birliği adı kullanılmaya başlanmıştır.

⁷² Karluk, **a.g.e.**, s. 70.

⁷³ Çakmak, **a.g.e.**, s. 22.

⁷⁴ Karluk, **a.g.e.**, s. 77.

1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren ve Topluluğun Ortak Pazar'dan çıkıp tek bir birliğe dönüşmesini hedefleyen Antlaşma, 'ekonomik ve parasal birlik, Avrupa vatandaşlığı, ortak güvenlik ve dış politika' alanlarında aşamalı olarak gerçekleştirilmesi planlanmış üç önemli yenilik içermektedir. Ekonomik ve parasal birlik alanında, üye ülkelerin ekonomi politikalarının yakınlaştırılması ve belirlenen bir takvimle Avrupa Merkez Bankası öncülüğünde tek paraya geçişin sağlanması öngörülmektedir. Avrupa vatandaşlığı ile Topluluk vatandaşlarına Avrupa Parlamentosu ve yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı tanınmaktadır. Ortak güvenlik ve dış politika alanında ise üye ülkelerin daha fazla işbirliği içinde bulunması hedeflenmektedir⁷⁵. Bu uygulamalar ile üye ülkeler arasında siyasal ve ekonomik alanlarda daha fazla işbirliği öngörülmüş ve Avrupa Birliği'ne giden yolda önemli bir adım atılmıştır.

Avrupa Birliği Antlaşması, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri açısından iki önemli sonuç doğurmuştur. İlki, üye kabulüyle ilgili Roma Antlaşması'nın 237. maddesinde değişiklik yapılmasıdır. Bu değişiklikle yeni üyelerin kabulünde Avrupa Parlamentosu'nun onayı zorunlu hale getirilmiştir. Türkiye ile ilgili çok sayıda olumsuz karara imza atan Avrupa Parlamentosu'na tanınan bu yetki Türkiye açısından endişeyle karşılanmıştır. Antlaşma'nın Türkiye açısından olumsuzluk taşıyan bir diğer yönü de, bu Antlaşma sonucunda Avrupa Toplulukları'ndan önce kurulmuş olan ve AB'nin bir parçası olmayan Batı Avrupa Birliği (BAB)'nin, Avrupa Birliği'nin ortak güvenlik ve dışişleri politikasının uygulayıcısı konumuna getirilmiş olmasıdır. Türkiye ise Avrupa Birliği'ne tam üye olmadığı için BAB'a sadece ortak üye olabilecektir ve dolayısıyla Avrupa güvenlik ve savunma politikasının dışında kalmaktadır⁷⁶. Türkiye bu konudaki kaygılarının giderilmesi için pek çok girişimde bulunduysa da herhangi bir netice elde edememiştir. Ancak zaman içinde BAB, herhangi bir fonksiyon üstlenmekten uzak, başarısız bir oluşum olarak kalmıştır.

⁷⁵ A.g.e., ss. 82-83.

⁷⁶ Sanem Baykal ve Tuğrul Arat, "AB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası...**, a.g.e., s. 329.

1.1.4.4. Amsterdam Antlaşması

Avrupa Birliği Antlaşması'nın eksiklerini gidermek ve bütünleşme sürecini daha da ileriye taşımak amacıyla, 16–17 Haziran 1997 tarihlerinde Amsterdam Zirvesi düzenlenmiştir. Amsterdam Zirve Toplantısı'nda AB vatandaşlığının tesisi, Birliğin kurumlarının organize edilmesi, antlaşmaların düzenlenmesi ve basitleştirilmesi, özgürlüklerin geliştirilmesi, daha sıkı işbirliği, etkili ve ortak bir dış politika, güvenlik ve adaletin işleyişi ve yaygınlaşması konularında önemli kararlar alınmıştır⁷⁷. Bu Zirve'nin neticesinde ise 2 Ekim 1997 tarihinde Amsterdam Antlaşması imzalanmıştır.

Amsterdam Antlaşması'nın getirdiği temel düzenlemeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- “-Temel hak ve özgürlükleri sürekli ihlal eden ülkelerin Avrupa Konseyi'ndeki oy hakkını askıya alma;
- Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden itibaren beş yıl içinde özgürlük, güvenlik ve adalet alanı oluşturulması;
- Kişilerin serbest dolaşımının bütün AB ülkelerinde garanti altına alınması;
- Göçmen, vize politikası, siyasi sığınma ve adli işbirliğine ilişkin mevzuatın uyumlu hale getirilmesi;
- Amsterdam Antlaşması genişleme sürecine ilişkin politikalar belirlenmesi”⁷⁸.

Amsterdam Antlaşması'nın imzalanmasından itibaren devam eden Hükümetlerarası Konferans, 7-8 Aralık 2000 tarihlerindeki AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde Nice Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. AB tarihinin önemli yapı taşlarından biri olan bu Antlaşma'da genişlemenin başarılı bir şekilde sürdürülebilmesi için yapılması gereken değişiklikler belirlenmiştir⁷⁹. 2010 yılına kadar AB'ye dahil edilecek yeni üyeler saptanmıştır. Ayrıca yeni üyelerin AB kurumlarındaki temsili dağılımı düzenlenmiştir.

1.1.4.5. Avrupa Birliği Anayasası

2001 yılı Aralık ayında Hollanda'nın Laeken şehrinde gerçekleştirilen Avrupa Birliği Zirvesi'nde, Avrupa Konvansiyonu adı verilen bir forum oluşturulması ve

⁷⁷ Çakmak, **a.g.e.**, ss. 23-24.

⁷⁸ Birlik, **a.g.e.**, s. 73.

⁷⁹ Baykal ve Arat, **a.g.e.**, s. 361.

Avrupa Anayasası'nın bu forum tarafından hazırlanması yönünde biran önce çalışmalara başlanması kararı alınmıştır. Fransa'nın eski devlet başkanlarından Valéry Giscard d'Estaing'in başkanlığında 105 delege ile toplanan bu forum, 2003 yılında taslak bir anayasa hazırlanarak AB Dönem Başkanlığı'na sunmuştur⁸⁰. Taslak Anayasa, 17-18 Haziran 2004 tarihlerinde Brüksel'de gerçekleştirilen Zirve'nin sonunda kabul edilmiş ve 29 Ekim 2004 tarihinde Roma'da üye ve aday ülkelerin liderleri tarafından imzalanarak son halini almıştır⁸¹. Böylelikle Avrupa Birliği'nin siyasal bütünleşmesinin en önemli parçası olarak görülen Avrupa Birliği Anayasası oluşturulmuştur.

Avrupa Birliği'nin, bir anayasaya sahip olmak istemesinin üç temel nedeni bulunmaktadır:

“1-Avrupa Birleşik Devletlerine dönüşmek isteyen AB'nin bunu sağlayacak (Devlet kuran anayasa) bir temel yasa ihtiyacının ortaya çıkması, 2-AB'nin gittikçe büyümesi ve idare edilmesinin zorlanması hatta zaman zaman yönetimde aksamaların olması ve yönetim sorunlarını gidermek için bir anayasa gereksiniminin ortaya çıkması, 3-Üye ülkelerin gerek AB'den gerekse diğer üye ülkelerden daha fazla çıkar veya avantaj sağlamak için kıyasıya mücadele etmeleri ve birlik amacına gölge düşürmesi bu çıkar rekabetini ve çabasını ortadan kaldırmak için her ülkeye eşit davranacak ve adil olacak bir temel yasaya gereksinim duymaları”⁸².

Tüm bu gerekçelerle Birlik üyelerinin tümünde geçerli olan bir Avrupa Anayasası oluşturulmasına karar verilmiştir.

Hazırlanan AB Anayasası, egemenlik açısından sorun yaratabilen yetki bölüşümü konusuna da açıklık getirmektedir. Anayasanın I-12/1 maddesinde münhasır yetki alanına giren konularda yalnızca AB'nin yasa çıkarabileceği, üye devletlerin ise ancak AB tarafından yetkilendirildikleri durumda veya Birliğin işlemlerini uygulamak amacıyla tasarrufta bulunabilecekleri açık bir şekilde ifade edilmiştir. Paylaşılmış yetki alanına giren konularla ilgili olarak da md I-12/2'de üye devletlerin bu alandaki yetkilerini, Birliğin kullanmadığı ya da kullanmayı bıraktığı durumlarda kullanabilecekleri belirtilmiştir. Ayrıca I-18 md'de bulunan esneklik klozu ile yukarıdaki maddelerde belirtilen konular dışında da Birliğin yetkilerinin genişlemesine

⁸⁰ Palabıyık ve Yıldız, **a.g.e.**, s. 34.

⁸¹ İKV, “Avrupa Birliği'nin Tarihçesi”, <http://www.ikv.org.tr/abtarihce.php>, (09.10.2007).

⁸² Çakmak, **a.g.e.**, s. 81.

izin verilmektedir⁸³. Görülmektedir ki, hazırlanan Avrupa Anayasası, Birlik ülkelerinin ulusal hukukları karşısında bağlayıcı ve üstün bir nitelik taşımaktadır.

12 Ocak 2005 tarihinde Avrupa Parlamentosu tarafından da kabul edilen Anayasa'nın yürürlüğe gireceği tarih olarak 1 Kasım 2006 belirlenmiş; ancak Anayasa'nın yürürlüğe girebilmesi için tüm üye ülkeler tarafından kabul edilmesi şart koşulmuştur. Anayasa'nın kabulü için kimi üye ülkelerde parlamentonun onayı yeterli iken kimi ülkelerde ise referandum yapılması gerekmektedir. Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlarda Avrupa Anayasası'nın kabul edilmemesi üzerine, 16-17 Haziran 2005 tarihlerinde Brüksel'de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde, 'hayır' sonuçlarının üye ülkeler arasında domino etkisi yapmasını engellemek amacıyla, onay sürecinin ertelenmesine karar verilmiştir⁸⁴. Referandumlarda hayır sonuçlarının çıkmasında, Avrupa ulus devletlerin egemenlik haklarından taviz vermek istememelerinin önemli rol oynadığı düşünülmektedir.

18-19 Ekim 2007 tarihlerinde Portekiz'in başkenti Lizbon'da gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları gayri resmi zirve toplantısında, Avrupa Anayasası'nı değiştirmeye izin veren reform anlaşması taslağı üzerinde uzlaşmaya varılmıştır⁸⁵. AB'ye üye 27 ülkenin liderleri tarafından 13 Aralık 2007 tarihinde Lizbon'da imzalanan yeni Avrupa Anayasası'nın 1 Ocak 2009 tarihinde yürürlüğe girmesi öngörülmektedir. Lizbon'da onaylandığı için Lizbon Antlaşması olarak da anılan yeni anayasa ile AB'deki altışar aylık dönüşümlü başkanlık sistemine son verilmesi hedeflenmektedir. Üye ülkelerin oybirliği ile 2,5 yıllık süre için atayacakları AB Konseyi Başkanı'nın, yılda dört kez toplanacak AB zirvelerine de başkanlık etmesi öngörülmektedir. Ayrıca dış politikada tek sesliliğin sağlanması ile görevlendirilen AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'nin, AB Dışişleri bakanlarını bir araya getiren Dış İlişkiler Konseyi toplantılarına başkanlık etmesi planlanmaktadır. Yeni getirilen "ikili çoğunluk sistemi" olarak da adlandırılan nitelikli oylama yöntemi ile karar alınmasında, ülke

⁸³Sibel İnceoğlu, "Türkiye: AB'nin Yetkileri Karşısında Nasıl Bir Egemenlik Anlayışı", <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg22/sibel.pdf>, (08.11.2007).

⁸⁴ İKV, "Avrupa Birliği'nin Tarihçesi", a.g.e., (09.10.2007).

⁸⁵ ABGS, "AB Zirvesi Lizbon'da Başladı", <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=41002&l=1>, (12.10.2007).

nüfusları dikkate alındığında yüzde 65 ve ülke sayıları dikkate alındığında yüzde 55 oranında destek bulunması zorunlu kılınmaktadır. Bayrak ve marş gibi bir süper devleti çağrıştıracak sembolik unsurların bulunmadığı 250 sayfadan oluşan yeni anayasada, üye ülkelerin ulusal meclislerine, AB Komisyonu'nun hazırladığı yasa tasarılarını yeniden incelemek üzere geri gönderme yetkisi tanınmaktadır. Yeni anayasanın kabulü için, İrlanda hariç referanduma gerek olmaksızın üye ülkelerin parlamento onayı yeterli görülmektedir.⁸⁶ Bir önceki anayasada yer alan egemenlik konusunda yetki devrine ilişkin unsurlar, yeni anayasada gözde geçirilerek üye devletlerin endişelerinin giderilmesi ve anayasanın reddedilmesinin önüne geçilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

1.1.5. Avrupa Birliği Ulus-Devlet İlişkisi

İletişim ve ulaşım teknolojisinde yaşanan gelişmeler tüm dünyayı etkisi altına alan ve küreselleşme olarak adlandırılan bir süreci beraberinde getirmiştir. Küreselleşmeyi, tarihsel süreç içinde ortaya çıkan bir olgu olduğu kadar ülkeler arası emek ve sermaye akışının artması ve uluslararası ticaretin yaygınlaşması, ideolojik kutuplaşmaların sona ermesi ve ülkelerin siyasal, ekonomik ve sosyokültürel açılardan birbirlerine yakınlaşmaları olarak da tanımlamak mümkündür⁸⁷. Küreselleşme sonucunda dünyanın herhangi bir ülkesinde meydana gelen siyasal ya da ekonomik bir kriz, zincirleme olarak diğer ülkeleri de etkiler hale gelmiştir.

Küreselleşmeyi, modernitenin bir sonucu olarak nitelendiren Anthony Giddens'a göre bu süreç, kapitalist modernitenin dayandığı siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmelerin tüm dünyaya yayılmasından başka bir şey değildir. Postmodernistlerin tersine, küreselleşmenin moderniteden kesin bir kopuşu ifade etmediğini aksine modernitenin dünya çapında yaygınlaşmasının bir sonucu olduğunu belirten Giddens, küreselleşme sürecini geç modernite olarak tanımlamaktadır⁸⁸. Giddens'a göre, bölgesel

⁸⁶ NTVMSNBC, "AB Yeni Anlaşmayla Tazeleniyor", <http://www.ntvmsnbc.com/news/429465.asp>, (12.10.2007).

⁸⁷ Coşkun Can Aktan ve Hüseyin Şen, **Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye**, TOSYÖV Yay. Ankara, 1999, s. 10.

⁸⁸ Nadir Sungur, "Küreselleşme Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme", **Birikim**, Sayı 73, Mayıs 1995, s. 58.

ve uluslararası politikaların yürütülmesinde etkin rol oynayan ulus-devletler, küresel politik düzenin en önemli üyesidirler. Ulus-devletlerin küresel düzende rol oynayabilmeleri ekonomik ve askeri güçleriyle sınırlı olduğundan, bu devletler kendi aralarında siyasal ve ekonomik çıkarlarını korumak ve geliştirmek için Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi bir araya gelerek küresel ulus-devlet sistemini oluşturma yolunu tercih etmektedirler⁸⁹. Avrupa ulus-devletleri, güçlerini birleştirerek ulusal düzeyde tehlikede olan egemenliklerini kurtarmaya çalışmaktadırlar⁹⁰. Bu sayede, küresel sistemin dayatmalarından korunmayı ve bu düzende söz sahibi olabilmeyi hedeflemektedirler.

Avrupa'nın, bir söylem stratejisi olarak ulus-devletin kötü yönlerinin reddedilmesini içeren elastik ve çok yönlü bir kavram olduğunu belirten Gerard Delanty, Avrupa nosyonunun, ulus-devletin partikularizmi ötesinde kozmopolit bir ideale atıfta bulunduğu varsayımını bir aldatma eylemi olarak değerlendirmektedir. Delanty'e göre, ulus-devletler olmaksızın Avrupa hiçbir anlam ifade etmemektedir. Avrupa birleşmesinin meşru zemini olan Avrupa Birliği ise, ekonomik ve siyasal anlamda bütünleşmeyi içerdiği için ulus-devletleri güçlendirmektedir⁹¹.

Avrupa Birliği, ulus-devletlerin kendi aralarında yaptıkları antlaşmalarla oluşan ve sürekli olarak genişleyerek derinleşen bir ortaklık ilişkisidir⁹². Avrupa Birliği, en sınırlı tanımı ile bir ulus-devletler birliğidir ama aynı zamanda ulus-devletlerin ötesinde de bir birliktir. Bu anlamda 19. yüzyıl ulus-devlet yapılanmasından kalan egemenlik anlayışı yeniden şekillenmektedir. Her alanda her şeyi kapsayan yekpare bir bütün egemenlik anlayış terk edilerek yerine birbiriyle örtüşmeyen, her alanı farklı bir biçimde kapsayan, paylaşılabilen ve devredilebilen kısmi egemenlik anlayışı benimsenmiştir. Paylaşılmış egemenlik, klasik ulus-devlet tanımlamasına ters düşmekle birlikte,

⁸⁹ A. Giddens, *The Consequences of Modernity*, Policy, Cambridge, 1990, s.66'dan Aktaran Sungur, **a.g.e.**, ss. 57-58.

⁹⁰ Noelle Burgi ve Philip S. Golup, "Küreselleşme Gerçekten Ulus-Devletleri Lüzumsuz Hale Getirdi mi?" Çev. Abdülkadir Atalık, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 64, 2001, s. 47.

⁹¹ Gerard Delanty, **Avrupa'nın İcadı: Fikir, Kimlik ve Gerçeklik**, Çev. Hüsamettin İnaç, Adres Yay. Ankara, 1995, ss. 202-203.

⁹² Kutlu Merih, "Ulus Devlet ve Avrupalılaşıma", <http://www.turkab.net/ab/wabulus.htm>, (08.01.2007).

taraf larca kabul edilmiş ve bölüşülmüş bir egemenlik, küresel düzenin bağımlılığına karşı ileri bir aşama olarak kabul görmektedir⁹³. Ulus-devletler bu nedenle egemenlik haklarından kısmi olarak feragat ederek güçlü bir birliğin parçası olmayı tercih etmektedirler.

Avrupa Birliği'ni temelini oluşturan Paris ve Roma Antlaşmaları, uluslararası hukukta örneği olmayan sui generis bir hukuk düzenini meydana getirmiştir. Daha önceki uluslararası örgütlenmelerde işbirliği amacı esasken, uluslarüstü bir örgütlenme modeli olarak AB, bütünleşme amacını hedeflemiştir⁹⁴. Uluslarüstülük kavramının en temel özelliği, hukuk normlarının üye devletlerin dışında, Birliğin kendi organlarında oybirliği ile değil oyçokluğu ilkesi ile belirlenmesi ve üye devletlerin ulusal hukuklarının tümünün üzerinde olmasıdır⁹⁵. Oyçokluğuyla alınan kararlar, karara katılmayan ülkeler içinde bağlayıcılık taşımaktadır.

Avrupa Birliği ile ulus-devletlerarasındaki etkileşimde önem taşıyan nokta, Birlik ve ulus-devlet ilişkisine meşruluk sağlayan anayasal temellerin belirlenmesidir. Burada farklı devlet anlayışları söz konusu olduğu için, anayasal yapılardaki farklılıkların ekonomik bütünleşmede olduğu gibi, kolayca rasyonalize edilmesi ve uyumlaştırılması mümkün görünmemektedir. Avrupa demokrasilerinde demokrasi ve hukukun üstünlüğünün anayasal ifadesini egemenlik, hukuk ve siyaset arasında belirlenen ayrımlar oluşturmaktadır. Bu noktada hukuk ve politika arasındaki değişken ilişkinin, yasaların ve içtihatların oluşum biçiminin değişen anlamlarının araştırılması ve yeniden yorumlanması önem taşımaktadır⁹⁶. Farklı demokratik geçmişe sahip Avrupa ülkelerinde egemenliğin kullanımı konusundaki farklı uygulama biçimleri birçok alanda gözden geçirilerek Avrupa Birliği çatısında homojenize edilmektedir.

Avrupa Birliği'ne üye olan bir ülke, Birliği kuran antlaşmaların oluşturduğu hukuk düzenini aynen benimseyerek egemenlik yetkilerinin bir kısmını Birliğe

⁹³ Stefanos Yerasimos, "Sivil Toplum, Avrupa ve Türkiye", **Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, Editörler Stefanos Yerasimos, vd., İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 23.

⁹⁴ Şeref Ünal, "Tarihi Süreçte Türkiye-AB İlişkileri ve AB'nin Hukuki Yapısı", **Yeni Türkiye Avrupa Birliği Özel Sayısı I, a.g.e.**, s. 697.

⁹⁵ Ünal, **a.g.e.**, ss. 696-697.

⁹⁶ Merih, **a.g.e.**, (08.01.2007).

devretmektedir. Birliğin organları tarafından çıkarılan yönetmelik, tüzük, karar, tavsiye ve görüşler Birliğin Resmi Gazetesi'nde yayımlanmasından itibaren tüm üye ülkelerde yürürlüğe girmiş bulunmaktadır⁹⁷. Üyelikle beraber Birliğin organları, üye devletler açısından bağlayıcı kurallar koyma, yargı kararları verme, Birlik kurallarının ihlali durumunda para cezası gibi yaptırımlar uygulama hakkına ve uyarılarda bulunma yetkisine sahip olmaktadır⁹⁸. AB'ye üye olan tüm ülkeler, anayasalarında yer alan “egemenlik ulusundur” ilkesini bir tarafa bırakarak egemenlik yetkilerinin bir bölümünün Birlik tarafından kullanılmasına izin veren yasal düzenlemeleri kabul etmektedirler⁹⁹. Birliğe üye olmak isteyen Türkiye de, anayasasının 6. maddesinde yer alan egemenliğin kayıtsız şartsız Türk ulusuna ait olduğunu, Türk milletinin egemenliği, anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlar aracılığıyla kullanacağını ve egemenliğin kullanılmasının hiçbir surette hiçbir kişiye, sınıfa veya zümreye bırakılamayacağını belirten ilkeyi yeniden düzenlemek durumunda kalacaktır¹⁰⁰.

Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecinde oldukça önem taşıyan Avrupa Birliği Antlaşması'ndan sonra, ekonomik birlik amacının ötesine geçilerek siyasal birlik oluşturma yoluna girilmiştir. AB'nin oluşum sürecinde ulus-devletin aşılması, küreselleşme sürecinde ulus devletin aşılmasından daha hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir¹⁰¹. Avrupa Birliği Antlaşması'ndan bu yana, üye devletler içinde AB'nin dikey yapılanmasına ilişkin tepkiler giderek artmaktadır. Ulus-devletler tarihsel süreç içerisinde elde ettiklerinin bilinci ile kendi kimliklerinde ısrar etmektedirler¹⁰². Örneğin Avrupa Birliği içerisinde İngiltere, Danimarka ve İsveç gibi birçok ülke ulusal egemenliklerine zarar verdikleri gerekçesiyle Birliğin ortak para birliği sistemine girmeme konusunda direnç göstermektedirler.

⁹⁷ Karluk, **a.g.e.**, s.151.

⁹⁸ Ayşe Işıl Karakaş, **Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği**, Der Yayınları, İstanbul, 1993, s. 14.

⁹⁹ Ünal, **a.g.e.**, s.698.

¹⁰⁰ İncoğlu, **a.g.e.**, (08.11.2007).

¹⁰¹ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, Küreselleşme Ulus-Devlet Etkileşimi Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması, **Doğu Batı**, Yıl 3, Sayı 10, Şubat-Mart-Nisan 2000, s. 116.

¹⁰² Jürgen Habermas, **Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları**, Çev. İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 32.

Avrupa Birliği tek pazara geçiş, ekonomik ve parasal birlik konularında önemli adımlar atmış olmasına karşın dış politika, askeri bütünüşme, öz kaynaklarını ulusal devletlerden bağımsız olarak oluşturabilme, vergi toplama, sosyal politikalar, enerji politikaları ve emek politikaları konularında ise ciddi gelişmeler kaydedememiřtir¹⁰³. Tüm bunlar Birliğin geleceği konusunda soru işaretlerine neden olmaktadır.

AB'nin geleceği konusunda kendi içinde tartışmalar devam etmektedir. Almanya ve Fransa başta olmak üzere Hollanda ve Kuzey Avrupa ülkeleri AB'yi federal yapılı bir Avrupa Birleşik Devletleri'ne dönüştürmeyi hedeflemektedirler. Gerçekleşmesi durumunda Birlik içerisindeki ulus-devletlerin zayıflayarak federal yapılara dönüşeceği bu projede, AB'nin ABD'ye meydan okuyacak bir süper güç olması tasarlanmaktadır. İngiltere, İtalya ve İspanya gibi ülkelerin başını çektiği diğer bir görüş ise, AB'nin varlığını ulus-devletlerin güçlü bir şekilde yaşamını sürdürdüğü konfederal bir yapı şeklinde devam ettirmesini öngörmektedir¹⁰⁴. Her iki görüşte de ulus kavramı sürekli kılınmaktadır. Federalist görüş ulusu, bir süper devlet olmak için birleşilen daha geniş bir oluşuma yüklemektedir. Konfederalist görüş ise ulus olma kavramını, ulusal sınırlar üzerinden tanımlamakta ve sınırların korunmasının öneminde dikkat ekmektedir¹⁰⁵.

Birliğin geleceği konusunda federalist görüşü paylaşan Jurgen Habermas'a göre, Avrupa Birliği ancak federatif bir yapıya kavuştuğu takdirde pazarların getirdiği olumlu neticeleri değerlendirebilecek siyasal bir güce eriřebilecektir¹⁰⁶. Habermas, AB'nin devletlerarası işbirliğinden ibaret olan mevcut biçiminden öteye geçerek gerçek bir federasyona doğru evrilmesiyle birlikte, piyasaları düzeltebilecek önlemler alabileceğini ve yeniden düzenleyici mekanizmaları oluşturabileceğini savunmaktadır¹⁰⁷. Buna karşın Paul Hirst ve Grahame Thompson Avrupa ulus-devletlerinin, Avrupa bütünüşmesini olanaksız kılan hukuk sistemlerine ve farklı

¹⁰³ Tekeli ve İlkin, **a.g.e.**, ss. 130-131.

¹⁰⁴ Ümit Özdağ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Jeopolitik İnceleme**, Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayını, Ankara, 2003, ss. 7-8.

¹⁰⁵ Michael Bilig, **Banal Milliyetçilik**, ev. Cem şişkolar, Gelenek Yay., İstanbul, 2002, ss.162-163.

¹⁰⁶ Jurgen Habermas, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**, ev. Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, İstanbul, 2002, s. 39.

¹⁰⁷ Jurgen Habermas, "Avrupa Ulus-Devletleri ve Küreselleşme Tazyikleri", **Mürekkkep**, S.14, 2000, ss. 211-212.

kültürel geleneklere sahip olduklarını, tüm bu nedenlerle Birliğin, eski ulus-devletlerden uzak bir siyasal yapılanmaya dönüşmesinin hiçbir zaman mümkün olmayacağını savunmaktadırlar. Onlara göre Avrupa Birliği için en ideal yol NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Alanı) ve Japonya'nın aleyhine olacak korumacı ve rekabetçi bir ticaret bloku şeklinde birleşmektir¹⁰⁸. Birliğin geleceği konusundaki farklı görüşlerden de anlaşılacağı gibi bitmemiş bir proje olan Avrupa Birliği, yakın gelecekte de tamamlanmaktan uzak gözükmemektedir.

1.2. AVRUPA BİRLİĞİ -TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri, başlangıç yıllarından itibaren Türk dış politikasının en önemli gündem maddelerinden biri olma özelliğini korumaktadır. “Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri” başlıklı bu altbölümde, tarihsel gelişim süreci içinde ilişkilerin seyri incelenecek ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği konusunda izlediği politikalar bu bağlamda değerlendirilecektir. Söz konusu ilişkiler 1960-1990 arası ve 1990 sonrası olmak üzere iki ana dönemde ele alınacaktır.

1.2.1. 1960-1990 Arası Dönemde Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri

Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinin 1960-1990 arası dönemini kapsayan bu kısımda, ilişkilerinin başlangıcı, Ankara Anlaşması, Katma Protokol ve tam üyelik başvurusu incelenecektir.

1.2.1.1. İlişkilerin Başlangıcı

Türkiye'nin Avrupa ile olan ilişkilerinin tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Osmanlı Devleti, Doğu ile Batı arasındaki tercihini Batı'dan yana kullanmış ve yüzünü Batı'ya doğru çevirmiştir. 1700'lü yıllardan itibaren başlayan batılılaşma çabaları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte hızla devam etmiştir¹⁰⁹. Cumhuriyet döneminde de modernleşme, batılılaşma olarak algılanmış ve resmi ideolojinin ana

¹⁰⁸ Paul Hirst ve Grahame Thompson, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çev. Çağla Erdem, Elif Yücel, Dost Kitabevi, Ankara, 2000, ss. 185-189.

¹⁰⁹ Palabıyık ve Yıldız, **a.g.e.**, s. 73.

unsuru olarak uygulanmıştır¹¹⁰. Batılılaşma süreci, hiçbir felsefi temele dayandırılmadan devlet tasarrufu olarak kalmış ve salt devlet kurumlarıyla sınırlı tutulmuştur¹¹¹. Batı'nın yaşam tarzı ve kılık kıyafet modelleri benimsenmiş, Latin Alfabesi kullanılmaya başlanmış, İsviçre Medeni Kanunu, İtalyan Ceza Kanunu ve Alman Ticaret Kanunu bazı değişiklikler yapılarak kabul edilmiştir. Daha somut bir anlatımla Avrupa'nın ulaşılmış olduğu “muasır medeniyetler” seviyesine ulaşmak, ana amaç olarak belirlenmiştir¹¹². Bu doğrultuda Batı'da kurulan organizasyonlar içerisinde yer almaya özen gösterilmiştir.

Batılılaşma hedefinin bir tercihten öte dayanak arayışı haline gelmesi iki nedenden kaynaklanmaktadır. İlki, Savaş sonrası Batı'nın askeri ve ekonomik mimarisinde yer almayan Türkiye'nin, Batı'dan ekonomik ve askeri yardım alma şansının olmamasıdır. Diğeri ise, devleti önceleyen modernizasyon projesinin halk nezdindeki desteğinin gittikçe azalmasıdır. Çok partili sisteme geçişle birlikte modernizasyon projesinden sapma olasılığının engellenmesi için, Batı kurumlarında yer almak bir zorunluluk haline gelmiştir¹¹³. Tüm bu nedenlerle Batı'daki yeni oluşumlar içerisinde yer almak Türkiye için bir amaç haline dönüşmüştür. Bu perspektifte, II. Dünya Savaşı'nın ardından Batı'da ortaya çıkan oluşumlar içerisinde Türkiye de yerini almıştır. Avrupa'da barış ve istikrarı sağlamak amacıyla oluşturulan siyasal bir organizasyon olan Avrupa Konseyi (The Council of Europe)'ne; o dönemki adı OECC olan İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD)'na ve dış güvenlik ve savunma amaçlı bir örgüt olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'ne üye olmuştur¹¹⁴.

1950'li yılların sonlarından itibaren Avrupa'da ön plana çıkan iki oluşum bulunmaktadır. Bunlardan ilki “Altılar” olarak bilinen Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'dan oluşan AET, diğeri ise “Yediler” olarak bilinen

¹¹⁰ Orhan Türkdoğan, **Kültür, Değişme ve Toplumsal Çözümle**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2005, s. 474.

¹¹¹ Cengiz Aktar, “Olmayan Avrupa Düşüncesi Üzerine”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık**, Editör Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 274.

¹¹² İ. Sezal, An Overall View of Structural Changes in Turkey: The Republican Era 1923-83, Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Mart 1984, C.1, S.1., ss. 198-199'dan Aktaran Bozkurt, **a.g.e.**, ss. 272-273.

¹¹³ Mehmet Uğur, **Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Dayanak/ İnandırıcılık İkilemi**, Everest Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 2-3.

¹¹⁴ Gümrükçü, **Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinin Unutulan Yönleri ...**, **a.g.e.**, s. 94.

İngiltere, Avusturya, İsviçre, Danimarka, İsveç, Norveç ve Portekiz'den oluşan EFTA'dır. Türkiye bu oluşumları ilk başta sessiz olarak izlemeyi tercih etmiş; ancak Yunanistan'ın AET'ye üyelik için başvurusunun hemen ardından 31 Temmuz 1959 tarihinde AET'ye üyelik için başvurmuştur.

Türkiye ve Yunanistan'ın başvuruları AET'de büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Çünkü bu başvurular, AET'nin EFTA karşısında kazanmış olduğu bir başarı olarak algılanmıştır. Türkiye'nin AET'yi tercih etmesinde kuşkusuz Yunanistan'ın yapmış olduğu başvuru önemli bir etkidir. Dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun, "Yunanistan kendisini boş bir havuza atsa bile onu yalnız bırakmaya gelmez, tereddüt etmeden siz de atlayacaksınız"¹¹⁵ sözü, bu tespiti doğrular niteliktedir. Ancak Türkiye'nin EFTA yerine AET'yi tercih etmesinde, AET ülkeleriyle iktisadi ilişkilerinin daha yoğun olması da önemli bir etken olmuştur. Türkiye ile benzer malları ihraç eden Yunanistan'ın AET'ye olası üyeliğinin, Türkiye'nin dış ticarete sorunlar yaşamasına yol açma ihtimali de, bu süreçte Türkiye'nin tercihini belirleyen etkenlerden bir diğerini oluşturmaktadır.

Türkiye'nin Roma Antlaşması'nın 238. maddesine göre AET'ye yapmış olduğu üyelik başvurusuna verilen yanıtta kalkınma düzeyi gerekçe gösterilerek ekonomik açıdan Türkiye'nin tam üyelik için hazır olmadığı belirtilmiş ve tam üyelik için gerekli koşullar sağlanıncaya kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşmasının imzalanması önerilmiştir¹¹⁶. Ortaklık anlaşması imzalanıncaya kadar Topluluk ve Türkiye arasındaki görüşmeler yaklaşık dört yıl sürmüş ve üç evrede gerçekleşmiştir. 28 Eylül 1959'dan 21 Ekim 1960'a kadar süren ilk evrede ortaklığın bir gümrük birliği olması konusunda uzlaşılmasına rağmen, geçiş aşamaları ve yükümlülükler konusunda farklı görüşler savunulmuştur. 10-22 Nisan 1961 tarihlerini kapsayan ikinci evrede, Türkiye'de yaşanan askeri darbenin ve beraberinde gelen idamların etkisiyle Topluluk Türkiye ile ortaklık konusunda farklı öneriler getirirken Türk tarafı gümrük birliği konusunda ısrar etmiştir. 18 Haziran 1962'de başlayan üçüncü evrede ise Topluluk ve Türkiye arasında

¹¹⁵ Karluk, **a.g.e.**, s. 392.

¹¹⁶ Mehmet Akif Okur, "Küresel Siyaset", **Siyaset**, Der. Mümtaz'er Türköne, Lotus Yayınevi, Ankara, 2003, s. 686.

yapılacak ortaklık anlaşmasının şartları konusunda uzlaşmaya varılmış ve anlaşma 25 Haziran 1963’de Brüksel’de parafe edilmiştir¹¹⁷. Bu doğrultuda 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara’da “Türkiye ile AET Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma” imzalanmıştır.

1.2.1.2. Ankara Anlaşması

Ankara’da gerçekleştiği için “Ankara Anlaşması” olarak anılan anlaşmanın imza töreninde yaptığı konuşmada AET Komisyonu’nun o dönemki başkanı Walter Hallstein, Türkiye ile AET arasındaki bu birlikteliğin önemini şu sözleriyle vurgulamıştır:

“Bizler bugün siyasi önemi çok büyük bir olayın tanıklarıyız. Türkiye Avrupa’ya dahildir. Olayın derin anlamı işte buradadır: Bu, coğrafi nitelendirmenin kısaltılmış ifadesinden ya da geçerliliğini birkaç yüzyıldır sürdüren tarihi bir tespitten çok, bir gerçeğin onaylanmasıdır. Türkiye Avrupa’ya dahildir. Bu her şeyden önce, etkileri bu ülkede adım adım bilinçlenen Atatürk’ün güçlü kişiliğini ve onun tarafından Türk devletinin bütün hayati alanlarında radikal biçimde Avrupai tarzda yenilenmesi sürecinin hatırlanmasıdır. Bunun Avrupa kültür ve siyasetinin yayılması tarihinde bir benzeri yoktur. Evet, bizler bu süreçte Avrupa’daki en modern gelişme olan Avrupa Birliği ile bir nitelik akrabalığı hissediyoruz. Buradaki zihniyet aynı zihniyet değil midir? O aydınlanmış, akılcı, mutlak gerçekçi tutum, modern bilginin metodik kullanımı, okullaşmaya ve eğitime verilen değer, ilerlemeye açık ve irade gücü olan dinamizm, araç seçiminde cesur pragmatizm. Bundan ötürü, Avrupa’nın- o Avrupa ki kendini özgürce ifade etmek demektir- ve Türkiye’nin askeri, siyasi ve ekonomik açıdan etki ve tepkilerinde özdeşleşmesinden daha doğal ne olabilir?”¹¹⁸.

Törende konuşan Türk Dışişleri Bakanı Feridun Erkin de, Anlaşma’nın önemine dikkat çekmiş ve Türkiye ile Topluluk arasında yeni bir devir açıldığını ifade etmiştir:

“Bu anlaşma 16. yüzyılda Muhteşem Süleyman tarafından Avrupa’ya doğru başlatılan büyük yürüyüşün bir sonucuydu. Türkiye’nin Avrupa’nın bir parçası olma isteği yüzyıllardır bütün Türk hükümetleri tarafından bir amaç, bir ideal olarak sürekli benimsenen, takip ve açıkça da beyan edilen bir husustu...Bu belge, Türkiye’yi Avrupa’nın bir parçası olmak emel ve hüviyetiyle kat’i surette teyit ve tescil eden, sulh ve refah yolunda ilerleme vaatleriyle dolu şerefli bir devrin başlangıcını simgelemektedir”¹¹⁹.

Topluluk ile Türkiye arasında bir gümrük birliği kurulmasını öngören Anlaşma’nın amacı, 2. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir: “Anlaşma’nın amacı

¹¹⁷ Bozkurt, a.g.e., s. 276.

¹¹⁸ Gümrükçü, Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinin Unutulan Yönleri ..., a.g.e., ss. 95-96.

¹¹⁹ Hutime Apercu, Ankara Anlaşması’nın İmza Töreninde Yapılan Konuşmalar, İKVY, 1973, ss. 101-103’den Aktaran Şaban H. Çalış, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yay., Ankara, 2006, ss. 121-122.

Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınma ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve hayat şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir...¹²⁰. Bu maddeden yararlanarak Anlaşma'nın genel amaçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

“-Türkiye'nin ekonomik kalkınma ve halkının yaşama düzeyinin yükseltilmesi amacıyla taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmek,
-Toplulukla Türkiye arasında gümrük birliğini kurmak,
-Türkiye'nin uzun vadede Topluluğa tam üyeliğini kolaylaştırmak; Türk halkı ile Topluluk üyesi halklar arasındaki bağı güçlendirmek; demokrasiyle barışı güvence altına almak şeklinde özetlenebilir”¹²¹.

Anlaşmada, ortaklığın hazırlık, geçiş ve son dönemden oluşan üçlü bir aşamada gerçekleşmesi öngörülmüştür:

Hazırlık dönemi, 1 Aralık 1964'den 31 Aralık 1972'ye kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde Topluluk ekonomisi ile Türk ekonomisi arasındaki farkın azaltılması hedeflenmiş ve bu nedenle Türkiye'ye tek taraflı ödünler verilmiştir¹²². Türk ekonomisinin güçlendirilmesini amaçlayan Topluluk, Türkiye'nin tütün, fındık, kuru incir ve üzüm gibi dört temel ürününe gümrük kolaylıkları tanımıştır. Ayrıca, Avrupa Yatırım Bankası'ndan Türkiye'ye 175 milyon ECU'lük yardım sağlanarak, Türk ekonomisinin gümrük birliğine hazırlanmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır¹²³.

Geçiş dönemi, 1 Ocak 1973 tarihinde Katma Protokol'ün imzalanmasından itibaren yürürlüğe girmiştir. Hazırlık döneminde Topluluğun tek taraflı olarak verdiği ödünlere karşılık, geçiş döneminde Türkiye de bazı yükümlülükler altına girerek belirli bir zaman dilimi içerisinde gümrük birliğini gerçekleştirmeyi taahhüt etmiştir¹²⁴. Geçişin şartları Katma Protokol ile düzenlenmiştir. 12 yıllık listeye giren mallarda 1985 yılında gümrüklerin sıfırlanması, 22 yıllık listeye giren mallarda ise 1995 yılında gümrük engellerinin kaldırılması planlanmış ve dolayısıyla 1995 yılı itibariyle Topluluk

¹²⁰ Karluk, **a.g.e.**, ss. 405-406.

¹²¹ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 276.

¹²² Karluk, **a.g.e.**, s. 410.

¹²³ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 277.

¹²⁴ Karluk, **a.g.e.**, ss. 411-412.

ile Türkiye arasında gümrük birliğinin oluşturulması hedeflenmiştir¹²⁵. Geçiş döneminde gerçekleştirilmesi öngörülen bu düzenlemeler, gerek Topluluk'tan gerekse Türkiye'den kaynaklanan nedenlerle tam olarak hayata geçirilememiştir.

Son dönem, Ankara Anlaşması'nın 28. maddesinde, "Türkiye'nin Roma Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerinin tamamını üstlenebileceği bir duruma geldiğini göstermesi durumunda, akit taraflarının, tam üyeliği görüşebileceklerini öngörmüştür" ifadesiyle belirtilmiştir. Ancak Türkiye, geçiş döneminin sona ermesini beklemeden Roma Antlaşması'nın 237. maddesine dayanarak bir Avrupa ülkesi olması sıfatıyla 1987 yılında ortaklık statüsünden ayrı olarak tam üyelik başvurusunda bulunmuştur¹²⁶. Avrupa Birliği bu başvuruya ilişkin olarak verdiği yanıtta Türkiye'nin tam üyeliğe hazır olmadığını belirtmiş ve gümrük birliği sürecinin tamamlanmasını önermiştir. Bunun üzerine bu yöndeki çalışmalar sürdürülmüş ve 1995 yılında Türkiye ve Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği Anlaşması imzalanmış ve son döneme girilmiştir. 1999 yılında Helsinki'de gerçekleştirilen Zirve'de, Avrupa Birliği Türkiye'nin adaylığını resmen ilan etmiştir.

Topluluk ile Türkiye arasındaki ortaklık ilişkisinin ana çerçevesini belirleyen Ankara Anlaşması'nın 6. maddesinde, ortaklık ilişkisinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için, bir "Ortaklık Konseyi"nin oluşturulması öngörülmüştür. 23. maddede Ortaklık Konseyi'nin yapısı, "Ortaklık Konseyi, bir yandan Türk hükümetinden üyeler, öte yandan Topluluk üyesi devletlerin hükümetlerinden, konseyinden ve komisyonundan seçilen üyelerden oluşur" ifadesiyle belirlenmiştir. Söz konusu maddede, Ortaklık Konseyi'nin kararlarını oybirliğiyle alacağı belirtilerek her iki tarafa da veto hakkı tanınmıştır¹²⁷. Anlaşma'nın 24. maddesinde ise, Ortaklık Konseyi'nin, "...görevlerinde kendisine yardım edebilecek her komiteyi ve özellikle

¹²⁵ Bozkurt, **a.g.e.**, ss. 277-278.

¹²⁶ Karluk, **a.g.e.**, s. 440.

¹²⁷ Çağrı Erhan ve Tuğrul Arat, "AET'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980**, Der. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 834-835.

Anlaşma'nın iyi yürütülmesi için gerekli işbirliği devamlılığını sağlayacak bir Komite..."¹²⁸ kurmasına olanak tanınmıştır.

12 Eylül 1963 tarihinde Topluluk ile Türkiye arasında imzalanan Ankara Anlaşması, onay için 14 Ocak 1964 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'ne gelmiştir. Meclis'te yapılan konuşmaların tümünde Anlaşma ile ilgili olarak, "Türk tarihinin dönüm noktası", "Çağdaşlaşma", "Batılaşma", "Türkiye'nin Avrupalı olması", "Atatürk İnkılâpları- Kemalizm", "Kalkınma", "Demokrasi" ve "Demokratik dünya ile kader ve inanç birliği" yorumları yapılmış ve Anlaşma bir festival havası içinde alkış ve tezahüratlarla kabul edilmiştir¹²⁹. Görüldüğü gibi Meclisteki siyasal partilerin tümü, batılaşmanın bir uzantısı olarak gördükleri AET ile yapılan Ankara Anlaşması konusunda hükümetle görüş birliği içerisinde bulunmuşlardır.

Basın da Ankara Anlaşması'na büyük ilgi göstermiştir. Konu ile ilgili haberler verilirken, o dönemde toplumdaki değişik grupları temsil eden devletten bağımsız sivil örgütlenmeler olmadığı için sadece siyasal iktidarın açıklamalarıyla yetinilmiştir. Haberler, resmi bakış açısına paralel şekilde ilk sayfadan bayram havası içerisinde sunulmuştur: "Akşam, 'Anlaşma İmzalandı/ Türkiye Atatürk Devrimiyle Avrupa'nın Bir Cüz'i Haline Geldi', 'Türkiye Avrupa'nın Kaçınılmaz Bir Parçasıdır'; Cumhuriyet, 'Ortak Pazar'a Girdik'; Milliyet, 'Türkiye'nin Avrupa'nın Bir Parçası Olduğu Onaylandı'; Hürriyet, 'Tarihi Anlaşma Dün İmzalandı. Ortak Pazar'a girdik' "¹³⁰. Bu sunumların dışında Hürriyet gazetesinin 14 Eylül 1963 tarihli sayısında konuyla ilgili haberler şu şekilde verilmiştir: "22 yıl dışınızı sıkın, Ortak Pazar refah ve saadet getirecek. Aklına esen elini kolunu sallaya sallaya Roma'ya veya Paris'e gidip beğendiği herhangi bir otomobili permisiz ve gümrüksüz getirebilecek"¹³¹. Görüldüğü gibi Türk basını, Ankara Anlaşması'na popülist bir şekilde yaklaşmış ve konuyu değişik boyutlarıyla incelemeksizin yüzeysel haberlerle ele almıştır.

¹²⁸ Ülger, **a.g.e.**, s. 217.

¹²⁹ TBMM Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 245, ss. 80-90'dan Aktaran Çalış, **a.g.e.**, ss. 135-136.

¹³⁰ Çalış, **a.g.e.**, ss. 120-121.

¹³¹ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 321.

Ankara Anlaşması genel olarak değerlendirildiğinde, içeriği ve koşulları bakımından Türkiye açısından olumlu bir anlaşma olduğu söylenebilir. AET'nin Anlaşma metninde, çok az ülkeye davrandığı kadar olumlu yaklaştığı görülmektedir. Söz konusu Anlaşma ile Avrupa'nın Türkiye ile bütünleşme süreci geri dönüşü neredeyse imkansız bir şekilde başlatılmıştır. Nitekim daha sonraları Topluluk, Türkiye'yi Ankara Anlaşması'ndan vazgeçirerek serbest mübadele anlaşması imzalamaya ikna etmeye çalışmıştır; fakat Türkiye bunu kabul etmemiştir¹³². Ankara Anlaşması'nın zaman içerisinde uygulanmasına bakıldığında ise öngörülen birçok düzenlemenin yaşama geçirilemediği görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında gerek Türkiye'nin Anlaşma uyarınca üzerine düşen sorumlulukları tam olarak yerine getirememesi gerekse Topluluğun Anlaşma'nın uygulanması konusunda isteksiz davranması etkili olmuştur.

1.2.1.3. Katma Protokol

1 Ocak 1973 tarihinde Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle Türkiye ve Avrupa Topluluğu arasında imzalanan Ankara Anlaşması'nda ön görülen geçiş dönemine girilmiştir. Katma Protokol'de Türkiye'nin ekonomi politikalarının ve mevzuat uyumunun, Topluluk ülkeleriyle uyumlaştırılması temel alınmış; malların ve kişilerin serbest dolaşımı takvime bağlanmıştır.

Geçiş döneminin koşullarını belirleyen Katma Protokol'ün kapsamı genel hatlarıyla şu şekildedir:

- Malların Serbest Dolaşımı
 - a-Gümrük Birliği, Türkiye ve Topluluk arasında gümrük vergilerinin kaldırılması, ortak gümrük tarifesinin Türkiye tarafından kabulü,
 - b-Akit taraflar arasında miktar kısıtlamalarının kaldırılması,
 - c-Ortak tarım, politikasının uygulanma alanına konması.
- Kişilerin ve Hizmetlerin Serbest Dolaşımı
 - a-İşçilerin serbest dolaşımı,
 - b-Yerleşme hakkı, hizmetler ve ulaştırma.
- Ekonomi Politikalarının Yaklaştırılması
 - a-Rekabet, vergilendirme ve mevzuat yaklaştırılması,
 - b-Ekonomi politikasının yakınlaştırılması”¹³³.

¹³² Erhan ve Arat, “AET’yle İlişkiler”, **a.g.e.**, s. 837.

¹³³ Çakmak, **a.g.e.**, s. 98.

Katma Protokol çerçevesinde Avrupa Topluluğu ve Türkiye arasında gümrük birliğinin kurulması, sanayi ürünlerinin ithalat ve ihracatında vergilerin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması belirli esaslara bağlanmıştır. Protokolün yürürlüğe girmesiyle birlikte Avrupa Topluluğu, Türkiye’den yapılacak sanayi ürünlerinin ithalatına uyguladığı gümrük vb. eş etkili vergileri ve bu ürünlerdeki miktar kısıtlamalarını kaldıracağını taahhüt etmiştir. Türkiye ise gümrük vergilerini 12 ve 22 yıllık süreler çerçevesinde sıfırlayacağını belirtmiştir. 22 yılın sonunda miktar kısıtlamalarının tamamen kaldırılmasıyla birlikte, ortak gümrük tarifesine geçilmesi planlanmıştır¹³⁴. İzlenecek takvim doğrultusunda, Türkiye ve Avrupa Topluluğu arasında gümrüklerin aşamalı olarak tamamen kaldırılmasını hedefleyen Katma Protokol’ün temel ilkelerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- “-Akit taraflar arasındaki karşılıklı ve dengeli yükümlülükler ilişkilerde esas olacaktır.
- Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliği gitgide gerçekleştirilecektir.
- Ortaklığın iyi işlemesi amacıyla tarafların, ekonomik politikalarının yakınlaştırılması ve ortak faaliyetlerin geliştirilmesi sağlanacaktır”¹³⁵.

Geçiş döneminin başlangıç yıllarında Topluluk’la ilişkilerde beklenen gelişmeler gerçekleşmemiştir. Katma Protokol’ün yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türkiye’nin sanayi ürünlerindeki yükümlülüğü giderek artmıştır. Buna karşın tarım ürünlerinin ihracatındaki avantajlı durumunda ise bir azalma olmuştur. Ayrıca Türkiye’den ihraç edilen tekstil ürünlerine miktar kısıtlaması getirilmesi de, Türk tarafı açısından hoşnutsuzluk yaratmıştır. Emeğin serbest dolaşımının altyapısını oluşturacak düzenlemeler konusunda da Topluluk herhangi bir girişimde bulunmaktan kaçınmıştır¹³⁶. Bunlara ilaveten tüm dünyada yaşanan siyasal ve ekonomik krizler de Katma Protokol’ün öngörüldüğü şekilde uygulanmasına engel olmuştur.

1960’lı yılların sonundan itibaren 70’li yıllar boyunca, Türkiye hem içte hem de dışta yaşanan birçok problemle karşı karşıya kalmıştır. 1973 yılında tüm dünyada baş gösteren petrol krizi Türkiye’de de etkisini göstermiştir. Dünya ticaretinde yaşanan daralmayla Türkiye’nin ödemeler dengesi alt-üst olmuştur. Ayrıca 1974 Kıbrıs Harekati

¹³⁴ Çayhan, **a.g.e.**, s. 110.

¹³⁵ Karluk, **a.g.e.**, s. 408.

¹³⁶ Çayhan, **a.g.e.**, s. 194.

sonrasında uygulanan Amerikan ambargosu ile birlikte oldukça hassas olan Türk ekonomisi çöküşün eşiğine gelmiştir¹³⁷. Bu dönemde Avrupa da, Türkiye'ye yardımcı olmaktan uzak bir tavır sergilemiştir. Tüm bu gelişmeler, Katma Protokol'ün Türkiye'de ciddi bir şekilde sorgulanmasına ve tartışılmasına neden olmuştur.

1970'li yıllarda iktidarda olan Demokrat Parti'nin koalisyon ortakları Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Milli Selamet Partisi (MSP), Topluluğa en sert bakan iki siyasal parti olmuştur*. Muhalif güçler, Katma Protokol ile ilgili görüşmeler sırasında, Türkiye'nin yanıltılmış olacağını öne sürmüşlerdir. Görüşlerini desteklemek için de şu argümanları gerekçe göstermişlerdir:

- a) AET'nin Türkiye'ye sağladığı teşvikler artık önemini yitirmiştir. Çünkü AET'nin izlediği Akdeniz Politikası ile Akdeniz'e komşu diğer ülkeler de Türkiye ile kıyaslandığında eşit ölçüde hatta kısmen daha çok desteklenmişlerdir.
- b) Türkiye sanayisinin korunması Katma Protokol'le tamamen ortadan kalkmaktadır ve bu nedenle Türkiye sanayisinin AET üyesi gelişmiş sanayi ülkelerinin sanayi ürünleri ile rekabet şansı hemen hemen hiç yoktur.
- c) AET-Türkiye anlaşmaları Türkiye'ye üçüncü ülkelerle anlaşma yaparak ihracatını arttırma yönünde seçim olanağı bırakmadığından, Türkiye'nin üçüncü ülkelerle ticareti zorlaştırılmıştır¹³⁸.

1970'li yıllarda AET tarafından izlenen politikalar da, Türkiye'nin Katma Protokol'den duyduğu rahatsızlığın giderek artmasında önemli rol oynamıştır. Bu durumun nedenlerini dört maddede toplamak mümkündür. Birincisi, Türkiye Katma Protokol'ün gereklerini uygulamaya çalışırken, Topluluğa yeni üyeler dahil olmuştur ve yeni üyelerin girmesiyle birlikte Türkiye, sanayi ve tarım ürünleri konusunda dezavantajlı bir duruma düşmüştür. İkincisi, Topluluk üye sayısını genişletirken diğer taraftan da EFTA üyesi Avusturya, Finlandiya, İsveç, İsviçre ve Norveç gibi gelişmiş Avrupa ülkeleriyle serbest mübadele anlaşmaları yapmış ve böylece Türkiye'nin Katma Protokol ile güvence altına alınan sanayi ihracatı, bu güçlü rakipler karşısında korunaksız hale gelmiştir. Üçüncüsü, AET, BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı

¹³⁷ Çalış, a.g.e., s. 201.

* MSP lideri Necmettin Erbakan AET'nin Siyonist'lerin ve masonların kurduğu bir Hristiyan kulübü olduğunu savunmuş ve Türkiye'nin Topluluğa üye olması durumunda Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin Türkiye'ye yerleşme hakkının doğacağı gerekçesiyle üyeliğe karşı çıkmıştır. Topluluğu Hristiyan ittifakı olarak niteleyen MHP lideri Alparslan Türkeş de, milli egemenliği ve milli değerleri ortadan kaldıracığı gerekçesiyle üyeliğe karşı çıkmıştır. Bkz. ATKEB, Türkiye AET İlişkileri, Doğu Matbaası, s.245'den Aktaran Bozkurt, a.g.e., s. 285.

¹³⁸ Gümrükçü, Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinin Unutulan Yönleri..., a.g.e., ss. 102-103.

(UNCTAD) üyesi “77’ler” olarak bilinen 91 ülkeye gümrük indirimleri uygulamaya başlamıştır. Afrika, Asya ve Latin Amerika’daki az gelişmiş ülkelerin yararlandığı Genelleştirilmiş Preferanslar Sistemi adı verilen bu düzenleme, Türkiye’nin Katma Protokol çerçevesinde elde etmiş olduğu avantajların daha da aşınmasına neden olmuştur. Son olarak, Topluluğun Türkiye ile aynı tarım ürünlerini ihraç eden birçok Akdeniz ülkesiyle kapsamlı ticaret anlaşmaları yapması Türkiye’yi daha da zor bir konuma sokmuştur¹³⁹. Tüm bu gelişmelerin sonucunda Türkiye AET’ye başvurarak, ekonomik kayıplarının telafisi için Katma Protokol’ün yeniden düzenlenmesini istemiş; ancak Topluluk’tan beklediği olumlu yanıtı alamamıştır.

21 Mayıs 1979 tarihinde Topluluk Türkiye’ye verdiği cevapta, Türkiye’nin beş yıllık bağımsızlık talebini kabul etmiş; ancak kredi yardımı ve ödün taleplerini reddetmiştir. Bunun üzerine 21 Eylül 1979 tarihinde taraflar arasında varılan bir anlaşma ile ilişkilerin karşılıklı olarak beş yıl süreyle dondurulmasına karar verilmiştir. 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen askeri müdahale Türkiye- Topluluk ilişkilerinin altı yıl süreyle yeniden dondurulmasına yol açmıştır. Askeri müdahalenin ardından Konsey’in yaptığı ılımlı açıklamaya karşın, Avrupa Parlamentosu sert bir tepki göstererek demokrasiye geçişin takvime bağlanmasını istemiş ve Karma Parlamento Komisyonu toplantısını iptal etmiştir. 1983 seçimlerinin ardından iktidara gelen Anavatan Partisi piyasa ekonomisini temel alan liberal bir ekonomi politikası izlemiş ve Topluluk’la olan ilişkilere büyük önem vermiştir. Bunun üzerine 17 Şubat 1986 tarihinde Konsey, Yunanistan’ın itirazlarına rağmen, Komisyonun 1981 yılından bu yana dondurulmuş bulunan ilişkilerin normalleştirilmesi teklifini kabul etmiştir¹⁴⁰. Eylül 1986’da Türkiye-AET Ortaklık Konseyi yeniden toplanmış ve 14 Nisan 1987 tarihinde Türkiye Topluluğa tam üyelik müracaatında bulunmuştur.

1.2.1.4. Tam Üyelik Başvurusu

1983 yılında Turgut Özal başkanlığında kurulan ANAP Hükümeti, ekonomide dışa açık, kalkınma esaslı, serbest piyasa ekonomisini temel alan bir politika izlemiştir.

¹³⁹ Erhan ve Arat, “AET’yle İlişkiler”, **a.g.e.**, ss. 846-847.

¹⁴⁰ Müftüoğlu, **a.g.e.**, ss. 19-20.

AET'ye katılımı birlikte Türkiye'nin kalkınma politikalarının istikrarlı bir hale geleceğini ve çağdaşlaşma girişimlerinin hız kazanacağını düşünen ANAP hükümeti, bu görüşten hareketle 14 Nisan 1987 tarihinde AET'ye tam üyelik müracaatında bulunmuştur.

Türkiye, Topluluğa başvurusunu Ankara Anlaşması'ndan bağımsız olarak, Anlaşma'da öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden herhangi bir Avrupalı devletin Topluluğa başvurusunu olanaklı kılan AKTÇ'yi kuran Antlaşma'nın 98. maddesine göre AKÇT'ye; AAET'yi kuran Antlaşma'nın 205. maddesine göre AAET'ye ve AET'yi kuran Antlaşma'nın 237. maddesine göre de AET'ye yapmıştır¹⁴¹. Avrupa ile ilişkilerden sorumlu devlet bakanı Ali Bozer, aynı gün yaptığı konuşmasında bu başvurunun Türkiye açısından taşıdığı öneme şu sözleriyle dikkat çekmiştir: “Bu Türkiye için çok ciddi ve tarihi öneme haiz bir andır; bu vesileyle hükümetimin Türkiye'nin Topluluğa entegrasyonu hususundaki aynı zamanda Türk halkının Topluluğun kaderini paylaşma iradesini de gösteren kararlılığını bir kez daha ifade etmek istiyorum”¹⁴².

Avrupa Komisyonu başvurudan yaklaşık iki yıl sonra, 18 Aralık 1989'da, Türkiye ile ilgili görüşünü açıklamıştır. Yayımlanan raporda, Türk ekonomisinin son yıllarda önemli gelişmeler göstermesine karşın Topluluk ülkelerine kıyasla arasında önemli mesafeler olduğunun altı çizilmiştir. Raporda ayrıca Türkiye'deki kişi başına düşen milli gelirin düşüklüğüne, yüksek işsizlik oranına, kamu sektöründeki verimsiz yatırımlara, ödemeler dengesindeki açığa, piyasa ekonomisinin zayıflığına, vergilendirme sistemindeki problemlere ve kronik hale gelen enflasyona dikkat çekilmiş ve Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde siyasal, toplumsal ve hukuksal olarak atması gereken çok adımın olduğu belirtilmiştir. Bunlara ilaveten Türkiye'nin, Topluluk üyesi olan Yunanistan'la yaşamış olduğu anlaşmazlıklara ve Kıbrıs sorununa da atıfta

¹⁴¹ Karluk, **a.g.e.**, s. 440.

¹⁴² Harun Gümrükçü, “Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Dünden Bugüne Evrimi”, **Birikim**, Sayı 128, Aralık 1999, s. 74.

bulunulmuştur¹⁴³. Tüm bu gerekçelerle, atmış olduğu adımlar olumlu karşılanmakla birlikte Türkiye'nin üyeliğe henüz hazır olmadığı belirtilmiştir.

Türkiye ile ilişkilerin tümüyle kopmasını istemeyen Komisyon, belirtilen eleştirilere rağmen Türkiye'nin Topluluğa üyelik açısından ehil olduğunun da altını çizmiş; ancak Topluluğun kendi içindeki derinleşme sürecini gerekçe göstererek bir sonraki genişleme sürecinin beklenmesini önermiştir.¹⁴⁴ Bu süre içerisinde de gümrük birliği sürecinin tamamlanması, mali, sınai, teknolojik, siyasal ve kültürel konularda işbirliğinin geliştirilmesi yönünde tavsiye kararında bulunmuştur¹⁴⁵. Bu görüş 5 Şubat 1990'da Konsey tarafından da aynen benimsenmiştir.

Erik Cornell'a göre, Komisyon'un bu kararının ardındaki gerçek nedenler ülkenin büyüklüğü ve toplumsal yapısıyla ilintilidir. Almanya hariç diğer Topluluk ülkelerinden ve tüm aday ülkelerden daha düşük bir ekonomik gelire ve çok daha büyük bir nüfusa sahip olan Türkiye'nin üyelik başvurusunda bulunduğu 1987 yılında, kişi başına düşen mili gelir yaklaşık olarak 1000 dolar civarındadır ve bölgeler arası gelir dağılımı da büyük farklılıklar göstermektedir. Bu koşullar altında gerçekleşecek olası bir üyelik durumunda, Topluluk içinde tarım politikası ve işgücünün serbest dolaşımı konusunda ciddi sorunlar yaşanacağı açıkça görülmektedir¹⁴⁶. Bunların yanı sıra konjonktürel olarak bakıldığında sağ tandanslı partilerin iktidarda olduğu Avrupa'da, Türkiye'nin coğrafi, kültürel ve dini açılardan Avrupa'ya ait olup olmadığı yönünde süregiden tartışmanın da Komisyon'un kararında etkili olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'nin başvuruda bulunduğu dönemde iktidarda bulunan ANAP hükümeti de, Türkiye'nin ekonomik, sosyal, siyasal vb. açılardan Topluluğa üyelik için henüz hazır olmadığının ve önünde atması gereken birçok adımın bulunduğu farkındadır. Buna rağmen başvuruda bulunmasının ardında birçok neden yer almaktadır. Bunların başında Topluluğun genişleme konusunda izlemiş olduğu politika gelmektedir. Bu

¹⁴³ Çalış, a.g.e., s. 277.

¹⁴⁴ Okur, a.g.e., s. 686.

¹⁴⁵ Çakmak, a.g.e., s. 112.

¹⁴⁶ Erik Cornell, **Türkiye Avrupa'nın Eşiğinde**, Çev Gülseren Ergün, Cem Yayınevi, İstanbul, 1998, ss. 184-185.

politikaya bağılı olarak gelecekte Türkiye'nin, Topluluğa üyelik için 12 ülke yerine çok daha fazla sayıdaki ülkeyi ikna etmek durumunda kalabileceği düşünülmüştür. Bunun yanı sıra Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunulmasının, Türkiye'deki siyasal atmosferi olumlu bir şekilde etkileyebileceği ve bunun da iç politika açısından getiriye dönüşebileceği düşüncesi de bu süreçte etkili olmuştur. Nitekim Komisyon'un tam üyelik başvurusu ile ilgili vermiş olduğu ret kararı bile Türk hükümeti tarafından olumlu karşılanarak Topluluk ile ilişkilerin geliştirilmesi açısından bir kazanım olarak nitelendirilmiştir.

1.2.2. 1990 Sonrası Dönemde Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri

1990 sonrasında Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde, ilişkilerin seyrini etkileyen oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1990 Sonrası Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri başlıklı bu kısımda Gümrük Birliği Anlaşması, 12-13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi, 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi, 7-9 Aralık 2000 Nice Zirvesi, Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program, Avrupa Birliği'ne uyum yasaları, 12-13 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi, 16-17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi, 3 Ekim 2005 Müzakere Çerçeve Belgesi ve Avrupa Birliği'ne Katılım Müzakereleri ele alınacaktır.

1.2.2.1. Gümrük Birliği Anlaşması (6 Mart 1995)

1987 yılında yaptığı tam üyelik başvurusunun Avrupa Birliği tarafından reddedilmesinin ardından Türkiye, dönemin Fransa Başbakanı Raymond Barre'nin 'Katma Protokol*'ün hükümleri uyarınca gümrük birliğinin oluşturulması' şeklindeki yaklaşımına sıcak baktığını bildirmiştir. Bu karar, Avrupa Birliği tarafından da olumlu bir şekilde karşılanmıştır. 6 Mart 1995 tarihinde gerçekleştirilen 36. Türkiye – AB Ortaklık Konseyi toplantısında alınan 1/ 95 sayılı Türkiye- AB Ortaklık Konseyi Kararı doğrultusunda, AB ve Türkiye arasında Gümrük Birliği Anlaşması'nın temeli atılmıştır. Anlaşma, 13 Aralık 1995 tarihinde yapılan oylama ile Avrupa Parlamentosu tarafından

* 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol'de, geçiş dönemi sürecinde, Türkiye ile Topluluk arasında karşılıklı ve dengeli yükümlülükler temelinde aşamalı olarak gümrük birliğine geçilmesi ve Türkiye'nin ekonomik politikalarının Topluluğun ekonomi politikalarına yakınlştırılması sağlanarak, ortaklığın her iki taraf açısından olumlu sonuçlar doğurması öngörülmüştür. Bu doğrultuda ortak eylem planının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bkz Ülger, **a.g.e.**, s. 219.

149'a karşın 343 oyla kabul edilmiştir¹⁴⁷. TBMM tarafından kabulünün ardından da, Anlaşma 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren fiilen uygulamaya konulmuştur.

Gümrük birliği, “ taraflar arasındaki ticarete mevcut gümrük vergileri, eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamalarıyla, her türlü eş etkili tedbirin kaldırıldığı ve ayrıca Birlik dışında kalan üçüncü ülkelere yönelik olarak da, ortak gümrük tarifesinin uygulandığı bir ekonomik entegrasyon çeşidi”dir¹⁴⁸. En basit tanımlamayla, “iki veya daha fazla ülkenin kendi toprakları arasında malların serbest dolaşımını sağlamaları ve geri kalan üçüncü ülkelere ayrı gümrük vergileri uygulamalarıdır”¹⁴⁹. Gümrük birliğinin oluşmasıyla taraflar arasında ihracat ve ithalatı engelleyen tüm sınırlar ortadan kaldırılmaktadır. Tarafların kendi aralarındaki anlaşmazlıkları engellemek ve ticaretin eşit koşullarda gerçekleşmesini sağlamak üzere de rekabet politikaları geliştirilmektedir.

Avrupa Birliği ve Türkiye arasında Gümrük Birliği'nin oluşturulması esasen Ankara Anlaşması'nın 5. Maddesine dayanmaktadır:

“Topluluk üyesi devletlerle Türkiye arasında, ithalatta olduğu gibi ihracatta gümrük vergileri ve eşit etkili resimlerin ve miktar kısıtlamalarının, milli üretime, Anlaşma'nın hedeflerine aykırı bir koruma sağlamayı gözetken eşit etkili başka her türlü tedbirin yasaklanması; Türkiye'nin üçüncü memleketlerle ilişkilerinde, Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesinin kabulünü ve Toplulukla dış ticaret konusunda uygulanan sair mevzuata yaklaşmayı kapsar”¹⁵⁰.

Ankara Anlaşması'nda düzenlendiği üzere Gümrük Birliği “sanayi mallarında gümrük vergisi, miktar kısıtlamaları ve her türlü eş etkili tedbirlerin taraflar arasında kaldırılmasını, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'nun Ortak Gümrük Tarifesine tedricen uyum sağlamasını, gümrükler ve dış ticaret mevzuatı ve politikalarını Topluluk mevzuatına, gümrük birliğinin iyi işleminin gerektirdiği ölçüde yakınlaştırmasını”¹⁵¹ kapsamaktadır.

¹⁴⁷ Karluk, **a.g.e.**, s. 602.

¹⁴⁸ Tunca Toskay, “Dış Ekonomik İlişkilerimiz Bakımından Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'nin Değerlendirilmesi”, **Yeni Türkiye Avrupa Birliği Özel Sayısı II**, , Sayı 36, Kasım-Aralık 2000, s. 1094.

¹⁴⁹ Vedat Akman, **Avrupa Topluluğu ve Türkiye: Ulusüstü Antlaşmalar ve Birliğin Ötesinde Bir Avrupa**, Alfa Yay., İstanbul, 1995, s. 37.

¹⁵⁰ Tefik Saracoğlu, Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklığı (Anlaşmalar), Akbank Ekonomi Yay., İstanbul, 1992, s. 838-839'dan Aktaran Mütüoğlu, **a.g.e.**, s. 606.

¹⁵¹ Baykal ve Arat, **a.g.e.**, s. 338.

Gümrük Birliği Anlaşması 6 Kısım, 4 bölüm, 66 madde ve 10 Ek belgeden oluşmaktadır. 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı'nın ana başlıkları şu şekildedir:

“1. Malların serbest dolaşımı ve ticaret politikası; 2. Gümrük vergilerinin, miktar kısıtlamalarının ve eş etkili vergi ve tedbirlerin kaldırılması; 3. OGT ve tercihli tarife politikası; 4. İşlenmiş tarım ürünleri; 5. Tarım ürünleri; 6. Gümrükler; 7. Mevzuatın yakınlaştırılması; 8. Yerleşme hakkı ve hizmetler; 9. Kurumsal yapı; 10. Türkiye-AB Gümrük Birliği Ortak Komitesi; 11. Danışma ve karar prosedürleri; 12. Uyuşmazlıkların çözümü; 13. Koruma tedbirleri ile ilgili hükümlerden oluşmaktadır”¹⁵².

Gümrük Birliği Anlaşması ile Türkiye ve AB üyesi ülkeler arasında sanayi malları ile işlenmiş gıda ürünleri ticaretinde miktar kısıtlamaları, gümrük vergisi ve benzeri mali yükümlülükler kaldırılmıştır. Türkiye ayrıca AB'nin Ortak Gümrük Tarifelerini uygulamaya ve ortak dış ticaret politikasına uyum sağlama hazırlıklarına başlamıştır¹⁵³. Gümrük Birliği Anlaşması, Türkiye'nin AB ile ticaretinde karşılıklı gümrük vergilerinin ve eşdeğerli vergilerin sıfırlanmasının yanı sıra AB'nin ortak gümrük tarifesine uyumunu da sağlamaktadır¹⁵⁴. Anlaşma'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte, Türkiye AB'den yapılan sanayi ürünleri ithalatında uygulanmakta olan gümrük vb. tüm ödemeleri kaldırmıştır. Ayrıca üçüncü ülkelerden yaptığı sanayi ürünleri ithalatında uygulanan gümrük tarifelerini de, AB Ortak Dış Tarifeleri'ne uyumlu hale getirmeye başlamıştır. Ancak Gümrük Birliği Anlaşması çerçevesinde Türkiye'ye yapılması planlanan 2.2 milyar ECU tutarındaki mali yardım, AB tarafından kaynaklanan bir takım nedenlerle gerçekleşmemiştir¹⁵⁵. AB'den yapılması öngörülen mali yardımın gerçekleşmemesinde Yunanistan'ın vetosu önemli rol oynamıştır.

Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin ekonomik ve siyasal yapısı üzerinde ciddi etkileri olmuştur. Bu etkileri şu şekilde özetlemek mümkündür: “a) Türkiye AB kurumlarında temsil edilememekte, b) ülke çıkarları doğrultusunda dış ticaret politikası üretememekte, c) gümrük vergileri kayıplarına uğramakta ve bu kayıplar telafi edilememekte ve d) Türkiye AB strüktür fonlarından ve Avrupa Yatırım Bankası'nın

¹⁵² Çalış, a.g.e., s. 319.

¹⁵³ Ülger, a.g.e., ss. 219-220.

¹⁵⁴ Faruk Şen, Çiğdem Akkaya, Reyhan Güntürk, **2000 Yılımmın Eşiğinde Avrupa ve Türkiye**, Cumhuriyet Kitapçılık, İstanbul, 1999, s. 35.

¹⁵⁵ Palabıyık ve Yıldız, a.g.e., s. 76.

ucuz kredi imkanlarından da faydalanamamaktadır”¹⁵⁶. Gümrük Birliği’nin Türk ekonomisi üzerindeki etkileri konusunda en önemli noktalardan biri, Türkiye’nin kendi çıkarlarıyla ilgili konuların görüşülüp tartışıldığı AB kurumlarında temsil edilmemesidir¹⁵⁷. Türk dış ticaret uzmanları, AB’nin dış ticaret politikasını yönlendirecek mevzuatların alındığı kurumlarda bulunmamaktadır¹⁵⁸. Buna karşın Türkiye, AB’nin üçüncü ülkelerle imzaladığı tüm imtiyazlı anlaşmalara ve koyacağı kısıtlamalara uymakla yükümlüdür. Örneğin AB, Azerbaycan’a ticari ambargo uygularsa veya Ermenistan ile imtiyazlı ortaklık anlaşması imzalarsa, Türkiye buna uymak zorundadır¹⁵⁹. Tam üye olmadan Gümrük Birliği Anlaşması’nı imzalayan tek ülke olan Türkiye’nin, Birliğin tam üyesi olmadığı için, söz konusu kararların alınmasında ve uygulanmasında herhangi bir söz ya da eleştiri hakkı bulunmamaktadır.

Gümrük Birliği Anlaşması’nın Ankara Anlaşması ve Katma Protokol’ün doğal bir sonucu olmadığını; Yunanistan ile benzer anlaşmalar yapmış olan Türkiye’nin AB’ye tam üye olması gerektiğini belirten Erol Manisalı, tam üye olmadan Gümrük Birliği’ne girişin birçok nedenden dolayı tek yanlı bağımlık getirdiğini vurgulamaktadır:

“a) Türkiye’nin dış ticaret politikası (ve dolayısıyla dış ilişkileri) Türkiye’nin içinde yer almadığı AB üst kurumlarınca belirleniyor. b) Türkiye, AB’nin üçüncü ülkelerle olan bütün ticari anlaşmalarına uymak zorunda kalıyor. c) Türkiye’nin AB dışı ülkelerde olan ticari ilişkileri AB denetim ve onayı içine sokuluyor. d) AB Adalet Divanı’nın kararlarına uyma zorunluluğu ile divan, TBMM’nin üzerinde bir konuma getiriliyor. Türkiye’nin içinde bulunmadığı AB karar organlarının aldığı kararlara, Türkiye’nin uymak zorunda olması demek, Türkiye’nin AB vesayeti altına girmesi demektir. Bu hem sömürgeci hem de antidemokratik bir durumdur”¹⁶⁰.

Türkiye’nin 6 Mart 1995 tarihli bu kararı imzalamış olmasını akıl dışı olarak niteleyen Gülten Kazgan, bu Anlaşma ile sadece Avrupa tarafının çıkarlarının korunduğunu, Türk tarafının ise bu yönde bir çabasının olmadığını belirtmektedir. Kazgan’a göre, bu adımın sadece iki açıklaması bulunmaktadır: “Ya imzalayanlar o sırada tam olarak neyi imzaladıklarını anlamamışlardır, ya da AB-Türkiye ilişkilerini ne

¹⁵⁶ Rıza Arslan, **a.g.e.**, s. 612.

¹⁵⁷ Karluk, **a.g.e.**, s. 604.

¹⁵⁸ Rıza Arslan, **a.g.e.**, 611.

¹⁵⁹ Erol Manisalı, **Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1998, s. 56.

¹⁶⁰ Manisalı, **a.g.e.**, s. 61.

pahasına olursa olsun kurtarma paniğiyle kaygıya kapılmışlardır”¹⁶¹. Gümrük Birliği Anlaşması ile Türkiye’nin, pazarını AB’ye açarak tam üyeliğe kabul edilmesini hızlandırma yolundaki en önemli stratejik kozunu kaybettiğini belirten Ümit Özdağ’a göre de, devletler hukuku açısından bakıldığında Anlaşma, Türkiye’yi AB ile adil olmayan yeni bir tür koloni ilişkisine sokmuştur¹⁶².

Gümrük Birliği, Türk hükümeti tarafından bir iç politika malzemesi olarak görülmüş ve Anlaşma’nın imzalanması kamuoyuna çok büyük bir başarı olarak gösterilmeye çalışılmıştır*. Türk hükümetinin bu yaklaşımını gören Avrupa Birliği, Anlaşma’nın hazırlanması sırasında mümkün olan en yüksek tavizi alma yoluna gitmiştir. Türk hükümetine benzer olarak Türk basınının büyük bir bölümü de, Anlaşma’yı çok büyük bir başarı olarak ele almış ve Gümrük Birliği’ne üyeliğin tam üyeliği de beraberinde getireceği yönünde haber ve görüşlere yer vermiştir.

Gümrük Birliği Anlaşması’nı AB’ye tam üyeliğin teminatı olarak gören Türk tarafı için, Gümrük Birliği’ne girmek yarı yarıya AB’ye girmek ile eş anlamlı olarak değerlendirilmiştir. Gümrük Birliği’ne giriş, yapısal değişikliklerin daha kolay gerçekleşeceği, ekonominin disipline olacağı, başta tekstil sektörü olmak üzere Türk ihraç ürünlerinin önünün açılacağı, Türk ekonomisinin dışa açılarak dünya ekonomisini yakalayacağı, yabancı yatırımcının ülkeye girişinin hızlanacağı ve buna paralel olarak Türkiye’de yaşam kalitesinin giderek yükseleceği yolundaki inançla Türkiye’nin büyük bir bölümü tarafından desteklenmiştir. AB için ise Gümrük Birliği, 40 yılı aşkın süredir oyalanan ve giderek sabrı taşmaya başlayan Türkiye’ye bir şeyler vermek daha doğrusu veriyor gibi görünmek konusunda vazgeçilmez bir fırsat olmuştur. AB kendisinin çok istemiş olduğu ve önemsendiği Gümrük Birliği Anlaşması’nı, Türk tarafının ulusal bir başarı gösterisine çevirmesinden yararlanarak Türkiye’ye bir lütuf olarak verildiği

¹⁶¹ Gümrükçü, “Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Dünden Bugüne Evrimi”, **a.g.e.**, ss. 79-80.

¹⁶² Özdağ, **a.g.e.**, s. 89.

* Dönemin Başbakanı Tansu Çiller’in, Bonn ziyaretinin öncesinde 5 Aralık 1995 tarihinde Gümrük Birliği’ne ilişkin olarak Hürriyet gazetesine verdiği özel bir demeçte sarf ettiği “...Ben Jeanne d’Arc gibiyim ve tarihe geçeceğim” sözleri, Alman basınında alaycı bir şekilde yankı bulmuştur. Tageszeitung gazetesinde, “Periler Çiller’in aklını başından alıp yerine ilham vermişler” yorumuna yer verilmiştir. Bkz Gümrükçü, “Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Dünden Bugüne Evrimi”, **a.g.e.**, s. 78.

görüntüsünü sağlamayı başarmıştır¹⁶³. Görüldüğü gibi dış politika ile ilgili son derece önemli bir kararın alınması sırasında, duygusal refleksler gösterilerek rasyonel bir şekilde hareket edilmemesi ve kararın iç politika malzemesi olarak kullanılması önemli kayıplara neden olmuştur.

1.2.2.2. Lüksemburg Zirvesi (12–13 Aralık 1997)

Avrupa Birliği, 29 Haziran 1997 tarihli Ortaklık Konseyi toplantısında Türkiye'nin tam üye olmaya ehil olduğunu bir kez daha onayladıktan sonra Avrupa Komisyonu'ndan Türkiye'nin tam üyeliği ile ilgili değerlendirmelerin yer aldığı bir rapor hazırlamasını istemiştir. Komisyon'un 16 Temmuz 1997'de açıkladığı "Gündem 2000"* adlı raporda, Avrupa Birliği'nin 2000'li yıllardaki genişleme stratejisi belirlenmiştir¹⁶⁴. Raporda Türkiye, Kopenhag Kriterleri'ne uyum sağlamaktan uzak olduğu gerekçesiyle genişleme sürecinin dışında bırakılmıştır.

Türkiye tarafından büyük hayal kırıklığı yaratan raporda, iki dalga şeklinde genişleme öngörülmektedir. Birinci dalgada siyasal ve ekonomik olarak diğer ülkelere göre daha fazla gelişmiş ve Kopenhag Kriterleri'ne uyum sağlama kapasitesi yüksek olan Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin genişleme sürecine dahil edilmesi hedeflenmiştir. İkinci dalgada ise Kopenhag Kriterleri'ne uyum sağlama kapasitesi daha zayıf olan Slovakya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan ve Romanya bulunmaktadır. Türkiye'ye, ikinci dalgada bile yer verilmemiştir. Raporda Türkiye'ye ayrılan paragrafta, Gümrük Birliği'nin tatminkâr bir şekilde işlemekte olduğu belirtilerek ilişkilerin bu minvalde geliştirilmesi öngörülmektedir¹⁶⁵. Rapor, genişleme sürecine dahil edilen birçok ülkeden ekonomik ve

¹⁶³ Çakmak, **a.g.e.**, ss. 115-116.

* Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanarak 16 Temmuz 1997'de Avrupa Parlamentosu'na sunulan Gündem 2000 Raporu, AB tarihinde bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Gündem 2000 raporu ile genişletilmiş bir Topluluk için gerekli kurumsal değişikliklerin altyapısı ortaya konulmuş, 2006 yılına kadar Avrupa Birliği'nin izleyeceği yol genel hatları ile belirlenmiştir. Birliğin sınırlarını genişletme yönünde Komisyonun ortaya koyduğu bir strateji olan Gündem 2000 Raporu, daha önce görülmemiş reform ve önlem paketleriyle Birliği 21. yüzyıla daha güçlü bir şekilde taşımayı hedeflemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şevket Sayılğan, "AB-Türkiye İlişkileri ve Makro Mikro Düzeyde Yapısal Uyumun Değerlendirilmesi", **Yeni Türkiye Avrupa Birliği Özel Sayısı I, a.g.e.**, ss. 342-343.

¹⁶⁴ Palabıyık ve Yıldız, **a.g.e.**, s. 77.

¹⁶⁵ Baykal ve Arat, **a.g.e.**, s. 345.

siyasal yönden daha iyi bir durumda olan Türkiye tarafından, siyasal yönü ağır bastığı ve nesnel değerlendirmelerden uzak olduğu gerekçesiyle tepkiyle karşılanmıştır.

12–13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi’nde, Gündem 2000 Raporu aynen kabul edilmiştir. 2000’li yıllarda Malta ile birlikte 12 yeni ülkenin Avrupa Birliği’ne dahil edilmesi öngörülürken, Türkiye ise genişleme sürecinin dışında bırakılmıştır. Buna karşın Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne adaylığa ehil olduğu vurgulanarak Gümrük Birliği’nin istikrarlı gidişinden duyulan memnuniyet dile getirilmiş ve Türkiye’nin siyasal, ekonomik ve demokratik alanlarda atması gereken adımların altı çizilmiştir. Ayrıca Türkiye, bir sonraki yıl Londra’da yapılması planlanan Avrupa Birliği’nin geleceğinin tartışılacağı konferansa davet edilmiştir.

Zirve Sonuç Bildirisi’nde Türkiye ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir:

“(...)Konsey Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğe ehil olduğunu teyit etmektedir. Türkiye, diğer aday ülkelerle aynı kriterler temelinde değerlendirilecektir. Üyelik müzakerelerine başlamayı sağlayacak siyasi ve ekonomik koşullar bulunmamakla birlikte, Konsey, üyeliğe hazırlamak üzere Türkiye’yi her alanda AB’ye yakınlaştıran bir strateji tanımlamanın önemli olduğu görüşündedir. Bu strateji, Ankara Anlaşması potansiyelinin geliştirilmesi, gümrük birliğinin derinleştirilmesi, mali işbirliğinin uygulanmaya konulması, mevzuatın yakınlaştırılması ve birlik müktesebatının ele alınması [ve] (...) çeşitli programlara ve kurumlara katılımın, durum bazında kararlaştırılmasını içermektedir (...) Ayrıca Avrupa Konferansına katılım, AB üyesi devletlerin ve Türkiye’nin, ortak menfaati haiz alanlarda diyalog ve işbirliğini güçlendirmelerini sağlayacaktır”¹⁶⁶.

Türk Hükümeti, Lüksemburg Zirvesi sonrası bir bildiri yayımlayarak Türkiye’ye diğer aday ülkelere uygulananlardan farklı kriterler uygulandığını belirtmiş ve AB’nin tutumunu çifte standart olarak nitelendirmiştir. Bildiride ikili ilişkilerin çerçevesi içerisinde yer almayan birtakım siyasi ve ekonomik koşulların ön şart olarak kabul edilmeyeceğinin altı çizilerek Türkiye’nin 12 Mart 1998 tarihinde Londra’da yapılacak Avrupa Konferansı’na da katılmayacağı belirtilmiştir¹⁶⁷. Bununla birlikte tam üyelik hedefinin korunduğu ve AB ile mevcut ortaklık ilişkilerinin sürdürüleceği; ancak bu ilişkilerin geliştirilmesinin, AB’nin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca AB ile sürdürülen siyasal diyalogun artık Türk-Yunan ilişkileri, Kıbrıs Sorunu ve insan hakları konusu gibi Türkiye’nin iç meselelerini kapsamayacağı

¹⁶⁶ A.g.e., s. 346.

¹⁶⁷ Palabıyık ve Yıldız, a.g.e., s. 78.

belirtilmiştir¹⁶⁸. Bir anlamda AB ile ilişkilerinin dondurulması anlamına gelen bu açıklama, AB tarafından şaşkınlıkla karşılanmış ve alınan kararın sorgulanmasına yol açmıştır. AB basınının büyük bir bölümü tarafından da, Lüksemburg Zirvesi’nde Türkiye’ye haksızlık yapıldığının altı çizilerek, Türkiye’nin artık sabrının taşıdığı ve Türkiye gibi stratejik açıdan oldukça önemli bir partneri kaybetmenin AB açısından önemli bir kayıp olacağı belirtilmiştir.

Türkiye tarafından sert bir tepkiyle karşılanan Lüksemburg kararları, İngiltere’nin dönem başkanlığında 15-16 Haziran 1998 tarihlerinde gerçekleştirilen Cardiff Zirvesi’nde yumuşatılmaya çalışılmıştır. Cardiff Zirvesi’nde Türkiye için ehil ülke tanımlaması yerine, dolaylı bir biçimde de olsa üye adayı tanımlaması yapılmış ve adayların tam üyeliğe hazırlanmada gerçekleştirdikleri aşamaları incelemek üzere öngörülen mekanizmaya Türkiye’de dahil edilmiştir¹⁶⁹. AB Komisyonu’nun 4 Mart 1998 tarihinde kabul ettiği “Türkiye için Avrupa Stratejisi” başlıklı belge de “Türkiye’yi Üyeliğe Hazırlama Stratejisi” olarak değiştirilmiştir. Cardiff Zirvesi’nde Türkiye ile ilgili olarak alınan kararlar Lüksemburg Zirvesi’ne göre birtakım düzeltmeleri içermekle birlikte, yine de Türkiye’nin beklentilerini karşılamaktan uzak bir nitelik taşımaktadır. Alınan kararları bir ölçüde olumlu bir gelişme olarak niteleyen Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem, İngiltere’nin formülü ile Türkiye’nin 12 aday ülke arasında sayıldığını; ancak bu adaylığın sanal bir adaylıktan ibaret olduğunu belirtmiştir¹⁷⁰.

1.2.2.3. Helsinki Zirvesi (10–11 Aralık 1999)

10–11 Aralık 1999 tarihlerinde Finlandiya’nın başkenti Helsinki’de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde, Türkiye oybirliği ile Avrupa Birliği’ne aday ülke olarak ilan edilmiştir. Zirve kararlarına göre Türkiye, diğer adaylar gibi katılım öncesi stratejiden yararlanacak ve böylece katılım süreci çerçevesinde Topluluk programları ile birlikte Birlik ve aday ülkeler arasında gerçekleştirilen tüm toplantılara

¹⁶⁸ Okur, **a.g.e.**, s. 687.

¹⁶⁹ Baykal ve Arat, **a.g.e.**, ss. 348-349.

¹⁷⁰ Şen, Akaya ve Güntürk, **a.g.e.**, s. 28.

katılma hakkına sahip olacaktır¹⁷¹. Helsinki Zirvesi, yarım asra yaklaşan Türkiye AB ilişkilerinde bir dönüm noktası olma niteliği taşımaktadır.

Türkiye açısından oldukça önem taşıyan Helsinki Zirvesi'nin Sonuç Bildiri'sinde, Ankara'yı rahatsız eden bazı bölümler de bulunmaktadır. Bu nedenle Türk Hükümeti, adaylık statüsü için öne sürülen koşulları kabul edip etmeme konusunda bir süre tereddütte kalmıştır. Türkiye'yi rahatsız eden konular Yunanistan ile Ege sorunu ve Kıbrıs meselesidir. Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde bu konular şu şekilde ifade edilmiştir:

“Avrupa Birliği Konseyi, anlaşmazlıkların BM şartına uygun olarak barışçı yoldan çözülmesi ilkesini vurgular ve aday devletleri, devam eden sınır anlaşmazlıkları ve ilgili diğer konuları çözmek için gayret göstermeye davet eder. Bunda başarılı olunamadığı takdirde, anlaşmazlığı makul bir süre içinde Uluslararası Adalet Divanı'na götürmelidirler...Avrupa Birliği Konseyi politik bir çözümün Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılımını kolaylaştıracağına altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olursa Konsey'in üyelik konusundaki kararı yukarıdaki husus ön şart olmaksızın verilecektir”¹⁷².

Helsinki Sonuç Bildirisi'nde yer alan Kıbrıs ve Ege sorunlarına ilişkin ifadelerden doğan gerginlik, AB yetkililerinin devreye girmesiyle aşılabilmektedir. İlk olarak AB Dönem Başkanlığını yürüten Finlandiya Başbakanı Paavo Lipponen, Başbakan Ecevit'e bir mektup göndererek Türkiye'nin tereddütlerini gidermeye çalışmıştır. Türkiye'nin bu mektuptan tatmin olmaması üzerine, AB'nin Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Xavier Solana ve AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Komiseri Gunther Verheugen, 10 Aralık 1999 tarihinde dönemin Fransa Devlet Başkanı Jacques Chirac'ın özel uçağıyla Ankara'ya gelerek hükümeti adaylık statüsünün kabulü konusunda ikna etmeye çalışmışlardır. Bu girişimlerin ardından Başbakan Bülent Ecevit'in başkanlığında, koalisyon ortakları MHP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli ve ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'ın da katılımıyla toplanan bakanlar kurulu adaylık statüsünün kabul edilmesi yönünde karar almıştır¹⁷³. Söz konusu karar Türk basının büyük bir bölümü ve

¹⁷¹TOBB, “Helsinki Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi”, <http://www.tobb.org.tr/abm/mevzuatvedokumanlar/helsinkisonucbildirgesi.doc>, (07.09.2007).

¹⁷²Çakmak, a.g.e., s. 125.

¹⁷³Baykal ve Arat, a.g.e., ss. 353-354.

AB tarafından memnuniyetle karşılanırken, muhalefet partileri hükümeti Türkiye'nin özlük haklarından feragat etmekle suçlamıştır.

Helsinki Zirvesi sırasında Türkiye'nin adaylığı ile ilgili olarak Birlik içinde farklı görüşler oluşmuştur. Samuel P. Huntington'ın Medeniyetler Çatışması* adlı makalesinde ileri sürdüğü Türkiye'nin AB'ye ait olmadığı görüşü uzun süre tartışılmıştır. Sonuçta, Birliğin özünü Kopenhag Kriterleri olarak adlandırılan değerlerin oluşturduğu ve bu değerleri paylaşan bir ülkenin Birliğe üye olabileceği görüşü üzerinde uzlaşmış ve Türkiye'nin aday ülke ilan edilmesine oybirliğiyle karar verilmiştir.

Helsinki Zirvesi'nin sonucunda resmi adaylık statüsünü kazanan Türkiye'nin, AB'ye üyelik için izleyeceği yolu ve yapması gereken reformları gösteren bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanması öngörülmüştür. Türkiye'den de Katılım Ortaklığı Belgesi'nde belirtilen adımların ve AB yolunda ilgili mevzuatlardaki yapılacak değişikliklerin takvimlendirildiği bir Ulusal Program hazırlanması istenmiştir.

1.2.2.4. Nice Zirvesi (7-9 Aralık 2000)

7-9 Aralık 2000 tarihleri arasında Fransa'nın Nice şehrinde gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde, AB'nin geleceğini şekillendiren ve Türkiye'yi de yakından ilgilendiren önemli kararlar alınmıştır. Zirve sonucunda Türkiye, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın karar alma mekanizmaları dışında bırakılmıştır. Ayrıca Zirve'de, Avrupa Birliği'nin yakın gelecekteki genişleme perspektifi belirlenmiştir. Birlik, üye sayısını içlerinde Türkiye'nin yer almadığı 12 ülkenin katılımıyla 27'ye çıkarma kararı almıştır.

* Samuel P Huntington 1993 yılında yayımlanan "Medeniyetler Çatışması" başlıklı makalesinde, Berlin Duvarının yıkılmasıyla birlikte dünya siyasetinin yeni bir yola girdiğini ve bundan itibaren dünyada yaşanan mücadelelerin ideolojik ve ekonomik değil kültürel kaynaklı olacağını ileri sürmüştür. Farklı medeniyetler üzerine değerlendirmelerde bulunan Huntington, Türkiye'yi tarihsel olarak en derin bölünük ülke olarak tanımlamış ve bölünük ülkelerde siyasal liderlerin tarihsel, kültürel ve geleneksel olarak Batılı olmayan ülkelerini, Batı'nın bir parçası yapmak amacıyla olduklarını belirtmiştir. Huntington'a göre Brüksel tarafından tam üye olarak kabul edilmeyecek olan Türkiye'nin yüzünü çevirmesi gereken yer Türk dünyasıdır. Bkz. Okur, **a.g.e.**, ss. 702-704.; AB'yi, Avrupa kültürünü ve Hristiyanlığı paylaşan milletlerin birliği olarak niteleyen Huntington, tarihsel evrimi içinde Avrupa'yı şekillendiren unsurlar olarak feodalizmi, rönesansı, reformasyonu, hümanizmi, aydınlanma felsefesini, parlamenter demokrasiyi ve sanayi devrimini göstermekte ve ancak bu tarihi deneyimleri paylaşan milletlerin AB'nin bir parçası olabileceğini ileri sürmektedir. Bkz. Halil İnalcık, "Türkiye ve Avrupa: Dün ve Bugün", **Doğu Batı**, Yıl 1, Sayı 2, 1998, s. 20.

AB Dönem Başkanı sıfatıyla Zirve bitiminde bir basın toplantısı düzenleyen Fransa Dışişleri Bakanı Hubert Vedrine, Türkiye'nin genişleme perspektifine dahil edilmemesi ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: “Türkiye'nin konumu diğer aday ülkelerden farklı. Çünkü diğer adaylarla üyelik müzakereleri başlamış bulunuyor. Türkiye farklı, özel ve ayrı bir duruma sahip. Helsinki’de Türkiye’ye adaylık statüsü tanındı ancak bildiğiniz gibi Türkiye ile üyelik müzakereleri henüz açılmadı”¹⁷⁴.

Zirve’de AB’nin kurumsal yapısını ve işleyiş mekanizmasını yeniden şekillendiren önemli kararlar da alınmıştır. Nice Antlaşması ile birlikte Konsey, Komisyon ve Parlamento’nun genişleme sonrasındaki yapıları ve karar alma süreçleri belirlenmiştir. Oybirliği ilkesinin geçerli olduğu 70 Antlaşma maddesinden 29’unda nitelikli çoğunluk ilkesine geçilmesi kararlaştırılmıştır. Nitelikli çoğunluk sistemine geçilen alanlar arasında sanayi politikası, vatandaşların serbest dolaşımı, üçüncü ülkelerle ekonomik, mali ve teknik işbirliği gibi önemli konu başlıkları da bulunmaktadır¹⁷⁵. Yapılan bu değişikliklerle önemli kararların alınması sırasında AB üyesi ülkeler arasında çıkan anlaşmazlıkların giderilmesi hedeflenmiştir.

1.2.2.5. Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program

Türkiye için saptanan Katılım Öncesi Stratejisinin ana unsurlarını belirleyen Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB), 8 Mart 2001 tarihinde Komisyon tarafından kabul edilmiştir. Kopenhag Siyasi Kriterleri’nin önemini vurgulandığı bu belgede ifade özgürlüğüne ilişkin hukuki ve anayasal güvencelerin güçlendirilmesi, işkenceyle mücadele, toplantı ve şiddete yönelik olmayan gösteri yapma özgürlüğü, sivil toplumun gelişiminin desteklenmesi, idam cezasının kaldırılması, anadilde yayın ve Kıbrıs Sorunu ile ilgili ifadeler bulunmaktadır¹⁷⁶. KOB ile birlikte, Birlik tarafından Türkiye’ye verilecek mali yardımları tek bir çatıda toplayan Çerçeve Yönetmelik de Mart 2001’de kabul edilmiştir. Bunun üzerine Türkiye’nin Ulusal Programı, 19 Mart 2001 tarihinde

¹⁷⁴BELGENET, “Türkiye AB İlişkileri”, <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/nicezirve.html>, (10.10.2008).

¹⁷⁵ İKV, “Nice Antlaşması”, <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1264>, (10.10.2007).

¹⁷⁶TOBB, “Genişleme Sürecinde Türkiye”, http://www.tobb.org.tr/abm/raporlarvavinlar/Genisleme_Surecinde_Turkiye1.doc, (08.11.2007).

Bakanlar Kurulu'nda kabul edilerek AB Komisyonu'na sunulmuştur¹⁷⁷. Ulusal Program'da, KOB'da belirtilen hususların belirli bir takvim doğrultusunda yerine getirileceğine ilişkin açıklamalar bulunmaktadır.

KOB, Avrupa Birliği Komisyonu'nun Birliğe aday ülkelere tam üyelik öncesi yapması gerekenleri belirttiği bir belgedir. Aday ülkenin, KOB'da belirtilen unsurların ne şekilde ve ne zaman yerine getireceğini belirttikleri plana ise ulusal program denilmektedir. KOB giriş, amaçlar, ilkeler, öncelikler ve orta vadeli hedefler, programlama, koşullar ve izleme olmak üzere yedi bölümden oluşmaktadır. Bu belgenin amacı, Birliğe katılım öncesi yapılması gerekenleri tek bir çerçevede toplamaktır. İlkeler kısmında, Birliğe üye olacak her ülke için belirlenen işleyen bir pazar ekonomisine sahip olma ile demokrasiye, insan haklarına ve azınlıklara saygılı hukuk devleti olma şeklindeki Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirmiş olmakla ilgili temel öncelikler bulunmaktadır¹⁷⁸. KOB, AB Komisyonunu tarafından gözden geçirilerek 26 Mart 2003 tarihinde yeniden yayımlanmıştır.

KOB da yer alan kısa vadeli siyasal öncelikler arasında sivil toplum gelişiminin teşvik edilmesi, örgütlenme ve barışçıl toplantı özgürlüğü hakkının yasal güvencelerinin güçlendirilmesi bulunmaktadır:

“Türkiye'nin Avrupa bütünleşmesi sürecinde son derece önemli rolleri olan sivil toplum kuruluşlarının Avrupa'daki muadilleriyle ilişkiye geçmesinin önündeki mevcut yasal ve idari engeller kaldırılmalıdır. Türkiye toplumunun, sürece sivil örgütlenmeler yoluyla doğrudan yurttaşlar düzeyinde katılımı teşvik edilmelidir. Dernek ve vakıfların kuruluşu ve işleyişini düzenleyen kanunlarda bizzat bu yasaların muhatabı ve kullanıcıları olan sivil toplum kuruluşlarına da danışılarak girilecek kapsamlı bir reform idaresi ulusal programa yansımalıdır”¹⁷⁹.

Bu ifadelerden de görülebileceği gibi Avrupa Birliği, aday ülkelerde sivil toplumun gelişimine büyük önem vermektedir. Birlik, mali desteği de içeren birçok konuda sivil toplum kuruluşlarını doğrudan muhatap almaktadır.

¹⁷⁷ Ülger, a.g.e. s. 215.

¹⁷⁸ Çakmak, a.g.e., ss. 127-128.

¹⁷⁹ Oktay Durukanlı, “4. Atölye: AB Sürecinde STK'lar İçin Yeni Bir Kaynak: AB Fonları”, **Avrupa Birliği, Devlet ve STK'lar**, Haz. Ayşen Anadol, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, Mayıs 2001, s. 198.

Avrupa Birliği Müktesebatı'nın Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı, 19 Mart 2001 tarihinde Bakanlar Kurulu'nda kabul edilmiştir. Ulusal Program'da, KOB'da belirtilen ve AB'ye üyelik için esas olan düzenlemeleri, Türkiye'nin ne şekilde ve hangi zaman dilimi içinde karşılayacağı ortaya konulmuştur. AB'ye üyelik yolunda Türkiye'nin eksiklerini gidermeyi amaçlayan Ulusal Program'da yer alan başlıklar şunlardır: 1-Giriş, 2-Siyasi Kriterler, 3-Ekonomik Kriterler, 4-Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenebilme Yeteneği, 5-Müktesebatın Uygulanmasına Yönelik İdari Kapasite, 6-Reformların Mali Açıdan Değerlendirilmesi¹⁸⁰.

Türkiye gerek 19 Mart 2001 tarihinde kabul edilen ilk ulusal programda gerekse 23 Haziran 2003 tarihinde kabul edilen gözden geçirilmiş ulusal programda insan hakları, demokrasi ve sivil toplumun gelişimi konusunda gerekli tüm tedbirleri alma iradesini beyan etmiştir. 2001 Ulusal Programı'nda sivil toplumun güçlenmesiyle, bireylerin toplumsal sorunların çözümüne aktif halde katılacağı ve demokrasinin güçleneceği belirtilmiş ve bu yönde gerekli adımların atılacağı taahhüt edilmiştir. Benzer şekilde 2003 yılında kabul edilen ulusal programda da, sivil toplumun güçlenmesi ve demokratik yaşama katılımı yönünde bir kez daha taahhütte bulunulmuştur. Ayrıca derneklere ve vakıflara ilişkin mevzuatların gözden geçirilerek gerekli değişikliklerin yapılacağı belirtilmiştir¹⁸¹. Sivil toplumun güçlendirilmesi yönünde ulusal programlarda belirtilen vaatler, AB'ye uyum yasalarıyla birlikte büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir; ancak gerekli yasal düzenlemelerin yapılmış olmasına karşın, bürokratik nedenlerden dolayı uygulama aşamasında halen sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir.

1.2.2.6. Avrupa Birliği'ne Uyum Yasaları

Türkiye, Ulusal Program'da vaat ettiği hedefler doğrultusunda, Kopenhag Kriterleri'nin yerine getirilmesi ve bu surette katılım müzakerelerinin biran önce başlatılması yolunda önemli adımlar atmıştır. Bu çerçevede, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda önemli değişiklikler yapılmıştır. İlk olarak 3 Ekim 2001'de kabul edilen

¹⁸⁰ Baykal ve Arat, **a.g.e.**, s. 362.

¹⁸¹ Ege Erkoçak, "Üreme Sağlığı, Yerel Kalkınma, Kültürel Miras, Uzlaşma", **AB Uyum Süreci ve STK'lar**, Haz. Nihal Boztekin, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 2004, s. 43.

4709 sayılı ‘Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun’la 1982 Anayasası’nın başlangıcı, 32 maddesi ve de bir geçici maddesi değiştirilmiştir. Bu değişiklikle insan haklarının iyileştirilmesi, demokratik kurumların yeniden yapılanması ve hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi yolunda önemli mesafeler alınmıştır. Bu anayasa değişikliğinin tam olarak uygulanması amacıyla da, “Uyum Yasaları” adı altında mevcut yasalarda birtakım hukuki ve idari değişiklikler yapılmıştır¹⁸². Uyum yasalarıyla birlikte, KOB’da belirtilen ve Ulusal Program’da yerine getirileceği vaat edilen birçok konuda önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

1. Uyum Paketi TBMM’de 6 Şubat 2002 tarihinde kabul edilmiştir. Bu pakette Türk Ceza Yasası’nda, Terörle Mücadele Yasası’nda, Ceza Muhakemeleri ve Usulü’nde ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nde değişiklikler yapılmıştır. Siyasal partiler, dernekler, basın, toplantı ve gösteri yürüyüşleri, jandarma ve il özel idaresi gibi konularda yasal değişikliklerin yapıldığı 2. Uyum Paketi ise 26 Mart 2002 tarihinde Meclis’te kabul edilmiştir. Bu paketle siyasal partilerin kapatılması zorlaştırılmıştır. 3. Uyum Paketi 3 Ağustos 2002 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu pakette savaş durumları hariç idam cezasının kaldırılması, basın suçlarının paraya çevrilmesi, yerel dil ve lehçelerde yayın hakkı, azınlık vakıflarının taşınmaz mal edinme hakkı, ifade özgürlüğü ve göçmen kaçakçılığı ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır¹⁸³. Avrupa Birliği’nin üzerinde önemle durduğu idam cezasının kaldırılması konusunda büyük tartışmalar yaşanmasına karşın, ilgili yasal düzenleme bu paketle kabul edilmiştir.

4. Uyum Paketi 2 Ocak 2003 tarihinde kabul edilmiştir. Oldukça geniş kapsamlı olan bu pakette temel hak ve özgürlükler alanının genişletilmesi amaçlanmıştır. Adli Sicil Kanunu’nda ve Siyasi Partiler Yasası’nda değişiklikler yapılarak siyasal yasaklar yumuşatılmaya çalışılmış, siyasi yasaklıların milletvekili seçilmelerinin önündeki engeller kaldırılmıştır. Ayrıca Basın Kanunu’nda yapılan değişiklikle gazetecilerin haber kaynaklarını açıklamaya zorlanmaması sağlanmıştır. 23 Ocak 2003 tarihinde Meclis’e gönderilen 5. Uyum Paketi’nde, Ceza Muhakemeleri Usulü, Hukuk Usulü

¹⁸² Palabıyık ve Yıldız, **a.g.e.**, ss. 82-83.

¹⁸³ Çakmak, **a.g.e.**, s. 132.

Muhakemeleri, Yükseköğretim ve Dernekler Kanunu'nda değişiklikler yapılarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarına uyum sağlayıcı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Düşünce ve ifade özgürlüğünü temel alan 6. Uyum Paketi ise 19 Haziran 2003 tarihinde kabul edilmiştir. Bu paketle, tüm bireylerin ayırım yapılmasızın temel hak ve özgürlüklerden yararlandırılması, kişi güvenliği konusunda özgürlük alanının genişletilmesi ve yaşam hakkı konularında düzenlemeler getirilmiştir. 30 Temmuz 2003 tarihinde kabul edilen 7. Uyum Paketi ile dernekler konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Tüm tüzel kişilerin dernek kurabilmesi sağlanmış, dernek üyeliğinden ayrılmak için altı ay önceden haber verme zorunluluğu kaldırılmış, dernek kurma hakları genişletilmiş, vakıfların, yurtdışındaki vakıflarla işbirliğinin yolu açılmıştır. Bu paketle ayrıca, işkence suçunun soruşturulmasının öncelikli işlerden olması, eleştiri amacıyla yapılan açıklamaların ceza gerektirmemesi, Türk vatandaşlarının günlük yaşamda kullandığı farklı dil ve lehçelerde kurs açabilmeleri ve yasak yayınların imha edilmek yerine sadece müsadere edilmesi konularında önemli değişiklikler yapılmıştır¹⁸⁴. Özellikle dernekler kanununda yapılan değişikliklerle, sivil toplum kuruluşlarının gelişmesinin ve yaygınlaşmasının önündeki engellerin bir ölçüde de olsa ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.

7 Mayıs 2004 tarihinde kabul edilen Anayasa Değişikliği Paketi ile Anayasa'da ölüm cezasına atıf yapan bütün maddelerde değişiklik yapılarak ölüm cezası Anayasa'dan tamamen çıkarılmıştır. Anayasa'ya kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğuna yönelik bir ibare eklenmiştir. Basım işletmesi olarak kurulan basımevi ve basım araçlarının suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilmemesi ve işletilmekten alıkonulmaması hükme bağlanmıştır. Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kuruluşuna ilişkin 143. madde yürürlükten kaldırılmıştır. Uluslararası antlaşmaları uygun bulmayı düzenleyen 90. maddede değişiklik yapılarak temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalar ile mevcut kanunların ters düşmesi durumunda uluslararası antlaşma hükümlerinin geçerli sayılacağı kabul edilmiştir. 14 Temmuz 2004 tarihinde kabul edilen 8. Uyum Paketi çerçevesinde ise Yükseköğretim Kurulu'na Genelkurmay Başkanlığı'nca bir üye seçilmesine son verilmiş, Radyo Televizyon Üst

¹⁸⁴ Çalış, a.g.e., ss. 454-457.

Kurulu üyeliğine MGK Genel Sekreterliği'nce aday gösterilmesine dair hüküm de yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu'nda yapılan değişiklikle MGK Genel Sekreteri, Haberleşme Yüksek Kurulu üyeliğinden çıkarılmıştır¹⁸⁵.

Türkiye'nin Avrupa Birliği yolunda düzenlediği uyum yasalarını değerlendiren ve AB konusunda uzman olan araştırmacı Günter Seujert konuyla ilgili olarak şunları belirtmektedir:

“Türkiye son anayasa değişiklikleriyle vatandaşlarının kültürel kimliklerini denetlemek kadar iletişim ve ekonomik faaliyetlerini de belirlemek isteyen ulusal devlet modelinden ilk kez uzaklaştı. Bu, AB yolunda atılmış büyük bir adım, çünkü AB'nin sırrı ulusal devletin dikkatli biçimde göreceleştirilmesinde Türkiye'ye yol ne kadar zor gelse de ilk önemli adımı kat etti”¹⁸⁶.

Uyum yasalarıyla birlikte pek çok alanda önemli hukuki ve idari düzenlemeler yapılmasına karşın uygulama aşamasında ciddi sorunlar yaşandığı ve birçok değişikliğin sadece kağıt üzerinde kaldığı görülmektedir. Siyasal iktidara ve parlamentoya rağmen kırılamayan bu bürokratik direnç şu şekilde tasnif edilebilir:

“-Yasadaki yeni değişiklikler ya da yeni düzenlemeler hiç yapılmamış gibi görmezden gelinip eski uygulama sürdürülüyor; bu yol genellikle kamu kurum ve kuruluşlarına iletilen ‘gizli yazılar ve gizli genelgelerle’ gerçekleştiriliyor.
-İkinci bir yol olarak, yasaya aykırı ve eskinin devamı olabilecek bir yönetmelik hazırlanarak yasanın uygulanması engelleniyor.
-Yeni düzenlemeye, uyum süreciyle alakası olmayan öyle bir madde ekleniyor ki, bu madde metnin araya sıkıştırılmasındaki amacın, yeniliklere karşı eskiyi savunmaya yönelik bir tedbir olabileceği ihtimali akla geliyor”¹⁸⁷.

Yaşanan bu aksaklıklar, uyum yasalarının toplumsal bir talebe bağlı olmaktan ziyade siyasal amaçlarla gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda söz konusu yasaların pratik alanda benimsenmesinin, teorik alandaki kabulü kadar kolay olmayacağı görülmektedir.

¹⁸⁵IKV, “Siyasi Kriterlere Uyum Amacıyla Türkiye'nin Gerçekleştirdiği Mevzuat Düzenlemeleri”, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/adaliksureci3.pdf>, (17.11.1007).

¹⁸⁶Radikal, 24 Eylül 2002'den Aktaran Özdağ, **a.g.e.**, s. 45.

¹⁸⁷Mehmet Dal, “Avrupa Birliği ve Sivil Toplum Kuruluşları”, <http://www.genclik.cydd.org.tr/dernek/0505/Kurultay2005-Marti.doc>, (18.09.2006).

1.2.2.7. Kopenhag Zirvesi (12–13 Aralık 2002)

12–13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi’nde AB, genişleme sürecine ilişkin karar olarak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya’nın 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla Birliğe üye olmalarının beklendiğini açıklamıştır. Türkiye’nin Kopenhag Kriterleri’ni karşılama yönünde attığı adımların memnuniyetle karşılandığının belirtildiği Zirve Sonuç Bildirisi’nde, 2004 yılı Aralık ayındaki Komisyon raporu ve tavsiyesi üzerine, Avrupa Konseyi’nin, Türkiye’nin Kopenhag Siyasi Kriterlerini karşıladığına kanaat getirmesi durumunda Türkiye ile müzakerelerin gecikmeksizin başlatılacağı açıklanmıştır. Sonuç Bildirgesi’nde ayrıca Türkiye ile ilgili olarak şu ifadeler yer verilmiştir:

“Türkiye’nin AB üyeliği yolunda desteklenmesi amacıyla, Türkiye’nin katılım stratejisi güçlendirilecektir. Komisyon, gözden geçirilmiş bir Katılım Ortaklığı Belgesi için öneri sunmaya ve yasal inceleme sürecini güçlendirmeye çağırılmaktadır. Buna paralel olarak, AB-Türkiye Gümrük Birliği genişletilmeli ve derinleştirilmelidir. Birlik, Türkiye’ye yaptığı katılım öncesi mali yardımı önemli ölçüde artıracaktır. Bu yardım, 2004 yılından itibaren, bütçeden ‘katılım öncesi giderleri’ başlığı altında karşılanacaktır.”¹⁸⁸.

Görüldüğü gibi, Topluluk 2002 yılında da, daha önceki dönemlerde tekrarladığı gerekçeleri yineleyerek Türkiye’yi üyelik sürecinin dışında bırakmış ve birtakım tavsiyeler ve yardım teklifleri ile oyalama taktiğini devam ettirmiştir.

1.2.2.8. Brüksel Zirvesi (16–17 Aralık 2004)

16-17 Aralık 2004 tarihlerinde Brüksel’de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde ağırlıklı olarak genişleme, terörizm, mali çerçeve ve dış ilişkiler konuları ele alınmıştır. 10 yeni üyenin Birliğe katılımının başarıyla gerçekleştiğini belirten AB Konseyi Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan ve Türkiye ile de genişleme sürecinin devam edeceği yönündeki kararlılığını vurgulamıştır¹⁸⁹. Konsey, Komisyon’un Türkiye ile ilgili raporu üzerine Türkiye’nin Kopenhag Kriterleri’ni

¹⁸⁸İKV, “Kopenhag Avrupa Konseyi Zirve Sonuçları”, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/kopenhagzirvesisonuc-tr.pdf>, (18.12.2007).

¹⁸⁹İKV, “Avrupa Birliği Zirve Sonuç Bildirgesi 16-17 Aralık 2004”, <http://www.ikv.org.tr/abguncel2.php?ID=1336>, (18.12.2007).

yeterli ölçüde karşıladığına kanaat getirmiş ve 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile müzakerelerin başlatılmasına karar vermiştir.

AB Konseyi'nin müzakerelerin başlatılmasına yönelik kararının açıklandığı Zirve Sonuç Bildirisi'nde Türkiye'yi rahatsız eden ifadeler de bulunmaktadır. Belgede, müzakerelerin doğası gereği ucunun açık olduğu, sonucunun önceden garanti edilemeyeceği ve ciddi ihlaller olması durumunda müzakerelerin askıya alınabileceği yönünde ifadeler yer almaktadır. Müzakere usulüne ilişkin olarak da Komisyon kararının takip edileceği, müzakereye tabi konuların bölüm bölüm açılacağı ve bir bölüm kapatılmadan diğerine geçilemeyeceği belirtilmiştir. Müzakerelerin nihai hedefinin tam üyelik olduğu belirtilmekle beraber, gerektiği takdirde serbest dolaşım hakkı ve tarım politikaları gibi konularda istisnalara gidilebileceği vurgulanmıştır. Ayrıca belgede AB Konseyi'nin, Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye hakkında 15 Aralık 2004 tarihinde verdiği kararı not ettiği belirtilmiştir¹⁹⁰. Sözü geçen kararda Avrupa Parlamentosu Ege ve Kıbrıs sorunu, Ermeni soykırımı iddiaları ve Ermenistan ile yaşanan sınır sorunu, Türkiye'deki azınlık haklarının korunması, Kürt sorunu ve Fırat-Dicle nehirlerinin sularının uluslararası bir düzenleme ile kullanılması gibi konulara yer vermiştir¹⁹¹. Kısacası AB, bir taraftan müzakerelere başlanması yönünde Türkiye'ye tarih vermesine karşın, öte taraftan da, karar metnine Türkiye için sorun teşkil eden ifadeleri ekleyerek iç kamuoyundaki tepkileri azaltmaya çalışmıştır.

1.2.2.9. Müzakere Çerçeve Belgesi (3 Ekim 2005)

Komisyon, Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'nde alınan kararlar doğrultusunda, AB Konseyinin talebi üzerine 29 Haziran 2005 tarihinde Türkiye ile üyelik müzakerelerinin prosedür ve ilkelerini ortaya koyan bir 'Müzakere Çerçeve Belgesi' hazırlamıştır. Ancak AB Dışişleri Bakanları Konseyi, Türkiye'nin Katma Protokolü AB'ye yeni üye olan 10 ülkeyi de kapsayacak şekilde genişletmemesinden dolayı, Komisyon'un Türkiye için hazırlamış olduğu Müzakere Çerçeve Belgesi'ni görüşmeyi reddetmiştir. Bunun üzerine Türkiye, 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'nın ve Gümrük

¹⁹⁰ Çalış, **a.g.e.**, s. 471.

¹⁹¹ Çakmak, **a.g.e.**, s. 138.

Birliği'nin, Birliğe yeni üye olan 10 ülkeyi de kapsamasını sağlayan gerekli ek protokolü imzalamıştır. Ancak Türkiye, ek protokolü imzalamasının ardından bir deklarasyon yayımlayarak ek protokolün imzalanmış olmasının Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tanıdığı anlamına gelmediğini açıklamıştır. Buna karşın Avrupa Birliği karşı bir deklarasyon yayımlayarak Türkiye'nin üyelik müzakereleri sırasında Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanınması ve ek protokolün gereği olarak liman ve havaalanlarını Kıbrıs gemi ve uçaklarına açması gerektiğini, aksi takdirde katılım müzakerelerinin sekteye uğrayabileceğini belirtmiştir¹⁹². Nitekim bugün itibariyle AB, Türkiye'nin bu konuda üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmediği gerekçesiyle çok sayıda müzakere başlığının açılmasına izin vermemektedir.

AB Genel İşler Konseyi'nde Türkiye'nin Müzakere Çerçeve Belgesi'nin ele alındığı toplantıda Avusturya, Türkiye'ye imtiyazlı ortaklık verilmesi konusunda ısrarcı davranmıştır. Hırvatistan'ın katılım müzakerelerinin Türkiye ile eşzamanlı olarak başlatılması amacıyla bu öneriyi bir koz olarak kullanan Avusturya, diğer AB ülkelerinden destek bulamayınca ısrarından vazgeçmek durumunda kalmıştır.

Türkiye açısından sorun yaratan bir diğer konu da taslak metinde yer alan AB üyesi bir ülkenin herhangi bir uluslararası kuruluşa üye olması durumunda Türkiye'nin veto hakkını kullanmasını engelleyen madde olmuştur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin NATO'ya üyelik başvurusu durumunda elini bağlayacağı gerekçesiyle Türkiye bu maddeye karşı çıkmıştır. Türkiye'nin bu konudaki endişelerini giderecek açıklamanın metne eklenmesiyle birlikte 3 Ekim 2005 tarihinde Müzakere Çerçeve Belgesi imzalanmıştır.

Müzakere Çerçeve Belgesi'nde Türkiye'nin içine sinmeyen ifadeler de yer almıştır. 2. Maddede, müzakerelerin ortak hedefinin üyelik olduğu; ancak bunun önceden kestirilemeyen ucu açık bir süreç olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, Birliğin hazmetme kapasitesi de dahil olmak üzere tüm Kopenhag Kriterleri göz önünde bulundurularak üyelik yükümlölüklerini tam olarak üstlenecek durumda olmaması halinde Türkiye'nin, Avrupa yapılarına mümkün olan en güçlü bağlarla

¹⁹² Palabıyık ve Yıldız, **a.g.e.**, s. 88.

kenetlenmesinin sağlanacağı belirtilmiştir¹⁹³. Türkiye, üye ülkeler nezdinde yoğun bir girişimde bulunduyorsa da söz konusu ifadelerin metne girmesini engellemeyi başaramamıştır.

1.2.2.10. Avrupa Birliği'ne Katılım Müzakereleri

Avrupa Birliği'ne katılım müzakereleri, AB müktesebatının aday ülke tarafından ne şekilde ve hangi zaman dilimleri çerçevesinde kabul edilip uygulanacağını ve bu uygulama için gereken hukuki ve idari yapılanmanın nasıl oluşacağını belirlediği bir süreçtir¹⁹⁴. Türkiye bu süreç içerisinde yapacağı hukuki ve idari değişikliklerle yürürlükte olan mevzuatını AB ile uyumlu hale getirecektir.

Türkiye'nin AB müktesebatı çerçevesinde uyum sağlaması gereken 35 başlık bulunmaktadır. Müzakere Fasılları olarak adlandırılan bu başlıklar şunlardır:

“1) Malların Serbest Dolaşımı, 2) İşçilerin Serbest Dolaşımı, 3) İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestisi, 4) Sermayenin Serbest Dolaşımı, 5) Kamu Alımları, 6) Şirketler Hukuku, 7) Fikri Mülkiyet Hukuku, 8) Rekabet Politikası, 9) Mali Hizmetler, 10) Bilgi Toplumu ve Medya, 11) Tarım ve Kırsal Kalkınma, 12) Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı, 13) Bahkçılık, 14) Ulaştırma Politikası, 15) Enerji, 16) Vergilendirme, 17) Ekonomik ve Parasal Politika, 18) İstatistik, 19) Sosyal Politika ve İstihdam, 20) İşletme ve Sanayi Politikası, 21) Trans-Avrupa Ağları, 22) Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu, 23) Yargı ve Temel Haklar, 24) Adalet, Özgürlük ve Güvenlik, 25) Bilim ve Araştırma, 26) Eğitim ve Kültür, 27) Çevre, 28) Tüketicinin ve Tüketici Sağlığının Korunması, 29) Gümrük Birliği, 30) Dış İlişkiler, 31) Dışişleri ve Güvenlik Politikası, 32) Mali Kontrol, 33) Mali ve Bütçesel Hükümler, 34) Kurumlar, 35) Diğer Konular”¹⁹⁵.

Katılım Müzakerelerini yürütmek üzere Başmüzakereci olarak Devlet Bakanı Ali Babacan atanmıştır. Babacan, Katılım müzakerelerinin üç ayağı olduğunu belirtmektedir: “1. Kopenhag siyasi kriterlerinin istisnasız olarak uygulanıyor olması, siyasi reformların derinleştirilmesi, rafine edilmesi. 2. AB müktesebatının üstlenilmesi. Yani, kurallarımızın ve kurumlarımızın AB kuralları ve kurumları ile uyumlu hale gelmesi. 3. Sivil toplum diyalogu. Katılım sürecinin iletişim boyutunu teşkil edecek bu çalışmalar, hem AB ülkelerinin kamuoylarına hem de bizim kamuoyumuza yönelik

¹⁹³ Devlet Planlama Teşkilatı, “Türkiye İçin Müzakere Çerçeve Belgesi ve İlgili Diğer Belgeler”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/muzakere/cerceve.pdf>, (10.12.2007).

¹⁹⁴ Palabıyık ve Yıldız, a.g.e., s. 89.

¹⁹⁵ İKV, “Katılım Müzakereleri”, <http://www.ikv.org.tr/katilimmuzakereleri.php>, (18.12.2007).

olarak yürütülecektir”¹⁹⁶. Müzakerelerle ilgili olarak tüm fasılları takip edecek ve tüm çalışmaların içinde yer alacak beş kurum bulunmaktadır. Bunlar, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Dışişleri Bakanlığı’nın AB Birimleri, Devlet Planlama Teşkilatı’nın AB Birimleri, Başbakanlık Müsteşarlığı’nın İlgili Birimleri ve AB Daimi Temsilciliği’dir¹⁹⁷.

Katılım Müzakereleri ile ilgili tarama süreci 20 Ekim 2005 tarihinde başlamış ve 13 Ekim 2006 tarihinde tamamlanmıştır. Ocak 2008 itibarıyla Bilim ve Araştırma, İşletme ve Sanayi Politikası, İstatistik, Mali Kontrol, Tüketicinin ve Tüketici Sağlığının Korunması ve Trans-Avrupa Ağları fasıllarında müzakereler başlamıştır. Bilim ve Araştırma faslında müzakereler tamamlanmış ve söz konusu fasıl geçici olarak kapatılmıştır.

Müzakerelerin ne kadar süreceği ile ilgili kesin bir süre bulunmamaktadır. Bu süre ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmektedir. Bu süreçte ülkenin büyüklüğü, yapısal ve ekonomik koşulları gibi bir sürü değişken etken olabilmektedir. Nüfus oranı bakımından diğer aday ülkelere göre oldukça büyük olan Türkiye ile sürdürülecek müzakerelerin yaklaşık olarak 10 ila 15 yıl içerisinde tamamlanacağı düşünülmektedir.

Tüm fasıllarda müzakereler tamamlandıktan sonra Komisyon tarafından Taslak Katılım Anlaşması hazırlanacak ve Avrupa Konseyi ile Avrupa Parlamentosu’nun onayına sunulacaktır. Anlaşma’nın daha sonra üye ülkeler tarafından da imzalanması gerekmektedir. En son olarak Türkiye’nin de imzalamasıyla tam üyelik gerçekleşmiş olacaktır. Tam üyelikle birlikte Türkiye, yaşamın tüm alanları üzerinde söz sahibi olan ve egemenlik haklarının bir kısmının devredildiği uluslararası bir oluşumun parçası haline gelecektir.

AB’ye üyelik süreci, Osmanlı Devleti’nden itibaren tüm Türk hükümetleri tarafından benimsenmiş olan Batı’nın bir parçası olma idealinin bugün gelinen son

¹⁹⁶ FTN Fulltext News, “Devlet Bakanı ve Başmüzakereci Ali Babacan’ın Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin Düzenlediği Basın Toplantısı”, <http://www.fulltextnews.com/tr/detay.php?id=464&PHPSESSID=aafd4936e7bb413b5efa0893b8>, (16.10.2007).

¹⁹⁷ İKV, “Katılım Müzakereleri”, a.g.e., (18.12.2007).

aşamasını temsil etmektedir. Ancak bu süreçte hükümetler kadar Türk halkının da söz sahibi olması ve halkın bu konudaki görüş ve önerilerinin alınacak kararları etkilemesi sivil bir toplum olmanın gereği olarak kabul edilmektedir. Bu noktada sivil toplum kavramının önemi ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle bir sonraki bölümde, sivil toplumun dünyada ve Türkiye’deki gelişim süreci incelenecek ve Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde STK’ların rolü değerlendirilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUMUN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ VE TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

Günümüzde Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde, hükümetlerin ve devlet kurumlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşları da başlıca aktörler olarak yer almaktadırlar. Türkiye'nin batılılaşma sürecinin en önemli uzantılarından biri olan Avrupa Birliği'ne üyelik konusunda STK'ların oynadığı rolü sorgularken sivil toplum olgusunun Türkiye'deki tarihsel gelişimini, Batı'da izlemiş olduğu tarihsel süreçle karşılaştırmalı olarak değerlendirmede fayda olduğu öngörülmektedir. Böylesi bir bütünsel bakış açısı içerisinde, Avrupa Birliği'ne üyelik süreci ile ilgili olarak Türkiye'deki STK'ların eylemsel ve söylemsel pratiklerinin arka planında yatan nedenlerinin daha sağlıklı bir şekilde analiz edilebileceği düşünülmektedir.

2.1. SİVİL TOPLUMUN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

“Sivil Toplumun Tarihsel Gelişim Süreci” başlıklı bu altbölümde sivil toplum kavramının düşünsel gelişimi, günümüzde kazanmış olduğu anlam, devlet ve demokrasi kavramları ile ilişkisi ve sivil toplum kuruluşları olarak adlandırılan sivil toplum pratikleri incelenecektir.

2.1.1. Sivil Toplum Kavramının Düşünsel Gelişimi

Sivil toplum kavramının kökeni Antik Yunan'a, Aristoteles'e kadar uzanmaktadır. Aristoteles, “politike koinonia” adını verdiği sivil toplum kavramını, “yasal olarak tanımlanmış bir kurallar sisteminde hür ve eşit vatandaşların etik ve siyasal topluluğundan oluşan kamu” anlamında kullanmıştır¹⁹⁸. Bu anlayışın bir uzantısı olarak 17. yüzyıla dek sivil toplum ve devlet kavramları aynı anlamda kullanılmıştır.

¹⁹⁸ Jean L. Cohen ve Andrew Arato, **Civil Society And Political Theory**, MIT Press, Cambridge, 1992, s. 84.

Siyaset literatüründe sivil toplum konusunda iki ayrı düşünce geleneğine rastlanmaktadır. Bunlardan ilki, sivil toplumla devleti özdeş gören sözleşmecî düşünce geleneğidir. Diğerî ise sivil toplumla devleti birbirinden ayrı gören çatışmacı sivil toplum geleneğidir. Bu kısımda, bu iki ayrı düşünce geleneğine mensup düşünürlerin sivil toplum konusundaki düşüncelerine yer verilecektir.

2.1.1.1. Sözleşmecî Düşünürlerde Sivil Toplum

Doğa durumundan yola çıkarak insanların kendi iradeleriyle katıldıkları bir sözleşmeyle devleti oluşturdıklarını kabul eden ve sivil toplumla devleti özdeş gören düşünce geleneği, siyasal düşünce tarihinde sözleşmecî kuram olarak adlandırılmaktadır. “Devleti sözleşme ürünü gören yaklaşım ulusal devletin oluşması sürecinde devletin sınırlanması ve bireysel iradeye dayanması ile bireye saygı gösterilmesine yol açmıştır”¹⁹⁹. Sözleşmecî kuramın öncüleri arasında Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacques Rousseau yer almaktadır.

2.1.1.1.1. Thomas Hobbes’da Sivil Toplum

Sözleşmecî düşünürlerden Thomas Hobbes’a göre insan bir yandan beslenme, barınma, üreme gibi maddî ihtiyaçlarını karşılamak, diğer yandan da diğer insanlara hükmetmek isteyen doğası gereği bencil bir varlıktır. Bu durum insanlar arasında çatışmalara neden olmaktadır. İnsanların başkasının zararı pahasına kendi kişisel çıkarlarının peşinden koşması savaş durumunu yaratmaktadır. Hobbes’un “insan, insanın kurdudur” görüşüyle nitelediği doğa durumu, bu bakımdan güvensizliğin egemen olduğu bir durumdur. Ancak, insanlar aynı zamanda akıllı yaratıklardır ve hayatta kalabilmek için başka insanlarla barış içinde yaşamının ve uzlaşmanın yollarını aramaktadırlar²⁰⁰. İnsanlar savaş halinin hüküm sürdüğü bu doğa durumundan kurtulmak için kendi aralarında bir sözleşme oluşturmaktadır. Kabul edilen bu sözleşmeye uyulmasını sağlayacak egemen bir güce ihtiyaç vardır. Bu noktada

¹⁹⁹ Aytekin Yılmaz, **Çağdaş Siyasal Akımlar (Modern Demokraside Yeni Arayışlar)**, Vadi Yayınları, Ankara, 2001, ss. 329-330.

²⁰⁰ Ahmet Arslan, **Felsefeye Giriş**, Vadi Yayınları, Ankara, 2001, ss. 174-175.

Hobbes'un Leviathan olarak tanımladığı, sözleşmenin bir tarafı olmayan egemen bir güç karşımıza çıkmaktadır.

Sözleşme bir kulluk zihniyetini, boyun eğişi ifade etmektedir²⁰¹. Sözleşmeye taraf olanlar doğa durumunda sahip oldukları tüm hakları egemen güce devrederler. Sözleşmenin bir tarafı olmayan bu güç, yasaların üzerinde bir görünüm sergilemektedir. Yasa yapmakta ve uygulanması için gerekli önlemleri almaktadır; ancak kendisi uymak zorunda değildir²⁰². Egemen gücün görevi bireyler arasındaki anlaşmazlıkları gidermek, güvenli bir ortam sağlamak, kısaca barışı tesis etmektir. Zorla sağlanan bu barış ortamına sivil toplum adı verilmektedir. Sivil toplum, şiddetin ve savaş halinin egemen olduğu doğa durumunun radikal bir olumsuzlaması olarak karşımıza çıkmaktadır²⁰³.

Hobbes'un iç barışı korumak adına egemenin otoritesini yüceltmesi, bugünkü anlamda sivil toplumun oluşumu için gerekli olan çoğulculuk anlayışına ters düşmektedir²⁰⁴. Hobbes, devlet gücünü zedeleyecek her türlü kamusal ve özel kuruma karşı çıkmaktadır²⁰⁵. Hobbes'un kuramı, devlete tanınan mutlak güç karşısında bireyleri savunmasız durumda bırakması nedeniyle totaliter bir nitelik taşımaktadır.

2.1.1.1.2. John Locke'da Sivil Toplum

Toplumsal sözleşme teorisyenlerinden bir diğeri, liberal demokrasinin mimarlarından kabul edilen John Locke'dur. Locke, Hobbes gibi doğa durumunu herkesin birbiriyle çatışma içinde olduğu bir savaş alanı olarak betimlememektedir. Doğa durumu, "terörün olduğu bir durumdan öte, kısmi eksikliklerin olduğu bir barış durumudur"²⁰⁶. Hobbes'un kişinin hayatını ne pahasına olursa olsun korumak

²⁰¹ Halis Çetin, **Modernleşme ve Türkiye'de Modernleştirme Krizleri**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, s. 39.

²⁰² Cemal Bali Akal, **Sivil Toplumun Tanrısı**, Afa Yayınları, İstanbul, 1990, s.107.

²⁰³ John Keane, **Demokrasi ve Sivil Toplum: Avrupa Sosyalizminin Açmazları, Toplumsal ve Siyasal İktidarın Denetlenmesi Sorunu ve Demokrasi Beklentileri Üzerine**, Çev. Nemci Erdoğan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 63.

²⁰⁴ İlyas Doğan, **Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s. 53.

²⁰⁵ William Ebenstein, **Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri**, Çev. İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul, 2001, s. 205.

²⁰⁶ John Locke, **Sivil Toplumda Devlet: Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, Çev. Serdar Taşçı ve Hale Akman, Metropol Yayınları, İstanbul, 2002, s.10.

durumunda kaldığı doğa durumu ile Locke'un uyulması zorunlu olan özgürlük, mülkiyet ve yaşam haklarını da içeren doğal hukukun hüküm sürdüğü doğa durumu kavramsallaştırması arasında farklılık bulunmaktadır²⁰⁷. Locke'da doğa durumu Hobbes'daki gibi olumsuz bir şekilde betimlenmemektedir.

Doğa durumunda insanlar eşittir ve kendi iradeleriyle kendileri ve mülkleri üzerinde tasarrufta bulunmaktadırlar. Ancak paranın ortaya çıkması, insanların başkalarının mülkiyet haklarına tecavüz edebilecekleri bir şekilde sınırsız miktarda mülk sahibi olmalarını olanaklı kılmıştır²⁰⁸. Ortaya çıkan hak ihlallerini doğa durumundaki yasalar önleyemeyince, insanlar sözleşme yaparak medeni duruma geçmişler yani siyasal toplumu oluşturmuşlardır.

Locke, egemen güce olan gereksinimi doğa durumunun elverişsizliklerine bağlamaktadır:

“İlkin, doğa yasası açıkça ilan edilmiş bir yasa olmadığı için insanlar her zaman bu yasaya uymazlar da, uyamazlar da. Bu yüzden de, evrensel olarak açıklanabilecek pozitif bir yasanın olması yeğlenir. İkincisi, doğa durumunda tartışmalar çıktığında bunları çözümlenecek ve her iki tarafça benimsenmiş yargıçlar yoktur. Son olarak da, doğa durumunda cezaların uygulanmasını sağlayacak ortak ve nesnel bir araç yoktur....Böylece siyasal sözleşme Topluluk için üç işlevden oluşan ek bir güç sağlamaktadır. Bu üç işlev, yasama, yürütme ve yargı erkleridir. Siyasal topluma geçiş, bu erklerin kurumsallaşmasından başka bir şey değildir”²⁰⁹.

Doğa durumundaki elverişsiz ortamdan dolayı bireylerin kendi rızalarıyla kabul ettikleri sözleşme sonucunda oluşan bu egemen güç, bireylerin temel haklarını korumakla yükümlüdür, mutlak bir güç değildir.

2.1.1.1.3. Jean Jacques Rousseau'da Sivil Toplum

Bir başka sözleşmecî düşünür olan Jean Jacques Rousseau da, Hobbes'dan farklı olarak doğa durumunu bir savaş durumu olarak görmemekte; aksine herkesin özgür ve eşit bir biçimde yaşadığı mutluluk durumu olarak nitelemektedir. Mülkiyetin ortaya

²⁰⁷ Fatih Demirci, “John Locke'un Toplum Sözleşmesi Kuramı Tarihsel-Siyasal Bağlam”, **Sivil Toplum**, Yıl 2, Sayı 6-7, Eylül Ekim 2004, s. 43.

²⁰⁸ Gülnur Acar Savran, **Sivil Toplum ve Ötesi: Rousseau, Hegel, Marx**, Belge Yayınları, İstanbul, 2003, s. 29.

²⁰⁹ **A.g.e.**, s. 31.

çıkmasıyla insanlar arasında anlaşmazlıklar başlamış ve bu saf mutluluk durumu bozulmuştur. Bu nedenle insanlar, toplumsal sözleşme aracılığıyla her bireyin çıkarlarının ortak bir güç tarafından savunulacağı siyasal topluma onay vermişlerdir²¹⁰.

Toplumsal sözleşme sonucunda oluşan egemen güç ve bu gücün yetkileri konusunda sözleşmeciler düşünürler birbirinden ayrılmaktadır. Hobbes'da halk, bütün yetkilerini egemene devretmektedir. Locke'un toplumsal sözleşmesinde halkın oluşturduğu egemen, sınırlı yetkilere sahiptir. Rousseau da ise toplumsal sözleşmeyle oluşan egemen, halktır²¹¹. Egemenliğin kullanımı konusunda halka yaptığı vurgu, Rousseau'yu diğer düşünürlerden farklı kılmaktadır.

Rousseau, genel irade dışında kısmi iradeleri kabul etmemekte ve dolayısıyla yurttaş ve devlet arasına herhangi bir aracı kurum veya kuruluşun girmesine izin vermemektedir. Bunun sonucu olarak da sivil toplumu meydana getiren kuruluşları, halkın iradesini temsile yetkili kurumlar olarak görmemekte ve bu kuruluşlara siyasal alanda yaşam şansı tanımamaktadır²¹². Genel iradenin genel niteliğini hak etmesi için hem kaynağı hem de uygulandığı alan bakımından genel olması, herkesi kapsamaması gerekmektedir²¹³. Rousseau'ya göre ortaya çıkan genel irade, toplumu oluşturan bireylerin iradelerinin çoğunluğunun ifadesidir. Genel irade, çoğu zaman çoğunluğun iradesi olarak şekillenmekte; ancak azınlıkta kalan iradeler, genel iradeye tabi kılınmaktadır²¹⁴. Azınlıkta kalan iradelerin genel irade içinde erimesi, Rousseau'nun bütüncül bir nitelik taşıyan genel irade kavramsallaştırmasında azınlıkların hak ve çıkarlarının temsili sorununa neden olmaktadır.

2.1.1.2. Çatışmacı Düşünürlerde Sivil Toplum

18. yüzyıla kadar sivil toplum ve devlet kavramları aynı anlamda kullanılmıştır. Bu yüzyıldan itibaren ise sivil toplum ve devlet kavramları birbirinden ayrı, birbiriyle çatışan unsurlar olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Çatışmacı sivil toplum

²¹⁰ Ahmet Arslan, **a.g.e.**, s. 179.

²¹¹ Ebenstein, **a.g.e.**, s. 253.

²¹² Ahmet Arslan, **a.g.e.**, 181.

²¹³ Ayseri Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Yayınları, İstanbul, 2000, s. 204.

²¹⁴ Levent Köker, **Demokrasi Üzerine Yazılar**, İmge Kitabevi, Ankara, 1992, s. 69.

kuramının öncüleri arasında Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Karl Marx ve Antonio Gramsci bulunmaktadır.

2.1.1.2.1. Georg Wilhelm Friedrich Hegel’de Sivil Toplum

Sivil toplum ve devlet kavramlarını birbirinden ayıran ilk filozof, G. W. Friedrich Hegel’dir.²¹⁵ Hegel’i sözleşmecî düşünürlerden ayıran nokta devlet toplum ilişkisinin, bireyin devlet otoritesini gönüllü olarak kabullenmesiyle şekillendiğini belirtmesidir.

Toplum yapısını, sivil toplum ve devlet gücü olarak birbirinden ayrı ancak birbirine bağlı iki düzlemde ele alan Hegel, sivil toplumun çıkar çatışmaları karşısında devleti koruyabilmek için bu ikili yapıda, üste devlet gücünü yerleştirmektedir²¹⁶. Hegel’e göre sivil toplum, bireysel ve özel çıkarların birbiriyle çatıştığı bir alandır. Sivil toplumun bu çatışmaları kendi başına çözüme ulaştırması olanaksızdır. Devlete olan gereksinim bu noktada ortaya çıkmaktadır. Devlet sivil toplumdaki özel çıkarları ve kişisel çatışmaları uzlaştırmakta, sivil toplumu organize etmektedir²¹⁷. Görüldüğü gibi sivil toplum devlet ilişkisinde Hegel önceliği devlete vermektedir.

Hegel devlet-sivil toplum ilişkisinde, devlete öncelik vermesine karşın devletin sivil topluma gelişigüzel müdahalesine karşı çıkmaktadır. O’na göre devlet, sivil topluma ancak iki koşulda müdahale edebilir. İlk olarak sivil toplum içerisinde herhangi bir toplumsal grubun diğerleri üzerinde egemenlik kurması, grupların bütün olarak yoksullaşması veya yerel oligarşilerin kurulması durumunda devletin sivil topluma müdahalesi gerekli ve meşrudur. İkinci olarak da devlet, evrensel çıkarları korumak ve geliştirmek adına sivil toplum alanına müdahalede bulunabilir²¹⁸. Bu nedenler dışında

²¹⁵ Gideon Baker, “Civil Society And Democracy: The Gap Between Theory And Possibility”, **Politics**, Cilt: 18, No:2, Mayıs 1998, s. 81.

²¹⁶ Şahin Yenişehirlioğlu, **Birey, Toplum, Devlet İlişkileri**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995, s. 132.

²¹⁷ Kürşat Bumin, **Sivil Toplum ve Devlet: Kuramlar, Deneyler, Arayışlar**, YAZKO, İstanbul, 1981, ss. 33-34.

²¹⁸ John Keane, Sivil Toplum İle Devlet Arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi 1750-1850”, Der. John Keane, **Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar**, Çev. Levent Köker, Mehmet Küçük, Aksu Bora, v.d., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993, ss. 71-72.

sivil toplumdaki ilişkilerin doğasına zarar vereceği gerekçesiyle Hegel, devletin sivil topluma müdahalesine karşı çıkmaktadır.

Hegel'in yaklaşımında, devletin çıkarları uğruna bireyin feda edildiği görülmektedir. Toplum da devletin amaçları çevresinde kurgulanmaktadır. Böylesi bir yapıda sivil toplum, ancak totaliter devletin kendisine çizdiği sınırlar içinde hareket edebilen bir oluşum olarak varlığını sürdürmektedir²¹⁹. Hegel, devlet karşısında toplumu önemsizleştirdiği ve bireysel ihtiyaçları görmezden geldiği gerekçesiyle eleştirilmektedir.

Hegel'in sivil toplum-devlet kurmacasının izlerini, yaşadığı dönemin konjonktürel ortamında aramak gerekmektedir. Tarih boyunca birleşik bir devlet oluşturmayı başaramamış Almanya için 18. yy, giderek artan milliyetçilik akımlarının da etkisiyle güçlü ve birleşik bir imparatorluk yaratma tartışmalarının daha yoğun yaşandığı bir dönem olmuştur. Güçlü bir Alman İmparatorluğu'nun kurulması taraftarı olan Hegel, bunun sağlanması için birey ve toplum karşısında devletin güç ve yetkilerinin artırılmasını öngören sivil toplum yaklaşımını geliştirmiştir.

2.1.1.2.2. Karl Marx'da Sivil Toplum

Karl Marx'ın sivil toplum tanımlamasında, ekonominin belirleyiciliği ön plana çıkmaktadır. Marx sivil toplumun temelinde, atomize olmuş bir toplumdaki bireylerin bencil çıkarlarının korunması dürtüsünün bulunduğunu belirtmektedir. O'na göre sivil toplum, maddi gereksinimi karşılamak amacıyla yapılan üretimi ve buna ilişkin etkinlikleri kapsamaktadır²²⁰. Marx'ın sivil toplum kavrayışında, Hegel'de net bir şekilde görülen devlet-sivil toplum ayırımına rastlanmamaktadır. Tam tersine Marx'da devlet-sivil toplum iç içeliği göze çarpmakta ve devlet, sivil toplumun işleyişini sağlayan bir mekanizma olarak görülmektedir.

²¹⁹ Doğan, a.g.e., s.159.

²²⁰ Metin Çulhaoğlu ve Can Soyer, "Solda "Sivil Toplum" Söylemi: Gerçekler ve Yanılsamalar", **Türkiye ve Ortadoğu Forumu Özgür Üniversite Defterleri 6**, Ankara, 2000, ss. 10-11.

Hegel ve Marx'ın sivil toplum tanımlamaları karşılaştırıldığında, Marx'ın tanımının belli açılardan daha geniş, belli açılardan daha dar olduğu görülmektedir. Hegel'de sivil toplum, Marx'da olduğu gibi sadece ekonomik ilişkiler alanına indirgenmemekte; aynı zamanda polis gücü ve örgütlenmesini ve adalet yönetimini de kapsamaktadır. Ancak Hegel'de sivil toplum, sadece aile ve devlet arasındaki bir ara evreyi ifade etmekte, devlet öncesi kurumların ve ilişkilerin tümünü içermemektedir²²¹. Marx'ın kavrayışında ise sivil toplum, aile ve diğer geleneksel bağlantıları kapsayan ulusal bağlardan oluşan sosyal bütünlüğün çürümesindeki bir büyüme olarak anlaşılmaktadır. Bu nedenle sivil toplum, sadece araçsal olarak kullanılan ve gözlenen sosyal ilişkiler içindeki çürümüş bağlılıklar olan sosyal bağların evriminde bir aşama²²² olarak kabul edilmektedir.

Marx devleti, kişinin evrensel gelişmesinin bir sonucu değil, çıkarlar sonucunda şekillenen bir oluşum olarak görmektedir²²³. Modern devlet, kapitalizmin bir ürünüdür. Devletin toplumdaki çatışmaları ortadan kaldıracak, genel çıkarları sağlayacak bir konumu yoktur. Hegel'de devletin kontrolü altında olan sivil toplum, Marx'a göre devleti kontrol etmektedir²²⁴. Görüldüğü gibi Hegel'in devlet sivil toplum ilişkisinde devleti önceleyen yaklaşımına Marx'da rastlanmamaktadır.

Marx'ın yaklaşımı, modern sivil toplumların tarihsel özgüllüğünü vurgulamasına karşın, bunların oluşum ve gelişimine ilişkin çözümlemelerinin tek boyutlu ve yetersiz kalması bakımından eleştirilmektedir²²⁵. Ayrıca sivil toplumu sadece ekonomi ile sınırlandırması ve devlet-sivil toplum ilişkisinde devleti tamamen kaldırma düşüncesi eleştirilerin bir başka nedenini oluşturmaktadır. Bu eleştirileri dikkate alan Gramsci gibi Neo-Marxist düşünürler üst yapı üzerine daha çok kafa yormuşlardır.

²²¹ Norberto Bobbio, "Gramsci ve Sivil Toplum Kavramı", Çev. Arda İpek, **Gramsci ve Sivil Toplum: Norberto Bobbio, Jacques Texier**, Editör Erhan Göksel, Savaş Yayınları, Ankara, 1982, s. 15.

²²² Alvin W. Gouldner, "Civil Society in Capitalism and Socialism", **The Two Marxisms**, Oxford University Press, New York, 1980, s. 357.

²²³ Şerif Mardin, **Türkiye'de Toplum ve Siyaset: Makaleler 1**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 15.

²²⁴ Bumin, **a.g.e.**, s. 35.

²²⁵ John Keane, **Demokrasi ve Sivil Toplum...**, **a.g.e.**, s. 91.

2.1.1.1.3. Antonio Gramsci'de Sivil Toplum

Sivil toplum üzerine çalışmalarda bulunan Antonio Gramsci, Marx'ın aksine sivil toplumu, alt yapısal değil, üst yapısal bir alan olarak görmektedir. Bu bağlamda Gramsci'nin sivil toplum anlayışının Hegel'den etkilendiği belirtilebilir. Gramsci için sivil toplum kavramı, karşılıklı maddi ilişkilerin tümünü değil kültürel ve ideolojik ilişkilerin tümünü; ticari ve sınai hayatın tümünü değil, düşünsel ve tinsel hayatın tümünü kapsamaktadır²²⁶. Gramsci Marx'dan farklı olarak sivil toplumu, üretim faaliyetlerinin dışında kalan ve özel olarak nitelenen tüm kurumları kapsayan kültürel, sanatsal, edebi, felsefi vb. toplumsal etkinliklerin alanı olarak tanımlamaktadır. Özü itibarıyla sivil toplum, ideolojilerin uygulama alanıdır ve ideolojik mücadeleler çerçevesinde hegemonyayı oluşturmaktadır²²⁷. Sivil toplum, devlete egemen olan ideolojinin hegemonya aracılığıyla meşrulaştırılmasını ve tüm toplumsal sınıfları kuşatmasını sağlamaktadır.

Toplumdaki belirli sosyal gruplar, diğer grupların rızalarını kazanmak ve onlar üzerinde bir egemenlik kurmak için, değişik yollarla mücadele etmektedirler. Gramsci, gücün bu biçimini hegemonya olarak adlandırmaktadır²²⁸. Gramsci'ye göre devlet, hegemonyayı sağlayan sivil toplumla, baskı aygıtlarını kapsayan siyasal toplumun organik bir bütünüdür. Sivil toplumun hegemonik aygıtlarını eğitim kurumları, din kurumları, basın kuruluşları, sendikalar vb. kurumlar oluşturmaktadır. Siyasal toplumun baskı aygıtlarını ise ordu, polis, cezaevi, mahkemeler vb. kurumlar oluşturmaktadır²²⁹. Herhangi bir sınıfın topluma egemen olabilmesi için hegemonyayı sağlaması ve dolayısıyla rıza üretimini gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Hegemonya, hem siyasal hem de kültürel liderlik unsurlarını içermektedir. Bu nedenle hegemonya kavramı, sadece bir siyasal partiyi değil, kültürün gelişmesi ve yayılmasıyla bağlantılı olan sivil toplumun tüm diğer kurumlarını da kapsamaktadır.

²²⁶ Bobbio, a.g.e., s. 19.

²²⁷ Serpil Sancar Üşür, **İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme**, İmge Kitabevi, Ankara, 1997, s. 29.

²²⁸ Stuart Hall, "The Work of Representation", **Representation: Cultural Representations and Signifying Practices**, Derleyen Stuart Hall, Sage Publications Ltd., London, 1997, s. 48.

²²⁹ Bumin, a.g.e., s. 45.

Hegemonya yalnızca yeni bir devlet aygıtı yaratmak ve toplumu dönüştürmek için gerekli ortak iradenin oluşturulmasını amaçlamaz; aynı zamanda yeni bir dünya anlayışının yaygınlaştırılmasını da hedeflemektedir²³⁰. Gramsci'nin hegemonya kuramına göre, bu dünya anlayışının tüm topluma yaygınlaştırılması, kitle iletişim araçları aracılığıyla mümkün hale gelmektedir²³¹. Gramsci, egemen sınıfın hegemonik durumda olmasının başlıca mimarları olarak da aydınları görmektedir²³².

Gramsci hegemonya kavramını, Batı'daki siyasal iktidarların yapısını analiz etmek için kullanmaktadır²³³. Batı Avrupa'daki kapitalist devletlerin demokratikleşmesinin en önemli nedeni olarak, sivil toplumun siyasal toplum karşısında etkin bir güç haline gelmesini görmektedir.

Buraya kadar olan kısımda sivil toplumun tarihsel olarak ortaya çıkışı ve kuramsal gelişim çizgisi üzerinde durulmuştur. Hobbes, Locke ve Rousseau'nun sivil toplum ve devleti özdeş gören yaklaşımları karşısında Hegel, Marx ve Gramsci'nin sivil toplum devlet ayrımını esas tutan dualist yaklaşımlarına değinilmiştir. Bir sonraki kısımda ise sivil toplum kavramının günümüzdeki anlamı üzerinde durulacaktır.

2.1.2. Sivil Toplum Kavramı

Sivil toplum kavramı üzerine farklı tartışmalar bulunmaktadır. Her düşünür kendi bakış açısına göre kavramı tanımlama yolunu tercih etmiştir. Kimi yazarlar toplumu, kimi yazarlar ise devleti merkeze alarak tartışmaları yürütmüşlerdir.

Michael Walzer'a göre sivil toplum, "aile, inanç, çıkar ve ideolojinin yararına oluşturulan, zorlamaya bağlı olmaksızın kurulan birlikleri ve aynı zamanda ilişki ağları grubu alanını tanımlamaktadır. Sivil toplum basitçe, çıkarların düşük olduğu, prensipte zorlamanın sadece barışı güvenceye almak için kullanıldığı ve tüm birleşimlerin kanun

²³⁰ Bobbio, a.g.e., s. 36.

²³¹ Carl Boggs, Gramsci's Marxism, Pluto Press, 1976, s.39'dan Aktaran James Lull, **Medya, İletişim, Kültür**, Çev. Nazife Güngör, Vadi Yayınları, Ankara, 2001, s. 52.

²³² Nur Vergin, **Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003, s. 80.

²³³ Perry Anderson, **Gramsci: Hegemonya, Doğu-Batı Sorunu ve Strateji**, Çev. Tarık Günersel, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2007, s. 40.

karşısında eşit olduğu bir yerdir”²³⁴. Larry Diamond sivil toplum kavramını, “gönüllü, kendi kendini oluşturan, geniş ölçüde kendi kendine yeten, devletten özerk olan, yasal bir düzen ya da paylaşılan kurallar düzeniyle sınırlı, organize olmuş sosyal yaşam alanı”²³⁵ olarak tanımlamaktadır. Gordon White’a göre ise sivil toplum, “toplumun üyeleri tarafından kendi çıkarlarını ya da değerlerini korumak ve yaymak için gönüllü olarak oluşturulan ve devletten ayrı olan, devletle ilişkilerinde özerkliğe sahip olan organizasyonların oluşturduğu aile ve devlet arasındaki ara birliklerin alanıdır”²³⁶. Her üç düşünürün tanımlamasında ortak olan nokta, sivil toplumun gönüllülük esasına dayanmasına ve devletten özerk olmasına yaptıkları vurgudur.

Jean Cohen ve Andrew Arato, sivil toplum kavramına ekonomik perspektiften yaklaşmaktadırlar. Düşünürlere göre “sivil toplum, ekonomi ve devlet arasındaki, tüm özel sınıflardan (özellikle aile), birlikler sınıfından (özellikle gönüllü birlikler), sosyal hareketlerden ve kamu topluluklarından oluşan bir sosyal etkileşim alanıdır. Modern sivil toplum, kendi kendini şekillendirme ve kendi kendini mobilize etme formlarıyla oluşmaktadır. Kanunlar ve özellikle sosyal farklılığı dengede tutan sübjektif haklar vasıtasıyla kurumsallaşmakta ve genellenmektedir”²³⁷. Sivil toplumu ekonomi ile ilişkilendirerek ele alan bir başka düşünür de Ellen Meiksins Wood’dur. Wood, sivil toplumu, “devletten farklı fakat ne kamusal, ne özel ya da belki de ikisi birden olan, yalnızca ailenin özel alanından ve devletin kamu alanından ayrı bir dizi toplumsal etkileşimi kapsamakla kalmayan, fakat daha özgül olarak ayırt edici bir ekonomik ilişkiler ağını, pazar alanını, üretim, dağıtım ve değişim alanını da içeren ayrı bir insan ilişkileri ve etkinlik alanı”²³⁸ olarak tanımlamaktadır.

John Keane ise sivil toplumu, devletle olan ilişkisi çerçevesinde tanımlamaktadır. Sivil toplum, “üyeleri öncelikle devlet dışı faaliyetlerle -ekonomik ve

²³⁴ Michael Walzer, “The Civil Society Argument”, **Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community**, Der. Chantal Mouffe, Verso, London, 1992, s. 89.

²³⁵ Larry Diamond, “Rethinking Civil Society Toward Democratic Consolidation”, **Journal of Democracy**, Cilt 5, No:3, 1994, s. 5.

²³⁶ Gordon White, “Civil Society, Democratization And Development (I): Clearing The Analytical Ground”, **Democratization**, Cilt: 1, Sayı: 3, 1994, s. 379.

²³⁷ Cohen ve Arato, **a.g.e.**, s.IX.

²³⁸ Ellen Meiksins Wood, “Sivil Toplumun Yararları ve Zararları”, Çev. Candan Badem, Dünya Solu, Kış Bahar 92, Sayı: 8, http://halksahnesi.org/vazilar/sivil_toplum/sivil_toplum.htm, (19.08.2006).

kültürel üretim, ev yaşamı ve gönüllü birlikler (voluntary associations)- uğraşan ve bu faaliyetler dolayısıyla devlet kurumları üzerinde her çeşit baskı ve denetimi uygulayarak kendi kimliklerini koruyan ve dönüştüren kurumların oluşturduğu bir bütün”²³⁹dür.

Görüldüğü gibi sivil toplum kavramının içeriği konusunda, birbirine zıt nitelikte farklı tanımlamalara rastlanmaktadır. Bu tür farklılıkların temelinde, kavramın tarihsel süreç içerisinde geçirmiş olduğu anlamsal değişimler önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, sivil toplumun sosyoloji, siyaset, ekonomi vb. farklı bilim dallarına konu olması ve her disiplinin kavramı tanımlarken kendi alanıyla ilgili unsurları ön plana çıkarması da anlamsal çeşitliliğin artmasına neden olmaktadır. En basit ifadesiyle, “ihtiyaçların giderildiği toplum”²⁴⁰ olan sivil toplumun temel özellikleri olarak, demokratik bir hukuk düzeninde varolmasını, katılımcılığı ve çoğulcuğu esas almasını, gönüllülük prensibine dayanmasını ve devletten bağımsız olmasını saymak mümkündür.

Sivil toplum kavramsallaştırmalarında başlıca üç analitik sorun bulunmaktadır. Birincisi, üyeler arasında önceden tanımlanmış bir eşitlik postulatının var olmasıdır. Bu varsayım toplumsal alandaki eşitsizlikleri göz ardı etme eğilimi taşımaktadır. İkincisi, normatif bir kavram olan sivil toplumun, tarih dışı olmasıdır. Bu nedenle zamansal ve mekansal bağlamda doğrulanmamış tahminlere olanak tanımaktadır. Son olarak sivil toplum teorileştirmesinin, devlet-toplum çatışması üzerine kurulması ve özgül iç siyasi dinamiklere ilgisiz kalmasıdır²⁴¹. Bu nedenlerle yapılan tanımlamalar, kavramın ampirik dünyadaki mevcudiyetine rasyonel açıklamalar getirememektedir.

Sivil toplum projesi, diğer projelerle ilişkilendirilerek değerlendirildiğinde işlevsel bir nitelik kazanmaktadır. Bunun için devletin adem-i merkezileştirilmesine, ekonominin sosyalleşmesine, inanç modelinde milliyetçiliğin çoğullaşmasına ve

²³⁹ John Keane, “Sivil Toplum İle Devlet Arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi 1750-1850”, Der. John Keane, **Sivil Toplum ve Devlet...**, a.g.e., ss. 35-36.

²⁴⁰ İdris Küçükömer, **Sivil Toplum Yazıları: İdris Küçükömer Bütün Eserleri 3**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994, s. 133.

²⁴¹ Göran Therborn, “Sivil Toplumun Ötesi: Demokratik Deneyimler ve Ortadoğuya Uygunlukları”, Çev. Ahmet Fethi, **Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası**, Der. Elisabeth Özdalga ve Sune Persson, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 64-65.

içselleşmesine gereksinim vardır²⁴². Felsefi olarak idealist, siyasal olarak uzlaşmacı-reformist, yöntemsel olarak eklektik bir söylem²⁴³ olan sivil toplumun temelinde toplumsal birlik ve düzenin farklılıklara rağmen nasıl mümkün olabileceği sorusu yatmaktadır²⁴⁴. Sivil toplum fikri, “kendi yaşamına sahip, devletten kesin olarak farklı ve ondan geniş ölçüde özerk olan toplumun bir bölümünün fikridir”²⁴⁵. Sivil toplum fikrinin gelişmesi, toplum karşısında birey, kamu karşısında özel, özgecilik karşısında bencillik, duygu karşısında akıl unsurları etrafında olmuştur. Bu karşıtlıklar üzerine tarihsel olarak varılan sentezlerin sonucunda çoğunluk, kamusalılık, özellik ve yasallıktan oluşan sivil toplum öğeleri oluşmuştur²⁴⁶.

Sivil toplum tarihsel olarak vahşiliğe, anarşiye, kiliseye ve devlete karşı olarak bir dizi farklı anlamda kullanılmıştır²⁴⁷. Kavramın gelişim süreci incelendiğinde değişik aşamalardan geçerek bugünkü anlamına kavuştuğu görülmektedir. Birinci aşama, siyasal toplumla özdeş olarak kullanılan klasik sivil toplum kavramının kınıldığı ve gelecekte alacağı anlamı kazanmaya başladığı aşamadır. Sivil toplum içindeki bağımsız toplulukların kendilerini devlete karşı savunmalarının meşruiyet kazanması ise ikinci aşamayı oluşturur. Üçüncü aşama, sivil topluma tanınan özgürlüğün çatışmalara neden olduğu gerekçesiyle devlet müdahalesinin gerekli görüldüğü aşamadır. Sivil toplumu olumsuz etkileyeceği nedeniyle bu müdahaleye karşı çıkılması ve kendi kendini örgütleyen bağımsız bir sivil topluma vurgu yapılması ise son aşamayı oluşturmaktadır²⁴⁸. Bugün gelinen noktada sivil toplumdaki özgürlük ortamına zarar vereceği gerekçesiyle her türlü devlet müdahalesine karşı çıkmaktadır.

²⁴² Walzer, **a.g.e.**, s. 106.

²⁴³ Metin Çulhaoğlu, “Devlet, Sivil Toplum ve Demokratikleşme”, **Sivil Toplum: Devletin Büyümesi**, Haz. İlker Maga, YGS Yayınları, İstanbul, 1998, s. 37.

²⁴⁴ İlkay Sunar, **Sivil Topluma Geçiş**, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Yayını, İstanbul, 1992, s. 10

²⁴⁵ Edward Shils, “The Virtue Of Civil Society”, **Government and Opposition**, Cilt:26, Sayı:1, 1991 s. 3

²⁴⁶ Ali Yaşar Sarıbay, “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Der. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000, s. 459.

²⁴⁷ Ernest Gellner, “Civil Society In Historical Context”, **International Social Science Journal**, Cilt:43, Sayı:3, 1991, s. 495.

²⁴⁸ John Keane, “Sivil Toplum İle Devlet Arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi 1750-1850”, **Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar, a.g.e.**, ss. 50-53.

Siyasal düşünce tarihinde birbirinden farklı üç sivil toplum kuramı ortaya çıkmıştır: çoğulcu, asgari-devletçi ve katılımcı sivil toplum. Çoğulcu sivil toplum kuramı demokratik hak ve özgürlüklere, devletin doğrudan müdahalesi olmaksızın, sivil örgütlenmelerin etkin hale gelmesiyle ulaşılabileceğini varsaymaktadır. Çıkar gruplarının aktif varlığına dayanan bu kuram, devletin asgariye indirilmesinden ziyade, çıkar grupları tarafından etkilenmesini öngörmektedir. Asgari-devletçi sivil toplum kuramı, devletin yapay kurallar koyarak sivil yaşam alanını kısıtlamasına karşı çıkmakta ve yasama yetkisinin sınırlandırılmasını savunmaktadır. Katılımcı sivil toplum kuramı ise, devletin sınırlandırılmasını değil sivilleştirilmesini öngörmekte ve halkın siyasete katılımının önemine dikkat çekmektedir. Bu üç kuramın da ortak amacı, sivil toplum alanına devlet müdahalesinin azaltılmasıdır²⁴⁹. Bugün Batı dünyasında ve Türkiye’de geçerli olan, çoğulcu sivil toplum kuramıdır.

Sivil toplum kavramıyla anlatılmak istenen somut gerçeklik, tarihi süreç içerisinde Batı toplumlarında gözlenen, devletin müdahalesi dışında toplumun kendi kendini yönlendirme geleneğidir²⁵⁰. Mardin’e göre sivil toplum kavramı, “1)Bir “medenilik” anlayışıyla 2)Batı Avrupa’nın toplumsal tarihinde çok önemli bir sosyal tarih aşamasıyla, 3)Tarih felsefesi alanında bir tartışmayla”²⁵¹ ilgilidir. Modern sivil toplum yapısının oluşumunda Aydınlanma felsefesi, kapitalist sermaye birikimi ve Sanayi Devrimi önemli rol oynamaktadır²⁵². Aydınlanmanın toplumsal ürünü, başkalarından bağımsız olarak düşünüp karar verebilen, eleştiri ve özeleştiri yapabilen bireydir. Bireyin oluşumundan sonraki aşama ise, bireyler arası fikir alışverişi aracılığıyla toplumsal uzlaşmanın çeşitli biçimlerde gerçekleşerek kolektif eyleme dönüşmesi, başka bir deyişle çağdaş sivil toplumdur²⁵³. Kolektif çıkarların kamusal alandaki mücadelesi, çağdaş sivil toplumun temel özelliğini oluşturmaktadır.

²⁴⁹ Yurdakul Fincancı, “Sivil Toplum-Asgari Devlet Sivil Devlet”, **Sivil Toplum**, Haz. Yurdakul Fincancı, TÜSES Yayını, İstanbul, 1991, ss. 2-14.

²⁵⁰ Murat Belge, “Sivil Toplum ve Türkiye”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 7, İletişim Yayınları, 1986, s.1920.

²⁵¹ Şerif Mardin, “Sivil Toplum”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, a.g.e., s. 1918.

²⁵² Ali Gevgilili, **Türkiye’de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990, s. 20.

²⁵³ Erhan Atiker, “Sivil Toplum için Toplumsal Yapı”, **İGİD Profesyonel Dergisi**, İzmir Genç İşadamları Derneği Yayını, Sayı 9, 2001, s. 33.

Gerçek anlamda bir sivil toplumun varlığından söz edebilmek için belirli koşulların oluşması gerekmektedir. Çağdaş bir demokraside sivil topluma hayat veren dinamikler arasında demokrasi fikrinin toplumda yaygınlık kazanması, demokratik hukuk devleti çerçevesinde farklılıklara saygı duyulması, temel hak ve özgürlüklerin hiçbir şekilde kısıtlamaya uğramaması, sivilleşme yönünde yasal örgütlerin önündeki engellerin kaldırılması, siyasal yaşamda çokluğun değil çoğulculuğun yaşanması, bireylerin birer yurttaş olarak kendi haklarına sahip çıkması ve siyasal katılımın artması gibi unsurlar yer almaktadır²⁵⁴. Belirli eğitim düzeyine sahip, farklı örgütlere üye olan, toplumsal kümelenmelerde önemli bir yapı taşı işlevi gören modüler insan sivil toplumun gelişiminin ön koşuludur. Ayrıca bağımsız piyasa ekonomisinin oluşması ve ekonomi ile siyasal iktidar yapılarının birbirinden ayrılması da sivil toplumun gelişmesi için önem taşımaktadır²⁵⁵. Sivil toplum kavramının eleştirel bir nitelik taşıyabilmesi için toplumsal iktidar ilişkilerinin hakim olduğu alanların dışında kalması, bireysel iradeye dayanması ve iletişimle belirlenmesi gerekmektedir. Bu eleştirelilik aynı zamanda siyasal bir içeriğe sahiptir²⁵⁶. Sivil toplumun varolabilmesi için eleştirel niteliğini kaybetmemesi ve bağımsızlığını yitirmemesi büyük önem taşımaktadır.

Sivil toplum kavramının pozitif ve negatif olmak üzere iki farklı boyutundan söz etmek mümkündür. Negatif boyutu, yaşamın her alanına doğrudan müdahale etmesinin engellenebilmesi için devletin erişim alanının daraltılmasını ifade etmektedir. Pozitif boyutu ise bireylerin kendi problemlerini çözmek amacıyla bir araya gelerek hükümet üzerinde baskı oluşturmalarına ve hükümetin yetkilerini aşmasını engelleyerek demokratik düzene katkı sağlamalarına vurgu yapmaktadır²⁵⁷. Görüldüğü gibi her iki boyut da sivil toplumun devletle olan ilişkisi ekseninde şekillenmektedir.

²⁵⁴ Bülent Akarcalı ve Ergun Özbudun, Türk Basınında Demokrasi 1990, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 17-20'den Aktaran Nejdett Atabek ve Erdal Dağtaş, **Kamuoyu ve İletişim**, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayını, Eskişehir, 1998, ss. 53-54.

²⁵⁵ Elisabeth Özdalga, "Sivil Toplum ve Düşmanları: Türkiye'deki İslami Öğrenci Hareketlerindeki Son Gelişmeler Işığında Bir Tartışma Üzerine Düşünceler", **Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası, a.g.e.**, s. 98-99.

²⁵⁶ Nuray Mert, "Sivil Toplum Tartışmaları", **Toplumbilim**, Sayı 8, 1998, s. 41.

²⁵⁷ David Beetham ve Kevin Boyle, **Demokrasinin Temelleri: 80 Soru ve Cevap**, Çev. Vahit Bıçak, Liberte Yayınları, Ankara, 1998, s. 119.

2.1.3. Sivil Toplum-Devlet İlişkisi

Sivil toplum tartışmasındaki en hassas konulardan biri sivil toplum devlet ilişkisidir. Burada bu konudaki tartışmaların hangi temellere dayandığı irdelenecektir.

Toplumun modern biçimini ifade eden sivil toplum, devletten ayırt edilmiş bir toplumdur; ancak bu ayırım pratikteki bir ayırımdan ziyade kavramsal düzeydeki bir ayırımı atıfta bulunmaktadır²⁵⁸. Sivil toplum, toplumun devletten siyasi ve ahlaki olarak daha güçlü ve belirleyici olduğunu simgelediği sürece, demokratikleşme tartışmalarında referans olmaya devam edecektir. Siyaset biliminde sivil toplumun güçlü olduğu rejimler demokratik, sivil toplumun yasaklandığı rejimler totaliter, sivil topluma sınırlı bir özgürlüğün tanındığı ve üzerinde devlet denetiminin bulunduğu rejimler ise otoriter olarak sınıflandırılmaktadır²⁵⁹.

Çağdaş siyaset kuramında devlet ve sivil toplum arasında ikili bir ayırım yapılmaktadır. Bir yanda adli, idari, askeri ve siyasi kurumlardan oluşan, merkeziyetçi, tekelci, zorlamaya dayalı ilişkilerin geçerli olduğu devlet bulunmaktadır. Diğer tarafta ise dernek, vakıf, sendika, oda vb. gönüllü örgütlenmelerden oluşan, temel haklara ve sözleşmeye dayalı, devletten özerk ve adem-i merkeziyetçi ilişkilerin geçerli olduğu sivil toplum bulunmaktadır²⁶⁰. Devlet ve sivil toplum arasındaki ilişki birbirini bütünleyici bir nitelik göstermektedir.

Sivil toplum-devlet ilişkisini siyasal, kültürel ve ekonomik olmak üzere üç düzeyde ele almak mümkündür. Sivil toplumun oluşabilmesi için siyasal düzeyde, vatandaşların siyaset yapma hakkına herhangi bir kısıtlama getirilmemesi, aksine katılımı teşvik edici politikalar uygulanması; kültürel düzeyde, devletin herhangi bir ideolojisinin olmaması, her türlü görüşe eşit ve tarafsız yaklaşması; ekonomik düzeyde ise devletten izin almadan ekonomik faaliyette bulunma hakkının olması, özel mülkiyet

²⁵⁸ Chandran Kukathas, “İslam, Demokrasi ve Sivil Toplum”, Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu ve Eyüp Köktaş, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 53, Kasım Aralık 1998, s. 59.

²⁵⁹ Fuat Keyman, “Avrupa’da ve Türkiye’de Sivil Toplum”, <http://www.stgm.org/docs/1123446441Avrupadaveturkivedesiviltoplum.doc>, (12.04.2007).

²⁶⁰ Fincancı, a.g.e., s. 19

ve piyasa mekanizmasının varlığı gerekmektedir²⁶¹. Bu koşulların uygulanması özgürlükleri güvence altına alan, farklılıkları hoş gören, katılımı ve çoğulculuğu destekleyen bir yönetim anlayışını gerekli kılmaktadır.

Sivil toplum-devlet ilişkisinde çift yönlü bir etkileşim söz konusudur. İlk olarak sivil toplum; eğitim, sağlık gibi devletin yetersiz kaldığı konularda tamamlayıcı bir rol oynamalı, ayrıca devletin keyfi uygulamalarını ve yanlış politikalarını önleyici bir misyon üstlenmelidir. Diğer taraftan devlet ise, sivil toplumun gelişimini engelleyen etkenleri ortadan kaldırarak sivil toplum alanında tarafsız ve denetleyici bir rol oynamalıdır. Sivil toplum ve devlet etkileşiminin dengeli bir şekilde gerçekleşmesinin, demokrasinin konsolidasyonunda önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

Devletten özerk bir yapıya sahip olması, sivil toplumun kendisinden beklenen demokratikleştirici işlevleri yerine getirebilmesi için önemlidir; ancak sivil toplum, devletten tamamen ayrılmış değildir. Eğer tam olarak ayrılmış olsaydı toplumun bir parçası olamazdı. Devlet, sivil toplumun çeşitli sınıf ve sektörlerinin özerkliğinin en dıştaki sınırlarını düzenleyen kurallar koymakta; sivil toplum da devletin karar ve uygulamalarında keyfiliğini engelleyerek hareketlerini sınırlamaktadır. Sivil toplum ve devlet birbirlerine karşı haklarını ve yükümlülüklerini belirleyen anayasa ve gelenekler tarafından beraberce sınırlanmaktadır²⁶². Walzer'ın da belirttiği gibi “yalnızca demokratik bir devlet, demokratik bir sivil toplum yaratabilir; yalnızca demokratik bir sivil toplum, demokratik bir devleti güçlendirebilir”²⁶³. Bu anlamda demokratik bir yönetim geleneğinin mevcudiyeti, devlet ve sivil toplum ilişkisinde anahtar bir rol oynamaktadır.

Sivil toplum ile devletin birbirinin demokratikleşme koşulu haline gelmesi gerektiğini savunan Keane de, bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“... ben, özerk kamusal alanlardan oluşan, güvenli ve bağımsız bir sivil toplum olmaksızın, özgürlük ve eşitlik, katılımcı planlama ve toplulukların kendi kararlarını kendilerinin almaları gibi hedeflerin içi boş sloganlar olmaktan öteye gidemeyeceklerini savunuyorum.

²⁶¹ Asaf Savaş Akat, “Sivil Toplum ve Ekonomi”, **Sivil Toplum**, a.g.e., ss. 58-59.

²⁶² Shils, **a.g.e.**, s. 4.

²⁶³ Walzer, **a.g.e.**, s. 104.

Ne var ki, devletin koruyucu, yeniden bölüştürücü ve çatışmaları dolayımlayıcı işlevleri olmayınca da, sivil toplumu dönüştürmek için verilen mücadeleler, gettolaşmış, bölük pörçük ve durgun bir hal alacak veya kendilerine özgü, yeni eşitsizlik ve özgürlüksüz biçimleri yaratacaklardır”²⁶⁴.

Görüldüğü gibi Keane de, sivil toplum ve devletin tamamen ayrılmış olmasına karşı çıkmakta, devlet ve sivil toplum arasındaki etkileşimin önemine dikkat çekmektedir.

Sivil toplum, devlete karşı denge unsuru oluşturmaktadır. Demokratik dönüşümün olduğu, özellikle de siyasal partilerin baskı altında tutulduğu, zayıflatıldığı veya otoriter devlet tarafından araç olarak kullanıldıkları bir ortamda, geleneksel siyasetten uzak bir özerklik, muhalif bir savunma için gerekli bir koşuldur. Böyle bir ortamda sivil toplum, yurttaşların otoriter olana değişim için baskı yapabilecekleri, kendilerini baskıcı bir rejimden koruyabilecekleri ve aşağıdan yukarıya demokratikleşmenin olabileceği toplumsal iktidarın özerk bir alanı olarak algılanmaktadır²⁶⁵. Bu bağlamda sivil toplumun katılımcılığı ve çoğulculuğu sağlayarak demokratik bir sistem için siyasete yeni kanallar açtığını söylemek mümkündür.

Devletin baskıcı tutumu nedeniyle günümüzde sivil toplum, genellikle devletin karşısında bir toplum olarak değerlendirilmekte ve faaliyet alanlarının da siyaset dışı olduğu düşünülmektedir. Oysa ki sivil toplumun temelinde, toplumsal sorunların yüksek sesle dile getirilerek tartışma gündemi yaratılması ve oluşan kamuoyunun istek ve beklentileri doğrultusunda, devletle eşgüdüm halinde sorunlara çözüm yolları aranma çabası yatmaktadır. Bu çerçevede sivil toplum kuruluşları, devletle çatışma içinde olan bir yapıdan çok, kendi özerkliğini yitirmeden, devletle iletişim içinde olacağı bir yapıyı benimsemelidirler²⁶⁶. Bu çift yönlü etkileşimin gerçekleşmesi için devletin sivil toplumun gelişmesine olanak veren zemini sağlaması gerekmektedir.

²⁶⁴ John Keane, “Sivil Toplum İle Devlet Arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi 1750-1850”, Der. John Keane, **Sivil Toplum ve Devlet...**, a.g.e., s. 37.

²⁶⁵ Michael W. Foley ve Bob Edwards, “The Paradox of Civil Society”, **Journal of Democracy** 7:3, 1996, ss. 45-46.

²⁶⁶ Gülgün Erdoğan Tosun, **Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi (Türkiye Örneği)**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2001, s. 397.

Sivil toplum-devlet ilişkisinde sivil topluma atfedilen olumluluk ve devlete atfedilen olumsuzluk, sivil toplumun içerebileceği sorunları göz ardı ettiği ve de devleti değişmez kabul ettiği için tartışmalı bir sivil toplum-devlet ilişkisine neden olmaktadır²⁶⁷. Sivil toplum ve devlet arasındaki ilişkinin kavramsallaştırılmasındaki temel sorun, devletin ve sivil toplumun homojen yapılar olarak görülmesi ve demokratikleşmenin sivil toplum alanının güçlenip/genişletilmesi, devletin ise zayıflayıp/daraltılması ile sağlanacağı varsayımıdır²⁶⁸. Böylesi bir ön kabul, sivil toplum ve devletin birbirine karşıt alanlar olarak algılanmasına neden olmaktadır.

Sivil toplumun kapitalizmin modernlik anlayışı çerçevesinde nesnel bir oluşum olarak ortaya çıkması, homojen bir oluşum olmaması -sınıfsal, kültürel ve cinsel açılardan bölünmüşlüğü ve karmaşıklığı içermesi-, onu soyut bir biçimde devletin karşısına oturturken dikkat edilmesini gerektirmektedir²⁶⁹. Devlet ve sivil toplumun karşılıklı olarak konuşlanmaları siyaset karşıtı eğilimlere neden olmaktadır. Çünkü sivil toplum devletin karşıtı olarak konumlandığında, varolan kurumların tamamen dışında siyaset yapmakta ve dolayısıyla devlet kurumlarıyla çatışmaya girmektedir. Devletin karşısında konuşlanmış bir sivil toplum, ya onun çizdiği sınırlar içinde hareket edecek ya da onunla çatışma içine girecek ve muhtemelen kaybedecektir. Oysa ki kendi başına buyruk hareket eden ve salt olarak devlet ile çatışmaktan beslenen bir sivil toplum anlayışının yüceltilmesinden çok, devlet karşısında bağımsızlığını yitirmeden uzlaşmanın yollarını arayan bir yapının oluşumu demokrasi için son derece önem taşımaktadır²⁷⁰. Bu yapı içerisinde verili düzenin aksaklıklarının giderilmesi için sivil toplumun “devletin sesi” olmadan eleştirel niteliğini koruması oldukça önemlidir. Sivil toplumun gelişmesinin ancak böylesi bir yapı içinde mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Sivil toplumun gelişmesiyle genel olarak devletin her alana müdahale etmekten vazgeçmesi, sivil toplum kuruluşları arasında taraf tutmaması, karşıt seslere ve farklı

²⁶⁷ Keyman, **a.g.e.**, (12.04.2007).

²⁶⁸ Attila Aytekin, “Deprem, Toplum, Kamusal ve Bir Mücadele Alanı Olarak Devlet”, **Birikim**, Sayı 130, Şubat 2000, s. 70.

²⁶⁹ Mahmut Mutman, “Sivil Toplum Tartışması”, **Doğu Batı**, Yıl 2, Sayı 5, Kasım, Aralık, Ocak 1998-9, s. 141.

²⁷⁰ Ayşe Kadioğlu, “Sivil Toplum ve Siyaset”, **Radikal II**, 26 Mayıs 2002, s. 4.

görüşlere ifade şansı tanınması, ordunun siyaset üzerindeki etkinliğinin ortadan kaldırılması ve bireylerin kendi hak ve özgürlüklerinin bilincine varması, kısacası demokrasinin gelişmesi anlaşılmaktadır. Sivil toplumun bu perspektifte gelişmesi demokrasinin yerleşmesine ve kurumsallaşmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Sivil toplumun gelişebilmesinin üç temel önkoşulu vardır: Farklılaşma, örgütlenme ve otonomileşme. İlk olarak toplumdaki etnik, dini, kültürel, ideolojik, cinsel vb. her türlü farklılığa izin verilmeli ve hoşgörüyle yaklaşılmalıdır. Bu farklılıkların toplumsal bazda örgütlenerek siyaset yapabilecekleri ve hak arama mücadelesinde bulunabilecekleri demokratik bir ortam sağlanmalıdır. Son olarak tüm bu örgütlenmelerin devlet karşısında özerk statüye sahip olabilecekleri bir yapı oluşturulmalıdır²⁷¹. Bu koşulların sağlanabilmesi için yerleşmiş bir demokratik siyasal kültüre gereksinim bulunmaktadır.

Sivil toplumun gelişim süreci; çoğulculuk, bağımsızlık, dayanışma, toplumsal bilinçlenme, katılım, eğitim, sorumluluk ve yetki devri gibi unsurların gelişmesi ile birlikte ilerleyen kültürel bir süreçtir²⁷². Bu süreçte, siyasal kültür, sosyoekonomik gelişim düzeyi, siyasal yönetim geleneğinin niteliği²⁷³, kültürel geleneğin desteği ve sosyalleşme düzeyi²⁷⁴ gibi birçok faktör önem taşımaktadır. Gelişmiş bir sivil toplumla birlikte toplum üyelerinin bir kısmının keyfi olarak dışlanması engellenmekte, haklar sistemi yeniden tanımlanarak geliştirilmekte ve katılımcılık düzeyi giderek yükselmektedir²⁷⁵.

Sivil toplumun gelişmesini engelleyen birçok neden vardır. Bu engeller sadece devletten kaynaklanmamaktadır. Mali kaynak yetersizliği, katılım düşüklüğü, motivasyon eksikliği ve örgütlerarası iletişimsizlik gibi yapısal engeller de söz

²⁷¹ Ömer Çaha, **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, Gendaş Kültür, İstanbul, 2000, ss. 307-308.

²⁷² **Sivil Toplum İşbaşında**, Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Tisamat Matbaacılık, Ankara, 2002, [Yazar Yok], s. 2.

²⁷³ Ergun Özbudun, **Çağdaş Türk Politikası: Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2003, s. 113.

²⁷⁴ Nasır Niray, "Türkiye'de Sivil Toplum ve Demokrasi", **Muğla Barosu Dergisi**, Sayı 12, Ocak 2004, s. 41.

²⁷⁵ Ömer Faruk Gençkaya, , "Demokratikleşme ve Sivil Toplum İlişkisi Üzerine Bir Not", **Yeni Türkiye Sivil Toplum Özel Sayısı**, Yıl: 3, Sayı: 18, 1997, s. 103.

konusudur²⁷⁶. Benjamin Barber'a göre, "bürokrasi, dogmatizm, tepkisizlik, totalizm, şişirmecilik, hesap verilmezlik, mutlakıyetçilik ve tembellik"²⁷⁷ sivil toplumun önündeki en büyük engellerdir.

Vatandaşların çıkarlarını, tutkularını ve düşüncelerini ifade etme, bilgi alışverişinde bulunma, ortak hedefleri gerçekleştirme, devletten taleplerde bulunma ve devlet görevlilerinin hesapverirliğini sağlama amacıyla sivil toplum, kamusal alanda kolektif olarak hareket etmektedir²⁷⁸. Toplumsal aktörler arasındaki ilişkinin niteliği sivil toplum için belirleyici bir unsurdur. Sivil toplumun oluşması, devletten özerk bir alanın varlığı kadar toplumsal aktörler arasındaki yatay ilişkilerin kurulmasına da bağlıdır. Sosyal çelişkilerle, uzlaşma ilkesi bir arada bulunmazsa toplumsal hareketlerin sivil toplumu oluşturmaları güçtür²⁷⁹. Bu noktada sivil toplum alanındaki çatışmanın engellenmesi ve düzeni sağlamaya yönelik gerekli yasal düzenlemelerin yapılması açısından devlete önemli görevler düşmektedir.

Devlet ve sivil toplum arasında demokratik bir ilişki, hiçbir toplumsal kesimin hakim iktidar olmaya çalışmamasıyla, dolayısıyla hiçbir hakim ideolojinin olmamasıyla sağlanabilecektir²⁸⁰. Resmi ideolojilerin varlığı farklı düşüncelere yaşam hakkı tanınmasını engellemekte ve sivil toplumun gelişimini olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Devletin sivil toplum alanına tanıdığı özerklik, sağlıklı bir sivil toplumun oluşabilmesi için tek başına yeterli bir unsur değildir. Habermas, sivil toplumun devletin baskıcı müdahalelerinden kurtarılmasıyla ortaya özgür bir kamusal alan çıkacağı ve oluşan bu kamusal alanda görüşlerin özgürce ifade edilmesi ile söylemsel bir irade oluşacağı yönündeki beklentilerin, kapitalist toplumlarda hiçbir zaman gerçekleşmediğini belirtmektedir. Çünkü bir yandan devletin ekonomi alanındaki

²⁷⁶ Tosun, **a.g.e.**, s. 333.

²⁷⁷ Benjamin R. Barber, **A Place For Us: How To Make Society Civil And Democracy Strong**, Hill And Wang, New York, 1998, s. 70.

²⁷⁸ Diamond, **a.g.e.**, s. 5.

²⁷⁹ Nilüfer Göle, "80 Sonrası Politik Kültür", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, **a.g.e.**, ss. 428-429.

²⁸⁰ Sarıbay, **a.g.e.**, s. 448.

müdahaleci tutumu, diğer yandan da özel şirketlerin hızla büyümesi bu kamusal alanı ikili biçimde sıkıştırmakta ve bireylerin statükoyu sorgulamasını engellemektedir. Sonuçta ise kamuoyu düşüncesi zayıflamakta, kamuoyu araştırmaları ise söylemsel iradenin yerini almaktadır²⁸¹. Bu nedenle sivil toplumun oluşabilmesi için mikro ölçekte hak ve sorumluluklarının bilinci içinde hareket eden aktif bireylere gereksinim vardır.

Çağdaş demokrasilerde sivil toplumun hak ettiği yeri bulabilmesi ve beklenen hedefleri gerçekleştirebilmesi için devletin sivil toplum üzerindeki hegemonyasının ortadan kaldırılmasının yanı sıra bireylere de önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Her şeyden önce bireylerin duyarlı birer yurttaş bilinciyle bu tür örgütlere katılımı arttırmaları gerekmektedir. Örgütlenmiş bireyler kendi hak ve özgürlüklerini daha iyi dile getirip savunabilirler. Bunun için de katılımcılığı teşvik eden bir yönetim geleneğine gereksinim vardır. Zaman içerisinde bu gelişmelerin sağlanması, sivil toplum kuruluşlarının etkinliğinin artması açısından oldukça önem taşımaktadır.

2.1.4. Sivil Toplum-Demokrasi İlişkisi

Sivil toplum söz konusu olduğunda sivil toplum devlet ilişkisi kadar önemli olan bir diğer konu da sivil toplum-demokrasi ilişkisidir. Bu nedenle bu kısımda, sivil toplum ve demokrasi arasında nasıl bir ilişki olduğu ve sivil toplumun demokrasiye nasıl bir katkıda bulunduğu tartışılacaktır.

Sivil toplum, devletin gücünün tanımlanması, kontrol edilmesi ve meşrulaştırılmasında sosyal kuvvetlerin rolü hakkında önemli noktalara değindiği için demokratikleşme tartışmasında merkezi bir öneme sahip bulunmaktadır. Sivil toplumun büyümesi, otoriter hükümetlerin temelini çökertmekle kalmayıp demokratik bir siyaset anlayışının oluşumuna ve devamlılığına da katkıda bulunmakta ve bu sayede yönetimin kalitesini de geliştirmektedir²⁸². Bu nedenle sivil toplum, demokrasi tartışmalarında başlıca gündem maddesi haline gelmiştir.

²⁸¹ Çulhaoğlu ve Soyer, “Solda “Sivil Toplum” Söylemi: Gerçekler ve Yanılsamalar”, **a.g.e.**, ss. 42-43.

²⁸² White, **a.g.e.**, s. 382.

Sivil toplum ve demokrasi arasında diyalektik bir ilişki bulunmaktadır. Güçlü ve etkin bir sivil toplum, ancak demokratik bir yönetim içinde gerçekleşebilecektir. Sivil toplumun güç kazanmasına paralel olarak toplumsal katılım kanalları artacak ve halkın siyasal yönetim üzerindeki etkisi güçlenecektir. Bu bağlamda demokratikleşme düzeyinin de artacağı varsayılmaktadır²⁸³. Bu nedenle, sürdürülebilir bir demokraside sivil toplum kuruluşları çok önemli bir paya sahiptir²⁸⁴. Günümüzde bir ülkenin demokratikleşme seviyesinin belirlenmesinde, sivil toplumun ve örgütlenmelerinin varlığı da ana unsurlar arasında yer almaktadır.

1990'lı yılların başından itibaren Doğu Avrupa ülkelerinin demokrasiye geçiş süreçlerinde, sivil toplum oldukça önemli bir rol oynamıştır. Sivil toplum bu ülkelerde siyasal iktidarın baskıcı politikalarına karşı demokratik bir yönetim kurma yönündeki özgürlük ve hak arama girişimlerinin birleştiği ve dayanışmanın örgütlendiği bir platform haline gelmiştir. Bundan dolayı da sivil toplum kuruluşlarına normatif bir rol yüklenerek demokrasi mücadelesinin başlıca aktörleri arasında yer verilmiştir.

Yerleşik ve güçlü bir demokrasinin, çıkarlarını siyasal kurum ile partilerden oluşan siyasal topluma ve hükümetlere hissettirecek kadar aktif bir sivil toplumu barındırması gerekmektedir. Bu tür bir sivil toplum ise demokratik hükümeti, kanun hükümlerini, bürokrasiyi ve devlet ile piyasanın çıkarlarını dengeleme kapasitesine sahip olan ekonomik toplumu gözlemleyen ve yapılandıran bir işleve sahip olacaktır²⁸⁵.

Sivil toplumun demokratik işlevleri arasında genel olarak şunlar bulunmaktadır: Devletin toplum tarafından etkin bir şekilde denetlenebilmesinin sağlanması, dolayısıyla devlet iktidarının sınırlandırılması; siyasal katılımın artırılması; hoşgörü, mütevazılık, uzlaşma ve karşıt görüşlere saygılı olma gibi demokratik değerlerin geliştirilmesi; demokrasiye hizmet için yeni kanalların oluşturulması; siyasal kutuplaşmanın azaltılması; yeni siyasal liderler yetiştirilmesi; seçim sistemlerinde düzenlemeler

²⁸³ Hamit Emrah Beriş, **Küreselleşme Çağında Egemenlik: Ulusal Egemenliğin Yeni Sınırları**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2006, ss. 307-308.

²⁸⁴ İbrahim Yıldırım, **Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 93.

²⁸⁵ Juan J. Linz ve Alfred Stepan, "Toward Consolidated Democracies", **Journal of Democracy**, Cilt 7 No: 2, 1996, s. 18.

yapılması; siyasal partilerin demokratikleştirilmesi; hükümetlerin ademi merkezileştirilmesi; bilgilerin, yeni fikirlerin geniş kesimlere yayılmasının sağlanması; siyasal sistemi etkin hale getirerek halkın devlete olan güveninin ve devletin de yönetme kapasitesinin artırılması²⁸⁶. Demokrasinin yerleşmesi ve gelişmesi açısından son derece önemli görünen bu işlevlerin yerine getirilmesinde, siyasal yönetim biçimlerinin belirleyici olacağı ve dolayısıyla sivil toplumun kendisine çizilen sınırlar dahilinde işlev göreceği unutulmamalıdır.

Sivil toplumun gelişimi ile otoriter rejimlerin temelini sarsılacağını ve demokratik bir yönetim anlayışının yerleşip gelişmesine zemin hazırlanacağını belirten White'a göre, bunun gerçekleşmesini sağlayan dört unsur bulunmaktadır. İlk olarak, büyüyen bir sivil toplum devlet ve toplum arasındaki güç dengesini toplumun lehine çevirecektir ve böylece dengeli bir muhalefetin oluşmasıyla demokratik rejimin özelliği korunabilecektir. İkincisi, güçlü bir sivil toplum kamu ahlakının ve icrasının sınırlarını zorlayarak hem siyasetçilerin hem de idarecilerin sorumluluğunu arttıracak ve böylece devleti disipline edebilecektir. Üçüncüsü, sivil toplum vatandaşlarla siyasal sistem arasındaki ilişkileri düzenleyen yollarla, devlet ve toplum arasında aracı olarak önemli bir rol oynayabilecektir. Son olarak sivil toplum, tüm bu demokratik hatlar boyunca, siyasal oyunun kurallarını yeniden tanımlayarak kurucu bir rol üstlenebilecektir²⁸⁷.

Vatandaşların daha fazla hak talep etmesini ve kazanmasını sağlayacak şekilde doğan ve gelişen bir sivil toplumun varolduğu sistemde, otoriter nitelikli rejimlerin çok uzun süre iktidarda bulunması kolay olmayacaktır²⁸⁸. Buna karşın, devlet eliyle yaratıldığı ve dolayısıyla resmi politikayı meşrulaştırıcı bir işlev gördüğü durumlarda sivil toplum, demokrasi açısından olumsuz sonuçlar da doğurabilmektedir. Buna en çarpıcı örnek Nazi Almanyası dönemindeki sivil toplum yapısıdır²⁸⁹. Bu dönemde sivil örgütlenmeler devletin çıkarlarını temsil eden ve sözcülüğünü yapan bir rol üstlenmişlerdir.

²⁸⁶ Diamond, **a.g.e.**, ss. 7-11.

²⁸⁷ White, **a.g.e.**, ss. 382-384.

²⁸⁸ Philippe C. Schmitter, "Dangers And Dilemmas Of Democracy", **Journal of Democracy**, Cilt:2, No:2,1994, s.60.

²⁸⁹ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 327.

Sivil toplum ve demokrasi arasındaki normatif ilişkiyi verili kabul etmeden önce, Gramsci'nin, sivil toplumu hakim sınıf ideolojisinin yayılma aracı olarak gören yaklaşımını göz önüne almak gerekmektedir. Bu bakış açısı çerçevesinde, demokrasi perspektifinden sunulan bu kavramın iktisadi liberalleşme projesine dayalı bir süreci gizleyen bir araca dönüşebildiği, dolayısıyla farklı ideolojiler ve çıkarlar adına araçsallaştırılma riski taşıdığı görülebilecektir. Belirli bir kesimin ya da çıkar gruplarının taraflarının, kendilerini sivil toplumun temsilcileri şeklinde sunarak meşru bir zeminde yer almalarının ve kendi çıkarlarını realize etmelerinin demokrasiye herhangi bir katkı sağlamasını beklemek mümkün değildir. Ayrıca devlet kurumlarına egemen olan aktörler tarafından, sivil toplumun egemen ideoloji adına kolaylıkla araçsallaştırılması mümkündür²⁹⁰. Siyasal, ekonomik ve kültürel aktörler, iktidar ve çıkar söylemlerini meşrulaştırmada sivil toplum kuruluşlarını kullanabilmektedirler²⁹¹. Özellikle kurumsallaşmış demokrasi kültürü ve yerleşik bir sivil toplum geleneği olmayan toplumlarda, egemen ideoloji doğrultusunda hareket eden “sivil” örgütlenmelerin örneklerine sıklıkla rastlamak mümkündür.

Sivil toplumların veya sivil toplum kuruluşlarının varlığı demokrasi için nispi bir avantaj sağlamaktadır; ancak, sivil toplum geleneğinin demokrasiyi kendiliğinden kuran ya da yaşatan bir özne olmadığının da altını çizmek gerekmektedir²⁹². Sivil toplum kuruluşlarının tümünün demokratikleşmeyi gerçekleştirme potansiyeli olduğunu söylemek mümkün değildir. Sivil toplum kuruluşlarının bunu başarabilmeleri yöntem ve amaçlarına, örgütsel kurumsallaşma seviyelerine, çoğulculuk anlayışlarına ve katılımcılık derecelerine bağlıdır. Sivil toplumunun, maksimalist veya antidemokratik amaçları olan grupları içermesi istikrarlı bir demokrasinin oluşumunu engellemektedir. Sivil toplum içerisindeki gruplar, devleti ele geçirmeyi hedefliyorlarsa ve demokratik düzeni yıkmaya çalışıyorlarsa sivil toplumun bir parçası olarak değerlendirilemezler²⁹³. Sivil toplum, otoriter siyasal hareketlerin ortaya çıkmasına ve toplumsal yapının parçalanmasına da neden olabilmektedir. Hall'e göre “sivil toplum, her derde deva

²⁹⁰ S. Ulaş Bayraktar, “Hangi Sivil Toplum, Nasıl Bir Demokrasi? 1990’ların Türkiye’sinde Sivil Toplum(lar)”, **Sivil Toplum**, Yıl 3, Sayı 9, Oca-Mart 2005, ss. 14-15.

²⁹¹ Keyman, **a.g.e.**, (12.04.2007).

²⁹² Mustafa Erdoğan, **Liberal Toplum Liberal Siyaset**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998, s. 230.

²⁹³ Diamond, **a.g.e.**, ss. 11-13.

olmadığı gibi, katıksız özgürlüğün ideal alanı da değildir, onun mikro dünyalarında çok sayıda çatışma ve güç odakları ve dolayısıyla sömürü, baskı ve dışlama noktaları da bulunmaktadır. Günlük yaşantımızın pek çok yönü bu güç biçimleri içinde ve onların kesişim hattında yakalanmıştır”²⁹⁴. Sivil toplumun devletle olan ilişkisinin niteliğine ve kendi içindeki çıkar çatışmalarının şiddetine bağlı olarak demokrasi için zarar verici sonuçlar doğurması da mümkündür. Bu nedenle tüm sivil toplumu ve sivil toplum kuruluşlarını topyekun olarak olumlamak doğru olmayacaktır.

Günümüzde demokrasideki açmazlar nedeniyle sivil toplum, giderek beklentilerin yüklendiği bir alan olarak belirmekte ve ulaşılmak istenen hedefler doğrultusunda algılanmaktadır; ancak sivil toplum, demokrasinin olgunlaştığı bir yapıda oluşabilmektedir. Bu nedenle, demokratikleşme sürecinde yaşanan sorunlar giderilmeden sivil toplumun gelişmesini beklemek güçtür²⁹⁵. Bu açıdan sivil toplum ve demokrasi arasındaki ilişkiyi karşılıklı esasa dayanan ve birbirini bütünleyen bir etkileşim biçimi olarak tanımlamak daha doğru bir bakış açısını ortaya koymaktadır.

Demokrasinin sadece şekil şartlarının yerine getirilmesi, sivil toplumun gelişmesi için yeterli değildir. Siyasal yapının hem kurumları hem de değerleri açısından demokratik olması gerekmektedir. Bunlara ek olarak, devletin sivil toplum kuruluşlarına eşit mesafede yaklaşması ve siyasal kültürün demokratik değerleri içermesi de, sivil toplumun gelişimi için büyük önem taşımaktadır²⁹⁶. Siyasal kültürü biçimlendiren “siyasal hoşgörü, başkalarına itimat, siyasal kurumlara duyulan güven, etkinlik duygusu, siyasal ilgi, bilgi ve katılma eğilimleri”²⁹⁷ gibi değerler, demokrasinin kurumsallaşmasında temel değerler olarak işlev görmektedir.

Demokrasinin kurumsallaşmasına katkı sağlayabilmesi için sivil toplumun kendi iç işleyişinde demokratik değerleri özümsemesi gerekmektedir. Toplumdaki bastırılmış

²⁹⁴ Stuart Hall, **Yeni Zamanların Anlamı**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 120-121.

²⁹⁵ Tülay Özüerman, “Sivil Toplum Örgütlerinin Demokratik İşleyişteki Yeri ve Önemi: Türkiye İçin Açılımlar”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt:XXI, Sayı:201, Temmuz 1997, ss. 42-46.

²⁹⁶ Çaha, **a.g.e.**, s. 232.

²⁹⁷ Ersin Kalaycıoğlu, “Türkiye’de Siyasal Kültür ve Demokrasi”, **Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür**, Haz. Ergun Özbudun, Ersin Kalaycıoğlu ve Levent Köker, Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi Yayınları No:4, Ankara, 1999, s. 54.

kesimlerin taleplerinin dile getirilmesi sivil toplumun demokratikleşmesinin önkoşuludur²⁹⁸. Sivil toplumun, demokrasinin yaşandığı bir alan olarak kavranabilmesi için sadece ekonomik çıkarların gerçekleştiği, kültürel kimliklere göre yaşanan bir alana indirgenmemesi; aynı zamanda bir arada yaşamının kuralları üzerine bir tartışmayı da içermesi gerekmektedir²⁹⁹. Böylesi bir ortam ise katılımcılığı ve çoğulculuğu prensip edinmiş sivil toplum kuruluşlarının varlığı ile sağlanabilecektir.

2.1.5. Sivil Toplum Pratikleri: Sivil Toplum Kuruluşları

Devlet ve demokrasi bağlamında düşünülmesi ve tartışılmasına rağmen sivil toplum kavramının somut temellere oturtulması ve öneminin artması, bu kavramın hayata geçirilmesini sağlayan sivil toplum kuruluşları ile gerçekleşmiştir. Bu nedenle aşağıda sivil toplum kuruluşlarının içeriği, işlevleri, özellikleri ve türleri üzerindeki tartışmalara değinilecektir.

Demokratik bir ülkedeki kurum ve kuruluşları üç ayrı kategoride sınıflandırmak mümkündür. Bunlardan ilki kar amacı güden ve gütmeyen kurum ve kuruluşların yer aldığı kamu sektörüdür. İkincisi kar amaçlı özel kurum ve kuruluşların yer aldığı özel sektördür. Kar amacı gütmeyen, kamu görevlerine yardım amacıyla kurulmuş üçüncü sektörü ise sivil toplum kuruluşları oluşturmaktadır³⁰⁰. Birinci sektör “iktidar”, ikinci sektör “kar”, üçüncü sektör ise “hizmet” amaçlıdır. Devletin yetersiz kaldığı, özel sektörün ise kar-zarar dengesi açısından uzak durduğu birçok alanda sivil toplum kuruluşları hizmet vermektedirler.

Sivil toplum kuruluşları, devlet ile yakın ilişki içinde ancak devletten özerk olan ve toplumsal bakımdan çeşitlilik gösteren toplumsal aktörlerin oluşturduğu bir zemindir. Sivil toplum ise toplumsal ilişkilerin işleyiş alanıdır; yani siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel açıdan farklı ağırlığa sahip olan, dolayısıyla örgütlenme

²⁹⁸ Fuat Keyman, **Türkiye ve Radikal Demokrasi: Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Yönetim**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999, s. 120.

²⁹⁹ Nebilay Erdoğan, “Türkiye’de Sivil Toplum Kavramı: Sağ ve Sol Sivil Toplumculuk”, **Mürekkep**, Sayı 13, 1999, s. 125.

³⁰⁰ Sahavet Gürdal, Cihan Ayan, Filiz Yakar, Ufuk Yücelen, **2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Giden Sorunlarına Yaklaşımlar: Sivil Toplum Örgütleri**, TÜGİAD Yayını, İstanbul, 1997, s. 12.

kapasiteleri de farklı olan ve bu nedenle iletişim biçimleri uyumlu olabileceği gibi çatışmalı da olabilen toplumsal gruplar arasındaki etkileşim alanıdır³⁰¹. Sivil toplum kavramı demokratikleşme, insan hakları, siyasal, toplumsal ve kültürel çoğulculuk, siyasal katılma gibi kavramlara çağrışımında bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşları kavramı ise, bu çerçeve içerisinde faaliyette bulunan ve etkinlik alanı her geçen gün daha da artan toplumsal örgütlenmeleri ifade etmektedir³⁰². Kısacası sivil toplum kuruluşları, sivil toplumun yaşama geçmiş somut görünümleri ve yansımalarıdır.

Sivil toplum kuruluşlarını genel olarak, “yurttaşların ortak barış, ortak çıkar, ortak duyarlılık, ortak talep vb. temelinde gönüllü olarak bir araya gelerek; devletin hukuki, idari, üretici ve kültürel organlarının dışındaki alanda meydana getirdikleri; dernek, vakıf, sivil girişim, platform, ilişki ağı, vb.lerinden oluşan yapılar ve etkinlikler”³⁰³ şeklinde tanımlamak mümkündür.

Birçok uluslararası belgede sivil toplum kuruluşları farklı terimlerle ifade edilmektedir. Bunlar arasında en yaygın olanları ‘üçüncü sektör’, ‘sivil oluşumlar’, ‘sivil inisiyatifler’, ‘gönüllü kuruluşlar’ ve ‘kar amacı gütmeyen kuruluşlar’ tanımlamalarıdır. Günümüzde ‘hükümet dışı kuruluşlar’ tanımlaması da bu örgütleri ifade etmek için kullanılmaktadır. “Uluslararası literatürde örgütleniş ve finansman açısından devletle ve hükümetlerle herhangi bir bağı olmayan, buna karşın toplumsal alanda çeşitli etkinlikler yürütmeye çalışan kuruluşlara genel olarak “non-governmental organisation” yani “hükümet dışı kuruluş” ya da kısaca NGO denmektedir”³⁰⁴. STK’lar, NGO’ları da içeren daha geniş bir çerçeveyi ifade etmektedir. Türkiye’de ise yanlış ve yaygın bir şekilde NGO terimi sivil toplum kuruluşlarıyla özdeş anlamda kullanılmaktadır.

Güçlü bir sivil toplumun kurulması için ilk olarak bireylerin, grupların ve sınıfların siyasal yaşama katılımını sağlayacak örgütlerin kurulması gereklidir. Burada

³⁰¹ **Sivil Toplum Örgütleri: Neoliberalizmin Araçları mı Halka Dayalı Alternatifler mi?**, Çev. Işık Ergüden, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayını, İstanbul, 2001, [Yazar Yok], s. 14.

³⁰² Sadun Emrealp, “Yerel Yönetimler ile Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki İşbirliği”, **Merhaba Sivil Toplum**, Der. Taciser Ulaş, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayını, İstanbul, 1998, s. 41.

³⁰³ Aydın Uğur, “Yeni Demokrasinin Yeni Aktörleri: STK’lar”, **Merhaba Sivil Toplum**, a.g.e., s. 69.

³⁰⁴ Çulhaoğlu ve Soyer, “Solda “Sivil Toplum” Söylemi: Gerçekler ve Yanılsamalar”, a.g.e., s. 53.

önemli olan, bu örgütlenmelerin her ülkenin kendi toplumsal dinamiğine dayanmasıdır³⁰⁵. STK'lar her toplum türünde görülebilen oluşumlar değildir. Gerçek anlamda sivil örgütlenmelerin varlığından söz edebilmek için siyasal katılımın arttığı, uzmanlaşmanın ve işbölümünün olduğu, atomize olmuş ve endüstrileşmiş bir toplumsal yapının var olması gerekmektedir. Çünkü sosyal hareketlilik ancak bu tür bir toplumsal yapıda sağlanabilmektedir³⁰⁶. Sivil toplum kuruluşlarının oluşabilmesi için sadece hukuk düzeninin buna olanak tanıyan yasal zemini sağlaması yeterli değildir. Aynı zamanda bireylerin sorunları konusunda bilinçlenmeleri ve ortak amaçlar doğrultusunda bir araya gelerek harekete geçmeleri gerekmektedir³⁰⁷. Bu gelişmelerin yaşanmadığı toplumlarda ise devlet eliyle oluşturulmuş, dolayısıyla toplumsal tabandan uzak ve sivil mefhumundan yoksun oluşumlara rastlama olasılığı yüksek olacaktır.

STK'ların temel özellikleri, “gönüllülük esasına dayanmak, kar amacı gütmemek, genelde bürokratik olmayan esnek bir yapıya sahip olmak, karar ve uygulamalarda katılımcı yaklaşımı benimsemek”³⁰⁸ olarak özetlenebilmektedir. Kamusal alanda önemli hedefleri gerçekleştirmek üzere konuyla ilgi bilgi sahibi kişilerin oluşturduğu kamu hizmeti yapan kuruluşlar³⁰⁹ olan STK'lar, bireylerin eşit derecede katkıda ve sorumlulukta bulunarak kurdukları yatay örgütlerdir³¹⁰. Örgütsel yapıları içerisinde katılımcılığı, saydamlığı ve demokrasiyi sağlayabilmeleri büyük önem taşımaktadır. Çünkü demokratik bir sivil toplum ancak demokratik sivil toplum kuruluşlarıyla gerçekleşebilecektir. Kendi örgütsel yapılarında demokratik değerleri kuramamış örgütler, sonunda bürokratikleşme krizi yaşamaktadırlar³¹¹. Güçlü bir

³⁰⁵ Güven Avcı, “Türkiye’de Arayışlara Bir Örnek: İdris Küçükömer”, **Türkiye’de Sivil Toplum Arayışları: İdris Küçükömer Anısına**, Haz. A. Davudoğlu, G. Avcı, K. Somer, M. Belge, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 47.

³⁰⁶ Ahmet N. Yücekök, “19. Yüzyıl Osmanlı Toplumundan Günümüz Türkiye’sine Sivil Toplum Kuruluşları ve Siyaset Sosyolojisi”, **Tanzimattan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, Haz. Ahmet Yücekök, İlder Turan ve Mehmet Ö. Aklan, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1998, s. 1.

³⁰⁷ Betül Çotuksöken, “Sivil Toplum Kuruluşları: Kavramlar”, **Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları**, Haz. Osman Köker, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1998, s. 36.

³⁰⁸ Sosyal Araştırmalar Vakfı, “NGO”, <http://www.sav.org.tr/ngo.htm>, (07.05.2005).

³⁰⁹ İonna Kuçuradi, “Sempozyum Açılış Konuşması”, **Düşünen Sivil Toplum: Felsefi Yaklaşımlar, Açılımlar**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Haz. Ali Çakmak, İstanbul, 2003, s. 8.

³¹⁰ Yerasimos, **a.g.e.**, s. 14.

³¹¹ Tosun, **a.g.e.**, s. 413.

demokratik sivil toplumda yer alan gruplar; açık ve katılımcı olmalı, katılımcılara serbest giriş ve çıkış hakkı tanınmalı ve üyeler arasında eşitlik sağlamalıdır³¹². Bunları içine sindirememiş, lider ekseninde şekillenen ve patronaj ilişkilerinin hakim olduğu STK'larda yönetim krizi yaşanması kaçınılmazdır.

STK'ların gelir kaynakları ve bu kaynakların hesapverilebilirliği, STK'lar üzerine tartışmaların yaşanmasına neden olmaktadır. STK'ların gelir kaynaklarını genel olarak üç grupta toplamak mümkündür. Birinci grubu bağış ve aidatlardan elde edilen gelirler; ikinci grubu proje, yayın, kurs-eğitim, piyango, konser gibi etkinliklerden doğan gelirler; üçüncü grubu ise gayrimenkul, menkul kıymet ve banka faizi gibi yatırımlardan sağlanan gelirler oluşturmaktadır³¹³. Bu maddi ilişkilerin giderek kompleks bir hal alması ve kar elde etmenin kamusal fayda amacından ön plana geçmesi, STK'lar üzerinde eleştirilerin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca günümüzde Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlar da, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki STK'ların fon sağlayıcıları arasında önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Uluslararası kuruluşlardan sağlanan bu fonlar, ulusal çıkarlara aykırı bir şekilde yabancı kuruluşların amaçlarına hizmet ettikleri gerekçesiyle STK'ların eleştirilmesine neden olmaktadır.

Örgütlenme gücü, mali kaynakları ve üye sayısı gibi unsurlar, STK'ların etkinlik güçlerini arttırmaktadır. İyi örgütlenmiş, geniş mali kaynaklara ve çok sayıda üyeye sahip olan bir sivil toplum kuruluşunun siyasal iktidar üzerindeki etkisi, bu açılardan daha zayıf olan bir sivil toplum kuruluşuna göre çok daha fazla olacaktır³¹⁴. Burada önemli olan, devletin resmi bir ideolojiye bağlı kalmadan ve herhangi bir çıkar ilişkisi gözetmeden sivil toplum alanındaki tüm oluşumlara eşit bir şekilde yaklaşmasıdır. Ancak bu tür bir yaklaşımın, pratikte demokratik toplumlarda bile çok sık karşılaşılan bir durum olmadığı görülmektedir.

³¹² Barber, **a.g.e.**, s. 53.

³¹³ Aydın Gönel, **Önde Gelen STK'lar: Araştırma Raporu**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1998, s. 83.

³¹⁴ Münici Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s. 210.

Kalkınma anlayışları ve ideolojileri, rol ve amaçları, faaliyetleri, kullandıkları kaynaklar, üyeleri ve mülkiyet yapıları bakımından STK'lar birbirlerinden önemli ölçülerde ayrılmaktadırlar. Bunlar arasında eğitim ve sağlık işleriyle uğraşan kuruluşlar, bilimsel-edebi kuruluşlar, özel-kamu vakıfları, sosyal yardım kuruluşları vb. kuruluşlar yer almaktadır. Bu nedenle sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili değişik unsurlar baz alınarak yapılmış bir çok sınıflandırma bulunmaktadır³¹⁵. Bu çeşitliliğe karşın STK'ların bazı ortak özellikleri de bulunmaktadır. Bu ortak özellikler arasında STK'ların gönüllülük esasına dayanmaları, toplumsal iyiye katkıda bulunmayı amaçlamaları, belirli bir alanda uzmanlaşmış olmaları ve aralarında yatay ilişkilerin hakim olması sayılabilir³¹⁶. Bu sınıflandırmadaki ortak nokta, söz konusu kuruluşların kamusal alanda gönüllü olarak faaliyet göstermeleri ve kamusal fayda sağlamayı amaçlamalarıdır.

STK'ların artan önemiyle birlikte günümüzde birçok kuruluş kendisini sivil toplum kuruluşu olarak nitelemektedir. Bir kuruluşun sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilebilmesi için bazı özellikler taşıması gerekmektedir. “STK'ların en belirgin özellikleri, sadece kendi amaç ve değerlerine hizmet etmemeleri, hükümetlerden, kamu makamlarından ve siyasi partilerden bağımsız olmaları, ticari çıkar gözetmemeleri ve kar amacı gütmemeleri ve merkezi otorite ile vatandaş arasında arabuluculuk yapmalarıdır”³¹⁷. Bu perspektifte kar amacı güden kuruluşların, iş çevreleri ve siyasal partilerle organik bağları bulunan dernek ve vakıfların ya da gönüllülük ölçütü ön plana çıkarıldığında yasal olarak kurulması zorunlu olan meslek odalarının sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışma konusu haline gelmektedir.

Gönüllülük, özerklik, kendini oluşturma ve kurallarla çerçevelenmiş olma gibi niteliklerin haricinde, sivil toplum kuruluşlarını diğer kuruluşlardan ayıran başka

³¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Philip Kotler, **Marketing For Nonprofit Organizations**, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1982; Diamond, **a.g.e.**, s. 6; Mehmet Akad; **Çoğulcu Demokrasilerde Siyasal İktidar ve Baskı Grupları**, Z Yayınları, İstanbul, 1979; Aydın Gönel, **Önde Gelen STK'lar: Araştırma Raporu**, a.g.e., s. 29.

³¹⁶ İlhan Tekeli, “Sivil Toplum Kuruluşları, Yerel Yönetimler ve Yerelleşmenin İç İçeliği”, **STK'lar, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler**, Haz. Ali Çakmak, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 2002, ss. 15-16.

³¹⁷ **Sivil Toplum İşbaşında**, a.g.e., s. 5.

özellikler de bulunmaktadır. Bu özellikleri dört madde de toplamak mümkündür. Birincisi, sivil toplum kuruluşlarının özelden çok kamusal amaçlarla ilgili olmasıdır. İkincisi, devletle ilişki içerisinde olmalarına karşın siyasal iktidarı ele geçirmeyi hedeflememeleridir. Üçüncüsü, sivil toplumun kendi içerisinde çoğulculuğu ve çeşitliliği içermesidir. Son olarak, sivil toplum içerisinde farklı grupların farklı alanları temsil etmesinden ötürü hiçbir grubun sivil toplumun bütününi temsil edememesidir³¹⁸. Bu özellikler sivil toplum kuruluşlarını kar amacı taşıyan özel kuruluşlardan, siyasal iktidarı ele geçirmeyi amaçlayan siyasal partilerden ve diğer sosyal gruplardan ayırmaktadır.

STK'lar insan haklarının korunması, barışın sağlanması, çevre kirliliği ve nükleer silahlanmanın önlenmesi vb. alanlarda örgütlenmenin gerçekleştirilmesi, temsil ettikleri üyelerin haklarının savunulması, kamuoyu desteğinin sağlanması ve siyasal baskı oluşturulması yönünde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bireyler bu örgütler sayesinde seçim dönemlerini beklemeksizin siyasal iktidarlara isteklerini iletme fırsatı bulabilmektedirler. Bu kuruluşlar karar alma süreçlerinde demokratik katılımı arttırmakta, yönetenlerin keyfi uygulamalarını önlemekte, toplumsal yaşamda kültürel çoğulculuğu yaygınlaştırmakta ve dolayısıyla demokratik mekanizmaların kurumsallaşmasına katkı sağlamaktadırlar.

STK'ların üstlendikleri işlevleri birkaç başlıkta toplamak mümkündür:

- “Toplum içinde, toplumun çıkarları için kamuoyu oluşturarak bireylerin taleplerinin dile getirilmesini sağlamak.
- Temel bazda projeler üretmek, bu projelere kaynak aktarımını sağlamak, uygulamaya geçirirken eğitim, sosyal refah ve istihdam konularında hükümet politikalarına paralel ya da alternatif sorumluluklar üstlenmek.
- Çoğulcu, katılımcı bir toplum yapısının oluşmasını sağlamak suretiyle piyasadaki metalaşmaya ve egemen piyasa değerlerine karşı dengeleyici bir unsur olmak.
- STK'ların kendi içlerinde oluşturacakları çoğulcu ve katılımcı bir kültürle beslenmiş ve aynı zamanda yönetim deneyimi de edinmiş bireylerin yetişmesini sağlamak”³¹⁹.

STK'lar bir yandan devletin yetersiz kaldığı işleri tamamlamak üzere kurulmuş oluşumlar olarak işlev görürken, öte yandan da toplumsal bilincin geliştirilmesine

³¹⁸ Diamond, **a.g.e.** , ss. 6-7.

³¹⁹ Geray Uçkun, Sivil Toplum Örgütleri ve Etik Raporu, Yeni Adana gazetesinden Aktaran Dal, **a.g.e.**, (18.09.2006).

katkıda bulunmaktadır. Toplumda oluşan değişik görüş ve fikirleri kamusal alana taşıyarak tartışma alanı yaratmak, siyasal iktidarın karar ve uygulamalarını takip etmek ve yeri geldiğinde eleştirel bir tavır takınmak, bu kuruluşların misyonlarını oluşturmaktadır. Bu süreçte devletin STK'larla olan ilişkilerinde antagonistik ve hegemonyacı bir tutum yerine uzlaşmacı bir anlayışı benimsemesi demokrasinin gelişimine katkı sağlayacaktır³²⁰. Demokrasinin işlerlik kazanması, sivil toplum ve devlet arasında böylesi bir işbirliğinin sağlanmasıyla mümkün olacaktır.

Sivil toplum kuruluşlarını devletle olan ilişkilerine göre devlete eklemlenmiş olma; devletle temas içinde ama ondan bağımsız olma; devletin karşısında ve devletle savaş içinde olma; devletle savaş içinde bulunmadan devleti görmezden gelme şeklinde dört ayrı biçimde sınıflandırmak mümkündür³²¹. Demokratik bir rejimde sivil toplum kuruluşlarının devletle olan ilişkisini bağımsızlığını yitirmeden ve resmi söyleme angaje olmadan sürdürmesi önemlidir. Sivil toplum kuruluşları kendilerine atfedilen eleştirel ve sorgulayıcı işlevi ancak böylesi bir yapı içinde gerçekleştirebilecektir.

Devletin gerçekleştirdiği uygulamalara ve serbest piyasa ekonomisinin dayattığı bazı mekanizmalara karşı sivil toplum kuruluşları tampon görevi görmektedirler. STK'lar tarafından savunulması halinde siyasal iktidarın almış olduğu karar ve uygulamalar halk tarafından daha kolay benimsenmekte, olumsuz politikalar ise bu kuruluşların muhalefetiyle ortadan kaldırılabilir. Ayrıca STK'lar bireylerin aktif katılımını sağlayarak piyasadaki metalaşmaya ve egemen piyasa değerlerine karşı da bir denge unsuru haline gelmektedirler³²². Bu nedenle sivil toplum kuruluşları gerek devlet gerekse piyasa karşısında koruyucu mekanizmalar olarak görülmektedir.

Çağdaş demokrasilerde eş çıkarlı kişiler, sivil toplum kuruluşlarında kümelenerek çıkarları doğrultusunda yasa, kararname ve yönetmelikler çıkarabilmek için lobi faaliyetlerinde bulunmaktadır. Karşı çıkarları savunan STK'ların lobilerinin

³²⁰ Bahattin Akşit, "Sivil Toplum Uzlaşmacı Düşüncede Yaygınlaşmalı", **Sivil Toplum**, Yıl: 1, Sayı:1, Ocak-Şubat-Mart 2003, ss. 78-79.

³²¹ Akın Atauz, "Sivil Toplum Örgütleri, Sivil Toplum ve Devlet", **Ağaçkakan**, Sayı 7, Güz 1997, s. 32.

³²² Ozan Erözden, "STK'lar ve Hukuki Çerçeve Yenilik Talepleri Üzerine Notlar", **Merhaba Sivil Toplum, a.g.e.**, s. 16.

fikir çatışması sonucu oluşan denge, demokratik bir yönetimi doğurmaktadır. Demokrasinin temeli de, çatışan fikirler sonucunda varılan uzlaşmaya dayanmaktadır³²³. Sivil toplum kuruluşları arasında gerçekleşen çatışmanın, demokratik sınırlar içinde kalması demokrasi için oldukça önemlidir. Burada dikkat edilmesi gereken, devletin hiçbir surette bu kuruluşlar arasında taraf olmamasıdır.

STK'lara yönelik birbiriyle çelişen farklı görüşler bulunmaktadır. Denetim mekanizmalarının olmaması, diğerkam özelliğinin öne çıktığı bir görünüm altında kar amaçlı bir faaliyet sürdürmeleri, elde edilen kaynakların çoğu zaman esas amaç için kullanılmaması ve bu yapı içerisinde toplumdaki saygınlık beklentisi taşımaları gibi nedenlerle eleştirilmektedirler³²⁴. Kendi özel çıkarlarının peşinde koşmaları ve bunların toplum yararıyla örtüşmemesi, ayrıca siyasal partiler gibi seçmen karşısında sorumlu olmamaları ve dolayısıyla uygulamaları konusunda hesap verme durumunda bulunmamaları da STK'lara yönelik eleştirilerin diğer boyutlarını oluşturmaktadır. Buna karşın STK'lar, toplumsal talepleri iktidara iletmeleri, çatışan menfaatleri uzlaştırarak yönetimde dengeleyici bir unsur olmaları ve siyasal katılımı arttırmaları bakımından da desteklenmektedirler³²⁵. Her iki farklı görüşün de doğruluk payı olmasıyla birlikte, genel olarak devleti tamamlayıcı olmaları, demokratik katılımı arttırmaları ve çoğulcu kültürün yerleşmesine katkı sağlamaları açısından STK'lar demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak kabul görmektedirler.

2.2. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUMUN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ VE TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

İkinci bölümün bu kısmında ilk olarak, Türkiye'de sivil toplumun bugün geldiği aşamayı daha iyi analiz edebilmek amacıyla sivil toplumun Türkiye'deki tarihsel gelişim sürecine yer verilecektir. Ardından, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde STK'ların rolü üzerinde durulacaktır.

³²³ Üzeyir Garih, "Sivil Toplum Klasik Devlet Anlayışını Sorguluyor", **İGİD Profesyonel Dergisi**, **a.g.e.**, s. 28.

³²⁴ Ahmet İnsel, "Sivil Toplum Kuruluşlarının Meşruiyeti", **Radikal II**, 3 Mart 2002.

³²⁵ Kapani, **a.g.e.**, ss. 208-209.

2.2.1. Türkiye’de Sivil Toplumun Tarihsel Gelişim Süreci

Batı’da siyasal hak ve özgürlüklerin elde edilmesi sosyal gelişmelerin sonucunda olurken Türkiye’de, önce siyasal sistemin oluşturulmaya çalışıldığı, ardından da devlet tarafından bu sisteme uygun sosyal gelişmenin gerçekleştirilmeye çabalandığı gözlenmektedir³²⁶. Türkiye’de modernleşme spontane ya da sivil bir şekilde olmamış, tamamen devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Sivil toplum da, bu sürecin sonunda ortaya çıkmıştır³²⁷. Batı’daki sosyal hareketler ve bunun sonucunda oluşan kültürel canlılık Türkiye’de yaşanmadığından, sivil toplum kuruluşlarının gelişim çizgisini ayrı bir şekilde değerlendirmek gerekmektedir.

Sivil toplumun gelişimi kısmen evrensel, yasal normlar temelindeki işlevler, kazanımlar ve haklar yoluyla işleyen, bürokrasiye dayalı bir devlet geleneğine bağlıdır. Bu evrensel normlar da; kanun önünde düşünce ve inanç özgürlüğünün güvenceye alınmasından, devletin din işlerinden ayrılmasından ve sivil hakların garanti altına alınmasından oluşmaktadır. Tüm bu alanlarda sorunlar yaşayan Türkiye’de, sivil toplumun gelişim zemini devlet tarafından hazırlanmaya çalışılmıştır³²⁸. Türkiye’de iktidarı sınırlayan girişimler bireylerin hak ve özgürlüklerinin bilincine vararak gerçekleştirdikleri kolektif eylemlerin sonucunda değil, aksine iktidarın kendi kendini sınırlaması şeklinde gerçekleşmiştir.

Osmanlı’dan bu yana izlenen modernleşme politikasında itici güç her zaman devlet olmuştur. Devletin, toplumu değiştirme yönünde kullandığı başlıca araç ise yasalar olmuştur. Ancak bu süreç, Batı tarihinde sivil toplumun izlediği süreç ile çelişmektedir. Çünkü Batı’da sivil toplum, devletin yönlendirmesiyle değil tam tersine devlete karşı direnerek ve kendi özerkliğini kabul ettirerek oluşmuştur. Bu süreci yaşamayan Türkiye’de ise sivil toplumdan çok bürokratik toplum denebilecek bir model

³²⁶ Hasan Tunç ve Hasret Aktaş, “Batı’da ve Türkiye’de Sivil Toplum (Gelişim Süreci)” **Liberal Düşünce**, Sayı:9, 1998, s. 82.

³²⁷ Mehmet Ali Kılıçbay, “Türk Modernleş(eme)mesi Türk Post-Modernleşmesi”, **Doğu Batı**, Yıl 2, Sayı 8, 1999, s. 87.

³²⁸ Binnaz Toprak, “Civil Society in the Turkey”, **Civil Society in the Middle East**, Ed. Richard Norton, C:2, Brill, Leiden, 1996, s. 87.

oluşturmuştur³²⁹. Türkiye’de bugün halen, siyasal iktidar karşısında özerkliği tam anlamıyla sağlayamamış bir sivil toplum yapısı göze çarpmaktadır.

Türkiye’de sivil toplum özelemleri, temel hak ve özgürlüklerin üzerine inşa edilen daha demokratik bir toplum yapısı özlemi olarak ortaya çıkmamıştır. Aksine, toplumsal yaşamın her aşamasında gereksinim duyulan hak ve özgürlükleri sağlayacak bir yapı özlemi olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle bu hak ve özgürlükleri elde etmek üzere halkı siyasetin içine çeken; ancak özünde ise halk (sivil toplum) ile siyaseti ayrı tutmaya çalışan, çoğulcu sivil toplum hareketi olmanın çelişkisini yaşamaktadır³³⁰. Cumhuriyet tarihinde, demokrasinin kesintiye uğradığı her askeri müdahaleden, sivil toplum alanına tanınan serbestliğin sorumlu tutulması ve buna bağlı olarak da mevcut hak ve özgürlüklerin kısıtlanması yoluna gidilmesi, bu çelişkinin en somut göstergesini oluşturmaktadır.

“Amerika’da Demokrasi” adlı eserinde Alexis de Tocqueville, bu ülkede demokrasinin kurumsallaşmasını sivil toplum alanının yeterince gelişmiş olmasıyla ilişkilendirmektedir*. Şerif Mardin ise Türkiye’de demokrasinin yerleşmemesini, siyasal iktidarların ve aydınların sivil toplumu dikkate almadaki isteksizliklerine bağlamaktadır³³¹. Mardin’e göre, Türk toplumunda devlet-toplum ilişkisi demokratik ülkelerde olduğundan farklı olarak şu şekilde gelişmiştir:

“Her şeyden önce devlet seçkinleri sivil toplumu hesaba katmaya ve büyük yığınların siyasi katılımına olumsuz yaklaşmıştır. İkinci olarak ekonomik alanda da arpalık mükafatları özerk ekonomik alanların oluşumunu önlemiş, hatta özel sektörde de başarı devletle iç içe olmaya bağlı olmuştur. Son olarak seçkinlerle halk kültürümüzün farklı olması da tepeden inme anlayışı pekiştirmiş ve sürdürülmesini kolaylaştırmıştır”³³².

³²⁹ Belge, **a.g.e.**, s. 1920.

³³⁰ Fincancı, **a.g.e.**, s.14.

* Tocqueville “Amerika’da Demokrasi” adlı eserinde, Amerikalıların yaşları, kültürleri ve sosyal statüleri ne olursa olsun hep birleştiklerinin ve binlerce cemiyet oluşturdıklarının altını çizmektedir. Tocqueville’ye göre, günümüzde dünyanın en demokratik ülkesi ortak amaçları, ortak bir şekilde gerçekleştirme sanatını en iyi şekilde, en çok meselede uygulayabilen ülkedir. Bkz. Alexis de Tocqueville, **Amerika’da Demokrasi**, Çev. Taner Timur, Siyasi İlimler Derneği Yayınları, İstanbul, 1962, ss. 82-83.

³³¹ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 332.

³³² Şerif Mardin, Osmanlı’dan Cumhuriyet İslam ve Toplum, Türkiye’de Toplumsal Değişim, Yeni Yüzyıl, İstanbul, T.Y., s.104’dan Aktaran Yılmaz, **a.g.e.**, ss. 339-340.

Tüm bu olumsuz etkenlerin bir araya gelmesi, sivil toplumun oluşmasının ve gelişmesinin temel unsurlarından biri olarak tanımlanan demokratik sistemin kurulamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu tür bir sivil toplum da doğal olarak, demokratikleşmeye hizmet etmek yerine, zorunlu olarak kendisini var eden baskıcı sisteme hizmet etme riskini barındırmaktadır. Bu noktada Türkiye’de sivil toplumun gelişimi için, Türkiye Cumhuriyeti’nin 85 yıllık tarihi geçmişini anlamak ve sivil toplumun gelişimini, devlet, demokrasi ve toplumla ilişkisini bu geçmiş çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir. Bu nedenle aşağıda, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nde sivil toplum olgusunun mevcudiyeti ve hangi yapılarla ilişkilendirildiği incelenecektir.

2.2.1.1. Osmanlı Dönemi’nde Sivil Toplum

Osmanlı Devleti feodal ya da teokratik bir devlet değildir³³³. İktidarın mutlak egemenliğine dayanan patrimonyal bir devlettir. Osmanlı toplum yapısı patrimonyal iktidara bağlı iki sınıftan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi sultanın otoritesini temsil eden düzenli ordu mensuplarını, ulemayı, saray ve bürokrasiyi kapsayan askeri sınıftır. Diğeri ise üretimle uğraşan, vergi veren reayadır³³⁴. İktidarın bu sınıflar üzerinde mutlak bir egemenliği söz konusudur.

İktidarın geleneklere bağlı olduğu, mülkiyetin padişahın kişiliğiyle temsil edildiği ve merkezin çevreye karşı baba rolü oynadığı patrimonyal yönetim yapısı, Osmanlı Devleti’nin ayırt edici özelliği olmuştur³³⁵. Patrimonyal yönetim, yara almamak ve dağılmamak için topluluk üzerinde yoğun bir denetim uygulamış, herhangi bir serbestiyete ya da kümelenmeye izin vermemiştir. Toplumsal hareketleri denetim altında tutmak ve topluluğa düzen vermeye çalışmak, rejimin parolası haline gelmiştir. Osmanlı Devleti’nde farklı toplumsal gruplar düzenlenmiş ve kontrol altında tutulmuştur. Bu grupların önderleri, topluluğun eylemlerinden ötürü devlete karşı

³³³ Niyazi Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 24.

³³⁴ Halil İnalcık, “Tarihsel Bağlamda Sivil Toplum ve Tarikatlar”, **Global Yerel Eksende Türkiye**, Der. F. Keyman ve A.Y. Sarıbay, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2000, ss. 90-91.

³³⁵ Ahmet İnsel, **Düzen ve Kalkınma Sürecinde Türkiye: Kalkınma Sürecinde Devletin Rolü**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 55-56.

sorumlu tutulmuştur³³⁶. İzlenen bu politikada, çok farklı toplumsal grupların bulunduğu bir devlet olan Osmanlı'da düzeni ve birliği sağlama çabasının egemen olduğu düşünülmektedir.

Osmanlı Devleti, burjuvazi ve aristokrasinin gelişmediği; ticaret, sanayi ve tarım alanlarını kendisi örgütleyen; sosyolojik olarak farklılığa, çoğulculuğa olanak tanımayan statik ve monolitik özellikleri ön planda olan bir devlettir³³⁷. Köklü otoriter geleneklerin hüküm sürdüğü, otoriteye itaatin siyasal ve dinsel bir yükümlülük sayıldığı dolayısıyla itaatsizliğin de suç ve günah olarak görüldüğü bir siyasal kültüre sahiptir³³⁸. Böyle bir toplumsal yapıda, farklı görüşleri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının mevcudiyeti çok da mümkün görünmemektedir.

Katı bir merkezîyetçi-bürokratik geleneğin hakim olduğu Osmanlı Devleti'nde siyasal kültür, bireysellikten çok kolektiviteleri ön plana çıkaran, muhalefete karşı hoşgörüsüz bir görünüm sergilemektedir. Siyasal iktidarın yönetimde tek başına egemen olduğu böyle bir yapı içerisinde, muhalif düşüncelere ve farklı seslere yaşam şansı çok fazla tanınmamıştır.

Kurumsallaşmış hiçbir siyasal imtiyaz ve muafiyetin söz konusu olmadığı Osmanlı toplumunda, vatandaşların üst yönetimle ilişkilerini düzenleyen aracı kurumlar da bulunmamaktadır. Bu noktada, toplumsal kurumlarda var olmayan kayıp halkayı 'sivil toplum' terimiyle ifade etmek mümkündür³³⁹. Batı'lı bir anlamda sivil toplum yaklaşımını Osmanlı Devleti'nde görmek mümkün değildir. Bununla birlikte Osmanlı'da Batı ile karşılaştırıldığında sivil toplumun bir parçası sayılamayacak; ancak ortaya çıkış nedenleri incelendiğinde sivil topluma zemin hazırlayan bazı oluşumlara rastlanmaktadır. Sivil toplum unsuru olarak adlandırılabilen bu oluşumların gerek devletle olan ilişkileri, gerek örgütlenme tarzları gerekse işleyiş biçimleri incelendiğinde

³³⁶ Mardin, **Türkiye'de Toplum ve Siyaset: Makaleler 1**, a.g.e., s. 208.

³³⁷ Ahmet N. Yücekök, "Türkiye'de Sivil Toplum Örgütleri Gelişimin Toplumsal Aşamaları ve Süreci", **Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar**, a.g.e., ss. 13-14

³³⁸ Bernard Lewis, **Demokrasinin Türkiye Serüveni**, Çev. Hamdi Aydoğan, Esra Esmert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 65.

³³⁹ Şerif Mardin, "Power, Civil Society and Culture in the Ottoman Empire", **Comparative Studies in Society and History**, C:11, 1969, s. 279.

sivil toplumdan çok uzak oldukları görülmektedir. Bu unsurlar arasında en dikkat çekenlerini millet sistemi, lonca teşkilatı ve ayanlar oluşturmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde değişik etnik ve dini kökenlere ait topluluklar bulunmaktadır. Millet sistemi adı verilen bir düzenlemeyle bu toplulukların örgütlenmeleri ve otonom bir yapıya kavuşmaları amaçlanmıştır. Osmanlı Devleti, vergi toplama ve askerlik gibi belirli konular dışında, milletleri kendi iç işlerinde serbest bırakmıştır. Hatta bu serbestlik, Osmanlı Devleti'nin çöküşünü hazırlayan nedenler arasında sayılmaktadır.

Millet sistemi, esas itibariyle devletin idari görevlerini yerine getiren bir düzenlemedir. Her milleti temsilen seçilen millet başının devlete bağımlı olması, bu sivil toplum unsurunun devlet karşısında özerk bir yapıya kavuşmasına engel oluşturmıştır³⁴⁰.

Köken itibariyle ahi birliklerine kadar uzanan, esnaf ve zanaatkarların oluşturdukları örgütlenmeler olan loncalar ise bir başka sivil toplum unsurunu oluşturmaktadır. “Üretim kalitesini yükseltme, kalifiye eleman yetiştirme, yetişen elemanlara ustalık sertifikası verme, iş ve ticaret ahlakını geliştirme ve denetleme, işçileri koruma ve üretimi en ucuz yoldan tüketiciye ulaştırma”³⁴¹ gibi fonksiyonları yerine getiren loncalar, merkezi yönetim ile çevre arasında bir aracı görevi görmüşlerdir.

Loncaların, her ne kadar sivil topluma potansiyel oluşturdukları söylenebilse de, “birer meslek birliği olarak düşünüldüğünde, lonca içinde rekabete, pazarlığa izin verilmemesi, üretim, fiyat, kar gibi ticari faaliyetin özüne yönelik unsurların devlet tarafından (narh müessesesi yoluyla) belirlenmesi”³⁴² ve lonca üyeleri tarafından seçilen kethüdanın (loncabaşının) onayının devletin iznine bağlı olması, loncaların devletten tam anlamıyla özerk bir yapıya sahip olamadıklarının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

³⁴⁰ Çaha, **a.g.e.**, s. 163.

³⁴¹ **A.g.e.**, s. 163.

³⁴² Tosun, **a.g.e.**, s. 214.

Osmanlı Devleti'ndeki bir diğ er sivil toplum unsuru da ayanlardır. On yedinci yüzyıl sonlarında tımar sisteminin bozulması sonucunda eyalet ve sancak yöneticileri halk ile hükümet arasındaki ilişkileri düzenlemek, vergileri toplamak ve güvenliğı sağlamak için varlıklı ve saygın kişilerin yardımına başvurmuşlardır. Ayan adı verilen bu kesim halk tarafından seçilmiş; ancak merkezi yönetim tarafından atanmıştır³⁴³. Ayanlar devletten tam bir otonomi istememiş, tabiyeti reddetmemiş ve vergilerini düzenli olarak ödemişlerdir³⁴⁴. Bulundukları bölgede resmi otoritenin temsilcileri olmaları dolayısıyla devlete bağımlı bulunmaları, ayanların gerçek anlamda bir sivil toplum unsuru olmalarını engellemiştir.

1808 Sened-i İttifak, 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu, 1856 Islahat Fermanı, 1876 I. Meşrutiyet ve 1908 II. Meşrutiyet'in ilanı sivil topluma zemin hazırlayan gelişmelerdir³⁴⁵. Osmanlı Devleti'nde klasik dönemdeki sivil topluma potansiyel hazırlayan oluşumlara ilaveten, 19. yüzyılda uluslararası konjonktüre paralel olarak gelişen işçi ve kadın hareketleri gibi toplumsal girişimlere ve siyasal parti, dernek, sendika vb. siyasal örgütlenmelere de rastlanmaktadır. Ancak Batı ile karşılaştırıldığında, siyasal iktidar karşısında takındıkları tavır ve etkinliklerinin sınırlılığı itibariyle bu oluşumların başarısız oldukları görülmüştür.

Yukarıda sayılan tüm bu unsurların sivil toplumun oluşumuna dayanak oluşturdukları söylenebilse de, gerçek anlamda sivil toplumu oluşturduklarını iddia etmek güçtür. "Sivil toplumu sadece onu meydana getiren kurumların toplamından ibaret saymak, onun normatif boyutunu gözardı etmek olacaktır. Önemli olan, o kurumların varlığından çok, belirli davranış ve değer kodlarının şekil verdiği bir kültürel zeminin varlığıdır"³⁴⁶. Bu bağlamda Osmanlı siyasal kültürünün Batı'da görüldüğü şekliyle sivil toplumun oluşumuna katkı sağlayacak çoğulculuğa, farklılığa ve muhalefete izin veren bir yapıdan uzak olduğu görülmektedir.

³⁴³ Çaha, a.g.e., s. 168.

³⁴⁴ Kemal H. Karpat, **Osmanlı Modernleşmesi: Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus**, Çev. Akile Zorlu Durukan ve Kaan Durukan, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 73.

³⁴⁵ Çaha, a.g.e., s.174.

³⁴⁶ Sarıbay, a.g.e., s. 454.

Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti'ne padişahın kişiliği ve bürokrasi kurumu üzerine oturtulan iki tür devlet geleneği bırakmıştır. Her iki türde de merkezin çevre üzerinde mutlak bir hakimiyeti söz konusudur³⁴⁷. Böyle bir yapılanmada, sivil toplumun oluşumuna çok fazla yaşam şansı tanınmamaktadır. Bir sonraki kısımda, Osmanlı Devleti'nden lideri önceleyen ve bürokrasiyi egemen kılan bir devlet geleneği devralmış olan Türkiye Cumhuriyeti'nde sivil toplumun varlığı sorgulanacaktır.

2.2.1.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Sivil Toplum

Osmanlı'dan devralınan siyasal kültürün, Cumhuriyet Dönemi'nde de varlığını koruduğu gözlenmektedir. Cumhuriyet Türkiye'sinde batılılaşma yönündeki çabalar, siyasal iktidara hakim olan bürokratik elit tarafından jakoben bir yönetim anlayışıyla yukarıdan aşağıya doğru sürdürülmüş ve sivil topluma temel oluşturacak farklı seslere, muhalefete yaşam şansı tanınmamıştır. Çalışmada Cumhuriyet Dönemi'nde sivil toplum, tek parti dönemi, çok partili dönem ve 1980 sonrası olmak üzere üç ayrı dönemde incelenecektir.

2.2.1.2.1. Tek Parti Dönemi'nde Sivil Toplum

1923-1950 arası yılları kapsayan Tek Parti Dönemi'ndeki siyasal konjonktüre bakıldığında, tüm dünyada yükselen sosyalist ve faşist nitelikli totaliter liderler, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve II. Dünya Savaşı gibi etmenlerin Türkiye'deki siyasal iklimi de etkilediği görülmektedir. Bu dönemde devrimlerin gerçekleştirilmesi ve kurumsallaşmasına yönelik çabalar neden gösterilerek karşıt seslere izin verilmemiş; muhalefet partisi girişimleri gericilik faaliyetleri gerekçe gösterilerek engellenmiştir.

Sivil toplum oluşumuna yönelik girişimler Tek Parti Dönemi'nde devlet eliyle yasalarla yapılmaya çalışılmıştır. Medeni Kanun, Ceza Kanunu ve Borçlar Kanunu bu yöndeki yasal düzenlemelerdir³⁴⁸. Ancak, geniş halk kitlelerinin mutabakatından yoksun olan bu girişimler, sivil toplumun oluşumu için yeterli bir dayanak oluşturamamıştır.

³⁴⁷ Metin Heper, Osmanlı'da Devlet Geleneği, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 73, 2003, s. 133.

³⁴⁸ Belge, **a.g.e.**, s. 1920.

Bu dönemde oluşturulan sıkı yönetim mahkemeleri, İstiklal Mahkemeleri, Hıyanet-i Vatanîye Yasası, Tahrir-i Sükûn Kanunu gibi düzenlemeler, sivil girişimlerinin önüne ket vurmuştur³⁴⁹. Farklı düşünce ve ideolojilerin dernek, sendika ya da siyasal parti gibi sivil toplum şemsiyesi altında örgütlenmesi devlet eliyle engellenmiştir. Bunun sonucu olarak da merkez ve çevre arasındaki fark giderek açılmıştır.

Tek Parti Dönemi genel olarak değerlendirildiğinde olumlu özellikleri arasında bireysel gelişimin önünü tıkayan kurum ve kuruluşların ortadan kaldırılmasını, demokratik ve laik bir devletin temellerinin atılmasını ve bu surette sivil toplumun oluşumu için ön koşulların sağlanmasını; olumsuz özellikleri arasında da otoriter bir siyaset anlayışının hüküm sürmesini, birey karşısında devletin yüceltilmesini ve bireysel inisiyatiflerin önüne ket vurulmasını sıralamak mümkündür³⁵⁰.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte uluslararası alanda önemli değişimler meydana gelmiştir. Bir yandan Almanya, İtalya ve Japonya'daki otoriter rejimlerin yenilgiye uğraması; diğer yandan Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye yönelik tehditkar bir tutum sergilemesi, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Batı ile ortak hareket etmeyi planlamasına neden olmuştur. Bu amaç doğrultusunda da demokratikleşme girişimleri hızlandırılmıştır. Bu politikanın bir sonucu olarak 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulmasına izin verilmiş ve çok partili döneme geçilmiştir.

2.2.1.2.2. Çok Partili Dönem'de Sivil Toplum

Çok partili yaşamla birlikte siyasetçiler ve kamu hizmetleri halkın ayağına gitmiş, siyasal iktidar ile halk arasında süregelen kopukluk önemli ölçüde giderilmiş ve bu bağlamda ulusal bütünleşme yönünde önemli bir mesafe alınmıştır. Kitlelerin demokrasiye olan inancı artmış, yurttaşlık bilinci ve siyasal etkinlik duygusu

³⁴⁹ Tosun, **a.g.e.**, s. 259.

³⁵⁰ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri 1789-1980**, Afa Yayınları, İstanbul, 1996, s. 251'den Aktaran Tosun, **a.g.e.**, s. 265.

güçlenmiştir³⁵¹. Çok partili dönemin ilk yıllarında sivil toplum alanında da bir canlanmaya rastlanmaktadır. Bu dönemde, siyasal parti, dernek, sendika vb. örgütlenmelerde önemli bir artış gözlenmektedir. O zamana dek bastırılmış olan muhalif görüşler de yandaşlarını arttırarak siyasal arenada yer bulmuşlardır.

Demokrat Parti muhalefette kaldığı yıllar boyunca, devlet başkanının tarafsızlığının sağlanmasını ve antidemokratik yasaların kaldırılmasını savunmuştur. Bu bağlamda iktidarının ilk yıllarında toplumsal hoşgörüyü arttırıcı ve çoğulculuğu sağlayıcı politikalar dikkat çekmektedir. İktidara gelir gelmez çıkartılan genel af ve liberal basın yasası bu yöndeki uygulamalara örnek olarak gösterilebilir³⁵². İzlenen bu özgürlükçü politikada Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile birlikte ekonomide yaşanan olumlu gelişmeler de etkili olmuştur. Ancak bu olumlu gelişmeler, “dünya ekonomik daralması ile birlikte gelen 1957 devalüasyonu ve hızlanan enflasyon ile birlikte oy desteği erimeye başlayan DP’nin adeta tek parti rejimine geri dönüş yapan bir devletçilik ve muhalefeti yok eden tutum içine girmesi”³⁵³ ile sona ermiştir. Muhalefette bulunduğu süre içerisinde demokratikleşme yönünde bir politika izleyeceğini vaat eden Demokrat Parti, iktidara geldikten kısa bir süre sonra antidemokratik politikalara imza atmış ve ülkedeki siyasal kutuplaşmanın daha da artmasına sebep olmuştur. Bu uygulamalar şunları kapsamaktadır:

“Basın yasasının sertleştirilmesi, çok sayıda gazetecinin hapsedilmesi, 1954 seçimlerinde muhalefetteki Cumhuriyetçi Millet Partisi’ne oy verdikleri için Kırşehir ilini ilçeye çevirmek, devlet radyosunun tek taraflı bir şekilde kullanılması, seçim kampanyaları haricindeki gösterileri ve siyasal toplantıları yasaklama, devlet memurlarını erken emekliliğe zorlama kararları üzerindeki yargısal denetimi engelleme, seçimlerde muhalefet partilerinin karma liste yapmasının yasaklanması ve Meclis’in iç tüzüğünü değiştirerek muhalefet eleştirilerini durdurmak”³⁵⁴.

³⁵¹ Ergun Özbudun, “Türkiye’de Siyasal Kültür ve Demokrasi”, **Türkiye’de Demokrasi ve Demokrasi Kültürünün Gelişmesi**, Haz. Hüsnü Erkan, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, İzmir, 1990, s. 69.

³⁵² Cem Eroğul, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-71”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der. İrvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 2003, s. 120.

³⁵³ Ersin Kalaycıoğlu, “Sivil Toplum ve Neopatrimonyal Siyaset”, **Global Yerel Eksende Türkiye**, a.g.e., s. 125.

³⁵⁴ Özbudun, **Çağdaş Türk Politikası...**, a.g.e., s. 35.

Tüm bu gelişmeler beraberinde 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ni getirmiştir. Ekonomik krizler, siyasal istikrarsızlık ve toplumsal kutuplaşmalar 1960'lı yıllar boyunca devam etmiş ve bunun sonucunda da 12 Mart 1971 Muhtırası gerçekleşmiştir.

1960'lı ve 1970'li yıllar Türkiye'de toplumsal hareketliliğin arttığı yıllardır. İthal ikamesine dayalı sanayileşme çabalarının hüküm sürdüğü bu dönemde yoğun oranda köyden kente göç yaşanmıştır³⁵⁵. 1970'lerde tüm dünyada yaşanan ekonomik kriz ve petrol fiyatlarındaki hızlı artış Türkiye'de de etkisini göstermiştir. 1974 Kıbrıs Barış Harekati'ndan dolayı Türkiye'ye uygulanan yaptırımlar, Türk ekonomisini daha da olumsuz etkilemiştir. Büyük dış borçlar, hızla artan işsizlik ve yüksek enflasyon toplumsal yapıda bunalımlara neden olmuş; siyasal şiddet ve terörizm olaylarını 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi izlemiştir³⁵⁶. 20 yıllık süre içerisinde yaşanan üç askeri müdahale, demokratik yaşama ve özgürlükçü ortama zarar vermesinin yanı sıra Türkiye'nin daha da içe kapanmasına ve Batı ile ilişkilerinin zedelenmesine neden olmuştur.

Çok partili dönem genel olarak değerlendirildiğinde, siyasal iktidarın sivil toplum kuruluşları üzerinde kurmaya çalıştığı baskının bu dönemde de devam ettiği görülmektedir. 1960-1980 arası dönemde bu kuruluşlar, siyasal partiler tarafından kamuoyunun sempatisini kazanmak ve yandaşlarını arttırabilmek amacıyla desteklenmiş ve/veya kullanılmıştır³⁵⁷. 12 Eylül Askeri Müdahalesi'nin ardından toplumsal yaşamda hüküm süren kaos ortamından 1961 Anayasası'nın özgürlükçü yapısı sorumlu tutularak 1982 Anayasası ile birlikte sivil toplum kuruluşlarına kısıtlamalar* getirilmiş ve toplumun depolitize edilme süreci başlatılmıştır.

³⁵⁵ Ersin Kalaycıoğlu, "1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi, Neo-Patrimonyalizm ve İstikrar", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme, a.g.e.**, s. 391.

³⁵⁶ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev. Yavuz Alogan, Doruk Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 23.

³⁵⁷ Gürdal, vd., **a.g.e.**, s. 42.

* "Anayasanın 33. ve 34. maddeleri, izin almaksızın kullanılabileceği usulen yinelenen dernek kurma özgürlüğünü, önce "şekil şart ve usuller" ile daraltmakta, sonra da dernek faaliyetlerini fiilen yasaklamaktadır. Derneklerin faaliyeti, tüzük denetimi yoluyla hiçe indirilmekte; siyasi partiler, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile her türlü bağları yasaklanmaktadır..." Bkz. Taha Parla, **Türkiye'nin Siyasal Rejimi 1980-1989**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 61.

2.2.1.2.3. 1980 Sonrası Dönem’de Sivil Toplum

1980’li yıllar, tüm dünyada sivil toplum kuruluşlarının sayılarının ve etkinliklerinin hızla arttığı yıllar olmuştur. Bu süreçte küreselleşme olgusu ile birlikte ulus devletin yetkilerinin aşınması ve siyasal sistemin içine düştüğü temsil krizi karşısında STK’ların yeni katılım kanalları sunması belirleyici olmuştur. Ayrıca sosyalizmin çökmesi ile beraber Doğu Avrupa’daki devletlerin demokrasiye geçiş çabaları da STK’ların gündeme gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Tüm bu gelişmeler, Türkiye’de de izdüşümünü bulmuştur.

1980’li yıllarda iktidarı elinde bulunduran Anavatan Partisi’nin pazar merkezli liberal politikalarıyla sivil toplum canlanma sürecine girmiştir. Bu dönemde çevre, insan hakları, kadın hakları vb. konularda toplumsal hareketlere rastlanmaktadır. Bu hareketleri, örgütlenme biçimleri ve siyaset anlayışları açısından henüz hayli otoriter olan bir toplumdaki demokratik adalar olarak nitelemek mümkündür³⁵⁸. Sivil toplum çatısı altında örgütlenen bu hareketlerin, hedefleri doğrultusunda siyasal iktidarı etkileme girişimlerine tanık olunmuştur.

1980’li yıllar, Türkiye’de kentleşmenin hızla arttığı bir dönem olmuştur. Kentleşme ile birlikte okur yazarlık oranında da artış gözlenmiştir. Bireylerin bilinç düzeylerinin yükselmesi, beraberinde hak arama mücadelesini de getirmiş ve sivil toplum kuruluşlarına katılımı arttırmıştır.

1980’li yılların sonundan itibaren hızla yaygınlaşan yurttaş hareketleri ve sivil inisiyatifler, Türkiye’de sivil toplumun örgütlü bir toplum olarak nitelendirilmesine olanak tanımıştır. Bu yıllarda ortaya çıkan ve siyasal iktidarın meşruluğunu sorgulayan kültürel kimlik hareketleri de sivil toplum kapsamı altında değerlendirilmektedir³⁵⁹. Bu girişimler sayesinde toplumda tabu olarak nitelendirilen Kürtlük, Alevilik ve Bektaşilik gibi alt kimlikler kamusal alanda özne olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.

³⁵⁸ Heidi Wedel, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Sivil Toplumun Nüveleri: Demokratikleşmenin Taşıyıcısı mı Yeni Bir Seçkinler Örgütlenmesi mi?”, Çev. Erol Özbek, **Ortadoğu’da Sivil Toplumun Sorunları**, Der. Ferhad İbrahim ve Heidi Wedel, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 146.

³⁵⁹ Nebilay Erdoğan, **a.g.e.**, s. 104.

1993 yılında özel radyo ve televizyon kanalları ile ilgili yasağın kaldırılmasıyla birlikte, özel radyo ve televizyon kanallarının hızla yaygınlaştığı görülmektedir. Kamusal yaşam alanında yeni açılımlar sağlayan özel radyo ve televizyon kanallarındaki bu artışa paralel olarak sivil toplum alanında da hızlı bir gelişme yaşanmıştır. Bu yıllardan itibaren sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra vatandaş inisiyatifleri, platformlar vb. çok sayıda oluşuma rastlanmaktadır. Ayrıca 1995 yılında yapılan yasal bir düzenlemeyle 1982 Anayasası'nın siyasal partiler ile dernek, vakıf, sendika, oda vb. nitelikteki sivil toplum kuruluşları arasındaki her türlü organik bağı yasaklayan ilgili maddeleri kaldırılmıştır³⁶⁰. Avrupa Birliği'nin yönlendirmesi ile gerçekleşen bu önemli değişiklik de, sivil toplum kuruluşlarının sayılarının artmasında ve bu kuruluşların siyaset alanında daha etkin olmasında önemli bir rol oynamıştır.

1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Habitat II Konferansı, STK'ların gerek medyanın gerekse siyasetçilerin gündemine gelmesinde itici bir güç olmuştur. 1999 yılında Marmara'da meydana gelen depremlerde devletin yetersizliği karşısında STK'ların göstermiş olduğu özverili çalışmalar, bu kuruluşlara halkın gözünde olumlu bir bakış açısı kazandırmıştır.

1990'lı yıllar Türkiye'sinde devletin resmi ideolojisi, sivil toplumun bazı kesimleri tarafından bazı popüler semboller ve eylemler aracılığıyla kamusal alanda yeniden üretilmiştir. 28 Şubat süreci*, sivil toplum eksenli bir söylemin, devletin egemen ideolojisi adına kolaylıkla nasıl araçsallaştırılabileceğine iyi bir örnek niteliği taşımaktadır. Milli Güvenlik Kurulu, sonradan post-modern darbe olarak adlandırılan bu sürece meşruluk kazandırabilmek için, bu durumu sivil toplum kavramı içinde kurgulamaya çalışmıştır³⁶¹. Milli Güvenlik Kurulu'nun 28 Şubat 1997 tarihinde yayımladığı bildiriye takiben TÜRK-İŞ, TOBB, DİSK, TESK ve TİSK ortak bir bildiri

³⁶⁰ Ergun Özbudun, "Türkiye'de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon", **Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası, a.g.e.**, s. 114.

* 28 Şubat 1997 tarihindeki Milli Güvenlik Kurulu toplantısında radikal dinci faaliyetlere ilişkin Milli İstihbarat Teşkilatı'nın raporu ele alınmış ve toplantı sonucunda yayımlanan bildiri ile iktidarda bulunan Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi koalisyon ortaklığını sona ermiştir. Türk siyasal literatüründe bu olay, "post-modern askeri darbe" olarak nitelenmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özgür Gökmen, "28 Şubat : Bir Batılılaşma Restorasyonu mu?", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık**, Haz. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 347-350.

³⁶¹ Bayraktar, **a.g.e.**, ss. 20-22.

yayımlayarak Milli Güvenlik Kurulu'nun bildirisine tam destek verdiklerini belirtmişlerdir. Terminolojik olarak demokrasinin destekleyicisi olarak bilinen STK'ların, böylesi bir antidemokratik uygulamaya destek vermeleri, Türkiye'de STK'ların devlet karşısındaki araçsal konumlarına ve resmi söylemin STK'lar tarafından meşrulaştırılmasına örnek teşkil etmektedir.

Yaşanan askeri darbeler sonucunda hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı Türkiye'de sivil topluma adeta bir kurtarıcı gözüyle bakılmış ve demokrasi yönündeki beklentiler sivil toplum alanına yüklenmiştir. “Politik temsil krizinin çözülmesi, demokrasinin rehabilitasyonu, modernleşme projesinin revizyonu vb. talepleri karşısında politik toplumun (hem devletin hem de partilerin) güçlü umutlar verememesi, sivil toplumun/STK'ların bir “alternatif” olarak düşünülmesini getirmiştir”³⁶². Bunun sonucunda ise sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yönelik araçsal bir bakış açısı ortaya çıkmıştır.

Sivil toplum Türkiye'de siyasal sistemin demokratikleşmesini sağlayacak bir araç olarak algılanmaktadır. Oysa ki böyle bir misyon yüklemenin yerine sivil toplumu modern ve çağdaş bir devletin varlık nedeni, olmazsa olmaz koşulu olarak değerlendirmek gerekmektedir³⁶³. Sivil toplum, sadece demokratikleşmeye yaptığı katkı temelinde ele alındığında ve bu olguya aşırı bir söylemsel önem, siyasi ve ahlaki bir değer yüklenildiğinde sivil toplum-devlet ilişkisinde önemli sorunlar ortaya çıkabilmektedir³⁶⁴. Sivil toplum kuruluşları ancak demokratik rejimlerde varolabilen oluşumlardır. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi, 12 Mart 1971 Muhtırası ve 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi, Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının gelişim çizgisini olumsuz yönde etkilemiştir. Demokratik rejimin ürünleri olan sivil oluşumların, etkinliklerinde bu bilincin daha da gelişmesine yönelik çaba harcamaları gerekmektedir. Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının işleyişine bakıldığında, bu bilincin tam olarak yerleşmediği gözlenmektedir.

³⁶² Tanıl Bora ve Selda Çağlar, “Modernleşme ve Batılılaşmanın Bir Taşıyıcısı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3...**, a.g.e., s. 345.

³⁶³ Özüerman, a.g.e., s. 37.

³⁶⁴ Keyman, a.g.e., (12.04.2007).

Günümüzde Türkiye’de devletin, sivil toplumu kabul etmedeki isteksizliğinin halen sürdüğü görülmektedir. Sivil toplum alanına şüpheyile bakılmakta ve kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır. Bir ülkede sivil toplumun yeterince gelişmemesinin devletin otoriterliği ile ilintili olduğu gerçeği Türkiye örneğinde doğrulanmaktadır³⁶⁵. Devletin STK’larla olan ilişkisinde kabul sorunu, güven eksikliği ve iletişimsizlik mevcudiyetini korumaktadır³⁶⁶. Devletin STK’lara karşı ideolojik, finansal ve yasal olarak tarafsız yaklaşmaması, sivil toplum ve demokrasi arasındaki ilişkinin bozulmasına neden olmaktadır³⁶⁷. Bu bakış açısı devam ettiği sürece STK’ların bağımsız ve eleştirel bir şekilde faaliyetlerini sürdürmesi ve alternatif söylemler geliştirmesi olanaklı görülmemektedir.

Türkiye’de sivil toplumun hukuksal ve kurumsal formları, bizzat devletin kendisi tarafından, kendi ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulduğundan sivil toplum, devlet karşısında bir otonomiye sahip olamamıştır. Sonuçta ise toplumun taleplerinin devlete değil, devletin taleplerinin topluma taşındığı mutant bir yapı ortaya çıkmıştır³⁶⁸. Resmi ideolojisi ve bürokratik merkeziyetçi geleneğiyle devleti topluma önceleyen, bundan dolayı da demokratikliği biçimsellikten kurtulamayan bir toplum yapılanması Türkiye’de bugün halen varlığını korumaktadır. Bu nedenle sivil toplum da, demokrasiye paralel olarak biçimsellikten kurtulamamaktadır³⁶⁹. Bu gerçeklikte, resmi ideoloji ve merkeziyetçi geleneğin etkisinin yanı sıra bireylerin birer yurttaş olarak demokratik hak ve sorumluluklarının bilinciyle daha katılımcı bir demokrasi yönünde gösterecekleri çabaların yoksunluğu da önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum değişmediği sürece, sivil toplum kuruluşlarının kendilerinden beklenen demokratikleştirici fonksiyonu yerine getirmeleri mümkün gözükmemektedir.

³⁶⁵ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 343.

³⁶⁶ Yıldırım, **a.g.e.**, s.121.

³⁶⁷ Keyman, **a.g.e.**, (12.04.2007).

³⁶⁸ Serdar Tekin, “Sivil Toplumun Devletiyle Bölünmez Bütünlüğü” **Birikim**, Sayı 130, Şubat 2000, ss. 44-45.

³⁶⁹ M.Lütfullah Karaman, “Sivil Toplum-Siyasal Toplum İkilemi Ekseninde Cumhuriyet Türkiye’sine Bir Bakış”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, Haz. Nuri Bilgin, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997, s. 273.

Türkiye’deki STK’lar, genel bir çerçeve içinde değerlendirdiğinde, sayılarının* ve kapasitelerinin kendilerinden beklenenleri gerçekleştirecek seviyede olmadığı görülmektedir. Kısa bir geçmişe sahip oldukları için bir sivil toplum geleneğinin, kurallar sisteminin ve ilişkileri düzenleyen ahlaksal bir alt yapının yokluğu göze çarpmaktadır. Dar bir ilişki ağına sahip olan STK’lar, birbirleri ile ilişkilerinde eşgüdümüne önem vermemektedirler. Düzenli gelirleri ve maddi yeterlilikleri bulunmamaktadır ve çok azı dış dünyadaki STK’larla ilişki kurmaktadır³⁷⁰. Katılım ve bilgi eksikliği, eleman ve alt yapı yetersizliği, örgüt içi demokrasi eksikliği, ideolojik özelliklerin ön plana çıkması ve sınırlayıcı yasal düzenlemeler sivil toplum alanında öne çıkan diğer sorunları oluşturmaktadır³⁷¹. Ayrıca devlet ve devlet kurumlarıyla olan etkileşimlerinde birçok STK’nın bağımsızlıklarını kaybedici tahakküm ilişkisine girdiği gözlenmektedir. Bu veriler doğrultusunda, Türkiye’de sivil toplum alanında yaşanan sorunların giderilmesinde, STK’ların gerek iç işleyişlerinde gerekse devletle olan ilişkilerinde eleştirel niteliği ön plana çıkaran yapısal düzenlemelere gidilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik süreci, sivil toplum alanı için önemli açılımlar sunmaktadır. AB’ye uyum çerçevesinde, Türkiye’deki yasalarda değişikliklere gidilerek sivil toplum alanında daha demokratik ve özgürlükçü bir ortamın oluşması için çalışmalar yapılmaktadır. Buna paralel olarak sivil toplum kuruluşları da Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinde önemli roller üstlenmektedir. Bu noktada Türkiye’nin AB’ye üyelik süreci ve STK’lar arasında bir etkileşimden söz etmek mümkündür. “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü” başlıklı bir sonraki kısımda, bu etkileşim üzerinde durulacaktır.

* Türkiye’de günümüzde 79 bin dernek, 5 bin vakıf bulunmaktadır. Bu sayıya diğer sivil oluşumlar da eklendiğinde toplam STK sayısı 90 bin olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı’daki ülkeler ile kıyaslandığında bu sayının son derece yetersiz olduğu görülmektedir. Bkz. Sunay Demircan, “Avrupa Birliği ve Sivil Toplum”, <http://stgm.org.tr/docs/1123447916AvrupaBirligi.doc> , (23.10.2007).

³⁷⁰ Tekeli, **a.g.e.**, s. 17.

³⁷¹ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 257.

2.2.2. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Avrupa'da sivil toplumun gelişmesi, sanayi ötesi toplumların evrimi ile doğrudan bir ilişki içerisinde bulunmaktadır. Bunun nedenlerini iki noktada toplamak mümkündür. İlk neden, birey özgürlüğünü temel alan bugünkü toplumlarda, dayanışmanın giderek ortadan kalkması ve bu eksikliği gidermek için bireylerin ortaklıklar kurmaya başlamasıdır. İkinci neden olarak da temsili demokrasinin bugünkü toplumsal koşullara uymaması gösterilebilir³⁷². Tüm bu gelişmelerin sonucunda Avrupa'da sivil toplum bilinci yerleşmeye başlamış ve buna paralel olarak da sivil toplumun yansıması olan STK'lar yaygınlaşmıştır.

Avrupa'da STK'lar, toplumun küresel değişimlere uyum sağlamasında, farklı çıkar gruplarının görüşlerinin uzlaştırılmasında ve siyasal iktidarın yetersiz kaldığı noktalarda boşlukların doldurulmasında, kısacası demokratik ve şeffaf bir Avrupa toplumunun yaratılmasında son derece önemli rol oynamaktadırlar. AB, Avrupa'da sivil toplumun gelişmesini desteklemektedir. STK'lar, Sosyal Avrupa'nın inşası için AB kurumlarıyla işbirliği içinde çalışmaktadırlar. AB'nin kurucu antlaşmalarında düzenlemeler yapılarak Avrupa'nın bütünleşmesinde STK'ların da söz sahibi olmaları sağlanmıştır³⁷³. AB'yi oluşturan yasal belgelerin, politikaların ve kurumsal yapının tamamı olan Müktesebat'ta da, sosyal politika ve istihdam başlığı altında Birlik hükümlerinin uygulanması için gerekli unsurlar arasında STK'lara yer verilmiştir³⁷⁴. Gerek AB kurumlarının gerekse Birliğe üye ve aday ülkelerin, STK'larla olan ilişkilerini bu yasal düzenlemelerde kabul edildiği şekliyle yürütölmeleri öngörölmüştür.

Avrupa Birliği, sosyal devletin öngördüğü refah ve güvenliğin sürdürölebilmesi, AB kurumlarına olan güvenin geliştirilmesi ve genişleme sürecinde de rekabet gücü ve kurumların verimli işleyişinin korunabilmesi için halkın temsiliinin daha fazla olmasını

³⁷² Yerasimos, a.g.e., s. 13.

³⁷³ Sivil Toplum İşbaşında, a.g.e., ss. 6-7.

³⁷⁴ A.g.e., s.1.

istemektedir³⁷⁵. Bu nedenle AB, STK'ların Birliğin tüm kurumlarının karar alma mekanizmalarında etkili olmasını amaçlamaktadır. Bu temsiliyet sadece Komisyon için değil, Konsey, Avrupa Parlamentosu, Bölgeler Komitesi, Ekonomik ve Sosyal Komite için de geçerlidir. STK'lar, AB politikalarının oluşumuna uzmanlaştıkları alanlardaki görüşleriyle katkıda bulunmakta ve Avrupa nezdinde kamuoyu yaratarak Avrupa'nın bütünleşme sürecine destek sağlamaktadırlar³⁷⁶. Avrupa Birliği'nin hedeflediği bütünleşmiş bir Avrupa, esasen toplumların ve vatandaşların oluşturacağı ortak değerler sistemi üzerine inşa edilecektir. Bunun gerçekleşmesi için ise vatandaşların bu sürece katılımı gerekmektedir³⁷⁷. STK'ların bu noktada oynadığı rol oldukça önem taşımaktadır. STK'lar, vatandaşlık bilincinin gelişimine katkı sağlayarak fertlerin bu sürece aktif katılımında öncü bir rol üstlenmektedirler.

Avrupa Birliği'nde siyasal iktidarlar STK'ların gelişimini desteklemek için tedbirler almaktadırlar. AB üyesi tüm ülkelerde STK'ların oluşumunun kolay ve ucuz olması esastır; STK'lar vergiden muaf tutulmaktadır ve ülke dışındaki fonlardan STK'ların mali kaynak sağlamalarına izin verilmektedir. Bu ülkelerde STK'ların kapatılması oldukça zordur. Kapatılabilmeleri için ya kar amacı gütmeyen bir kuruluştan kar güden bir kuruluşa dönüşmeleri ya da üyelerinin bu kuruluşları para kazanma amacıyla kullanmaya başlamaları gerekmektedir³⁷⁸. Bu ülkelerde STK'ların kamu yönetimine katkıları ve eleştirileri, yönetim ilkesinin bir gereği olarak değerlendirilmektedir.

Avrupa Komisyonu, 25 Temmuz 2001 tarihinde Avrupa Yönetişimi başlığıyla yayımladığı Beyaz Kitap'ta, açık yönetim ilkesini benimsediğini belirtmiştir. Bu doğrultuda AB nezdinde politikalar şekillenmeden önce sivil topluma danışılması öngörülmüştür. Komisyon, sivil toplum kuruluşlarıyla daha yapılandırılmış, şeffaf bir

³⁷⁵ Meriç Özgüneş, "Türkiye'de STK'lar Alanında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK'lar", **AB Uyum Süreci ve STK'lar a.g.e.**, s. 40.

³⁷⁶ TOBB, "AB ile İlişkilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", <http://www.abm.tobb.org.tr/raporlar/yayinlar/AB%20ile%20iliskilerde%20STK'larin%20rolu%20calisma%20Grubu%20Raporu.doc>, (16.11.2007).

³⁷⁷ Oktay Durukanlı, **a.g.e.**, s. 197.

³⁷⁸ Niall Leonard, "STK-Devlet İlişkilerine Dünyadan Bakış", **Avrupa Birliği, Devlet ve STK'lar, a.g.e.**, ss. 41-42.

diyalog geliştirme niyetinde olduğunu beyan etmiştir. Bu sürecin başarı sağlayabilmesi için danışma ve diyalog mekanizmasının tüm katılımcılar tarafından benimsenmesi hedeflenmiştir³⁷⁹. Phillippe de Braconier'e göre Beyaz Kitap, Amsterdam Antlaşması'nda kabul edilen 'Komisyon'un yasa taslakları hazırlamadan önce sivil topluma danışmasını öngören hükmün' etkisini kısmen sınırlamaktadır. Braconier bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“AB sistemi temsili demokrasiden oluştuğundan, ilgili taraflarla yapılan danışmalar, demokratik meşruiyet içinde işlev gören yasama organlarının usullerini ve kararlarını hiçbir biçimde ikame edemezler, en çok bunları tamamlarlar. Karar sorumluluğu yalnızca Parlamentoya ve Konseye aittir”³⁸⁰.

Avrupa Birliği, sivil toplumun çeşitliliğini ve dinamikliğini sağlıklı bir demokrasinin göstergesi olarak kabul etmektedir. Bu nedenle, aday ülkelerde, üyeliğin önkoşulunu oluşturan Kopenhag Kriterleri'ne uyum çerçevesinde sivil toplumun gelişmesine büyük önem vermektedir³⁸¹. AB aday ülkelerde sivil toplumun gelişimi için gerekli kurumsal ve yasal düzenlemelerin yapılmasını şart koşturmaktadır. Aynı zamanda sağladığı fonlarla bu ülkelerde STK'ların gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Türkiye'de toplumun değişik kesimlerinin AB'ye yaklaşımı zaman içerisinde değişim göstermiştir. 1960'lı ve 70'li yıllarda Avrupa Birliği sadece liberal kesim tarafından savunulmuş; muhafazakar İslamcı kesimler ve anti-emperyalist devletçi kesimler, AB'ye karşı olumsuz bir tavır takınmışlardır. 1980 askeri darbesinin getirdiği baskı ortamı ve o dönemin iktidarı tarafından, sol tehlikeye karşı dinci kesimin kullanılması, aydın kesimin devletten uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu tarihten itibaren de liberal ve aydın kesim, demokratikleşmenin savunucusu olarak gördükleri AB ekseninde yer almışlardır. 28 Şubat 1997'de gerçekleştirilen Milli Güvenlik Kurulu'nun sonunda, siyasal İslam'ın iktidara gelmesine izin verilmeyeceğinin açıklanması üzerine, daha önce AB'ye karşı olan İslami kesim, hızla sivil toplum alanına yönelmiş ve varlıklarını sürdürebilmek için bir garanti olarak gördükleri AB'yi desteklemeye başlamışlardır. Bugün içinde AB'ye ret cephesinde geriye sadece devletçi

³⁷⁹ TOBB, “AB ile İlişkilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, **a.g.e.**, (16.11.2007).

³⁸⁰ Phillippe de Braconier, “Avrupa'da Sivil Toplum ve Avrupa kurumları ile İlişkileri”, <http://www.stgm.org.tr/docs/1123446598stgp-cso.pdf>, (07.09.2007).

³⁸¹ Dal, **a.g.e.**, (18.09.2006).

çağdaşlaşmaya bağlı kesim kalmıştır³⁸². Görüldüğü gibi zaman içerisinde toplumsal kesimlerin AB'ye olan yaklaşımlarında değişiklikler olmuştur. Buna karşın, devlet kurumları bazında her zaman batılılaşmanın bir uzantısı olarak görülen AB'den yana bir politika izlendiğini söylemek mümkündür. Başa gelen siyasal iktidarlar zaman zaman AB'nin Türkiye'ye karşı izlediği politikalara tepki gösterebilirler de, AB ile ilişkileri tümüyle kesmekten kaçınmışlardır. Benzer şekilde Türk ordusu da, Kıbrıs sorunu ve Kürt politikası konusunda AB'nin izlemiş olduğu politikayı onaylamamakla birlikte, batılılaşmanın bir uzantısı olarak gördüğü AB'ye genel anlamda karşı bir tavır takınmaktan uzak durmaktadır.

Avrupa Birliği'ne tam üyelik hedefi, Türkiye'nin bir devlet politikasıdır³⁸³. Avrupa Birliği'ne üye olmakla, üyelik sürecinin birbirinden ayrılması gerekmektedir. Üyelik süreci nihai anlamda Birliğe üye olma amacını taşımaktadır ama bu süreçte asıl önemli olan, üye olma koşullarının büyük ölçüde yerine getirilmesidir. Üye olma koşulları siyasal anlamda demokrasi ve insan haklarının, ekonomik anlamda da liberalizmin, devlet ve toplum bazında işler hale gelmesini öngörmektedir. AB'ye üyelik sürecine paralel olarak Kopenhag Kriterleri'nin yaşama geçirilmesiyle ve ceza hukuku, örgütlenme hakkı, bireysel özgürlüklerle ilgili müktesebat uyumunun sağlanmasıyla birlikte, Türkiye'de egemen olan, 'toplumun varoluşunu, devletin ilelebet varolmasının bir aracı olarak gören otoriter, devletçi ve merkezîyetçi kutsal devlet anlayışında' kırılmalar yaşanacaktır³⁸⁴. Bu anlamda Avrupa Birliği'ne üyelik süreci ile birlikte sosyal yaşamın her alanına sirayet eden merkezîyetçi siyasal kültürde demokratik açılımlar olacağı düşünülmektedir.

Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde yaşanan tartışmalar göstermektedir ki, bu süreç ile Türkiye'nin demokratikleşmesi arasında özdeşim kurulmaktadır. Devletin ve toplumun masaya yatırıldığı ve iç hesaplaşmada bulunduğu bu tartışmaların odak noktasını STK'lar oluşturmaktadır. Türkiye'nin AB müktesebatına uyumunun

³⁸² Yerasimos, **a.g.e.**, s. 21.

³⁸³ Taylan Koç, **Küreselleşme ve Türkiye Basınında Avrupa Birliği'ne Adaylık Süreci**, Naturel Yayınları, Ankara, 2004, s. 6.

³⁸⁴ Ahmet İnsel, "AB Süreci 'Otoriter Kutsal Devlet' Anlayışını Sarsacak" **Karizma**, Sayı 4, Ekim-Kasım-Aralık 2000, s. 52.

sağlanmasında öncülüğü STK'lar yapmaktadır³⁸⁵. STK'lar katılımcılık, sivillik ve şeffaflık gibi özellikleriyle AB normlarını topluma yayma ve politik toplumu bu normlar çerçevesinde denetleme şeklinde önemli bir misyon üstlenmektedirler. Dolayısıyla toplumun modernleştirilmesine katkı sağlamaktadırlar³⁸⁶. Bu açıdan değerlendirildiğinde AB'ye tam üyelik sürecinin sadece devletler bazında ilerleyen bir süreç olmadığı, toplumsal yaşamın yeniden yapılandığı bu süreçte STK'lara da önemli görevler düştüğü görülmektedir.

Avrupa Birliği, Türkiye'nin bugüne kadar üye olmuş olduğu, OECD, NATO vb. uluslararası örgütlerden çok farklı bir oluşumdur. Avrupa Birliği uluslararası değil, uluslarüstü bir mekanizmadır ve halkların birlikteliğini ifade etmektedir. Birliğe üyelik için tüm kriterlerin karşılanması yanı sıra Birliğin değerlerinin de özümsemişi gerekmektedir. Bunun için de halklara ve onların temsilcisi olan STK'lara büyük rol düşmektedir. Birliğe üyelik perspektifi, toplum içindeki kutuplaşmaların da azalmasını sağlayarak sivil toplumun gelişimine katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda Türkiye'deki ve Avrupa Birliği'ndeki STK'lar arasında işbirliğine yol açacaktır. Dolayısıyla STK'lar Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde anahtar bir rol üstlenmektedirler³⁸⁷. STK'ların bu sorumluluğun bilinci içerisinde hareket etmesi ve muadilleriyle işbirliği içerisinde bulunarak toplumu, bu değişim sürecine hazırlamaları önem taşımaktadır.

Başmüzakereci Ali Babacan da, müzakere sürecinde STK'ların hayati bir rol üstleneceğini belirtmektedir. Babacan'ın bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

“Avrupa Birliği'ne üyelik projesi, herhangi bir kesimin, herhangi bir kurumun, ya da belli kişilerin tekelinde olan bir proje değildir. Bu proje, bir Türkiye projesidir ve ülkemizde büyük bir kesim de bu projeye destek vermektedir...Burada da sivil toplum örgütlerimize büyük sorumluluk yüklenmektedir. Örgütlerimiz, temsil ettikleri kitlelerin çıkarları doğrultusunda müzakere çalışmalarına yön verecek, bizlere de yol gösterecektir”³⁸⁸.

³⁸⁵ Yerasimos, **a.g.e.**, s. 22.

³⁸⁶ Bora ve Çağlar, **a.g.e.**, ss. 340-341.

³⁸⁷ Yerasimos, **a.g.e.**, s. 23.

³⁸⁸ Hazine Müsteşarlığı, “Devlet Bakanı ve Başmüzakereci Sayın Ali Babacan'ın Sivil Toplum Zirvesi'nde Yaptığı Açış Konuşması”, http://www.hazine.gov.tr/GuncelDuvuru/AB_Siviltoplum_9eylul2005.pdf, (20.09.2007).

Türkiye'nin en önemli projesi olan Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde, devlet kurumları önemli roller üstlenmektedirler. Avrupa Birliği'nin organlarıyla diyalog içerisine girerek gerekli mevzuat değişikliklerini gerçekleştirmekte ve yapısal uyumu sağlamayı hedeflemektedirler. Ancak, aldığı bütün kararlarda sivil toplum kuruluşlarının görüş ve önerilerini dikkate alan Avrupa Birliği, aday ülkelerin Birliğe katılım sürecinde de, halkın katılımı prensibini esas tutmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin katılım sürecinde de STK'ların görüş ve önerilerinin dikkate alınmasına öncelik tanınmaktadır³⁸⁹. STK'lar, AB'ye üyelik sürecinde kendi ilgi alanına giren konularda projeler hazırlayıp uygulamaya koyarak özelde temsil ettikleri kitlelere genelde ise üyelik sürecine katkı sağlamaktadırlar.

Avrupa Birliği'ne üyelik süreci politik konuların haricinde, sağlık, eğitim, kültür, yerel yönetimler, çevre vb. konuları da kapsadığı için bu süreçte bunların da tartışılması gündeme gelecektir. Bu konuların tartışılabilir hale gelmesi, bireylerin de STK'lar içerisinde yer alarak bu sürece aktif katılımını teşvik edecektir. Dolayısıyla AB hedefi, Türkiye'deki sivil toplumun gelişimine katkı sağlayacaktır³⁹⁰. Bu konularda salt yasal düzenlemelerin yapılması yeterli değildir. Geniş çapta bir tartışma ve ulusal bazda bir uzlaşma gerekir³⁹¹. Uygulama aşamasında devletin ve STK'ların da işbirliği içerisinde eşgüdümlü bir şekilde çalışması önem taşımaktadır.

AB ile müzakere sürecinin kısa vadede başarılı bir şekilde tamamlanabilmesi için kapsamlı bir hazırlığın yapılması gerekmektedir. Bu süreçte devlet kurumları kadar sosyal taraflara, STK'lara, özel sektöre ve akademik çevrelere de önemli sorumluluklar düşmektedir³⁹². Sadece müktesebat uyumunda değil, AB'ye sunulacak belgelerin hazırlanmasında, siyasal ve ekonomik kriterlerin yerine getirilmesinde de STK'lar ile kamu kuruluşlarının beraber çalışması önemli faydalar sağlayacaktır³⁹³. Bunun için de, kamu kurum ve kuruluşlarında egemen olan bürokratik yönetim geleneğinin, STK'lar ile işbirliğine izin veren bir yapılanmaya kavuşması gerekmektedir.

³⁸⁹ TOBB, "AB ile İlişkilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", **a.g.e.**, (16.11.2007).

³⁹⁰ Yerasimos, **a.g.e.**, s. 22.

³⁹¹ **Sivil Toplum İşbaşında**, **a.g.e.**, s. 9.

³⁹² Nazlı Maç, "Avrupa Birliği Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları", www.kto.org.tr/dosya/rapor/absiviltoplum.pdf, (06.10.2007).

³⁹³ TOBB, "AB ile İlişkilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", **a.g.e.**, (16.11.2007).

Helsinki Zirvesi'nden sonra resmi olarak aday ülke statüsünü elde eden Türkiye'de sivil toplumun AB sürecine aktif katılımı daha da önem kazanmıştır. KOB'da kısa vadeli önceliklerden biri olarak dernek kurmaya, toplantı ve gösteri yapmaya ilişkin yasal garantilerin sağlanması ve sivil toplumun önündeki engellerin kaldırılarak gelişimin teşvik edilmesi önerilmiştir³⁹⁴. Buna istinaden KOB'a yanıt niteliğinde olan Ulusal Program'da, sivil toplumun gelişimi için alınacak önlemler sıralanmış ve bunun akabinde gerçekleştirilen uyum yasalarıyla da söz konusu değişiklikler hukuki zeminde yaşama geçirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde 200'ü aşkın STK bir araya gelerek, bu süreçte Türk sivil toplumunun kararlılığını göstermek amacıyla "Türkiye Platformu" adlı bir oluşum meydana getirmişlerdir. Bu oluşum Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) ile işbirliği içinde üç toplantı gerçekleştirmiştir. İlk olarak 5 Haziran 2002'de toplanan Platform, Türkiye'deki yetkililere Kopenhag Zirvesi öncesinde gerekli reformları gerçekleştirme uyarısında bulunarak, "Türkiye'nin yeri Avrupa'dır. Kaybedecek Zamanımız Yoktur" çağrısı yapmıştır. İkinci olarak 7 Ekim 2002'de yine İstanbul'da gerçekleştirilen toplantıda, Avrupa'ya seslenerek, "Türkiye kararlılığını kanıtladı. Şimdi sıra AB'de" mesajını vermiştir. Üçüncü olarak da, 27 Kasım 2002'de 220'den fazla Türk STK ile 100'ün üzerinde AB'li STK Brüksel'de bir araya gelerek "Türkiye'nin yeri Avrupa Birliği'dir. AB Kopenhag'da müzakereleri başlatma kararı alarak bu tarihi fırsatı kaçırmamalıdır" ortak çağrısında bulunmuşlardır³⁹⁵. STK'ların bir araya gelerek gerçekleştirdikleri tüm bu etkinlikler, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine vermiş oldukları önemin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

STK'lar, kendi ilgi alanına giren konularda etkinlikte bulunarak kamuoyunun da desteğini kazanmayı ve bu konudaki politikaları etkilemeyi amaçlamaktadırlar. Bunu basın açıklamaları, kampanyalar ve lobi faaliyetleri şeklinde doğrudan yapabildikleri gibi sürdürdükleri projeler vasıtasıyla dolaylı olarak da yapabilmektedirler. Söz konusu

³⁹⁴ Sivil Toplum İşbaşında, a.g.e., s. 1.

³⁹⁵ TOBB, "Avrupa Birliği ile İlişkiler Çerçevesinde TOBB Tarafından Gerçekleştirilen Çalışmalar ve TOBB EUROCHAMBRES İlişkileri", <http://www.tobb.org.tr/abm/raporlarvayinlar/tobb-ab.pdf>, (10. 12. 1007).

Avrupa Birliği olduğunda her STK'nın temel alması gereken şey, toplumsal düzeyde bütünleşmedir. Vatandaşlar için Avrupa Birliği'ne üyelik, devletlerarasında gerçekleştirilen bir ilişki olarak anlaşılmaktadır. Bu konuda STK'lara önemli görevler düşmektedir. İlk olarak, Türkiye'deki ve Avrupa'daki kurumların taraf olarak ortaklaşa bir yaklaşım oluşturmaları gerekmektedir. Bunun yanında Avrupa'daki benzer amaçlı STK'larla iletişime geçilerek ortak faaliyetlerde bulunulması ve etkinlikler düzenlenmesi önem taşımaktadır³⁹⁶. Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşmesindeki en önemli sorun, tüm bu sürecin vatandaşlar tarafından iyi bilinmemesinden kaynaklanmaktadır*. AB'ye uyum sürecinin gerçek anlamda sağlanması, vatandaşların bu sürece dahil olmasıyla gerçekleşecektir.

AB'ye üyelik süreci, Türkiye'de sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yeni bir bakışı zorunlu kılmaktadır**. Katılımcı toplumun bir gereği olan dernek ve vakıfların

³⁹⁶ Dal, a.g.e., (18.09.2006).

* AB Komisyonu tarafından hazırlanan Eurobarometre 63.4 adlı raporda, 2005 yazı itibarıyla Türk halkının AB ve AB'nin izlediği politikalar ile ilgili yaklaşımları Birliğe üye 25 ülkenin halklarının bu konudaki görüşleri ile karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. Araştırmaya katılan Türk vatandaşlarının yüzde 77'si kendilerinin AB konusunda bilgisiz olduklarını belirtmişlerdir. AB ile ilgili haber kaynakları arasında birinci sırada televizyonu göstermişlerdir. Televizyonun hemen ardından yüzde 42'lik bir oranla günlük gazeteleri göstermişlerdir. Katılımcıların yüzde 37'si basının AB hakkında oldukça fazla konuştuğunu ifade etmiştir. AB ile ilgili yayınlarının içeriği ile ilgili olarak da katılımcıların yüzde 38'i basının AB'ye çok olumlu yaklaştığını, yüzde 24'ü tarafsız olduğunu, yüzde 12'si ise çok olumsuz yaklaştığını belirtmiştir. Aynı araştırmanın sonuçlarına göre, AB'yi öncelikle ekonomik refah olarak gören katılımcıların yüzde 68'i AB'ye üye olmakla Türkiye'nin avantaj sağlayacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Eurobarometre 63.4: Avrupa Birliği'nde Kamuoyu Bahar 2005, "Ulusal Rapor Türkiye", http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb63/eb63_nat_tr.pdf, (14.02.2007).

** Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM), 7 Haziran 2006 tarihinde hedef gruplarındaki STK'lara "STK'lar olarak devletle ilişkilerinizde AB süreciyle birlikte ne gibi olumlu değişiklikler gözlüyorsunuz? Halen yaşanan sorunlar nedir?" sorularını yöneltmiştir. Yaklaşık 70 STK, soruya yanıt vererek süreçle ilgili düşüncelerini belirtmişlerdir. Olumlu yaklaşanlar özetle, AB'ye uyum yasalarıyla birlikte Dernekler Yasası'nın değiştiğini ve bu değişikliklerle birlikte derneklerin kuruluş ve işleyişinin kolaylaştığını, devletin ve STK'ların birbirine karşı duruşunun yumuşadığını, demokratik katılım açısından STK'ların görüşlerinin sorulduğu, temsilci istendiğini, AB projelerini yürüten kamu kurumları ile ilişkilerde bürokratik engellerin azalmaya başladığını, kamu kurumları ile STK'ların ortak projeler geliştirerek birbirlerini tanımaya başladıklarını belirtmişlerdir. Buna karşın hala sorunlar olduğunu belirtenler buna gerekçe olarak ise devletin hala sivilleşmenin önündeki en büyük engel olmasını, bürokratik sıkıntıların hala devam etmesini, kamu kurumlarının STK'larla yetki paylaşımına sıcak bakmamasını, devletin kendi eliyle STK'lar yaratmasını ve bazı STK'lara daha ayrıcalıklı yaklaşmasını, STK çalışanlarının ciddiye alınmamasını, AB hibelerinin duyurularının yeterince yapılmamasını, sürecin dışarıdan dayatılmasıyla tamamen fonlara yönelik eylemsiz örgütlenmelerin oluşmasını göstermektedirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. STGM, "AB ile İlişki Sonucunda STK'larda Ne Değişti?", <http://www.stgm.org.tr/docs/1157636081devlet-stk%20iliskileri%20sorular%20cevaplar.doc>, (05.06.2007).

daha özgür bir ortamda faaliyetlerini yerine getirebilmesi için Avrupa Birliği'nde geçerli olan anlayışın Türkiye'de de yerleşmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Avrupa ile bütünleşme, gerçekleşmesi zor olan bir hayalden ibaret kalacaktır³⁹⁷. Dernek ve vakıfların daha demokratik bir ortamda özgürce faaliyette bulunabilmeleri için AB'de geçerli olan yasal mevzuatın Türk hukukuna aynen aktarılması yeterli değildir. Nitekim uyum yasaları ile birlikte dernek ve vakıflar konusunda olumlu olarak değerlendirilecek önemli değişiklikler yapılmıştır; ancak yapılan bu yasal değişikliklerin uygulamaya da geçirilmesi gerekmektedir. Faaliyetlerini sürdürürken bu kuruluşların bürokratik engellerle karşılaşmaması önemlidir.

Türkiye'deki STK yapılanmasının AB modeline göre yeniden şekillendirilmesinin yanı sıra kamu kuruluşlarının karar alma mekanizmalarına daha fazla dahil edilmeleri gerekmektedir. STK'ların da kamu birimleri ile yapıcı ilişki içinde olmaları, kapasitelerini geliştirerek yönetimden kaynaklanan sorunları gidermeleri ve daha bilinçli ve donanımlı olarak uluslararası alanda Türkiye'yi temsil etmeleri önem taşımaktadır³⁹⁸. STK'ların AB'ye üye ve aday ülkelerdeki STK'larla işbirliği içinde bulunmalarının önündeki engeller kaldırılmalı ve ortak projeler geliştirmeleri teşvik edilmelidir. İyi yönetim kavramı, STK'ların AB sürecinin uygulama, izleme ve değerlendirmesine katılımıyla yaşama geçirilmelidir³⁹⁹. Bu sayede, STK'ların sürece aktif katılımları ve fayda sağlamaları mümkün hale gelecektir.

AB'ye üyelik sürecinde Türkiye'deki STK'lara birçok önemli görev düşmektedir. STK'ların öncelikle kendi alanlarında AB'deki ve Türkiye'deki mevzuata hakim olmaları gerekmektedir. Bu konuda ciddi bilgi eksiklikleri olduğu görülmektedir. STK'lar, ilgili bakanlıklarla, kamu kurumlarıyla ve AB'deki muadilleriyle işbirliği ve koordinasyon içinde olmalıdır. Ayrıca, temsil ettikleri kitleleri, tüm bu süreç boyunca detaylı bir şekilde bilgilendirmeli, değişim sürecinin yansımalarına hazırlamalı ve bu kitlelerin görüş ve beklentilerini rasyonel bir şekilde sürece yansıtmalıdır. Müzakere pozisyonlarının belirlendiği çalışma gruplarında aktif bir şekilde çalışmalıdırlar.

³⁹⁷ Dal, **a.g.e.**, (18.09.2006)

³⁹⁸ TOBB, "AB ile İlişkilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", **a.g.e.**, (16.11.2007).

³⁹⁹ "Sonuç Bildirgesi", **Avrupa Birliği, Devlet ve STK'lar**, **a.g.e.**, s. 204.

Yurtiçindeki bu faaliyetlerinin yanı sıra yurtdışında da etkinlikte bulunmaları gerekmektedir. Çünkü son aşamada Türkiye'nin üyeliğinin gerçekleşmesi için tüm AB ülkelerinin onay vermesi gerekmektedir. Bunun için de referandumlarla halkın görüşleri alınacaktır. Bu nedenle STK'lar, AB'deki muadilleriyle ortak projeler geliştirerek AB toplumlarını Türkiye'nin üyeliğine hazırlamalıdır.⁴⁰⁰. Ayrıca AB nezdinde Türkiye ile ilgili alınacak kararların Türkiye'nin lehine bir şekilde gerçekleşmesi için lobi faaliyetinde ve temaslarda bulunmaları da önemlidir.

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini esas alarak kurulan ilk dernek, 1965 yılında kurulmuş olan İktisadi Kalkınma Vakfı'dır. 1987 yılında Türkiye-Avrupa Birliği Derneği, 2000 yılında ise Türkiye-Avrupa Vakfı kurulmuştur. Avrupa Birliği'ne üyelik süreci Türkiye'de yaşamın her alanını ilgilendiren bir dönüşüm projesi olduğu için bu kuruluşların haricinde de birçok STK, kuruluş amaçları arasında doğrudan Avrupa Birliği ile ilişkileri temel almamakla birlikte, Türkiye'nin batılılaşma sürecinin en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilen ve yıllardan beri Türkiye'nin gündeminde öncelikli sıralarda yer işgal eden Avrupa Birliği konusunda görüş beyan etmekte ve etkinlikte bulunmaktadır. Bunlar arasında, kendilerini STK olarak nitelemekle birlikte yapılanma ve işleyiş açısından değerlendirildiğinde özel sektörü temsil eden pek çok kuruluş da yer almaktadır. STK'ların AB konusunda yoğun bir şekilde faaliyette bulunmalarında, Türkiye'nin modernleşme sürecinde önemli bir aşama olarak değerlendirilen üyelik sürecine katkıda bulunma isteklerinin yanı sıra AB'nin STK'lara yönelik sağlamış olduğu geniş maddi imkanlardan yararlanma isteklerinin de rol oynadığı düşünülmektedir.

Avrupa Birliği'ne katılım öncesi süreçte Birliğin fonları ve programları aday ülkelerdeki STK'lar için büyük önem taşımaktadır. STK'ların bu kaynaklara ulaşabilmesi için diğer STK'larla eşgüdüm içinde bulunmaları ve deneyimlerini paylaşmaları gerekmektedir⁴⁰¹. Ayrıca, STK'ların geliştirecekleri projeler ve bu projelerin uygulanabilirliği de AB yardımlarını edinebilmelerinde belirleyici olmaktadır.

⁴⁰⁰ Maç, **a.g.e.**, (06.10.2007).

⁴⁰¹ Dal, **a.g.e.**, (18.09.2006).

Avrupa Birliği özellikle 1993 yılından bu yana Komisyon aracılığıyla Türkiye'deki STK'ların demokratikleşme ve insan hakları konularında geliştirdikleri projeler için mali yardım sağlamaktadır. Başlangıçta Komisyon, projeler bazında kısa vadeli, cesaretlendirici nitelikte hibeler sağlamıştır. İlk zamanlar daha çok demokratikleşme ve insan hakları alanında araştırma, yayın, eğitim ve sempozyum şeklinde gerçekleştirilen projeler, zamanla çok farklı alanlarda yürütülmeye başlamış ve daha nitelikli, fonksiyonel bir hale dönüşmüştür⁴⁰². STK'lar hazırlamış oldukları bu proje teklifleriyle, Avrupa Komisyon'un hibe ve fon desteği sağlayan değişik programlarına başvuruda bulunmaktadır.

Avrupa Birliği'nin STK'lara mali destek sağlayan programlarının başında Birliğin, Akdeniz ülkelerini tek bir şemsiye altında toplayan MEDA programı gelmektedir. Türkiye bu programdan 1995 yılından bu yana yararlanmaktadır. Türkiye'deki birçok STK, MEDA I, MEDAII ve MEDA Demokrasi Programları kapsamında geliştirdikleri projelerle Avrupa Birliği'nden finansman desteği elde etmiştir⁴⁰³. Ayrıca STK'lar, Birliğin eğitim alanında işbirliğini geliştirmek için oluşturduğu Socrates, Youth, Leonardo da Vinci ve Jean Monnet programlarından da 2004 yılından bu yana yoğun bir şekilde yararlanmaktadır⁴⁰⁴. Tüm bu programlar aracılığıyla aday ülkelerin ekonomi, kültür, sanat, eğitim vb. birçok alanda desteklenerek Birlik üyesi ülkelerle uyumlarının sağlanması hedeflenmektedir.

Türkiye'nin 1999 yılında Helsinki Zirve'sinde resmi adaylık statüsünü elde etmesiyle birlikte, Birlik ve Türkiye arasındaki mali işbirliği, katılım öncesi çerçeve içerisine dahil edilmiştir. Yasal ve kurumsal düzenlemeleri hayata geçirebilmesi için Türkiye'ye yıllık 177 milyon Avro tutarında bir meblağ ayrılmıştır. Yardımların gecikmesini engellemek amacıyla AB projelerinin yönetilmesi, başlangıçta Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliğine ve 2003 yılından itibaren de Türkiye'nin Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS)'ne devredilmiştir⁴⁰⁵. AB Komisyonu tarafından

⁴⁰² **Sivil Toplum İşbaşında, a.g.e.**, s. 11.

⁴⁰³ **A.g.e.**, s. 6.

⁴⁰⁴ STGM, "AB ve Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyalogu", <http://www.stgm.org.docs/118355448civildialogue-tr.doc>, (11.09.2007).

⁴⁰⁵ Palabıyık ve Yıldız, **a.g.e.**, ss. 100-101.

STK'ların geliştirdikleri projelere sağlanan mali desteğin yanı sıra Türkiye-AB mali işbirliği çerçevesinde ABGS tarafından sürdürülen programlama faaliyetleri dahilinde kamu sektörü ile STK'ların işbirliğini geliştirmeye yönelik projeler de Birlik tarafından finanse edilmektedir⁴⁰⁶. 2000 yılında kurulan ABGS, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyumunun sağlanmasında ve müktesebatların başarılı bir şekilde tamamlanması sürecinde yoğun bir şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Avrupa Birliği Komisyonu, STK'ların güçlenerek demokratikleşme sürecinde daha etkin rol oynayabilmeleri için 2001 yılında Sivil Toplum Geliştirme Programı (STGP) adında bir uygulama başlatmıştır. Programın amacı proje tasarlama ve uygulama, işbirliği, fon arttırma ve iletişim gibi birçok alanda sivil toplum kuruluşlarının kapasitesini arttırmak ve vatandaşların inisiyatif ve diyalogları için kapasite imkanını geliştirmektir⁴⁰⁷. Tüm aday ülkelerde uygulanan programın içeriğinde yerel sivil girişimlerin, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, ticaret odalarının ve sendikaların kapasitelerinin arttırılması ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki sivil diyalogun geliştirilmesi gibi farklı hedefler bulunmaktadır. Programın yerel girişimler ve Türk-Yunan diyalogu bölümlerini yürütmek için 2002 yılında Sivil Toplum Destek Ekibi oluşturulmuştur. Ekip, program kapsamında 13 ilde 750 STK'ya proje hazırlama ve iletişim kursları vermektedir⁴⁰⁸. STK'lar proje hazırlama ve uygulama konularında işbirliğinin yetersizliği, iletişimsizlik, güven eksikliği, profesyonel alışkanlıklarının azlığı ve yetişmiş personel gücünün olmayışı gibi nedenlerle yetersiz kalmaktadır⁴⁰⁹. Bu program aracılığıyla STK'ların proje hazırlama konusunda bilgilendirilmesi ve bu konudaki yetersizliklerinin giderilmesi hedeflenmiştir.

Avrupa Komisyonu, 29 Haziran 2005 tarihinde “AB ve Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyalogu” adlı bir tebliğ hazırlayarak Birlik ve aday ülkeler arasındaki

⁴⁰⁶ Ege Erkoçak, **a.g.e.**, s. 46.

⁴⁰⁷ Paul Kubicek, “The European Union and Grassroots Democratization in Turkey”, **Turkish Studies**, Vol. 6., No. 3. September 2005, s. 368.

⁴⁰⁸ Demircan, **a.g.e.**, (23.10.07).

⁴⁰⁹ Nigar Diba Göksel, Rana Birden Güneş, “The Role of NGOs in the European Integration Proces: The Turkish Experience”, *South European Society and Politics*, Vol. 10, No.1, s. 67'den Aktaran Zuhul Ünalp Çeper, “AB Sivil Toplum Diyalogu ve Türkiye: Demokratikleşme Bağlamında Sorunlar ve Beklentiler”, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=106>, (06.08.2007).

diyalogun daha da güçlendirilmesi için stratejiler belirlemiştir. Bu strateji dahilinde, Birlik ve aday ülkeler arasındaki farklı kültürlerin, siyasal ve ekonomik sistemlerin yakınlaştırılması ve Birliğe üyelik ile oluşabilecek fırsatların ve zorlukların tespit edilmesi amaçlanmıştır⁴¹⁰. Sivil toplum diyalogunun hedeflerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- “-Üye ve aday ülkelerdeki sivil toplumun bütün kesimleri arasında temasları ve karşılıklı tecrübe alışverişini güçlendirmek.
- Kültür ve tarih de dahil olmak üzere, Avrupa Birliği içinde bir aday ülke hakkında daha iyi bilginin ve anlayışın oluşmasını sağlamak, böylece gelecekte genişlemeyle birlikte ortaya çıkacak fırsatlar ve zorluklar konusundaki bilinci arttırmak.
- Avrupa Birliği’nin üzerine inşa edildiği değerler, işleyişi ve politikaları da dahil olmak üzere, aday ülkelerde Avrupa Birliği hakkında daha iyi bilginin ve anlayışın oluşmasını sağlamak”⁴¹¹.

Komisyon, sivil toplum diyalogu için öngörülen faaliyetleri finansal açıdan desteklemek amacıyla katılım öncesi mali destek planlama belgesinin siyasi ve kültürel diyalog başlığı altında yer alan faaliyetlerdeki katkı payını arttırmıştır⁴¹². Türkiye için hazırlanan 2006 Birleşme Öncesi Yardım Programı dahilinde, “Avrupa Birliği ve Türkiye Arasındaki Sivil Toplum Diyalogunun Geliştirilmesi” başlıklı bir proje tasarlanmıştır. Proje kapsamında kentler ve belediyeler, meslek örgütleri, üniversiteler ve diyalog için gençlik girişimleri arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla 19.3 milyon Avro tutarında dört hibe programı öngörülmüştür⁴¹³.

Avrupa Birliği tarafından STK'lara yönelik olarak yapılan yardımlar bazı eleştirileri de beraberinde getirmektedir. Bu yardımlarda, belirli etnik ve dinsel kimlikleri ön plana çıkan STK'ların gözetildiği ileri sürülmektedir⁴¹⁴. AB'nin emperyalizme bağımlı ülkelerde Avrupa sermayesinin çıkarlarını savunmak için

⁴¹⁰ ABGS, “Avrupa Birliği ve Türkiye Arasındaki Sivil Toplum Diyalogunun Geliştirilmesi Hibe Programı”, <http://www.eu.turkey.org.tr/index.php?p=5966&1=1>, (03.09.2007).

⁴¹¹ STGM, “AB ve Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyalogu”, **a.g.e.**, (11.09.2007).

⁴¹² **A.g.e.**, (11.09.2007).

⁴¹³ ABGS, “Avrupa Birliği ve Türkiye Arasındaki Sivil Toplum Diyalogunun Geliştirilmesi Hibe Programı”, **a.g.e.**, (03.09.2007).

⁴¹⁴ Önder Kutlu ve Sefa Usta, “AB Yolundaki Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlete Güven Tesisindeki Rolü”, **II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı: Küresel Eşitlik**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi, İdari Bilimler Fakültesi, 15-16 Ekim 2005, s. 206.

oluşturulduğu⁴¹⁵ ve egemenliğini tüm dünyaya yaymak için STK'ları kullandığı savunulmaktadır. AB, dünyanın bir bölümündeki tekелci sermayenin, kapitalizmin ulaştığı noktaya verdiği bir yanıt olarak nitelenmekte⁴¹⁶ ve AB üyesi olduğu takdirde Türkiye'nin de Avrupa emperyalizminin bir aracı durumuna geleceği ileri sürülmektedir⁴¹⁷. AB'nin Türkiye'deki STK'lara mali destek sağlamasını rüşvet olarak değerlendiren Erol Manisalı'ya göre AB'nin amacı, "Türkiye'nin AB'ye tek taraflı bağlanmasının alt yapısını hazırlamak tır"⁴¹⁸. Bu süreçte STK'lar da Batı'lı bir modelin Türkiye'de acenteliğini yapan, toplumun organik temsilciliğinden uzak, seçkinci yapılar olmakla eleştirilmektedir⁴¹⁹. Birçok STK'nın sırf Birlik tarafından sağlanan fonlardan yararlanmak maksadıyla kurulduğu ve Birlik tarafından sağlanan bu yardımlarla STK'ların AB'nin misyonerleri haline geldiği yönünde eleştiriler de bulunmaktadır. Tüm bu eleştirilere rağmen STK'lar, AB fonlarından yararlanmaya giderek yaygınlaşan bir şekilde devam etmektedirler.

Buraya kadar anlatılanlardan da görüldüğü gibi, nedenleri ve gerekçeleri tartışılmakla birlikte Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde STK'lar aktif olarak rol üstlenmektedirler. STK'ların bu süreçte oynadığı rolü daha iyi değerlendirebilmek için tezin araştırma kısmını oluşturan bir sonraki bölümde, STK'ların, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği ile ilgili söylemleri ve bu söylemlere dayanak teşkil eden argümanları incelenecektir. Aynı zamanda Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin Türk basınındaki temsili analiz edilecektir.

⁴¹⁵ Kemal Ülker, **Avrupa Birliği: Ezilenlerin Afyonu: AB'ye Hayır**, Ütopya Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 35.

⁴¹⁶ Engin Erkiner, **Avrupa Birliği ve Türkiye Soldan Bir Bakış**, Özgür Üniversite Kitaplığı, Öteki Matbaası, Ankara, 1999, s. 130.

⁴¹⁷ Suat İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır:2**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002, s. 67.

⁴¹⁸ Erol Manisalı, **Türkiye ve Küreselleşme**, Derin Yayınları, İstanbul, 2000, s. 191.

⁴¹⁹ A. Ömer Türkeş, "STK'lar ya da sanal toplum kuruluşları", **Birikim**, Sayı 130, Şubat 2000, s. 49.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE ÜYELİK SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM SÖYLEMİ VE AVRUPA BİRLİĞİ’NE ÜYELİK SÜRECİNİN TÜRK BASININDAKİ TEMSİLİ

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu 1923 yılından itibaren resmi ideoloji olarak Kemalizm benimsenmiştir. Günümüzde ve geçmişte Türkiye’de yaşanan her siyasal uygulamanın temelinde yatan ideoloji olan Kemalizm ya da resmi ideoloji, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin yapılanmasındaki tüm kural ve ilkeleri, yasaları ve uygulamaları belirleyen tek etkin düşüncedir⁴²⁰. Atatürk’ün kurucusu olduğu Cumhuriyet Halk Partisi’nin temel ilkeleri olan ‘cumhuriyetçilik, devletçilik, halkçılık, milliyetçilik, devrimcilik ve laiklik’ tarafından şekillenen Kemalizm, özünde batılılaşmayı içermektedir⁴²¹. Kemalizm’in öngördüğü şekliyle Türkiye’nin muasır medeniyetler arasında yerini almasını amaçlayan batılılaşma sürecinin, günümüzdeki uzantısını ise Avrupa Birliği’ne üyelik hedefi oluşturmaktadır.

Avrupa Birliği’ne üyelik konusunda Türkiye’nin geçmişten günümüze izlemiş olduğu politikaları temel alarak Birliğe üyeliğin Türkiye Cumhuriyeti’nin bir devlet politikası olduğunu söylemek mümkün olmakla birlikte, bu konuda homojen bir resmi söylemin olmadığı; siyasi, iktisadi, kültürel ve askeri seçkinler nezdinde farklı fraksiyonlar bulunduğu altını çizmek gerekmektedir. “Ulusalcı” ve “liberal” olarak iki başlık altında toplayabileceğimiz bu görüşlerin her ikisi de, özü itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi ideolojisinden beslenmektedir. Kemalizm’in devletçilik ilkesinden şekillenen ve özellikle askeri seçkinlerle siyasi seçkinlerin bir bölümünde hakim olan ulusalcı görüş, tam olarak Avrupa Birliği’ne karşı bir tavır takınmaktan ziyade, emperyalizmin bir uzantısı olarak nitelediği Avrupa Birliği’nin, Türkiye’nin ulus-devlet yapısına zarar vereceğini savlamakta ve üyelik koşullarının Türkiye’nin aleyhine gerçekleşmemesi durumunda Birliğe üyeliği savunmaktadır. Buna karşın,

⁴²⁰ Mustafa Yelkenli, **Resmi İdeoloji ve Türkiye**, Siyah Beyaz Yayınları, İstanbul, 2007, s. 12.

⁴²¹ Mine Gencil Bek, “Medya ve Avrupa Birliği’nin Temsili: Türkiye’nin AB Adaylığının Basındaki Sunumunun Analizi”, **Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi**, Der. Çiler Dursun, Elips Kitap, Ankara, 2004, ss. 241-242.

Kemalist ideolojinin batılılaşma hedefinden beslenen ve istisnalar olmakla birlikte genel olarak siyasi, iktisadi ve kültürel seçkinlerde egemen olduğu söylenilebilen liberal görüş ise, Avrupa Birliği’ni Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan bu yana izlediği batılılaşma politikasının somut bir ifadesi olarak görmekte ve Türkiye’nin siyasi ve ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacağı öngörüsüyle AB üyeliğini savunmaktadır.

Avrupa Birliği’ne üyelik süreci Türkiye’deki sivil toplum anlayışını da tartışmaya açmaktadır. Türkiye’deki modernleştirici devlet geleneği, ideolojik bir dünya kurgulaması içinde alternatif meşruiyet zeminlerinin reddi üzerine kurulmuştur. Resmi ideoloji dışında alternatif çözümlemelere müsaade edilmemesi, siyasi iktidarın ve toplumsal rızanın monist bir örgütlenme içinde bütünleştiğini göstermektedir. Bu anlayışın bir sonucu olarak Türkiye’de sivil toplum kuruluşları, siyasi iktidarların ideolojik belirleyiciliklerinin müsaadesi oranında meşruiyetlerini elde etmekte ve resmi ideoloji içerisinde kalan bağımlılık araçları olarak, plüralist bir toplumsal katılımdan ziyade monist bir siyasi mobilizasyonu temsil etmektedirler⁴²². Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde yaşanan sosyal ve kültürel dönüşüm, Türk modernleşme geleneğine sirayet eden toplum mühendisliği anlayışının, toplumu yukarıdan aşağı değiştirmeyi öngören pratiğinin devamlılığının sorgulanması ve bu süreçte devlet-sivil toplum ilişkisinin aldığı yeni görünümün değerlendirilmesi açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde sivil toplum alanında önemli değişiklikler yaşandığı gözlenmektedir. Avrupa Birliği’ne uyum çerçevesinde çıkartılan yasal düzenlemeler, bu değişimin somut bir örneğini oluşturmaktadır. Devletin, sivil toplum alanına tanıdığı olduğu bu görece özerklik, yönetim geleneğindeki bir paradigma değişikliğinin ya da toplumsal tabandan kaynaklanan sivil bir hareketlenmenin sonucunda gerçekleşmemiştir. Bu süreçte Avrupa Birliği’nin, aday ülkelerde sivil toplumun gelişimini sağlayacak tedbirlerin alınmasını ön şart olarak koşması belirleyici olmaktadır. Bu nedenle de sivil toplum kuruluşlarının yaygınlaşmasını sağlayan ve özgürlüklerini arttıran yasal değişikliklerin gerçekleştirilmiş olmasına karşın, uygulama

⁴²² Çetin, **a.g.e.**, s. 269.

aşamasında devletin bu kuruluşlara yönelik şüpheci bakış açısının devam ettiği bilinmektedir. Bu şüpheci bakış açısı, devletin sivil toplum alanını kontrol altına alma girişimlerini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim Türkiye’de devletin, kendi görüşünü destekleyen sivil toplum kuruluşlarına ayrıcalıklı yaklaşarak maddi yardımlarda bulunduğu ve kamuya yararlı dernek statüsü gibi payelerle ödüllendirdiği ya da bizzat kendi eliyle sivil toplum alanında örgütler oluşturduğu görülmektedir. Tüm bu gelişmelerin, Türkiye’de sivil toplum alanının devletten tam olarak ayrışmasına ve devletin resmi ideolojisi karşısında alternatif söylemler oluşturmaya engel oluşturduğu düşünülmektedir. Bu bakış açısı, çalışmanın çıkış noktasına ışık tutmaktadır.

Tanzimat’tan bugüne dek devam eden batılılaşma çabalarının en somut göstergesini ve Türk siyasetinin en önemli gündemlerinden birini oluşturan Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliği konusu, çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle araştırma bölümünde, Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği konusunda, egemen resmi söylem karşısında sivil toplum söyleminin eleştirel bir bakış açısı çerçevesinde ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmada sivil toplum söyleminin, egemen resmi söylemin ulusalcı ve liberal boyutlarından farklılaşmadığı iddia edilmektedir. Bu iddiadan yola çıkılarak, araştırmanın hipotezi şu şekilde belirlenmiştir: “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde sivil toplum söylemi, varolan egemen ideolojik söylemin çerçevesi içinde kalmaktadır”. Çalışmanın kuramsal dayanağını ise, Gramsci’nin hegemonya kuramı oluşturmaktadır. Kuramsal bölümde de belirtildiği üzere, hegemonya, Gramsci’nin liberal rejimlerde devletin rıza üretimi yoluyla zora dayanmayan yönetim anlayışını açıklamada kullandığı analitik bir kavramdır. Gramsci, devletin dernek, vakıf, sendika, kitle iletişim araçları vb. kuruluşlardan oluşan sivil toplum aracılığıyla hegemonyayı sağladığını ve böylece egemen ideolojinin meşrulaştırılarak geniş toplumsal kesimler tarafından içselleştirildiğini belirtmektedir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları, kültürel alanda egemen ideolojiyi yeniden üreterek toplumsal düzeyde uzlaşmayı sağlayan ideolojik araçlar olarak kabul edilmektedir.

Gramsci, egemen ideolojinin doğrudan yönetici sınıftan kaynaklanmadığını, egemen ideolojinin şekillenmesinde yönetici bloğunun bölümleri arasındaki güç

ilişkilerinin ve çatışmaların çelişkili ve karmaşık sonuçlarının belirleyici olduğunu belirtmektedir⁴²³. Bu araştırmada da, Avrupa Birliği konusunda egemen ideolojik söylem içinde çatışmalar olduğu; resmi söylemin siyasi, iktisadi, askeri ve kültürel eliti temsil eden yönetici sınıfın ulusalcı ve liberal bakış açıları çerçevesinde şekillendiği iddia edilmektedir.

Gramsci'nin sivil toplum ve devlet arasında kurduğu ilişkiyi tarihsel blok kavramı* aracılığıyla hegemonya kavramına bağlaması, kuramsal modelinin temelini oluşturmaktadır⁴²⁴. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideolojisi ve batılılaşma ideası, Türk modernleşmesini hazırlayan seçkin zihniyetin toplumsal taşıyıcısı olan tarihsel blok tarafından şekillendirilmiştir. Aydın, bürokrasi ve ordudan oluşan tarihsel blok, bu ideolojinin devamı için gerekli düzeni de hazırlamıştır. Bu çerçevede batılılaşma, kültürel bir proje olarak tasarlanan modernleşmeyi meşrulaştırıcı bir araç olarak sunulmuştur⁴²⁵. Avrupa Birliği üzerine yaşanan tartışmalar, bu determinist ideolojinin günümüzde de devam ettiğini göstermektedir.

Avrupa Birliği konusunda yaşanan bu tartışmalara farklı bir bakış açısı sağlamak üzere bu konudaki sivil toplum söylemini ve Avrupa Birliği'nin Türk basınındaki temsilini incelemeyi amaçlayan bu araştırma iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım, Avrupa Birliği konusunda sivil toplumdaki söylemsel çeşitliliği en iyi yansıttığı düşünülen dört sivil toplum kuruluşunun üst düzey yöneticileriyle gerçekleştirilen yapılandırılmış görüşmelerden oluşmaktadır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemiyle çözümlenecektir. İkinci kısımda ise, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin Türk basınındaki temsili incelenecektir. Bu çerçevede Türk basınına temsilen seçilmiş üç gazetede, 1990'dan günümüze dek olan dönemde Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerindeki önemli zirvelerle ilgili haberler, eleştirel söylem

⁴²³ S. Hall, B. Lumley ve G. McLennan, "Politics and Ideology: Gramsci", On Ideology, Der. CCCS, Hutchinson, Londra, 1978, ss. 45-76'dan Aktaran Çiler Dursun, **TV Haberlerinde İdeoloji**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 32.

* Tarihsel blok kavramı, "belli bir toplumsal momentte, maddi toplumsal pratikler (altyapı) ile çok sayıda olası ideolojik formlar arasından siyasal/ideolojik mücadelenin (sınıf mücadelesi) belirlediği bilinçliliğin oluşturduğu somut ve sadece bu belli tarihsel momente özgü bütünlüktür". Bkz Üşür, **a.g.e.**, s. 33.

⁴²⁴ **A.g.e.**, s. 28.

⁴²⁵ Hasan Bülent Kahraman, "Bir Zihniyet, Kurum ve Kimlik Kurucusu Olarak Batılılaşma", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık**, **a.g.e.**, ss. 135-136.

analizi yöntemiyle çözümlenecektir. 1990 sonrası dönemin temel alınmasının nedeni, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde önemli dönemeçlerin bu dönemde yaşanması ve STK'ların da bu dönemden itibaren adından sıklıkla söz ettirmeye başlamasıdır. Her iki araştırmanın analiz bölümlerinde elde edilen bulgular, araştırmanın kuramsal ardılları ve hipotezi doğrultusunda sonuç bölümünde tartışılacaktır.

3.1. TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM SÖYLEMİ

Araştırmanın bu ilk kısmında öncelikle araştırmada kullanılan görüşme tekniği ve betimsel analiz yöntemi tanıtılacak ve ardından araştırmaya dahil edilen sivil toplum kuruluşlarının temsilcileriyle gerçekleştirilen yapılandırılmış görüşmeler, betimsel analiz yöntemiyle çözümlenecektir.

3.1.1. Görüşme Tekniği ve Betimsel Analiz Yöntemi

Nitel araştırmada kullanılan tekniklerden biri olan görüşme, sosyal bilimler alanında -özellikle de iletişim bilimi alanında- sıklıkla tercih edilmektedir. Stewart ve Cash görüşmeyi, “önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim süreci” olarak tanımlamaktadırlar⁴²⁶.

Görüşme tekniği, insanların gerçeği algılama, tanımlama ve inşa etme biçimleri hakkında bilgi sahibi olmayı sağlayan önemli bir araçtır⁴²⁷. Veri toplamada önemli bir strateji olan görüşme tekniği, gözlem ve doküman analizi gibi tekniklerle birlikte kullanılmaktadır. Görüşmeci, her iki durumda da görüşülen kişinin, dünyanın bir bölümünü nasıl yorumladığına ilişkin bir anlayış geliştirebilmek amacıyla tanımlayıcı verileri bir araya getirmektedir⁴²⁸. Görüşmenin genel olarak üç temel amacı vardır: 1)

⁴²⁶ Stewart C. And Cash, W., *Interviewing: Principles and Practices*, William C. Brown Publishers, 1985, s. 7'den Aktaran Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 93.

⁴²⁷ Keith F. Punch, **Sosyal Araştırmalara Giriş**, Çev. Dursun Bayrak, vd., Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005, ss. 165-166.

⁴²⁸ Robert C. Bogdan ve Sori Knopp Biklen, **Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory And Methods**, Ally and Bacon, Boston, 1998, s. 94.

İşbirliği sağlamak ya da sürdürmek, 2) Sağaltım (tedavi, kendine güveni artırmak), 3) Araştırma verisi toplamaktır⁴²⁹.

Görüşmeler görüşmenin amacı, görüşmedeki kuralların katılığı ve görüşmeye katılan kişi sayısı gibi değişik kriterlere göre çok çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadırlar. Bunlar arasında en yaygın olanı, görüşmede uygulanan kuralların katılığına göre yapılmış olan sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmaya göre görüşmeler yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır⁴³⁰. Görüşmede uygulanan kuralların katılık derecesine göre değişik adlarda gruplandırmalar yapılsa bile içerik itibarıyla bu gruplandırmaların aynı özellikleri taşıdığı görülmektedir⁴³¹. Görüşmede uygulanan kuralların katılık derecesine göre yapılan tüm bu gruplandırmalarda belirleyici olan, görüşmede sorulacak soruların önceden hazırlanıp hazırlanmadığı ve görüşme sırasında ne ölçüde değişikliğe uğradığıdır.

Yapılandırılmış görüşmelerde, görüşme sırasında sorulacak sorular ve soruş sırası önceden belirlenmektedir. Görüşmeci, görüşme öncesinde oluşturmuş olduğu görüşme planına uygun hareket etmekte ve bu nedenle görüşmecinin hareket serbestisi en alt düzeyde kalmaktadır⁴³². Bu özelliği, yapılandırılmış görüşmeyi özellikle birden fazla görüşmecinin kullanıldığı durumlar için elverişli bir teknik haline getirmektedir. Yapılandırılmış görüşmenin zayıf noktası, soruların önceden belirlenmiş olması ve bunların dışına çıkılamamasından dolayı, görüşme sırasında ortaya çıkabilecek öngörülememiş konu başlıklarının araştırmaya dahil edilememesidir⁴³³. Buna karşın

⁴²⁹ Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 3 A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., Ankara, 1995, ss. 165-166.

⁴³⁰ Karasar, **a.g.e.**, ss. 166-167.

⁴³¹ Bkz. Belkıs Kümbetoğlu, **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2005, s. 73; M. Q. Patton, *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*, Newbury Park, CA: Sage, 1987'den Aktaran Şimşek ve Yıldırım, **a.g.e.**, s. 94.

⁴³² Karasar, **a.g.e.**, s. 167.

⁴³³ Kümbetoğlu, **a.g.e.**, s. 78.

yapılandırılmış görüşmelerde, en fazla üç ya da dört kişiyle görüşüldüğü için⁴³⁴, elde edilen verilerin sistemli bir şekilde analiz edilmesi ve yorumlanması daha kolaydır.

Yarı yapılandırılmış görüşmede ise, bazı sorular önceden hazır olduğu halde, bazı konularda yalnızca temel kavramlar belirlenmiştir. Bu teknikte, elde edilmek istenen bilgi doğrultusunda başlıklar önceden saptanmaktadır; ancak bunların sırası belirli değildir⁴³⁵. Görüşmeci, görüşme sorularının yazılı şeklini değiştirebilmekte ve görüşmenin gidişatına göre yeni görüşme soruları ekleyebilmektedir. Bu bağlamda görüşmeci, yapılandırılmış görüşmeye göre daha fazla hareket serbestisine sahip olmaktadır.

Yapılandırılmamış görüşmede, görüşmecinin esnekliği, diğer iki tekniğe göre en üst düzeyde bulunmaktadır. Araştırma konusu dahilinde görüşmeyi, görüşmecinin yönlendirdiği bu teknikte önceden kesin olarak belirlenmiş sorular bulunmamaktadır. Bu teknikte sorular, konuşmanın anlık akışı içinde bağlamdan çıkmaktadır⁴³⁶. Görüşme sırasında doğabilecek yeni konu başlıklarının araştırmaya dahil edilmesine izin veren bu görüşme tekniğiyle elde edilen bulguların analiz ve değerlendirmesinde güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Nitel bir araştırma tekniği olan görüşme sonucunda elde edilen verilerin analizi konusunda değişik bakış açıları bulunmakta ve değişik yöntemler uygulanmaktadır. Betimsel analiz yöntemi, verilerin sistemli bir şekilde analiz edilmesi ve yorumlanmasına olanak vermesi bakımından, bu yöntemler arasında önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Betimsel analiz yönteminde görüşme sonucunda elde edilen bulgular, araştırma sorularının ortaya koyduğu temalar çerçevesinde özetlenerek yorumlanmaktadır. Bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak görüşme sonucunda elde edilen veriler, anlamlı ve sistemli bir şekilde betimlenmektedir. Daha sonra bu betimlemeler, neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde irdelenerek yorumlanmakta ve birtakım

⁴³⁴ Haluk Geray, **Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, s. 168.

⁴³⁵ **A.g.e.**, s. 168.

⁴³⁶ Bkz. Kümbetoğlu, **a.g.e.**, s. 73; Şimşek ve Yıldırım, **a.g.e.**, s. 94.

sonuçlara ulaşılmaktadır. Betimsel analizde, görüşülen kişinin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sıklıkla yer verilmektedir⁴³⁷. Betimsel analiz, görüşme tekniğiyle elde edilen verilerin sistemli bir şekilde birbiriyle ilişkilendirilmesine ve yorumlanarak önemli sonuçlara ulaşılmasına imkân veren bir yöntemdir.

Betimsel analiz yöntemi, çerçeve oluşturma, verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır. İlk olarak araştırma sorularından yola çıkılarak veri analizi için bir çerçeve oluşturulmakta ve bu çerçeveye göre verilerin hangi temalar doğrultusunda analiz edilip sunulacağı belirlenmektedir. Ardından oluşturulan çerçeveye göre, elde edilen veriler okunup organize edilmekte ve ilgili veriler seçilerek anlamlı ve mantıklı bir şekilde bir araya getirilmektedir. Bir sonraki aşamada, organize edilen veriler kolay anlaşılabilir bir şekilde tanımlanmakta ve doğrudan alıntılarla desteklenmektedir. En son aşamada da, tanımlanan bulgular neden-sonuç ilişkisine göre irdelenerek yorumlanmaktadır⁴³⁸. Böylelikle, araştırma problemi doğrultusunda elde edilen bulguların betimlenmesi, analizi ve de yorumlanmasıyla sonuca ulaşılması mümkün olmaktadır.

3.1.2. Sivil Toplum Kuruluşları Temsilcileri ile Gerçekleştirilen Yapılandırılmış Görüşmelerin Betimsel Analizi

Araştırmanın bu ilk kısmında, “Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Atatürkçü Düşünce Derneği, Liberal Düşünce Topluluğu ve Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı”^{*}’nın üst düzey yöneticileriyle, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik süreci konusunda gerçekleştirilen yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular,

⁴³⁷ Şimşek ve Yıldırım, **a.g.e.**, ss. 158-159.

⁴³⁸ **A.g.e.**, s. 159.

^{*} Söz konusu dört sivil toplum kuruluşu da 1990’lı yılların başından itibaren kurulmuş ve Türkiye’deki siyasal karar mercilerinin politikalarını yönlendiren önemli toplumsal ve siyasal etkinliklerde bulunmuşlardır. 1989 yılında kurulan ve faaliyet alanı olarak eğitimi seçen ÇYDD, eğitim alanında çeşitli projeler geliştirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. www.cvdd.org.tr ADD de 1989 yılında kurulmuştur ve Türkiye’nin toplumsal sorunlarına Atatürkçü düşünce geleneği içinden çözüm önerileri geliştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. www.add.org.tr 1994 yılında kurulan LDT ise Türkiye’nin temel problemlerine liberal ilkeler perspektifinde çözüm yolları bulmayı amaçlamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. www.liberal-dt.org.tr TESEV de 1994 yılında kurulmuştur ve toplumsal sorunlar karşısında alternatif çözüm seçenekleri oluşturmayı hedeflemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. www.tesev.org.tr

betimsel analiz yöntemiyle çözümlenecektir. Böylelikle sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği konusundaki söylemleri ve bu söylemlerine dayanak teşkil eden argümanları incelenecektir. Ardından Gramsci'nin 'hegemonya' kuramına bağlı olarak, söz konusu argümanların resmi söylemden ne ölçüde farklılaşabildiği ya da resmi söylem karşısında alternatif söylemler geliştirip geliştiremediği sorgulanacaktır.

Araştırmanın çalışma kümesini, ÇYDD Genel Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Türkel Minibaş, ADD Genel Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Ali Ercan, LDT Genel Başkanı Prof. Dr. Atilla Yayla ve TESEV Genel Başkanı Dr. Can Paker oluşturmaktadır. Çalışma kümesinin bu dört STK'nın temsilcileriyle sınırlı olması kuşkusuz Türkiye'deki STK'larla ilgili bir genelleme yapmaya imkan vermemektedir. Bununla birlikte söz konusu kuruluşların, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda sivil toplum kuruluşlarının söylem çeşitliliğini en iyi biçimde yansıttıkları düşünülmektedir. ÇYDD ve ADD ideolojik anlamda sol olarak konumlandırılabilir bir çizgide yer almakta ve Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine genel olarak çekimser yaklaşmaktadırlar. Buna karşın liberal bakış açısını temsil eden LDT ve TESEV, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini destekler bir tutum sergilemektedirler. Bu bağlamda farklı iki ideolojinin temsilcisi olan bu dört STK'nın Avrupa Birliği'ne üyelik konusundaki söylemlerinin analizi, araştırmanın temel hipotezinin doğrulanması ya da yanlışlanması konusunda hayati bir önem taşımaktadır. Öte yandan araştırmaya dahil edilen STK'ların belirlenmesinde, onların kamuoyundaki tanınırlıkları, etkinlik güçleri, temsil ettikleri kitleler ve üye sayıları da dikkate alınmıştır.

Çalışmada yapılandırılmış görüşme tekniğinin tercih edilmesinin nedeni, bu tekniğin üç ya da dört kişi ile gerçekleştirilecek görüşmelere uygun olması ve görüşme sonucunda elde edilen bulguların karşılaştırmalı analize olanak tanınmasıdır. Görüşme soruları, yapılandırılmış görüşme tekniğine uygun olarak önceden hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular, alan uzmanı bir kişiye gösterilerek gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Araştırmada kullanılan yapılandırılmış görüşme soruları Ek 1'de verilmektedir.

Görüşmeler, araştırmacının kendisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Görüşülecek kişiler önceden telefonla aranarak kendileri açısından uygun olan yer ve zaman için randevu alınmıştır. Görüşmelerin tamamı 16-20 Temmuz 2007 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce görüşmenin, araştırmacının doktora tezinde kullanılmak üzere yapıldığı tekrar belirtilmiş ve görüşülen kişilerden konu ile ilgili izin alınmıştır.

Görüşme soruları önceden hiçbir katılımcıya gösterilmemiştir. Önceden hazırlanmış yapılandırılmış görüşme soruları, tüm katılımcılara aynı sırayla hiçbir değişiklik yapılmadan sorulmuştur. Görüşmenin akışını bozmamak ve görüşülen kişinin söylediklerini eksiksiz değerlendirebilmek amacıyla görüşmeler, görüşülen kişilerin onayı ile ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Ayrıca, görüşme sırasında görüşülen kişilerin beden dili özelliklerinin yanı sıra vurgu ve tonlamaları da gözlemlenerek not alınmıştır. Görüşme süreleri ortalama olarak 20 ila 60 dakika arasında değişmektedir. Görüşmelerin deşifresi bilgisayar ortamında yapılmış ve herhangi bir değişiklik yapılmadan yazıya aktarılmıştır.

Görüşmeler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Araştırmada, verilerin daha detaylı bir şekilde toplanması ve sistemli bir şekilde analiz edilebilmesi için ayrıntılı görüşme formları kullanılmıştır. Ayrıntılı görüşme formları verilerin betimlenerek tanımlanmasında bir çerçeve oluşturması bakımından betimsel analiz yönteminde kullanılan önemli enstrümanlardır. ÇYDD Genel Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Türkel Minibaş ile yapılan görüşmenin ayrıntılı formu Ek 2’de, ADD Genel Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Ali Ercan’ın Ek 3’de, LDD Genel Başkanı Prof. Dr. Atilla Yayla’nın Ek 4’de, TESEV Genel Başkanı Dr. Can Parker’ın Ek 5’de verilmiştir. Ayrıntılı görüşme formlarında, görüşme sırasında elde edilen tüm bulgular kodlanmıştır. Kodlama işlemi, araştırmacının kendisi ve iletişim formasyonuna sahip iki alan uzmanı tarafından birbirlerinden bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir. Sonraki aşamada, kodlama anahtarları karşılaştırılarak tutarlılık sağlanmış ve ayrıntılı görüşme formlarına son halleri verilmiştir.

Ayrıntılı görüşme formlarında, veriler betimlenerek tanımlanmıştır. Araştırma problemi dışındaki veriler ise kapsam dışı bırakılmıştır. Analiz birimlerinin yardımıyla elde edilen veriler, araştırma soruları çerçevesinde saptanan dört tema odağında yorumlanmıştır. Araştırma dahilinde oluşturulan temalar şu şekildedir:

- 1) Türkiye’de devletin sivil topluma yaklaşımı
- 2) Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik süreci
- 3) Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde sivil toplum kuruluşlarının rolü
- 4) Türkiye’de basının Avrupa Birliği üyelik sürecine yaklaşımı.

3.1.2.1. Türkiye’de Devletin Sivil Topluma Yaklaşımı Temasının Analizi

“Türkiye’de devletin sivil topluma yaklaşımı” teması dahilinde, görüşülen sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin “devletin, sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımı” konusundaki açıklamaları analiz edilmektedir.

Türkiye’de devletin sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımıyla ilgili olarak Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Genel Başkan Yardımcısı Türkel Minibaş, Türkiye’de sivil toplum örgütçülüğünün çok yeni bir oluşum olduğunun altını çizmektedir. Soruyu sakın bir ses tonuyla ve uzun ifadelerle yanıtlayan Minibaş, devletin kendisini 80 öncesinin devlet modelinde sandığını ve sıkıştığı zaman askeri yönetimlerle halkın zapt-ı rapta alınmasıyla kendini rahatlatılabileceğini düşündüğünü; ancak 1980’lerden itibaren sosyal devletin küçülerek yerini sivil toplum örgütlerine bıraktığı yeni bir devlet modeliyle karşılaştığını ve devletin buna alışmakta zorlandığı belirtmektedir. Bu nedenle de devletin STK’lara yönelik yanlı bakış açısını üzerinden atamadığını ifade etmektedir. Devletin, STK’lara tarafsız ve eşit bir şekilde yaklaşmadığını vurgulayan Minibaş, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği gibi, kendi kadrolarına ters düşen, ancak toplum tarafından destek görmüş STK’larla çalışmak zorunda kaldığını belirtmektedir. Minibaş, ayrıca devletin kendi içindeki kadrolaşmalar doğrultusunda sivil toplum örgütleri kurdurttuğunu ve de içlerinde en yüksek üyeye sahip olanı kendi faaliyetleri için seçtiğini ifade etmektedir.

Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Ali Ercan, devletin sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımına ilişkin soruya verdiği yanıtta devleti, devletin yönetimini üstlenen hükümetler düzeyinde ele aldığını ifade etmiştir. Ercan, her hükümetin sivil toplum kuruluşlarına aynı gözle bakmadığını, STK'ların siyasal yönlenmelerine ve renklerine göre hareket ettiğini belirterek, Atatürkçü çizgiye yakın, çağdaş ve cumhuriyetçi yönetimlerin sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımıyla diğerleri arasında her zaman bir fark olduğunu altını çizmektedir. Ercan, ayrıca devletin STK'lara tarafsız ve eşit bir şekilde yaklaşmadığını da belirterek, bunun mümkün de olmadığını ifade etmektedir.

Liberal Düşünce Topluluğu Genel Başkanı Prof. Dr. Atilla Yayla da, Türkiye'deki egemen devlet felsefesinin, sivil toplum kuruluşlarına sempati duymadığını belirtmektedir. Türkiye'deki egemen devlet felsefesinin çok ilginç taktikleri olduğunu vurgulayan Yayla, devletin öncelikle kendisine yabancı addettiği ve temel hedeflerine aykırı bulduğu ilkelerle mücadele ettiğini; ardından da mücadele edilerek bir yere varılamayacağını anlayınca da o kavrama sahip çıkıp yozlaştırdığını ifade etmektedir. Yayla, "Tandoğan Sendromu" olarak adlandırılan bu durumun, sivil toplum alanında da yaşandığını söylemektedir:

"Şimdi sivil toplum konusunda da aynı şeyi görüyoruz. Sivil toplum kavramına karşı uzun zaman mücadele ettiler. İşte bu bölücüdür, yırtıcıdır, milli değerlere aykırıdır, cumhuriyet değerlerine karşıdır filan. Baktılar olmuyor, bu sefer kendi sivil toplum kuruluşlarını yaratmaya kalktılar"⁴³⁹.

Yayla, devletin öz ve üvey STK'lar oluşturduğunu, öz STK'lara açık veya gizli maddi destek sağlanarak ideolojik işbirliği yapıldığını; buna karşın üvey STK'lara her türlü zorluğun çıkarıldığını; dolayısıyla da Türkiye'deki egemen devlet felsefesine uygun olarak bu konuda da tarafsızlığın söz konusu olmadığını belirtmektedir.

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı Genel Başkanı Dr. Can Parker ise, Türkiye'de devlet ve sivil toplum ilişkisine yönelik değerlendirmesinde, Türkiye'de bir sivil toplum geleneğinin olmadığını altını çizmektedir. Bundan dolayı da, STK'ların devlet ve devlet kurumlarına ilişkin eleştirilerinin çok az olduğunu, devletin ise en ufak

⁴³⁹ Bkz. Ek 4, st. 47-49.

bir eleştiri karşısında bile şiddetli reaksiyonlar gösterdiğini belirtmektedir. Devletin belirli STK'lara daha yakın olduğunu ve bazen de bizzat devletin kendisinin belirli kurumlar kurarak sivil toplummuş gibi yaptığını ve bu yolla etkili olmaya çalıştığını kaydeden Parker'e göre, tüm bunlar önemli değildir; önemli olan, STK'ların devletten bağımsız olarak varlıklarını sürdürebilmesidir.

Türkiye'de devletin sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımı ile ilgili olarak görüşülen dört STK temsilcisinin de, Türkiye'de bir sivil toplum geleneğinin olmadığına vurgu yaptıkları görülmektedir. STK temsilcileri ayrıca, devletin STK'ları kabul etmekte isteksiz davrandığını, STK'lara tarafsız ve eşit bir şekilde yaklaşmadığını ve bizzat kendi eliyle kendi ideolojisi doğrultusunda hareket eden STK'lar oluşturmaya çalıştığını belirtmektedirler.

3.1.2.2. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne  yelik Süreci Temasının Analizi

“Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci” teması dahilinde sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin “Türkiye'nin Avrupa Birliği  yeliği, AB  yeliği ile demokratikleşme süreci arasındaki ilinti, AB  yeliğinin ulus-devlet yapısı üzerine etkileri, AB'nin Türkiye'ye yaklaşımı, AB  yeliği konusunda Türkiye'nin izlediği politikanın tutarlılığı ve mevcut hükümet olan Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin AB konusunda izlediği politikanın değerlendirilmesi” konularındaki görüşleri analiz edilmektedir.

ÇYDD Genel Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Türkel Minibaş, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne  yeliği ile ilgili olarak, Türkiye'nin ihracat ve ithalat bakımından en büyük ticaret ortağı olan AB'ye girmesi konusunda, gerek birey gerekse örgüt olarak karşı olmadıklarını belirtmektedir. Bununla beraber, bu üyeliğin eşit koşullarda olması gerektiğinin altını çizen Minibaş, katılım mekanizmalarında yer alınmayan bir birliğe karşı olduklarını vurgulamaktadır.

ADD Genel Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Ali Ercan ise, bu konuda Minibaş'dan daha muhalif bir tutum sergilemekte ve Türkiye'deki küçük oligarşinin, küçük bir grubun  ırpınışına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti'ni bölmeden, parçalamadan AB'ye

almalarının mümkün olmadığını belirtmektedir. Ercan, ayrıca Avrupa Birliği Türkiye’yi üyelik için davet etse bile, Kemalist bakış açısından AB’ye girmenin mümkün olmadığını ifade etmektedir:

“Kemalist bakış açısından da, Avrupa Birliği’ne girmek mümkün değil, söz konusu bile olamaz. Neden olamaz? Çünkü Avrupa Birliği, dünyayı sömüren bir konumda. Avrupa Birliği’nin yaşamı, refahı, dünyanın geri kalan kısmının, yüzde sekseninin sömürülmesine dayanır. Böyle sömürücülerin arasında aynı safta olmanız, Atatürk’ün düşüncesine, bilimsel düşünceye ve ulus- devlet anlayışına aykırıdır. O bakımdan da sömürgeler demeyelim de, sömürgelemlerle bir arada aynı safta olmamız yanlıştır”⁴⁴⁰.

LDT Genel Başkanı Prof. Dr. Atilla Yayla, Türkiye’nin AB üyeliği ile ilgili soruya verdiği cevabın başında “Bana göre olsa da olur, olmasa da olur” demesine karşın, ardından ‘hukukun hakimiyeti, sınırlı devlet, ifade hürriyeti, din hürriyeti vb’ medeniyeti yaratan temel değerleri bugünkü şartlarda yerine getiremediği için, AB’ye üye olmasının Türkiye’nin lehine olduğunu belirtmektedir.

TESEV Genel Başkanı Dr. Can Paker, Türkiye’nin AB’ye üyeliği konusuna olumlu yaklaştığını ve böyle bir üyelik doğrultusunda ilerlenmesi gerektiğini dile getirmektedir. Türkiye’nin siyasi, ekonomik vb. konularda günlük yaşamın her alanında reformlara ihtiyacı olduğunu belirten Paker, bu reformların gerçekleşmesinde AB’nin önemli etkisi olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği ile demokratikleşmesi arasında bir paralellik olduğunu belirten Minibaş, Türkiye’de demokratikleşme adına atılan adımların AB doğrultusunda gerçekleştirildiğini; oysa ki söz konusu adımların AB üyeliği gerektirdiği için değil kendiliğinden atılmasının daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ercan ise, Avrupa Birliği ile demokratikleşme arasındaki paralelliğin Türkiye’nin parçalanması, bölünmesi için bulunmuş ilginç bir formül olduğunu belirtmektedir. Yayla, Türkiye’nin AB üyesi olmasıyla demokratikleşmesi arasında olumlu bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Yayla, AB’ye karşı olmanın da meşru bir pozisyon olduğunu belirtmekle beraber, karşı olanları demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü ve özgürlükleri hazmedememekle eleştirmektedir. AB’nin Türkiye’deki demokratikleşmede çok önemli

⁴⁴⁰ Bkz. Ek 3, st. 77-82.

etkisi olduğunu belirten Paker ise, Kopenhag Kriterleri ile ilgili yasal düzenlemelerin AB nedeni ile gerçekleştiğine dikkat çekmektedir.

Avrupa Birliği'ne üyelik ile Türkiye'nin ulus-devlet yapısı arasında dolaylı bir ilişki olduğunu belirten Minibaş, küreselleşmenin etkisiyle AB ülkelerinde de birçok demokratik kazanımın erimeye başladığını, insanların işlerini kaybetmemek için düşük ücretleri ve uzun çalışma saatlerini kabul ettiklerini ifade etmektedir. Ercan ise, henüz üye olunmadığı halde, AB'nin Türkiye'nin ulus-devlet yapısını etkilediğini; Kıbrıs, Ege vb. konularda Türkiye'nin iç işlerine karıştığını, Türkiye'nin bölünmesinin ve yok edilmesinin amaçlandığını ileri sürmektedir. Yayla, Türkiye'nin AB'ye üye olmasa bile ulus-devlet düzeninde değişikliğe gitmek mecburiyetinde olduğunu ifade etmektedir. Ulus-devletin yok olduğu yönündeki inanın yanlış olduğunu belirten Yayla, ulus-devletlerin uluslararası politikada hala başat aktörler olduğunu vurgulamaktadır. Paker ise AB üyeliği ile Türkiye'nin parçalanacağı yönündeki eleştirilere karşı çıkararak, ulus-devletlerin daha da modern bir hale geleceğini ifade etmektedir.

Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yaklaşımının, Birliğe üye ülkelerin hükümet yapılarına göre değiştiğini belirten Minibaş, Türkiye'nin üretime girdi veren kaynaklar açısından hala bakir bir ülke olduğunu ve bu nedenle AB açısından tam üyelik havucuyla eşikte bekletilmesi, kenarda tutulması gereken bir ülke olduğunu dile getirmektedir. Ercan ise, AB'nin Türkiye'ye yaklaşımını "çok ahlaksız, ikiyüzlü, kaba ve ilkel"⁴⁴¹ olarak değerlendirmektedir. Ercan'ın soruyu yanıtlarken takındığı beden dili ve sinirli ses tonu, açıklamalarını pekiştirir nitelikte bir görünüm sergilemektedir. Yayla, nasıl ki Türkiye'de AB konusuna farklı bakış açıları varsa, AB'de de Türkiye'nin üyeliği konusuna farklı yaklaşan kesimlerin olduğunu belirtmektedir. Yayla, AB'nin Türkiye'ye yaklaşımına yönelik eleştirel bir görüş belirtmekten uzak durmaktadır. Benzer şekilde Paker de, Türkiye'de yaygın bir şekilde dile getirilen, AB'nin Türkiye'ye karşı haksızlık yaptığı yolundaki eleştirilere örtük bir şekilde yanıt vererek AB'nin Türkiye'ye karşı riyakarlık yapmadığını, bir kulübe girmenin koşulları olduğunu belirtmektedir.

⁴⁴¹ Bkz. Ek 3, st. 113.

Avrupa Birliği'ne üyeliğin Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi bir devlet politikası olduğunu belirten Minibaş, bunun böyle de olması gerektiğini, AB'yi Sevenler Derneği gibi herhangi bir derneğe üye olunmadığını, devlet olarak bir birliğe üye olunduğunu vurgulamaktadır. Ercan da, AB'ye üyeliğin Türkiye açısından resmi bir devlet politikası olduğunu dile getirmektedir. AB'nin Türkiye'de her hükümet tarafından umut ticareti olarak kullanıldığını belirten Ercan, bu durumu iflas etmiş genç bir bakkalın kendisine yaşlı ve zengin bir dul aramasına benzetmektedir. Yayla, devleti eğer seçilmişler temsil ediyorsa Ak Parti açısından AB'ye üyeliğin bir devlet politikası olarak görüldüğünü belirtmektedir. Türkiye'de batılılaşma çabalarının AB ile başlamadığını, Tanzimat'tan bu yana süregelen 200 yıllık bir süreç olduğunu belirten Parker ise, "AB'ye girelim ama şöyle..." şeklindeki söylemlere karşı çıkarak, AB'ye girmenin koşullarının belli olduğunu ifade etmektedir. Her aday ülkenin, üyelik sürecinde AB ile pazarlıklar yaptığı göz önüne alındığında Parker'in bu açıklaması "kabullenici" bir yaklaşım hissini uyandırmaktadır.

Avrupa Birliği'ne üyelik konusunda Türkiye'nin geçmişten günümüze tutarlı bir politika izleyip izlemediği sorusuyla ilgili olarak Minibaş, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde genel olarak tutarlı bir politika izlediğini ancak AB'nin Türkiye'ye karşı aynı tutarlılığı sergilemediğini belirtmektedir. Minibaş, AB'nin kendi üzerine düşenleri yapmadığını ve Türkiye'ye vermeyi taahhüt ettiği mali yardımların büyük bir bölümünü gerçekleştirmediğini kaydetmektedir. Soruya "olumsuz tutarlılık anlamında evet" yanıtını veren Ercan ise, Atatürk'ten sonra hiçbir dönemde Türkiye'nin Avrupa karşısında dik duramadığını, kendi ifadesiyle "salya sümük ağlayan bir diplomasi zinciri" sürdürüldüğünü belirtmektedir. Yayla ise, konunun ilgi alanına girmediğini ve bu soru dahilinde hükümetlerin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir. Parker, bu süreçte gerek Türkiye'nin gerekse AB'nin zaman zaman tutarsız politikalar izlediğinin altını çizmektedir.

"Mevcut hükümet olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin AB konusunda izlediği politikayı nasıl buluyorsunuz?" sorusuna Minibaş, 'dürüst bulmuyorum' şeklinde cevap vermiştir. Başarıymış gibi gösterilen şeylerin AB önünde 'evet' denilerek elde edildiğini, oysa bunların içeride 'hayır' denilmişçesine lanse edildiğini belirtmektedir.

AKP Hükümeti'nin söyleminin seçimlerle birlikte değiştiğini ifade eden Minibaş, AB konusunda politika oluşturma'nın ciddi bir devlet işi olduğunu, devlet başkanlarının sünnet düğünü veya nikahlarda şahitlik etmesiyle çözülemeyeceğini belirtmektedir. Minibaş burada Başbakan Tayyip Erdoğan'ın oğlunun nikah töreninde, İtalyan Başbakanı Silvio Berlusconi'nin şahitlik yapmasına göndermede bulunmaktadır.

Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin AB konusunda izlediği politikayı çok doğal gördüğünü belirten Ercan, şu an iktidardaki zihniyetin "Mustafa Kemal Atatürk'ü düşman bilen ve onun yaptığı her şeyi yıkmaya yönelik bir zihniyetin siyasallaşmış hali"⁴⁴² olduğunu belirtmektedir. Ercan sözlerine şöyle devam etmektedir:

"Dolayısıyla bu hükümet, cumhuriyeti korumak değil cumhuriyeti yok etmek için, Mustafa Kemal'den sonra meseleyi halletmek için bir araya gelenlerin uzun soluklu bir projesinin devamıdır. O bakımdan da hareket tarzlarını, o bakış açısı açısından gayet doğal görüyorum ve hükümetin izlediği politika bakımından. Çünkü Avrupa Birliği'ne dayandığı zaman sırtı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir anlamda etkisini azaltacak. Etkisi derken, Türk Silahlı Kuvvetlerinin cumhuriyetin bekçisi, omurgası bir kurum oluşunu yok edecek, Atatürk'ü hafızalardan silmeye çalışacak ve ülkenin içerisinde işte, ne bileyim federasyona giden bir siyasal çözümü sağlayacak. Yani Avrupa'ya dayanarak, Türkiye'nin içerisinde belli kurumlara dış geçirmenin yolunu arayacak"⁴⁴³.

Yayla, Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'ni kendi başına değerlendirmenin zor olduğunu, diğer hükümetlerle karşılaştırma yapılarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. AB'ye üyelik konusunda Ak Parti* hükümetinin diğer hükümetlere göre daha istekli olduğunu belirten Yayla, bazı konularda ise bu istekliliğin şüpheyle karşılanmasına sebep olan hallerin olduğunu da sözlerine eklemektedir.

Paker, AB konusunda hükümetin başlangıçta hızlı adımlar attığını ancak sonradan reformların yavaşladığını belirtmektedir. Genelde ise hükümetin bu konudaki politikalarını destekleyerek doğru işler yaptıklarını ifade etmektedir.

⁴⁴² Bkz. Ek 3, st. 151-152.

⁴⁴³ Bkz. Ek 3, st. 157-165.

* Adalet ve Kalkınma Partisi ile ilgili olarak Minibaş ve Ercan'ın AKP kısaltmasını kullandığı, buna karşın Yayla'nın ise Ak Parti ifadesini tercih ettiği görülmektedir. Bilindiği gibi Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından, Parti adının kısaltması olarak "AK Parti" tanımlaması kullanılmaktadır. Bazı kesimler AK Parti kısaltmasını aynen kullanırken, bazı kesimler ise bu tanımlamanın Parti'ye normatif bir değer yüklediği gerekçesiyle AKP kısaltmasını tercih etmektedirler.

Görüşülen STK temsilcilerinin Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine bakışları genel olarak değerlendirildiğinde, ÇYDD Genel Başkan Yardımcısı Minibaş ve ADD Genel Başkan Yardımcısı Ercan'ın Türkiye'nin ulusal çıkarlarının ve ulus-devlet yapısının zedelenmesi konusundaki hassasiyetleri ön plana çıkardıkları; LDT Genel Başkanı Yayla ve TESEV Genel Başkanı Parker'in ise, Birliğe üyelikle Türkiye'nin demokratikleşmesi arasında bağ kurdukları görülmektedir.

3.1.2.3. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü Temasının Analizi

“Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde sivil toplum kuruluşlarının rolü” teması dahilinde, sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin “STK olarak AB konusunda ne tür söylemler geliştirdikleri, STK'ların genel olarak AB konusunda resmi söylem karşısında alternatif söylemler geliştirip geliştiremedikleri, Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin AB konusunda STK'ların görüşlerini ne ölçüde dikkate aldığı, AB'ye uyum sürecinin ne ifade ettiği ve bu süreçte STK'ların rolünün ne olduğu, kuruluş olarak AB konusunda ne tür etkinliklerde bulundukları, bu süreçte devletten herhangi bir destek görüp görmedikleri ve AB konusunda STK'ların eşgüdüm içerisinde hareket etmelerinin önemli olup olmadığı” konularındaki değerlendirmeleri analiz edilmektedir.

“Avrupa Birliği konusunda, devletin resmi söylemi karşısında STK'ların alternatif söylemler geliştirebildiğini düşünüyor musunuz ?” sorusu dahilinde, ÇYDD Genel Başkan Yardımcısı Türkel Minibaş, STK'ları “AB'ye tam üyelik için kurulmuş STK'lar” ve “ülkenin menfaatleri için kurulmuş STK'lar” olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutmaktadır. İlk grupta yer alanların AB doğrultusunda söylem geliştirdiklerini, devletle AB arasında köprü rolü oynadıklarını, dolayısıyla alternatif söylemler geliştiremediklerini; ÇYDD'nin de dahil olduğu ikinci grupta yer alanların ise, konuya duygusal yaklaşanlar dışında alternatif söylemler geliştirdiklerini belirtmektedir. Minibaş, ÇYDD'nin de dahil olduğu ikinci grupta yer alan STK'lar ile ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“İkinci tür STK’lara, yani ülkenin gereksinimi için olan STK’lara baktığımız zaman bu STK’lar ise kendi içlerinde AB’ye alternatif söylem oluşturunlar ama bu söylemlerin bir kısmı tamamen daha duygusal boyutta. Bir kısmı da mesela Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği gibi, evet AB ile tam üye olunmalı ama burada Türkiye’nin hem karar mekanizmalarında yer alması hem de Türkiye’nin çıkarlarını rencide etmeyecek, Türkiye’nin de diğer ülkelerle aynı saygınlık derecesinde yer alabileceği, bunun için de yaşamın çağdaşlık ölçülerinin olması gerektiğini savunan örgütler var. Ama duygusal yaklaşanların doğrusunu söylemek gerekirse, bir alternatif söylem oluşturdıklarına inanmıyorum. Çünkü alternatif olarak ileri sürdükleri Türk Cumhuriyetler ile birliktelikler ağırlıklı olarak ya da Asya Cumhuriyetlerindeki ülkelerle ki, bu çok akıl dışı geliyor yani mevcut koşullarda. Ben bir ekonomist olduğum için akıldışı demeyelim de gerçekçi diyelim, gerçekçi gelmiyor”⁴⁴⁴.

ADD Genel Başkan Yardımcısı Ali Ercan ise soruya ilişkin olarak Atatürkçülüğe ve ulusalcılığa vurgu yaptığı yanıtında, ADD olarak kendilerinin alternatif söylemler geliştirdiklerini, kendileri gibi bazı STK’ların da alternatif söylemler geliştirdiklerini; ancak bazı STK’ların ise herhangi bir alternatif söylem geliştirmediklerini belirtmektedir. Ercan sözlerine şöyle devam etmektedir:

“Milli görüş diye bir kavramı, yobazların eline verdiler. Gerçek Milli Görüşçüler Atatürkçülerdir. Ama ümmetçi olan yobazların hareket tarzına milli görüş denilerek milliyetçilikten uzak, işte halklar kavramını ön plana çıkaran, aslında bölünmeyi, parçalanmayı hedefleyen yapılanmalar -zihinsel, fikri yapılanmalar-, senelerdir için için işlendi. Dolayısıyla ben bütün bu gelişmelerin STK’ların alternatif söylemleri başlığı altında görüyorum”⁴⁴⁵.

LDT Genel Başkanı Atilla Yayla, soruya ilişkin verdiği cevabın başında STK’ların devletin ya da hükümetin alternatifi olmadığını ve bu nedenle de alternatif söylemler geliştiremeyeceklerini belirtmektedir. Soruyu süratli bir şekilde yanıtlayan Yayla cevabının devamında ise, AB ile birinci derecede ilgisi olan STK’ların söylem geliştirdiklerini ifade etmektedir. Yayla sorunun, ‘STK’ların hepsi aynı görüşü savunuyormuş’ gibi yanlış bir algılamaya yol açtığını belirterek ‘mükemmelen STK olan iki kuruluşun birinin AB karşıtı, birisinin ise AB taraftarı olabileceği’ örneğini vermektedir. Yayla’nın cevabını desteklemek için vermiş olduğu örnek, soruda yanlışlık olmasından ziyade, sorunun yanlış anlaşılmış olma ihtimalini düşündürmektedir. Soruda STK’ların AB konusunda ortak bir söylemi paylaşıp paylaşmadıkları değil, aksine farklı görüşler ortaya koyup koyamadıkları sorulmaktadır. Bu çerçevede Yayla’nın verdiği örnekte belirttiği iki STK’dan birinin AB karşıtı, diğerinin AB taraftarı olması da,

⁴⁴⁴ Bkz. Ek 2, st. 325-334.

⁴⁴⁵ Bkz. Ek 3, st. 189-193.

gerekçeleri göz önüne alındığında farklı söylemlere örnek olarak değerlendirilebilmektedir. Bu sorudan itibaren, diğer sorulara verdiği hızlı ve kısa yanıtlar, Yayla'nın soruları yanıtlamada isteksizleştiği düşüncesini uyandırmıştır.

TESEV Genel Başkanı Can Paker, TESEV olarak AB konusunda birçok alternatif politikalar geliştirdiklerini belirtmekte ve diğer STK'ların da aynısını yapması gerektiğini ifade etmektedir. Soruyu heyecanlı bir ses tonuyla yanıtlayan Paker sözlerine şöyle devam etmektedir:

“Mesela Kıbrıs'la ilgili Annan Planı'nın çok ciddi bir plan olduğunu ve bunun tartışılması gerektiğini ilk ortaya TESEV atmıştır. Bu tartışıldı ve sonuçları belli oldu. Biz fikir özgürlükleri ile ilgili aynı şeyi yaptık. Azınlık hakları ile ilgili aynı çalışmaları yaptık. AB konusunda devletin resmi söyleminin çok dışında alternatifleri ortaya çıkarıp tartışılır hale getirdik. Her sivil toplum örgütünün de bunu yapması gerektiğini düşünüyorum”⁴⁴⁶.

Avrupa Birliği ile ilgili STK'ların alternatif söylem geliştirip geliştirmedikleri konusundaki yanıtlara bakıldığında Minibaş, Ercan ve Paker'in örgüt olarak kendilerinin AB konusunda alternatif söylemler geliştirdiklerini belirttikleri görülmektedir. Yayla ise, birinci derecede AB ile ilgili STK'ların alternatif söylem geliştirdiklerini, kendilerinin ise doğrudan AB doğrultusunda faaliyette bulunmak amacıyla kurulmadıklarından dolayı bu konuda alternatif bir söylemleri olmadığını ifade etmektedir.

Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde STK'ların oynadığı rolün önemine ilişkin soruya verdikleri yanıtta, dört STK'nın temsilcisinin de farklı unsurları ön plana çıkardığı görülmektedir. Minibaş, soruyu ÇYDD özelinde yanıtlamayı tercih etmekte ve ÇYDD'nin doğrudan AB'ye üyelik için kurulmadığı halde, gerçekleştirdiği eylemlerle dolaylı olarak AB'ye tam üyelik sürecine çok önemli katkılarda bulunduğunu belirtmektedir. Ercan ise, soruya ilişkin verdiği cevapta AB'nin Yunanistan'ın rejisörlüğünde Türkiye'yi yok etmek için en uygun kadroları Türkiye'de iş başına getirdiğini; yapay olarak kurulmuş STK'lara mali destek vererek bu STK'ları kendi çıkarları doğrultusunda kullandığını belirtmektedir. Yayla, AB konusunda etkinlikte bulunan STK'lar olduğunu ancak yine de devletin yönlendiriciliğinin belirleyici

⁴⁴⁶ Bkz, Ek 5, st. -123-127.

olduğunu ifade etmekte ve kendisinin hükümetler arasındaki ilişkiden ziyade STK'lar arasındaki ilişkiyi tercih ettiğini sözlerine eklemektedir. Parker, soruya ilişkin verdiği yanıtta AB'ye üyelik sürecinde STK'ların çok önemli roller üstlenmesi gerektiğinin altını çizmekte ve AB ülkelerindeki STK'larla olan ilişkilerinde, kendilerine olan güvenin Türkiye'nin resmi söylemine olan güvenden daha fazla olduğunu vurgulamaktadır.

“Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin Avrupa Birliği konusunda STK'ların görüşlerini yeterli ölçüde dikkate aldığına inanıyor musunuz?” sorusuna Minibaş, ‘hayır’ yanıtını vermektedir. AKP Hükümeti'nin, AB'nin başlangıçta kendilerine ses çıkarmamasından dolayı STK'ların görüşlerini dikkate almadığını ve “bu işi biz biliriz” zihniyetiyle hareket ettiğini belirtmektedir. Zaman içinde ise bunun AB ile ilişkilerde ciddi sorunlara neden olacağını ve AB ile tam üyeliğin gerçekleşmeyeceğini, sadece belirli çıkar gruplarının gereksinimlerinin yerine getirileceğini sözlerine eklemektedir. Ercan ise, AKP Hükümetinin sadece kendisine yakın olan STK'ların AB konusundaki görüşlerini dikkate aldığına belirtmektedir. Yayla, Ak Parti Hükümeti'nin, STK'ların görüşlerini dikkate alıp almadığı konusunda elinde bir bilgi olmadığını, kendilerini birkaç toplantıya çağırdıklarını ancak görüşleri olmadıkları için katılmadıklarını belirtmektedir. Parker ise, Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin kendi görüşlerini büyük ölçüde dikkate aldığına belirtmektedir. Tüm görüşlerinin dikkate alınmamasına ilişkin olarak da, Hükümet'i eleştirmekten uzak durarak, Hükümet'in siyasi bir ajandası olduğunu ve bu nedenle bazı şeyleri doğru bulsalar dahi yapamamalarının doğal olduğunu ifade etmektedir.

Görüldüğü gibi, Minibaş ve Ercan Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin Avrupa Birliği konusunda STK'ların görüşlerini dikkate almadığını, sadece kendi görüşleri doğrultusundaki STK'lara kulak verdiğini belirtmektedir. Buna karşın Yayla, hükümetin kendilerini toplantıya çağırdığını; ancak konuyla ilgili görüşleri olmadığından ötürü katılmadıklarını ifade etmekte; Parker ise, hükümetin kendi görüşlerini büyük oranda dikkate aldığına belirtmektedir. Cevaplara bakıldığında, hükümetin AB konusunda TESEV ve LDT'ye görüş danıştığını; ancak ÇYDD ve ADD ile bu konuda bir görüş alışverişine girmediği görülmektedir.

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin, “bu ülke insanının eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik alanlarındaki haklardan eğit düzeyde yararlanması” anlamına geldiğini belirten Minibaş, AB uyum süreci dahilinde kartılan yasaların yaşama gecirilmesinde STK'lara önemli görevler düştüğünü vurgulamaktadır. Ercan, AB'ye uyumun utanç verici bir kavram olduğunun ve tüm bu gayretlerin Avrupa Birliği'ne giriş bahanesiyle olmaması gerektiğinin altını çizmektedir. Ercan ayrıca, belli STK'ların pompalamalarıyla yaygınlaşan birtakım ezberlerin Türkiye'de insanları boğduğunu, bunlardan kurtulmak gerektiğini belirtmektedir. Yayla, uyum sürecine ilişkin olarak hem olumlu hem de olumsuz unsurların olduğunu ifade ederek, bu konuda STK'ların, benzer faaliyetleri sürdüren STK'larla ilişkilerini sıklaştırmasının önemine dikkat çekmektedir. Parker, AB'ye uyum sürecinde nelerin yapılacağının belli olduğunu ifade etmekte ve asıl önemli olanın ne kadar zamanda ve nasıl yapılacağının belirlenmesi olduğuna dikkat çekmektedir. Parker ayrıca AB konusunda, STK'ların ancak kendi görev alanlarına girdiği takdirde faaliyette bulunmaları gerektiğini belirtmekte ve gönüllü kuruluşlar olan STK'lara siyasi görev vermek gibi bir şeyin söz konusu olamayacağına dikkat çekmektedir.

Avrupa Birliği konusunda kuruluş olarak ne tür etkinliklerde bulundukları ve bu etkinlikleri gerçekleştirirken devletten destek alıp almadıklarına ilişkin soru dahilinde Minibaş, AB'ye tam üyelik çerçevesinde eğitimle ilgili projeler gerçekleştirdiklerini, bu projelerde AB'den de finansman sağladıklarını ancak devlet veya devlet birimlerinden herhangi bir destek beklemediklerini belirtmektedir.

Ercan, soruya ilişkin olarak verdiği yanıtında, ADD'nin Bakanlar Kurulu kararı ile kamuya yararlı dernek statüsünü kazanmış olmasına rağmen, özellikle de son hükümetin kendilerine maddi bir yardımda bulunmadığını belirtmekte, bunun aynı zamanda kendileri için bir onur vesilesi olduğunu ifade etmektedir. Ercan ayrıca, ADD'nin katkılarıyla gerçekleştirilen Cumhuriyet Mitinglerinde Avrupa'ya, ‘Türkiye'de hala bağımsızlıktan yana olan ulus-devlet yanlısı insanların var olduğu’ mesajının verildiğini sözlerine eklemektedir.

Yayla, cevabının başında LDT olarak AB konusunda hiçbir etkinlikte bulunmadıklarını söylemektedir. Devamında ise, ifade ve din hürriyeti konusunda yürüttükleri iki proje kapsamında AB Komisyonu'ndan destek gördüklerini ifade etmektedir. İfade ve din hürriyeti alanında gerçekleştirilen bu iki projeyi, Yayla'nın 'AB konusunda etkinlikte bulunmuyoruz' açıklamasına rağmen, LDT'nin AB konusunda dolaylı olarak gerçekleştirdikleri etkinlikler olarak değerlendirmek mümkündür.

Devletten destek alındığı takdirde devletin yönlendiriciliğinin belirleyici olacağını vurgulayan Paker, TESEV olarak devletten destek aldıklarını belirtmekte ancak başka destekler bulduklarını da ekleyerek devlete bağımlı olmadıklarını ima etmektedir. Paker ayrıca, bugüne kadar Avrupa'daki birçok STK ile birlikte çalıştıklarını belirtmekte ve bundan sonraki projeleri arasında Avrupalı STK'larla birlikte sadece Türkiye'nin değil, Avrupa'nın da sorunlarını tartışmayı ve bu süreçte Türkiye'nin oynayacağı rolün altını çizmeyi hedefleyen çalışmaların bulunduğunu ifade etmektedir.

“Avrupa Birliği konusunda STK'ların eşgüdüm içerisinde hareket ettiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna “hayır” yanıtını veren Minibaş, STK'ların bir araya gelerek AB ile ilgili eşgüdüm içerisinde bulunmasalar bile büyük çoğunluğunun AB üyeliğine sıcak yaklaştıklarını sözlerine eklemektedir. STK'ların AB konusunda eşgüdüm içinde hareket etmediklerini belirten Ercan da, ADD olarak kendilerinin de bu konuda eşgüdüm içerisinde hareket etmediklerini ve bu konunun kendisini ilgilendirmedığını ifade etmektedir. Yayla, soruya “Çok kötü bir şey, eşgüdümü hiç sevmem”⁴⁴⁷ yanıtını vermektedir. Paker de, belirli konularda diğer STK'larla eşgüdüm içinde çalıştıklarını ancak bu eşgüdümün olmasının zorunlu olmadığını belirtmektedir.

Analiz sonucunda, dört STK'nın temsilcisinin de Avrupa Birliği konusunda STK'lar arasındaki eşgüdümüne önem vermedikleri ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de yerleşmiş bir sivil toplum geleneğinin olmayışının, STK'lar arasında ortaklaşa faaliyette bulunabilme kültürünün kurumsallaşmamasında etken olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca AB konusunda STK'ların eşgüdümüne önem vermemelerinde, faaliyetlerini

⁴⁴⁷ Bkz. Ek 4, st. 227.

sürdürürken AB kurumlarından aldıkları finansal destekleri diğer STK'larla paylaşmak istemeyişlerinin de etkili olabileceği ileri sürülebilir..

3.1.2.4. Türkiye’de Basının Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecine Yaklaşımı Temasının Analizi

“Türkiye’de Basının Avrupa Birliği’ne üyelik sürecine yaklaşımı” teması dahilinde, sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin “basının AB’ye üyelik sürecine yaklaşımı ve STK’ların AB konusundaki görüşlerinin, basında adil ve tarafsız bir şekilde yer alıp almadığı” konusundaki açıklamaları analiz edilmektedir.

Basının, Avrupa Birliği’ne üyelik sürecine yaklaşımı ile ilgili olarak, ÇYDD Genel Başkan Yardımcısı Türkel Minibaş, AB’ye tam üye olunuyormuşçasına abartılı ve sansasyonel yayınlar yapıldığını belirtmektedir. AB-Türkiye ilişkilerindeki önemli tarihlerde basında çıkan manşetlerden örnekler veren Minibaş, basının AB’ye subjektif ve zaman zaman da duygusal yaklaştığının altını çizmektedir. Türkiye’de basının şakşakçı olduğunu belirten Minibaş, basının AB konusunda yanlı davrandığını, özellikle de hükümetler doğrultusunda hareket ettiğini ve konuyla ilgili halkı yeterince bilgilendirmediğini ifade etmektedir. Ayrıca, hükümet yanlısı hareket ettiğinden dolayı basının, AB sempatanlarının görüşlerine daha çok yer verdiğini; buna karşın AB’ye olumsuz yaklaşanları veya alternatif görüşleri gündeme getirmediğini kaydetmektedir.

ADD Genel Başkan Yardımcısı Ali Ercan ise, basının büyük bir bölümünün Avrupa Birliği konusunda hükümetlerin Avrupa Birliği’ne girişini -en azından sanal girişini- destekleyen yayınlar yaptığını dile getirmektedir. Türkiye’de egemen olan yabancı sermayenin, reklamlar yoluyla basının en büyük gelir kaynağı haline geldiğini belirten Ercan, gelir kaynağını kesecek hiçbir gazetenin düşünülmeceğini, dolayısıyla basının yabancı sermayenin arzu ettiği yönde AB yanlısı yayımlar yapacağını ifade etmektedir. Ercan, ayrıca AB konusunda, Türk milletinin büyük bir çoğunluğunun net bir fikri olmadığını da eklemektedir.

LDT Genel Başkanı Atilla Yayla, basının Avrupa Birliği’ne yaklaşımı ile ilgili olarak, basını bir bütün olarak değerlendirmenin mümkün olmadığını belirtmektedir.

Türkiye’deki farklı basın kuruluşlarından örnekler veren Yayla, bunların bir kısmının AB’ye olumlu, bir kısmının ise olumsuz yaklaştığını dile getirmektedir. Yayla, ayrıca Türkiye’de bazı kesimlerin AB’ye kayıtsız şartsız üye olunmasını desteklediklerini, bazı kesimlerin ise her halükarda karşı çıktıklarını, oysa ki meselenin soğukkanlı bir şekilde derinlemesine düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir.

TESEV Genel Başkanı Can Paker de, basını bir bütün olarak değerlendirmenin zor olduğunu, aynı gazetede bile konuyla ilgili zıt görüşlerin yer alabildiğini ifade etmektedir. Basının bu süreçte yönlendirici olmadığını, AB’ye karşıt ve taraftar görüşlere de yer verdiğini belirten Paker, AB ne kadar Türkiye’nin gündeminde ise basının da onu o kadar kendi gündemine alacağını söylemektedir. Paker’in bu sözleri, basının gündem belirlemedeki etkisini hafife aldığını düşündürmektedir. Paker, ayrıca AB’ye üyeliğin yeterince tartışılmadığını belirtmekte; ancak bunun doğal olduğunu ve müzakereler ilerledikçe tartışılır hale geleceğini sözlerine eklemektedir. Paker’in bu görüşüne karşın, gerçek bir demokratik sistemde, tüm halkı ilgilendirecek kararların alındığı bir süreçte, söz konusu tartışmaların, geniş çaplı bir bilgilendirmeyi de kapsayacak biçimde, sürecin başından itibaren gündemde olması gerektiği düşünülmektedir.

“Avrupa Birliği konusunda, basının STK’ların görüşlerine adil ve tarafsız bir şekilde yer verdiğini düşünüyor musunuz ?” sorusuna Minibaş, “Hayır, vermiyor ne yazık ki” yanıtını vermektedir. Basının belirli STK’ları ön plana çıkardığını belirten Minibaş, ÇYDD olarak ancak bir AB projesi yaptıklarında basında yer bulabildiklerini, AB konusunda bir görüş bildirdikleri zaman ise, basında yer alamadıklarını ifade etmektedir. Ercan da, AB konusunda basının, STK’ların görüşlerine adil ve tarafsız bir şekilde yer vermediğini belirtmektedir. Küçük bir basın grubunun dışında, ADD’nin düşüncelerine basında yer verilmediğini kaydetmektedir. Yayla ise, konuyla ilgili bir bilgilendirme olmadığını belirterek konu hakkında olumlu ya da olumsuz bir görüş bildirmemeyi tercih etmiştir. Paker, basının STK’ların görüşlerine eşit bir şekilde yer vermemesinin son derece doğal olduğunu, haber değeri taşıyan bir şey yapıldığı takdirde basının ona yer vereceğini, yapılmıyorsa da onun STK’ların kendi kabahati olduğunu belirtmektedir.

Basının, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecine yaklaşımı ile ilgili olarak LDT Genel Başkanı Yayla ve TESEV Genel Başkanı Parker'in, ÇYDD Genel Başkan Yardımcısı Minibaş ve ADD Genel Başkan Yardımcısı Ercan'a göre, eleştiriden uzak ve daha ılımlı değerlendirmelerde bulundukları görülmektedir.

Araştırmaya dahil edilen STK yetkilileriyle, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreci" ile ilgili gerçekleştirilen görüşmelerin betimsel analizinin, çalışmanın hipotezinin doğrulanması açısından zorunlu; ancak tek başına yetersiz olduğu düşünülmektedir. Bu eksikliğin giderilmesi için, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin, sadece STK temsilcilerinin görüşleri ile değil, Türk basınındaki temsiliyeti ile de ortaya konulması gerektiğine inanılmaktadır. Bu nedenle aşağıdaki bölümde, basında bu sürece ilişkin olarak çıkan haberlerin eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmesine yer verilmektedir.

3.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİNİN TÜRK BASININDAKİ TEMSİLİ

Araştırmanın ikinci kısmında ilk olarak araştırmada kullanılan eleştirel söylem analizi yöntemi tanıtılacak ve ardından 1990'dan günümüze dek olan süreçte Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerindeki önemli zirve dönemlerinde, Türk basınında konu ile ilgili olarak çıkan haberler eleştirel söylem analizi yöntemiyle çözümlenecektir.

3.2.1. Eleştirel Söylem Analizi Yöntemi

Eleştirel söylem analizi, toplumsal ve siyasal bağlamdaki konuşma ve metinlerde egemenliğin, eşitsizliğin ve toplumsal gücün suiistimalinin inşası ve yeniden üretilmesi üzerine odaklanan bir araştırma biçimidir. Eleştirel söylem analizcileri, toplumsal eşitsizliği açığa çıkarma doğrultusunda net bir tavır sergilemektedirler⁴⁴⁸. Eşitsizliğin meşrulaştırılması birbirini tamamlayan iki stratejiye dayanmaktadır: Bize ait olanın pozitif temsili ve ötekinin negatif temsili. Bize ait hoşgörü, yardım ve sempati gibi olumlu yönler ön plana çıkarılmakta; buna karşın onlara ait sosyal ve kültürel

⁴⁴⁸ Teun A. van Dijk, "Critical Discourse Analysis", **Handbook of Discourse Analysis**, Eds. Schiffrin D., Tanen D., Hamilton H.E., Blackwell Publishers, Oxford, 2001, s. 352.

negatif farklılıklar ve olağan dışı davranışlar vurgulanmaktadır⁴⁴⁹. Eleştirel söylem analizcileri, söylem aracılığıyla yeniden üretilen bu eşitsizliği ortaya çıkarmayı hedeflemektedirler.

Günümüz toplumlarında ekonomik, siyasal ve kültürel kaynakların eşit bir biçimde dağılmadığı tespitinden yola çıkan eleştirel söylem analizi yaklaşımı, bu dağılımın daha adaletli bir hale gelmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda güçler arasındaki dengesizliğin, eşitsizliğin ve toplumsal adaletsizliğin doğallaştırıldığı ve yeniden üretildiği metinler, eleştirel bir yaklaşımla incelenerek meşrulaştırma mekanizmaları ifşa edilmektedir⁴⁵⁰. Bu bakımdan eleştirel söylem analizi, muhalif yönü ağır basan politik bir araştırma biçimi olarak nitelendirilebilir.

Fairclough ve Wodak eleştirel söylem analizinin temel ilkelerini şu şekilde özetlemektedirler:

- “1) Eleştirel söylem analizi, toplumsal problemlere yönelmektedir.
- 2) Güç ilişkileri, söylemseldir.
- 3) Söylem, toplumu ve kültürü oluşturmaktadır.
- 4) Söylem, ideolojik bir çalışma yapmaktadır.
- 5) Söylem, tarihseldir.
- 6) Metin ve söylem arasındaki bağ ilintilidir.
- 7) Söylem analizi, yorumlayıcı ve açıklayıcıdır.
- 8) Söylem, sosyal bir hareket biçimidir”⁴⁵¹.

Eleştirel söylem analizi, söylemi toplumsal bir pratik olarak değerlendirmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında belli bir söylem olgusuyla onu oluşturan toplumsal yapı arasında diyalektik bir ilişki olduğu öngörülmektedir. Bu anlamda söylemin, toplumsal güç ilişkilerinin yaratılmasında önemli ideolojik etkileri bulunmaktadır. Eleştirel söylem analizi, metnin içine yerleştirilmiş çoğu zaman açık ve

⁴⁴⁹ Teun A. van Dijk, “Principles of Critical Discourse Analysis”, **Discourse & Society**, Sage, Vol 4 (2), 1993, s. 263.

⁴⁵⁰ G. Kress, “Representational Resources and The Production of The Sign as Foundational Issue in Critical Discourse Analysis”, *Discourse and Society* 4(2); Teun A. van Dijk, “Principles of Critical Discourse Analysis a.g.e’den Aktaran Semiramis Yağcıoğlu, “Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım”, **1990 Sonrası Laik Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım**, Der. Semiramis Yağcıoğlu, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2002, ss. 3-4.

⁴⁵¹ N. Fairclough, R. Wodak, “Critical Discourse Analysis”, *Discourse as Social Interaction*, Ed. T. van Dijk, ss. 271-280’den Aktaran van Dijk, “Critical Discourse Analysis”, **a.g.e.**, s. 353.

net olmayan bu ideolojik yapıları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir⁴⁵². Bir metnin eleştirel olarak incelenmesiyle, ‘hangi metinsel stratejilerle, hangi çıkar gruplarının iktidarının doğallaştırıldığı’ sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu çerçevede eleştirel söylem analizi, toplumsal gücün söylem aracılığıyla nasıl kötüye kullanıldığını ve eşitsiz uygulamaların nasıl doğallaştırılarak yeniden üretildiğini ortaya koymaya çalışan politik bir eylem, analitik bir araştırmadır⁴⁵³.

Yöntemin, önemli açılımlar sunduğu temel çalışma alanlarından birini medya metinleri oluşturmaktadır. Üretim girdilerindeki yüksek fiyat artışı, ilan ve reklamlardan sağlanan gelirin yetersizliği ve geleceğe dönük büyük yatırımların zorunluluğu gibi nedenlerle basın sektöründe yaşanan tekelleşme olgusu neticesinde, basın kuruluşları ekonomik ve siyasal güç/iktidar sahibi kişi ve kuruluşlara bağımlı hale gelmektedir. Bunun sonucunda ise haber metinleri, siyasal ve ticari rant çevrelerinin çıkarlarına hizmet eden metalara dönüşmektedir. Bu çerçevede haber metinleri, toplumdaki güç ve iktidar ilişkilerinin yeniden kurgulandığı ve egemen ideolojilerin meşrulaştırıldığı araçlar olarak işlev görmektedir. Haber metinlerin eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmesi, söz konusu güç ilişkilerinin ortaya çıkarılmasını olanaklı kılmaktadır.

Eleştirel söylem analizini benimseyen haber çözümlemeleri, liberal gazeteciliğin tarafsızlık, nesnellik ve yansızlık gibi ölçütlere dayanan pozitivist anlayışını sorgulayarak güç ve iktidar ilişkilerinin, haberin söylemi içinde kurgulandığını temel almaktadır. Bu yaklaşıma göre gazeteciler, tarafsız bir şekilde haberin aktarıcısı olma konumundan uzaklaşmakta ve haber metinleri de siyasal, ekonomik, askeri ve sembolik seçkinlerden oluşan akredite kaynakların* söylemlerini halkın söylemine dönüştüren taraflı bir nitelik kazanmaktadır. Bu doğrultuda haber metinleri, toplumsal yapıya ve

⁴⁵² Lütfiye Oktar, “Laik ve Anti-Laik Söylemlerde Biz ve Onlar Çatışması”, **1990 Sonrası Laik Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler...**, a.g.e., s. 165.

⁴⁵³ Yağcıoğlu, a.g.e., s. 28.

* Stuart Hall gazetecilerin haber metni içerisinde güçlü ve saygın kişilerden oluşan akredite kaynakların söylemlerine yer vererek resmi söylemi destekleyici bir yapı oluşturduklarını belirtmektedir. Hall gazetecileri, birincil tanımlayıcı olarak adlandırdığı akredite kaynakların söylemini, halkın diline dönüştüren ikincil tanımlayıcılar olarak nitelemektedir. Bkz. Stuart Hall, “The Social Production of News: Mugging in the Media”, *Manufacture of the News*, Eds. S. Cohen ve J. Young, Londra, 1988’den Aktaran Çiler Dursun, **TV Haberlerinde İdeoloji**, a.g.e., ss. 132-133.

statükoya yönelik oydaşmanın oluşmasına hizmet etmektedir⁴⁵⁴. Görüldüğü gibi eleştirel yaklaşım, liberal yaklaşımın dayandığı nesnellik ve tarafsızlık iddialarını bir kenara bırakarak haber metinlerini, toplumdaki güç ve iktidar ilişkilerinin bir yansıması olarak kabul etmektedir.

Haberi en basit şekliyle, “tarihin herhangi bir anında, politikacının tanıttığı, haber kuruluşlarının ürettiği, teknolojinin aktardığı ve insanların tükettiği şey” olarak tanımlamak mümkündür⁴⁵⁵. İnsanların dünyada olup bitenler hakkında bilgi edinmesini ve kanaat geliştirmesini sağlayan haberler⁴⁵⁶, kurgusal metinlerdir ve tüm kurgusal metinler gibi bir söyleme sahiptir. Haberler öyküledikleri olaya, dolayısıyla gerçekliğe anlam kazandırmaktadır. Haber söylemi içinde bir yandan gerçeklik yeniden kurularak okuyucuya aktarılırken; diğer yandan egemen söylemler doğallaştırılmaktadır. Dolayısıyla her gün bize ulaşan haberlerin üst söylemi burjuva ideolojisinin söylemini yansıtmaktadır⁴⁵⁷. Haberler ideolojik olarak toplumdaki egemen grupların fikirlerini ve inançlarını dolaylı yoldan desteklemektedir⁴⁵⁸. Haber metinlerinin güç ve iktidar sahibi kişilerin söylemleri çerçevesinde kurulmasıyla, tipleştirilmeye gidilmekte ve böylece haberler kapalı metinlere dönüşmektedir. Haberin söylemi içinde muhalif ya da karşıt görüş ve düşüncelere rastlamak çok fazla mümkün olmamaktadır.

Haberin söylem olarak ele alınması, söylemin olduğu toplumsal formasyonun da sorgulanmasını gerektirmektedir. Bu bakış açısı, metinleri bağlamı içinde değerlendiren bir analiz olan eleştirel söylem analizinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Eleştirel söylem analizinin çıkış noktasını medya metinleri değil, toplumsal yapı oluşturmaktadır. Eleştirel söylem analizi, toplumsal yapıdaki güç ve iktidar ilişkilerinin söylem içinde nasıl kurgulandığını açıklamaya çalışırken bu ilişkilerin eleştirisinden yola çıkmaktadır⁴⁵⁹. Bu noktada toplumsal bağlamı dikkate almadan yapılan bir haber analizinin, haber metni içerisindeki güç ve iktidar ilişkilerinin

⁴⁵⁴ M. Ayşe İnal, **Haberi Okumak**, Temuçin Yayınları, İstanbul, 1996, s. 192.

⁴⁵⁵ W. Lance Bennet, **Politik İllüzyon ve Medya**, Çev. Seyfi Soy, Nehir Yayınları, İstanbul, 2000, s.63.

⁴⁵⁶ Oğuzhan Kavaklı, **Temel Gazetecilik**, Ankara Matbaası, İzmir, 1984, s. 5.

⁴⁵⁷ Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.161.

⁴⁵⁸ Teun A. van Dijk, **News As Discourse**, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Hillsdale, New Jersey 1988, s.83.

⁴⁵⁹ İnal, **a.g.e.**, s. 96.

nasil kurgulandığını açığa çıkaramayacağı, dolayısıyla eleştirel bir perspektife sahip olamayacağı görülmektedir.

İletişim araştırmaları içerisinde medya metnlerinin çözümlemesi konusunda farklı metodolojik yaklaşımlar bulunmaktadır⁴⁶⁰. Gramsci'nin iktidar ve pratik arasındaki bağlantıyı inceleyen hegemonya kuramı, eleştirel medya çözümlemelerinde yol gösterici olmuştur⁴⁶¹. Eleştirel bakış açısını haber metinlerine ilk kez Teun van Dijk uygulamıştır. Van Dijk, gazetelerin haber metinlerini, dilbilimi bulgularına dayanarak sistematik bir şekilde incelemiştir. Van Dijk'ın bu konudaki özgünlüğü, haber metinlerini sadece dilbilimsel çözümlemeyle sınırlı tutmayıp bilişsel bir model çerçevesinde incelemiş olmasıdır⁴⁶². Öte yandan van Dijk haber metinlerini yalnızca metinsel ve yapısal düzeyde incelememiş, aynı zamanda anlama ve üretim düzeylerine de çözümleme ve açıklama getirmiştir⁴⁶³. Bu sayede haber metnlerinin arka planında yatan stratejilerin açığa çıkarılması mümkün hale gelmiştir.

Haberî söylem olarak ele alan van Dijk, haber söyleminin toplumda var olan egemen söylemlerin bir ürünü olduğunu savunmaktadır⁴⁶⁴. Van Dijk, haber metnlerinin kendilerine özgü bir söylemi olduğunu belirterek bu söylemin kaynak kişi ve kuruluşların söyleminden ayrı düşünölemeyeceğine, yalnızca bağlamı içinde ve üretildiği koşullar altında değerlendirilmesiyle birlikte bir anlam kazanacağına dikkat çekmektedir⁴⁶⁵. Van Dijk'ın çözümlemeleri ırksal, sınıfsal, etnik, cinsel vb. toplumsal farklılıkların söylem içinde nasıl kurgulandığını bize göstermektedir⁴⁶⁶. Van Dijk çalışmalarında, özellikle Avrupa basınında azınlıklara, göçmenlere ve de üçüncü dünya

⁴⁶⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman İrvan, "Metin Çözömlmelerinde Yöntem Sorunu", **Medya ve Kültür: 1. Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri**, Gazi Üniversitesi İletişim Faköltesi Basımevi, Ankara, 2000.

⁴⁶¹ Pamela Shoemaker ve Stephen D. Reese, "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi", **Medya, Kültür, Siyaset**, Der. Süleyman İrvan, Alp Yayınevi, Ankara, 2002, s. 150.

⁴⁶² Güler Ülkü, "Türk Basınında Haber Metnlerinin Yapısı", **Gazi İletişim Dergisi**, Sayı 9, 2001, s. 139.

⁴⁶³ Güler Ülkü, "Söylem Çözömlmesinde Yöntem Sorunu ve Van Dijk Yöntemi", **Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi**, Der. Çiler Dursun, Elips Kitap, Ankara, 2004, s. 374.

⁴⁶⁴ İnal, **a.g.e.**, s. 97.

⁴⁶⁵ Ayşe İnal, "Yazılı Basın Haberlerinde 'Yapısal' Yanlılık Sorunu", **Toplum ve Bilim**, Sayı 67, Güz 1995, s. 116.

⁴⁶⁶ Üşür, **a.g.e.**, s. 119.

ülkelerinin vatandaşlarına yönelik uygulanan etnosentrik ve ırkçı yaklaşımlar üzerine odaklanmıştır.

Dünyada her gün olup biten olayların çoğu hakkında milyonlarca insanın bilgi edinmesinin ve kanaat geliştirmesinin, konu ile ilgili haberlerin söylemine bağlı olduğunu ve bundan ötürü haber söyleminin güç potansiyelinin devasa bir öneme sahip olduğunu belirten van Dijk, bu söylemin yakından incelenmesinin siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel iktidarla arasındaki ilişkinin ideolojik yansımalarının ortaya çıkarılması bakımından çok önemli olduğunu vurgulamaktadır⁴⁶⁷. Van Dijk, haber söylemi içerisinde bir kişinin özgürlük savaşçısı, isyancı ya da terörist olarak adlandırılmasının ideolojik bir tercihin sonucu olduğunu belirtmektedir⁴⁶⁸.

Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi modeli makro-yapı ve mikro-yapı olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Makro-yapı bölümü “tematik analiz ve şematik analiz” olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. Tematik analizde başlıklara, alt başlıklara, üst başlıklara, spotlara ve haber girişlerine bakılmaktadır. Şematik analizde ise durum ve yorum bölümlerine yer verilmektedir. Durum bölümü içerisine olay örgüsü, ana olay, sonuç, artalan ve bağlam bilgisi; yorum bölümü içerisine de haber kaynakları ve olay taraflarının değerlendirilmesi girmektedir. Mikro-yapı bölümü ise tümcelerın sözdizimsel çözümlemesine, sözcük seçimlerine, bölgesel uyuma (tümcelerarası nedenselliğe) ve retorik unsurların çözümlemesine dayanmaktadır⁴⁶⁹.

Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi modeli sistematik bir yaklaşım olmakla beraber, sadece yazılı metinlere uygulanabildiği ve konuşma vb. formları dışarıda bıraktığı için yeterliliği tartışılmaktadır⁴⁷⁰. Üretim ve alımlama süreçleriyle ilişkilendirilen bilişsel modellerden oluşan analiz tekniği, özellikle alımlama konusunda

⁴⁶⁷ Teun A. van Dijk, “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”, **Medya, İktidar ve İdeoloji**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s. 370.

⁴⁶⁸ Teun A. van Dijk, “Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım”, Çev. Nurcan Ateş, **Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji**, Der. Barış Çoban, Zeynep Özarslan, Su Yayınları, İstanbul, 2003, s. 55.

⁴⁶⁹ Ömer Özer, “Haber Söylemi: Türk Yunan İlişkilerine Yönelik Haberlerin Türk Basınında Sunumu”, **Gazi İletişim Dergisi**, Sayı 1, 1999, ss. 130-131.

⁴⁷⁰ Edibe Sözen, **Söylem: Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s. 89.

daha fazla açıklama getiremediği için eleştirilmektedir⁴⁷¹. Tüm bunlara karşın van Dijk'ın eleştirel söylem analizi modeli, haber metnini toplumsal yapıdaki güç ve iktidar ilişkileriyle sistematik bir şekilde ilişkilendirmesinden ötürü, haber söylemini analiz etmede kullanılan önde gelen yöntemlerden biri olma özelliğini korumaktadır.

3.2.2. 1990 Sonrası Dönemde Türk Basınında Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri Hakkında Yer Alan Haberlerin Eleştirel Söylem Analizi

Haber metinlerinin incelenmesine yönelik eleştirel perspektifin şekillenmesinde, Gramsci'nin hegemonya kuramı oldukça önemli bir rol oynamıştır. Gramsci'nin, hegemonya kuramında belirttiği üzere sivil toplumun bir parçası olan basın kuruluşları, yayımladıkları haberler aracılığıyla birtakım ortakduyusal değerler üreterek yönetici sınıfların toplumsal yapıyı kendi ideolojisi doğrultusunda tahakküm altına almasını sağlayan meşrulaştırıcı bir işlev görmektedirler.⁴⁷² Gramsci'nin bu yaklaşımı, van Dijk'ın haber metinlerinin toplumsal bağlam içerisinde değerlendirilmesi gereken bir söylem niteliği taşıdığı yolundaki görüşü ile paralellik göstermektedir. Bu tespit, çalışmanın hem kuramsal bağlamda hem de yöntem açısından sahip olması umut edilen eleştirel niteliği açısından önemli görülmektedir. Bu nedenle de, araştırmanın haber metinlerinin analizine dayalı olarak oluşturulan bu ikinci kısmında, van Dijk'ın eleştirel söylem analizi yönteminden yararlanılması uygun görülmüştür. Söz konusu yöntem ile Türk basınının Avrupa Birliği'ne üyelik konusundaki resmi söylemi ne ölçüde içselleştirdiği ve nasıl yeniden ürettiği sorgulanacaktır. Bu sorgulamanın bir boyutunda basının, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği konusunda Türk hükümetlerinin izlediği politikaya yaklaşımı yer almaktadır. Diğer boyutunda ise, basının AB konusunda STK'ların görüşlerine ne ölçüde ve ne şekilde yer verdiği şeklindeki sorular bulunmaktadır. Her iki boyut da, eleştirel bir bakış açısı çerçevesinde ayrıntılı olarak analiz edilecektir.

Araştırmada, Türk basınına temsilen seçilen gazetelerde, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri hakkında yer alan haberlerin analizine yer verilecektir. Daha önce belirtilen

⁴⁷¹ İnal, **a.g.e.**, s. 131.

⁴⁷² T. Gitlin, *The Whole World is Watching*, Berkeley: University of California Press, 1980'den Aktaran Shoemaker ve Reese, **a.g.e.**, ss. 150-151.

nedenlerle, analiz edilecek haberlerin başlangıç tarihi olarak 1990 yılı belirlenmiştir. Ancak 1990 yılından bugüne kadar Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri hakkında basında yer alan tüm haberlerin incelenmesi, araştırmanın sınırlılığı açısından mümkün olamayacağından, araştırmanın 1990'dan günümüze Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerindeki en önemli zirvelerle ilgili haberlerin incelenmesiyle sınırlandırılması uygun görülmüştür.

1990'dan günümüze Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde en önemli tarihler olarak Gümrük Birliği Anlaşması (6 Mart 1995), Lüksemburg Zirvesi (12-13 Aralık 1997), Helsinki Zirvesi (10-11 Aralık 1999), Nice Zirvesi (7-9 Aralık 2000), Kopenhag Zirvesi (12-13 Aralık 2002), Brüksel Zirvesi (16-17 Aralık 2004) ve Müzakere Çerçeve Belgesi (3 Ekim 2005) saptanmıştır. Söz konusu zirveler, birinci bölümde “1990 Sonrası Dönemde Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri” başlığı altında ayrıntılı olarak değerlendirilmektedir. Araştırmada ise, bu zirvelerin basında ne şekilde temsil edildiği ve konu ile ilgili haberlerin, hangi söylemsel stratejiler dahilinde sunulduğu analiz edilecektir. Araştırmaya, zirvelerle ilgili haberlerin yoğun olarak işlendiği dönemler dahil edilmiştir. Bu çerçevede zirvelerin gerçekleştiği günler ile başlamasından önceki 2 gün ve bitiminden sonraki 2 gün araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Çalışmanın örneklemini, gerek tiraj gerek temsil ettiği kitle gerekse örgütsel yapılanmaları açısından Türk basınına en iyi yansıttığı düşünülen Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazeteleri oluşturmaktadır. Cumhuriyet gazetesi ulusalcı sol çizgiyi temsil etmektedir. Hürriyet gazetesi ana akım medya olarak bilinen merkez gazeteleri arasında bulunmaktadır. Zaman gazetesi ise, muhafazakâr sağ çizgide yer almaktadır. Söz konusu gazetelerin, araştırmaya dahil edilen tarihleri kapsayan toplam 120 sayısında, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkisi ile ilgili yayımlanan tüm haberler incelenmiştir.

Belirtildiği üzere çalışmada, toplumsal yapıdaki mevcut güç ve iktidar ilişkilerinin haber metnine nasıl yansıdığını ortaya çıkarmada önemli bir çözümleme modeli olan van Dijk'ın eleştirel söylem analizi modeli temel alınmıştır. Bu çerçevede araştırmaya dahil edilen zirve dönemlerinde her üç gazetede AB ile ilgili yayımlanan tüm haberler van Dijk'ın makro ve mikro yapı modeli odağında çözümlenecektir.

Makro-yapısal unsurlar olarak başlıklar, haber girişleri, haber kaynakları, olay taraflarının değerlendirilmesi, artalan ve bağlam bilgisi; mikro-yapısal unsurlar olarak da söz dizimsel öğeler, sözcük seçimleri ve retorik unsurlar irdelenecektir.

3.2.2.1. Gümrük Birliği Anlaşması ile İlgili Haberlerin Analizi

Avrupa Birliği ve Türkiye arasında Gümrük Birliği Anlaşması, 6 Mart 1995 tarihinde imzalanmıştır. Araştırmaya Anlaşma'nın imzalandığı tarih ve bu tarihten 2 önceki ve 2 sonraki günü kapsayan 4-8 Mart 1995 tarihleri dahil edilmiştir. Bu tarihler arasında Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerindeki konuyla ilgili tüm haberler incelenmiştir.

Eleştirel söylem analizinde, makro-yapı unsurları arasında ilk sırada başlıklar yer almaktadır. Başlıklar, haberin genel çerçevesini çizerek konuyu özetlemekte ve ana temayı göstermektedir. Başlıklarda çoğu zaman enformasyon eksiltmesi, genelleme ve kurgulama yapılarak okuyucular ideolojik olarak yönlendirilebilmektedirler. İncelemeye dahil edilen tarihlerde her üç gazetenin de konuya yoğun bir şekilde ilgi göstererek konuyla ilgili haberleri manşetlere taşıdığı görülmektedir:

Brüksel'de geri sayım (Cumhuriyet-Manşet, 6 Mart 1995)
Avrupa'yla yeni dönem (Cumhuriyet-Manşet, 7 Mart 1995)
Türkiye zor dönemde (Cumhuriyet-Manşet, 8 Mart 1995)
İlk adım tamam (Hürriyet-Manşet, 4 Mart 1995)
100 Yıllık Rüya (Hürriyet-Manşet, 6 Mart 1995)
Çağ Açı İmza (Hürriyet-Manşet, 7 Mart 1995)
Muammaya imza atıyoruz (Zaman-Manşet, 5 Mart 1995)
Gözler Brüksel'de (Zaman-Manşet, 6 Mart 1995)
Haydi Hayırlısı Olsun (Zaman-Manşet, 7 Mart 1995)
İmza Tartışılıyor (Zaman-Manşet, 8 Mart 1995)

En önemli başlık olarak kabul edilen ve gündemi belirleyen manşetler, aynı zamanda gazetelerin ideolojik tavırlarını da yansıtmaktadır. “100 Yıllık Rüya” ve “Çağ Açı İmza” manşetleri, Hürriyet gazetesinin Gümrük Birliği konusundaki olumlu tavrını yansıtmaktadır. “Haydi Hayırlısı Olsun” ve “İmza Tartışılıyor” manşetleri, bu konuda bazı çekinceleri olan Zaman gazetesinin, Gümrük Birliği'ne yönelik daha nötr olan bakış açısını dile getirmektedir. “Türkiye zor dönemde” manşeti ise Cumhuriyet gazetesinin konuya ilişkin görece olumsuz tavrını yansıtmaktadır.

Haberde vurgulanmak istenen noktalar başlıkların yanı sıra üst başlıklarda, alt başlıklarda, spotlarda ve haber girişlerinde de ön plana çıkarılmaktadır. Hürriyet gazetesi 6 Mart 1995 tarihinde “100 Yıllık Rüya” manşetiyle verdiği haberin devamında Gümrük Birliği’ni tarihi bir adım olarak niteleyen şu alt başlığı kullanmaktadır: “Türkiye, 19’uncu Yüzyıl’da başlattığı batılılaşma hareketinde bugün tarihi bir adım atıyor ve gümrük duvarlarını yıkarak Avrupa ile gümrük birliği uygulamasına başlıyor”. Gazete, 7 Mart 1995 tarihinde “Çağ Açan İmza” manşetiyle verdiği haberin devamında ise Gümrük Birliği’nin, Avrupa Birliği’ne tam üye olabilmek için önemli bir aşama olduğunu vurgulayan şu alt başlığı kullanmaktadır: “Gelecekte Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğini sağlayacak en önemli adım olan Gümrük Birliği Anlaşması, dün Brüksel’de imzalandı”. Cumhuriyet ve Zaman gazeteleri ise konu ile ilgili haberlerinde, başlığın ardından alt ya da üst başlık kullanmak yerine doğrudan haber girişi vermeyi tercih etmişlerdir.

Haber girişleri, makro-yapı unsurlarından bir diğeridir. Haber girişlerinde, genelden özele giden bir sıra izlenerek konu ile ilgili en önemli bilgi aktarılmakta ve ana olay çerçevelenmektedir. Cumhuriyet gazetesinde 7 Mart 1995 tarihinde “Avrupa’yla yeni dönem” manşetiyle verilen haberin girişi şu şekildedir: “Yunanistan’ın, Avrupa Birliği’nden aldığı Kıbrıs ödünü karşılığında, Türkiye ile Birlik arasında ‘mala açık, insana kapalı’ gümrük birliği kararı, dün Brüksel’de yapılan 36. Dönem Ortaklık Konseyi Toplantısı sonunda çıktı”. Söz konusu haber girişinde Cumhuriyet gazetesi, ana olayı oluşturan Gümrük Birliği konusunda bir anlaşma kararının alındığını ancak bunun karşılığında Yunanistan’a Kıbrıs konusunda ödün verildiğini ve üstelik oluşturulması planlanan Gümrük Birliği’nin, işgücünün serbest dolaşımından ziyade sadece mal dolaşımına izin verdiğini vurgulamaktadır.

Zaman gazetesi, 8 Mart 1995 tarihinde “İmza Tartışılıyor” manşetiyle verdiği haberin devamında, Gümrük Birliği’ne taraftar ya da karşı olmaktan kaçınan bir tavır sergileyerek, şu haber girişini kullanmaktadır: “Her zamanki gibi, iktidar Gümrük Birliği’nin sadece faydalarını, muhalefet ise zararlarını anlatıyor”.

Hürriyet gazetesinde 8 Mart 1995 tarihinde 6. sayfada yayımlanan “Avrupa mimarı diye karşılandılar” başlıklı haberin girişi şu şekildedir: “Başbakan Çiller ve Dışişleri Bakanı Karayalçın, ‘Sayende Avrupalıyız, helal olsun’, ‘Avrupa’nın mimarı hoş geldin’, ‘6 Mart tarihe geçecek yazarı sensin’ pankartlarıyla karşılandılar”. Gazete, bu haber girişiyle, Gümrük Birliği’nin halk tarafından büyük bir başarı olarak algılandığını ve coşkuyla karşılandığını belirtmekte ve bu başarının sahibi olarak Başbakan Tansu Çiller ile Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın’ın görüldüğünü vurgulamaktadır.

Makro-yapı unsurlarından bir diğeri haber kaynaklarıdır. Konu ile ilgili haber kaynaklarına bakıldığında, her üç gazetenin de kendi muhabirlerinin yanı sıra politikacıların, bürokratların ve iş adamlarının açıklamalarına yer verdiği görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, toplumda güç ve iktidar sahibi kesimleri temsil eden politikacı ve işadamları gibi saygın kişilerden oluşan akredite kaynaklar, birincil tanımlayıcılar olarak gazeteler için önemli bir haber kaynağı durumundadırlar. Her üç gazetenin de konu ile ilgili haberlerinde akredite kaynakların açıklamalarına geniş ölçüde yer verdiği görülmektedir.

Gazetelerin, iş dünyasını temsil eden örgütlerin ve bu örgütlerin temsilcilerinin görüşlerine de büyük oranda yer verdikleri görülmektedir. Söz konusu kuruluşlar, STK’larla ilgili yapılan sınıflandırmalarda⁴⁷³ genellikle STK olarak kabul edilmektedir. Ancak, kar amacı gütmemek, gönüllülük, devletle olan ilişkilerde mesafeyi koruyabilmek gibi kriterler açısından, bu kuruluşların sivil toplumu temsil edip etmediği üzerinde tartışmalar bulunmaktadır.

Hürriyet gazetesi, 6 Mart 1995 tarihinde “Anayasa değişmeli” başlığıyla 9. sayfadan verdiği haberde, İktisadi Kalkınma Vakfı Başkanı Sedat Aloğlu’nun açıklamalarını aktarmaktadır:

“Özel sektörün AB ile ilişkilerini yönlendiren İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) Başkanı Sedat Aloğlu, Gümrük Birliği adının atılmasından sonra Türkiye’nin gündeminde DYP-

⁴⁷³ Bkz. Gönel, Önde Gelen STK’lar, **a.g.e.**, s. 29.

CHP hükümetinin vakit geçirmeden göreve başlaması, Anayasa değişikliği, Patent Yasası ve ifade özgürlüğüne ilişkin yasal değişiklikler olduğunu söyledi”.

Hürriyet gazetesi, 7 Mart 1995 tarihinde ise 8. sayfasında “Batı önemimizi anladı” başlığıyla, TÜSİAD’ın açıklamalarına yer vermektedir: “Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği Yüksek İstişare Konseyi Başkanı Feyyaz Berker, gümrük birliğinin tam üyeliğe giden yolda önemli bir basamak oluşturduğunu bildirdi”.

Zaman gazetesi de 8 Mart 1995 tarihinde 8. sayfasında “Ekonomi çevreleri temkinli” başlığıyla iş dünyasının açıklamalarına yer vermektedir:

“TÜSİAD: Daha yolun başındayız. MÜSİAD: Ekonomi belirsizliğe sürüklenebilir. ASO: Olumlu bir gelişme. HAK-İŞ: Önemli sorunlar çıkabilir. TİM: Yolun yarısını kat ettik. TUGİAD: Küçüklerin şansı az. İKV: En önemli organ Avrupa Parlamentosu. İZOB: Tarım sektörü memnun. İSO: Gümrük Birliği uzayacak. İZTO: Uluslar arası rekabet kaçınılmaz. EĞİAD: Geri dönüşü olmayan yol”.

Cumhuriyet gazetesi 8 Mart 1995 tarihinde “Sendikalar Birlik’ten endişeli” başlığıyla 1. sayfadan sendikaların görüşlerini aktarmaktadır:

“Türk-İş: Avrupa Birliği’ne girilmeden gümrük birliğine girilmesi, büyük bir başarı olamaz. İşçilere serbest dolaşım hakkından bahsedilmiyor. Küçük ve orta ölçekli sanayi zarar görecektir. DİSK: Herkesin sosyal güvenlik, sendikal hak ve özgürlüklere kavuştuğu, ülkenin yönetimini ve ekonomik gidişini paylaştığı bir süreç dayatılacak. Siyasi liderlerin bunu akıl etmesi gerekir. Hak-İş: Emegin serbest dolaşımı, 1986’dan beri gasp edilmektedir. Nimet-külfet dengesi göz ardı edilmektedir. Türkiye oldubittiyle karşı karşıyadır. Halk karar vermeli, referandum yapılmalı”.

Cumhuriyet gazetesi ise aynı tarihte 7. sayfasında “Daha yolun başındayız” başlığıyla işveren çevrelerinin görüşlerine de yer vermektedir:

“TÜSİAD Başkanı: Halis Komili: ‘Bu sevinç henüz yolun başında olduğumuzu bize unutturmamalıdır’ uyarısını yaparken, İstanbul Sanayi Odası Başkanı Hüsamettin Kavi, ‘İmza 32 yıllık sürecin bir halkasıdır’ diye konuştu... İzmir Ticaret Odası Başkanı Hasan Özmen, ‘Ülkemiz tarım sektörünün özellikle hayvansal ürünlerde AB karşısında rekabet şansının bulunmaması nedeniyle korunmaya ihtiyacı vardır. Ancak bu korumada özellikle işlenmiş tarım ürünleri bakımından önemli sorunlar bulunmaktadır... Türkiye ve AB’nin bu konuda kullandığı standartlar arasında farklılıklar bulunması ithal edilecek işlenmiş tarım ürünlerindeki tarım ve sanayi paylarının belirlenmesinde tartışmalara yol açmaktadır’ dedi. ESİAD (Ege Sanayici ve İşadamları Derneği) Yönetim Kurulu Başkanı Oğuz Atış, ‘Gümrük Birliği karşılıklı yarar esasına dayanmaktadır. Ancak girdiğimiz süreç içerisinde, bugün sahip olduğumuz, siyasi, sosyal ve ekonomik yapının ciddi gelişmeler kaydedememesi durumunda, bu ilişkiden sadece Avrupa Birliği ülkeleri kazançlı çıkacaktır’ dedi”.

Görüldüğü gibi, iş dünyasının Gümrük Birliği Anlaşması ile ilgili görüşleri gazetelerde farklı şekilde yer almaktadır. Hürriyet ve Zaman gazeteleri Gümrük Birliği'ni olumlayan görüşleri ön plana çıkarırken, Cumhuriyet gazetesi Gümrük Birliği'ne olumsuzlayan görüşleri vurgulamaktadır.

Dış basın kuruluşlarının açıklamaları da gazetelerin bir diğer haber kaynağını oluşturmaktadır. Hürriyet gazetesi konu ile ilgili olarak Yunan basınının haberlerine ağırlık vermektedir. 5 Mart 1995 tarihinde, “Yunan Basını Yasta” başlığıyla 19. sayfada yayımlanan haberde, Yunan muhalefet partilerinin ve basınının Anlaşma'ya sert çıktığı belirtilmekte ve konu ile ilgili Yunan basınının açıklamalarına yer verilmektedir: “Apoyevmatini: Türklere Avrupa kapılarını açtık. Veto, paçavraya döndü. Elefteros: Türkiye'yi kurtarıp Yunanistan'ı mahvediyorlar. Elefterotipia: Vetoya elveda. Herkes memnun”. Gazete, 7 Mart 1995 tarihinde 6. sayfasında “Yunan Basını: Türkiye'nin büyük kazancı” başlığına yer vermektedir. 8 Mart 1995 tarihinde Hürriyet gazetesinin 7. sayfasında “Basın ateş püskürüyor” başlığıyla yayımlanan haberde de, Yunan basınının Gümrük Birliği Anlaşması konusundaki tepkilerine yer verilmektedir: “Adesmeftos Tipos: Yuh size maskaralar, vetoyu kaldırıp ülkeyi batırdınız. Etnos: AB'ye merhabayla birlikte Türk tahriki. Elefteros: Çiller Brüksel'de bayram ederken, Atina'da ihanet panayırı”. Haberler incelendiğinde, Hürriyet gazetesinin, Gümrük Birliği Anlaşması ile ilgili Yunan basınında çıkan olumsuz haberlere yer verdiği ve bu şekilde Anlaşma'nın Türkiye'nin lehine olduğu yönünde bir uzlaşmayı sağlamaya çalıştığı görülmektedir.

Zaman gazetesi ise 8 Mart 1995 tarihinde 5. sayfasında, “Batı'dan GB'ye yoğun ilgi” başlığı altında Fransız gazetelerinin konu ile ilgili açıklamalarına yer vermektedir: “Le Figaro: Artık Türkiye ve Avrupa yüzyüze kaldı. Liberation: Türkiye, AB'nin bekleme salonunda”. Cumhuriyet gazetesinde ise, araştırmaya dahil edilen süre zarfında konu ile ilgili dış basın haberine rastlanmamaktadır.

Gazetelerde haber kaynağı olarak anonim kaynaklara da rastlanmaktadır. Zaman gazetesinde 5 Mart 1995 tarihinde 1. sayfada, “Türkiye dönüm noktasında” başlığıyla verilen haberde kaynak olarak, “Bazı AB üst seviye yetkilileri” gösterilmektedir: “Bazı AB üst seviye yetkilileri de yaptıkları açıklamada 2010 yılına kadarki genişleme

stratejilerinde Türkiye'ye yer olmadığını belirtiyor ve AB'yi 'Hristiyan Kulübü' olarak tanımlıyorlar". Cumhuriyet gazetesinin, 7 Mart 1995 tarihinde 1. sayfadan verdiği "Kıbrıs etki alanı dışına çıkıyor" başlıklı haberde kaynak olarak "diplomatlar" ifadesine yer verilmektedir: "Ankara'da diplomatlar, 'Gümrük birliği ile Avrupa-Türkiye arasında menfaat ilişkisi doğacak. AB kendi menfaati için diğer konularda Türkiye'yi rahatsız etmeyecektir' görüşünü dile getiriyor".

Bir diğer makro-yapı unsuru, olay tarafının değerlendirmeleridir. Türkiye ve AB arasında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması'nda resmi tarafları AB ve Türkiye oluşturmaktadır. Ancak gazetelerde olayın Türkiye ve Yunanistan ekseninde ele alındığı görülmektedir. Konu ile ilgili yayımlanan haberlere bakıldığında Türkiye, Gümrük Birliği Anlaşması'nı herhangi bir şarta bağlı kalmadan imzalamayı hedeflerken, Yunanistan Anlaşma karşılığında, özellikle Kıbrıs konusunda, taviz almayı istemektedir. Anlaşma ile ilgili olarak Hürriyet gazetesinde Kıbrıs konusunda Yunanistan'a taviz verilmediği belirtilirken Cumhuriyet gazetesinde bunun aksi yönünde görüş bildirilmektedir. Zaman gazetesinde ise, herhangi bir değerlendirmede bulunulmaksızın konu ile ilgili tarafların açıklamalarına doğrudan yer verilmektedir.

Hürriyet gazetesinde 6 Mart 1995 tarihinde "Kritik bir soru: Diyeti Kıbrıs mı?" başlığıyla 9. sayfada yayımlanan haberde, Gümrük Birliği Anlaşması'nın Kıbrıs'la herhangi bir ilgisi olmadığı belirtilmektedir:

"Yunanistan'ın Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğinin gerçekleşmesi için Kıbrıs sorununu koşul olarak öne sürmesi, kamuoyunda Türkiye'nin gümrük birliği uğruna Kıbrıs'ta ödün verdiği yönünde bir kanının yerleşmesine yol açtı. Türkiye ile AB arasında imzalanacak anlaşma metinlerinde Kıbrıs'a ilişkin herhangi bir ifade, herhangi bir taahhüt yer almıyor. Kıbrıs sorunu, topluluğun iç dokümanlarında gümrük birliğinden bağımsız olarak düzenlediği bir konu".

Cumhuriyet gazetesinde ise 7 Mart 1995 tarihinde 1. sayfada, "Kıbrıs etki alanı dışına çıkıyor" başlığıyla yayımlanan haberde, Kıbrıs konusunda Yunanistan'ın amacına ulaştığı belirtilmektedir: "Avrupa Birliği'nin Türkiye ile gerçekleştirmeyi öngördüğü gümrük birliği karşılığında, Kıbrıs Rum Yönetimi ile KKTC'yi dışlayarak üyelik yolunda aldığı karar, 'Ankara aleyhine önemli bir gelişme' olarak nitelendiriliyor". Zaman gazetesi konu ile ilgili olarak 7 Mart 1995 tarihinde 1.

sayfasında Yunanistan Dışışleri Bakanı'nın şu açıklamalarına yer vermektedir: "Yunanistan adına GB anlaşmasını imzalayan Dışışleri Bakan Yardımcısı Yorgos Mangakis, Kıbrıs'ın Avrupa'ya dahil olduğunu ve üyelik müzakerelerinin Ada'nın tümünü kapsadığını ileri sürdü".

Gazetelerde olayın bir başka tarafı olarak Türkiye'deki iktidar ve muhalefet partilerinin temsilcilerinin görüşlerine yer verilmektedir. 6 Mart 1995 tarihinde Hürriyet gazetesi 1. sayfasında, dönemin Başbakanı Tansu Çiller'in "Bunu biz başardık" açıklamasını yayımlamaktadır. Haberin alt başlığı şu şekildedir: "Başbakan Tansu Çiller, Demirel ve Çetin'e üstü kapalı cevap vererek, Türkiye'nin gümrük birliğine girmesi için çok yoğun çaba harcadığını belirtti ve 'Bunun kendi kendine olduğunu düşünmek mümkün değildir' dedi". Gazetenin 1. sayfasında Dışışleri Bakanı Murat Karayalçın'ın "Bugün hayatımın en mutlu günü" sözüne de yer verilmektedir. Hürriyet gazetesi, 7 Mart 1995 tarihinde 7. sayfasında Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın, Gümrük Birliği'ni eleştiren açıklamalarına da yer vermektedir: "ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, Avrupa Birliği ile imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması'nı 'İkinci Tanzimat Fermanı' olarak niteledi". Ancak Mesut Yılmaz'ın bu sözleri, Hürriyet'in Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök'ün, "Tanzimat Fermanı mı dediniz" başlıklı köşe yazısında, "siyasi çekememezlik" olarak nitelendirilmektedir.

Cumhuriyet gazetesi 5 Mart 1995 tarihinde 1. sayfasında "Gümrük Birliği abartılıyor" başlığıyla, CHP Genel Başkanı Hikmet Çetin'in açıklamalarına yer vermektedir: "CHP lideri Hikmet Çetin, gümrük birliği anlaşmasının imzalanacağı yönünde haberler aldığını belirterek, konunun abartıldığını belirtti. Çetin, 'Her iki yanı da abartılıyor, girmek de girmemek de. Olay iki tarafın yararına olacak bir zeminin yakalanması ve orada uzlaşılmasıdır' dedi". 7 Mart 1995 tarihinde ise Cumhuriyet gazetesinde "Gereksiz yaygara koparılıyor" başlığıyla ANAP lideri Mesut Yılmaz'ın şu açıklamalarına yer verilmektedir: "ANAP lideri Yılmaz gümrük birliğiyle ilgili olarak yeni bir anlaşmanın değil, otomatik olarak işleyen bir sürecin söz konusu olduğunu belirterek, Hükümet günlük pirim uğruna Türkiye'yi risklere sürüklemektedir' dedi".

Zaman gazetesi ise, 8 Mart 1995 tarihinde “İmza tartışılıyor” manşetiyle verdiği haberde iktidarın Gümrük Birliği’nin sadece faydalarını, muhalefetin ise zararlarını anlattığını belirtmektedir: “DYP Genel Başkanı ve Başbakan Çiller: 30 Yıllık Rüya. RP Grup Başkanvekili Şevket Kazan: Onlar Ortak, Biz Pazar. Anavatan Genel Başkanı Mesut Yılmaz: Sadece gümrükler sıfırlandı. CHP Genel Başkanı Hikmet Çetin: Amacımız tam üyelik”. Görüldüğü gibi, Zaman gazetesi bu haberde, doğrudan Anlaşma’yı destekler ya da muhalif bir tavır takınmaktan ziyade siyasi partilerin konu ile ilgili farklı değerlendirmelerine yer vermeyi tercih etmektedir.

Makro-yapı unsurlarından sonuncusu ise artalan ve bağlam bilgisidir. Her üç gazetede de konu ile ilgili yeterli artalan ve bağlam bilgisine ulaşılamamaktadır. Gümrük Birliği sürecine dek Türkiye ve AB arasında yaşanan gelişmeler detaylı bir şekilde verilmemektedir. Gümrük Birliği’nin Türkiye üzerindeki etkileri de her gazetede farklı şekilde işlenmektedir.

Hürriyet gazetesi, Gümrük Birliği’nin sadece olumlu yanları üzerine durmaktadır. Gazete 5 Mart 1995 tarihinde 19. sayfada “Kredi Musluğu Açılacak” başlığıyla verdiği haberde Gümrük Birliği ile Türkiye’nin AB’den geniş oranda kredi desteği alacağını belirtmektedir. 6 Mart 1995 tarihinde “Yeni Hayat” başlığıyla 6. sayfada aktarılan haberde Gümrük Birliği ile temiz bir çevrenin sağlanacağı, tam demokrasiye geçileceği, bütçe açığının giderileceği, Avrupa vizesinin kalkacağı ve çocuk işçilerin çalışmasının düzenleneceği belirtilmektedir. 7 Mart 1995 tarihinde 7. sayfada verdiği haberde ise, işsizliğe sigorta geleceğini, yazarların özgür olacağını ve kültür korsanlığının sona ereceğini duyurmaktadır.

Cumhuriyet gazetesi, 6 Mart 1995 tarihinde “Taslak ne getiriyor?” başlığıyla 1. sayfadan verdiği haberde, Gümrük Birliği ile Türkiye’nin, KKTC ve Türk Cumhuriyetleri gibi Anlaşma’ya taraf olmayan 3. ülkelerle ticari konulardaki egemenlik haklarının engellendiğini ve Türkiye’nin az gelişmiş sanayisini destekleme programından vazgeçmek zorunda kalacağını belirtmektedir. Ayrıca Türkiye’ye verilmesi öngörülen mali yardımın, ancak ek bir irade beyanına bağlı olarak yürürlüğe gireceği vurgulanmaktadır. 8 Mart 1995 tarihinde “Gümrük Birliği ne getirecek, ne

götürecek” başlığıyla 8. sayfada yayımlanan haberde ise, gıda sektörünün umutlu olduğu ve konfeksiyonun yüzünün güldüğü belirtilmekte; ancak ilaçların pahalalanacağını, otomotivin sıkıntı içinde olduğunu ve toplu konut fonunun kalktığının altı çizilmektedir. Görüldüğü gibi Cumhuriyet gazetesi, Gümrük Birliği ile ilgili haberleri olumsuz bir çerçeve içinde sunmaktadır.

Zaman gazetesinde ise, Gümrük Birliği’nin artıları ve eksileri üzerinde detaylı bir değerlendirilmede bulunulmamaktadır. 5 Mart 1995 tarihinde 1. sayfada “Hayati çıkarlar” spotuyla verilen haberde, eğer gerçekleşirse Türkiye’nin AB’ye girmeden Gümrük Birliği’ne girecek ilk ve tek ülke olacağı ve kendisi dışında alınan kararlara uymak zorunda kalacağı, bunun da hayati çıkarlara ters düşebileceği belirtilmektedir.

Eleştirel söylem analizinde mikro-yapı unsurlarının ilk sırasında sözdizimsel çözümleme gelmektedir. Tümce çözümlemelerinde, tümcelerin uzun-kısa, basit-karmaşık, etken-edilgen olma özellikleri üzerinde durulmaktadır. Her üç gazetede de konuyla ilgili verilen haberlerde vurgulanmak istenen noktalarda kısa, sade ve anlaşılır tümceler kullanıldığı dikkat çekmektedir: “Üretici rahatlayacak”⁴⁷⁴, “Avrupa mimarı diye karşılandılar”⁴⁷⁵, “Avrupa ile dönüm noktası”⁴⁷⁶, Avrupa’ya ilk adım”⁴⁷⁷, “Gümrük Birliği abartılıyor”⁴⁷⁸, “Sendikalar Birlik’ten endişeli”⁴⁷⁹.

Mikro-yapı unsurlarının bir diğerini de sözcük seçimleri oluşturmaktadır. Sözcük seçimleri, gazetelerin ideolojik tavrını da yansıtmaktadır. Gümrük Birliği konusunda Hürriyet gazetesi, 6 Mart 1995 tarihinde “100 Yıllık Rüya” ve “tarihi bir adım”, 7 Mart 1995 tarihinde ise “Çağ açan imza” nitelemelerini kullanmaktadır. Cumhuriyet gazetesi ise, Gümrük Birliği Anlaşması için 8 Mart 1995 tarihinde 7. sayfasında, “Koşullara bağlanan ve ekonomiyi AB denetimine sokan anlaşma” tanımlamasını kullanmaktadır. Zaman gazetesi, 5 Mart 1995 tarihinde manşetinde

⁴⁷⁴ Hürriyet, 6 Mart 1995, s.6.

⁴⁷⁵ Hürriyet, 8 Mart 1995, s.6.

⁴⁷⁶ Zaman, 5 Mart 1995, s.1.

⁴⁷⁷ Zaman, 7 Mart 1995, s.6.

⁴⁷⁸ Cumhuriyet, 5 Mart 1995, s.1.

⁴⁷⁹ Cumhuriyet, 8 Mart 1995, s.1

kullandığı “Muammaya İmza Atıyoruz” ifadesi ile Gümrük Birliği Anlaşması’nı içeriği tam olarak anlaşılamayan bir muamma olarak nitelemektedir.

Mikro-yapı unsurlarından sonuncusu ise retoriktir. Fotoğraf seçimi, tırnak içinde alıntı ve sayısal veri kullanımı haberin güvenilirliğini, inandırıcılığını ve etkisini arttıran unsurlardır. Gazetelerin konu ile ilgili haberleri retorik unsurlar açısından değerlendirildiklerinde, özellikle fotoğraf seçimleri dikkat çekmektedir. Hürriyet gazetesinde 7 Mart 1995 tarihinde 1. sayfada, Çiller ve Karayalçın’ın Fransa Dışişleri Bakanı Alain Juppe ile gülümseyen bir şekilde el sıkışırken çekilmiş fotoğrafları, “Gümrük Birliği Mutluluğu” fotoğraf alt yazısıyla yayımlanmaktadır. Zaman gazetesinde 7 Mart 1995 tarihinde 1. sayfada, Başbakan Tansu Çiller’i karşılayan çocukların fotoğrafına yer verilmektedir. Fotoğrafın alt yazısı şu şekildedir: “Başbakan Tansu Çiller iyi karşılandı”. 8 Mart 1995 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde “Çiller Ankara’ya döndü” başlığıyla yayımlanan haberde, Çiller ve Karayalçın’ın el sıkışırken çekilmiş fotoğraflarına yer verilmekte ve Çiller’i karşılama konvoyuna DYP’lilere ve resmi kurumlara ait araçların katıldığı belirtilmektedir.

3.2.2.2. Lüksemburg Zirvesi ile İlgili Haberlerin Analizi

Avrupa Birliği’nin 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleştirdiği Lüksemburg Zirvesi’nde, Türkiye açısından olumsuz olarak nitelenen kararlar alınmıştır. Zirve’nin yoğun bir şekilde işlendiği 10-15 Aralık 1997 tarihleri arasında Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerinde konuyla ilgili yer alan tüm haberler incelemeye dahil edilmiştir.

Makro-yapı unsurlarından ilki olan başlıklara bakıldığında, gazetelerin konuyla ilgili haberleri, birinci gündem maddesi olarak manşetten verdikleri görülmektedir. Manşetlere bakıldığında her üç gazetede de ortak bir temaya rastlanmaktadır: Lüksemburg Zirvesi’nin Türkiye’nin aleyhine gerçekleşmesi.

Türkiye’den AB’ye tavır (Cumhuriyet-Manşet, 13 Aralık 1997)
Avrupa sertleşti (Cumhuriyet-manşet, 14 Aralık 1997)
AB ile yol ayrımı (Cumhuriyet-Manşet, 15 Aralık 1997)
Ankara’dan boykot (Hürriyet-Sürmanşet, 12 Aralık 1997)
Densiz Başbakan (Hürriyet-Manşet, 13 Aralık 1997)
Geri çekme resti (Hürriyet-Manşet, 14 Aralık 1997)

Tarihi Cevaplar (Hürriyet-Manşet, 15 Aralık 1997)
AB ile son perde (Zaman-Manşet, 12 Aralık 1997)
Yine kapıda kaldık (Zaman-Manşet, 13 Aralık 1997)
AB topu Ankara'ya attı (Zaman-Manşet, 14 Aralık 1997)
Avrupa Maceramızın Sonu mu? (Zaman-Sürmanşet, 15 Aralık 1997)
Ankara'dan Rest (Zaman-Manşet, 15 Aralık 1997)

Cumhuriyet gazetesinin 14 Aralık 1997 tarihindeki “Avrupa sertleşti” manşetinin haber girişi şu şekildedir: “Türkiye’nin tam üyeliği önüne sürekli Yunanistan engelini getiren Avrupa Birliği, Doğu Avrupa ile bütünleşmesini resmen onayladığı dünkü tarihi Lüksemburg Zirvesi’nde Türkiye’ye yönelik koşullarını ağırlaştırdı”. Cumhuriyet gazetesinin 15 Aralık 1997 tarihinde manşetten verdiği “AB ile yol ayrımı” haberinin girişinde, Hürriyet ve Zaman gazetelerine benzer olarak Zirve kararlarına ilişkin Türkiye’nin gösterdiği tepkiye yer verilmektedir: “Avrupa Birliği’nin ‘tam üyelik’ perspektifi ve adaylık statüsü vermediği Türkiye, Birlik’le siyasi ilişkilerini askıya aldığını açıkladı”.

Hürriyet gazetesinde, 11 Aralık 1997 tarihinde 1. sayfada “AB yine Kıbrıs’ı şart koştı” başlığıyla verilen haberin girişi şu şekildedir: “Başbakan Yılmaz, dün Lüksemburg’da Avrupa Birliği konusunda yine aynı şartları önünde buldu. Yılmaz ile buluşan AB dönem başkanı ve Lüksemburg Başkanı Juncker, Türkiye’den Kıbrıs Rum Kesimi’nin tam üyelik girişimini engellememesini istedi”. Hürriyet gazetesinin, 15 Aralık 1997 tarihinde “Tarihi cevaplar” manşetiyle verdiği haberin girişinde ise, Türk hükümetinin Lüksemburg Zirvesi’nde alınan kararlara tepkisi dile getirilmektedir:

“Hükümet, Türkiye’yi rencide edici bir şekilde adaylığa kabul etmeyen Avrupa Birliği’ne karşı cevap niteliğinde tarihi kararlar aldı. İşte Ankara’nın cevapları: 1)Bütünleşme çabasına devam 2)Koşullarınızı reddediyoruz 3)Tam üyelik başvurusu geçersiz 4)Tüm siyasi diyalog kesiliyor 5)Gümrük Birliği geliştirilmeyecek 6)Kıbrıs’la bütünleşme hızlanacak 7)NATO’da genişlemeye veto iması”.

Zaman gazetesinde 13 Aralık 1997 tarihinde manşetten verilen “Yine kapıda kaldık” haberinin girişinde ana olay şu şekilde özetlenmektedir: “Avrupa Birliği, birinci genişleme dalgasına, aralarında Kıbrıs Rum Kesimi’nin de bulunduğu 6 ülkeyi alırken, 34 yıldır kapıda bekleyen Türkiye yine dışarıda kaldı”. Gazete, 15 Aralık 1997 tarihinde “Ankara’dan rest” manşetiyle verdiği haberin girişinde ise Hürriyet gazetesine benzer olarak Hükümet’in Lüksemburg Zirvesi’nde alınan kararlara tepkisine yer vermektedir:

“Kabinayı olağanüstü toplayan Başbakan, ardından sert bir açıklamayla AB’ye rest çekti: Art niyetli siyasi şartları reddediyoruz”.

Yukarıda her üç gazeteden örnek olarak verilen haber başlıklarında ve haber girişlerinde, haber kaynağı olarak birinci sırada siyasal iktidarın açıklamalarının yer aldığı görülmektedir. Haberlerin siyasal iktidarın açıklamaları doğrultusunda şekillenmesi, haberin söyleminin egemen söylem doğrultusunda kapanmasına ve haberin birer kapalı metin haline dönüşmesine neden olmaktadır. Bu da okuyucularda habere konu olan olayla ilgili farklı bakış açılarının oluşmasını engellemektedir.

İncelenen gazetelerdeki diğer haber kaynaklarına bakıldığında, gazetelerin kendi muhabirlerine, Türkiye’deki siyaset ve ekonomi dünyasının temsilcilerine, AB ülkelerinin liderlerine ve dış basın kuruluşlarına yer verdikleri görülmektedir.

Cumhuriyet gazetesi 14 Aralık 1997 tarihinde 6. sayfasında “Din faktörünün hiçbir belirleyici yanı yok” başlığıyla, İktisadi Kalkınma Vakfı Başkanı Meral Gezgin Eriş’in açıklamalarına yer vermektedir:

“Şöyle kişiselleşmiş bir söylem var: AB bir Hristiyan kulübüdür. Dolayısıyla nüfusun çoğunluğu Müslüman olan Türkiye’yi kendi bünyesine almak istemiyor. Siz bu görüşe katılıyor musunuz? – Kesinlikle hayır. Bir kere AB’nin bir Hristiyan Kulübü olduğu söylemi AB kaynaklı değil, Türkiye kaynaklı bir söylemdir, bizim uydurduğumuz bir laftır. Bu bakımdan AB’nin bir Hristiyan Kulübü olduğu söylemi AB’nin gerçekleriyle de uyuşmaz. AB’nin kuruluş amacı ve kuruluş anlaşmasıyla da bağdaşmaz. AB’yi kuran Roma Antlaşması’nın hiçbir yerinde dini referans yoktur. Üstelik AB’nin Hristiyan yapısı da hiç homojen değil. Katolikler, Ortodokslar, Protestanlar, Anglikanlar var. Belki de insanlar din farkından söz ederken aslında yaşam tarzı farkından söz etmek istiyorlar”.

Hürriyet gazetesinde 15 Aralık 1997 tarihinde “Yunanlılar ve dinci basın çok sevinçli” başlığıyla verilen haberde, Lüksemburg Zirvesi’nde alınan kararların Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimindeki gazeteler ile Türkiye’deki radikal İslamcı gazetelerde bayram havası yarattığı belirtilmektedir:

“Elefterotipie: Türkiye’ye karşı Lahey şartı yürürlüğe girdi. Kathimerini: Ankara dışlandı, sertleşmesi bekleniyor. To Vima: Yılmaz ve Ecevit AB’de yenildi. Radikal Sağ: Akit: Türkiye hem İKÖ’de hem de AB’de çifte bozguna uğradı. Yeni Şafak: İKÖ ve AB’den kovulan Türkiye İsrail’e mahkum. Milli Gazete: Perişan haldeler. Hem Avrupa’dan hem İKÖ’den kovuluyorlar”.

Zaman gazetesi de 14 Aralık 1997 tarihindeki sayısında dış basının Zirve ile ilgili haberlerine yer vermektedir. Gazetenin 1. sayfasında “Rumlar bayram yapıyor” başlığıyla verilen haberde, AB üyeliğine adaylığı kabul edilen Kıbrıslı Rumların kendi üyeliklerinden çok, Türkiye’nin dışlanması sevindikleri belirtilmektedir. Gazete, 5. sayfada ise ABD’deki gazetelerin görüşlerine yer vermektedir: “Washington Times: Türkiye yine terslendi, Washington Post: Ölümcüle yakın darbe”.

İncelenen gazetelerde olay tarafı olarak Türkiye’deki ve AB’deki yetkililerin açıklamaları aktarılmaktadır. AB Dönem Başkanı Lüksemburg’un Başbakanı Jean Claude Juncker’ın Türkiye ile ilgili açıklamaları gazetelerde geniş yer bulmuştur. Cumhuriyet gazetesi, Juncker’ın açıklamalarını 12 Aralık 1997 tarihinde, “İşkenceci Türkiye ile anlaşamayız” başlığıyla birinci sayfadan duyurmaktadır. Haberin devamında, Juncker’ın Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğinin asırlar alacağı yolundaki görüşlerine yer verilmektedir. Hürriyet gazetesinde 13 Aralık 1997 tarihinde “Densiz Başbakan” manşetiyle yayımlanan haberde ise Juncker’ın Avrupalı liderler tarafından sert bir şekilde azarlandığı belirtilmektedir.

Zaman gazetesi 14 Aralık 1997 tarihindeki sayısında, dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in açıklamalarını “Gereken yapılacak” başlığıyla 1. sayfasına taşımıştır. Haberin girişi şu şekildedir: “Demirel, Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği konusunda Lüksemburg’da yapılan toplantının sonucunu ‘soğukkanlılıkla’ beklediğini söyledi: ‘Menfaatlerin ve aklın gereği neyse o yapılacaktır. Barışı ve milli menfaatlerimizin diğer unsurlarını korurken milli gurur ve milli onurumuzu da koruruz’”.

Cumhuriyet gazetesinde 15 Aralık 1997 tarihinde 1. sayfada dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz’ın Zirve ile ilgili açıklamaları aktarılmaktadır:

“Lüksemburg Zirvesi’nin değerlendirildiği Bakanlar Kurulu toplantısından sonra açıklama yapan Başbakan Mesut Yılmaz Zirve bildirisinin Türkiye açısından ‘kabul edilemez’ olduğunu belirtirken AB ile siyasi diyaloga girilmeyeceğini, ilişkilerin geliştirilmesinin birliğin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olduğunu, Yunanistan ve Kıbrıs meselelerinin AB ile müzakere edilmeyeceğini söyledi”.

Hürriyet gazetesinin 15 Aralık 1997 tarihindeki 1. sayfasında Türkiye'nin restine yönelik olarak AB liderlerinin açıklamalarına yer verilmektedir: Fransa Cumhurbaşkanı Chirac: "Yunanistan dışında herkes pişman", Almanya Başbakanı Kohl: "Ben katılacaksınız diye konferansı kabul ettim", İngiliz Elçi: "Aman kopmayın".

İncelenen her üç gazetede de Lüksemburg Zirvesi ile ilgili yeterli artalan ve bağlam bilgisine rastlanmamaktadır. Gazeteler, Zirve'nin ana gündem maddesi olarak Türkiye'yi göstermektedir. Zaman gazetesi 13 Aralık 1997 tarihinde 1. sayfada yayımladığı haberde, "Türkiye ilk gündem maddesi oldu" ibaresini kullanmaktadır. Haberin 5. sayfadaki devamında da "Türkiye gündeme oturdu" ifadesine yer verilmektedir. Konu ile ilgili olarak Cumhuriyet gazetesi de, 13 Aralık 1997 tarihinde 1. sayfasında "Ankara gündemin birinci maddesi oldu" ifadesini kullanmaktadır. Benzer şekilde Hürriyet gazetesi de 14 Aralık 1997 tarihinde 16. sayfasında, "Adeta Türkiye Zirvesi oldu" başlığına yer vermektedir.

AB'nin genişlemesi konusunda oldukça önemli kararların alındığı Lüksemburg Zirvesi ile ilgili haberlerin her üç gazetede de Türkiye ekseninde verildiği gözlenmektedir. 14 Aralık 1997 tarihinde Cumhuriyet gazetesinin 1. sayfasında konu ile ilgili olarak verilen haberde, Türkiye'nin adaylığının oybirliği ile reddedildiği belirtilmektedir. Zirve'ye ilişkin olarak da AB'nin Doğu Avrupa ile bütünleşmenin resmen onaylandığı ifade edilmekte; ancak konu ile ilgili ayrıntılara yer verilmemektedir.

Hürriyet gazetesi, 14 Aralık 1997 tarihinde 1. sayfadan verdiği "AB Zirvesi'nin sonucu" başlıklı haberde 15 AB liderinin AB'nin kapılarını Türkiye'ye kapatma kararı aldığını ve üyeliğin en az 10 yıl daha hayal olduğunu belirtmektedir:

"Sonuç bildirgesinde, Türkiye tam üyelik perspektifi içinde yer aldı, ancak özel bir hazırlık stratejisi belirlendi. İşte bunları istiyorlar: İnsan haklarını uygulayın, Komşularla iyi ilişkiler kurun, Ege için Lahey Adalet divanına gitmeyi kabul edin, siyasi reformları tamamlayın, azınlıklara saygı gösterin, Yunanistan ile istikrarlı ilişkiler kurun, Kıbrıs Sorununun çözümü için BM önerilerine destek verin, Kıbrıs Rum Kesiminin AB üyeliğine karşı çıkmayın, Kıbrıs Türleri'ni de Rumlarla üyeliğe teşvik edin, ekonomik reformları yapın".

Zaman gazetesi ise, 14 Aralık 1997 tarihinde 1. sayfadan verdiği haberde AB'nin Türkiye'ye kapıyı çeyrek aralık bıraktığını belirtmektedir. Haberde, AB'nin Türkiye'yi Avrupa Konferansı'na davet etmeyi kararlaştırdığı duyurulmakta ve Zirve'nin nihai bildirgesinde Türkiye'nin üyeliğe ehil olduğunun teyit edildiğinin altı çizilmektedir.

Mikro-yapı unsurlarından tümce çözümlemelerine bakıldığında, incelenen gazetelerde konuyla ilgili haberlerin kolay anlaşılabilir bir şekilde kısa ve sade tümcelerle verildiği görülmektedir: “Ankara’dan Avrupa’ya şok tepki”⁴⁸⁰, “Üyelik en az 10 yıl hayal”⁴⁸¹, “Türkiye yine dışarıda kaldı”⁴⁸², “Ankara’dan rest”⁴⁸³, “Türkiye AB’den dışlandı”⁴⁸⁴. Ayrıca vurgulanmak istenen noktalar, etken tümcelerle ifade edilmektedir: “Türkiye, Zirve sonunda alınan kararlar nedeniyle ilişkilerini askıya aldı”⁴⁸⁵. Bu tümcede, Türkiye’nin AB’ye rest çeken güçlü bir ülke olduğuna göndermede bulunmaktadır.

Sözcük seçimleri değerlendirildiğinde, Hürriyet gazetesinin 13 Aralık 1997 tarihindeki manşetinde Lüksemburg Başbakanı Juncker’ı Türkiye ile ilgili “işkenceci ülke” açıklamasından dolayı ‘densiz başbakan’ olarak nitelediği görülmektedir. Haberin alt başlığında ise, Avrupalı liderlerin Juncker’ın açıklamalarına ilişkin tepkileri, “Juncker Avrupalı liderler tarafından sert bir şekilde azarlandı” ifadesiyle aktarılmaktadır. Hürriyet gazetesi aynı tarihte 15. sayfada Başbakan Mesut Yılmaz’ın Zirve sonrasında verilecek olan yemeğe katılmayacak olmasını, AB’yi protesto etmek amacıyla yapılan bir ‘boykot’ olarak değerlendirilmekte ve Yılmaz’ın bu tavrı karşısında şaşkınlığa uğrayan AB’de Türkiye’yi memnun edecek ‘formül telaşının’ başladığı belirtilmektedir.

⁴⁸⁰ Hürriyet, 14 Aralık 1997, s.1.

⁴⁸¹ Hürriyet, 14 Aralık 1997, s.1.

⁴⁸² Zaman, 13 Aralık 1997, s.1.

⁴⁸³ Zaman, 15 Aralık 1997, s.1.

⁴⁸⁴ Cumhuriyet, 12 Aralık 1997, s.1.

⁴⁸⁵ Cumhuriyet, 15 Aralık 1997, s.1.

Zaman gazetesi, 10 Aralık 1997 tarihinde 5. sayfadan verdiği haberde, Lüksemburg Zirvesi'ni "AB ile sınır savaşı" olarak nitelemekte ve Lüksemburg'un Türkiye'ye ilişkin önerilerini, 12 Aralık 1997 tarihindeki sayısında "noel paketi" olarak değerlendirmektedir. Cumhuriyet gazetesi ise, Lüksemburg Zirvesi'ni 12 Aralık 1997 tarihindeki sayısında "tarihi Zirve", 13 Aralık 1997 tarihindeki sayısında ise, "sıkıntılı Zirve" olarak nitelemektedir.

İncelenen gazetelerde konuyla ilgili haberlerdeki retorik unsurlar arasında ilk sırada fotoğraflar yer almaktadır. Lüksemburg Zirvesi'nin bitiminde çekilen AB liderlerinin bulunduğu AB aile fotoğrafı, Cumhuriyet gazetesinde 15 Aralık 1997 tarihinde 1. sayfada "Türkiye aileden sayılmıyor" başlığıyla sunulmaktadır. Zaman gazetesinde ise, 12 Aralık 1997 tarihinde 5. sayfada Başbakan Mesut Yılmaz ile Alman Başbakanı Helmut Kohl'ün gülümseyerek tokalaştıklarını gösteren fotoğraf, "Yılmaz'a destek sözü veren Alman Başbakan Kohl, adaylık önündeki en büyük engeli teşkil ediyor" alt yazısıyla ironik bir şekilde sunulmaktadır.

Gazetelerde, konu ile ilgili haberlerde çoğu zaman tırnak içinde alıntılara yer verildiği görülmektedir. Görüşlerin tırnak içinde verilmesi, haberin inanırliğini ve gazetenin güvenilirliğini arttıran bir unsurdur. Cumhuriyet gazetesinde 12 Aralık 1997'de 1. sayfada yayımlanan haberde dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz'ın sözleri tırnak içinde aktarılmaktadır: Başbakan Yılmaz, "Daha fazla taviz vermemiz mümkün değil". Benzer şekilde, 14 Aralık 1997 tarihli Hürriyet gazetesinde 15. sayfada İngiltere Başbakanı Tony Blair'in sözleri tırnak içinde sunulmaktadır: "Tony Blair, AB'nin Türkiye'ye sırt çevirdiği yorumları yanlıştır. Türkiye'yi mutlaka bir gün AB içinde göreceğiz". 15 Aralık 1997 tarihinde Zaman gazetesi de, AB'nin Lüksemburg Zirvesi'nde aldığı kararla ilgili Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın sözlerini 11. sayfada tırnak içinde vermektedir: Erbakan: "Avrupa Türkiye'de insan haklarının tam anlamıyla uygulanmadığını söylüyor. Halk seçimini yapmış, ülkenin birinci, ikinci partileri iktidarda yok. Dördüncü, beşinci, altıncı partileri iktidarda. Avrupa 'Siz insan haklarını, anayasayı çiğneyip, baskı yapan, baskıcı bir zihniyetsiniz. Önce bunları düzeltin, sonra aramıza gelin' demiştir".

3.2.2.3. Helsinki Zirvesi ile İlgili Haberlerin Analizi

10–11 Aralık 1999 tarihlerinde Finlandiya’nın başkenti Helsinki’de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde, Türkiye oybirliği ile Avrupa Birliği’ne aday ülke olarak ilan edilmiştir. 8-13 Aralık 1999 tarihleri arasında Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerinde konuyla ilgili tüm haberler incelemeye dahil edilmiştir.

Araştırmaya dahil edilen süre zarfında incelenen gazetelerde Zirve ile ilgili haberlerin birinci gündem maddesi olarak manşetlerden verildiği görülmektedir:

“AB’ye muhtaç değiliz” (Cumhuriyet-Manşet, 9 Aralık 1999)
Zirve’de Kıbrıs Düğümü (Cumhuriyet-Manşet, 10 Aralık 1999)
Ankara’da AB pazarlığı (Cumhuriyet-Manşet, 11 Aralık 1999)
Sınır sorunları Lahey’e (Cumhuriyet-Manşet, 12 Aralık 1999)
“Kıbrıs’ta ödün yok” (Cumhuriyet-Manşet, 13 Aralık 1999)
Bir Adım Kaldı (Hürriyet-Manşet, 10 Aralık 1999)
Krizi Telefonlar Çözdü (Hürriyet, Sürmanşet, 11 Aralık 1999)
Müslüman İlk Aday (Hürriyet, Manşet, 11 Aralık 1999)
Türkiye Rüzgarı (Hürriyet-Manşet, 12 Aralık 1999)
En Cazip Aday (Hürriyet-Manşet, 13 Aralık 1999)
Türkiye için Tarihi Gün (Zaman-Manşet, 10 Aralık 1999)
Hayırlı olsun (Zaman-Manşet, 11 Aralık 1999)
TOP Türkiye’de (Zaman-Manşet, 12 Aralık 1999)

Cumhuriyet gazetesi konu ile ilgili verdiği haberlerde daha çok üst başlık kullanımını tercih etmiştir. 10 Aralık 1999 tarihinde yayımladığı “Zirvede Kıbrıs Düğümü” manşetinin üst başlığı şu şekildedir: “Helsinki toplantısı bugün başlıyor. Türkiye’ye Kıbrıs pazarlıkları sonunda adaylık tanınabilir”. 11 Aralık 1999 tarihindeki “Ankara’da AB pazarlığı” manşetinde ise, şu üst başlığı kullanmaktadır: “Adaylığın koşula bağlanmasına karşı çıkan Türkiye, Ege ve Kıbrıs konusundaki ısrarını sürdürüyor”. Haberin girişinde ise, Avrupa Birliği’nin 40 yıldır kapısında beklettiği Türkiye’ye, Kıbrıs ve Ege koşuluyla adaylık statüsü verildiği belirtilmektedir. Cumhuriyet gazetesi, Helsinki Zirvesi ile ilgili haberleri Kıbrıs ve Ege ekseninde vermektedir. Gazete, AB adaylığına doğrudan muhalif olmamakla birlikte, adaylığın karşılığında Kıbrıs ve Ege konusunda ödün verilmesine karşı çıkmaktadır. Nitekim 13 Aralık 1999 tarihinde Cumhuriyet mahreciyle 1. sayfadan verilen haberde, 57. hükümetin koşullu da olsa AB adaylığını reddetmesinin kolay olmadığının ve alınan

kararda Avrupa'nın önde gelen siyaset adamlarının baskısının etken olduğunun altı çizilmektedir.

Haber girişlerine bakıldığında, Hürriyet gazetesi 10 Aralık 1999 tarihinde yayımladığı “Bir adım kaldı” manşetinin devamında şu haber girişini kullanmaktadır: “36 yıl önceki Ankara Anlaşması ve 12 yıl önceki tam üyelik başvurusundan sonra bugün, Avrupa'ya bir adım daha atıyoruz”. 11 Aralık 1999 tarihindeki “Krizi telefonlar çözdü” sürmanşetinin haber girişi ise şu şekildedir: “AB adaylığımızı resmen ilan etti. Ancak iki şart sürünce kriz patladı. Krizi telefon trafiği çözdü”. Haber girişlerinden de görüldüğü gibi, Hürriyet gazetesinde ana olay, “Helsinki Zirvesi'nde yaşanan krize rağmen Türkiye'ye AB adaylığının verilmesi” olarak çizilmektedir. Gazete, Kıbrıs ve Ege konularında yaşanan krizin giderildiğini ve sorunun aşıldığını belirtmektedir.

Zaman gazetesi, 10 Aralık 1999 tarihinde yayımladığı “Türkiye için tarihi gün” manşetinin ardından şu haber girişini kullanmaktadır: “Bugün başlayacak Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB adaylığının gerçekleşmesine kesin gözüyle bakılıyor”. 11 Aralık 1999 tarihindeki “Hayırlı olsun” manşetinin haber girişi ise şu şekildedir: “AB adaylığımız kabul edildi. Yeni bir dönem başladı”. Zaman gazetesi konu ile ilgili haberlerinde, Güney Kıbrıs'ın tek başına Birliğe üye olmasının önünün açılmasını ve Türkiye ile Yunanistan'ın Ege Denizi konusunda yaşadıkları anlaşmazlığın Lahey Adalet Divanı'na götürülmesi yönündeki ifadenin metinde yer almasını “sindirilmesi zor şartlar” olarak değerlendirse de, Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin resmi aday ülke olarak ilan edilecek olmasını “Türkiye'nin tarihi günü” olarak nitelemektedir.

Haber kaynaklarına bakıldığında, gazetelerin kendi muhabirlerinden, Türk politikacılarından, Türkiye'deki askeri yetkililerden, Avrupalı politikacı ve bürokratlardan, Türk işadamlarından, uzmanlardan ve dış basından yararlandıkları görülmektedir.

Hürriyet gazetesi 8 Aralık 1999 günü 16. sayfasında “Dev kadroyla izliyoruz” başlığıyla yayımladığı haberde, Helsinki Zirvesi'nin Ferai Tınç, Zeynel Lüle, Muammer Elveren, Ünsal Turan, Nur Batur ve Uğur Ergen'den oluşan kendi muhabirleri

aracılığıyla takip ettiğini belirtmektedir. Ayrıca haberde, Hürriyet gazetesinin Türkiye'nin Birliğe neden üye olması gerektiğini anlatan "Helsinki-Summit" (Helsinki Zirvesi) isimli gazete çıkararak birebir lobi faaliyetinde bulunduğunun da altı çizilmektedir. Bu haberden de Hürriyet gazetesinin Türkiye'nin aday ülke olarak ilan edilmesini destekleyen tutumu açık bir şekilde görülmektedir. Diğer gazetelere bakıldığında Cumhuriyet ve Zaman gazetesinin de, Helsinki Zirvesi ile ilgili haberleri herhangi bir haber ajansından almak yerine birebir kendi muhabirleri aracılığıyla aktardıkları görülmektedir.

Gazetelerin kaynak seçimleri incelendiğinde, kendi görüşlerine uygun olan kaynakları tercih ettikleri görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi 9 Aralık 1999 tarihinde 2. sayfasında "Helsinki'yi beklerken" başlığıyla yayımladığı haberde İktisadi Kalkınma Vakfı'nın Bülteninde yer alan Neval Oğan Balkız'ın açıklamalarına yer vermektedir:

"Avrupa Birliği Komisyonu'nun 13 Ekim 1999 tarihinde açıkladığı ilerleme raporu, Türk basını ve kamuoyunda "Avrupa, Türkiye'ye yeşil ışık yaktı" başlıkları ile büyük heyecanla karşılandı. Oysa böyle bir anlayış gümrük birliğine girmekle Avrupa Birliği'ne tam üye olacağımızı savunan, bunu böyle gösteren anlayışla aynı aceleciliğe sahip, gerçeklikten uzak bir anlayıştır".

Cumhuriyet gazetesi 12 Aralık 1999 tarihinde "Ekonomik kriterler ağır" başlığıyla yayımladığı haberde, iş dünyasının temsilcilerinin görüşlerine yer vermektedir:

"TOBB Başkanı Fuat Miras, Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi aday ülke olarak açıklamasını 'gecikmiş bir hakkın tescili anlamına geliyor' şeklinde değerlendiriyor. ASO Başkanı Zafer Çağlayan da Türkiye için ciddi bir dönem başladığını ifade ederek, 'Türkiye'nin Avrupasız, Avrupa'nın da Türkiyesiz olamayacağı' konusunda kararın verildiğini belirtiyor".

Zaman gazetesi 9 Aralık 1999 tarihinde 7. sayfasında "TÜSİAD reform istedi" başlığıyla yayımladığı haberde TÜSİAD'ın ekonomik, siyasal, sosyal ve demokratik reformları içeren "2000 Yılı Gündemi" başlıklı öneri paketine yer vermektedir. 12 Aralık 1997 tarihinde ise 7. sayfada, aday ülke statüsünü elde etmekle Türkiye'nin büyük bir şans yakaladığını belirten iş dünyasının temsilcilerinin görüşlerini aktarmaktadır:

“TOBB Başkanı Fuat Miras: Gecikmiş bir kararın tescili. ASO Başkanı Zafer Çağlayan: Yeni bir milat. En ilginç yorum Yücel'den. Sivil toplum kuruluşları içerisinde en ilginç yorumu Türkiye Ziraat Odaları Birliği Başkanı Faruk Yücel Yaptı. TZOB Başkanı: Faruk Yücel: Türkiye'nin AB'ye aday ülke kabul edilmesiyle darbelerin önü tıkanmış oluyor. İnsan hakları ve demokrasi normlarını AB'ye uyumlu hale getirmemiz gerekiyor. Bu açılardan dahi AB'ye aday ülke olarak kabul edilmemiz son derece sevindirici. ATO Başkanı Sinan Aygün: Adaylığı aslanın ağzından aldık. TÜRK-İŞ Başkanı Bayram Meral: Kıbrıs ve Ege sorunu kuşkulandırıyor”.

Cumhuriyet ve Zaman gazetelerine benzer olarak Hürriyet gazetesinin de birincil tanımlayıcılar olarak değerlendirilen toplumsal güç ve iktidar sahibi ekonomik elitlerin görüşlerine geniş yer verdiği görülmektedir. Hürriyet gazetesi, 8 Aralık 1999 tarihinde 14. sayfada, TÜSİAD'ın Helsinki Zirvesi'nde alınacak kararı Türkiye'nin lehine etkilemek amacıyla ilan vereceğini duyurmaktadır: “TÜSİAD, Avrupa medyasında Helsinki Zirvesi öncesinde Türkiye'yi tanıtan ilanlar verecek”. Gazete, 12 Aralık 1999 tarihinde 14. sayfada verdiği haberde ise ekonomi dünyasının, alınan kararlar ilgili görüşlerini aktarmaktadır: “ATO Başkanı Sinan Aygün: İlerlersek gıkları çıkmaz. TOBB Başkanı Fuat Miras: Kredilerin gelmesi lazım. ASO Başkanı Zafer Çağlayan: Bütün gözler bizde. TİSK Başkanı Refik Baydur: Koşullar bence biraz ağır. Türk İş Genel Başkanı Bayram Meral: Temel sorunlar duruyor. İSO Başkanı Hüsamettin Kavi: Dünya Sermayesi gelecek”.

Hürriyet gazetesi 10 Aralık 1999 tarihinde 1. sayfada genelleme yaparak aktardığı “Alınmazsa felaket olur” başlıklı haberde, başta Avrupa olmak üzere tüm dünya basınının Helsinki'de Türkiye'ye adaylık çıkmazsa bunun felaket olacağı üzerinde birleştiğini belirtmektedir: “Alman Süddeutsche Zeitung: Sonuçları hesaplanmayacak deprem olur. İngiliz The Times: Türkiye sırtını Avrupa'ya döner, korkunç olur”. Gazete, 12 Aralık 1999 tarihinde de genelleme yaparak “Tüm dünyada yankı” başlığıyla 1. sayfadan verdiği haberde, Türkiye'nin aday ülke ilan edilmesinin yabancı gazetelerde manşet olduğunu ve televizyon kanallarında ilk haber olarak duyurulduğunu belirtmektedir: “Yunan basını: Attila, Avrupa'ya ayak bastı. Elefteros Tipos: Atina antidemokratik Türkiye'nin pasaportunu damgaladı. Ankara 15'leri yalvartı. Ta Nea: Atina memnun. Ankara'da Kıbrıs ve Lahey huzursuzluğu”. Hürriyet gazetesi, Time dergisinin Türkiye'nin AB adaylığı ile ilgili açıklamalarını ise 13 Aralık 1999 tarihinde “En cazip aday” başlığıyla manşetten duyurmaktadır: “Time dergisi:

Türkiye'nin dinamik ekonomisi ve kuvvetli sivil toplumuyla AB için Doğu Avrupa ülkelerinden daha cazip aday ülke olduğunu yazdı". Görüldüğü gibi, yabancı basından aktarılan haberlerde Türkiye ile ilgili olumlu unsurlar ön plana çıkarılmaktadır.

Cumhuriyet gazetesi, 10 Aralık 1999 tarihinde 11. sayfasında dış basının konu ile ilgili şu açıklamalarına yer vermektedir: "Rum Basını: ABD'den Atina'ya uyarı, The Times: Zirve yara alabilir, Fin Basını: Karar kesin değil". Gazete, 12 Aralık 1999 tarihinde 1. sayfasında New York Times gazetesinde yer alan "AB adaylığı dikenli bir yol" başlıklı yazıya değinmektedir: "New York Times'da Türkiye'nin adaylığı birinci haber olarak duyurulurken kararın, Türklerin Avrupalı olup olmadığı yolundaki tartışmaya son verdiğini belirtti". Time dergisinin Türkiye'nin AB adaylığı ile ilgili açıklamaları Cumhuriyet gazetesinde de yer almaktadır. 13 Aralık 1999 tarihinde 1. sayfada konu ile ilgili şu habere yer verilmektedir:

"ABD'nin etkin yayın organlarından Time dergisi, Türkiye'nin AB açısından, sırada bekleyen Doğu Avrupa ülkelerinden daha cazip bir aday olduğunu yazdı. Türkiye'nin güçlü sivil toplumları ve dinamik bir ekonomisi olduğunu belirten dergi, AB'nin öne sürdüğü koşulların Türkiye üzerinde büyük bir baskı oluşturacağını ileri sürdü".

Gazetelerde konu ile ilgili uzmanların görüşlerine de yer verildiği görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi, 10 Aralık 1999 tarihinde 11. sayfasında "AB'ye adaylık ve Ulus devlet" başlığıyla Prof. Dr. Faruk Şen'in görüşlerine yer vermektedir. Yazıda, AB üyeliğinin Türkiye'nin ulus-devlet yapısı üzerine olası etkileri tartışılmaktadır. 11 Aralık 1999 tarihinde ise 10. sayfasında "Helsinki adaylığı ağır şartlara bağlı" başlığıyla Prof. Dr. Erol Manisalı'nın Zirve kararlarını eleştiren açıklamalarına yer vermektedir.

Zaman gazetesi ise, 10 Aralık 1999 tarihinde "Potansiyelinizi iyi kullanın" başlığıyla 11. sayfada Dr. Jörg Kuglin'in açıklamalarını aktarmaktadır. Gazete, Juglin'in Milli Güvenlik Kurulu ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Türkiye'deki siyasi hayata müdahale etmesinin AB tarafından kabul edilemeyeceği yönündeki görüşlerine dikkat çekmektedir. 11. sayfada da Prof. Dr. Bakır Çağlar ve Doç. Dr. Nilüfer Narlı'nın Helsinki Zirvesi ile ilgili değerlendirmeleri aktarılmaktadır. Zaman gazetesi ise 13 Aralık 1999 tarihinde 13. sayfasında "AB'ye uyum hızlanmalı" başlığıyla Prof. Dr. Hüseyin Bağcı'nın görüşlerine yer vermektedir.

Hürriyet gazetesi, 9 Aralık 1999 tarihinde “MGK, AB’ye engel değil” başlığıyla 20. sayfadan verdiği haberde, Emekli Orgeneral İlhan Kılıç’ın AB konusundaki açıklamalarını aktarmaktadır:

“Emekli Orgeneral İlhan Kılıç, Avrupa Birliği’ne girmenin Türkiye’nin faydasına olacağını söyledi. Kılıç, MGK’nın üyelik yolunda engeller arasında sayılmasının haksızlık olduğunu belirtirken, ‘MGK demokrat, modern, faydalı bir kuruluş’ dedi. İlhan Kılıç: ‘Onur, şeref, anane ve milli menfaatlerimize gölge düşürmeksizin AB’ye katılım için her yolu denemeliyiz. Yüzde 100 inanıyorum ki Batı’ya dönük olup AB’ye girmemiz Türkiye açısından faydalı olacaktır’”.

Cumhuriyet gazetesinde de 12 Aralık 1999 tarihinde 12. sayfada Emekli Kuzey Deniz Saha Komutanı Koramiral Atilla Kıyat ile Kıbrıs ve AB konusunda yapılan söyleşi yayımlanmaktadır. Söyleşide, Kıbrıs konusundaki hassasiyete dikkat çekilmektedir.

Olay taraflarına bakıldığında incelenen her üç gazetede de olay tarafı olarak gerek Türkiye’den gerekse AB’den üst düzey siyasal temsilcilerin açıklamalarına yer verildiği görülmektedir.

Hürriyet gazetesi, 9 Aralık 1999 tarihinde 1. sayfada Fransa Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Catherine Colonna’nın sözlerine yer vermektedir: “Colonna, Türkiye’ye adaylık statüsü verilmesine bir metrelik mesafe kaldığını söyleyerek, ‘son pürüzleri çözmeye çalışıyoruz’ dedi”. Gazete, 12 Aralık 1999 tarihinde 1. sayfada ise “Liderler ne dedi?” başlığıyla AB liderlerinin Türkiye’nin adaylığı konusundaki görüşlerini aktarmaktadır: “Chirac: Tarihi ve arzusu ile Avrupalı Türkiye’nin eşit hak ve sorumlulukla AB’ye demir atması sağlanacak. Blair: Çok önemli bir gelişme. Türkiye, diğer adaylarla eşit şekilde değerlendirilecek. Schröder: Tarihi bir karar alınmıştır. Şimdi üyelik için gereken Kopenhag kriterleri yerine getirilmeli”. Avrupalı liderlerin açıklamaları arasından da, Türkiye ile ilgili olumlu değerlendirmelerin seçilerek aktarıldığı görülmektedir.

Cumhuriyet gazetesi, 9 Aralık 1999 tarihinde 1. sayfada Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in açıklamalarına yer vermektedir: “Dışişleri Bakanı İsmail Cem, AB’yi Türkiye’yi dışlayarak Ege’yi ikiye bölmemesi konusunda uyardı”. Aynı sayfada “Prodi,

adaylık için umutlu” başlığıyla AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi’nin açıklamalarına yer verilmektedir. Prodi’nin Türkiye’nin adaylığı için Kıbrıs konusunu engel olarak görmediği belirtilmektedir. 10 Aralık 1999 tarihinde 1. sayfada Avrupa Parlamentosu Başkanı Nicole Fontaine’in “Sonuç olumsuz çıkarsa Türkiye’nin sabrı taşabilir” şeklindeki sözleri aktarılmaktadır. 11. sayfada da AB Komiseri Günter Verheugen’in “Ankara’yı hep bekletemeyiz” açıklamasına dikkat çekilmektedir. Cumhuriyet gazetesi, 12 Aralık 1999 tarihinde 1. sayfada muhalefetin AB konusundaki değerlendirmelerine yer vermektedir: “Çiller memnun, Kutan endişeliyiz. DYP Genel Başkanı Tansu Çiller, ‘Atılan adımı memnuniyetle karşıladıklarını, Türkiye’nin önünde şimdi çok daha zorlu ve zahmetli günler bulunduğunu’ belirtti. FP Genel Başkan Yardımcısı Veysel Candan ise, Türkiye’ye adaylık değil aday adaylığı statüsü önerildiğini savunarak, ‘Bu statüde bile bizim çok endişe ettiğimiz konular var’ dedi”.

Zaman gazetesinde, 9 Aralık 1999 tarihinde 11. sayfada Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in “Türkiye’nin adaylığı için lütf beklemiyoruz” açıklaması yayımlanmaktadır. Aynı sayfada Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis’in “Net tavır lazım” açıklamasına da değinilmektedir. Gazete, 12 Aralık 1999 tarihinde 10. sayfada “Denктаş’tan AB’ye veryansın” başlığıyla verdiği haberde, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş’ın AB ile ilgili eleştirilerine yer vermektedir. 13. sayfada ise muhalefet partilerinin açıklamaları aktarılmaktadır: “DYP Genel Başkanı Çiller: Zor günler bizi bekliyor. ANAP: AB Özal’ı haklı çıkardı. CHP’li Karayalçın: Referandum yapılmalı”.

Haberlerdeki artalan bilgisine bakıldığında, her üç gazetenin de Helsinki Zirvesi’ne gelinceye dek AB-Türkiye ilişkilerinin tarihsel gelişim sürecine yer verdiği görülmektedir. Hürriyet gazetesi 11 Aralık 1999 tarihinde, “Türkiye uzun ince bir yoldan geçti” başlığıyla 18. sayfada Türkiye ile AB ilişkilerinin gelişim çizgisini anlatmaktadır. Cumhuriyet gazetesi de, 10 Aralık 1999 tarihinde 10. sayfada “Lüksemburg’dan Helsinki’ye” başlıklı haberde, Türkiye’nin adaylık sürecine gelinceye dek yaşamış olduğu aşamaları aktarmaktadır. Zaman gazetesi ise, 12 Aralık 1999 tarihinde 12. sayfadan verdiği haberde, Türkiye AB ilişkilerinin kronolojisine ve diğer adayların portrelerine değinmektedir.

İncelenen gazetelerde Helsinki Zirvesi ile ilgili haberlerde yeterli bağlam bilgisine rastlanmamaktadır. Helsinki Zirvesi’nde sadece Türkiye ile ilgili alınan kararlar sayfalara taşınmış, Zirve’de alınan “Avrupa Savunma ve Güvenlik Kimliği” ve diğer konulardaki kararlara yeterli ölçüde yer verilmemiştir.

Hürriyet gazetesi 10 Aralık 1999 tarihinde 17. sayfada, “Zirvede kim ne istiyor” başlığıyla verdiği haberde Türkiye’nin diğer adaylarla eşit koşullar istediğini, Kıbrıs ve Ege gibi siyasi konularda ön şart istemediğini; Yunanistan’ın Kıbrıs ve Ege konularında Türkiye’den taviz istediğini; Avrupa’nın ise insan haklarına ve azınlıklara saygılı bir Türkiye istediğini belirtmektedir. Gazete, 11 Aralık 1999 tarihinde 1. sayfada verdiği haberde aday değil de tam üye olunuyormuşçasına “Avrupa Birliği’nin ortak para birimi ve ortak savunma sistemine gireceğiz” açıklamasına yer vermektedir. Sayfa 17’de de AB’ye adaylık ile birlikte enflasyonun düşeceğini, piyasalara kaynak ve mali yardım geleceğini, sosyal projelere destek olunacağını ve Ar-Ge imkanının sağlanacağını belirtmektedir. Ayrıca, aynı tarihteki manşetinde Türkiye’nin AB’ye aday olan ilk Müslüman ülke olmasına dikkat çekmektedir.

Hürriyet gazetesi 13 Aralık 1999 tarihinde ise, “Helsinki uğurlu geliyor” başlığıyla 19. sayfasında yayımladığı haberde, Helsinki’de alınan adaylık kararıyla geçen yıl Türk milli takımının Helsinki’de kazandığı maç arasında paralellik kurmakta ve Helsinki’nin Türkiye’ye şanslı geldiğini iddia etmektedir. Aynı tarihte 1. sayfada ise “AB adayı ülkeye yakışmayan görüntü” başlığıyla, türbana destek vermek için izinsiz gösteri yapan tesettürlü kadınların fotoğrafını yayımlamaktadır. Aynı haber, Zaman gazetesinde ise farklı şekilde yorumlanmaktadır. Zaman gazetesinde konu ile ilgili olarak 13 Aralık 1999 günü, “Dev özgürlük zinciri” başlığıyla 3. sayfada verilen haberin devamı şu şekildedir: “Türkiye’nin Avrupa Birliği adaylığının açıklandığı bir zamanda özgürlük ve insan hakları için tüm Türkiye el ele verdi”. Görüldüğü gibi aynı konu her iki gazete de AB ile ilişkilendirilmekte; ancak gazetelerin ideolojik tercihlerine göre farklı şekillerde işlenmektedir.

Zaman gazetesinin 12 Aralık 1999 tarihinde 1. sayfadan verdiği “Türkiye’yi sarsacak kriterler” başlıklı haberin üst başlığı şu şekildedir: “Yeni gündem demokrasi,

insan hakları ve azınlıkların korunması. Mevcut yapı değişecek”. Gazete bu haberde “Azınlıklar baş ağrıtabak” ifadesini kullanmaktadır. Azınlıklar konusundaki mevcut egemen söylemin, Zaman gazetesinde yeniden üretildiği görölmektedir. Gazetenin, 13. sayfasında da Mazlum-Der’in “yargı bağımsızlığının, düşünce ve sivil toplum kuruluşlarının baskı altında olduğunu” belirten raporu, “AB bu karneyi kabul etmez” başlığıyla yayımlanmaktadır. Gazetelerin STK’lar arasında da seçim yaparak kendi ideolojilerine uygun olanların açıklamalarına yer verdikleri görölmektedir.

Tümce çözümlemelerine bakıldığında konu ile ilgili haberlerde anlaşılır ve kısa tümcelerin tercih edildiği görölmektedir: “AB adaylığımızı resmen ilan etti”⁴⁸⁶, “Ecevit ayakta alkışlandı”⁴⁸⁷, “AB adaylığımız kabul edildi”⁴⁸⁸, “Adaylığa koşullu evet”⁴⁸⁹. Ayrıca, Türkiye ile ilgili verilen haberlerde güçlü devlet vurgusunu ön plana çıkaran etken tümcelerin kullanıldığı gözlenmektedir: “Türkiye’den AB’ye davet şartı”⁴⁹⁰, “Dışişleri Bakanı Avrupa’yı uyardı”⁴⁹¹, “Ankara: Geri adım atmamız”⁴⁹²

Sözcük seçimleri incelendiğinde, gazetelerin ideolojik tercihlerini açık bir şekilde görmek mümkündür. Hürriyet gazetesi 10 Aralık 1999 tarihinde 17. sayfada Türkiye’nin adaylık kararının alınacağı güne ilişkin “Tarihi Gün” nitelemesini kullanmaktadır. Gazete, 11 Aralık 1999 tarihinde 15. sayfada verdiği haberde ise “hükümet başarılı” ifadesini kullanmaktadır. Aynı gün 15. sayfada verilen haberde de AB’nin, Türkiye’nin kriz yönetimine dayalı taktiği karşısında “tedirgin olduğu” ve ilk kez adaylık statüsü vereceği bir ülkeye özel temsilci gönderme “zorunluluğu duyduğu” belirtilmektedir. 13 Aralık 1999 tarihinde türban eylemi ile ilgili olarak Hürriyet gazetesinin 22. sayfasında “kara eylem” ifadesi, Zaman gazetesinde ise 3. sayfada “Dev özgürlük zinciri” ifadesi kullanılmaktadır. Zaman gazetesi, 11 Aralık 1999 tarihinde Türkiye’nin adaylık statüsü elde etmesini “Hayırlı olsun” manşetiyle ve “Yeni bir dönem başladı” ifadesiyle duyurmaktadır. Cumhuriyet gazetesi ise, Türkiye’nin

⁴⁸⁶ Hürriyet, 11 Aralık 1999, s.1.

⁴⁸⁷ Hürriyet, 12 Aralık 1999, s.14.

⁴⁸⁸ Zaman, 11 Aralık 1999, s.1.

⁴⁸⁹ Cumhuriyet, 11 Aralık 1999, s.1.

⁴⁹⁰ Hürriyet, 8 Aralık 1999, s.16.

⁴⁹¹ Hürriyet, 9 Aralık 1999, s.15.

⁴⁹² Cumhuriyet, 12 Aralık 1999, s.11.

adaylığına ilişkin olarak 11 Aralık 1999 günü 1. sayfasında, “koşullu adaylık” ifadesini kullanmaktadır.

Cumhuriyet gazetesi, 12 Aralık 1999 tarihinde ilk sayfada Bülent Ecevit’in de yer aldığı AB Aile fotoğrafını yayımlamaktadır. Fotoğrafla ilgili olarak verdiği haberde Başbakan Ecevit’in açıklamalarını turnak içinde aktarmaktadır: “Fotoğrafta ön sırada yer alan Başbakan Bülent Ecevit, AB’nin verdiği koşullu adaylık konusunda içine sindiremediği noktalar olmasına karşın, ‘Türkiye’nin Avrupasız, Avrupa’nın da Türkiyesiz yapamayacağını’ söyledi”. Zirve bitiminde çekilen fotoğraf, Hürriyet gazetesinde “Tarihi fotoğraf” ifadesiyle yayımlanmaktadır. Fotoğraf alt yazısı ise şu şekildedir: “Türkiye, 36 yıl sonra Avrupa fotoğrafında yer aldı”. Zaman gazetesi ise konu ile ilgili fotoğrafı “Aile fotoğrafındayız” başlığıyla sayfasına taşımaktadır.

3.2.2.4. Nice Zirvesi ile İlgili Haberlerin Analizi

Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları’nın katılımıyla, 7-9 Aralık 2000 tarihleri arasında Fransa’nın Nice şehrinde gerçekleştirilen Zirve’de, Birliğin genişlemesi ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği konusunda önemli kararlar alınmıştır. Zirve, gerek Katılım Ortaklığı Belgesi’nin karara bağlanması gerekse Avrupa’nın geleceğine ilişkin önemli stratejik kararların alınması bakımından Türkiye açısından da oldukça önem taşımaktadır. 5-10 Aralık 2000 tarihleri arasında Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerindeki konuyla ilgili tüm haberler incelemeye dahil edilmiştir.

İncelenen tarihler arasında gazetelerin konu ile ilgili haberleri çoğunlukla 1. sayfadan verdikleri görülmektedir. Gazetelerin ana gündem maddesini ise, o tarihler arasında TBMM’de görüşmeleri sürdürülen “Af Yasası” oluşturmaktadır. Gazetelerde, Zirve ile ilgili yer alan manşetler şunlardır:

Eylemli doruk (Cumhuriyet, 8 Aralık 2000)
AB’yi hizaya getiren uyarı (Hürriyet-Manşet, 5 Aralık 2000)
Kürtçe TV PKK’ya yarar (Hürriyet-Manşet, 8 Aralık 2000)
KOB Zaferi (Zaman-Manşet, 5 Aralık 2000)

Gazetelerdeki haber başlıkları ve girişleri değerlendirildiğinde, Nice Zirvesi ile ilgili haberlerde üç ana olaya rastlanmaktadır: Bunlar ana hatlarıyla, Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesi'nde amacına ulaşmış olması; ancak Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nden dışlanması ve AB'nin gelecekle ilgili yakın vadeli genişleme perspektifinde Türkiye'ye yer verilmemesidir. Gazetelerdeki konuyla ilgili tüm haberlerin bu üç ana olay ekseninde çerçevelendiği görülmektedir.

Cumhuriyet gazetesinde, 5 Aralık 2000 tarihinde “Türkiye'nin duyarlılığı dikkate alındı” başlığıyla 1. sayfadan verilen haberde, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Helsinki Zirvesi'nde alınan kararlar çerçevesinde kalındığı ve Ankara'nın KOB metnini olumlu bulduğu bildirilmektedir.

Hürriyet gazetesinde 5 Aralık 2000 tarihinde 22. sayfada yayımlanan “AB'den hem halay hem sirtaki” başlığıyla, AB'nin Katılım Ortaklığı Belgesi'nin içeriği konusunda hem Türkiye'yi hem de Yunanistan'ı memnun edecek bir orta yol bulduğuna vurgu yapılmaktadır. 7 Aralık 2000 tarihinde 22. sayfada yayımlanan “Yeni krizimiz başlıyor” başlığıyla da Katılım Ortaklığı Belgesi'ndeki sorunun giderilmesinin hemen ardından, Avrupa Acil Müdahale Gücü'ne Türkiye'nin dahil edilmemesinin planlanılmasından dolayı yeni bir krizin başlamak üzere olduğu belirtilmektedir.

Zaman gazetesinde 5 Aralık 2000 tarihinde 11. sayfada “Ankara KOB'una erdi” başlığıyla verilen haberde “muradına ermek” fiiline gönderme yapılarak, Katılım Ortaklığı Belgesi'nin Ankara'nın istediği gibi şekillendiği belirtilmektedir. 11 Aralık 2000 tarihinde “Ankara'nın duyarsızlığı” başlığıyla verilen haberde ise, Türkiye ile ilgili önemli kararların verildiği Zirve'de, Türkiye'nin delegasyon bulundurmaması Ankara'nın çelişkisi olarak değerlendirilmektedir.

Hürriyet gazetesinde 5 Aralık 2000 tarihinde yayımlanan “AB'yi hizaya getiren uyarı” manşetinin haber girişi şu şekildedir: “ABD son anda devreye girerek Yunanistan'a ‘Türkiye blöf yapmıyor’ deyince, Atina, Kıbrıs şartının öncelikli önlemlerden çıkartılmasını kabul etti”. Haberde, Katılım Ortaklığı Belgesi üzerinde sağlanan uzlaşıda, ABD'nin Yunanistan üzerindeki uyarısının etkili olduğu

belirtilmektedir. 8 Aralık 2000 tarihinde “Kürtçe TV PKK’ya yarar” manşetiyle verilen haberin girişinde, Katılım Ortaklığı Belgesi’nde belirtilen kültürel haklar ve ana dilde yayın konusuyla ilgili olarak Genelkurmaylıktan yapılan ‘Kürtçe TV’nin PKK’ya yarayacağı’ yönündeki açıklamaya yer verilmektedir.

Zaman gazetesinde 5 Aralık 2000 tarihinde “KOB Zaferi” manşetiyle verilen haberin girişinde Ankara’nın amacına ulaştığı, KOB’un Helsinki Zirvesi’nde alınan kararlara bağlı kalınarak şekillendiği, Kıbrıs ve Ege’nin siyasi diyalogla çözümleneceği belirtilmektedir.

Cumhuriyet gazetesinde 8 Aralık 2000 tarihinde yayımlanan “Eylemli doruk” manşetiyle ilgili haberin girişinde ise Nice Zirvesi’nin küreselleşme karşıtları ve sendika örgütlerinin gerçekleştirdikleri protesto gösterilerinin gölgesinde kaldığı belirtilmektedir. Bu konuya ilişkin Zaman gazetesinde de 7 Aralık 2000 tarihinde 11. sayfada küçük bir haber verilirken, Hürriyet gazetesinde herhangi bir habere rastlanmamaktadır.

Nice Zirvesi ile ilgili haberlerde, haber kaynağı olarak gazetelerin kendi muhabirleri, hükümet yetkilileri, muhalefet partileri, iş dünyasının temsilcileri, Avrupalı liderler, bürokratlar ve uzmanlar kullanılmaktadır.

Hürriyet gazetesi 7 Aralık 2000 tarihinde 23. sayfada yayımladığı haberde TÜSİAD tarafından hazırlanan rapora yer vermektedir. Haberde, Türkiye’nin gelir dağılımı açısından AB’ye üye 12 ülke ile karşılaştırıldığında en eşitsiz ülke olduğunun altı çizilmektedir.

Zaman gazetesi 7 Aralık 2000 tarihinde 1. sayfadan yayımladığı haberde TESEV tarafından düzenlenen “Türkiye AB ilişkilerinde Avrupa Parlamentosu’nun Yeri” konulu seminere yer vermektedir. Haberde, Büyükelçi Gündüz Aktan’ın konu ile ilgili görüşleri aktarılmaktadır.

Cumhuriyet gazetesi ise, 10 Aralık 2000 tarihinde 12. sayfadan “Eksiklerimizi gidermeliyiz” başlığıyla yayımladığı haberde, Türkiye Avrupa Vakfı Başkanı Ziya

Müezzinoğlu'nun Türkiye AB ilişkileri konusundaki açıklamalarına yer vermektedir. Gazete 8 Aralık 2000 tarihinde 9. sayfada yayımladığı haberde de Doç. Dr. Yusuf Erbay'ın AB'ye giriş sürecinde lobiciliğe ve sivil toplum kuruluşlarına önem vermek gerektiği yönündeki açıklamalarına değinmektedir. 9 Aralık 2000 tarihinde 7. sayfada yayımlanan haberde ise Emekli Büyükelçi Tefvik Öneydın'ın "Her istenilene boyun eğmeden AB'ye girmeliyiz" şeklindeki değerlendirmeleri aktarılmaktadır.

Gazetelerde olay tarafı olarak Türkiye'deki ve AB'deki yetkililerin değerlendirmelerine geniş yer verilmektedir. Hürriyet gazetesi 8 Aralık 2000 tarihinde 22. sayfada Başbakan Bülent Ecevit'in, Ulusal Program'ın bir hafta içinde tamamlanmış olacağına ilişkin açıklamalarını yayımlamaktadır. Aynı habere ilişkin olarak AB Komisyonu'nun genişlemeden sorumlu üyesi Günter Verheugen'in AB'ye tam üyelik müzakeresine başlamanın Türkiye'nin atacağı adımlara bağlı olduğu yönündeki açıklamasına da yer verilmektedir. 10 Aralık 2000 tarihinde ise Fransız Dışışleri Bakanı Hubert Verdine'in Türkiye ile müzakerelere başlanmamasının gerekçesi olarak Türkiye'nin farklı bir aday olduğu yönündeki açıklamaları aktarılmaktadır. Aynı haberde isim verilmeden bazı üye ülkelerin temsilcilerinin bu durumu skandal olarak niteledikleri belirtilmektedir.

Zaman gazetesi, 5 Aralık 2000 tarihinde ilk sayfada Dışışleri Bakanı İsmail Cem'in "Avrupa bizi dikkate aldı" sözlerine ve Verheugen'in "Artık icraat zamanı" değerlendirmesine yer vermektedir. 11. sayfada ise AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi'nin Zirve'de Avrupa'nın anlaşma sağlayamama riski bulunduğu yönündeki sözleri yayımlanmaktadır. 6 Aralık 2000 tarihinde ise gazete, ilk sayfasında Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis'in Katılım Ortaklığı Belgesi'nde kazanan ya da kaybedenin olmadığı açıklamasını aktarmaktadır.

Cumhuriyet gazetesi, 5 Aralık 2000 tarihinde ilk sayfasında Dışışleri Bakanı İsmail Cem'in Katılım Ortaklığı Belgesi ile ilgili olarak yaptığı, "Helsinki Doruğu sonuçları çerçevesinde kalındığı görülmektedir" şeklindeki yorumuna yer vermektedir. Cumhuriyet gazetesi, Nice Zirvesi ile ilgili muhalefet partilerinin görüşlerini de sayfalarına taşımaktadır. 6 Aralık 2000 tarihinde 11. sayfada yayımlanan haberde,

“ANAP: Memnun, MHP: Yeterli bulmadı” açıklamasına yer verilmektedir. 7 Aralık 2000 tarihinde 9. sayfada yayımlanan haberde, AB Komisyonu Türkiye Temsilcisi Karen Fog’un, Katılım Ortaklığı Belgesi’nde Kıbrıs konusunun “geliştirilmiş siyasi diyalog” başlığı altında yer almamasının, bu konunun AB için öncelikli olduğu gerçeğini değiştirmeyeceği yönündeki sözleri aktarılmaktadır. Bu haberle bağlantılı olarak HADEP Genel Başkanı Murat Bozlak’ın “Avrupa Birliği taraf olmamalı” şeklindeki açıklamasına da yer verilmektedir.

Nice Zirvesi ile ilgili haberlerdeki artalan bilgisine bakıldığında, her üç gazetede de bu konuda yeterli bilgiye ulaşılamamaktadır. Zirve ile ilgili haberler bağlamsal açıdan değerlendirildiğinde ise, Cumhuriyet gazetesinin 7 Aralık 2000 tarihinde yayımladığı “AB’nin Nice gündemi yoğun” başlıklı haberde, Zirve’nin Türkiye dışındaki gündem maddelerine de değindiği görülmektedir: “AB, Fransa’nın ev sahipliğinde düzenlenen Zirve’de genişleme için gerekli kurumsal düzenlemeleri masaya yatıracak. Türkiye açısından önem taşıyan AGSK konusunda belirleyici bir adım atılması beklenen Zirve’de, 15’ler oybirliğinden oyçokluğu ilkesine geçişi ve nüfus orantılı oy hakkı konularını tartışacak”. Zaman gazetesi de 9 Aralık 2000 tarihinde “AB’de doğum sancısı” başlığıyla yayımladığı haberde, Nice Zirvesi’nin gündem maddeleri olan Avrupa ordusu, oy ağırlığı ve üye sayısına değinmiş ve bu konulardaki alınacak kararların Türkiye’ye olası etkilerini tartışmaktadır.

Hürriyet gazetesinin Nice Zirvesi ile ilgili olarak verdiği haberlerde ise konunun bağlamından yalıtıldığı gözlenmektedir. Gazetede 8 Aralık 2000 tarihinde 1. sayfadan yayımlanan, “Ecevit’in yeri üç kez değişti” başlıklı haberde, AB’li liderlere yakın olmaya çalışan uzun boylu Doğu Avrupalı liderler yüzünden Ecevit’in arkada kaldığı ve fotoğraf karesinde yer almadığı belirtilmektedir. 10 Aralık 2000 tarihinde 1. sayfadan yayımlanan magazin içerikli “Catherine olmasaydı Ecevit fotoğraftaydı” başlıklı kurmaca haberin 22. sayfadaki devamı ise şu şekildedir:

“Nice’i Türklerin elinden bir kadın poposu almıştı. Ecevit’in Nice’de çekilen Avrupa fotoğrafında görünüp görünmemesi konusunu tartışmamıza Catherine Segurane adında Fransız İtalyan kırmacı bir kadın sebep oldu. Bundan 5 asır önce Catherine Segurane (Fransız-İtalyan Kırmacı hatun) Barbaros Hayreddin Paşa 1543 baharında 110 gemilik bir donanmayla İstanbul’dan demir alıp Akdeniz’e açılır. Nice’i kuşatır, ele geçirir. Catherine o

sırada kalenin düşmesi an meselesiyken devreye girer, askerlere cesaret verir. Söylentilere göre, Catherine, levendlere arkasını döner ve eteklerini kaldırıp çok ayıp bir iş eder. Levendler, “Estağfirullah, Neuzibillah” deyip elleriyle gözlerini kapattıkları sırada kaledeki askerler kapıları açıp hücumu geçer ve kuşatmayı püskürtürler. Kaleyi almaktan ümidini kesen Barbaros kuşatmayı kaldırır, levendler kalyonlarına döner ve Nice’den ayrılırlar. Catherine Seguaene, bundan 500 küsur yıl önce Barbaros’un levendlerine poposunu göstermeseydi Nice bugün bizim bir vilayetimizdi”.

Hürriyet gazetesi, Nice Zirvesi ile futbol konusunu da ilişkilendirmektedir. 8 Aralık 2000 tarihinde 22. sayfada yayımlanan “Herkes CimBom’un zaferini konuşuyor” başlıklı haberin devamı şu şekildedir: “Galatasaray’ın Şampiyonlar Liginde, AB Zirvesi’ne ev sahipliği yapan Fransa’nın Paris St. Germain takımını 1-0 yenip grupta liderliği oturması, Nice’de günün konusu oldu”.

Zirve ile ilgili haberlerdeki tümce çözümlemelerine bakıldığında gazetelerin vurgulamak istediği konularda etken tümceler kullandıkları görülmektedir: “Türkiye istediğini aldı”⁴⁹³, “Türkiye AGSK’de sertleşiyor”⁴⁹⁴, “Ev sahipleri Chirac ve Jospin, Ecevit’e özel ilgi gösterdi”⁴⁹⁵. Ayrıca, ön plana çıkarılmak istenen noktalarda uzun olmayan ve kolay anlaşılır tümcelerin tercih edildiği de görülmektedir: “ABD’den hükümete övgü”⁴⁹⁶, “Ankara’nın dediği oldu”⁴⁹⁷, “Türkiye’ye AB yolu 2010’a kadar kapalı”⁴⁹⁸, “AB’de Türkiye’nin adı yok”⁴⁹⁹. Konuyla ilgili haberlerden seçilen tümcelerden de görüldüğü gibi aynı olay, üç gazetede de ideolojik tercihler doğrultusunda belirli unsurlar ön plana çekilerek farklı şekillerde aktarılmaktadır.

Sözcük seçimleri incelendiğinde, Nice Zirvesi’nin Hürriyet gazetesinde 7 Aralık 2000 tarihinde 22. sayfada “Nice’de zor tango” ifadesiyle, Zaman gazetesinde ise 7 Aralık 2000’de 11. sayfada, “Nice’te denge savaşı” tanımlamasıyla nitelendirildiği görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi 8 Aralık 2000 tarihinde “Fransa’dan Atina’ya çalım” başlığıyla verdiği haberde, Katılım Ortaklığı Belgesi’nde Türkiye’nin duyarlılıklarına yer verilmesini Fransa Dışişleri Bakanı Hubert Verdine’in Yunanistan

⁴⁹³ Hürriyet, 5 Aralık 2000, s. 22.

⁴⁹⁴ Cumhuriyet, 6 Aralık 2000, s.11.

⁴⁹⁵ Hürriyet, 8 Aralık 2000, s. 22.

⁴⁹⁶ Hürriyet, 6 Aralık 2000, s. 1.

⁴⁹⁷ Zaman, 5 Aralık 2000, s.1.

⁴⁹⁸ Cumhuriyet, 10 Aralık 2000, s.1.

⁴⁹⁹ Zaman, 10 Aralık 2000, s.1.

Dışışleri Bakanı Yorgo Papandreu'ya attığı “diplomatik çalım” olarak nitelendirmektedir. Hürriyet gazetesinde 10 Aralık 2000 tarihinde yayımlanan haberde, AB'nin yakın dönem genişleme planının şekillendiği belgede Türkiye'ye yer verilmemesini “belge skandalı” olarak değerlendirilmektedir.

Zirve ile ilgili haberler retorik unsurlar açısından değerlendirildiklerinde, gazetelerin güvenilirliği arttırmak için habere konu olan aktörlerin açıklamalarını tırnak içinde aktardıkları görülmektedir. Hürriyet gazetesi 7 Aralık 2000 tarihinde 22. sayfasında Polonya Cumhurbaşkanı Aleksanderr Kwasinewsk'inin açıklamalarını tırnak içinde yayımlamaktadır: “Tolerans kavramı Türkiye ile zenginleşecek”. Zaman gazetesi de 6 Aralık 2000 tarihinde 1. sayfasından verdiği haberde, Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis'in açıklamalarını tırnak içinde aktarmaktadır: “KOB Helsinki'den bir adım daha ileridedir ve bu uzlaşmanın kazanan ve kaybedeni yoktur”. Benzer bir şekilde Cumhuriyet gazetesi de 9 Aralık 2000 tarihinde Emekli Büyükelçi Tevfik Önaydın'ın açıklamalarını 7. sayfasından tırnak içinde aktarmaktadır: “AB'ye girmeliyiz; ancak ‘Türkler ne istenirse boyun eğmek zorundadır’ inancından kaynaklanan davranışlarla, küçümsenerek, hatta aşağılanarak asla”.

3.2.2.5. Kopenhag Zirvesi ile İlgili Haberlerin Analizi

12-13 Aralık 2002 tarihlerindeki Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da gerçekleştirilmiştir. Zirve, AB ile Müzakerelere başlama tarihinin saptanması açısından Türkiye tarafından da oldukça yakından takip edilmiştir. 10-15 Aralık 2002 tarihleri arasında Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerindeki konuyla ilgili tüm haberler incelemeye dahil edilmiştir.

Araştırmaya dahil edilen süre zarfında incelenen gazetelerde, Kopenhag Zirvesi ile ilgili haberlerin manşetlere taşındığı görülmektedir:

Ankara'dan tavr (Cumhuriyet-Manşet, 10 Aralık 2002)
2003'ün anahtarı Kıbrıs (Cumhuriyet-Manşet, 12 Aralık 2002)
Rasmussen: Tarih 2003 olmaz (Cumhuriyet-Manşet, 13 Aralık 2002)
Yeni gündem Ege (Cumhuriyet-Manşet, 14 Aralık 2002)
AB hızımıza yetişemedi (Cumhuriyet-Manşet, 15 Aralık 2002)
Medeniyetler Sınavı (Hürriyet-Manşet, 10 Aralık 2002)

Bu millet hak etti (Hürriyet-Manşet, 11 Aralık 2002)
Son Yemek mi (Hürriyet-Manşet, 12 Aralık 2002)
2005'e Kaldı (Hürriyet-Manşet, 13 Aralık 2002)
Aynen Devam (Hürriyet-Manşet, 14 Aralık 2002)
Orada bayram, burada hüznün (Hürriyet-Manşet, 15 Aralık 2002)
Erdoğan: AB, çifte standart uygularsa sonuçlarına katlanır (Zaman-Manşet, 10 Aralık 2002)
2005 Formülü, AB ülkeleri arasındaki kavgayı kızıştırdı (Zaman-Manşet, 11 Aralık 2002)
Tarihi Genişleme Zirvesine Türkiye damgasını vuracak (Zaman-Manşet, 12 Aralık 2002)
AB'den Türkiye'ye soğuk duş, Hükümet telafi için uğraşacak (Zaman-Manşet, 13 Aralık 2002)
2004'ü koparmak için 2003'ü istedik (Zaman-Manşet, 14 Aralık 2002)
Gül: AB ile yeni bir ray döşedik, belirsizlik bitti (Zaman-Manşet, 15 Aralık 2002)

Manşetlere bakıldığında Kopenhag Zirvesi ile ilgili haberlerde her üç gazete için de ana olayın, AB tarafından Türkiye'ye verilmesi beklenen müzakerelere başlama tarihi olduğu görülmektedir. Hürriyet ve Zaman gazetelerinde bu tarihin Türkiye'nin beklediği 2003' yılından ileri bir sürece kayması, Zirve ile ilgili en önemli sorun olarak işlenmektedir. Cumhuriyet gazetesi ise, bu sorunun yanı sıra Türkiye'ye verilen tarih karşılığında Kıbrıs ve Ege konularında tavizler istenmesini ana olayla ilişkilendirerek Zirve'de yaşanan olumsuzluklar olarak okuyucularına aktarmaktadır.

Cumhuriyet gazetesinde 10 Aralık 2002 tarihinde "Ankara'dan tavır" manşetiyle yayımlanan haberin girişi şu şekildedir: "Erdoğan'ın Rasmussen'e sunduğu ve Başbakan Gül'ün imzasını taşıyan mektupla, Türkiye'nin Kıbrıs'ta 'dolaylı olarak ödün verebileceğinin ima edildiği' öne sürüldü". Bu haber girişinde, kaynak belirtilmeden örtük olarak Türk hükümetinin Kıbrıs konusunda AB'ye taviz vermiş olabileceği ima edilmektedir. 11 Aralık 2002 tarihinde 8. sayfada yayımlanan "Yunanistan Avrupa'dan istediğini aldı" başlıklı haberin girişinde, diplomatik çevrelere göre Atina'nın Türk hükümetinin tecrübesizliğinden yararlanmış olduğu ileri sürülmektedir. 14 Aralık 2002 tarihinde 1. sayfadan yayımlanan "Hükümet kararı 'sineye' çekti" başlıklı haberin girişinde ise AKP Genel Başkanı Tayyip Erdoğan'ın tehditlerinin geri teptiği ve Erdoğan'ın AB'nin vermiş olduğu kararı "Siyasette kırgınlık olmaz" diyerek sineye çektiği belirtilmektedir. 15 Aralık 2002 tarihinde "AKP'ye göre sonuç başarılı" başlığıyla verilen haberde de, Başbakan Abdullah Gül'ün başarısızlıklarından dolayı AB'nin iç kamuoyunu sorumlu tuttuğu belirtilmektedir. Tüm bu başlıklardan ve haber girişlerinden de görüldüğü gibi, Cumhuriyet gazetesi, şu ana kadar incelenen diğer

zirvelerden farklı olarak Kopenhag Zirvesi'nde alınan sonuçlardan sadece AB tarafını değil, ideolojik olarak karşı olduğu AKP iktidarını da sorumlu tutmaktadır.

Hürriyet gazetesi 10 Aralık 2002 tarihinde yayımladığı “Medeniyetler Sınavı” manşetinin devamında şu haber girişini kullanmaktadır: “Tarihi karara 72 saat kaldı. Avrupa Türkiye’ye sadece bir takvim değil, aynı zamanda şu tarihi kararı da verecek: Hristiyan Kulübü mü? Kopenhag Zirvesi’nde Avrupa ya Türkiye’ye tarih verip ‘medeniyetler çatışması’nı önlemeye çalışan bir ‘çokkültürlülüğü’ benimseyecek ya da tarih vermeyip bir ‘Hristiyan Kulübü’ olarak kalacak”. Avrupa’nın Türkiye’ye tarih vermediği takdirde, medeniyetler çatışmasını savunanların ekmeğine yağ süreceğini iddia eden Hürriyet gazetesi, haberin devamında yayımladığı “Biz değiştik sıra sizde” spotundaki “biz” sözcüğüyle Türkiye adına konuşmaktadır. Gazetenin 11 Aralık 2002 tarihindeki “Bu millet hak etti” manşetinin haber girişi ise şu şekildedir: “Evet, Türkiye, AB üyeliğini hak etti. Çünkü Türkiye, Tanzimat Fermanı’yla 163 yıl önce yüzünü Avrupa’ya döndü. Cumhuriyet devrimleriyle modernleşerek Avrupalılığı benimsedi”. Bu haber girişinde Hürriyet gazetesi, modernleşme ile Avrupalılık arasında paralellik kurmakta ve Türkiye’nin AB üyeliğini desteklediğini açıkça beyan etmektedir.

Zaman gazetesi, 10 Aralık 2002 tarihinde yayımladığı “Erdoğan: AB, çifte standart uygularsa sonuçlarına katlanır” manşetinin devamında şu haber girişini kullanmaktadır: “Ak Parti lideri Erdoğan, AB’nin oyalama taktiklerine ‘Kasımpaşa’ üslubuyla cevap verdi. Rasmussen’le görüşmesinde sert çıkan Erdoğan, ‘AB tarih vermezse neticesine katlanır. Bu çifte standardın neticesi hiç de hayırlı olmaz’ dedi”. Haber girişinde aktör olarak Tayyip Erdoğan’ın açıklamaları ön plana çıkarılmaktadır. 14 Aralık 2002 tarihinde yayımlanan “2004’ü koparmak için 2003’ü istedik” manşetinin haber girişinde ise, Başbakan Abdullah Gül’ün Zirve sonucunda çıkan kararlarla ilgili “ikinci en iyi” şeklindeki açıklamasına yer verilmektedir. 12 Aralık 2002 tarihinde yayımlanan “Tarihi Genişleme Zirvesi’ne Türkiye damgasını vuracak” manşetinin haber girişinde ise AB’den müzakere tarihi alabilmek için Türkiye’nin sürdürdüğü yoğun diplomasi trafiğinin sonuna gelindiği bildirilmektedir. Zaman gazetesindeki konu ile ilgili haberlere bakıldığında, diğer zirvelerden farklı olarak Kopenhag Zirvesi’ne daha olumlu bir çerçeveleme ile yaklaşıldığı görülmektedir. Zirve’nin sonucunda,

müzakerelere başlamak için Türkiye'nin beklediğinden daha ileri bir tarihin verilmesiyle ilgili olarak hükümete yönelik herhangi bir eleştiride bulunulmamaktadır. 14 Aralık 2002 tarihinde 11. sayfada yayımlanan haberde, alınan kararda Fransa ve Almanya'nın iç siyasetlerinin etkili olduğunu belirtmektedir. Zaman gazetesinin konu ile ilgili haberlerinde, ideolojik olarak kendisine yakın olan AKP'nin Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile AKP Genel Başkan Yardımcısı ve Başbakan Abdullah Gül'ün açıklamalarına geniş yer verdiği görülmektedir.

Haberlerde kaynak olarak gazetelerin kendi muhabirlerinin, Türk politikacılarının, iş dünyasının temsilcilerinin, Avrupalı bürokrat ve politikacıların, uzmanların ve dış basın kuruluşlarının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Hürriyet gazetesi 10 Aralık 2002 tarihinde 1. sayfasından verdiği haberde "Feraî Tınç, Yalçın Doğan, Zeynel Lüle, Turan Yılmaz, Nur Batır, Uğur Ergen, M. Elveren ve Ünsal Turan" dan oluşan bir kadroyla Zirve'yi izlediğini ve Zirve ile ilgili olarak Ahmet Sever ile Zeynep Göğüş'ün denetiminde özel bir sayfa hazırladığını belirtmektedir. Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinde de Zirve ile ilgili verilen haberlerde kaynak olarak gazetelerin kendi muhabirlerine rastlanmaktadır.

Gazetelerde anonim kaynaklara da rastlanmaktadır. Hürriyet gazetesinde 11 Aralık 2002 tarihinde 8. sayfada yayımlanan ve üst düzey bir yetkiliye dayandırılarak verilen haberde Türkiye'nin, AB'nin atacağı adımlara karşı eylem planları hazırladığı belirtilmektedir. Cumhuriyet gazetesi de aynı tarihte ve aynı sayfada yayımladığı bir haberi diplomatik çevrelere dayandırmaktadır: "Diplomatik çevrelere göre, Atina Türk hükümetinin tecrübesizliğinden yararlandı". Anonim kaynak kullanımında, kaynağın gizli tutulma isteğine saygı gösterilmesi ilkesinin yanı sıra gazetelerin okuyucuya aktarmak istedikleri düşünceleri dolaylı olarak belirsiz bir kaynak üzerinden aktarma amaçlarının da etkili olduğu düşünülmektedir.

İş dünyasının temsilcileri incelenen üç gazetede de kaynak olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Ekonomik güç ve iktidar sahibi kesimleri temsil eden ve akredite

kaynak olarak değerlendirilen bu kişi ve kuruluşların görüşleri gazete sayfalarında geniş yer bulmaktadır.

Cumhuriyet gazetesi 11 Aralık 2002 tarihinde 9. sayfasında İktisadi Kalkınma Vakfı Başkanı Meral Gezgin Eriş'in açıklamalarına yer vermektedir: "Eriş, AB'nin çok uzak bir müzakere tarihi vermesi durumunda Türkiye'nin Gümrük Birliği'nde zarar gördüğü konuları yeniden görüşebileceğini söyledi". Gazete 12 Aralık 2002 tarihindeki 1. sayfasında ise Ankara Ticaret Odası Başkanı Sinan Aygün'ün değerlendirmelerine yer vermektedir: "ATO Başkanı Aygün, 'Türkiye aleyhine oy kullanan ülkelere tatile gitmeyin' çağrısında bulundu". 14 Aralık 2002 tarihinde ise 7. sayfada TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan'ın, işadamı Sakıp Sabancı ve TÜGİAD Başkanı Hayati Kaya'nın açıklamaları yer almaktadır: "TÜSİAD Başkanı Özilhan: Karamsar karşılamamak lazım. İşadamı Sabancı: Dünyanın sonu geldi demeyelim. Yüksek İstişare Konseyi Başkanı Kayhan: Kazanan kaybeden ikilemi içinde analiz etmek mümkün değil. TÜGİAD Başkanı Kaya: 2004 Aralık ayına en iyi şekilde hazırlanmalıyız".

Cumhuriyet gazetesi, 15 Aralık 2002 tarihinde "Karar, iş dünyasını tatmin etmedi" başlığıyla yayımladığı haberde de şu görüşlere yer vermektedir:

"MÜSİAD (Müstakil Sanayi ve İşadamları Derneği) Genel Başkanı Ali Bayramoğlu, Kopenhag Zirvesi'nde verilen kararla AB'nin Türkiye'yi geçmişte olduğu gibi oyalamaya devam ettiğini söyledi. İKV, Kopenhag Zirvesi'nde alınan kararın Türkiye'nin beklentilerini karşılamadığını, AB'nin Türkiye gibi büyük nüfus ve ekonomik sorunlara sahip bir ülke ile müzakerelere başlamayı göze alamadığını açıkladı. ASO Başkanı Zafer Çağlayan, AB olmasa da Türkiye'nin çağdaş dünyanın basamaklarını tırmanacağını savunarak, "Bu kararı iyi okuyalım, kendi kendimizi kandırmayalım. Avrupalının önünde saf duruma düşmeyelim. Kopenhag'dan önce durum daha netti, şimdi daha bulanık" dedi. Ege Bölgesi Sanayi Odası Başkanı Salih Esen, Kopenhag Zirvesi'nden çıkan sonucu hayal kırıklığı olarak değerlendirdi".

Hürriyet gazetesi 10 Aralık 2002 tarihinde 11. sayfada TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan'ın açıklamalarına yer vermektedir: "Son bir yılda AB ülkelerinde lobi turu atan TÜSİAD'ın Başkanı Tuncay Özilhan, 'AB ile müzakere tarihine uzanılan bugünlerde Türkiye, kaybettiği zamanın acısını çekiyor. Ben bu acıyı damarlarımda hissediyorum. Ancak yine de bize '2004 başı' diyeceklerini umuyorum' dedi". Aynı sayfada yayımlanan bir başka haberde YASED (Yabancı Sermaye Derneği)'in Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye ile ilgili olarak alınacak karara destek olmak amacıyla Financial

Times gazetesinde yayımlattığı tam sayfalık AB ilanına değinilmektedir. Bu habere paralel olarak verilen “AB Ülkelerine 1 milyon dolarlık Türkiye çiçeği” başlıklı bir diğer haberde ise Kopenhag Zirvesi’ni desteklemek amacıyla TOBB, TÜSİAD ve TURSAB’ın maddi katkılarıyla AB ülkelerinin saygın kuruluşlarında Türkiye ile ilgili reklamların yayımlatıldığı belirtilmektedir. Zaman gazetesi ise, 10 Aralık 2002 tarihinde 9. sayfasında verdiği bir haberde, söz konusu reklamların reklamcılar tarafından “geç kalınmış ve duygusal” bulunduğunu bildirilmektedir.

Hürriyet gazetesi, 12 Aralık 2002 tarihinde 12. sayfasında iş dünyasının temsilcilerinin görüşlerine yer vermektedir:

“TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan: Türkiye Avrupa’dan vazgeçemez. Eczacıbaşı Holding Yönetim Kurulu Başkanı Bülent Eczacıbaşı: AB’ye sırtımızı dönmeyiz. Türk Amerikan İşadamları Derneği Başkanı Zeynel Abidin Erdem: Bunu konuşmak bize fayda sağlamaz. Türkiye İhracatçılar Meclisi Başkanvekili Süleyman Orakcıoğlu Önce sonucu bir görelim”.

Gazete, 13 Aralık 2000 tarihinde 13. sayfasında “Artık Avrupa’nın radarındayız” başlığıyla yayımladığı haberde de, iş dünyasının temsilcilerinin görüşlerini aktarmaktadır:

“TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan: ‘Elimizde en azından bir tarih var. Bu Türkiye’nin Avrupa’nın radarına girdiğini gösteriyor. Öyleyse gerisi gelir, çıkan sonuca ne sevinelim ne üzülelim’, TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) Başkanı Rıfat Hisarcıkhoğlu: ‘B planımız yok’, GENSIAD (Güneydoğu Sanayicileri İşadamları Derneği) Başkanı Bedrettin Karaboğa: ‘OHAL daha dün kalktı bugün AB olur mu?’ ”

Zaman gazetesi de 13 Aralık 2002 tarihinde 1. sayfasında “İşadamları: AB’den istediğimizi alamasak dünyanın sonu gelmez” başlığıyla yayımladığı haberde, TOBB Başkanı Rıfat Hisarcıkhoğlu, Bülent Eczacıbaşı ve TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan’ın değerlendirmelerine yer vermektedir.

Zaman gazetesi 10 Aralık 2002 tarihinde 2. sayfasında yayımladığı haberde ise, İnsan Hakları Derneği’nin verilerine yer vermektedir. Söz konusu verilerde Avrupa Birliği’ne uyum çerçevesinde, üyelik yolunda ‘engel’ olarak gösterilen insan hakları konusunda iyileşme yaşandığını belirtilmektedir. Haberde, idam cezasının kaldırılmış olmasına, ana dilde yayın ve eğitim konularında yapılan düzenlemelere ve son yıllarda insan hakları ihlalleri konusundaki olayların azalmasına dikkat çekilmektedir. Hürriyet

gazetesi ise 12 Aralık 2002 tarihinde 12. sayfasında, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı Başkanı Cengiz Solakoğlu'nun AB ile ilgili açıklamalarına yer vermektedir: "Eğitimi çözelim, AB'nin Türkiye korkusunu yenelim".

Gazetelerde haber kaynağı olarak yabancı basın kuruluşlarının haberlerine de yer verildiği görülmektedir. Yapılan inceleme, gazetelerin kendi görüşlerini destekleyen yabancı basın kuruluşlarının haberlerine daha çok yer verdiklerini ortaya koymaktadır. Cumhuriyet gazetesi, 11 Aralık 2002 tarihinde 8. sayfadan yayımladığı haberde Alman Die Welt gazetesinin görüşlerini aktarmaktadır: "Die Welt gazetesinde Kopenhag öncesinde Ankara'nın siyasi elitinden çelişkili açıklamalar geldiğine dikkat çekildi". Gazete 14 Aralık 2002 tarihinde, "AKP hükümetine aşağılayıcı bir tokat" başlığıyla verdiği haberde de, yabancı yayın organlarının görüşlerine yer vermektedir: "The Guardian, kararın 'Türkiye'deki reformist hükümet tarafından aşağılayıcı bir tokat olarak algılandığını' yazdı. Fransa Le Monde: Ankara'ya darbe. İtalya Coriella della Serra: Türkiye sindiremedi".

Cumhuriyet gazetesi 13 Aralık 2002 tarihinde 6. sayfasında İngiliz gazetelerinin haberlerine yer vermektedir:

"Financial Times: Ankara biliyor ki, Kıbrıs'ın sadece Rum tarafı Birliğe üye olursa, Türkiye'nin bu süreçten sonra üyelik şansı azalacak. The Guardian: NATO, Türkiye'nin eksiklerini görmezden geldi. AB üyeliği Türkiye'de demokrasiyi desteklemekte yararlı olabilir. The Times: Yüzde 80'i AB üyeliğini destekleyen Türk halkı Avrupa'yı, işkencenin olmadığı, otobüslerin geç kalmadığı masal dünyası gibi görüyor".

Gazetenin 7. sayfasında, "NAFTA Batıyı güldürdü" başlığıyla verilen haberde, İngiliz haber ajansı Reuters'ın AB diplomatlarına dayanarak derlediği habere atıfta bulunmaktadır. Haberde AKP Hükümeti'nin deneyimsizliğinin, Türk diplomasisinin keskin tavrına yön verdiği ve bu durumun Ankara'nın Avrupa'daki davasında kazanımlar elde etmesini engellediği belirtilmektedir.

Kopenhag Zirvesi ile ilgili haberlerde uzmanların görüşlerine de yer verilmektedir. Gazetelerin bu konuda da ideolojik bir tercihte bulunarak kendi görüşlerini destekleyen uzmanların açıklamalarını sayfalarına taşıdıkları görülmektedir. Zaman gazetesi, 10 Aralık 2002 tarihinde 10. sayfasında Prof. Dr. Ruşen Ergeç'in

açıklamalarına yer vermektedir: “Ergeç, Türkiye’nin muhtemel üyeliğinin İslam aleminde büyük bir reform dalgasını tetikleyeceğini ifade etti”. Gazete 15 Aralık 2002 tarihinde 12. sayfasında ise, “Kopenhag’da mümkün olan gerçekleşmektedir” başlığıyla Doç. Dr. Ömer Çaha’nın açıklamalarına yer vermektedir: “Hükümetin ortaya koyduğu kararlı irade Avrupa başkentlerine yansımamış olsaydı, Türkiye’nin ancak 2008’de tarih için tarih alabileceği yolunda yetkili ağızlardan açıklamalar yapıldığını hatırlatayım”. Görüldüğü gibi, gerek Ergeç’in gerekse Çaha’nın hükümeti destekler nitelikteki açıklamaları, gazetenin de bu konudaki genel görüşü ile uyum içerisinde bulunmaktadır.

Olay taraflarının değerlendirmelerine bakıldığında her üç gazetenin de Kopenhag Zirvesi ile ilgili haberlerde gerek Türk tarafının gerekse AB’nin görüşlerine yer verdiği görülmektedir. Hürriyet gazetesi 10 Aralık 2002 tarihinde 1. sayfadan verdiği haberde, AKP lideri Tayyip Erdoğan’ın, Zirve’den Türkiye’ye tarih verilmediği takdirde, Türk halkının AB’yi yeniden düşüneceği yönündeki sözlerini aktarmaktadır. 20. sayfada ise Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in “Kopenhag’a gitmiyorum” açıklamasına yer verilmektedir. 15 Aralık 2002 tarihinde 20. sayfada MHP lideri Devlet Bahçeli’nin “Özürlü muamelesi gördük” sözleri aktarılmaktadır.

Zaman gazetesi, 10 Aralık 2002 tarihinde AKP lideri Tayyip Erdoğan’ın sözlerini manşete taşımaktadır: “Erdoğan: AB; çifte standart uygularsa sonuçlarına katlanır”. Aynı gün 11. sayfada AB’nin genişlemeden sorumlu üyesi Günter Verheugen’in, Türkiye’nin 2013 yılından önce AB’ye üye olamayacağı yönündeki açıklamalarına yer vermektedir. Gazete, 15 Aralık 2002 tarihinde ise Başbakan Abdullah Gül’ün sözlerini manşetine taşımaktadır: “Gül: AB ile yeni bir ray döşedik, belirsizlik bitti”. Gazetenin 11. sayfasında ise CHP lideri Deniz Baykal’ın “AB için kararlılığımızı sürdürmeliyiz” açıklaması aktarılmaktadır.

Cumhuriyet gazetesinin ise, Kopenhag Zirvesi ile ilgili haberlerde geniş ölçüde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile CHP Genel Başkanı Deniz Baykal’ın değerlendirmelerine yer verdiği görülmektedir. Gazete, 15 Aralık 2002 tarihinde Cumhurbaşkanı Sezer’in sözlerini manşetine taşımaktadır: “AB hızımıza yetişemedi”. 11 Aralık 2002 tarihinde 9. sayfada verilen haberde ise CHP Genel Başkanı Baykal’ın

‘AB’nin üyelik müzakerelerine başlamayı ertelemesinin Türkiye’ye objektif davranmadığını gösterdiği’ yönündeki açıklaması aktarılmaktadır. 12 Aralık 2002 tarihinde 4. sayfada verilen haberde, AB’ye uyum hükümlerini içeren “Uyum yasaları” ile ilgili tasarının, CHP’nin de desteğiyle üç saatte tamamlandığı belirtilmektedir. 6. sayfada ise “Son kozlar oynanıyor” başlığıyla Başbakan Gül ve AB Dönem Başkanı Rasmussen’in açıklamalarına yer verilmektedir: “Gül: Kurnazlık çok yanlış olur. Rasmussen: Uğraştırıcı bir iş”.

Kopenhag Zirvesi ile ilgili artalan ve bağlam bilgisine bakıldığında incelenen gazetelerde bu konudaki verilerin son derece yetersiz olduğu görülmektedir. Gazeteler, Kopenhag Zirvesi ile ilgili haberlerde Türkiye’yi ilgilendiren unsurları ön plana çıkarırken, konu ile ilgisi olmayan birçok olayı da Zirve ve AB ile ilişkilendirmeyi tercih etmişlerdir. Gazetelerin bu haberlerde, magazinsel ve sansasyonel unsurları ön plana çıkardıkları görülmektedir.

Hürriyet gazetesi 13 Aralık 2002 tarihinde 32. sayfadan yayımladığı “Emre’nin golleri Zirve konusu” başlıklı haberde, İnter takımında oynayan Emre Belözoğlu’nun Lazio’ya attığı iki golün Kopenhag’daki Recep Tayyip Erdoğan ve Silvio Berlusconi zirvesinde gündeme geldiğini belirtmektedir. Aynı sayfadaki bir başka haberde de Kopenhag Zirvesi ile ilgili Alman Süddeutsche gazetesine röportaj veren Tayyip Erdoğan’ın, sorulan bir soru üzerine kendisinin, 2002 Dünya Güzeli seçilen Azra Akın’dan daha önemli olduğunu belirten açıklamasına yer verilmektedir. Aynı sayfadaki bir başka haberin başlığı ise şu şekildedir: “13. Cuma Uğursuzluğu mu?”. Bu haberde, İsa’nın son akşam yemeğinde masada bulunan bir havarinin kendisine ihanet etmiş olmasından dolayı Hristiyanlara göre 13. Cuma’nın uğursuz olduğu belirtilmekte ve Kopenhag’da Türkiye ile ilgili alınacak kararın da 13. Cumaya rastlamış olmasına dikkat çekilmektedir.

Zaman gazetesinde 11 Aralık 2002 tarihinde 1. sayfadan yayımlanan “Bu otobüsle Avrupa Birliği’ne zor gideriz” başlıklı haberde, gaz pedalı bozuk olduğu halde Ankara’dan İzmir’e gitmek üzere hareket eden otobüsle AB ilişkilendirilerek, bu zihniyetin değişmediği takdirde AB’ye girmenin zor olduğu belirtilmektedir. Bu

Avrupamerkezci bakış açısının izlerine diğer gazetelerdeki haberlerde de sıklıkla rastlanmaktadır. Zaman gazetesi, 13 Aralık 2002 tarihinde 10. sayfadan “Avrupa Birliği’ne Zeki Müren’li yorum” başlığıyla yayımladığı bir başka haberde, Kopenhag Zirvesi’nde alınan karar ile Zeki Müren’in “Rüyalarda Buluşuruz” şarkısı arasında ilişki kurmaktadır. Aynı gün 11. sayfada verilen haberde, Erdoğan ile Berlusconi arasındaki görüşmede futbolun konuşulduğu, Erdoğan’ın “Sevgili Arkadaşım” diye hitap ettiği Berlusconi’ye, bir dönem İtalya’da teknik direktörlük yapan Fatih Terim’in selamlarını iletmediği yazılmaktadır.

Cumhuriyet gazetesi ise 13 Aralık 2002 tarihinde 1. sayfada “Doruğun faturası ağır oldu” başlığıyla yayımladığı haberde, 10 bin kişinin katıldığı Kopenhag’daki Zirve’ye hayat kadınlarının da akın ettiğini, Escort Bureau adı verilen telekız bürolarının, talebi karşılamak için İsveç ve Hollanda’dan takviye eleman getirttiğini yazmaktadır. Haberde, Zirve’de 4 bin 500 kişinin yemek ihtiyacı için 80 aşçı, 150 garson, 50 bulaşıkçı ve 50 yardımcının da görevlendirildiği yazılmaktadır. 9. sayfada “Türk elmaları AB’de” başlığıyla verilen bir başka haberde, Zirve’de basın mensuplarına dağıtılan elmaların Antalya’dan getirildiği yazılmaktadır.

Tümce çözümlemelerine bakıldığında, gazetelerin diğer zirvelerde olduğu gibi Kopenhag Zirvesi’nde de konu ile ilgili haberlerde özellikle vurgulamak istedikleri noktalarda sade ve anlaşılır tümceler kullandıkları görülmektedir: “Hükümet kararı ‘sineye’ çaktı”⁵⁰⁰, “Türkiye Avrupa’dan kendini dışlayamaz, çünkü yönünü yitirmiş olur”⁵⁰¹, “Washington’da Tayyip rüzgarı”⁵⁰², “Erdoğan’a eleştiri, Sezer’e destek”⁵⁰³, “Erdoğan uyardı: AB, çifte standart uygularsa sonuçlarına katlanır”⁵⁰⁴, “AB’ye çifte rest”⁵⁰⁵.

Gazetelerde kullanılan sözcük seçimleri incelendiğinde, Hürriyet gazetesinde 15 Aralık 2002 tarihinde yayımlanan “Orada bayram, burada hüznün” manşetiyle, Zirve’de

⁵⁰⁰ Cumhuriyet, 14 Aralık 2002, s.1.

⁵⁰¹ Hürriyet, 10 Aralık 2002, s.4.

⁵⁰² Zaman, 11 Aralık 2002, s.11.

⁵⁰³ Cumhuriyet, 11 Aralık 2002, s.9.

⁵⁰⁴ Zaman, 10 Aralık 2002, s.1.

⁵⁰⁵ Hürriyet, 10 Aralık 2002, s.11.

Güney Kıbrıs'ın AB üyeliğinin onaylanmasının, adanın güneyinde bayram, kuzeyinde hüznle karşılandığı ifade edilmektedir. Zaman gazetesinde 11 Aralık 2002 tarihinde 11. sayfada, AB'nin genişlemeden sorumlu üyesi Günter Verheugen'in açıklamaları, "Verheugen yine gürlendi" ifadesiyle aktarılmaktadır. Gazete, Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye ile ilgili alınan kararı, 13 Aralık 2002 tarihindeki manşetinde "Soğuk duş" olarak nitelemektedir. Zirve'nin sonucunu ise, 14 Aralık 2002 tarihinde 11. sayfasında "buruk memnuniyet" olarak değerlendirmektedir. Ayrıca Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri Adalet ve Kalkınma Partisi için "AKP" kısaltmasını kullanırken Zaman gazetesinin ise "Ak Parti" kısaltmasını tercih etmesi dikkat çekmektedir. Cumhuriyet gazetesinin 12 Aralık 2002 tarihindeki "2003'ün anahtarı Kıbrıs" manşetinde, Türkiye'ye müzakerelere başlamak için 2003 tarihinin verilebilmesinde Kıbrıs konusunun anahtar rol oynadığı belirtilmektedir.

Gazetelerde konu ile ilgili olarak verilen haberlerdeki retorik unsurlara bakıldığında haberin etkisini arttırmak için fotoğraf kullanımına yer verildiği, önemli alıntıların tırnak içinde aktarıldığı ve haberlerde sayısal verilerin kullanıldığı görülmektedir. Hürriyet gazetesi 11 Aralık 2002 tarihinde "Bu millet hak etti" manşetiyle verdiği haberde sevinç içinde AB ve Türk bayraklarını sallayan vatandaşların fotoğrafını yayımlamaktadır. Zaman gazetesi, 11 Aralık 2002 tarihinde 5. sayfada verdiği haberde Başbakan Abdullah Gül'ün insan hakları konusundaki açıklamasını tırnak içinde aktarmaktadır: "Bizim ülkenin özel şartları var dönemi artık bitti". Cumhuriyet gazetesinde 12 Aralık 2002 tarihinde "Avrupa'dan vazgeçmek zor" başlığıyla verilen haberde, rakamsal verilerle Türkiye ile AB arasındaki ekonomik ilişkilere değinilmektedir: "Türkiye'nin 2001 ihracatının yüzde 49,2'si, ithalatının yüzde 33'ü birlik ülkeleriyle yapıldı".

3.2.2.6. Brüksel Zirvesi ile İlgili Haberlerin Analizi

16-17 Aralık 2004 tarihlerinde Belçika'nın başkenti Brüksel'de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde, Türkiye'nin üyelik müzakerelerine başlama tarihi netleştirilmiştir. Zirve, Türk medyası tarafından da yakından izlenmiştir.

14-19 Aralık 2004 tarihleri arasında Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerindeki konuyla ilgili tüm haberler incelenmiştir.

İncelenen süre zarfında her üç gazetenin de Brüksel Zirvesi'ne yoğun bir şekilde ilgili gösterdikleri ve konuyla ilgili tüm gelişmeleri manşet ve sürmanşetlerden duyurdukları görülmektedir:

Ya Kıbrıs ya tarih (Cumhuriyet-Manşet, 14 Aralık 2004)
Kartlar açılıyor (Cumhuriyet-Manşet, 15 Aralık 2004)
“Artık masaya oturun” (Cumhuriyet-Manşet, 16 Aralık 2004)
AB koşulları ağır (Cumhuriyet-Manşet, 17 Aralık 2004)
Kıbrıs’a karşılık tarih (Cumhuriyet-Manşet, 18 Aralık 2004)
Büyük aldatmaca (Cumhuriyet-Manşet, 19 Aralık 2004)
Son Gece Zirvesi (Hürriyet-Sürmanşet, 14 Aralık 2004)
Bekleme Odasında Son 2 gün (Hürriyet-Sürmanşet, 15 Aralık 2004)
Dostlarımıza açık mektup (Hürriyet-Manşet, 16 Aralık 2004)
Yeni Hayat (Hürriyet-Manşet, 17 Aralık 2004)
Başardık (Hürriyet-Manşet, 18 Aralık 2004)
Ertesi gün (Hürriyet-Manşet, 19 Aralık 2004)
Avrupa Türkiye’ye kilitlendi (Zaman-Manşet, 14 Aralık 2004)
AB başkentlerine son mesaj (Zaman-Manşet, 15 Aralık 2004)
Chirac’tan cesur destek (Zaman-Manşet, 16 Aralık 2004)
Tarih 3 Ekim, Kıbrıs düğüm (Zaman-Manşet, 17 Aralık 2004)
AB’nin yeni Aile Fotoğrafı (Zaman-Sürmanşet, 18 Aralık 2004)
Yeni Avrupa, Yeni Türkiye (Zaman-Manşet, 18 Aralık 2004)
Dünya Avrupa’lı Türkiye’yi konuşuyor (Zaman-Manşet, 19 Aralık 2004)

Cumhuriyet gazetesinin manşetlerinde, AB’nin Türkiye’ye üyelik müzakerelerine başlaması için tarih vermesinin bedelinin ağır olduğu, karşılığında Kıbrıs konusunda büyük tavizler istendiği vurgulanmaktadır. 14 Aralık 2004’deki “Ya Kıbrıs ya tarih” ve 18 Aralık 2004’deki “Kıbrıs’a karşılık tarih” manşetleri aynı zamanda Cumhuriyet gazetesinin konu ile ilgili haberlerinde çerçevelenen ana olayı da açıkça özetlemektedir. Bu manşetlerde enformasyon eksiltmesi yapıldığı ve genelleme yoluna gidildiği görülmektedir. Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye müzakereler için tarih vermesinin tek şartının, Kıbrıs konusunda Türkiye’nin taviz vermesi olduğu ifade edilmektedir. 15 Aralık 2004 tarihinde yayımlanan “Kartlar açılıyor” manşetinde ise kurgulama yapılarak, Zirve’de AB’nin “Demokratikleşme, serbest dolaşım, sınır anlaşmazlığı, Kıbrıs ve tanıma” konularında Türkiye’nin önüne engeller koyacağı belirtilmektedir.

Hürriyet gazetesi 18 Aralık 2004 tarihinde, Başbakan Tayyip Erdoğan'ın Zirve ile ilgili değerlendirmesini manşetine taşımaktadır: Başardık. Erdoğan'ın sözlerinin tırnak işareti kullanılmadan aktarılmasını, gazetenin söz konusu değerlendirmeyi içselleştirdiği ve halkın söylemine dönüştürmeyi hedeflediği şeklinde yorumlamak mümkündür. Haberin girişi ise şu şekildedir: “Türkiye, AB ile müzakere tarihini aldı: 3 Ekim 2005. Kıran kırana pazarlıkta istediğimiz her şeyi alamadık ama istedikleri her şeyi de vermedik. Sonucu Başbakan özetledi: Başardık”. Hürriyet gazetesi, Türkiye'ye üyelik müzakerelerine başlama için tarih verilmesini, 17 Aralık 2004 tarihinde yine olumlu bir çerçeveleme ile “Yeni Hayat” manşetiyle duyurmaktadır. Gazete, Kıbrıs konusuyla ilgili olarak da 18 Aralık 2004 tarihinde 16. sayfada yayımladığı “Avrupa'nın yeni yıldızıyız” başlıklı haberde, Hollanda Başbakanı Balkanende'nin açıklamalarına yer vererek, Türkiye'nin ilgili protokolü imzalamasının hukuken ve resmen hiç bir şekilde Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıdığı anlamına gelmediğini belirtmektedir. Hürriyet gazetesinin, Zirve ile ilgili yayımladığı haberlerde, alınan sonucu Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın başarısı olarak aktardığı ve bu yönde dünya basınında yayımlanan haberlere yer verdiği görülmektedir.

Zaman gazetesinin de konu ile ilgili haberlerinde Hürriyet gazetesine benzer bir strateji izlediği ve Brüksel Zirvesi'nde Türkiye ile ilgili alınan karara olumlu yaklaştığı görülmektedir. 18 Aralık 2004 tarihinde yayımladığı “Yeni Avrupa, Yeni Türkiye” manşetiyle, Türkiye'ye üyelik müzakerelerine başlamak için tarih verilmesi gerek Avrupa gerekse Türkiye açısından yepyeni bir dönemin başlangıcı olarak gösterilmektedir. Gazete konu ile ilgili haberlerinde, 18 Aralık 2004 tarihinde 5. sayfada verdiği “Dinler Bahçesinde AB üyeliği için dua” başlıklı haberde olduğu gibi, Müslüman Türkiye'nin Hristiyan Avrupa'ya girecek olmasının altını çizmekte ve bunun tüm dünyaya barış getireceği temasını vurgulamaktadır. Zaman gazetesinde de Hürriyet gazetesinde olduğu gibi konu ile ilgili haberlerde aktör olarak Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Hürriyet gazetesi, 15 Aralık 2004 tarihinde “Bekleme odasında son 2 gün” manşetiyle yayımladığı haberin girişinde 17 Aralık'ta gerçekleştirilecek Brüksel Zirvesi ile Türkiye'nin Avrupa Birliği macerasında son noktanın konulacağını belirtmektedir.

Söz konusu haberde, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile müzakerelere başlama tarihinin kararlaştırılacağı Brüksel Zirvesi, Türkiye'nin tam üyeliği ile ilgili nihai kararı verecekmişçesine lanse edilmektedir. Oysa ki Birliğe üye olan ülkelere bakıldığında müzakere sürecinin bile en iyi ihtimalle yıllar sürdüğü bilinmektedir.

Cumhuriyet gazetesinde 16 Aralık 2004 tarihinde “Üç potansiyel kriz kaynağı” başlığıyla 9. sayfada yayımlanan haberin girişinde, ‘ucu açıklık, kalıcı kısıtlamalar ve Kıbrıs konusundaki pazarlıkların’ Zirve’ye damgasını vuracağı belirtilmektedir. 17 Aralık 2004 tarihinde yayımlanan “AB Koşulları ağır” manşetiyle ilgili haberin girişinde de, tarih için 3 Ekim’i öneren AB’nin koşullarının ağır olduğu ve ‘Kıbrıs, kalıcı önlemler ve 3. yol’ konusundaki istemlerinin doruğu düğümlediği aktarılmaktadır. 18 Aralık 2004 tarihindeki “Kıbrıs’a karşılık tarih” manşetiyle ilgili haberin devamında ise AB’nin katı koşullarını Ankara’ya kabul ettirdiği bildirilmektedir. “Cumhuriyet” mahreciyle 18 Aralık 2004 tarihinde 1. sayfada yayımlanan “Brüksel Seferimiz” başlıklı yazıda, AB’nin müzakere tarihi dışında hiçbir şey vermediği, Türkiye’nin de müzakere tarihi dışında hiçbir şey almadığı; üstelik müzakere tarihinin de ucunun açık olduğu ve sonucunun önceden bilinemeyeceği; ancak Türkiye’nin en az 10 en çok 20 yıl AB’nin yakın denetimine girdiği belirtilmektedir.

Zaman gazetesi 18 Aralık 2004 tarihinde yayımladığı “Yeni Avrupa, Yeni Türkiye” manşetiyle ilgili haberin girişinde Ankara’nın Brüksel’de istediğini büyük ölçüde elde ettiğini belirtmektedir: “1) Üyelik müzakereleri 3 Ekim’de. 2) Kıbrıs’ta Rumları tanıma yok. 3) Daimi kısıtlamalara rötüş”. Aynı gün 5. sayfada verilen “AB Karşıtları meydandaydı” başlıklı haberin girişinde ise Türkiye’nin AB kapısında ‘tarihi bir mücadele’ verdiği sırada, AB karşıtlarının meydanlarda protesto eyleminde bulundukları belirtilmektedir. Haberde, protesto eyleminde bulunan grubun ‘AB’ye üyelik ve uyum yasaları kapsamında Türkiye’ye bazı dayatmaların uygulanmaya çalışıldığı ve ezilen halkların kölelik zincirlerinin daha sıkıldığı’ yönündeki görüşleri ‘savunuldu’ yüklemiyle aktarılmaktadır.

Brüksel Zirvesi ile ilgili verilen haberlerde öne çıkan haber kaynaklarına bakıldığında gazetelerin kendi muhabirlerine, Türk politikacılarına, AB’li politikacı ve

bürokratlara ve dış basına rastlanmaktadır. Bunların dışında anonim kaynakların kullanıldığı da görülmektedir.

Gazetelerin anonim kaynak kullanımında da kendi ideolojik tercihlerinin belirleyici olduğu görülmektedir. Zaman gazetesi 18 Aralık 2004 tarihinde yayımladığı bir haberde, müzakerelere katılan “diplomatik bir kaynağın”, Başbakan Tayyip Erdoğan’ın kendine has Kasımpaşalı üslubunun Zirve’de işe yaradığı yönündeki açıklamasına yer vermektedir. Cumhuriyet gazetesi, 17 Aralık 2004 tarihinde 10. sayfadan kaynak belirtmeden yayımladığı haberde “Bir AB yetkilisinin” Cumhuriyet’e ‘önce Kıbrıs’ta çözüm, sonra müzakere’ açıklamasını yaptığını belirtmektedir.

Cumhuriyet gazetesinde 15 Aralık 2004 tarihinde 9. sayfada yayımlanan haberde Cumhuriyet Kadınları Derneği’nin görüşlerine yer verilmektedir. Haberde, AB ile ilişkilerde bağımsızlıktan ödün verilmesini istemeyen Dernek üyelerinin “Toprak bütünlüğü korunsun” çağrısı aktarılmaktadır. Cumhuriyet gazetesinde 16 Aralık 2004 tarihinde 3. sayfadan yayımlanan bir başka haberde İzmir Barosu’nun AB ile ilgili görüşleri dile getirilmektedir. Haberde, Avrupa Birliği’ni, Irak’ta yapılan katliama sessiz kalmakla eleştiren İzmir Barosu Başkanı Nevzat Erdemir’in şu görüşlerine yer verilmektedir: “Avrupa Birliği’yle işkence ve insan hakları ihlallerinin önlenmesi konusunda yapılacak hiçbir girişimin inandırıcılığı kalmamıştır”.

Zaman gazetesinin dünya basınında Brüksel Zirvesi ile ilgili çıkan haberler arasında seçim yaparak Türkiye’nin Müslüman kimliğini ön plana çıkaran haberleri sayfalarına taşıdığı görülmektedir. Konu ile ilgili haberlerde müzakere süreciyle Türkiye’nin Müslüman kimliği arasında ilinti kuran değerlendirmelere geniş yer ayrılmaktadır. Gazete, 14 Aralık 2004 tarihinde 13. sayfada yayımladığı haberde Le Monde gazetesinde çıkan Türkiye’nin üyeliğinin AB’ye İslam Dünyası ile yakınlaşma fırsatı sunacağı yönündeki görüşe yer vermektedir. Gazetenin, gerek 17 Aralık 2004 tarihinde 12. sayfasında yayımladığı “Avrupa basını: AB Türkiye’yi kabul etmezse Müslümanlar da reddedilmiş hissedecek” başlığında, gerekse 18 Aralık 2004 tarihinde 13. sayfada kullandığı “Müslüman gazeteciler karardan memnun” başlığında genelleme yaptığı görülmektedir. 19 Aralık 2004 tarihinde “Dünya Avrupa’lı Türkiye’yi

konusuyor” manşetinin devamında da, yabancı basın kuruluşlarının Zirve ile ilgili değerlendirmelerine yer verilmektedir: “Washington Times (ABD): Tarihi bir olaya imza atıldı. Simerini (G. Kıbrıs): ‘Fatih’ Erdoğan, 25’leri teslim aldı. Le Figaro (Fransa): Avrupa’nın Türkiye’ye ilk tavizleri, Gazeta (Rusya): Türkiye’ye 15 yıl bağımlılık ve hapis, El Riyad (Arabistan): Türkiye başarılı olursa barış gelir”.

Hürriyet gazetesinin de Zirve ile ilgili yabancı basın kuruluşlarının haberlerine yer verirken kendi görüşlerine paralel olanları kullanmayı tercih ettiği gözlenmektedir. 16 Aralık 2004 tarihinde 19. sayfada Fransız Le Figaro gazetesinin haberine yer verilmektedir. “Efsanenin sessiz devrimi” başlığıyla verilen haberde, Erdoğan’ın Türkiye’de şimdiden efsane olduğu, ‘kararlılığı ve mizah anlayışının’ hem Türkiye’de hem Avrupa’da takdir edildiği anlatılmaktadır. 17 Aralık 2004 tarihinde 1. sayfada “Ruslar Üzgün: Elveda Türkiye” başlığıyla, Rus Nuvyia İzvestia gazetesinin haberine yer verilmektedir: “Nuvyia İzvestia gazetesi Rusya’nın gelecekle ilgili kaygılarını şöyle sıraladı: En yakın, en anlaşılabilir, en ulaşılabilir komşumuzu kaybedebiliriz”. 19 Aralık 2004 tarihinde “Ertesi gün” manşetiyle yayımlanan haberin devamında da, dünya basınından seçilen haberlere yer verilmektedir: “The Times: Osmanlı asırlarca Avrupa’yı şekillendirdi. Çağdaş Türkiye’de yarının Avrupa’sı için gerekli. Daily Telegraph: Türkiye, Avrupa’yı küresel güç haline getirecek anahtar. Bild: Avrupa Türkiye’yi kucakladı. El Cezire: Türkiye, AB’de Müslüman dünyayı temsil edecek”. Gazete aynı gün 17. sayfada yayımladığı “Rum Basını: Fatih Sultan Erdoğan” ve 18. sayfada yayımladığı “Kulislerin Efendisi” başlıklı haberlerde yabancı basında çıkan Tayyip Erdoğan ile ilgi övgü dolu sözleri sayfalarına taşımaktadır.

Cumhuriyet gazetesi, 14 Aralık 2004 tarihinde 11. sayfadan verdiği haberde, The Economist dergisinin görüşlerine yer vermektedir: “İngiliz’lerin ünlü dergisine göre 2005 yılında AB’nin en önemli gündem maddesi Türkiye olacak”. Gazete 18 Aralık 2004 tarihinde 8. sayfada yayımladığı “Türkiye manşetlerde” başlıklı haberde, Zirve ile ilgili olarak yabancı basında ön plana çıkan haberleri aktarmaktadır: “The Independent: Türkiye’ye Ekim ayında belirli bir tarih verilmesi büyük bir jesttir, The Guardian: İslami kökleri olan Batıya bakan hükümet”.

Zirve ile ilgili haberlerde olay taraflarına bakıldığında başta hükümet üyeleri olmak üzere Türk politikacıları ile AB’li politikacı ve bürokratların görüşlerine yer verildiği görülmektedir.

Fransız Cumhurbaşkanı Jacques Chirac’ın ‘Türkiye’ye neden üyelik tarihi verilmesi gerektiği ile ilgili olarak bir TV kanalından Fransız halkına yaptığı açıklama, “Chirac’tan cesur destek” başlığıyla 16 Aralık 2004 tarihinde Zaman gazetesinin manşetine taşınmaktadır. Haberin devamında, Chirac’ın şu açıklamalarına yer verilmektedir: “İmtiyazlı ortaklık yok. Türkler onurludur, imtiyazlı ortaklığı kabul etmez. Dışlamak ağır sorumluluktur. Kaybeden biz oluruz. Dinlere saygılı bir devleti kışkırtmayalım. Onurumuz dahil çok şey kaybederiz”. 18. sayfada ise Avrupa Komisyonu’nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Olli Rehn’in, “Tarihi bir kararın eşliğinde AB ve Türkiye” başlıklı açıklamasına yer verilmektedir. Zaman gazetesindeki Zirve ile ilgili haberlerde aktör olarak daha çok Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’a rastlanmaktadır. 18 Aralık 2004 tarihinde 12. sayfada verilen haberde Başbakan Erdoğan’ın Avrupalı liderlere rest çekerek toplantı salonunu terk edeceğini bildirmesinin, Zirve’de çıkan sonucu Türkiye lehine etkilediği belirtilmektedir. 6. sayfada verilen “Zirvenin sonucu CHP’yi böldü” başlıklı haberde ise Zirve sonucunu olumlu ve olumsuz bulan CHP milletvekillerinin görüşlerine yer verilerek konu ile ilgili CHP içerisinde bir bölünme olduğu vurgulanmaktadır.

Hürriyet gazetesinde de, Zaman gazetesine benzer olarak konuyla ilgili haberlerde aktör olarak Tayyip Erdoğan’ın ön planda olduğu görülmektedir. Erdoğan’ın Zirve ile ilgili değerlendirmesi, “Başardık” başlığıyla 18 Aralık 2004 tarihinde Hürriyet gazetesinin manşetine taşınmaktadır. Gazete, Avrupalı parlamenterler arasında Türkiye’yi destekleyenlerin görüşlerini de sütunlarına taşımaktadır. 17 Aralık 2004 tarihinde “Nein demek körlüktür” başlığıyla 28. sayfadan verilen haberde Alman Dışişleri Bakanı Fischer’in Türkiye’ye hayır demenin körlük olacağı şeklindeki açıklamalarına yer verilmektedir. Başbakan Erdoğan’ı, ‘halı tüccarı gibi pazarlık etmekle eleştiren’ Lüksemburg Dışişleri Bakanı Jean Asselborn’un sözleri ise 18 Aralık 2004 tarihinde 17. sayfada “Lüksemburg’dan çirkin benzetme” başlığıyla sunulmaktadır. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal’ın “Güney Kıbrıs konusundaki

önerilerin kabul edilemez olduğu ve AB'nin ucu açık müzakere önererek üyelik dışında başka bir zemin yarattığı" yönündeki açıklamaları ise 23. sayfada, "savundu" ifadesiyle aktarılmaktadır.

Cumhuriyet gazetesi de, Zirve ile ilgili verdiği haberlerde kendi görüşünü destekleyen politikacı ve bürokratların açıklamalarını ön plana çıkarmaktadır. 14 Aralık 2004 tarihinde "İkinci Sevr dayatılıyor" başlığıyla 1. sayfada yayımlanan haberde, Eski Devlet Bakanı Kamran İnan'ın, Avrupa'nın Türkiye'yi federal bir sisteme götürmeyi planladığı yönündeki görüşlerine yer verilmektedir. 16 Aralık 2004 tarihinde "Manevraya Hazırlanıyorlar" başlığıyla 9. sayfadan verilen haberde ise CHP Genel Başkanı Onur Öymen'in AKP'yi eleştiren sözleri aktarılmaktadır: "Kendinizi bu meclisin ilkeleriyle bağlamak istemiyorsunuz, manevra alanı elinizde olsun, geri adım şansını elinizde olsun istiyorsunuz". 18 Aralık 2004 tarihinde "Hükümet boyun eğdi" başlığıyla 1. sayfada verilen haberde, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın Türkiye'ye tam üyelik dışında başka bir yol önerildiği ve Kıbrıs koşulunun, KKTC'nin siyasi ve hukuki dayanağına ağır darbe vuracağı yönündeki açıklamalarına yer verilmektedir. 10. sayfadaki bir başka haberde de Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in "Kendilerini bağladılar, Türkiye kesinlikle geri adım atamaz" şeklindeki görüşleri aktarılmaktadır.

Brüksel Zirvesi ile ilgili verilen haberlerde incelenen üç gazetede de yeterli artalan ve bağlam bilgisine rastlanamamaktadır. Gazetelerde Zirve ile ilgili verilen haberlerin ekonomi teması ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Hürriyet gazetesinde 17 Aralık 2004 tarihinde 10. sayfada verilen haberde, borsanın güne tarihi rekorla girdiği belirtilmektedir. 18 Aralık 2004 tarihinde 1. sayfada yayımlanan haberde ise borsada tüm zamanların rekorunun kırıldığı bildirilmektedir. Zaman gazetesinde de 17 Aralık 2004 tarihinde 7. sayfada verilen haberde AB'nin 20 yılda 30 milyon işgücüne ihtiyacı olacağı belirtilmektedir. 18 Aralık 2004'te 1. sayfada verilen haberde, borsanın rekor kırdığı, 8. sayfada verilen haberde de Avrupa rüzgarının turizmi canlandıracağı yazılmaktadır. Cumhuriyet gazetesinde de benzer şekilde, 18 Aralık 2004 tarihinde 1. sayfadan yayımlanan haberde AB doruğunun borsayı havaya uçurduğu belirtilmektedir.

Zirve ile ilgili verilen haberlerde magazinsel unsurların ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi 15 Aralık 2004 tarihinde 15. sayfadan aktardığı “17 Aralık’a müzik desteği” başlıklı haberde Warner firmasının iki ay sonra yayımlamayı planladığı Avrupa’da saygın bir yere sahip Türk sanatçıları olan Güher ve Süher Pekinel kardeşlere ait “Pekineller CD koleksiyonu”nu, Zirve sırasında Türkiye’ye destek vermek amacıyla 17 Aralık tarihinde yayımlamaya karar verdiği belirtilmektedir.

Zaman gazetesi, 15 Aralık 2004 tarihinde 1. sayfadan yayımladığı “Bu kravatlar Fenerbahçe’yi çağırıştır” başlıklı haberde, Brüksel Zirvesi ile ilgili olarak Erdoğan’ın AB Büyükelçilerine Başbakanlıkta verdiği yemek sırasında, AB Dönem Başkanı Hollanda’nın Ankara Büyükelçisi Sjroard Gasses’in hediye olarak yanında getirdiği iki kravatı Erdoğan’a uzatarak, “Bunlardan hangisini istersiniz?” diye sorduğu, Erdoğan’ın ise yanıt olarak “Bunlar Fenerbahçe’nin renklerini çağırıştırıyor, ikisini de alsam olmaz mı?” şeklinde espri yaptığı belirtilmektedir. Görüldüğü gibi, Brüksel Zirvesi’yle ilgili AB Büyükelçileri’nin desteğini almak üzere verilen yemeğe ilişkin haberde, haber niteliği taşıyan unsurlar yerine magazinsel öğeler ön plana çıkarılmaktadır.

Hürriyet gazetesi, Brüksel Zirvesi ile ilgili olarak 17 Aralık 2004 tarihinde 18. sayfadan yayımladığı “Nizami Değil” başlıklı haberde, Zirve nedeniyle AB Konsey binasının avlusuna 25 üye ülke ile aday ülkelerin bayraklarının asıldığı; ancak Türk bayrağının nizami olmadığı, Türk bayrağındaki hilalin nizami ölçülerinden biraz geniş olmasının ve orantısız yerleştirilmesinin dikkat çektiğini belirtmektedir. Haberin içeriğinde milliyetçi bir bakış açısı egemendir. Hürriyet gazetesinde 18 Aralık 2004 tarihinde 16. sayfada yayımlanan “Türk Bayrağının üstüne basılamaz” başlıklı haberde de milliyetçi bir bakışın izlerine rastlanmaktadır. Haberde, Zirve sonunda Aile fotoğrafı çekilirken liderlerin podyumdaki yerlerinin saptanması için yerlere ülke bayraklarının konulduğu; Erdoğan’ın ise podyumdaki yerini bulduktan sonra eğilerek Türk bayrağını yerden aldığı belirtilmektedir. Aynı haber 18 Aralık 2004 tarihindeki Cumhuriyet gazetesinde ise şu şekilde ifade edilmektedir: “Erdoğan eğilerek diğer liderlerin kendi bayraklarına yaptıkları gibi üzerine basmadan yerdeki Türk bayrağını aldı ve beraberindeki bir kişiye aktardı”.

Zirve ile ilgili haberlerde kullanılan tümcelere bakıldığında altı çizilmek istenen hususlarda kısa ve anlaşılır tümceler kullanıldığı görülmektedir: “Türkiye, AB ile müzakere tarihini aldı: 3 Ekim 2005”⁵⁰⁶, “AB koşulları ağır”⁵⁰⁷. Ayrıca vurgulanmak istenen noktaya göre Türkiye ile ilgili etken, Avrupa ile ilgili ise edilgen tümcelerin tercih edildiği gözlenmektedir: “Ankara Brüksel’de istediğini büyük ölçüde elde etti”⁵⁰⁸, “Avrupa Türkiye’ye kilitlendi”⁵⁰⁹.

Sözcük seçimleri incelendiğinde, Brüksel Zirvesi ile ilgili haberlerde de, gazetelerin ideolojik tercihlerinin bir kez daha etkili olduğu görülmektedir. Cumhuriyet gazetesinde 18 Aralık 2004 tarihinde “AKP’de zafer havası” başlığıyla verilen haberde, AKP’nin ‘Kıbrıs dayatmasını’ kabul ettiği, ucu açık tarihle ‘avunduğu’, müzakerelere başlama kararını ise ‘zafer havası’ şeklinde sunduğu belirtilmektedir. Aynı sayfadaki bir başka haberde ise AKP Hükümeti’nin, AB’ye ‘boyun eğdiği’ yazılmaktadır. Cumhuriyet gazetesi, Brüksel Zirvesi ile ilgili olarak AKP’nin Kızılay’da gerçekleştirdiği etkinliği ise 19 Aralık 2004 tarihinde 11. sayfasında Başkentte AB ‘şovu’ başlığıyla duyurmaktadır.

Zaman gazetesi, eski DEP milletvekilleri Leyla Zana ve arkadaşlarının Avrupa basınına “Türkiye’deki Kürtler ne istiyor” başlığıyla verdiği ilanla ilgili Başbakan Erdoğan’ın açıklamalarını 15 Aralık 2004 tarihinde 6. sayfasında, “Ayrılmakçı ilana sert çıktı” başlığıyla duyurmaktadır. Başlıkta da görüldüğü gibi, ilanla ilgili “ayrılıkçı” tanımlamasını kullanan Zaman gazetesi, Kürt sorunu konusundaki egemen söylemi yeniden üretmektedir. Gazete, Fransa Cumhurbaşkanı Chirac’ın Türkiye ile ilgili sözlerini, “Chirac’tan cesur sözler” başlığıyla 16 Aralık 2004 tarihinde manşetinden duyurmaktadır. 19 Aralık 2004 tarihinde ise dünya basınında çıkan Türkiye ile ilgili haberleri “Dünya Avrupa’lı Türkiye’yi konuşuyor” başlığıyla manşetine taşımaktadır.

Hürriyet gazetesi 16 Aralık 2004 tarihinde 1. sayfasında Brüksel Zirvesi’ni ‘tarihi zirve’ olarak nitelemektedir. 17 Aralık 2004 tarihinde kullandığı “Yeni Hayat”

⁵⁰⁶ Hürriyet, 18 Aralık 2004, s.1.

⁵⁰⁷ Cumhuriyet, 17 Aralık 2004, s.1.

⁵⁰⁸ Zaman, 18 Aralık 2004, s.1.

⁵⁰⁹ Zaman, 14 Aralık 2004, s.1.

manşetinde ise, müzakere tarihi verilmesiyle birlikte Türkiye’de yeni bir hayatın başlayacağını ifade etmektedir. Gazete, aynı tarihte 18. sayfasında Kıbrıs konusunda iki ülke arasında yaşanan anlaşmazlığa atıfta bulunarak Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile Yunanistan Başbakanı Kostas Karamanlis’i “gergin dostlar” olarak tanımlamaktadır. Aynı sayfada yayımlanan “Erdoğan’a Fatih karşılaması” başlıklı haberde ise, İstanbul’u fetheden Fatih Sultan Mehmet ile müzakerelere başlamak için Türkiye’ye üyelik tarihi verilen Brüksel Zirvesi’nden dönen Başbakan Recep Tayyip Erdoğan arasında ilişki kurulmaktadır.

Haberlerdeki retorik unsurlara bakıldığında, haberlerin etki gücünü arttırmak için görsel olarak fotoğraflarla desteklendiği, inandırıcılığı arttırmak için sayısal verilerin kullanıldığı ve güvenilirliğini arttırmak için de tırnak içinde alıntılarının sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. Tırnak işareti, aynı zamanda haberde vurgulanmak istenen noktalarda kullanılan bir yöntemdir. Hürriyet gazetesi 17 Aralık 2004 tarihinde Başbakan Erdoğan’ın sözlerini tırnak içinde aktarmaktadır: “Siyasi riski göze alıyorum”. Cumhuriyet gazetesi, haberlerde sayısal verilere yer vermektedir. 16 Aralık 2004 tarihinde gazetenin ilk sayfasında yayımlanan haberde, Avrupa Parlamentosu’nun Türkiye ile ilgili raporu 262’ye karşı 407 oyla kabul ettiği belirtilmektedir. Ayrıca haberde “evet” dövizini kaldıran AB’li parlamenterlerin fotoğrafları yayımlanmaktadır. Zaman gazetesi ise 17 Aralık 2004 tarihinde Avrupa Parlamentosu Türkiye Direktörü Camiel Eurlings’in sözlerini, 13. sayfasından tırnak içinde aktarmaktadır: “Türkiye için bu bir başlangıç. İnsan hakları ve din özgürlüğü alanında problemler var ama benim güvenim tam”. Gazete, 18 Aralık 2004 tarihinde “AB’nin yeni Aile fotoğrafı” başlığıyla sürmanşetten verdiği haberde, AB liderlerinin katıldığı Zirve sonrası çekilen AB Aile fotoğrafını yayımlamaktadır.

3.2.2.7. Müzakere Çerçeve Belgesi ile İlgili Haberlerin Analizi

Avrupa Birliği ile Türkiye arasında yürütülecek katılım müzakerelerinin esasını belirleyen Müzakere Çerçeve Belgesi, 3 Ekim 2005 tarihinde imzalanmıştır. Konu ile ilgili haberler Türk basını tarafından da yakından takip edilmiştir. 1-5 Ekim 2005

tarihleri arasında Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerindeki konuyla ilgili tüm haberler araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

İncelenen süre zarfında konunun, her üç gazetede de yakından takip edildiği ve konu ile ilgili haberlerin ilk haber olarak manşetlere taşındığı görülmektedir.

“Avrupa kaybeder” (Cumhuriyet-Manşet, 2 Ekim 2005)
Lüksemburg’da zorlu toplantı (Cumhuriyet-Manşet, 3 Ekim 2005)
Müzakereler başladı (Cumhuriyet-Manşet, 4 Ekim 2005)
Koşullu yıllar başlıyor (Cumhuriyet-Manşet, 5 Ekim 2005)
Viyana Kuşatması (Hürriyet-Manşet, 1 Ekim 2005)
Kritik Yemeğe Türk Mönüsü (Hürriyet-Manşet, 2 Ekim 2005)
Bugün Milat (Hürriyet-Manşet, 3 Ekim 2005)
Merhaba Avrupa (Hürriyet-Sürmanşet, 4 Ekim 2005)
Viyana Valsi (Hürriyet-Manşet, 4 Ekim 2005)
Dünyada manşet (Hürriyet-Manşet, 5 Ekim 2005)
İmtiyazlı Ortaklık kabul edilemez (Zaman-Manşet, 1 Ekim 2005)
Doğu ile Batı’nın kaygısı ortak: Türkiye’yi dışlamak hata olur (Zaman-Manşet, 2 Ekim 2005)
Lüksemburg’da gergin gece, Ankara bugün karar verecek (Zaman-Manşet, 3 Ekim 2005)
Türkiye’nin Avrupa yürüyüşü sürüyor (Zaman-Manşet, 4 Ekim 2005)
Krizi 17 Aralık’ın mimarları çözdü (Zaman-Manşet, 5 Ekim 2005)

Cumhuriyet gazetesinin manşetleri incelendiğinde, ana olayın “Lüksemburg’da zorlu geçen toplantının sonunda, müzakerelerin koşullu olarak başlamış olması” şeklinde kurgulandığı görülmektedir. 4 Ekim 2005 tarihinde “Müzakereler başladı” manşetiyle yayımlanan haberin üst başlığında, Avrupa Birliği’nin yoğun pazarlıklar ve Avusturya taktiğiyle koşullarını Ankara’ya kabul ettirdiği belirtilmektedir. Aynı gün 11. sayfada “Gizli imtiyazlı ortaklık” ve “Ucu açık’ın arkası referandum” başlıklarıyla verilen spotlarda ise, Belge’de “imtiyazlı ortaklık” ifadesine yer verilmesine de, dayatılan ağır koşulların “gizli bir imtiyazlı ortaklık” anlamına geldiğine ve müzakerelerle ilgili ‘ucu açık’ ifadesinin arkasının referandum olduğuna dikkat çekilmektedir. 5 Ekim 2005 tarihinde 11. sayfada “Türkiye’nin eli boş” başlığıyla verilen haberin üst başlığında ise Çerçeve Belge’nin, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’ni tanımayı da içerdiği belirtilmektedir.

Hürriyet gazetesinde, 1 Ekim 2005 tarihinde yayımlanan “Viyana Kuşatması” manşetinde kurgulama yapılmaktadır. Avusturya’nın Türkiye’ye yönelik tutumunda yalnız kaldığı ve bu inadından dolayı diğer Avrupa ülkelerinin ağır eleştirilerine maruz

kaldığı ifade edilmektedir. 4 Ekim 2005 tarihinde yayımlanan “Viyana Valsi” manşetinin üst başlığında ise, Türkiye’nin 42 yıllık AB rüyasının gerçekleştiği duyurulmaktadır. Aynı gün 14. sayfadan verilen “Viyana düştü, Kapılar açıldı” başlıklı haberde, Viyana’nın direncinin kırıldığı, müzakereleri ‘sulandırmak’ için yaptığı girişimin sonuçsuz kaldığı ve netice olarak Belge’de ortak hedefin ‘tam üyelik’ olarak kaldığı belirtilmektedir.

Zaman gazetesi, 2 Ekim 2005 tarihindeki manşetinde genelleme yaparak “Doğu ile Batı’nın kaygısı ortak: Türkiye’yi dışlamak hata olur” başlığını kullanmaktadır. Bu başlıkta, Avrupa’da ve Ortadoğu’da yayımlanan gazetelere dayandırılarak Türkiye’nin AB’den olası bir dışlanması, Avrupa ve Ortadoğu ülkeleri tarafından hata olarak değerlendirildiği belirtilmektedir. 4 Ekim 2005 tarihinde “Türkiye’nin Avrupa yürüyüşü sürüyor” manşetiyle verilen haberin üst başlığında ise Avusturya’nın imtiyazlı ortaklık inadının aşıldığı ve tam üyelik müzakerelerin başladığı duyurulmaktadır.

Hürriyet gazetesi, 3 Ekim 2005 tarihinde “Bugün Milat” manşetiyle duyurduğu haberin girişinde, AB dışişleri bakanlarının Avusturya’nın inadını kıramadıklarını, yarından itibaren Türkiye’nin ya Avrupa yolunda ya da kendi yolunda gideceğini belirtmektedir. 4 Ekim 2005 tarihinde “Merhaba Avrupa” sürmanşetiyle verilen haberin girişinde ise Türkiye’nin tarihte iki defa Viyana kapılarından döndüğü Avrupa’ya, şimdi barış ve birleşme yoluyla girdiği duyurulmaktadır. 5 Ekim 2005 tarihinde “Dünyada manşet” manşetiyle yayımlanan haberin girişinde, Türkiye’nin Avrupa Birliği ile müzakereye oturmasının tüm dünya basınında yankı bulduğu belirtilmekte ve dünya basınından örnekler aktarılmaktadır. Hürriyet gazetesindeki haberler incelendiğinde, Avusturya’nın ikna edilerek Müzakere Çerçeve Belgesi’nin imzalanmış olmasının büyük bir başarı olarak sunulduğu ve konu ile ilgili haber çerçevelerinde Belge’nin olumlu yanlarının ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Zaman gazetesinde 3 Ekim 2005 tarihinde “Lüksemburg’da gergin gece, Ankara bugün karar verecek” manşetiyle sunulan haberin girişinde, Türkiye’nin Müzakere Çerçeve Belgesi’nin görüşüldüğü AB toplantısının gergin geçtiği, İngiltere’nin imtiyazlı ortaklık konusunda ısrar eden Avusturya’yı iknaya çalıştığı, Türkiye’nin ise

Lüksemburg’a gidip gitmeme kararını bugün vereceği belirtilmektedir. 4 Ekim 2005 tarihinde “Türkiye de kazandı Avrupa da” başlığıyla 13. sayfadan verilen haberin girişinde AB ülkelerinin 30 saat süren görüşmelerin ardından uzlaştığı ve Ankara’nın da onay verdiği Müzakere Çerçeve Belgesi’nde, en çok tartışılan madde olan “Müzakerelerin paylaşılan hedefi tam üyeliktir” ibaresinin kaldırıldığı ifade edilmektedir. Zaman gazetesinin konu ile ilgili verdiği haberlerde, Müslüman bir ülke olan Türkiye’nin AB’ye üye olmasının dünya barışına katkı sağlayacağı temasının vurgulandığı ve aktör olarak Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Cumhuriyet gazetesinde 1 Ekim 2005 tarihinde 10. sayfada “Ayrı telden çalışıyorlar” başlığıyla verilen haberin girişinde, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül’ün Müzakere Çerçeve Belgesi konusundaki açıklamalarının birbiriyle çeliştiği belirtilmektedir. Haberde, Dışişleri Bakanı Gül’ün, Türkiye’nin müzakerelere başlama konusunda ciddi sorunlarla karşı karşıya olduğunu açıklamasına karşın, Başbakan Erdoğan’ın aynı saatlerde düzenlediği basın toplantısında müzakerelerle ilgili hiçbir sorun olmadığını belirtmesinin altı çizilmektedir. 4 Ekim 2005 tarihinde “Müzakereler başladı” manşetiyle verilen haberin girişinde ise veto paragrafının metinde aynen kaldırıldığı, Avusturya’nın isteğiyle hazmetme kapasitesine yönelik ifadelerin 1. paragrafa çekildiği ve Rum Kesimi’nin ısrarıyla “Türkiye’nin Güney Kıbrıs’ın uluslararası kuruluşlara ve düzenlemelere katılmasına yönelik engel olmaması gerektiği” ifadelerinin 5. paragrafta aynen korunduğu belirtilmektedir. Cumhuriyet gazetesinde konu ile ilgili verilen haberler incelendiğinde, diğer iki gazeteden farklı olarak Belge’nin, Türkiye açısından olumsuzluk taşıyan yanlarının ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Haberlerde kaynak olarak gazetelerin kendi muhabirlerine, Türk politikacılarına, iş dünyasının temsilcilerine, askeri yetkililere, AB’li politikacılar ile bürokratlara, uzmanlara ve dünya basınından örneklerle rastlanmaktadır.

Gazetelerde anonim kaynak kullanımı da yer almaktadır. Cumhuriyet gazetesi, 1 Ekim 2005 tarihinde 1. sayfadan yayımladığı bir haberde, “Avusturyalı üst düzey bir

diplomat”ın, Çerçeve Belge’nin en geç pazartesi günü onaylanmasının beklendiği yönündeki açıklamalarını aktarmaktadır. Gazete, “Müzakere ekibi yok” başlığıyla 10. sayfadan verdiği haberde de isim belirtmeden, “AB Genel Sekreterliği yetkililerinin”, Başmüzakereci Ali Babacan’ın, ekonomik gelişmelerle ilgilenmekten dolayı AB’ye yeterli önemi göstermediği yönündeki görüşlerini dile getirmektedir.

Zaman gazetesi 1 Ekim 2005 tarihinde, ‘TÜSİAD’dan hükümete tam destek’ üst başlığıyla TÜSİAD Başkanı Ömer Sabancı’nın açıklamalarını manşetine taşımaktadır: “İmtiyazlı ortaklık kabul edilemez”. Toplumda güç ve iktidar sahibi kişilerin basın açısından akredite kaynak olarak değerlendirilip birincil tanımlayıcılar olarak görüşlerine başvurulması, bu haber örneğinde bir kez daha doğrulanmaktadır. Haberin devamında TÜSİAD Başkanı Sabancı’nın, Avrupa Birliği konusunda hükümeti sonuna kadar desteklediklerini belirten görüşü vurgulanmaktadır. Zaman gazetesi, 2 Ekim 2005 tarihinde de 11. sayfasında yayımladığı haberde, iş dünyasının temsilcilerinin görüşlerine yer vermektedir:

“İstanbul Ticaret Odası Başkanı Murat Yalçıntaş, Avrupa Birliği’nin tutumunu ‘Oyun sürerken kural değiştirilemez. Türkiye hangi kurallarla yola çıkmışsa o kurallarla devam etmek istemektedir’ diyerek eleştirdi... Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Genel Başkanı Ömer Bolat, ‘Avrupa Birliği’ne üyelik ya da üye olmamak Türkiye açısından varlık ya da yokluk meselesi değildir. Türkiye yeniden yapılanma, ekonomik, sosyal ve demokratikleşme standartlarını yükseltme süreci anlamında AB ile üyelik müzakereleri sürdürüyor. Türkiye’den bu çerçevede ekonomik ve dış politikada haksız tavizler istenmesi kabul edilemez’ diye konuştu”.

TÜSİAD’ın görüşleri Cumhuriyet gazetesinde de aktarılmaktadır. Gazete 1 Ekim 2005 tarihinde 1. sayfada verdiği haberde, TÜSİAD Başkanı Sabancı’nın, ‘ayrıcalıklı ortaklık seçeneğini savunanların zihniyet olarak 19’uncu yüzyılda kaldıkları’ yönündeki görüşüne yer vermektedir. 5 Ekim 2005 tarihinde “İş dünyası uzlaşmaya sevindi” başlığıyla 1. sayfadan yayımlanan haberde Koç, Sabancı, Eczacıbaşı ve bazı özel sektör temsilcilerinin, müzakerelerin başlamasını olumlu buldukları belirtilmektedir. Aynı konu, 13. sayfada üstü kapalı bir şekilde iyimserlikle eleştirilerek “İş dünyasından pembe tablo” başlığıyla aktarılmakta ve haberde özel sektör temsilcilerinin konu ile ilgili açıklamalarına yer verilmektedir: “Mustafa Koç: Bu Türkiye için de, Avrupa için de dev bir adım. Güler Sabancı: Türkiye’nin Avrupa’da

yolu açık olsun. Bülent Eczacıbaşı: Türkiye çağdaşlık projesinin içindedir. Uyarılar da var. ATO: Çok acılı bir süreç olacak. İKV Başkanı Davut Ökütçü: Müzakere Süreci herkesi içine almalı”.

Hürriyet gazetesi ise 3 Ekim 2005 tarihindeki 9. sayfasında, “AB Türkiye için geri dönülmez bir süreç” başlığıyla TÛSİAD Başkanı Ömer Sabancı’nın görüşlerine yer vermektedir: “TÛSİAD Başkanı Ömer Sabancı, Türkiye- AB ilişkilerinde ve Tam üyelik hedefine gidişte 3 Ekimin çok önemli bir kilometre taşı olduğunu belirterek, ‘Bu durum kendini özellikle ekonomi ve dış ticaret alanında gösteriyor. Türkiye’nin AB’ye yönelimi artık geri çevrilmez bir süreç haline gelmektedir. Bu sürecin sonu her iki taraf için de “tam üyelik” şeklinde sonuçlanmalı’ dedi”. Gazete, 5 Ekim 2005 tarihinde ise 10. sayfasında ASO Başkanı Zafer Çağlayan’ın görüşlerine yer vermektedir: “35 Kasıslı yoldayız, çelik gibi olalım”.

Cumhuriyet gazetesi, 4 Ekim 2005 tarihinde “Sivil toplum örgütleri Avrupa’nın tavrını eleştirdi: AB güvenilmez ve zaaf içinde” başlığıyla 7. sayfadan yayımladığı haberde, sivil toplum kuruluşlarının görüşlerini aktarmaktadır: “Sosyal Demokrasi Vakfı Başkanı Siyaset Bilimci Aydın Cıngı, AB’nin tavrının terbiyesizce olduğunu söylerken ADD Genel Başkanı Ertuğrul Kazancı, ‘Böylesi bir müzakereye oturmak vatana ihanetle eşdeğerdir’ dedi”. Gazete, 3 Ekim 2005 tarihinde 8. sayfasında ise Yeniden Müdafaa-i Hukuk Hareketi Derneği Başkanı Ertuğrul Zekai Ökte’nin AB ile ilgili açıklamalarına yer vermektedir: “Biz, Avrupalı düşünce ve hayat tarzına sahip olamayız”.

Gazetelerin, Müzakere Çerçeve Belgesi ile ilgili haberlerde uzmanların görüşlerine de yer verdikleri görülmektedir. Zaman gazetesi, 2 Ekim 2005 tarihinde 18. sayfada, siyasi analizci Amanda Akçakoca’nın “AB ve Türkiye: Tansiyonlar yükseliyor” başlıklı yazısına yer vermektedir. 3 Ekim 2005 tarihinde 18. sayfasında ise, müzakere sürecinde sivil toplum kuruluşlarının rolünü vurgulayan Prof. Dr. Erwan Lannon’un görüşlerini aktarmaktadır. 4 Ekim 2005 tarihinde 12. sayfada ise “Uzmanlar, sonucu AK Parti hükümetinin ‘soğukkanlı’ politikasına bağladı” başlıklı haberde, Prof. Dr. İlder Turan ve Prof. Dr. Mehmet Altan’ın görüşlerine yer verilmektedir.

Cumhuriyet gazetesi, 2 Ekim 2005 tarihinde 5. sayfada yayımladığı haberde, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök'ün açıklamalarını aktarmaktadır: “Meclis resepsiyonunda Sezer ve Arınç'ın konuşmalarını değerlendiren Orgeneral Özkök, ‘3 Ekim’de masaya oturup oturmama kararını bedel ödeyecek olanlar verecek’ dedi. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve TBMM Başkanı Bülent Arınç'ın Meclis'teki konuşmalarıyla ilgili olarak, ‘Duygularımıza tercüman oldular’ dedi”. Hürriyet gazetesi ise 4 Ekim 2005 tarihinde 16. sayfada yayımladığı haberde, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Yener Karahanoğlu'nun AB ile ilgili kuşkularına yer vermektedir.

Gazetelerin konu ile ilgili haberlerde kaynak olarak dünya basınına da sıklıkla başvurdukları ve burada çıkan haberleri, zaman zaman ilk haber olarak manşetlerinden duyurdukları görülmektedir. Yapılan incelemede, dünya basınında çıkan haberler arasında gazetelerin kendi görüşlerini destekleyen nitelikte olanları tercih ettikleri gözlenmektedir. Hürriyet gazetesi, İngiliz Independent gazetesinde Türkiye ile ilgili olarak çıkan bir haberi, 2 Ekim 2005 tarihinde “Kritik Yemeğe Türk Mönüsü” başlığıyla manşetine taşımaktadır. Haberde, Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi neden kabul etmesi gerektiği anlatılmaktadır. Gazete, 5 Ekim 2005 tarihinde de “Dünyada manşet” başlığıyla dünya basınında Türkiye ile ilgili çıkan haberleri manşetine taşımaktadır:

“Guardian: Diplomatik çıkmaz açıldı ve Avrupa Türkiye'yi kucakladı. Times: Türkiye'ye karşı kuşku, korku müzakere süresince azalacak. Bild: Avusturya'nın niçin Türkiye kompleksi var. Herhalde Viyana, Dışişleri Bakanını göndermeden önce yine tarih kitabını okudu. Süddeutsche Zeitung: Avusturyalılar, Türklerin palalarla kapıda beklemediğini anlamalı artık”.

Zaman gazetesinin de konu ile ilgili olarak yoğun bir şekilde yabancı basın kuruluşlarının haberlerine yer verdiği görülmektedir. 1 Ekim 2005 tarihindeki 12. sayfasında The Guardian gazetesinin başyazarının, “Türkiye'nin laik ve Müslüman demokrasisi ile çok kültürlü Avrupa'nın bir parçası olmaya hazır olduğunu” belirten görüşüne yer vermektedir. Ayrıca haberde The Independent gazetesinin “Eğer İslam ile Hristiyan Batı'nın uzlaştırılması hedefleniyorsa AB'ye dahil etmek için Türkiye'den daha iyi bir ülke bulunamaz” şeklindeki görüşü de aktarılmaktadır. Gazete, 2 Ekim 2005 tarihinde, “Doğu ile Batı'nın kaygısı ortak: Türkiye'yi dışlamak hata olur”

manşetiyle duyurduğu haberde de Avrupa ve Ortadoğu basının görüşlerine yer vermektedir. Haberin girişinde, AB'nin ilk kez bir Müslüman ülkeyle müzakerelere başlayacak olmasının Ortadoğu'da yakından izlendiği belirtilmektedir: "Cezayir La Tribune Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ghezali, Türkiye'yi reddetmesi Avrupa'nın 'Haçlı ve ortaçağ mantığını' henüz atamadığını gösterir. Mısır El Vatan Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Vecdi: Avrupa'da medeniyetlerin kesişme noktası Türkiye olacaktır". Gazetenin, yabancı basın kuruluşlarının haberleri arasında yaptığı seçime bakıldığında, Türkiye'nin, AB ile müzakerelere başlayan tek Müslüman ülke olma özelliğini ön plana çıkaran haberleri tercih ettiği görülmektedir.

Cumhuriyet gazetesinin de, dış basın kuruluşlarından derlediği haberlerde kendi görüşünü destekleyenleri tercih ettiği görülmektedir. 4 Ekim 2005 tarihinde "AB yaraları derinleştirdi" başlığıyla yayımlanan haberde İngiliz SKY TV'nin, 'müzakereler başlasa bile yaşanan sürecin ilişkilere zarar verdiği' ve Financial Times'ın '42 yıl sonra belirsizliklerin hala sürdüğü' şeklindeki görüşlerine yer verilmektedir. 5 Ekim 2005 tarihinde 10. sayfada yayımlanan haberde ise, Le Soir gazetesinin 'güvensizlik ortamında nişanlanan AB ve Türkiye'yi geçimsizlik yılları beklediği' yolundaki görüşü aktarılmaktadır. Ayrıca haberde, Liberation gazetesinin 'Türk Hükümetinin kararı parti merkezinde almasının, parti ve devlet arasında bir karmaşıklık yaratacağına ve bunun bir AB ülkesinde hoş görülemeyeceği' değerlendirmesine de yer verilmektedir. Haberde Independent gazetesinde yayımlanan 'Atatürk'ün mirası zirvedeydi' yorumu da aktarılmaktadır.

Olay taraflarına bakıldığında her üç gazete de hem Türk politikacıların hem de AB'li politikacı ve diplomatların görüşlerine yer verildiği görülmektedir. Hürriyet gazetesi 1 Ekim 2005 tarihinde 14. sayfada Avusturya Dışişleri Bakanı Ursula Plassnik'in açıklamalarını aktarmaktadır. Plassnik'in Avusturya'nın Türkiye ile ilgili kaygılarını birçok Avrupa ülkesinin de paylaştığı şeklindeki sözleri "iddia etti" yüklemiyle aktarılmaktadır. Başbakan Erdoğan'ın görüşleri, 3 Ekim 2005 tarihinde Hürriyet gazetesinde 1. sayfadan verilmektedir. Haberde Erdoğan'ın, Zirve'de alınacak kararın Türkiye'nin geleceğinden çok, AB'nin geleceğini etkileyeceği yönündeki açıklamaları aktarılmaktadır. Hürriyet gazetesinde muhalefetin konu ile ilgili görüşleri

ise 5 Ekim 2005 tarihinde 21. sayfada “Muhalefet bölündü” başlığıyla sunulmaktadır: “MHP: Böyle AB istemiyoruz. CHP: Resmen özel statüye geçtik. ANAP: Türkiye’yi kutluyorum. DYP: Türkiye için başarı”.

Diğer gazetelerin aksine Cumhuriyet gazetesinde, muhalefet partilerinin Zirve ile ilgili görüşlerine geniş biçimde yer verilmektedir. 1 Ekim 2005 tarihinde 1. sayfada yayımlanan haberde CHP milletvekili Şükrü Elekdag’ın “imtiyazlı ortaklığın ısrarla Avusturya tarafından ileri sürülmesinin, AB’deki Türkiye karşıtı cephenin bir taktiği olduğu” şeklindeki görüşü aktarılmaktadır. 10. sayfada ise “Papadopoulos’dan gözdağı” başlığıyla verilen haberde, Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Papadopoulos’un ‘Türkiye’nin AB’ye entegrasyon yolunun, Rumların iyi niyetine bağlı olduğu’ açıklaması aktarılmaktadır. Gazete, 2 Ekim 2005 tarihinde Cumhurbaşkanı Sezer’in AB ile ilgili açıklamalarını, “Avrupa Kaybeder” başlığıyla manşetten duyurmaktadır. 5 Ekim 2005 tarihinde 1. sayfadaki haberde CHP lideri Baykal’ın Türkiye’ye dayatılan hükümlerin ağır olduğu yönündeki görüşüne yer verilmektedir. Haberde ayrıca DYP Genel Başkanı Mehmet Ağar’ın, “Türkiye’ye ikinci sınıf üyelik önerildiği” görüşü ile ANAP Genel Başkanı Mumcu’nun, “Belgenin içinde tuzaklar var” sözleri aktarılmaktadır. Görüldüğü gibi ANAP ve DYP’nin, Müzakere Çerçeve Belgesi ile ilgili değerlendirmelerine ilişkin Hürriyet gazetesinde olumlu unsurlar ön plana çıkarılırken, Cumhuriyet gazetesinde ise aksine olumsuz unsurlara vurgu yapılmaktadır.

Zaman gazetesinde 1 Ekim 2005 tarihinde 13. sayfada verilen haberde, Avrupa Parlamentosu Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu Eşbaşkanı Joost Lagendijk’in, ‘Dışışleri Bakanı Gül’ün 3 Ekim’de Lüksemburg’a gitmemesi halinde Hristiyan Demokratlar’ın bayram yapacağı’ sözlerine yer verilmektedir. 13. sayfada ise “AB’ye son uyarı” başlığıyla Başbakan Erdoğan’ın sözleri aktarılmaktadır: “Dürüst davranmazsanız bu kez cevabımız çok farklı olur”. 3 Ekim 2005 tarihinde 1. sayfada İngiltere Dışışleri Bakanı Jack Straw’un, “Türkiye’nin üyeliğinin, İslam-Hristiyanlık dünyasının buluşması anlamına geldiği” şeklindeki değerlendirmesi sunulmaktadır. 5 Ekim 2005 tarihinde 1. sayfada ise Almanya Başbakanı Gehard Schröder’in, “İslamiyet ve Avrupa’daki aydınlanmanın değerlerini bağdaştıran bir Türkiye, hem Avrupa’da hem de dünyada istikrar ve güvenliğin artmasını sağlayacak” şeklindeki sözlerine yer

verilmektedir. Görüldüğü gibi, Zaman gazetesinde politikacıların konu ile ilgili görüşleri aktarılırken de Türkiye'nin Hristiyan AB ile yapacağı müzakerelere Müslüman kimliğiyle başlayacağına ilişkin değerlendirmeler ön plana çıkarılmaktadır.

Gazetelerde konu ile ilgili verilen haberlerde, sınırlı da olsa artalan ve bağlam bilgisine rastlanmaktadır. Zaman gazetesinde 1 Ekim 2005 tarihinde 12. sayfada verilen haberde, AB-Türkiye ilişkilerinin gelişim süreci ile ilgili bilgi verilmektedir. Cumhuriyet gazetesinde de 4 Ekim 2005 tarihinde 11. sayfada Çerçeve Belge'de yer alan 35 başlıkla ilgili kısa bir değerlendirme bulunmaktadır. Ancak diğer zirvelerle ilgili olarak verilen haberlerde olduğu gibi, bu Zirve hakkındaki bilgilerin de yeterli ölçüde olduğunu söylemek mümkün değildir.

Gazetelerde, Müzakere Çerçeve Belgesi'nin imzalanması ile ilgili haberler, daha çok ekonomi teması ile ilişkilendirilerek aktarılmaktadır. Cumhuriyet gazetesi 4 Ekim 2005 tarihinde 11. sayfada yayımladığı haberde, "Piyasada AB rüzgarları" ifadesini kullanmaktadır. Hürriyet gazetesi ise 5 Ekim 2005 tarihinde 1. sayfada yayımladığı haberde, borsanın rekor üstüne rekor kırdığını belirtmektedir. Aynı tarihte Zaman gazetesi de 9. sayfada verdiği haberde müzakerelerde öncelikli gündemin ekonomi olduğunu aktarmaktadır.

Haberlerde, Müzakere Çerçeve Belgesi ile ilgili Avusturya'nın Türkiye'yi rahatsız eden görüşlerine geniş yer verilmektedir. Türkiye ile yapılacak müzakerelerde "imtiyazlı ortaklık" önerisinde ısrar eden Avusturya Başbakanı Wolfgang Schüssel'in lideri olduğu Halk Partisi (ÖVP)'nin, Styria bölgesinde yerel seçimleri kaybetmesi Hürriyet gazetesinde 3 Ekim 2005 tarihinde, "Türkiye üzerinden politika oy getirmedi" başlığıyla 16. sayfadan duyurulmaktadır. Aynı haber, aynı tarihli Zaman gazetesinde, "Türkiye karşıtlığı Schüssel'e de yaramadı" başlığıyla 13. sayfadan duyurulmaktadır. Avusturya'nın istediği "imtiyazlı ortaklık" önerisinden vazgeçilerek Müzakere Çerçeve Belgesi'nin imzalanması ise 4 Ekim 2005 tarihinde Hürriyet gazetesinde, "Türkiye, 1529 ve 1683'te kapılarını açamadığı Viyana'yı bu defa barış yoluyla açtı" ifadesiyle aktarılmaktadır.

İncelenen süre zarfında AB-Türkiye ilişkileri hakkında verilen haberlerin bağlamından yalıttıldığı ve bu haberlerde değişik unsurların ön plana çıkarıldığı gözlenmektedir. Zaman gazetesinde 3 Ekim 2005 tarihinde 1. sayfada, “Asya’dan Avrupa Birliği’ne koştuk” başlığıyla verilen haberde, Devlet Bakanı Mehmet Ali Şahin’in, “Asya’dan Avrupa’ya sadece barış için değil, daha fazla demokrasi ve özgürlük için koşacağız” sözlerine yer verilmektedir. Aynı haber, Cumhuriyet gazetesinde ise aynı tarihte 1. sayfada “Maratonda türban eylemi” başlığıyla aktarılmaktadır. Haberde, 27. Avrasya Maratonu’nun trafiği felç ettiği ve bu yıl dünya barışı için yapılan yarışın, türban eylemleriyle gölgelendiği belirtilmektedir.

Hürriyet gazetesinde 5 Ekim 2005 tarihinde “Avrupalı hayat” başlığıyla 16. sayfada verilen haberde, Avrupamerkezci bir bakış açısı gözlenmektedir. Haberde, AB ile birlikte hava ve suyun daha temiz olacağı, açıkta yiyecek satılmayacağı ve otoyolların dayanıklı olacağı gibi, yaşamın her alanında olumlu yönde gelişmelerin yaşanacağı ifade edilmektedir. Haberde ayrıca “Kokoreç var ama temiz” spotuyla magazinsel unsurların da ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Haberlerde kullanılan tümcelerın çözümlemesine bakıldığında, diğer zirvelerde olduğu gibi vurgulanmak istenen noktaların kısa, sade ve anlaşılır tümcelerle aktarıldığı görülmektedir: “Türkiye bunu kabul etmeyince Viyana geri adım attı”⁵¹⁰, “Tam üyelik müzakereleri başladı”⁵¹¹, “Türkiye’nin 42 yıllık AB rüyası gerçekleşiyor”⁵¹², “Avrupa Birliği, yoğun pazarlıklar ve Avusturya taktiğiyle Ankara’ya koşullarını kabul ettirdi”⁵¹³.

Haberlerde kullanılan sözcüklerin, gazetelerin ideolojik tercihlerini yansıttıkları görülmektedir. Hürriyet gazetesi, Müzakere Çerçeve Belgesi’nin imzalanması ile ilgili olarak 3 Ekim 2005 tarihinde, “Bugün Milat” manşetini, 4 Ekim 2005 tarihinde ise “Merhaba Avrupa” sürmanşetini kullanmaktadır. Gazete ayrıca 4 Ekim 2005 tarihinde 1. sayfadan verdiği haberde, Çerçeve Belgesi’nin imzalanmasıyla ilgili olarak “AB

⁵¹⁰ Hürriyet, 4 Ekim 2005, s.1.

⁵¹¹ Zaman, 4 Ekim 2005, s.1.

⁵¹² Hürriyet, 4 Ekim 2005, s.1.

⁵¹³ Cumhuriyet, 4 Ekim 2005, s.1.

rüyası”nın gerçekleştiğini duyurmakta ve Türkiye’nin “200 yıldır sürdürdüğü çağdaş uygarlık hedeflerine” ulaşmada en önemli adımı attığını belirtmektedir. Hürriyet gazetesi görüşmeler sırasında Türkiye’ye destek olan İngiltere ve İtalya’yı, 2 Ekim 2005 tarihinde 14. sayfada “Türkiye dostları” olarak nitelemektedir. Cumhuriyet gazetesi 5 Ekim 2005 tarihinde 11. sayfada kullandığı “Türkiye’nin eli boş” ifadesiyle görüşmeler sonucunda Türkiye’nin zarara uğradığını ima etmektedir. Zaman gazetesi ise 3 Ekim 2005 tarihinde 5. sayfada, Tayyip Erdoğan’ı eleştiren muhalefet temsilcilerinden CHP Genel Sekreter Yardımcısı Oğuz Oyan’ın sözlerini “öne sürdü”, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin sözlerini ise “ileri sürdü” ifadeleriyle aktararak bu görüşlerin birer iddia olduğuna göndermede bulunmaktadır.

Retorik unsurlara bakıldığında, gazetelerin, inanırlığı arttırmak için haberlerdeki aktörlerin görüşlerini tırnak içinde aktarmayı tercih ettikleri görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi 1 Ekim 2005 tarihinde 9. sayfasında Tayyip Erdoğan’ı eleştiren Şükrü Elekdağ’ın görüşlerini tırnak içinde aktarmaktadır:

“Sayın Başbakan Türk halkını yanıltıyor. Avrupa Parlamentosu’nun Ermeni soykırımın tanınmasını ön şart haline getirilmesini isteyen kararın tavsiye niteliğinde olduğunu söylüyor. Bu kesinlikle doğru değil. Çünkü müzakere çerçeve belgesi, kurumların kararlarına da bağlayıcılık getiriyor”.

Hürriyet gazetesinde de 1 Ekim 2005 tarihinde Tayyip Erdoğan’ın sözleri 1. sayfada tırnak içinde aktarılmaktadır: “Bugüne kadar olan süreçte Türkiye nasıl dürüst davrandıysa, Avrupa da 17 Aralık müzakere süreci, çerçeve belgesi ile ilgili dürüst davranacaktır”. Zaman gazetesi ise 5 Ekim 2005 tarihinde 1. sayfada Tayyip Erdoğan’ın kendisini alkışlayan milletvekillerini selamlayan fotoğrafını yayımlayarak, haberin içeriğinde kullandığı Erdoğan’ı destekleyen ifadeleri, söz konusu fotoğraf yoluyla görsel olarak da kuvvetlendirmeyi tercih etmektedir.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu tarihten itibaren uluslararası ilişkilerde tercihini Batı ile ilişkileri geliştirmekten yana kullanmıştır. Osmanlı Devleti'nden devralınan batılılaşma hedefi, modernleşme projesi olarak genç Cumhuriyet tarafından da aynen devam ettirilmiştir. Bu politikanın bir sonucu olarak Batı'da kurulan organizasyonlar içinde yer almaya çaba sarf edilmiştir. Avrupa Birliği'nin temeli olan Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulduktan kısa bir süre sonra Türkiye, üyelik için başvuruda bulunmuştur. Topluluk, ekonomik olarak tam üyeliğe hazır olmayan Türkiye'ye, üyeliğin koşullarını hazırlayan bir ortaklık anlaşması önermiştir. Bunun sonucunda Topluluk ve Türkiye arasında 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Ankara Anlaşması, Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. O tarihten bu yana, Birlik ve Türkiye arasındaki ilişkiler, gerek Avrupa Birliği'nden kaynaklanan nedenlerle gerekse Türkiye'de yaşanan siyasal, ekonomik ve toplumsal hareketlilik nedeniyle inişli çıkışlı bir seyir halinde devam etmektedir.

Türkiye, Ankara Anlaşması'nda tam üyelik için öngörülen sürenin tamamlanmasını beklemeden 14 Nisan 1987 tarihinde AET'ye tam üyelik için başvuruda bulunmuştur. Ancak siyasal ve ekonomik açıdan tam üyeliğe hazır olmadığı gerekçesiyle bu başvuru, Topluluk tarafından reddedilmiş ve Türkiye'ye Ankara Anlaşması'nda öngörülen gümrük birliğinin koşullarının sağlanması önerisinde bulunulmuştur. Bunun sonucunda, 6 Mart 1995 tarihinde Avrupa Birliği ve Türkiye arasında Gümrük Birliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu Anlaşma neticesinde, Birlik ve Türkiye arasındaki gümrüklerin aşamalı olarak kaldırılması kararlaştırılmıştır. 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde ayrı bir öneme sahiptir. Bu Zirve'de, Türkiye'ye resmi olarak adaylık statüsü verilmiş ve katılım öncesi stratejiden yararlanma hakkı sunulmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda 3 Ekim 2005 tarihinde, Birlik ve Türkiye arasında tam üyelik müzakerelerinin koşullarını belirleyen Müzakere Çerçeve Belgesi imzalanmıştır. Bugün itibarıyla Birlik ve Türkiye arasında birçok başlıkta müzakereler devam etmektedir.

Avrupa Birliği'ne üyelik süreci devletlerarasındaki mutabakatın yanı sıra toplumlararası uyumu da içermektedir. Bu nedenle, Avrupa Birliği, aday ülkelerde sivil toplumun gelişimini sağlayacak tedbirler alınmasını öngörmektedir. Bu süreçte sivil toplum kuruluşları, büyük önem taşımaktadır. Avrupa Birliği'ne üyeliğın artıları ve eksileri hakkında toplumun bilinçlendirilmesinde ve üyeliğe hazırlanmasında sivil toplum kuruluşlarına önemli roller düşmektedir. Ayrıca, toplumun Avrupa Birliği'ne uyum süreci dahilinde eğitim, sağlık, kültür vb. alanlarda gerçekleştirilen değişikliklere uyumunun sağlanması da, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla daha kolay olmaktadır. Kısacası, toplumsal yaşamın yeniden şekillendiğı bu süreçte, bir bütün halinde Türkiye'deki sivil toplum bilinci ve örgütlenmeleri de tartışılmaya açılmaktadır.

Türkiye'de sivil toplumun gelişim süreci, Batı'dakinden oldukça farklı bir seyir izlemiştir. Osmanlı'dan çoğulculuğa ve farklılığa fırsat tanımayan baskın bir siyasal kültür geleneğı devralan Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğı ilk yıllardan itibaren muhalif seslere yaşam hakkı tanımamıştır. Tek Parti Dönemi'ndeki toplumsal farklılaşmaya ve sivil örgütlenmelere yönelik bu katı tavır, çok partili yaşama geçişle birlikte kırılmaya başlasa da, kısa bir süre sonra totaliter yönetim geleneğı yeniden kendini göstermiştir. 1960 ve 1980 yılları arasında gerçekleşen üç askeri müdahalenin ardından, toplumda depolitizasyon süreci başlamıştır. 1980'li yıllar, tüm dünyada olduğı gibi Türkiye'de de sivil örgütlenmelerin adından söz ettirmeye başladığı yıllar olmuştur. 80'li yılların başından itibaren Türkiye'de kültürel, dinsel, etnik ve cinsel temelli toplumsal hareketlerin, kamusal alanda temsil mücadelesi içine girdikleri görülmektedir. 90'lı yıllardan itibaren Avrupa Birliği'nin etkisiyle sivil toplum alanındaki yasal engellerin kaldırılmasıyla birlikte sivil toplum kuruluşlarının sayılarının ve etkinlik güçlerinin artmaya başladığı gözlenmektedir.

Tarihsel gelişim sürecinden de görüldüğü gibi, Türkiye'de sivil toplumun ortaya çıkışı uzun bir geçmişe ve felsefi temellere dayanmamaktadır. Devletin baskıcı uygulamaları karşısında sivil toplum kuruluşları, demokratik kurtarıcılar olarak algılanmış ve bu kuruluşlara normatif değerler yüklenmiştir. Ancak kendi içerisinde demokratik değerleri tam olarak özümsememiş olan sivil toplum kuruluşları, devlet karşısında da bağımsızlıklarını tam olarak kazanamamışlardır. Çoğulculuğa ve

farklılaşmaya hoşgörüyle yaklaşmayan merkeziyetçi ve vesayetçi siyasal kültürün de etkisiyle Türkiye’de devletin, bugün hala sivil toplum alanına çekinceyle yaklaştığını söylemek mümkündür. Bu algılayışın uzantısı olarak devlet, kendi görüşünü destekleyen sivil toplum kuruluşlarına ayrıcalıklı yaklaşmakta ve de bizzat kendi eliyle sivil toplum alanında örgütler oluşturmaktadır. Tüm bu gelişmelerin sonucunda, Türkiye’de sivil toplum alanının devletten tam olarak ayrışmadığı ve devletin resmi ideolojisi karşısında alternatif söylemler geliştiremediği görülmektedir. Bu tespitten yola çıkarak çalışmanın çıkış noktasını, Tanzimat Dönemi’nden beri devam eden batılılaşma sürecinin en önemli uzantısı olan ve Türkiye’nin iç ve dış siyasetinin en önemli gündem maddelerinden biri olma özelliğini koruyan Avrupa Birliği’ne üyelik konusunda resmi söylem karşısında, sivil toplum söylemine eleştirel bir bakış oluşturmaktadır. Bu kapsamdaki bir çalışmanın doğru bir şekilde çerçevelenebilmesi için öncelikle Avrupa Birliği’ne üyelik konusundaki mevcut resmi söylemi tanımlamak gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu tarihten itibaren resmi ideoloji olarak Kemalizm’i benimsemiştir. Özü itibariyle Türkiye Cumhuriyeti’nin ve CHP’nin kurucu ilkeleri olarak adlandırılan cumhuriyetçilik, halkçılık, devletçilik, milliyetçilik, laiklik ve devrimcilik ilkelerine dayanan Kemalist ideoloji siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal yaşamın bu anlayış doğrultusunda işleyişini öngörmektedir. Osmanlı Devleti’nden devralınan batılılaşma idealinin, bir çağdaşlaşma projesi olarak Kemalist ideoloji tarafından da aynen benimsendiği görülmektedir. Batılılaşmanın en somut görünümü, Avrupa Birliği’nin bir parçası olmak olarak algılanmış ve Birlik kurulduğu tarihten itibaren Birliğe üyelik, bir devlet politikası olarak Türkiye Cumhuriyeti tarafından benimsenmiştir.

Avrupa Birliği’ne üyelik yönünde Türkiye’nin izlemiş olduğu politikalar göz önüne alındığında, AB’ye üyeliğin Türkiye Cumhuriyeti’nin bir devlet politikası olduğu belirtilebilmesine karşın bu konudaki resmi söylemin homojen olmadığının da altını çizmek gerekmektedir. Resmi söylem, kendi içindeki ideolojik çatışmaların sonucunda şekillenmektedir. Resmi söyleme temel teşkil eden siyasi, iktisadi, kültürel ve askeri seçkinlerde Avrupa Birliği’ne üyelik konusunda hakim olan görüşleri “ulusalcı” ve

“liberal” olmak üzere iki başlıkta sınıflandırmak mümkündür. Kemalizm’in devletçilik ilkesinden beslenen ve daha çok askeri seçkinler ile siyasi seçkinlerin bir bölümünde hakim olan ulusalcı görüş, emperyalist bir oluşum olarak nitelediği AB’ye üyeliğe tam olarak karşı bir tavır takınmamakta; ancak üyeliğin Türkiye Cumhuriyeti’nin ulus-devlet yapısına zarar vermediği ve ulusal çıkarlara aykırı olmadığı takdirde gerçekleşmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Kemalizm’in batılılaşma hedefine dayanan; siyasi, iktisadi ve kültürel seçkinlerde hakim olan liberal görüş ise, AB’ye üyeliği Türkiye’nin modernleşmesinin, demokratik gelişiminin, siyasal ve ekonomik kalkınmasının bir gereği olarak görmekte ve bu doğrultuda Birliğe üyeliği ön şartsız olarak desteklemektedir.

Çalışmada, Türkiye’nin siyasal ve toplumsal yaşamının büyük ölçüde dönüşümünü içeren bir proje olan Avrupa Birliği’ne üyelik konusunda sivil toplum söyleminin, resmi söylemin ulusalcı ve liberal bakış açılarından farklılaşmadığı öngörülmektedir. Bu çerçevede çalışmanın hipotezi şu şekilde kurulmuştur: “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde sivil toplum söylemi, varolan egemen ideolojik söylemin çerçevesi içinde kalmaktadır”. Çalışmanın kuramsal dayanağını, Gramsci’nin hegemonya kuramı oluşturmaktadır. Gramsci, yönetilen sınıfların rızasının hegemonya aracılığıyla sağlandığını belirtmektedir. Gramsci’ye göre devlet, ‘dernek, vakıf, sendika, kitle iletişim araçları vb.’ sivil toplum aygıtları aracılığıyla hegemonyayı oluşturmakta ve yönetilen sınıflar üzerinde tahakküm sağlamaktadır. Bu sayede, yönetici sınıflar arasındaki farklı görüşlerin ve çatışmaların bir sentezi olarak oluşan egemen ideoloji, endoktriner bir şekilde yeniden üretilmekte ve meşrulaştırılmaktadır.

Çalışmanın araştırma bölümü, iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, Avrupa Birliği konusunda sivil toplum söyleminin çeşitliliğini en iyi temsil ettiği düşünülen Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD), Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD), Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) ve Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)’nin üst düzey yöneticileriyle yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. İkinci kısımda ise, Avrupa Birliği’nin Türk basınındaki temsili incelenmiştir. Bu çerçevede, Türk basınıni temsilen seçilen Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerinde

1990'dan günümüze dek olan dönemde Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerindeki önemli zirvelerle ilgili haberler, eleştirel söylem analizi yöntemiyle çözümlenmiştir.

Araştırmanın ilk kısmında, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci ile ilgili olarak dört STK temsilcisi ile görüşülmüştür. Görüşülen dört STK temsilcisi de, Avrupa Birliği'ne üyeliğin, Türkiye'nin resmi bir devlet politikası olduğunun altını çizmektedirler. Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde STK'ların alternatif söylemler geliştirip geliştiremedikleri konusunda LDT Genel Başkanı Atilla Yayla, dernek olarak doğrudan AB konusunda faaliyette bulunmak üzere kurulmadıkları için bu konuda alternatif söylemlerinin olmadığını ifade etmektedir. ÇYDD Genel Başkan Yardımcısı Türkel Minibaş, ADD Genel Başkan Yardımcısı Ali Ercan ve TESEV Genel Başkanı Can Paker ise, kendilerinin örgüt olarak alternatif söylemler geliştirdiklerini belirtmektedirler. Ancak yapılan analizde, Türkiye'nin AB üyeliği konusundaki söylemlerinin ve bu söylemlere dayanak teşkil eden argümanlarının, resmi söylem karşısında alternatif bir nitelik taşımadığı; söz konusu söylemlerin egemen ideolojik söylemin ulusalcı ve liberal boyutları çerçevesinde şekillendiği; dolayısıyla da çalışmanın hipotezinin doğrulandığı görülmektedir.

ÇYDD ve ADD, Avrupa Birliği'ne üyelik konusundaki resmi söylemin ulusalcı boyutunu; LDT ve TESEV ise, liberal boyutunu temsil etmektedir. ÇYDD Genel Başkan Yardımcısı Minibaş, örgüt olarak AB'ye üyeliğe karşı olmadıklarını belirtmekte; ancak bu üyeliğin Türkiye'nin ulusal çıkarlarına aykırı olmayacak şekilde gerçekleşmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Benzer şekilde, ADD Genel Başkan Yardımcısı Ercan da, AB'nin Türkiye'nin ulus-devlet yapısına zarar vereceği konusunda endişelerini dile getirmekte ve sömürgeci bir oluşum olarak nitelediği AB'ye üyeliğin, Türkiye'nin bölünmesine neden olacağını vurgulamaktadır. Ercan'ın AB üyeliğine muhalif görünmesi, AB'ye üyelik konusunda alternatif bir söylem geliştirdiği anlamına gelmemektedir. Söylemine dayanak teşkil eden argümanlar, resmi söylemin ulusalcı boyutunun sınırları dahilinde kalmaktadır. Buna karşın LDT Genel Başkanı Yayla ise, medeniyeti yaratan değerlerin savunusu açısından AB üyeliğinin, Türkiye'nin lehine olduğunu belirtmektedir. TESEV Genel Başkanı Paker de, Türkiye'nin demokratikleşmesi açısından AB üyeliğinin önemine dikkat çekmektedir.

ÇYDD Genel Başkan Yardımcısı Minibaş ve ADD Genel Başkan Yardımcısı Ercan, AB'ye üyeliğin Türkiye'nin ulus-devlet yapısına zarar vereceğini belirtmektedirler. Buna karşın, LDT Genel Başkanı Yayla Türkiye'nin, AB'ye üye olmasa bile ulus-devlet düzeninde değişikliğe gitmek mecburiyetinde olduğunu altını çizmektedir. TESEV Genel Başkanı Paker ise, AB'ye üyelikle birlikte ulus-devletlerin daha modern hale geldiğini vurgulamaktadır.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin AB konusunda izlediği politika konusunda, ÇYDD Genel Başkan Yardımcısı Minibaş ve ADD Genel Başkan Yardımcısı Ercan, hükümeti eleştirmekte; LDT Genel Başkanı Yayla ve TESEV Genel Başkanı Paker ise desteklemektedir. Minibaş, AB konusunda izlediği politikanın tutarlılığı açısından hükümeti dürüst bulmadığını belirtmektedir. Benzer şekilde, hükümetin AB konusunda izlediği politikayı eleştiren Ercan, hükümetin AB'ye dayanarak Türk Silahlı Kuvvetleri'nin etkisini azaltmayı hedeflediğini söylemektedir. Buna karşın Yayla, Ak Parti Hükümeti'nin AB konusunda diğer hükümetlere göre daha istekli olduğunu ifade etmektedir. Paker de, hükümetin AB konusunda doğru işler yaptığının altını çizmektedir. Görüldüğü gibi, AB'ye üyelik konusunda resmi söylemin liberal boyutunu temsil eden Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti, bu konuda ADD ve ÇYDD tarafından eleştirilirken, kendileriyle aynı görüşü paylaşan LDT ve TESEV tarafından desteklenmektedir.

ÇYDD Genel Başkan Yardımcısı Minibaş ve ADD Genel Başkan Yardımcısı Ercan, AKP Hükümeti'nin AB konusunda STK'ların görüşlerini dikkate almadığını ve örgüt olarak kendilerinden herhangi bir danışma talebinde bulunulmadığını belirtmektedirler. Buna karşın LDT Genel Başkanı Yayla, hükümetin örgüt olarak kendilerini görüşmeye çağırdığını; ancak konuyla ilgili görüşleri olmadığından ötürü katılamadıklarını ifade etmektedir. Paker de, örgüt olarak kendi görüşlerinin hükümet tarafından büyük ölçüde dikkate alındığını belirtmektedir. Yanıtlara bakıldığında, mevcut hükümet olan Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin AB konusunda kendi görüşünü destekleyen STK'larla görüş alışverişini tercih ettiği görülmektedir.

AB'ye üyelik sürecinde STK'lar arasındaki eşgüdüm konusunda, dört sivil toplum kuruluşunun da aynı görüşte olduğu ve STK'lar arasındaki eşgüdüme önem vermedikleri görülmektedir. Oysa ki STK'ların eşgüdüm içerisinde hareket etmesi, sivil toplum alanındaki dayanışmanın yaygınlaşması ve başarının artması açısından oldukça önem taşımaktadır. STK'ların genel olarak eşgüdüme önem vermemelerinde, Türkiye'de yerleşik bir sivil toplum geleneğinin olmamasının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, AB konusunda STK'ların eşgüdüm içerisinde hareket etmemelerinde, AB'den gelecek finansal desteği paylaşmak istememelerinin de etkili olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'de basının Avrupa Birliği'ne yaklaşımı konusunda da STK temsilcileri arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. ÇYDD Genel Başkan Yardımcısı Minibaş ve ADD Genel Başkan Yardımcısı Ercan, basının AB yanlısı sansasyonel yayınlar yaptığını ve küçük bir basın grubu dışında, genel olarak basın STK'ların AB konusundaki görüşlerine adil ve tarafsız bir şekilde yer vermediğini belirtmektedirler. Buna karşın, LDT Genel Başkanı Yayla ve TESEV Genel Başkanı Parker, basında hem AB yanlısı hem de AB karşıtı görüşlerin yer aldığını vurgulamaktadırlar. Parker, basın tüm STK'lara yer vermemesinin doğal olduğunu, STK'ların haber olunacak bir şey yaptıklarında basında yer alabileceklerini ifade etmektedir. Bu konudaki açıklamalardan da, AB'ye üyelik konusunda liberal görüşü paylaşan STK'ların, genel olarak basına daha ılımlı yaklaşımları görülmektedir.

Araştırmanın ikinci kısmında, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin Türk basınındaki temsili incelenmiştir. Gramsci'nin hegemonya kuramında da belirttiği üzere, sivil toplumun bir parçası olan basın kuruluşları, egemen ideolojinin yeniden üretilmesinde ve meşrulaştırılmasında önemli işlevler üstlenmektedirler. Araştırmada, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin, basında hangi söylemsel stratejiler doğrultusunda inşa edildiği ve meşrulaştırıldığı incelenmiştir. Bu doğrultuda, 1990'dan günümüze Türkiye Avrupa Birliği ilişkisindeki en önemli tarihlerde (6 Mart 1995 Gümrük Birliği Anlaşması, 12-13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi, 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi, 7-9 Aralık 2000 Nice Zirvesi, 12-13 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi, 16-17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi ve 3 Ekim 2005 Müzakere Çerçeve Belgesi) Türk basını temsil

seçilen Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerinde konuyla ilgili yayımlanan haberler, eleştirel söylem analizi yöntemiyle özümlelenmiştir.

Araştırma sonucunda, gazetelerin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecine, resmi söylemin sınırları dahilinde yaklaştığı, dolayısıyla da çalışmanın hipotezinin bir kez daha doğrulandığı görölmektedir. Cumhuriyet gazetesi, konuya resmi söylemin ulusalcı boyutu çerçevesinde yaklaşmakta ve Avrupa Birliği'ne üyeliğın, Türkiye'nin ulusal çıkarlarına zarar vermemesi durumunda gerçekleşmesi gerektiğini savunmaktadır. Hürriyet ve Zaman gazeteleri ise AB üyeliğine, resmi söylemin liberal boyutu dahilinde yaklaşmakta ve AB'ye üyeliğın Türkiye için önemine dikkat çekmektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda yaşanan gelişmeler, Hürriyet ve Zaman gazetelerinde Türkiye'nin demokratik gelişimine sağlayacağı katkılar ön plana çıkarılarak olumlu bir çerçeveleme ile sunulmaktadır. Buna karşın, Cumhuriyet gazetesinde konu ile ilgili haberlerde, ağırlıklı olarak Türkiye'nin ulusal çıkarları olarak değeriendirilen Kıbrıs ve Ege konularındaki çekincelere yer verilmektedir.

Araştırmaya dahil edilen süre zarfında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunun her üç gazetede de birinci haber olarak manşetlere taşındığı görölmektedir. Konu ile ilgili haberlerin manşetten verilmesini, gazetelerin konuya verdiği önemin açık bir göstergesi olarak yorumlamak mümkündür. İncelemede, gazetelerin haber kaynağı olarak toplumdaki güç ve iktidar sahibi kişileri temsil eden siyasi, iktisadi ve askeri seçkinlerden oluşan akredite kaynakların açıklamalarına birinci sırada yer verdikleri görölmektedir. Birincil tanımlayıcı olarak güç ve iktidar sahibi seçkinlerin durum tanımlamaları doğrultusunda çerçevelenen haber metinlerinin, içerisinde egemen söylemin yeniden üretildiği, muhalif veya alternatif düşüncelerin çok fazla yer almadığı kapalı metinlere dönüştükleri görölmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen tüm zirvelerde Hürriyet gazetesinin, Avrupa Birliği'ne üyeliği savunan ve siyasal iktidarlara destekleyen yayınlar yaptığı gözlenmektedir. Zaman gazetesinin de, belirli konularda çekinceleri dile getirmekle birlikte, AB'ye üyeliği destekleyen yayınlar yaptığı görölmektedir. Zaman gazetesinin,

siyasal iktidarlar karşısında gösterdiği görece tarafsız tavrında, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte bir değişikliğe rastlanmaktadır. Gazetenin, Kopenhag Zirvesi'nden itibaren konu ile ilgili verdiği haberlerde, Avrupa Birliği'ne üyelik konusunda resmi söylemin liberal kanadını temsil eden Adalet ve Kalkınma Partisi'nin görüşlerine ağırlıklı olarak yer verdiği ve Hürriyet gazetesine benzer şekilde, Parti'nin genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı destekleyen yayınlar yaptığı görülmektedir. Buna karşın, Cumhuriyet gazetesinin, incelenen tüm zirvelerde, siyasal iktidarlara ters düşmek pahasına, Avrupa Birliği'ne Kıbrıs ve Ege konularında ödün verilmesini eleştiren yayınlar yaptığı gözlenmektedir. Cumhuriyet gazetesinin konu ile ilgili haberlerinde, resmi söylemin ulusalcı boyutunu temsil eden Cumhuriyet Halk Partisi'nin görüşlerine yoğun biçimde yer verilmektedir.

Gazetelerde olay tarafı olarak Avrupa Birliği'ni temsilen Avrupalı liderlerin ve bürokratların açıklamalarına yer verilirken, Türkiye'den de ağırlıklı olarak siyasal iktidarın, iş dünyasının temsilcilerinin ve askeri yetkililerin konu ile ilgili değerlendirmelerine yer verilmektedir. İş dünyasını temsil eden örgütler haricinde, toplumun değişik kesimlerini temsil eden STK'ların konu ile ilgili görüşlerine ise, her üç gazetenin de kendi ideolojileri doğrultusunda seçim yaparak ve oldukça sınırlı oranda yer verdikleri görülmektedir. Ayrıca konu ile ilgili haberlerde, diplomat ve akademisyenlerden oluşan uzmanların görüşlerine başvurulmakta ve dış basında çıkan değerlendirmelere de yer verilmektedir. Bu değerlendirmeler arasında da gazetelerin ideolojik bir tercihte bulunarak kendi görüşlerini destekleyen değerlendirmeleri sayfalarına taşıdıkları dikkat çekmektedir.

Gazetelerin konu ile ilgili haberlerde kullandıkları sözcük seçimlerinde de, ideolojik tercihlerinin etkili olduğu görülmektedir. Taraftar görüşler, genellemeler yapılarak destekleyici ifadelerle sunulmakta; karşı görüşü savunanların açıklamaları ise, “savundu, iddia etti, ileri sürdü, vb.” sözcüklerle aktararak, bu söylemlerin sadece birer iddiadan ibaret olduğu düşüncesi vurgulanmaktadır. Zirve dönemlerinde yaşanan gelişmelerle ilgili olarak bazı gazetelerde, “tarihi zirve, çağ açan imza, 100 yıllık rüya” nitelemeleri kullanılırken, bazı gazetelerde ise, “sancılı zirve, muammaya imza, koşullu adaylık” tanımlamaları kullanılmaktadır. Gazetelerin, konu ile ilgili vurgulamak

istedikleri noktaları sade, anlaşılır, kısa ve etken tümcelerle aktardıkları ve fotoğraflık öğelerle destekledikleri görülmektedir.

Basının Avrupa Birliği'ne üyelik süreci ile ilgili yayımladığı haberler genel olarak değerlendirildiğinde, haber metinlerinde güç ve iktidar sahibi seçkinlerin açıklamaları doğrultusunda ve dolayısıyla egemen ideolojinin sınırları çerçevesinde resmi söylemin parametrelerinin yeniden üretildiği; haberlerde muhalif görüşlere yer verilmediği, konunun bağlamından yalıtılarak yeterli artalan bilgisi verilmeden, tektipleştirici bir bakış açısı içinde, manipülatif bir şekilde sunulduğu görülmektedir. Ayrıca, Avrupa Birliği ve Türkiye arasında yaşanan gelişmelerin popülist bir şekilde AB'ye tam üye olunmuş gibi sunulduğu; üyeliğin artıları ve eksileriyle okuyucuları bilgilendirecek şekilde tüm yönleriyle yeterli ölçüde tartışılmadığı göze çarpmaktadır. Konu ile ilgili haberlerde magazinsel unsurlar ön plana çıkarılmakta ve futbol milliyetçiliğinin izlerine rastlanmaktadır. Avrupamerkezci bakış açısı içerisinde değişik haberler, Avrupa Birliği ile ilintilendirilerek sunulmaktadır.

Sonuç olarak, yapılan her iki araştırmanın neticesinde de Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde sivil toplum söyleminin resmi söylemin sınırları çerçevesinde kaldığı görülmektedir. Avrupa Birliği'ne üyelik süreci gibi toplumsal yaşamın her alanında dönüşümü içeren bir projede sivil toplumun, egemen ideolojik söylemin çerçevesinde kalarak alternatif söylemler geliştirememesini çok boyutlu bir şekilde tartışmak gerekmektedir. Kurumsallaşmış bir demokrasi kültürünün ve yerleşik bir sivil toplum geleneğinin olmadığı Türkiye'de, salt olarak sivil toplum alanındaki yasal engellerin kaldırılmasının, sivil toplumun gelişimi için yeterli olmadığı görülmektedir. Sivil toplum alanına resmi ideolojinin ekseninde taraflı bir bakış açısı içerisinde yaklaşıldığı sürece, sivil toplumun demokratikleşmeye katkı sağlamasını beklemek iyimser bir yaklaşım olacaktır. Önemli olan, devletin STK'lara olan bakışında ideolojik düzlemde bir paradigma değişiminin sağlanmasıdır. Bunun içinde de, toplumsal yaşamdaki farklılaşmaları demokratik yaşamın bir gereği olarak kabul eden, katılımcılığı ve çoğulculuğu teşvik eden bir yönetim geleneğinin yerleşmesi gerekmektedir. Sivil toplumun gelişmesi, her şeyden önce belirli bir bilinç düzeyini gerektirmektedir. Siyasal kültürün, bireylerin birer yurttaş olarak bu tür örgütlere katılımını sağlayacak sivil

değerleri teşvik etmesi gerekmektedir. Bu süreçte sivil toplum kuruluşlarına da önemli görevler düşmektedir. Toplumsal tabanını temsil etmeyen, çıkar ilişkilerini ön planda tutan, iç yapılanmasında demokratik değerleri özümsememiş ve patronaj ilişkilerinin hakim olduğu bir yapıda, sivil toplum kuruluşlarının niceliksel olarak fazlalığını, sivil toplumun gelişmişliğinin göstergesi olarak yorumlamak mümkün değildir. Bu bağlamda, gelişmiş bir sivil toplumdan beklenen temel işlevin, egemen söylemi toplumsal düzlemde yeniden üretmek değil, siyasete yeni katılım kanalları açarak toplumsal düzlemdeki farklı söylemlerin, egemen söylemin şekillenmesinde etkili olmasını sağlamak olduğu düşünülmektedir. Bu işlevin ise, ancak yukarıda belirtilen tartışmaların kamusal alanda çok yönlü olarak sürdürülmesi sonucunda mümkün olacağına inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

_____,_____, **Sivil Toplum İşbaşında**, Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Tisamat Matbaacılık, Ankara, 2002.

_____,_____, **Sivil Toplum Örgütleri: Neoliberalizmin Araçları mı Halka Dayalı Alternatifler mi?**, Çev. Işık Ergüden, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayını, İstanbul, 2001.

AHMAD, Feroz; **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev. Yavuz Alogan, Doruk Yayınevi, İstanbul, 2002.

AKAL, Cemal Bali; **Sivil Toplumun Tanrısı**, Afa Yayınları, İstanbul, 1990.

AKMAN, Vedat; **Avrupa Topluluğu ve Türkiye: Ulusüstü Antlaşmalar ve Birliğin Ötesinde Bir Avrupa**, Alfa Yay., İstanbul, 1995.

AKTAN, Coşkun Can ve ŞEN, Hüseyin; **Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye**, TOSYÖV Yay. Ankara, 1999.

ANDERSON, Perry; **Gramsci: Hegemonya, Doğu-Batı Sorunu ve Strateji**, Çev. Tarık Günersel, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2007.

ARSLAN, Ahmet; **Felsefeye Giriş**, Vadi Yayınları, Ankara, 2001.

ATABEK, Nejdett ve DAĞTAŞ, Erdal; **Kamuoyu ve İletişim**, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayını, Eskişehir, 1998.

BARBER, Benjamin R.; **A Place For Us: How To Make Society Civil And Democracy Strong**, Hill And Wang, New York, 1998.

BEETHAM, David ve BOYLE, Kevin; **Demokrasinin Temelleri: 80 Soru ve Cevap**, Çev. Vahit Bıçak, Liberte Yayınları, Ankara, 1998.

- BENNET, W. Lance; **Politik İllüzyon ve Medya**, Çev. Seyfi Soy, Nehir Yayınları, İstanbul, 2000.
- BERİŞ, Hamit Emrah; **Küreselleşme Çağında Egemenlik: Ulusal Egemenliğin Yeni Sınırları**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2006.
- BERKES, Niyazi; **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.
- BILIG, Michael; **Banal Milliyetçilik**, Çev. Cem Şişkolar, Gelenek Yay., İstanbul, 2002.
- BİRLİK, Erol; **Küresel Dünya Politikaları ve Ulusal Seçenekler**, Kaynak Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- BOGDAN Robert C. ve BIKLEN Sori Knopp; **Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory And Methods**, Ally and Bacon, Boston, 1998.
- BOZKURT, Veysel; **Avrupa Birliği ve Türkiye: Siyasal Kurumlar, Çıkar Grupları, Kamuoyu**, Ortaklık Belgeleri, Alfa Yay., İstanbul, 1997.
- BUMİN, Kürşat; **Sivil Toplum ve Devlet: Kuramlar, Deneyler, Arayışlar**, YAZKO, İstanbul, 1981.
- COHEN, Jean L. ve ARATO, Andrew; **Civil Society And Political Theory**, MIT Press, Cambridge, 1992.
- CORNELL, Erik; **Türkiye Avrupa’nın Eşiğinde**, Çev. Gülseren Ergün, Cem Yayınevi, İstanbul, 1998.
- ÇAHA, Ömer; **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, Gendaş Kültür, İstanbul, 2000.
- ÇAKMAK, Haydar; **Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri**, Barış Kitap Basım ve Yayın Dağı. Ltd. Şti. Ankara, 2005.

- ÇALIŞ, Şaban H.; **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim**, Nobel Yay., Ankara, 2006.
- ÇAYHAN, Esra; **Dünden Bugüne Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Siyasal Partilerin Konuya Bakışı**, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- ÇETİN, Halis Çetin; **Modernleşme ve Türkiye’de Modernleşme Krizleri**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003.
- DELANTY, Gerard; **Avrupa’nın İcadı: Fikir, Kimlik ve Gerçeklik**, Çev. Hüsamettin İnaç, Adres Yay. Ankara, 1995.
- DOĞAN, İlyas; **Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002.
- DURSUN, Çiler; **TV Haberlerinde İdeoloji**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.
- EBENSTEIN, William; **Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri**, Çev. İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul, 2001.
- ERDOĞAN, Mustafa; **Liberal Toplum Liberal Siyaset**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998.
- ERKİNER, Engin; **Avrupa Birliği ve Türkiye Soldan Bir Bakış**, Özgür Üniversite Kitaplığı, Öteki Matbaası, Ankara, 1999.
- GERAY, Haluk; **Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006.
- GEVGİLİLİ, Ali; **Türkiye’de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990.
- GÖNEL, Aydın; **Önde Gelen STK’lar: Araştırma Raporu**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1998.
- GÖZE, Ayseri; **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Yayınları, İstanbul, 2000.

- GÜMRÜKÇÜ, Harun; **Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinin Unutulan Yönleri, Dünü ve Bugünü**, Avrupa Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Yayını, İstanbul, 2002.
- GÜRDAL, Sahavet; AYAN, Cihan; YAKAR, Filiz; YÜCELEN, Ufuk; **2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Giden Sorunlarına Yaklaşımlar: Sivil Toplum Örgütleri**, TÜGİAD Yayını, İstanbul, 1997.
- HABERMAS, Jorgen; **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**, Çev. Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, İstanbul, 2002.
- HABERMAS, Jorgen; **Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları**, Çev. İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.
- HALL, Stuart; **Yeni Zamanların Anlamı**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.
- HIRST, Paul ve THOMPSON, Grahame; **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çev. Çağla Erdem, Elif Yücel, Dost Kitabevi, Ankara, 2000.
- İLHAN, Suat; **Avrupa Birliği’ne Neden Hayır:2**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002.
- İNAL, M. Ayşe; **Haberi Okumak**, Temuçin Yayınları, İstanbul, 1996.
- İNSEL, Ahmet; **Düzen ve Kalkınma Sürecinde Türkiye: Kalkınma Sürecinde Devletin Rolü**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996.
- KAPANİ, Münici; **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998.
- KARAKAŞ, Ayşe Işıl; **Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği**, Der Yayınları, İstanbul, 1993.
- KARASAR, Niyazi; **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 3 A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., Ankara, 1995.

- KARLUK, S. Rıdvan; **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayını, İstanbul, 1996.
- KARPAT, Kemal H.; **Osmanlı Modernleşmesi: Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus**, Çev. Akile Zorlu Durukan ve Kaan Durukan, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.
- KAVAKLI, Oğuzhan; **Temel Gazetecilik**, Ankara Matbaası, İzmir, 1984.
- KEANE, John; **Demokrasi ve Sivil Toplum: Avrupa Sosyalizminin Açmazları, Toplumsal ve Siyasal İktidarın Denetlenmesi Sorunu ve Demokrasi Beklentileri Üzerine**, Çev. Nemci Erdoğan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.
- KEYMAN, Fuat; , **Türkiye ve Radikal Demokrasi: Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Yönetim**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999.
- KOÇ, Taylan; **Küreselleşme ve Türkiye Basınında Avrupa Birliği'ne Adaylık Süreci**, Naturel Yayınları, Ankara, 2004.
- KÖKER, Levent; **Demokrasi Üzerine Yazılar**, İmge Kitabevi, Ankara, 1992.
- KÜÇÜKÖMER, İdris; **Sivil Toplum Yazıları: İdris Küçükömer Bütün Eserleri 3**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994.
- KÜMBETOĞLU, Belkıs; **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2005.
- LEWIS, Bernard; **Demokrasinin Türkiye Serüveni**, Çev. Hamdi Aydoğan, Esra Esmert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
- LOCKE, John; **Sivil Toplumda Devlet: Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, Çev. Serdar Taşçı ve Hale Akman, Metropol Yayınları, İstanbul, 2002.
- LULL, James; **Medya, İletişim, Kültür**, Çev. Nazife Güngör, Vadi Yayınları, Ankara, 2001.
- MANİSALI, Erol; **Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1998.

- MANİSALI, Erol Manisalı; **Türkiye ve Küreselleşme**, Derin Yayınları, İstanbul, 2000.
- MARDİN, Şerif; **Türkiye’de Toplum ve Siyaset: Makaleler 1**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- MÜFTÜOĞLU, Rıza; **Küreselleşme ve Türkiye**, Grafiker Baskı, Ankara, 1995.
- ÖZBUDUN, Ergun; **Çağdaş Türk Politikası: Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2003.
- ÖZDAĞ, Ümit; **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Jeopolitik İnceleme**, Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayını, Ankara, 2003.
- PALABIYIK, M. Serdar ve YILDIZ, Ali; **Avrupa Birliği**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2007.
- PARLA, Taha; **Türkiye’nin Siyasal Rejimi 1980-1989**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- PUNCH Keith F.; **Sosyal Araştırmalara Giriş**, Çev. Dursun Bayrak, vd., Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005.
- SAVRAN, Gülnur Acar; **Sivil Toplum ve Ötesi: Rousseau, Hegel, Marx**, Belge Yayınları, İstanbul, 2003.
- SÖZEN, Edibe; **Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.
- SUNAR, İlkay; **Sivil Topluma Geçiş**, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferan Heyeti Yayını, İstanbul, 1992.
- ŞEN, Faruk; AKKAYA, Çiğdem; GÜNTÜRK, Reyhan; **2000 Yılıının Eşiğinde Avrupa ve Türkiye**, Cumhuriyet Kitapçılık, İstanbul, 1999.
- TOCQUEVILLE Alexis; **Amerika’da Demokrasi**, Çev. Taner Timur, Siyasi İlimler Derneği Yayınları, İstanbul, 1962.

TOKGÖZ, Oya; **Temel Gazetecilik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

TOSUN, Gülgün Erdoğan; **Demokratikleşme Perspektifinden Devlet–Sivil Toplum İlişkisi (Türkiye Örneği)**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2001.

TÜRKDOĞAN, Orhan; **Kültür, Değişme ve Toplumsal Çözülme**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2005.

UĞUR, Mehmet; **Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Dayanak/ İnandırıcılık İkilemi**, Everest Yayınları, İstanbul, 2000.

ÜLGER, İrfan Kaya; **Avrupa Birliği'nin ABC'si**, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara, 2003.

ÜLKER, Kemal; **Avrupa Birliği: Ezilenlerin Afyonu: AB'ye Hayır**, Ütopya Yayınevi, İstanbul, 2001.

ÜŞÜR, Serpil Sancar; **İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme**, İmge Kitabevi, Ankara, 1997.

VAN DIJK, Teun A.; **News As Discourse**, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Hillsdale, New Jersey 1988.

VERGİN, Nur; **Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003.

YELKENLİ, Mustafa Yelkenli; **Resmi İdeoloji ve Türkiye**, Siyah Beyaz Yayınları, İstanbul, 2007.

YENİŞEHİRLİOĞLU, Şahin; **Birey,Toplum, Devlet İlişkileri**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995.

YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan; **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2000.

YILDIRIM, İbrahim; **Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004.

YILMAZ, Aytekin; **Çağdaş Siyasal Akımlar (Modern Demokraside Yeni Arayışlar)**, Vadi Yayınları, Ankara, 2001.

2. MAKALELER

_____,_____, “Sonuç Bildirgesi”, **Avrupa Birliği, Devlet ve STK’lar**, Haz. Ayşen Anadol, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, Mayıs 2001.

AKAT, Asaf Savaş; “Sivil Toplum ve Ekonomi”, **Sivil Toplum**, Haz. Yurdakul Fincancı, TÜSES Yayını, İstanbul, 1991.

AKŞİT, Bahattin; “Sivil Toplum Uzlaşmacı Düşüncede Yaygınlaşmalı”, **Sivil Toplum**, Yıl: 1, Sayı:1, Ocak-Şubat-Mart 2003.

AKTAR, Cengiz; “Olmayan Avrupa Düşüncesi Üzerine”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık**, Editör Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

ARSLAN, Rıza; “Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği ve Türkiye”, **TDV-DİHEP Demokrasi Dosyası**, Haz. Kamil B. Raif, B. Jülide Mollaoğlu, Türk Demokrasi Vakfı ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi Yayını, Ankara, 2000.

ATAUZ, Akın; “Sivil Toplum Örgütleri, Sivil Toplum ve Devlet”, **Ağaçkakan**, Sayı 7, Güz 1997.

ATİKER, Erhan; “Sivil Toplum için Toplumsal Yapı”, **İGİD Profesyonel Dergisi**, İzmir Genç İşadamları Derneği Yayını, Sayı 9, 2001.

AVCI, Güven; “Türkiye’de Arayışlara Bir Örnek: İdris Küçükömer”, **Türkiye’de Sivil Toplum Arayışları: İdris Küçükömer Anısına**, Haz. A. Davudoğlu, G. Avcı, K.

- Somer, M. Belge, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınları, İstanbul, 2000.
- AYTEKİN, Attila; “Deprem, Toplum, Kamusal ve Bir Mücadele Alanı Olarak Devlet”, **Birikim**, Sayı 130, Şubat 2000.
- BAKER, Gideon; “Civil Society And Democracy: The Gap Between Theory And Possibility”, **Politics**, Cilt: 18, No:2, Mayıs 1998.
- BAYKAL, Sanem ve ARAT, Tuğrul; “AB’yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt II: 1980-2001, Der. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- BAYRAKTAR, S. Ulaş; “Hangi Sivil Toplum, Nasıl Bir Demokrasi? 1990’ların Türkiye’inde Sivil Toplum(lar)”, **Sivil Toplum**, Yıl 3, Sayı 9, Oca-Mart 2005.
- BEK, Mine Gencil; “Medya ve Avrupa Birliği’nin Temsili: Türkiye’nin AB Adaylığının Basındaki Sunumunun Analizi”, **Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi**, Der. Çiler Dursun, Elips Kitap, Ankara, 2004.
- BELGE, Murat; “Sivil Toplum ve Türkiye”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 7, İletişim Yayınları, 1986.
- BOBBIO, Noberto; “Gramsci ve Sivil Toplum Kavramı”, Çev. Arda İpek, **Gramsci ve Sivil Toplum: Noberto Bobbio, Jacques Texier**, Editör Erhan Göksel, Savaş Yayınları, Ankara, 1982.
- BORA, Tanıl ve ÇAĞLAR, Selda; “Modernleşme ve Batılılaşmanın Bir Taşıyıcısı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık**, Haz. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- BURGI Noelle ve GOLUP, Philip S.; “Küreselleşme Gerçekten Ulus-Devletleri Lüzumsuz Hale Getirdi mi?” Çev. Abdülkadir Atalık, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 64, 2001.

- ÇOTUKSÖKEN, Betül; “Sivil Toplum Kuruluşları: Kavramlar”, **Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları**, Haz. Osman Köker, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1998.
- ÇULHAOĞLU, Metin ve SOYER, Can; “Solda “Sivil Toplum” Söylemi: Gerçekler ve Yanılsamalar”, **Türkiye ve Ortadoğu Forumu Özgür Üniversite Defterleri 6**, Ankara, 2000.
- ÇULHAOĞLU, Metin; “Devlet, Sivil Toplum ve Demokratikleşme”, **Sivil Toplum: Devletin Büyümesi**, Haz. İlker Maga, YGS Yayınları, İstanbul, 1998.
- DEMİRCİ, Fatih; “John Locke’un Toplum Sözleşmesi Kuramı Tarihsel-Siyasal Bağlam”, **Sivil Toplum**, Yıl 2, Sayı 6-7, Eylül Ekim 2004.
- DIAMOND, Larry; “Rethinking Civil Society Toward Democratic Consolidation”, **Journal of Democracy**, Cilt 5, No:3, 1994.
- DURUKANLI, Oktay; “4. Atölye: AB Sürecinde STK’lar İçin Yeni Bir Kaynak: AB Fonları”, **Avrupa Birliği, Devlet ve STK’lar**, Haz. Ayşen Anadol, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, Mayıs 2001.
- EMREALP, Sadun; “Yerel Yönetimler ile Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki İşbirliği”, **Merhaba Sivil Toplum**, Der. Taciser Ulaş, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayını, İstanbul, 1998.
- ERDOĞAN, Nebilay; “Türkiye’de Sivil Toplum Kavramı: Sağ ve Sol Sivil Toplumculuk”, **Mürekkkep**, Sayı 13, 1999.
- ERHAN, Çağrı ve ARAT, Tuğrul; “AET’yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980**, Der. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

- ERHAN, Çağrı ve ARAT, Tuğrul; “AT’yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt II: 1980-2001, Der. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- ERKOÇAK, Ege; “Üreme Sağlığı, Yerel Kalkınma, Kültürel Miras, Uzlaşma”, **AB Uyum Süreci ve STK’lar**, Haz. Nihal Boztekin, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 2004.
- EROĞUL, Cem; “Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-71”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der. İrvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 2003.
- ERÖZDEN, Ozan; “STK’lar ve Hukuki Çerçeve Yenilik Talepleri Üzerine Notlar”, **Merhaba Sivil Toplum**, Der. Taciser Ulaş, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayını, İstanbul, 1998.
- ERTUĞRUL, Kürşat; “AB ve Avrupalılık”, **Doğu Batı**, Yıl 4, Sayı 14, Şubat-Mart-Nisan, 2001.
- FİNCANCI, Yurdakul; “Sivil Toplum-Asgari Devlet Sivil Devlet”, **Sivil Toplum**, Haz. Yurdakul Fincancı, TÜSES Yayını, İstanbul, 1991.
- FOLEY, Michael W. ve EDWARDS, Bob; “The Paradox of Civil Society”, **Journal of Democracy** 7:3, 1996.
- GARİH, Üzeyir; “Sivil Toplum Klasik Devlet Anlayışını Sorguluyor”, **İGİD Profesyonel Dergisi**, İzmir Genç İşadamları Derneği Yayını, Sayı 9, 2001.
- GELLNER, Ernest; “Civil Society In Historical Context”, **International Social Science Journal**, Cilt:43, Sayı:3, 1991.
- GENÇKAYA, Ömer Faruk; “Demokratikleşme ve Sivil Toplum İlişkisi Üzerine Bir Not”, **Yeni Türkiye Sivil Toplum Özel Sayısı**, Yıl: 3, Sayı: 18, 1997.

- GOULDNER, Alvin W.; “Civil Society in Capitalism and Socialism”, **The Two Marxisms**, Oxford University Press, New York, 1980.
- GÖKMEN, Özgür; “28 Şubat : Bir Batılılaşma Restorasyonu mu?”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık**, Haz. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- GÖLE, Nilüfer; “80 Sonrası Politik Kültür”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Der. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000.
- GÜMRÜKÇÜ, Harun; “Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Dünden Bugüne Evrimi”, **Birikim**, S.128, Aralık 1999.
- GÜNUĞUR, Haluk; “Avrupa Birliği’nin Kurumsal Yapısı ve İşleyişi”, **Yeni Türkiye Avrupa Birliği Özel Sayısı I**, Yıl 6, Sayı 35, Eylül-Ekim 2000.
- HABERMAS, Jorgen; “Avrupa Ulus-Devletleri ve Küreselleşme Tazyikleri”, **Mürekkap**, S.14, 2000.
- HALL, Stuart; “The Work of Representation”, **Representation: Cultural Representations and Signifying Practices**, Derleyen Stuart Hall, Sage Publications Ltd., London, 1997.
- HEPER, Metin; Osmanlı’da Devlet Geleneği, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 73, 2003.
- İNAL, Ayşe; “Yazılı Basın Haberlerinde ‘Yapısal’ Yanlılık Sorunu”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 67, Güz 1995.
- İNALCIK, Halil; “Türkiye ve Avrupa: Dün ve Bugün”, **Doğu Batı**, Yıl 1, Sayı 2, 1998.
- İNALCIK, Halil; “Tarihsel Bağlamda Sivil Toplum ve Tarikatlar”, **Global Yerel Eksende Türkiye**, Der. F. Keyman ve A.Y. Sarıbay, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000.

- İNSEL, Ahmet; “AB Süreci ‘Otoriter Kutsal Devlet’ Anlayışını Sarsacak” **Karizma**, Sayı 4, Ekim-Kasım-Aralık 2000.
- İNSEL, Ahmet İnsel; “Sivil Toplum Kuruluşlarının Meşruiyeti”, **Radikal II**, 3 Mart 2002.
- İRVAN, Süleyman; “Metin Çözümlemelerinde Yöntem Sorunu”, **Medya ve Kültür: 1. Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri**, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara, 2000.
- KADIOĞLU, Ayşe; “Sivil Toplum ve Siyaset”, **Radikal II**, 26 Mayıs 2002.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent; “Bir Zihniyet, Kurum ve Kimlik Kurucusu Olarak Batılılaşma”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık**, Haz. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- KALAYCIOĞLU, Ersin; “Türkiye’de Siyasal Kültür ve Demokrasi”, **Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür**, Haz. Ergun Özbudun, Ersin Kalaycıoğlu ve Levent Köker, Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi Yayınları No:4, Ankara, 1999.
- KALAYCIOĞLU, Ersin; “1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi, Neopatrimonyalizm ve İstikrar”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Der. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000.
- KALAYCIOĞLU, Ersin; “Sivil Toplum ve Neopatrimonyal Siyaset”, **Global Yerel Eksende Türkiye**, Der. F. Keyman ve A.Y. Sarıbay, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000.
- KARAMAN, M. Lütfullah; “Sivil Toplum-Siyasal Toplum İkilemi Ekseninde Cumhuriyet Türkiye’sine Bir Bakış”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, Haz. Nuri Bilgin, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997.
- KEANE, John; Sivil Toplum İle Devlet Arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi 1750-1850”, Der. John Keane, **Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar**, Çev. Levent Köker, Mehmet Küçük, Aksu Bora, v.d., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.

- KILIÇBAY, Mehmet Ali; “Türk Modernleş(eme)mesi Türk Post-Modernleşmesi”, **Doğu Batı**, Yıl 2, Sayı 8, 1999.
- KUBICEK, Paul; “The European Union and Grassroots Democratization in Turkey”, **Turkish Studies**, Vol. 6., No. 3. September 2005.
- KUÇURADİ, İonna; “Sempozyum Açılış Konuşması”, **Düşünen Sivil Toplum: Felsefi Yaklaşımlar, Açılımlar**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Haz. Ali Çakmak, İstanbul, 2003.
- KUKATHAS, Chandran; “İslam, Demokrasi ve Sivil Toplum”, Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu ve Eyüp Köktaş, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 53, Kasım Aralık 1998.
- KUTLU, Önder ve USTA, Sefa; “AB Yolundaki Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlete Güven Tesisindeki Rolü”, **II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı: Küresel Eşitlik**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi, İdari Bilimler Fakültesi, 15-16 Ekim 2005.
- LEONARD, Niall; “STK-Devlet İlişkilerine Dünyadan Bakış”, **Avrupa Birliği, Devlet ve STK’lar**, Haz. Ayşen Anadol, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, Mayıs 2001.
- LINZ Juan J. ve STEPAN, Alfred; “Toward Consolidated Democracies”, **Journal of Democracy**, Cilt 7, No: 2, 1996.
- MARDİN, Şerif; “Power, Civil Society and Culture in the Ottomon Empire”, **Comparative Studies in Society and History**, C:11, 1969.
- MARDİN, Şerif; “Sivil Toplum”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 7, İletişim Yayınları, 1986.
- MERT, Nuray; “Sivil Toplum Tartışmaları”, **Toplumbilim**, Sayı 8, 1998.

- MUTMAN, Mahmut; “Sivil Toplum Tartışması”, **Doğu Batı**, Yıl 2, Sayı 5, Kasım, Aralık, Ocak 1998-9.
- NİRAY, Nasır: “Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokrasi”, **Muğla Barosu Dergisi**, Sayı 12, Ocak 2004.
- OKTAR, Lütfiye; “Laik ve Anti-Laik Söylemlerde Biz ve Onlar Çatışması”, **1990 Sonrası Laik Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım**, Der. Semiramis Yağcıoğlu, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2002.
- OKUR, Mehmet Akif; “Küresel Siyaset”, **Siyaset**, Der. Mümtaz’er Türköne, Lotus Yayınevi, Ankara, 2003.
- ÖZBUDUN, Ergun; “Türkiye’de Siyasal Kültür ve Demokrasi”, **Türkiye’de Demokrasi ve Demokrasi Kültürünün Gelişmesi**, Haz. Hüsnü Erkan, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, İzmir, 1990.
- ÖZBUDUN, Ergun; “Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon”, **Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası**, Der. Elisabeth Özdalga ve Sune Persson, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.
- ÖZDALGA, Elisabeth; “Sivil Toplum ve Düşmanları: Türkiye’deki İslami Öğrenci Hareketlerindeki Son Gelişmeler Işığında Bir Tartışma Üzerine Düşünceler”, **Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası**, Der. Elisabeth Özdalga ve Sune Persson, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.
- ÖZER, Ömer; “Haber Söylemi: Türk Yunan İlişkilerine Yönelik Haberlerin Türk Basınında Sunumu”, **Gazi İletişim Dergisi**, Sayı 1, 1999.
- ÖZGÜNEŞ, Meriç; “Türkiye’de STK’lar Alanında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK’lar”, **AB Uyum Süreci ve STK’lar**, Haz. Nihal Boztekin, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 2004.

- ÖZÜERMAN, Tülay; “Sivil Toplum Örgütlerinin Demokratik İşleyiştirteki Yeri ve Önemi: Türkiye İçin Açılımlar”, **Mülkiyeliler Birliğı Dergisi**, Cilt:XXI, Sayı:201, Temmuz 1997.
- SARIBAY, Ali Yaşar; “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, **Türkiye’de Politik Değışim ve Modernleşme**, Der. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000.
- SAYILGAN, Şevket; “AB-Türkiye İlişkileri ve Makro Mikro Düzeyde Yapısal Uyumun Değerlendirilmesi”, **Yeni Türkiye Avrupa Birliğı Özel Sayısı I**, Yıl 6, Sayı 35, Eylül-Ekim 2000.
- SCHMITTER, Philippe C.; “Dangers And Dilemmas Of Democracy”, **Journal of Democracy**, Cilt:2, No:2,1994.
- SCHMITTER, Phillippe C.; “Democracy, The EU, And The Question Of Scale”, **Globalization, Power and Democracy**, Eds. Marc F. Plattner, Aleksander Smolar, The John Hopkins University Press, London, 2000.
- SHILS, Edward; “The Virtue Of Civil Society”, **Government and Opposition**, Cilt:26, Sayı:1, 1991.
- SHOEMAKER, Pamela ve REESE, Stephen D.; “İdeolojinin Medya İçeriğı Üzerindeki Etkisi”, **Medya, Kültür, Siyaset**, Der. Süleyman İrvan, Alp Yayınevi, Ankara, 2002.
- SUNGUR, Nadir; “Küreselleşme Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme”, **Birikim**, Sayı 73, Mayıs 1995.
- TEKELİ, İlhan ve İLKİN, Selim; Küreselleşme Ulus-Devlet Etkileşimi Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması, **Doğıu Batı**, Yıl 3, Sayı 10, Şubat-Mart-Nisan 2000.
- TEKELİ, İlhan; “Sivil Toplum Kuruluşları, Yerel Yönetimler ve Yerelleşmenin İç İçeliğı”, **STK’lar, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler**, Haz. Ali Çakmak, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 2002.

- TEKİN, Serdar; “Sivil Toplumun Devletiyle Bölünmez Bütünlüğü” **Birikim**, Sayı 130, Şubat 2000.
- THERBORN, Göran; “Sivil Toplumun Ötesi: Demokratik Deneyimler ve Ortadoğuya Uygunlukları”, Çev. Ahmet Fethi, **Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası**, Der. Elisabeth Özdalga ve Sune Persson, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.
- TOPRAK, Binnaz; “Civil Society in the Turkey”, **Civil Society in the Middle East**, Ed. Richard Norton, C:2, Brill, Leiden, 1996.
- TOSKAY, Tunca; “Dış Ekonomik İlişkilerimiz Bakımından Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği’nin Değerlendirilmesi”, **Yeni Türkiye Avrupa Birliği Özel Sayısı II**, Yıl 6, Sayı 36, Kasım-Aralık 2000.
- TUNÇ, Hasan ve AKTAŞ, Hasret; “Batı’da ve Türkiye’de Sivil Toplum (Gelişim Süreci)” **Liberal Düşünce**, Sayı:9, 1998.
- TÜRKEŞ, A. Ömer; “STK’lar ya da sanal toplum kuruluşları”, **Birikim**, Sayı 130, Şubat 2000.
- UĞUR, Aydın; “Yeni Demokrasinin Yeni Aktörleri: STK’lar”, **Merhaba Sivil Toplum**, Der. Taciser Ulaş, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayını, İstanbul, 1998.
- ÜLKÜ, Güler; “Türk Basımında Haber Metinlerinin Yapısı”, **Gazi İletişim Dergisi**, Sayı 9, 2001.
- ÜLKÜ, Güler; “Söylem Çözümlemesinde Yöntem Sorunu ve Van Dijk Yöntemi”, **Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi**, Der. Çiler Dursun, Elips Kitap, Ankara, 2004.
- ÜNAL, Şeref;; “Tarihi Süreçte Türkiye-AB İlişkileri ve AB’nin Hukuki Yapısı”, **Yeni Türkiye Avrupa Birliği Özel Sayısı I**, Yıl 6, Sayı 35, Eylül-Ekim 2000.
- VAN DIJK, Teun A.; “Principles of Critical Discourse Analysis”, **Discourse & Society**, Sage, Vol 4 (2), 1993.

- VAN DIJK, Teun A.; “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”, **Medya, İktidar ve İdeoloji**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- VAN DIJK, Teun A.; “Critical Discourse Analysis”, **Handbook of Discourse Analysis**, Eds. Schiffrin D., Tanen D., Hamilton H.E., Blackwell Publishers, Oxford, 2001.
- VAN DIJK, Teun A.; “Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım”, Çev. Nurcan Ateş, **Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji**, Der. Barış Çoban, Zeynep Özarslan, Su Yayınları, İstanbul, 2003.
- WALZER, Michael; “The Civil Society Argument”, **Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community**, Der. Chantal Mouffe, Verso, London, 1992.
- WEDEL, Heidi; “Türkiye Cumhuriyeti’nde Sivil Toplumun Nüveleri: Demokratikleşmenin Taşıyıcısı mı Yeni Bir Seçkinler Örgütlenmesi mi?”, Çev. Erol Özbek, **Ortadoğu’da Sivil Toplumun Sorunları**, Der. Ferhad İbrahim ve Heidi Wedel, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- WHITE, Gordon; “Civil Society, Democratization And Development (I): Clearing The Analytical Ground”, **Democratization**, Cilt: 1, Sayı: 3, 1994.
- YAĞCIOĞLU, Semiramis; “Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım”, **1990 Sonrası Laik Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım**, Der. Semiramis Yağcıoğlu, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2002.
- YERASIMOS, Stefanos; “Sivil Toplum, Avrupa ve Türkiye”, **Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, Editörler Stefanos Yerasimos, vd., İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- YÜCEKÖK, Ahmet N.; “19. Yüzyıl Osmanlı Toplumundan Günümüz Türkiye’sine Sivil Toplum Kuruluşları ve Siyaset Sosyolojisi”, **Tanzimattan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, Haz. Ahmet Yücekök, İlter Turan ve Mehmet Ö. Aklan, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1998.

YÜCEKÖK, Ahmet N.; “Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri Gelişimin Toplumsal Aşamaları ve Süreci”, **Tanzimattan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, Haz. Ahmet Yücekök, İlter Turan ve Mehmet Ö. Aklan, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1998.

3. İNTERNET YAYINLARI

ABGS, “AB Zirvesi Lizbon’da Başladı”, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=41002&l=1>, (12.10.2007).

ABGS, “Avrupa Birliği ve Türkiye Arasındaki Sivil Toplum Diyalogunun Geliştirilmesi Hibe Programı”, <http://www.eu.turkey.org.tr/index.php?p=5966&l=1>, (03.09.2007).

ABGS, “Avrupa Birliği’nin Kurumları”, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=106&l=1>, (29.10.2007).

ABGS, “Genişlemenin Tarihçesi”, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=264&l=1>, (29.10.2007).

Atatürkçü Düşünce Derneği, <http://www.add.org.tr>, (10.01.2007).

BELGENET, “Türkiye AB İlişkileri”, <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/nicezirve.html>, (10.10.2008).

BRACONIER, Phillippe de; “Avrupa’da Sivil Toplum ve Avrupa kurumları ile İlişkileri”, <http://www.stgm.org.tr/docs/1123446598stgp-cso.pdf>, (07.09.2007).

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, <http://www.cydd.org.tr>, (10.01.2007).

ÇEPER, Zuhale Ünalp; “AB Sivil Toplum Diyalogu ve Türkiye: Demokratikleşme Bağlamında Sorunlar ve Beklentiler”, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=106>, (06.08.2007).

- DAL, Mehmet; “Avrupa Birliği ve Sivil Toplum Kuruluşları”,
<http://www.genclik.cydd.org.tr/dernek/0505/Kurultay2005-Marti.doc>,
(18.09.2006).
- DEMİRCAN, Sunay; “Avrupa Birliği ve Sivil Toplum”,
<http://stgm.org.tr/docs/1123447916AvrupaBirligi.doc> , (23.10.2007).
- Devlet Planlama Teşkilatı, “Türkiye İçin Müzakere ereve Belgesi ve İlgili Diğer Belgeler”,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/muzakere/cerceve.pdf>, (10.12.2007).
- Eurobarometre 63.4: Avrupa Birliği’nde Kamuoyu Bahar 2005, “Ulusal Rapor Türkiye”,
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb63/eb63_nat_tr.pdf, (14.02.2007).
- European Commission External Reltaions, “The EU’s Relations with Switzerland”
http://ec.europa.eu/external_relations/switzerland/intro/index.htm, (07.09.2007).
- European Commission External Reltaions, “The European Economic Area”,
http://ec.europa.eu/external_relations/eea/index.htm, (07.09.2007).
- FTN Fulltext News, “Devlet Bakanı ve Başmzakereci Ali Babacan’ın Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin Düzenlediği Basın Toplantısı”,
<http://www.fulltextnews.com/tr/detay.php?id=464&PHPSESSID=aafd4936e7bb413b5efa0893b8>, (16.10.2007).
- Hazine Müsteşarlığı, “Devlet Bakanı ve Başmüzakereci Sayın Ali Babacan’ın Sivil Toplum Zirvesi’nde Yaptığı Açış Konuşması”,
http://www.hazine.gov.tr/GuncelDuyuru/AB_Siviltoplum_9eylul2005.pdf,
(20.09.2007).
- İKV, “Avrupa Birliği Zirve Sonuç Bildirgesi 16-17 Aralık 2004”,
<http://www.ikv.org.tr/abguncel2.php?ID=1336>, (18.12.2007).
- İKV, “Avrupa Birliği’nin Tarihçesi”, <http://www.ikv.org.tr/abtarihce.php>, (09.10.2007).

İKV, “Katılım Müzakereleri”, <http://www.ikv.org.tr/katilimmuzakereleri.php>, (18.12.2007).

İKV, “Kopenhag Avrupa Konseyi Zirve Sonuçları”, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/kopenhagzirvesisonuc-tr.pdf>, (18.12.2007).

İKV, “Nice Antlaşması”, <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1264>, (10.10.2007).

İKV, “Siyasi Kriterlere Uyum Amacıyla Türkiye’nin Gerçekleştirdiği Mevzuat Düzenlemeleri”, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/adaliksureci3.pdf>, (17.11.1007).

İNCEOĞLU, Sibel; “Türkiye: AB’nin Yetkileri Karşısında Nasıl Bir Egemenlik Anlayışı”, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg22/sibel.pdf>, (08.11.2007).

KEYMAN, Fuat; “Avrupa’da ve Türkiye’de Sivil Toplum”, <http://www.stgm.org/docs/1123446441Avrupadaveturkiyedesiviltoplum.doc>, (12.04.2007).

Liberal Düşünce Topluluğu, <http://www.liberal-dt.org.tr>, (12.01.2007).

MAÇ, Nazlı; “Avrupa Birliği Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları”, www.kto.org.tr/dosya/rapor/absiviltoplum.pdf, (06.10.2007).

MERİH, Kutlu; “Ulus Devlet ve Avrupalılaşıma”, <http://www.turkab.net/ab/wabulus.htm>, (08.01.2007).

NTVMSNBC, “AB Yeni Anlaşmayla Tazeleniyor”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/429465.asp>, (12.10.2007).

Sosyal Araştırmalar Vakfı, “NGO”, <http://www.sav.org.tr/ngo.htm>, (07.05.2005).

STGM, “AB ile İlişki Sonucunda STK’larda Ne Değişti?”, <http://www.stgm.org.tr/docs/1157636081devlet-stk%20iliskileri%20sorular%20cevaplar.doc>, (05.06.2007).

STGM, “AB ve Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyaloğu”,
<http://www.stgm.org.docs/118355448civildialogue-tr.doc>, (11.09.2007).

TOBB, “AB ve Kurumları”,
http://www.tobb.org.tr/abm/raporlaryayinlar/AB_Kurumlar.doc, (09.10.2007).

TOBB, “AB ile İlişkilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”,
<http://www.abm.tobb.org.tr/raporlaryayinlar/AB%20ile%20iliskilerde%20STK'larin%20rolu%20calisma%20Grubu%20Raporu.doc>, (16.11.2007).

TOBB, “Avrupa Birliği ile İlişkiler Çerçevesinde TOBB Tarafından Gerçekleştirilen Çalışmalar ve TOBB EUROCHAMBRES İlişkileri”,
<http://www.tobb.org.tr/abm/raporlaryayinlar/tobb-ab.pdf>, (10. 12. 1007).

TOBB, “Avrupa Birliği Nedir?”, <http://tobb.org.tr/abm/raporlaryayinlar/abnedir.doc>,
(09.10.2007).

TOBB, “Genişleme Sürecinde Türkiye”,
http://www.tobb.org.tr/abm/raporlaryayinlar/Genisleme_Surecinde_Turkiye1.doc,
(08.11.2007).

TOBB, “Helsinki Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi”,
<http://www.tobb.org.tr/abm/mevzuatvedokumanlar/helsinkisonucbildirgesi.doc>,
(07.09.2007).

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, <http://www.tesev.org.tr>, (12.01.2007).

WOOD, Ellen Meiksins; “Sivil Toplumun Yararları ve Zararları”, Çev. Candan Badem, Dünya Solu, Kış Bahar 92, Sayı: 8,
http://halksahnesi.org/yazilar/sivil_toplum/sivil_toplum.htm, (19. 08. 2006).

4. ULUSAL GAZETELER

Cumhuriyet, Hürriyet, Zaman, 4-8 Mart 1995.

Cumhuriyet, Hürriyet, Zaman, 10-15 Aralık 1997.

Cumhuriyet, Hürriyet, Zaman, 8-13 Aralık 1999.

Cumhuriyet, Hürriyet, Zaman, 5-10 Aralık 2000.

Cumhuriyet, Hürriyet, Zaman, 10-15 Aralık 2002.

Cumhuriyet, Hürriyet, Zaman, 14-19 Aralık 2004.

Cumhuriyet, Hürriyet, Zaman, 1-5 Ekim 2005.

EKLER

EK 1 YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORULARI

- 1) Kuruluşunuzu kısaca tanıtır mısınız? Kuruluş amacınız, misyonunuz ve faaliyet alanlarınız nelerdir?
- 2) Kuruluş olarak kendinizi devlet toplum ilişkisinde nerede konumlandırıyorsunuz?
- 3) Türkiye’de devletin, sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımını genel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 4) Devletin STK’lara tarafsız ve eşit bir şekilde yaklaştığını düşünüyor musunuz?
- 5) Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliği konusunda ne düşünüyorsunuz?
- 6) Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliği ile demokratikleşmesi arasında bir paralellik görüyor musunuz?
- 7) Avrupa Birliği’ne üyeliğin Türkiye’nin ulus-devlet yapısına herhangi bir etkisi olacağını düşünüyor musunuz?
- 8) Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 9) Avrupa Birliği’ne üyelik sizce, Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi bir devlet politikası mıdır?
- 10) Avrupa Birliği’ne üyelik konusunda Türkiye’nin geçmişten günümüze tutarlı bir politika izlediğini düşünüyor musunuz?
- 11) Mevcut hükümet olan Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti’nin Avrupa Birliği konusunda izlediği politikayı nasıl görüyorsunuz?
- 12) Avrupa Birliği konusunda devletin resmi söylemi karşısında STK’ların alternatif söylemler geliştirebildiğini düşünüyor musunuz?
- 13) Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde STK’ların oynadığı rolü ve bu rolün önemini nasıl görüyorsunuz?
- 14) Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti’nin Avrupa Birliği konusunda STK’ların görüşlerini yeterli ölçüde dikkate aldığına inanıyor musunuz?
- 15) Avrupa Birliği’ne uyum sürecinden ne anlıyorsunuz? Bu konuda STK’ların nasıl bir rol üstlenmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?
- 16) Kuruluş olarak, Avrupa Birliği konusunda ne tür etkinliklerde bulunuyorsunuz? Faaliyetlerinizi sürdürürken devlet ya da devlet birimlerinden herhangi bir destek görüyor musunuz?
- 17) Avrupa Birliği konusunda STK’ların eşgüdüm içerisinde hareket ettiğini düşünüyor musunuz? Sizce bunun önemi nedir?
- 18) Türkiye’de basının, Avrupa Birliği’ne üyelik sürecine yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 19) Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinin Türk halkı nezdinde artıları ve eksileriyle birlikte her yönüyle tartışıldığını düşünüyor musunuz?
- 20) Avrupa Birliği konusunda basının STK’ların görüşlerine adil ve tarafsız bir şekilde yer verdiğini düşünüyor musunuz?

EK 2 ÇYDD GENEL BAŞKAN YARDIMCISI PROF. DR. TÜRKEL MINİBAŞ İLE GERÇEKLEŞTİRİLEN GÖRÜŞMENİN AYRINTILI FORMU**AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU****YER:** Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası**GÖRÜŞME NO:** 1**TARİH:** 16/ 07/ 2007**SAYFA NO:** 1**SAAT:** 13.00**TOPLAM SATIR:** 22**ODAKLAŞILAN KONU:** Avrupa Birliği**ODAKLAŞILAN KİŞİ:** Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Kuruluşa ilişkin bilgi istenmesi	1	1) Kuruluşunuzu kısaca tanıtır mısınız? Kuruluş amacınız, misyonunuz ve faaliyet alanlarınız nelerdir?	
	2		
	3		
Çağdaş eğitim anlayışı	4	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği 1989 yılında Türkiye’deki anti-laik yükselişe karşı kuruldu ve o zaman kuruluş sırasındaki söylemi Çağdaş Yaşam adını alması da, çağdaş bir yaşamın ancak laik ve demokratik bir toplum biçimiyle olacağına inanmasından hareket ediyordu ve ilk önce kurulduğumuz zaman tek bir birim halindeyken, üyelerimiz arttıkça şubeleşme tarafına geçtik zaten, yani şubeleşmeye başladık. Yıllar içinde kendimize bu kuruluş amacımız doğrultusunda bir faaliyet alanı belirledik. Bu faaliyet alanımız da eğitimidir. Bu eğitim başta kız çocukları olmak üzere burs vermek, yatılı bölge ilköğretim okullarına destek vermek, anasınıfları, kız yurtları açmak ve okuma yazma kurslarından başlayarak toplumdaki eğitimin bütün alanlarında faaliyet göstermeye çalışıyoruz. Buradaki misyonumuz şu: Türkiye toplumunda hiçbir çocuğun okuryazar olmadan, eğitime ulaşmadan yaşamasını engellemek yani herkes bir kişi bile kalsa Türkiye’de eğitime ulaşamayan, bunu önemli bir yanlış olarak görüyoruz. İşte o bir kişi bile kalmayınca kadar biz bu alanda faaliyet göstermeyi hedefledik. Bunun için de faaliyet alanlarımızı öncelikle bir, burslar olarak belirledik. Kız erkek karışık burs vermekle birlikte, sadece mesela kız çocuklarına Kardelenler’de olduğu gibi, kız çocuklarına verdiğimiz burslarımız var. Çünkü Türkiye’de yoksullaşmanın çok yoğun olması ve yoksulluk nedeniyle ailelerin en çok erkek çocuklarına öncelik vermek zorunda kalmaları, kız çocuklarını okula göndermek isteseler dahi yoksulluktan ya da okula uzaklıktan dolayı gönderemiyor olmaları kız çocuklarına öncelik tanımımıza neden oldu. Bunun için de önemli projelerden biri Kardelenler. Kardelenler, Tunceli’de Bir Kızım Var Öğretmen Olacak, Bir Işık da Siz Tutun gibi çeşitli isimler altında çeşitli burs programlarımız var. Kardelenler’i daha sonra program büyüdükçe Turkcell ile birlikte, Turkcell’in finansal desteğiyle götürmeye başladık. Önce 5 bin kızdık,	Çağdaş eğitim anlayışına olan vurgu, soruya verilen yanıt dahilinde ön plana çıkmaktadır.
	5		
	6		
	7		
	8		
	9		
	10		
	11		
	12		
	13		
	14		
	15		
	16		
	17		
	18		
	19		
	20		
	21		
	22		

SAYFA YORUMU: Minibaş’ın soruya oldukça geniş bir yanıt verdiği ve görüşlerini ayrıntılı bir şekilde aktardığı görülmektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU**YER:** Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası**GÖRÜŞME NO:** 1**TARİH:** 16/ 07/ 2007**SAYFA NO:** 2**SAAT:** 13.00**TOPLAM SATIR:** 44**ODAKLAŞILAN KONU:** Avrupa Birliği**ODAKLAŞILAN KİŞİ:** Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	23	şimdi 10 bin kıza yükseldik. Bir diğer projemiz anasınıfları (anasınıfları oyun parkı)	
	24	projesi. Bu projeyi de başlattığımız zaman biz Türkiye’deki 7’nin çok geç olduğunu ilk	
	25	düşünen örgütlerden biriyiz ve bunun için de anasınıfı, Anadolu’nun, Trakya’nın veya	
	26	İstanbul’un özellikle daha yoksul, göç alan alanlarda bunları açıyoruz. Anasınıflarını	
	27	açmak aslında MEB’in görevi, kaymakamlar nezdinde açılması lazım ama finansal	
	28	destek gerekiyor. İşte 80 sonrasında sosyal devletin işlevinin düşmesi zaten bu alanda	
	29	sivil toplumun olmasını, otomatikman ortaya çıkan boşluğu dolduracak bir güç	
	30	gerekiyordu biz de bunu yapmaya çalıştık. Bu projeyi de önce şubelerimiz ya da	
	31	bağışçılarımız ile yaparken, daha sonra geçtiğimiz seneye kadar Danone’nin finansal	
	32	destekçiliği ile Türkiye’de anasınıfı oyun parkı projesini götürdük. Bir diğer proje,	
	33	yatılı kız yurdu projesi. Bu bağışçı vatandaşlar veyahut başka kurumlarla finansal	
	34	destekçilerle götürülen bir proje ve YİBO’lar. İkisini Milliyet’in Baba Beni Okula	
	35	Gönder projesi ile birlikte finanse edip yürüttük. Bunun dışında Çağdaş Yaşam olarak	
	36	biz gençliğe çok özel bir önem veriyoruz. Çünkü gençlik yarının değil, bugünün de en	
	37	önemli gücü. Türkiye’nin bence en büyük hatası gençliğe hep yarınlar sizin demesidir.	
	38	Halbuki, bugünü yaşamayanın yarınlara sahip çıkması da mümkün değildir. Onun için	
	39	biz gençliğe yönelik burslu veya burssuz hiç fark etmez, kendi burssuz öğrencilerimizin	
	40	oluşturduğu gençlik birimlerimiz var. Bu gençlik birimlerimiz Denizyıldızları Projesi	
	41	adı altında, şubelerimizde hafta sonları bir sene süren sertifika programlarına devam	
	42	ediyorlar. Ayrıca bu gençlerimiz senede bir kere bir gençlik kurultayı yapıyorlar	
	43	Türkiye’nin bir ilinde. Mesela daha önce Trabzon, Isparta, Çanakkale, bu sene en	
	44	sonuncusu Van’daydı. Bir tane de gençlik kampı yapıyorlar. Bu gençlik kampında da	
		gençlik kurultayında bir sene önce seçilen bir konu üzerinde tartışmalar yürütülüyor	
		tebliğler hazırlanıyor aynen bir bilimsel kongre ölçütünde geçiyor sonuçta bu tebliğler	
		o kongrede sunuluyor. Sonra gençlik kampı da daha çok projeler üzerine yürüyen bir	
		kamp. Ona da Türkiye’nin çeşitli yerlerinden gelen gençlerimiz projeleriyle bu kampta	
		bir araya gelip birbirleriyle paylaşıyorlar ve şubelerine götürüyorlar. Son gençlik kampı	

SAYFA YORUMU:

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU**YER:** Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası**GÖRÜŞME NO:** 1**TARİH:** 16/ 07/ 2007**SAYFA NO:** 3**SAAT:** 13.00**TOPLAM SATIR:** 66**ODAKLAŞILAN KONU:** Avrupa Birliği**ODAKLAŞILAN KİŞİ:** Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	45	Muğla Köyceğiz’de 40 şubeden gelen 75 öğrenci ile gerçekleştirildi. Ben başından sonuna kadar kampta birlikteydim yani ben de onların projelerinde aynı şekilde yer aldım. Bunun ötesinde ulusal eğitime destek kampanyasında okuma yazma kursları ve daha da önemlisi okuma yazma kursu öğretmenleri yetiştirme işini Çağdaş Yaşam yaptı, daha ilk kurumsal eğitime destek kampanyası başlamadan önce. İlk destek veren örgütlerden biridir. Mercedes firmasıyla Yıldızlar Projesi var. Bu çok özel bir proje ki başka örgütlere de örnek olması gereken bir proje. Sadece Türkiye’de değil, dünyada da cinsiyetçilik ayırımı çok yüksek bildiğiniz gibi. Bu cinsiyetçilikte meslekler de kadın meslekleri, erkek meslekleri diye ayrılmış durumda. Mesela bunlardan biri de motor. Genellikle motor eğitiminde kızlar çok dikkate alınmazlar. Ama biz özellikle doğu ve güneydoğu illerimizden motor eğitiminde Mercedes projesi ile birlikte bunu yaptık. Kızlar Almanya’da staj yapıyorlar, çok iyi. Ayrıca okullarda muhakkak, özellikle Anadolu’daki okullarda resim, müzik aletleri evlerde kullanılmayan ama biraz aksamış olan müzik aletlerini yeniden tamir ettirip anaokullarına yollatıp ve de resimleri bunlarla tanıştırmak ve böyle de sayabileceğim bir sürü proje var. Ama mesela birkaç tanesini özellikle AB doğrultusunda fonları ile yapıldığını söylemek isterim. Bir tanesi Sincan’da AB’nin İş-Kur üzerinden verdiği fonlarla yapılan, kadınlara trikotaj makineleri kullanma ve tel kırma- 2 yıllık bir projeydi- diğerini Zonguldak şubemiz yaptı. Lise mezunu kızlara çocuk bakımı eğitimi ki onlar şu anda çocuk bakıcısı olarak çalışıyor, özellikle Zonguldak’ta kömürün özelleştirilmesinden sonra ailelerin işsiz kalması, babaların İstanbul, Bolu, Ankara gibi yerlere amale ya da garson olarak gitmesi sonucunda eve bakacak birinin olması gereğiyle ortaya çıkan bir gereksinimdi. İstanbul’da genel merkezle birlikte Zeytinburnu Şubemizin yaptığı muhasebe ve ön büro hizmetleri kursu (teknik üniversite ile yaptık onu da) böyle. Ayrıca topluma yönelik projeleri de yürütüyoruz.	
	46		
	47		
	48		
	49		
	50		
	51		
	52		
	53		
	54		
	55		
	56		
	57		
	58		
	59		
	60		
	61		
	62		
	63		
	64		
	65		
	66		
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAAT: 13.00

GÖRÜŞME NO: 1

SAYFA NO: 4

TOPLAM SATIR: 88

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Kuruluş olarak devlet toplum ilişkisinde nerede konumlandıklarına ilişkin bilgi istenmesi	67	2) Kuruluş olarak kendinizi devlet toplum ilişkisinde nerede konumlandırıyorsunuz?	
	68		
	69		
	70	Şimdi biz örgüt olarak kendimizi devlet ve toplum arasında bir köprü gibi görüyoruz. Çünkü bizim yaptığımız projeler hepsi devlet, özel sektör ve toplum işbirliği içinde götürülen projeler. Çünkü faaliyet alanımızı hedef olarak eğitimi seçtiğimiz için yani eğitim kulvarında yürüyerek çağdaş yaşam hedefine ulaşmaya çalıştığımız için burada bir köprü görevini zaten görmek zorundayız. Kaldı ki çağdaş yaşamın ilk sorunuzda da söylediğim faaliyetleri nedeniyle hepsi, yatılı ilköğretim okulları, anasınıfları, anaokulları, beraberinde burs programları, kız yurtlarına baktığımızda hepsi toplumla devlet arasında köprü. Çünkü bunların hepsi sonuçta milli eğitime, yani devlete verilen hiçbir özel kurum olmayan, devletin kurumlarının ya yeniden restore edilerek içinin donanımlarının tamamlanarak sunulması, ya da mesela Bingöl Kız Yurdu örneğinde olduğu gibi bir tabi afet ya da başka nedenlerle harap olmuş ya da yıkılmış bir yerin yeniden yapılması üzerine. Böyle baktığımızda bizim zaten bir ortağımız devlet olmuş oluyor ki, bu doğu-güneydoğuda valilikler, kaymakamlıklar, milli eğitim müdürlükleriyle birebir çok net görünen bir ilişki ağı içinde gidiyor. Bir yanıyla da özel kesim çünkü yapılan projelerin maliyet yükünün çok fazla olması ve bir sivil toplum örgütünün de bağışlarla bunu karşılaması mümkün olmadığı için özel kesimden finansal destekçiler olarak yararlanıyoruz. Ne var ki burada bir şeyin altını çok iyi çizmek lazım. O da özel sektörün yaptığımız projelerde hiçbir şekilde yönetim biçimimize ya da karar alma şekillerimize bir müdahalesi söz konusu değil. Projeler birlikte yürütülmekle birlikte onlar işin finansal boyutunu üstlenirken, asıl proje yapıcısı ve yürütücüsü olarak da biz yer alıyoruz ve bu yüzden de çağdaş yaşam projeleri gayet başarılı gidiyor ve herhangi bir aksaklıkla karşılaşmıyor diye düşünüyorum.	Minibaş, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin toplum ve devlet arasında bir köprü vazifesi gördüğünü belirtmekte ve Derneğin gerçekleştirdiği etkinliklerden örnekler vermektedir.
Devlet ve toplum arasında bir köprü olma	71		
	72		
	73		
	74		
	75		
	76		
	77		
	78		
	79		
	80		
	81		
	82		
	83		
	84		
	85		
	86		
	87		
	88		

SAYFA YORUMU: Minibaş, cevabında derneğin gerçekleştirmiş olduğu etkinliklerden örnekler vermektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAYFA NO: 5

SAAT: 13.00

TOPLAM SATIR: 110

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Türkiye’de devletin sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımının genel olarak değerlendirilmesi	89	3) Türkiye’de devletin, sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımını genel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?	
	90		
	91		
	92	Şimdi Türkiye’de sivil toplum örgütçülüğü çok yeni bir şey ve bu yenilik içinde toplum özellikle sivil toplum örgütlerinin bir kısmı kendilerini 1980 öncesinin yapısı içinde zannediyorlar. Yani bir demokratik kitle örgütü gibi işlev görmek istiyorlar. Halbuki 80 sonrası modele baktığımız zaman sivil toplum örgütçülüğünün bir demokratik kitle örgüt modeli değil, aksine herhangi bir siyasi söylem içinde olmadan siyasi bir farklılık yaratmadan toplumun çeşitli kesimlerinden gelen herkesi kucaklayan -ama tabi ki bu herkesi kucaklayan derken kendi örgütlerinin ilkeleri doğrultusunda kucaklayan- ve bu yüzden de 80 sonrasında kurulan sivil toplum örgütleriyle 2000 sonrası veyahut 1990’ların ikinci yarısından sonra kurulan sivil toplum örgütlerini birbirinden ayırarak bu soruya cevap vermek istiyorum. Çünkü 80 sonrasında kurulan örgütler yani 12 Eylül sonrasında kurulan derneklerin başında Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği geliyor zaten ve burada biz çağdaş yaşam olarak temel ilkemizi çağdaş, laik, bağımsız bir Türkiye modeli üzerine kurduk ve onun için de eğitimi tercih ettik. Ama başka derneklere baktığınız zaman temel hedeflerinin bu kadar net olmaması mümkün olabilir. Özellikle 90’ların ikinci yarısı itibariyle kurulan örgütlerde. Bu yüzden de bizim gibi, yani Çağdaş Yaşam gibi, 12 Eylül sonrasında kurulan örgütlerin tabi ki gayet politik bir duruşları ki çağdaşlık, laiklik, politik bir duruşun sloganlarıdır, alt başlıklarıdır. Bu yüzden de daha omuz omuza toplumla faaliyetlerimizi götürebildik. Ama bunun yanı sıra sadece belli aktiviteler doğrultusunda örgütlenmiş olan sivil toplum örgütleri de olabilir. Yani atıyorum sadece isim olsun diye, Çiçek Sevenler Derneği de olabilir bu veyahut işte Kanarya Sevenler Derneği-sıkça örnek verdiğimiziz- bu da bir sivil toplum örgütüdür. Onun hedefi sadece kanaryaları korumak da olabilir. İşte burada iki ayrımı net bir şekilde yapmakta yarar var. Bu yüzden de o tür örgütlerde.	Minibaş, Türkiye’de devletin sivil topluma ve STK’lara yaklaşımını yanıtlamaktan ziyade STK’lar arasında ikili bir ayırım yapmayı tercih etmektedir. 12 Eylül’ün ardından 80’li yıllarda kurulan STK’lardaki politik duruşun ve temel hedeflerin, 90’lı yılların ortalarından itibaren kurulan STK’lara göre daha net olduğunu belirtmektedir.
Sivil toplum örgütçülüğünün yeni oluşu	93		
	94		
	95		
	96		
	97		
	98		
	99		
	100		
	101		
	102		
	103		
	104		
	105		
	106		
	107		
	108		
	109		
	110		

SAYFA YORUMU: Minibaş, bu soruyu STK’lar arasında ikili bir sınıflandırma yaparak yanıtlamayı tercih etmektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAYFA NO: 6

SAAT: 13.00

TOPLAM SATIR: 132

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	111	sadece o konuyla ilgilenenler yer alabilir ve destek verebilir Ama bizim gibi örgütlerde	
	112	bu söz konusu değil. Türkiye'yi gerçekten ileriye taşımak isteyen, Türkiye'de herkesin	
	113	okur yazar olması, kız çocuklarının 12 yaşında kocaya verilmemesi, 13 yaşında çocuk	
	114	doğurmaması gibi çok insani ama beraberinde ülkenin çağdaşlık ölçülerini koyan yani	
	115	gelişmiş ülke toplumlarıyla aynı yerde, aynı potada faaliyet götürebilme, aynı masada	
	116	konusabilmeyi sağlayabilecek ölçütleri olan bir örgütüz. Benim sivil toplum örgütlerine	
	117	bakışım gerçekten de Türkiye'de toplumun bütün ihtiyaçlarını kapsayan örgütlerin	
	118	toplumdan destek aldığı yönünde.	
Devletin STK'lara adil ve tarafsız yaklaşım yaklaşmadığına ilişkin görüş alınması	119	4) Devletin STK'lara tarafsız ve eşit bir şekilde yaklaştığını düşünüyor musunuz?	
	120		
Devletin STK'lara yönelik yanlı bakış açısı	121	Tabi devlet derken devletin adını koymak lazım. Yani devlet eğer hükümetlerin	Minibaş, devletin STK'lara yönelik yanlı
	122	denetiminde bir devlet biçimi ise, o zaman hükümetlerin kadrolaştığı, hükümetin siyasi	bakışının sürdüğünü ancak toplum
	123	görüştüklerinin kadrolaştığı bir devletten söz ediyorsak, bunların sivil toplum	tarafından büyük destek gören ÇYDD'nin
	124	örgütlerine bakışı gayet yanlı oluyor. Özellikle bu yanlılığı kent konseylerinde, yerel	AKP gibi İslami yaşam tarzını hedefleyen
	125	meclislerde net bir şekilde görebiliyoruz. Çünkü hedefleri bizim gibi laiklik, çağdaşlık	bir partinin iktidarında bile devletle
	126	olanlardan ürkebiliyorlar o zaman. Ama yalın bir şekilde bakacak olursak devlete, yani	birlikte çalışabildiğini belirtmektedir.
	127	tarafsız devlet modeli üzerinden bakarsak, devlet bu konuda objektif davranmaya	
	128	çalışıyor derim, davranıyor diyemem. Ama biz mesela Çağdaş Yaşam örneğinden	
	129	gidecek olursam, şu anda Türkiye'de AKP gibi İslamiyet'e- adı ılımlı ılımsız nasıl	
	130	tanımlanırsa tanımlansın- İslami bir yaşam biçimini hedefleyen bir partinin iktidarında	
	131	dahi, biz devletle birlikte çalışıyoruz. Yani MEB'e projelerimizi yürütebiliyoruz, çeşitli	
	132	sorunlar olmasına rağmen. Şimdi devlet de bu konuda deneyimsizdi. Devlet de	
		kendini 80 öncesinin devlet modelinde sanıyordu. Sıkıştığı zaman askeri yönetimler	
		tarafından halkın zapt-ı rapta alındığı bu zapt-ı rapta alınması sırasında kendini	

SAYFA YORUMU: Minibaş, bu sayfada devletin sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımını değerlendirmektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU**YER:** Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası**GÖRÜŞME NO:** 1**TARİH:** 16/ 07/ 2007**SAYFA NO:** 7**SAAT:** 13.00**TOPLAM SATIR:** 154**ODAKLAŞILAN KONU:** Avrupa Birliği**ODAKLAŞILAN KİŞİ:** Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	133	rahatlatacak subapları oluşturabildiği bir devlet gibi görüyordu, tabi dışarıdan baktığım	
	134	zaman söyleyebiliyorum. Kaldı ki ben Türkiye’de üç askeri yönetim görmüş biriym,	
	135	yani ikisi darbe olmak kaydıyla. Ama devlet tabi 1980 modeliyle birlikte sosyal	
	136	devletin küçüldüğü ve sosyal devletin küçülmesiyle birlikte yerini sivil toplum	
	137	örgütlerine bırakmak zorunda olduğu yeni bir devlet modeliyle karşılaştı yani devlet de	
	138	zorlanıyor burada. Bu yeni zorlanış modelinde devlet sivil toplum örgütlerine bakarken	
	139	biraz önce söylediğim o yanlı bakışını üzerinden atamıyor ama burada iki başlık altında	
	140	bakmamız gereken iki şey gerçekleşti. Bir tanesi, Avrupa Birliği ve tam üyelikte	
	141	AB’nin sivil toplum örgütlerini şart koşmuş olması, sivil toplum örgütleriyle birlikte	
	142	kent konseylerinde yer almalarını istemesi, demokratikleşme adı altında gelen bir takım	
	143	uygulamalar, bir de, Türkiye’nin 24 Ocak 1980, 12 Eylül 1980 birliğinde globalleşme-	
	144	eklemlenme şeklinde girdiği ve uluslararası antlaşmalarla da bunun bütün çerçeve	
	145	yasalarının yapıldığı, büyük bir kısmını IMF zoruyla gerçekleştirdiği yapısal reformlar	
	146	sırasında da o yapısal reformların dayatması zaten sivil toplum örgütlerine alan	
	147	açıyordu. Onun için de başlangıçta demokratik kitle örgütleriyle 80 öncesinin, 80	
	148	sonrasının sivil toplum örgütlerini birbirinden ayırmak gerekiyor dedim. Yani net bir	
	149	cevap verirsem hayır düşünmüyorum ama mecburiyetten dolayı da sivil toplum	
	150	örgütleriyle çalışmak zorunda kalıyor. Ya bunu da kendine kendi kadrolaşmalarındaki	
	151	(kadrolaşmanın altını çizmek istiyorum çünkü) devlet örgütleri içindeki kadrolaşmalar	
	152	doğrultusunda sivil toplum örgütleri kurdurtuyor ve bunu içinde de en yüksek üyeye	
	153	sahip olanı kendi faaliyetlerine seçmek gibi bir biçimi tercih ediyor ya da mesela	
	154	Çağdaş Yaşam gibi, kendi içindeki kadrolara ters görünmekle birlikte toplum	
		tarafından büyük destek bulmuş, ülkenin yatırımcıları tarafından desteklenen sivil	
		toplum örgütleriyle de beraber götürmek zorunda kalıyor.	
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAAT: 13.00

GÖRÜŞME NO: 1

SAYFA NO: 8

TOPLAM SATIR: 176

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine ilişkin görüş alınması	155	5) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda ne düşünüyorsunuz?	
	156		
	157	Tamamen, AB, küreselleşmenin bir mozaik parçasıdır. Dolayısıyla küreselleşme bir	Minibaş'ın cevabında küreselleşmeye
AB'ye eşit koşullarda üye olunması	158	yandan ülkelerin uluslararası antlaşmalarla bu sürece eklenmesini getirirken, diğer	vurgu ön plana çıkmaktadır. Minibaş,
	159	yandan da ülkelerin bir araya gelmesiyle oluşan ekonomik ve siyasal birliklerle de bu	AB'ye üyeliğe gerek birey gerekse örgüt
	160	sürecin bir parçası oluyorlar. AB böyle bir süreç. Ama tabi bu söylediğim tanımı, 2.	olarak karşı olmadıklarını belirtmekte;
	161	Dünya Savaşı sonrasında hemen kurulan kömür, demir, çelik birliği niteliğinden ve	ancak katılım mekanizmalarında yer
	162	AET'den AT'ye giden kısımdan ayırmak lazım. Çünkü o süreçte tabi bir küreselleşme	alınmayan bir birliğe karşı olduklarının
	163	eklenme adına AB oluşmadı. O zamanki hedef farklıydı. Fakat 1986-1994 Uruguay	altını çizmektedir.
	164	raundundan sonra AB de kendi içinde dönüşüme uğramaya başladı ve şu anda da orada	
	165	birçok sosyal kazanımlardan vazgeçilerek yani bu küresel yasalara uyum süreci başladı.	
	166	Zaten şu anda AB içinde sağ iktidarların gündeme gelmesinden de bunu çok daha net	
	167	çabuk bir şekilde gözlemleyebiliyoruz. Ama ben Türkiye'nin en büyük ticaret, ihracat	
	168	ve ithalatının AB ülkeleriyle olduğuna göre, bir AB niteliğine üye olmasına bireysel	
	169	olarak hiçbir karşıtlığım yok. Örgüt olarak da karşıtlığımız yok. Ne var ki, Türkiye'nin	
	170	karar mekanizmalarında yer almayacak bir birlikteliğe de karşıyız. Burada tamamen	
	171	katılımcı, eşit düzeyde bir varlık göstermesi kaydıyla AB'nin tabi ki üyesi olmalıdır.	
Türkiye'nin AB'ye üyeliği ile demokratikleşmesi arasındaki bağlantıya ilişkin bilgi istenmesi	172	6) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği ile demokratikleşmesi arasında bir	
	173	paralellik görüyor musunuz?	
	174	Tabi, şimdi bu şeye benzer, evinize misafir gelecekse evi toplarsınız. Kızınıza görücü	Minibaş, Türkiye'de demokratikleşme
Demokratikleşme çabalarının, misafir gelecekse evin toplanmasına benzemesi	175	gelecekse badana yaptırarsınız, eşyaları değiştirirsiniz. Türkiye toplumunun geneli	yönünde atılan adımların misafir gelecekse
	176	böyle hareket eder. Dolayısıyla Türkiye'deki demokratikleşmeyi de bu doğrultuda	
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAAT: 13.00

GÖRÜŞME NO: 1

SAYFA NO: 9

TOPLAM SATIR: 198

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	177	düşünmek gerekiyor. Ne yazık ki, “ne yazık ki”nin de altını çiziyorum, ama keşke	evin toplanmasına benzer şekilde AB
	178	Türkiye bunları AB üyeliği gerektirdiği için değil (örneğin, idam cezasının kalkması	doğrultusunda yapıldığını belirtmektedir.
	179	gibi), hakikatten böyle gerektirdiği için yapmalı. Sokaklarda kurban kesmemeyi AB’ye	Bunların AB üyeliği gerektirdiği için değil
	180	tam üyelik uğruna kabul etmiş bir toplumdan geçtiğimizi de unutmamak lazım, bu	kendiliğinden yapılmasının önemini
	181	çarpıcı bir örnektir.	vurgulamaktadır.
AB üyeliği ile Türkiye’nin ulus-devlet	182	7) Avrupa Birliği’ne üyeliğin Türkiye’nin ulus-devlet yapısına herhangi bir etkisi	
yapısı arasındaki ilişkiye dair bilgi	183	olacağını düşünüyor musunuz?	
istenmesi	184		
	185	Hayır, AB’nin ulus-devlet yapısıyla doğrudan hiçbir ilişkisi yok, dolaylı bir ilişkisi var.	Minibaş, cevabında yine küreselleşme
Dolaylı bir ilişki	186	Çünkü yukarıdaki sorularınızda da söylediğim gibi, globalizasyon, ulus-devletin sosyal	olgusuna vurgu yapmakta ve AB üyeliği
	187	devlet işlevini bitiriyor. Azaltmıyor, bitiriyor. Şu anda da Avrupa ülkelerinde sosyal	ile ulus-devlet yapılanması arasında
	188	haklar temel şarttan çıkarılıp sosyal şarta konuldu ve böylelikle sosyal şartın da	dolaylı bir ilişki olduğunu belirtmektedir.
	189	bağlayıcılığı olmadığı için birçok demokratik kazanım artık erimeye başladı.	
	190	Avrupa’da özellikle çalışma saatlerinin uzun olmasına karşılık fazla ücret almamak gibi	
	191	birçok uygulama başladı ve insanlar işlerini kaybetmemek karşılığında bu koşulları	
	192	kabul ediyorlar ya da işten çıkarmaları önlemek için daha fazla saatte çalışmak gibi.	
	193	Ama tabi AB’nin de üye ülkelerindeki emekçi kesimler de bunun çok farkında değil.	
	194	Yani onlar da bizden, bizim emekçi kesimlerden daha bilinçli kesimler değil, bunu	
	195	dikkate almak lazım. Ama bu ulus-devlet şimdi sosyal devlet imajının bitmesi ne	
	196	demektir? Devlet artık temel gereksinimleri karşılamayı piyasaya bırakacak demektir.	
	197	Yani eğitim, sağlık, emeklilik, sosyal güvenlik gibi. Şimdi böyle olunca ulus-devletin	
	198	artık işlevi de sosyal devlet bitince aslında bunu küresel yasalar doğrultusunda	
		yapıyorsunuz. AB ülkelerinde de bu başlıyor ama biz sanki bunu AB’nin yaptırımlarını	
		yaptığımız için gidiyor zannediyoruz. Bir de Türkiye’de AB sopası çokça kullanılan bir	
		sopa. İki tane sopa vardır. Biri IMF’dir, o kendisi kullanıyor bizim kullandığımız daha	

SAYFA YORUMU: Minibaş’ın AB-Türkiye ilişkilerini, küreselleşme olgusunu temel alarak yanıtladığı görülmektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAAT: 13.00

GÖRÜŞME NO: 1

SAYFA NO: 10

TOPLAM SATIR: 220

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	199	ağırlıklı olarak AB sopası. Yani AB uğruna deyince meclisten geçiyor ve toplum	
	200	kabulleniyor ama kendi demokratik haklarınız adına istediğiniz zaman kendinizi idam	
	201	kürsüsünde bulabiliyorsunuz, geçmişte olduğu gibi. Dolayısıyla doğrudan bir ilişkisi	
	202	yok ama dolaylı ilişkisi var.	
	203		
AB'nin Türkiye'ye yaklaşımına dair bilgi istenmesi	204	8) Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?	
	205		
	206	Şimdi AB, tabi yaklaşımı üye ülkelerin hükümet yapılarına göre değişir. Yani Merkel	Ekonomist olan Minibaş'ın bu soruya
Türkiye'nin tam üyelik havucuyla kenarda bekletilmesi	207	gelir Almanya'ya veyahut Fransa'ya şu anda olduğu gibi Sarkozy gelir. Eğer bunlar	verdiği yanıtta da küreselleşme olgusuna
	208	tutucu, bağnaz, ırkçı, sağ hükümetlerse, böyle bir üyeliğe soğuk bakacaklardır çünkü	vurgu ön plana çıkmaktadır. Minibaş,
	209	kendi ülkelerindeki yönetmedeki zorlukları da bir engel olarak göreceklendir Türkiye	AB'nin ekonomik ve askeri nedenlerle
	210	gibi bir ülkeyi. Biraz daha açayım isterseniz. Şu anda dünya 30 küsur senedir çok	gözden çıkaramadığı Türkiye'yi tam
	211	büyük bir kriz yaşıyor. Bu ekonomik bir kriz ama uluslararası boyutta bir ekonomik	üyelik havucuyla kenarda beklettiğini
	212	kriz ve bundan da sermayenin önündeki her türlü engeli kaldırarak, sermayeye sınır	belirtmektedir.
	213	tanımaz bir yapı kazandırarak çıkmaya çalışıyor, adı da o yüzden globalizm zaten.	
	214	Şimdi bu globalleşme süreci sermayenin globalleşmesi ve AB'ye üye ülkeler de bu	
	215	krizden çok şiddetli bir şekilde etkilenmeye başladılar. Daha önce ulaşmış oldukları	
	216	yüksek büyüme hızlarının artık sınırına gelindi ve pazarlar daralmaya başladı özellikle	
	217	kaymak pazarlar. İşte böyle bir süreçte Türkiye gibi 70 milyonluk bir ülkeyi AB'ye tam	
	218	üye yapmanız öncelikle emeğin serbest dolaşımı gibi bir hakkı da Türklere vermeniz	
	219	anlamına gelir, şartını getirir bir kere. Emeğin serbest dolaşımı AB ülkelerinin kendi	
	220	içinde bile olması çok sınırlı olan bir durumdur. Çünkü emek serbest dolaşımını	
		yaparken sadece emek kendi başına dolaşmaz. Beraberinde ihtiyaçlarını da dolaştırır.	
		Yani yemeği, barınması, kanalizasyon ihtiyacı, eğitimi, ibadeti, hastalıkları, yani o	
		gittiği bölgede daha önce üretilmiş olan mal ve hizmetlerin ortağı, paydaşı olmaya	
SAYFA YORUMU: Bu sayfada da Minibaş'ın, AB-Türkiye ilişkilerinin küreselleşme ekseninde değerlendirildiği görülmektedir.			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAYFA NO: 11

SAAT: 13.00

TOPLAM SATIR: 242

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	221	kalkar. İşte bundan dolayı da emeğin serbest dolaşımı ilkesel olarak var olmakla	
	222	birlikte, AB ülkelerinde de topyekun Almanların veya Fransızların bir yerden bir yere	
	223	akması gibi bir şey söz konusu değildir veya her Alman Fransa'da ya da her Fransız	
	224	İtalya'da iş bulacak anlamına gelmez. Ama tabi Türkiye aç ve yoksulların yüksek	
	225	olduğu ve işsizliğin çok yüksek olduğu bir ülke. Bu noktada AB için tehlikedir. Kaldı	
	226	ki, Türkiye, kaynakları hala, yani üretime girdi veren kaynaklarının bir kısmı, hala	
	227	bakır ülkelerden biridir. Büyük bir kısmının da marjinaline gelinmemiştir. Bu yüzden	
	228	Avrupa için Türkiye önemli bir girdi ülkesi olarak kenarda tutulması gereken, yani	
	229	eşikte bekletilmesi gereken ve her zaman için tam üyelik havucunun gösterilmesi	
	230	gereken bir ülkedir. Bir üçüncü husus da çok önemli. Bu kaynak paylaşımında AB'nin	
	231	örgütlü büyük orduları olmadığı için Türkiye'nin kenarda yani tam üyelik havucuyla	
	232	bekletilmesinin bir nedeni de, Türkiye ordularıyla AB ülkeleri için o kaynak	
	233	paylaşımının hazır güçlerinden biridir beraberinde de.	
AB'ye üyeliğin Türkiye'nin resmi bir devlet politikası olup olmadığına ilişkin görüş alınması	234	9) Avrupa Birliği'ne üyelik sizce, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi bir devlet politikası mıdır?	
	235		
AB'ye üyeliğin resmi bir devlet politikası oluşu	236	Bence evet ve böyle de olmalıdır. Aksi takdirde zaten nasıl üye olabilirsiniz ki? Yani devlet bunu bir resmi politika şeklinde yapmazsa, kullanmazsa o zaman zaten gidip de herhangi bir derneğe AB'yi Sevenler Derneği'ne üye olmak değil, bir birliğe devlet olarak üye oluyorsunuz.	Minibaş, soruya ilişkin verdiği kısa yanıtta bunun bir devlet politikası olduğunu belirtmekte ve böyle de olması gerektiğinin altını çizmektedir.
	237		
	238		
	239		
	240		
AB'ye üyelik konusunda Türkiye'nin izlediği politikanın tutarlılığına ilişkin görüş alınması	241	10) Avrupa Birliği'ne üyelik konusunda Türkiye'nin geçmişten günümüze tutarlı bir politika izlediğini düşünüyor musunuz?	
	242		
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAAT: 13.00

GÖRÜŞME NO: 1

SAYFA NO: 12

TOPLAM SATIR: 264

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Türkiye'nin tutarlı bir politika izlediği	243	Ben tutarlı bir politika izlediğine inananlardanım, yalnız özellikle 1994 de dahil olmak üzere Türkiye iyi kötü üzerine düşenleri yapmıştır. Türkiye'nin üyeliğe başladığı süreç ekonomik bir birlikteliğe üyelikle başlamıştır ve bunu gereklerini de yerine getirmiştir. Nedir gereklerini yerine getirmek? Kotalardır, belli indirimler gerçekleştirebilmektir ve Türkiye bunları iyi kötü gerçekleştirmiştir. Ama karşıda AB kendi üzerine düşeni yapmamıştır, mesela Türkiye hiç o mali yardımlardan yararlanmamıştır. Çünkü o süreç beraberinde AB için dünyada krizin daha yeni yeni baş gösterdiği, düşünün yani Ankara Antlaşması 63 değil mi? Ama dünyada büyük krizin başlaması 1960'ların sonu, 1968-1969. Dolayısıyla Avrupa'nın daha hala refah içinde olduğu bir süreçtir. Şu an yaşadığımız krizin başlangıç tarihi ile Türkiye'nin tam üyelik tarihini karşılaştırdığımız zaman, burada Türkiye bir ekonomik birlikteliğe ki, Avrupa da ekonomik birlikteliktir o sırada. Türkiye'nin hatası şuradadır. Türkiye 80 sürecinde AB'deki değişimi yakalayamamıştır. Türkiye'deki darbeci mantık bunu dirsek göstermek gibi görmüştür. AB işimize karışamaz gibi bir söylemle halletmeye çalışmıştır. Oysa aynı dönemde eğer Türkiye, darbe sürecinde dahi AB ile olan ilişkilerini daha bir müzakere süreci içinde tutabilseydi ki, bu da darbenin mantığına terstir, çünkü darbecilerin yaptığı sermayenin çıkarlarına karşı söylem oluşturanları yok etmek veya imha etmek üzerine kurulmuştur. Yani atmışlar veya imha etmişlerdir. Şimdi böyle bir süreç AB'nin de işine gelmiştir. Çünkü neden? Yarın öbür gün örgütlü bir muhalefetle AB sermayesinin isteyeceklerine karşı duranların ortadan darbeciler tarafından temizlenme süreci yaşanmıştır. Ama AB aynı süreci kendi lehine şöyle kullanmıştır. Türkiye artık antidemokratik bir ülke olduğu için rafa kaldırıyoruz diyerek, sorunu darbeciler üzerinden halletmiştir. Bunun sonucunda ikinci büyük hata işlenmiştir. İkinci büyük hata Turgut Özal'ın hatasıdır. Turgut Özal, seçim kazanmak için AB tam üyeliğine başvurmuştur. Kendisine başvurmaması söylenmesine rağmen Avrupa'dan, bunu dinlememiştir. Çünkü bunu bir seçim malzemesi olarak görmüştür ve karar çıkmasına rağmen, yani tam üye olmayacağı, Türkiye'nin rafa kalkmasına rağmen o tam üyelik	Minibaş, 80 sonrasında AB'deki değişimi yakalayamaması, 87'de seçim kazanmak amacıyla yapılan tam üyelik başvurusu ve Gümrük Birliği Anlaşması dışında Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde tutarlı bir politika izlediğini; ancak AB'nin ise Türkiye'ye karşı aynı tutarlılığı sergilemediğini belirtmektedir.
	244		
	245		
	246		
	247		
	248		
	249		
	250		
	251		
	252		
	253		
	254		
	255		
	256		
	257		
	258		
	259		
	260		
	261		
	262		
	263		
	264		

SAYFA YORUMU: Minibaş'ın sorulara sakın ve dikkatli yanıtlar verdiği gözlenmektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAAT: 13.00

GÖRÜŞME NO: 1

SAYFA NO: 13

TOPLAM SATIR: 286

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	265	müracaatını yapmıştır bunu demin söylediğim gibi bir seçim malzemesi olarak kullanmıştır ve Türkiye'nin önünü kesmiştir. Onun için de AB karşısında Türkiye'nin tutarlı bir politika izledi mi dersiniz, arada böyle büyük kesintiler vardır. Hatalı politikanın bir üçüncüsü, 94'teki Gümrük Birliği sürecidir. Çünkü Türkiye Gümrük Birliği diye, AB'de bir şey yokken, Gümrükler Uruguay raunduyla sıfırlanacakken zaten Türkiye Uruguay Raundunda buna imza atmıştır, her ülke kaldıracaktır. Türkiye sıfırlanma tarihini beklemeden bunu kaldırarak yine AB'nin ekmeğine yağ sürmüştür. Yani AB mallarının Türkiye'ye daha ucuz girmesini sağlamıştır, kendi kalesine gol atmıştır. Bu da Tansu Çiller'in yine seçim kazanmak adına yapmış olduğu büyük bir yanıltır. Şu anda da Türkiye bu hatayı çok büyük bir şekilde ödemektedir. Dolayısıyla Türkiye geçmişten günümüze zaman zaman tutarlı politikalar izlemekle birlikte üç önemli alanda ki bu dünyaya eklemlene tarihleriyle birbiriyle örtüşmektedir, büyük bir tutarsızlık göstermiştir. Bugün Merkel'in veyahut Sarkozy'nin hatta İtalya Berlusconi'nin Türkiye'nin karşısına geçip hayır diyebilmelerinin ellerindeki en büyük kozları da Türkiye'nin üç önemli tarihteki kendi tutarsızlığıdır. Yoksa Türkiye'nin tutarsızlığı AB dedi ve idamı kaldırdık ya da kurbanları sokakta kesiyorduk değil, çok ciddi ekonomiktir Türkiye'nin yaptığı işler.	
	266		
	267		
	268		
	269		
	270		
	271		
	272		
	273		
	274		
	275		
	276		
	277		
	278		
	279		
Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin AB konusunda izlediği politikanın değerlendirilmesi	280	11) Mevcut hükümet olan Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin Avrupa Birliği konusunda izlediği politikayı nasıl görüyorsunuz?	
	281		
	282		
"Dürüst bulmuyorum"	283	Bir kere dürüst bulmuyorum yani başarıymış gibi gösterilen şeylerin AB önünde evet, içeri gelince hayır numarası çekilmesi hoş bir şey değil. Burada hükümetin zaten bunları kendi idrakiyle yapması gereken şeyleri yapması gerekiyor. Ama mevcut hükümet seçimle birlikte zaten söylemini değiştirmiştir. Mevcut hükümetin şunu bilmesi lazım. Sünnet düğünü veyahut nikahlarda devlet başkanlarına şahitlikle AB işi	Minibaş, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tavrını dürüst bulmadığını ve Türk insanına karşı samimiyeysiz bulunduğunu belirtmektedir. AB üyeliğinin ciddi bir devlet işi olduğunun altını çizen Minibaş,
	284		
	285		
	286		
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAAT: 13.00

GÖRÜŞME NO: 1

SAYFA NO: 14

TOPLAM SATIR: 308

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	287	çözülmez. Çözüleceği şey politika oluşturmak ciddi bir devlet işidir ve burada kendi	nikah törenlerinde şahitlikle bu işin
	288	ekonomik ve siyasi çıkarlarınızla karşınızdakinin siyasi çıkarları arasında ciddi bir	çözümeyeceğini vurgulamaktadır.
	289	hesap yaparsınız, bu hesap bir satranç masasına benzer ve satranç masasında	Minibaş burada Başbakan Tayyip
	290	karşınızdakinin taşları hakkında donanımlı olmanız gerekir. Karşınızdaki oyuncu	Erdoğan'ın oğlunun nikah töreninde
	291	hakkında olmaktan daha önemli bir şey bu. Şimdi Türkiye sadece liderler üzerinden bir	İtalyan Başbakanı Silvio Berlusconi'nin
	292	şey kurmaya çalışıyor. Yani bugün onunla kol kola girersiniz yarın başkası o ülkenin	şahitlik yapmasına göndermede
	293	başına başkan olduğunda girmeyecek misiniz? Bunlar çok önemli. O yüzden o ülkenin	bulunmaktadır.
	294	kaynakları nelerdir? Hangi alanlarda rekabetçidirler? Türkiye'nin bunun karşısında	
	295	kaynakları nelerdir? Hangi alanlarda bu rekabetler sağlanabilirin hesaplarıyla bu	
	296	satranç oyunu oynanır. Ama Türkiye ne yazık ki bunu böyle oynamıyor. Sadece	
	297	Abdullah Gül'ün iyi İngilizce bilmesi, iyi İngilizce bilerek sempatik davranışları sadece	
	298	AB büyük sermayesinin, özellikle bunun altını çizmek istiyorum, AB büyük	
	299	sermayesinin önünü açacak davranışlarda bulunması Türkiye'yi bir süre sonra bir	
	300	yokluk sürecine getirir. Kaldı ki, AB bunun farkında. Onun için kapıda tutuyor zaten.	
	301	Yani alacağını alıp ondan sonra bırakmak. Türkiye hükümetinin tavrını bu yüzden	
	302	Türklere karşı samimiyeysiz buluyorum. AB'nin sermayesine karşı değil. Kendi içine	
	303	karşı Türk hükümeti samimiyeysiz. Çünkü karşınızdakine al beni al beni diye çığlık	
	304	atmanın bir önemi yok. Şimdi Türkiye'nin çok ciddi AB için gerekli kaynakları var. Bir	
	305	tanesi bor, ikincisi gıda sektörünün girdileri, üçüncüsü enerji kaynakları, dördüncüsü,	
	306	su kaynakları. Şu anda baktığınız zaman bütün Avrupa büyük sermayesinin belli	
	307	alanları zaten aldığını ve bunun karşılığını da aldıktan sonra kendi üretimini kendin	
	308	yaptın mı, Türkiye'nin topraklarından her zaman gitmeye hazır vaziyette, esnek	
		alanlarda yatırıma geldiğini görürüz, yani, hizmet sektörü alanında geldiğini görürüz.	
		Dolayısıyla bu politikanın karşısında burada neden Türkiye'yi alsın ki? Zaten Türkler	
		her şeyi verdiler. Alacak bir şeyleri kalmayan bir ülkeyi almak istemezler. Onun için de	
		Türk hükümetinin davranışını Türk insanına karşı samimiyeysiz buluyorum.	

SAYFA YORUMU:

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAYFA NO: 15

SAAT: 13.00

TOPLAM SATIR: 330

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
STK'ların AB konusunda resmi söylem karşısında alternatifler geliştirip geliştiremediklerine ilişkin görüş alınması	309	12) Avrupa Birliği konusunda devletin resmi söylemi karşısında STK'ların alternatif söylemler geliştirebildiğini düşünüyor musunuz?	
	310		
	311		
	312	Şimdi burada STK'yı tanımlamak lazım bir kez daha. STK'lar var, bunlar iş çevrelerinin kurmuş olduğu veyahut işte toplumun aydınlarının içinde üye olduğu gibi. Dolayısıyla STK'ları bu soru doğrultusunda biraz farklılaştıralım. Bir, AB'ye tam üyelik için kurulmuş STK'lar diyelim isterseniz, bir de ülkenin gereksinimleri için kurulmuş STK'lar diyelim. Şimdi AB için kurulmuş STK'lar var, örneğin, Türkiye Avrupa Vakfı vb. Bunları konunun dışında tutuyorum çünkü bunların hedefi AB'ye tam üyeliği kolaylaştırmak, kolaylaştırırken de Türkiye ve Avrupa sermaye kesimini buluşturmak aynı potada. Bunun içinde TÜSİAD'ın TUGİAD'ın alt kolları da var tabi. Kaldı ki işveren örgütleri ve işçi örgütleri de dahil bunların arasına, bunlar ekonomik çıkar örgütleridir, STK sayılmaması gerekir. Ama dünya literatüründe de bu konuda çok tartışma var. Yani STK sayılıp sayılmaması konusunda. Aslında sivil toplum örgütü diyorsak, bu karşılığı non-govermantal organization ise, yani devletten yardım görmeyense, aynı zamanda sermayeden ama sermayeden de yardım görmeyen demek daha doğru olabilir, gerçek bir sivillikten söz ediyorsak. Şimdi burada STK'ların alternatif söylem geliştirdiğini düşünmüyorum. Çünkü bunlar zaten AB doğrultusunda söylem oluşturuyorlar ve devletle arada köprü rolü görüyorlar. Devletle AB arasında köprü kuruyorlar. İkinci tür STK'lar yani ülkenin gereksinimi için olan STK'lara baktığımız zaman bu STK'lar ise kendi içlerinde AB'ye alternatif söylem oluşturuyorlar ama bu söylemlerin bir kısmı tamamen daha duygusal boyutta. Bir kısmı da mesela Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği gibi, evet AB ile tam üye olunmalı ama burada Türkiye'nin hem karar mekanizmalarında yer alması hem de Türkiye'nin çıkarlarını rencide etmeyecek, Türkiye'nin de diğer ülkelerle aynı saygınlık derecesinde yer alabileceği, bunun için de yaşamın çağdaşlık ölçülerinin olması	Minibaş, soru dahilinde STK'ları “AB'ye tam üyelik için kurulmuş STK'lar” ve “ülkenin menfaatleri için kurulmuş STK'lar” olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutmaktadır. İlk grupta yer alanların alternatif söylemler geliştiremediğini, ÇYDD'nin de dahil olduğu ikinci grupta yer alanların ise -duygusal yaklaşanlar dışında- alternatif söylemler geliştirdiklerini belirtmektedir.
AB'ye tam üyelik için kurulmuş STK'larla, ülke menfaati için kurulmuş STK'ların ayrı değerlendirilmesi gerektiği	313		
	314		
	315		
	316		
	317		
	318		
	319		
	320		
	321		
	322		
	323		
	324		
	325		
	326		
	327		
	328		
	329		
	330		
SAYFA YORUMU: Minibaş'ın soruyu STK'lara ilişkin sınıflandırma yaparak yanıtladığı görülmektedir.			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAYFA NO: 16

SAAT: 13.00

TOPLAM SATIR: 352

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	331	gerektiğini savunan örgütler var. Ama duygusal yaklaşımların doğrusunu söylemek	
	332	gerekirse, bir alternatif söylem oluşturduklarına inanmıyorum. Çünkü alternatif olarak	
	333	ileri sürdükleri Türki Cumhuriyetler ile birliktelikler ağırlıklı olarak ya da Asya	
	334	Cumhuriyetlerindeki ülkelerle ki, bu çok akıl dışı geliyor yani mevcut koşullarda. Ben	
	335	bir ekonomist olduğum için akıldışı demeyelim de gerçekçi diyelim, gerçekçi gelmiyor.	
	336	Çünkü o ülkelerin büyük bir çoğu hala Rusya'nın hegemonyasında, kendi bağlantıları	
	337	var. Hem de yoksul ülkeler dolayısıyla Türkiye'nin o ülkelerle ticareti AB ülkeleriyle	
	338	olan gibi değil. Kaldı ki, Türkiye o ülkelerle iş yapıysa da zamanında ki giderek azaldı	
	339	bu, hep fason çalışmalar boyutundaydı. Dolayısıyla akılcı da bulmuyorum bu nedenle	
	340	gerçekçi de bulmuyorum. AB bir bölgesel birliktelik, bölgesel birliktelik olduğu için	
	341	salt bir coğrafi sınırlamayı dikkate alamayız ama Türkiye her ne kadar Avrupa	
	342	kıtasında çok küçük bir kara parçası gibi görünüyorsa da, bugüne kadar 83 yıllık	
	343	cumhuriyeti ve onun öncesindeki süreçler de dahil olmak üzere, AB ülkeleriyle ortak	
	344	yaşam ölçütleri de kurmuş bir ülke. Dolayısıyla Türkiye'yi AB'de görmemiz bu yüzden	
	345	de çok önemli. Ama biraz önce de söylediğim Asya Cumhuriyetlerine baktığımız	
	346	zaman, Türkiye'nin büyük bir kara parçasının Asya'da olması, bu ülkelerle bir arada	
	347	olmasını gerektirmiyor. Yaşam kültürümüzde de hiçbir ortaklık yok. Yani Türk adı ve	
	348	bazılarının da Müslüman olmalarının dışında ki bence bir bölgesel birlikte yer almak	
	349	her ne kadar Avrupalılara da ters gelse, çünkü tutucu Avrupalılar da bunu	
	350	düşünüyorlar, illa Müslüman, Hristiyan ya da illa beyaz olmak gerekmiyor. Aksine	
	351	bölgesel birliklerin kültürlerin mozaği içinde yaratılmasının çok daha canlılık ve	
	352	devamlılık yarattığını düşünüyorum. Sürekliliğin buna bağlı olduğunu düşünüyorum.	
AB'ye üyelik sürecinde STK'ların oynadığı role ilişkin bilgi istenmesi	350	13) Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde STK'ların oynadığı rolü ve bu rolün önemini nasıl görüyorsunuz?	
	351		
	352		

SAYFA YORUMU:

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAYFA NO: 17

SAAT: 13.00

TOPLAM SATIR: 374

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
AB'ye tam üyelik için çok büyük bir geçit açmaları	353	Valla Türkiye'de açık söyleyeyim, STK'ların bu süreçte oynadığı rol iki türlü biraz	Minibaş, soruyu ÇYDD özelinde
	354	önce söylediğim gibi. Bir doğrudan bu amaç için kurulmuş örgütler var, onlar işi daha	yanıtlamayı tercih etmekte ve Derneğin
	355	üst düzeyde halletmeye çalışıyorlar. Bir de bizim gibi örgütler var. Biz AB'ye üyelik	gerçekleştirdiği eylemlerle dolaylı olarak
	356	için kurulmadık ama Türkiye'de herkesin eğitimden pay alması, sağlıktan, sosyal	AB'ye tam üyelik sürecine çok önemli
	357	güvenlikten pay alması, çevresine duyarlı olması ki eğitim bunların hepsini kapsayan	katıklarda bulunduğunu belirtmektedir.
	358	bir şey. Bu alanda faaliyet gösterdiğimizize göre, zaten bu üyelik için çok büyük katkı	
	359	veriyoruz diye düşünüyorum. En basitinden bir Mardin Dar Geçit'te yatılı ilköğretim	
	360	bölge okulunun İngilizce (yabancı dil) laboratuvarları kurulmuşsa, buralar yeniden	
	361	restore edilmişse, tuvaletleri, banyoları yapılmışsa, bu çocukların hepsi dağ köylerinden	
	362	gelme çocuklar, aksi takdirde okuma şansı olmayan çocuklar, o eğitimden sonra bir	
	363	üniversite eğitimine ulaşmaları sağlanabiliyorsa, bence AB'ye tam üyelik için çok	
	364	büyük bir geçit açıyoruz demektir.	
Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin AB üyeliği konusunda STK'ların görüşlerini ne ölçüde dikkate aldığına ilişkin görüş alınması	365	14) Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin Avrupa Birliği konusunda STK'ların görüşlerini yeterli ölçüde dikkate aldığına inanıyor musunuz?	
	366		
	367	Hayır. Dahası bu işi biz biliriz diyor. Yani AB'de şöyle bir şey vardır. Farklılıklar	Minibaş, AKP Hükümetinin AB'nin
Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin STK'ların görüşlerini dinlememesi	368	hoşlarına gider ama farklılıklar ünite bazında kaldığı sürece hoşlarına gider. Yani	başlangıçta kendilerine ses
	369	birinin türbanla ortalıkta dolaşması Avrupalıyı rahatsız etmez. Ama herkesin türbanla	çıkarmamasından dolayı STK'ların
	370	dolaşması Avrupalıları rahatsız eder veya birinin parkta namaz kılmasından	görüşlerini dikkate almadığını
	371	etkilenemeyebilirler ama herkesin kılmasından etkilenirler. Bu her ülke için, Amerika	belirtmektedir. Zaman içinde ise bunun
	372	için de böyledir mesela sadece Avrupa değil. Şimdi onun için de baktığımız zaman	AB ile ciddi sorunlara neden olacağını ve
	373	Türkiye'deki mevcut hükümetin STK'ların görüşlerini dinlememesi bundan	AB ile tam üyeliğin gerçekleşmeyeceğini
	374	kaynaklanıyor. Çünkü AB daha önceki mevcut hükümetin bazı yaptırımlarını veyahut	sözlerine eklemektedir.
		bazı yaşam biçimlerini savunmasına veyahut onun bazı yaşam biçimlerinin	
		bayraktarlığını yapmasına önce sükunetle baktı. Kendilerini etkilemediği sürece hoştu	
SAYFA YORUMU: 11. soruya verdiği cevabında AKP Hükümetinin AB konusunda yaklaşımını dürüst bulmadığını belirten Minibaş, bu görüşüne paralel olarak 14. soruya ilişkin cevabında da Hükümetin AB konusunda STK'ların görüşlerini de dikkate almadığının altını çizmektedir.			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAAT: 13.00

GÖRÜŞME NO: 1

SAYFA NO: 18

TOPLAM SATIR: 396

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	375	ama bunlardan dolayı da mevcut hükümet kendini çok güçlü hissetti sanki Avrupa	
	376	onları destekliyormuş zannetti. Ama Avrupa'nın desteği sadece başbakanın eşiyle	
	377	Türkiye'deki belli iş, ticaret anlaşmalarını imzalamaları için hoşgöründen ibaret. Yoksa	
	378	onlarla ahabpılık, aile dostluğu kurmak adına değildi. Yani bunun en somut örneği,	
	379	Berlusconi'nin Türkiye'ye sünnet düğünleri veya nikahlarına gelip şahitlik yapmasıdır.	
	380	Zannetmiyorum aile dostu olduklarını. İşte onun için de mevcut hükümet bu	
	381	davranışlardan kendine bir pay çıkardı ve STK'ları dinlemedi. Bu işi biz iyi biliyoruz	
	382	söylemine girdi ki, en büyük yanlış buradaydı. Onun için önümüzdeki dönemde AB ile	
	383	ciddi sorunları olacağını düşünüyorum. Yani tam üyelik olmayacak, sadece belli çıkar	
	384	gruplarının gereksinimlerini yerine getirecekler.	
AB'ye uyum sürecinin değerlendirilmesi ve bu konuda STK'ların üstleneceği role ilişkin bilgi istenmesi	385	15) Avrupa Birliği'ne uyum sürecinden ne anlıyorsunuz? Bu konuda STK'ların nasıl bir rol üstlenmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?	
	386		
	387	Ben STK'ların öyle bir görev üstlenir gibi bir rol üstlenmeleri gerektiğine	Minibaş, AB uyum süreci dahilinde
STK'ların, yasaların yaşama geçirilmesinin yolunu açması	388	inanmıyorum. Çünkü AB'ye tam üyelik (uyum süreci) demek, eğitim, sağlık, sosyal	çıkartılan yasaların yaşama geçirilmesinde
	389	güvenlik alanlarında eşit düzeyde haklardan bu ülke insanının yararlanması demektir.	STK'lara önemli görevler düştüğünü
	390	Katılımcı bir demokrasinin olması demek, muhalefet yapma özgürlüğünün olması	vurgulamaktadır.
	391	demek, fikir özgürlüğünün olması demek, bundan dolayı kimsenin baskıya uğramaması	
	392	demek. Şimdi bu uyum süreci yasalar kadar bu yasaların yaşama geçirilmesiyle	
	393	mümkündür. İşte bu noktada STK'lara düşen görev, bu yaşama geçirmenin yolunu	
	394	açmak, bayraktarlığını yapmak ama bunu AB istediği için değil, gerçekten yapmak. Bu	
	395	noktada da AB'nin belki Türkiye'de demokratikleşme adına biraz daha fazla güç	
	396	verdiğini söyleyebilirim STK'lara.	

SAYFA YORUMU:

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAAT: 13.00

GÖRÜŞME NO: 1

SAYFA NO: 19

TOPLAM SATIR: 418

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Kuruluş olarak AB konusunda ne tür etkinliklerde bulunduklarına ve bu sırada devletten herhangi bir destek görüp görmediklerine ilişkin bilgi istenmesi	397	16) Kuruluş olarak, Avrupa Birliği konusunda ne tür etkinliklerde bulunuyorsunuz? Faaliyetlerinizi sürdürürken devlet ya da devlet birimlerinden herhangi bir destek görüyor musunuz?	
	398		
	399		
	400		
ÇYDD'nin uyum süreci dahilinde eğitim üzerine projeler yapılması	401	Bizim AB konusunda öyle bir etkinlik yapmamız söz konusu değil, çünkü hedefimiz farklı. Ama AB konusunda üyelerimizi, şube başkanlarımızı sürekli bilgilendiren gelişmeler üzerine, yasal değişiklikler, uyum süreciyle ilgili projeler üzerine sürekli eğitim çalışmaları yapıyoruz. Bunun ötesinde de devlet ya da devlet birimlerinden de herhangi bir destek beklemiyoruz. Ama AB'nin projeleri içinde yer alarak da bu süreçten yararlandığımızı söylemek doğrudur.	Minibaş, uyum süreci dahilinde eğitimle ilgili projeler gerçekleştirdiklerini, bu projelerde AB'den de finansman sağladıklarını ancak devlet veya devlet birimlerinden herhangi bir destek beklemediklerini belirtmektedir.
	402		
	403		
	404		
	405		
	406		
AB konusunda STK'ların eşgüdüm içerisinde hareket etmesinin önemine ilişkin bilgi istenmesi	407	17) Avrupa Birliği konusunda STK'ların eşgüdüm içerisinde hareket ettiğini düşünüyor musunuz? Sizce bunun önemi nedir?	
	408		
	409		
	410	Hayır. Çünkü Türkiye'nin birinci konusu AB'ye tam üyelik ve de Türkiye'de AB üyeliği siyasi bir olay olarak hep görünüyor. STK'ları da Türkiye'de baştan söyleyeyim, çok abartılmaması gereken bir örgüt biçimleri olarak görüyorum. Bizim gibi büyük örgütler var, bir de adları olan küçük ya da üye sayısı çok olmakla birlikte aidatını bile toplayamayan, tabela dediğimiz faaliyet göstermeyen ya da faaliyetlerini senede bir kere, genel kurul toplantısı veya bir panel, yemek yapmak olan örgütler de var. Onun için buradaki STK'ları doğru bir yere koymakta yarar var ve kendileri bir araya gelip herhangi bir eşgüdüm yaratmıyorlarsa da büyük bir çoğunluğu AB üyeliğine sıcak bakıp o yönde hareket etmeye çalışıyor.	Minibaş, AB ile ilgili eşgüdüm içerisinde bulunmasalar bile STK'ların büyük çoğunluğunun AB üyeliğine sıcak yaklaştıklarını belirtmektedir.
Eşgüdüm içinde bulunulmadığı	411		
	412		
	413		
	414		
	415		
	416		
	417		
	418		

SAYFA YORUMU:

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAYFA NO: 20

SAAT: 13.00

TOPLAM SATIR: 440

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Türkiye’de basın, AB’ye üyelik sürecine yaklaşımının değerlendirilmesi	419	18) Türkiye’de basın, Avrupa Birliği’ne üyelik sürecine yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?	
	420		
	421		
“Türkiye’de basın şakşakçıdır”	422	Basın bizim Türkiye’de bildiğimiz gibi şakşakçıdır. Şimdi bu soruyu sorunca aklıma şu geldi. 1963 Ankara Antlaşması Tercüman gazetesi (ben size sonra onun tarihini de veririm manşetle birlikte) Ortak Pazar’a tam üye olduk gibi hoş bir manşeti vardı, ben onu çok kullandım. Yıllar yıllar sonra Mesut Yılmaz, havuza ayağını sokmaktan söz etti. Havuzun kenarına gelip de ayağını sokmamak olmaz diye. Şimdi böyle bunları manşete çıkarır basın sonra üzerinden her türlü spekülasyonu yapar. Ama Türkiye basını AB konusunda çok fazla Türkiye insanını bilgilendirmedir. Basın biraz basın gibi yaklaşıyor. Yani bu ne demek? Basın buna yaklaşıırken her zaman net ve objektif bir şekilde yaklaşmıyor ne yazık ki. Çok daha sübjektif, zaman zaman çok daha duygusal yaklaşıyor. Bunda basının geçirdiği evrimin de tabi etkisi var. Başlarda Türkiye’deki basının da dış siyaset konusunda bu kadar donanımlı muhabiri yoktu. Şimdiki kadar donanımlı köşe yazarları yoktu. Daha kulaktan dolma şeylerle yazılar yazılıyordu. Biraz önce bahsettiğim Tercüman’ın başlığı “Ortak Pazar’a üye olduk, biz de pazarın bir parçasıyız, açıl Avrupa biz geliyoruz” falan diye. Bunların olmayacağını basın haberdar etmeliydi Türkiye insanını. Türk insanı farkında bile değildi nereye üye olduğunun ama kabul edelim ki o zaman radyolar daha sınırlı, bir tek devlet radyosu var, televizyon yok. Bu kadar geniş yığınlara ulaşmak mümkün değil ama bugüne dönüp geldiğimizde çok çeşitli televizyon ve radyo kanalları, basın yayın organları, gazeteler var. Dolayısıyla toplumun çeşitli bakış açılarından bu konuya yaklaşması ve doğru bilgilendirilmesi mümkün ama basının bu konuda yanlış davrandığını söylemek de. Özellikle hükümetler doğrultusunda hareket edip her zaman çok gerçekçi davranmıyor.	Minibaş, AB- Türkiye ilişkilerindeki önemli tarihlerde basında çıkan başlıklardan örnekler vererek basının AB’ye tam üye olunmuşçasına abartılı yayımlar yaptığını ve Türk insanını yanlış bilgilendirdiğini ifade etmektedir.
	423		
	424		
	425		
	426		
	427		
	428		
	429		
	430		
	431		
	432		
	433		
	434		
	435		
	436		
	437		
	438		
	439		
	440		

SAYFA YORUMU: Minibaş, Türkiye’de basının AB konusunda abartılı yayımlar yaptığını vurguda bulunmaktadır.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Geylan Cafe Kitapevi/ Cunda Adası

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 16/ 07/ 2007

SAYFA NO: 21

SAAT: 13.00

TOPLAM SATIR: 462

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Türkel Minibaş

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
AB'ye üyelik sürecinin Türk halkı nezdinde her yönüyle tartışılıp tartışılmadığına ilişkin görüş alınması	441	19) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin Türk halkı nezdinde artıları ve eksileriyle birlikte her yönüyle tartışıldığını düşünüyor musunuz?	
	442		
	443		
AB sempatzanlarının basında daha çok yer bulması	444	Ben tartışıldığını düşünüyorum ama burada şu nokta var. Basın ilk soruda söylediğim gibi daha hükümet yanlısı hareket ettiğinden bu işin sempatzanlarını daha çok konuşturuyor. Dolayısıyla olumsuz bakanlar veya alternatif görüşlerin gündeme gelmesinden hoşnut değil. Zaten Türkiye'deki televizyon kanallarının büyük bir çoğunluğu hükümet tarafından büyük destekler aldığı için yani, reklam pastasından pay aldığı için bunu yapmasına galiba örtülü olarak da pek fazla izin vermiyor. Halbuki basın Türkiye'de bir iki tane medya patronunun elinde olduğuna göre, sermayenin medyadaki hakimiyeti ve bir iki elde toplanmış olması ve bunun sonucunda hükümetle onların ilişkileri hem akrabalık ilişkileri hem sermaye ilişkileri sonucunda bakıyoruz ki, artılarıyla eksileriyle çok mümkün olmuyor ne yazık ki.	Minibaş, basının belirli sermaye gruplarının elinde toplandığını, sermayenin çıkarlarına paralel olarak hükümet yanlısı yayınlar yaptığını ve dolayısıyla da AB sempatzanlarının basında daha çok yer aldığını belirtmektedir.
	445		
	446		
	447		
	448		
	449		
STK'ların AB konusundaki söylemlerinin basında temsiline ilişkin görüş alınması	450	20) Avrupa Birliği konusunda basının STK'ların görüşlerine adil ve tarafsız bir şekilde yer verdiğini düşünüyor musunuz?	
	451		
	452		
	453		
Basının belirli STK'ları ön plana çıkarması	454	Hayır vermiyor ne yazık ki vermiyor. Belirli STK'ları ön plana çıkarıyor. Biz Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği olarak bile AB konusunda bir şey söylediğimiz zaman çok fazla dikkate alınmadığımız zamanlar oluyor. Ama kendi projelerimizle haber olmanın ötesinde yani bir AB projesi yapmışsak bundan dolayı basında yer bulabiliyorsak bu konuda görüş bildirdiğimiz zaman ne yazık ki yer alamıyoruz.	Minibaş, Türkiye'de basının AB konusunda belirli STK'ların görüşlerine yer verdiğini belirtmekte ve ÇYDD olarak AB konusunda görüş bildirdiklerinde basında yer alamadıklarını ifade etmektedir.
	455		
	456		
	457		
	458		
	459		
	460		
	461		
	462		

SAYFA YORUMU:

EK 3 ADD GENEL BAŞKAN YARDIMCISI PROF. DR. ALİ ERCAN İLE GERÇEKLEŞTİRİLEN GÖRÜŞMENİN AYRINTILI FORMU**AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU****YER:** Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara**GÖRÜŞME NO:** 1**TARİH:** 17/ 07/ 2007**SAYFA NO:** 1**SAAT:** 10.30**TOPLAM SATIR:** 22**ODAKLAŞILAN KONU:** Avrupa Birliği**ODAKLAŞILAN KİŞİ:** Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Kuruluşa ilişkin bilgi istenmesi	1	1) Kuruluşunuzu kısaca tanıtır mısınız? Kuruluş amacınız, misyonunuz ve faaliyet alanlarınız nelerdir?	
	2		
	3		
Kemalist düşüncüyü egemen kılmak	4	Atatürkçü Düşünce Derneği 1989 yılında kuruldu. Halen geçerli olan tüzüğüne göre kuruluş amacı, Atatürkçü düşüncenin artık Türkiye’de algılanmadığı veya etkisinin azaldığı, Atatürk’e karşı, Atatürk’ün eserlerine karşı, her şeyden önce Cumhuriyete karşı bir hareketin başarıyla yükseldiği, tüm bunları gören değerli büyüklerimiz, bir Atatürkçü Düşünce Derneği’ni kurmuşlar. Amacı, her şeyden önce Kemalist düşüncüyü, Atatürkçü düşüncüyü, ülkenin bütün alanlarında egemen kılmak. Yani eğitiminde, yönetiminde, günlük hayatında Atatürkçü düşünce. Tabii böyle deyince, Atatürkçü düşüncüyü incelemek gerekiyor. Nedir bu egemen kılacağımız Atatürkçü düşünce? Çok basit ve açık tanımıyla, bilimi rehber alan ulus-devlet anlayışı. Atatürkçülük bu kadar kısa, açık ve nettir. Siz bilimi rehber alırsanız, arkasından çağdaşlık, laiklik gelir; ulus-devleti alırsanız, onun arkasından cumhuriyet gelir, vatanın bölünmez bütünlüğü gelir. Bütün diğer kavramlar, arkasından gelir. O halde Atatürkçülük veya Kemalizm öyle bir ideoloji ki, bilimi rehber alan bir ideoloji, ulus- devlet anlayışı. Bilimi rehber aldığı için de, diğer ideolojiler gibi, diğer belli dogmalar belli ideolojiler gibi geçici bir ideoloji olma durumunda değildir, evrenseldir ve her yerde her zaman geçerli bir ideolojidir. Faaliyet alanımız, her alan. İşte, bu şekilde bilimsel düşüncüyü Atatürkçü düşünce olarak algıyorsanız, faaliyet alanımızın olmadığı alan yok diyebilirim. Bakınız, çevre ile ilgili çalışmalarımız var. Türkiye’de hukuk meselesi ile ilgili çalışmalarımız var. Eğitim konusuna el atıyoruz, bakıyoruz. Türkiye’deki laiklik karşıtı hareketlere tavır koyuyoruz, böyle bir duruşumuz var. Hükümetin iç ve dış politikalarına bakıyoruz. Diğer sivil toplum kuruluşlarının yaptıklarıyla, yapmadıklarıyla ilgileniyoruz. Yani ne ile ilgilenmiyorsunuz diye sorsanız çok daha kolay, hemen hemen hiçbir şeyle ilgilenmiyoruz diye yanıt veririm.	Ercan, Atatürkçü Düşünce Derneği’nin Atatürk’e ve Cumhuriyet’e yönelik saldırıların artmasına karşın kurulduğunu ve Atatürkçü düşüncüyü egemen kılmak için her alanda faaliyette bulunduğunu belirtmektedir.
	5		
	6		
	7		
	8		
	9		
	10		
	11		
	12		
	13		
	14		
	15		
	16		
	17		
	18		
	19		
	20		
	21		
	22		

SAYFA YORUMU: Ercan, soruya vermiş olduğu yanıtta Derneğin kuruluş amacının, Atatürkçü düşüncenin egemen kılınmasının olduğunu ve Derneğin bu yönde faaliyetlerde bulunduğunu belirtmektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 2

SAAT: 10.30

TOPLAM SATIR: 44

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Kuruluş olarak devlet toplum ilişkisinde nerede konumlandıklarına ilişkin bilgi istenmesi	23	2) Kuruluş olarak kendinizi devlet toplum ilişkisinde nerede konumlandırıyorsunuz?	
	24		
	25		
Atatürkçü Düşünce Derneği'nin diğer kuruluşlardan farklı oluşu	26	Bakınız, sivil toplum kuruluşu veya demokratik kitle örgütü diye iki kavram yerleştirildi. Belki nüansları ile açıklamak gerekirse demokratik kitle örgütü deyince çok daha büyük, işte sendikalar gibi, sayısı binleri, on binleri aşan üyeleri ile diğer kuruluşları düşünebilirsiniz. Bir de vakıflar, dernekler gibi kurumlar, kuruluşlar var. Onlara da sivil toplum kuruluşları diyorsunuz. Bunların tabi her ikisi de, batı dillerinden alındı. NGO'ların karşılığı olarak kullanılmaya başlandı. Yani NGO demek, non-governmental organizations demek, yani hükümet dışı kuruluşlar demek. Hükümet dışı kuruluş olduğumuz belli ama bu sivil toplum kuruluşları ve demokratik kitle örgütleri ayrıştırmasını yaptıktan sonra, ben Atatürkçü Düşünce Derneği'ni bunun ikisine de sokamıyorum. Dolayısıyla Türkiye'de beş kategori var demektir. Birincisi, resmi devlet kurumları kuruluşları, ikincisi siyasal partiler, üçüncüsü sendikalar ve diğer büyük kamu veya özel kuruluşları içerisine alan demokratik kitle örgütleri, dördüncüsü sivil toplum kuruluşları, beşincisi Atatürkçü Düşünce Derneği.	Soruda kuruluş olarak, devlet-toplum ilişkisinde nasıl bir rol üstlendikleri sorulmasına karşın, Ercan cevabında ADD'nin diğer kuruluşlardan yapısal farklılıklarına değinmiştir.
	27		
	28		
	29		
	30		
	31		
	32		
	33		
	34		
	35		
	36		
Türkiye'de devletin sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımının genel olarak değerlendirilmesi	37	3) Türkiye'de devletin, sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımını genel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?	
	38		
	39		
	40		
Hükümetlerin STK'lara farklı gözle bakması	41	Burada devlet demekten ziyade, devletin yönetimini ele alan hükümetleri düşünmek isterim. Tabii ki Atatürkçü çizgiye yakın, çağdaş, cumhuriyetçi yönetimlerin sivil toplum kuruluşlarına bakışıyla, diğerlerinin bakışı arasında hep fark vardır. Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının renkleri, siyasal yönelmelerine göre. Mevcut	Ercan, hükümetlerin STK'lara farklı şekilde yaklaştıklarını belirtmektedir.
	42		
	43		
	44		

SAYFA YORUMU:

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 3

SAAT: 10.30

TOPLAM SATIR: 66

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	45	hükümetler de, o yönde hareket ediyorlar. Her hükümetin her sivil toplum kuruluşuna	
	46	aynı gözle bakmadığını aynı yaklaşımı göstermediğini söyleyebilirim.	
	47		
Devletin STK'lara adil ve tarafsız yaklaşım yaklaşmadığına ilişkin görüş alınması	48	4) Devletin STK'lara tarafsız ve eşit bir şekilde yaklaştığını düşünüyor musunuz?	
	49		
"Mümkün değil"	50	Hayır, zaten mümkün de değil.	Ercan, soruya ilişkin kısa ve net bir yanıt vermeyi tercih etmiştir.
	51		
Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine ilişkin görüş alınması	52	5) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda ne düşünüyorsunuz?	
	53		
Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünüp parçalanmadan AB'ye alınmayacak oluşu	54	Önce ben şunu söyleyeyim: Bakın, mezar taşı konmak üzere ben 2003 yılında şunu yazdım: "Türkiye Cumhuriyeti, ulus ve ülke bütünlüğünü koruyarak Avrupa Birliği'ne giremeyecektir." Bir kere Türkiye hayal görüyor. Avrupa Birliği'nde Türkiye'nin yeri yoktur. Bir Avrupalı olarak bakarsam olaya, Türkiye'yi almamam gerekir ve Türkiye'yi almak diye bir düşüncem olamaz Avrupalı açısından. Birçok nedeni var: Tarihi nedenleri var, coğrafi nedeni var, sosyal nedeni var, ekonomik nedeni var, kültürel nedenler var. Bütün bu boyutlarda Avrupalı olmayan bir ülke Türkiye, olamayan bir ülke. Tüm içimizdeki küçük oligarşinin veya küçük bir gurubun çırpınına rağmen, 75 milyonluk Türkiye, bugün 76 oluyoruz, Avrupa Birliği'ne giremez. Nasıl girer? İşte bölük pörçük yaparlar, o da, girme ihtimali yine düşük Avrupa Birliği'ne üye olması. Ben saymayım şimdi, hangi tarihi nedenler? Tarihi nedenler, mesela, Viyana kapılarına gidişinden tut da, Haçlı seferleri ile olan mücadelelerine kadar geriye gidiyor. Yeniçeri devşirmelerine kadar geri gidiyor. Siz çocuklarını Avrupa'nın almışsınız, yeniçeri ocağına devşirmişsiniz. O devşirdiğiniz Avrupalı çocukları tekrar Avrupa'nın kafasını kesmeye göndermişsiniz, yani bunlar unutulmadı. Kültürel boyut çok farklı; apayrı bir dil, apayrı bir inanç, apayrı bir yaşam	Ercan'ın soruyu heyecanlı bir şekilde yanıtladığı gözlenmektedir. Türkiye'nin parçalanıp bölünmeden AB'ye alınmasının mümkün olmadığını belirten Ercan, AB'nin, sömürgeci yapısı itibarıyla aynı zamanda Atatürkçü düşünceye de aykırı olduğunun altını çizmektedir.
	55		
	56		
	57		
	58		
	59		
	60		
	61		
	62		
	63		
	64		
	65		
	66		

SAYFA YORUMU:

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 4

SAAT: 10.30

TOPLAM SATIR: 88

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	67	tarzı. Bilimsel teknoloji zaten büyük bir uçurum Türkiye ile Avrupa arasında, özellikle	
	68	bilim alanında. Ekonomik olarak Türkiye’de işte, abartılı bir rakamla 3000 dolardan	
	69	5000 dolara çıkan bir fert başına gelir var. Onlarda işte 25.000 - 30.000 dolar. Yani	
	70	sizi alıp sırtlarında taşıyacak bir durumları da yok, olması da mantıklı değil. Bütün	
	71	bunları düşünerek işte, ben o plaketi yazdım. Türkiye Cumhuriyeti’ni bölmeden,	
	72	parçalamadan Avrupa Birliği’ne almaları mümkün değil, hazmetmeleri mümkün değil,	
	73	gerek de yok. Çünkü Avrupalı açısından Avrupa Birliği’nin de lüzumundan fazla	
	74	büyümesinin bir anlamı yok. Hiçbir zaman bir sistemi aşırı büyütemezsiniz, yani	
	75	Avrupa Birliği bir yerde durmalı. Kimi alacak? Ukrayna’yı alsın, yok Beyaz Rusya’yı,	
	76	yok Türkiye’yi, yok Gürcistan’ı, yok bilmem neyi filan. Böyle bir şey olamaz. Yani her	
	77	sistemin optimal büyüklüğü vardır. Bence Avrupa Birliği de optimal büyüklüğe	
	78	erişmiştir, bu birinci nokta. İkinci nokta; diyelim ki Avrupa Birliği bizi davet etti,	
	79	aynen Atatürk zamanında Birleşmiş Milletler’in Türkiye’yi davet etmesi gibi davet etti;	
	80	biz de böyle nazlanarak düşünüyoruz. Kemalist bakış açısından da, Avrupa Birliği’ne	
	81	girmek mümkün değil, söz konusu bile olamaz. Neden olamaz? Çünkü Avrupa Birliği,	
	82	dünyayı sömüren bir konumda. Avrupa Birliği’nin yaşamı, refahı, dünyanın geri kalan	
	83	kısımının, yüzde sekseninin sömürülmesine dayanır. Böyle sömürücülerin arasında aynı	
	84	safta olmanız, Atatürk’ün düşüncesine, bilimsel düşünceye ve ulus- devlet anlayışına	
	85	aykırıdır. O bakımdan da sömürgeler demeyelim de, sömürgelemlerle bir arada aynı safta	
	86	olmamız yanlıştır.	
	87		
Türkiye’nin AB’ye üyeliği ile demokratikleşmesi arasındaki bağlantıya ilişkin bilgi istenmesi	88	6) Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliği ile demokratikleşmesi arasında bir paralellik görüyor musunuz?	
		Görüyorum, çünkü Avrupa Birliği ile demokratikleşme arasındaki paralellik, aslında	Ercan, demokratikleşme adına Türkiye’de
AB ile demokratikleşme arasındaki		Türkiye’nin parçalanması, bölünmesi için bulunmuş ilginç bir formüldür. Biliyorsunuz	Cumhuriyet’in içinin boşaltıldığını ve

SAYFA YORUMU: AB ile ilgili sorulara verdiği yanıtlarda Ercan’ın, AB’nin sömürgeci bir kuruluş olduğuna ve Türkiye’nin ulus-devlet yapısını parçalamayı amaçladığına dikkat çekmektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 5

SAAT: 10.30

TOPLAM SATIR: 110

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
paralelliğin Türkiye'nin parçalanması için bulunmuş formül oluşu	89	demokrasi, halkın halk tarafından yönetimi demektir; demos cratus; halk ve güç,	ulus-devletin yok edilmek istendiğini,
	90	kuvvet. Ama gerçekte bunun işleyiş tarzı hiçbir zaman, herkesi memnun edecek	AB'nin de buna hizmet ettiğini
	91	şekilde olmamıştır. İşte onun için de “ kötünün içinde en iyisi” filan derler demokrasi	belirtmektedir.
	92	için. Türkiye’de demokrasi adına aslında kelle başına bir oy düşüncesiyle hareket edilir.	
	93	Dolayısıyla meclisi kim ele geçirecek? Meclisi en çok oyu alan ele geçirecek. O halde,	
	94	belli gurupların aşırı nüfus artışıını sağlayarak ve onu oy potansiyeline dönüştürerek,	
	95	uluslaşma bilincinden, ulus bilincinden uzak halk yığınlarının, sandık başında	
	96	demokratik yanlısamalarını, belli bir politik hedefe doğru götürmek. İşte Türkiye’nin	
	97	Avrupa Birliği’ne üyelik süreci içerisindeki demokrasi gelişimidir. Özetle diyebiliriz ki	
	98	Türkiye’de demokrasi diyerek, demokratik yöntemlerle, güya demokratik yöntemlerle,	
	99	cumhuriyetin içi boşaltılmıştır ve cumhuriyet, ulus-devlet yok edilmek istenmektedir.	
AB üyeliği ile Türkiye'nin ulus-devlet yapısı arasındaki ilişkiye dair bilgi istenmesi	100	7) Avrupa Birliği’ne üyeliğin Türkiye’nin ulus-devlet yapısına herhangi bir etkisi olacağını düşünüyor musunuz?	
	101		
	102	Var, görüyoruz. Şu anda üye değiliz, üyelik sürecinde görüyoruz. Kıbrıs konusundan	Ercan, üyelik sürecinde bile Türkiye’nin
Türk devletinin yok edilme süreci	103	tutun da Ege’ye, Türkiye’nin iç işlerine varıncaya kadar A’dan Z’ye, bölünmüşlük,	ulus-devlet yapısının zarar gördüğünü
	104	parçalanmışlık ve Türkiye’nin, Türk Devleti’nin yok edilme sürecinin, bunun en	ifade etmektedir.
	105	belirgin sahneleri, sonuçları diyelim. Dolayısıyla tabii ki etkisi var, şu anda görüyoruz.	
	106	Bir şey daha söyleyeyim tabii, Avrupa Birliği’nin, sade bize değil, bütün Avrupa	
	107	Birliği’ne üye olan ülkelere de etkisi var. Bunu belki size kimse söylemedi, Avrupa	
	108	Birliği’nin içindeki insanların, işte beş yüz milyona yakın insanın, yüzde kırkı Avrupa	
	109	Birliği’ne karşı. Bu ne demek? Arkadaşlar zannediyor ki, o yirmi beş devlet bir araya	
	110	geldi de, hepsi de işte, en başından en sona kadar bütün devletlerin bütün vatandaşları	
		hepsi büyük bir coşkuyla Avrupa Birliği’nden yana filan. Böyle bir şey söz konusu	
		değil.	

SAYFA YORUMU: Bu sayfada da benzer şekilde, AB ekseninde Türkiye’nin ulus-devlet yapısının bölünmesinin amaçlandığına vurgu yapılmaktadır.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 6

SAAT: 10.30

TOPLAM SATIR: 132

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
AB'nin Türkiye'ye yaklaşımına dair bilgi istenmesi	111	8) Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?	
	112		
“Çok ahlaksız ve ikiyüzlü”	113	Çok ahlaksız, ikiyüzlü, kaba ve ilkel değerlendiriyorum.	Ercan, AB'nin Türkiye'ye olan tavrını
	114		sinirli bir ses tonuyla, sert ifadelerle
AB'ye üyeliğin Türkiye'nin resmi bir devlet politikası olup olmadığına ilişkin görüş alınması	115	9) Avrupa Birliği'ne üyelik sizce, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi bir devlet politikası mıdır?	tanımlamaktadır.
	116		
	117		
	118	Evet, şu anda öyle gözüküyor. Türkiye'de günün muhalefeti olsun, iktidarı olsun hepsi	Ercan, AB'nin Türkiye'de her hükümet
“Umut ticareti”	119	Avrupa Birliği'ne girmenin yollarını arıyor. Çünkü iktidara gelen her parti, ister	tarafından umut ticareti olarak
	120	istememez geniş halk kitlelerinin ihtiyaçlarını karşılamak isteyecek ama mümkün değil;	kullanıldığını belirtmekte ve bu durumu
	121	yani, ateşten gömlek çünkü. Türkiye'nin bugün 400 milyar doları aşan bir borcu var ve	iflas etmiş genç bir bakkalın kendisine
	122	bu borcu ödemesi mümkün değil, hatta bu borcun faizini bile ödemekte zorlanıyor,	yaşlı bir dul aramasına benzetmektedir.
	123	bırakın ana parayı. Her hafta 1 milyar dolar Türkiye'den çıkıyor, bu yılda 50 milyar	
	124	dolar demektir. Biz yılda 50 milyar dolar haraç ödüyoruz bu gelişmiş ülkelere. Yani	
	125	gelişmiş ülke derken işte, dünyanın efendisi olan emperyalist ülkeler diyelim. Yeni	
	126	tabiriyle, küresel sömürü güçleri. Dolayısıyla hükümetler ne yapıyor, hükümetler	
	127	kolaycılığa kaçıyorlar, umut ticareti yapıyorlar. İşte Avrupa Birliği'ne gireceğiz, şöyle	
	128	zengin olacağız, böyle bilmem ne yapacağız filan. Herkes iş, aş bulacak, işte Avrupalı	
	129	gibi yaşayacaksınız diye bir hayal aleminde insanları oyalamanın yoluna bakıyorlar.	
	130	Reel olarak da hani bir yolu bulunursa, Avrupa Birliği'ne girilirse, işte belki şu	
	131	borçlarımızdan kısmen kurtulmamız gibi bir yaklaşım da var. Tabii kimse bunu ciddiye	
	132	almaz. Hani iflas etmiş bir genç bakkalın kendisine yaşlı bir dula araması gibi,	
		Türkiye'de iflas etmiş hali ile, kendisine Avrupa'da işte böyle bir evlilik arıyor ama	
		onu da kimse yemez. Ben, tabii sırası gelirse yine söylerim, Avrupa Birliği'ne	
		ekonomik anlamda entegrasyona Avrupa açısından da gerek yok. Çünkü sizden alacağı	

SAYFA YORUMU: Ercan bu sayfadaki yanıtlarında da sömürgeci bir güç olarak nitelediği AB'nin Türkiye'ye karşı iki yüzlü davrandığını belirtmekte ve Türkiye'deki siyasal iktidarların ise iç politika unsuru olarak AB'yi kullandıklarını belirtmektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 7

SAAT: 10.30

TOPLAM SATIR: 154

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	133	her şeyi almış Gümrük Birliği'yle. Gümrük Birliği Anlaşmasıyla siz, yüzde yüz her	
	134	şeyi vermişsiniz. Dolayısıyla sizi üye almakla sadece zarar eder Avrupalı. Şu anda karlı	
	135	durumda. Vereceğiniz bütün imkanları vermişsiniz, kartlarınız olduğu gibi açık	
	136	Avrupa'ya karşı. Dolayısıyla Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi söz konusu bile	
	137	değil. Biraz önce söylediğim gibi, olsa dahi, hani bir hayal olsa dahi, Kemalist açıdan	
	138	bu kabul edilebilir bir durum değil.	
AB'ye üyelik konusunda Türkiye'nin izlediği politikanın tutarlılığına ilişkin görüş alınması	139	10) Avrupa Birliği'ne üyelik konusunda Türkiye'nin geçmişten günümüze tutarlı bir politika izlediğini düşünüyor musunuz?	
	140		
	141		
	142	Ünlem içinde evet, tutarlı bir politika. Sürekli yalvarıcı yakarıcı, Avrupa kapılarında	Ercan, Atatürk'ten sonra hiçbir dönemde
"Olumsuz tutarlılık anlamında evet"	143	salya sümük ağlayan bir diplomasi zinciri görüyoruz. Hiçbir devirde biz, gerçi son	Türkiye'nin Avrupa karşısında dik
	144	devirde daha da vahimleşti, ama hiçbir zaman Avrupa karşısında biz dik duramadık.	duramadığını, kendi ifadesiyle "salya
	145	Atatürk'ten sonra dik duramadık ve devamlı altta güreştik. Bu konuda resmi devlet,	sümük ağlayan bir diplomasi zinciri"
	146	tutarlılık anlamında, olumsuz tutarlılık anlamında evet diyebilirim.	sürdürüldüğünü belirtmektedir.
Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin AB konusunda izlediği politikanın değerlendirilmesi	147	11) Mevcut hükümet olan Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin Avrupa Birliği konusunda izlediği politikayı nasıl görüyorsunuz?	
	148		
	149		
Avrupa aracılığıyla Türkiye'deki belirli kurumlara dış geçirilmesi	150	Çok doğal görüyorum. Mevcut hükümetin amacı, şu anda iktidardaki zihniyet, ta	Ercan, AKP'nin AB'ye dayanarak Türk
	151	1923'den beri cumhuriyeti yıkmaya yönelik, Mustafa Kemal Atatürk'ü düşman bilen	Silahlı Kuvvetleri'nin bir anlamda etkisini
	152	ve onun yaptığı her şeyi yıkmaya yönelik bir zihniyetin siyasallaşmış halidir. Hiç kimse	azaltmayı hedeflediğini ifade etmektedir.
	153	AKP'nin işte 2001 yılında kurulduğunu söylemesin. AKP 1923 yılında cumhuriyetle	
	154	beraber kurulmuştur ama zamanla tabela değiştirerek, kılık değiştirerek, bilmem renk	
		değiştirerek bugünlere kadar gelmiştir. Özellikle de Atatürk'ün ölümünde tabii seslerini	
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 8

SAAT: 10.30

TOPLAM SATIR: 176

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	155	çıkaramadılar ama öldükten sonra birdenbire çıktılar. 46 seçimlerinde boy attılar. 1980	
	156	ihtilalinde de artık tutulamaz hale geldiler. Bugün Türkiye’de işte, diyanetin	
	157	konumunu, Kuran kurslarının, imam hatiplerin konumunu biliyorsunuz. Atatürk	
	158	zamanındaki köy enstitülerinin kapatılışını biliyorsunuz. Dolayısıyla bu hükümet,	
	159	cumhuriyeti korumak değil cumhuriyeti yok etmek için, Mustafa Kemal’den sonra	
	160	meseleyi halletmek için bir araya gelenlerin uzun soluklu bir projesinin devamıdır. O	
	161	bakımdan da hareket tarzlarını, o bakış açısı açısından gayet doğal görüyorum ve	
	162	hükümetin izlediği politika bakımından. Çünkü Avrupa Birliği’ne dayandığı zaman	
	163	sırtı, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin bir anlamda etkisini azaltacak. Etkisi derken, Türk	
	164	Silahlı Kuvvetlerinin cumhuriyetin bekçisi, omurgası bir kurum oluşunu yok edecek,	
	165	Atatürk’ü hafızalardan silmeye çalışacak ve ülkenin içerisinde işte, ne bileyim	
	166	federasyona giden bir siyasal çözümü sağlayacak. Yani Avrupa’ya dayanarak,	
	167	Türkiye’nin içerisinde belli kurumlara dış geçirmenin yolunu arayacak. Nitekim	
	168	başarılı da oldular kısmen, onu da söyleyebilirim. Özellikle son genelkurmay başkanı	
	169	zamanında. Dolayısıyla sorunun yanıtı, ‘politikayı nasıl görüyorsunuz’, ‘mevcut	
	170	hükümetin politikasını nasıl görüyorsunuz?’ sorusunun yanıtı, hükümetin istediği bir	
	171	şekilde, uygun bir şekilde yürüyor diye görüyorum. Hükümetin arzu ettiği şekilde	
	172	yürüyor diye görüyorum.	
	173		
STK’ların AB konusunda resmi söylem karşısında alternatifler geliştirip geliştiremediklerine ilişkin görüş alınması	174	12) Avrupa Birliği konusunda devletin resmi söylemi karşısında STK’ların alternatif söylemler geliştirebildiğini düşünüyor musunuz?	
	175	Tabii biz geliştiriyoruz ADD olarak ama diğer STK’ları bilemem. Her STK’nın her	Ercan, Atatürkçülüğe ve ulusalcılığa vurgu yaptığı yanıtında ADD olarak kendilerinin ve bazı STK’ların alternatif söylemler
ADD olarak AB konusunda alternatif söylemler geliştirmeleri	176	sivil toplum kuruluşunun şu veya bu şekilde bir farklılığı var. Bazen nüans mertebesinde bazen bayağı önemli farklılıklar. Ama biz, dediğim gibi, ulus-devlet	
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU**YER:** Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara**GÖRÜŞME NO:** 1**TARİH:** 17/ 07/ 2007**SAYFA NO:** 9**SAAT:** 10.30**TOPLAM SATIR:** 198**ODAKLAŞILAN KONU:** Avrupa Birliği**ODAKLAŞILAN KİŞİ:** Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	177	çizgisinde ve bilimi rehber alan bir düşüncenin temsilcisiyiz, Kemalist düşüncenin	Geliştirdiklerini; ancak bazı STK'ların ise
	178	temsilcisiyiz. Bunu bu şekilde görmeyenler de var. Ulus- devletten yana olup da, bilimi	herhangi bir alternatif söylem
	179	rehber almayanlar var mesela, dini rehber alıyor veya bilimi rehber alıp da, ulus-	geliştirmediklerini ifade etmektedir.
	180	devlete tukaka diyenler var filan. Bilim adamı fakat. Dolayısıyla yani siz, işte, ne	
	181	bileyim giyimi, yaşam tarzı Avrupai olan herkesi Atatürkçü zannetmeyin, her bilim	
	182	adamını Atatürkçü zannetmeyin, her çağdaş olan, laik, ben lağım diye bas bas bağırın	
	183	insanı Atatürkçü zannetmeyin. Esas tehlike zaten onlardan geliyor bize. Bu Atatürkçü	
	184	geçinenler, hatta Atatürkçülüğün geçinenler diyelim, onlar, işte Avrupai yaşam	
	185	tarzlarını rahatlıkla sürdürebilmek için, işte bikini ile denize girip viski içebilmek için,	
	186	Atatürkçülüğün laiklik parametresini, laiklik unsurunu diyelim, elementini ön plana	
	187	çıkıyorlar, ona vurgu yaparak işte bağırıyorlar duruyorlar filan. Bu yanlış tabii.	
	188	Laiklik, mutlaka Atatürkçülüğün, Atatürkçü düşüncenin ister istemez doğal sonucudur.	
	189	Laik olan bir toplum da zaten demokrasiyi hak eder ve demokrasiyi yetiştirir ama	
	190	bunun başka boyutları da var. Ulusçuluk, ulusalcılık demiyorum ben, ulusçuluk,	
	191	ulustan yana olmak yani, ulusalcılık yanlış bir kavram, yani eski tabiriyle	
	192	milliyetçilik... Atatürk'ün ilkelerinden biriydi, bu terk edildi mesela. Milli görüş diye	
	193	bir kavramı, yobazların eline verdiler. Gerçek Milli Görüşçüler Atatürkçülerdir. Ama	
	194	ümmeççi olan yobazların hareket tarzına milli görüş denilerek milliyetçilikten uzak, işte	
	195	halklar kavramını ön plana çıkaran, aslında bölünmeyi, parçalanmayı hedefleyen	
	196	yapılanmalar -zihinsel, fikri yapılanmalar-, senelerdir için için işlendi. Dolayısıyla ben	
	197	bütün bu gelişmelerin STK'ların alternatif söylemleri başlığı altında görüyorum. Sol,	
	198	sağ kavramları hala geçerli ama çağımızda bunun artık anlamsızlaştığını pek kimse	
		kabullenmiyor. Yani 18. 19. yüzyılın, hadi diyelim ki 20. yüzyılın klasik ayrışmaları	
		olan sağı solu hala devam ettirenler var. İşte açmazları veya çelişkileri buradan	
		kaynaklanıyor. Halbuki bugünkü dünyada, ya ulusalcı olacaksınız, ya globalci	
		olacaksınız hayatta kalmak için. Mutlaka diğer boyut ta önemli yani, sosyal demokrat	
		mısınız, muhafazakar mısınız, liberal misiniz, klasik anlamda, ekonomik anlamda.	

SAYFA YORUMU: Sorunun kapsamı dışına çıkan, oldukça uzun bir yanıt verildiği görülmektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU**YER:** Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara**GÖRÜŞME NO:** 1**TARİH:** 17/ 07/ 2007**SAYFA NO:** 10**SAAT:** 10.30**TOPLAM SATIR:** 220**ODAKLAŞILAN KONU:** Avrupa Birliği**ODAKLAŞILAN KİŞİ:** Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	199	Fakat yeni bir boyut bunun üzerine girdi; siz global yapıdan mı yanasınız, ulusal	
	200	yapıdan mı yanasınız, yoksa yerel yapıdan mı yanasınız? Yerel yapıdan olursanız	
	201	işte, eski siteler gibi, şehir devletçikleri veya küçük eyaletlerde yaşarsınız, kim kime	
	202	dumduma yaşayabilerseniz yaşarsınız. Birisi gelip sizi ezer, ezene kadar, ezmeyen	
	203	olursa işte hayatınızı sürdürürsünüz. Öbür taraftan global dünyayı kabul ederseniz, yine	
	204	aynı şekilde, birincisinde söylediğim örnek olur. Fakat ikisinin arasında ulusal yapı	
	205	var. Zaten bütün gaye, bu ulus-devletin çekirdeğini kırmak, kabuğunu kırmak. Bu sert	
	206	bir ulus-devlet yapısı, sert bir kabuk. Bu kabuğu kırmak ve bunun içini yemek,	
	207	sömürmek istiyor, dünyadaki şu andaki evrensel demeyelim de, uluslararası sömürü	
	208	çarkını işleten insanlar. Onların sayısını da söyleyeyim, 1000'i geçmez. Yani bugün	
	209	dünyayı sömüren insanların, tepedeki imparatorların sayısı 1000'i geçmez. Bu 1000	
	210	tanesinin belki 400 tanesi Amerika'da oturuyordur, 200 tanesi belki Japonya'da,	
	211	Avrupa'da vs. Bizde de var 5 tane, o 1000'in içinde. Dolayısıyla sömürü öyle bir	
	212	kompleks bir yapı ki, sömürü çarkı, dişliler öyle dönüyor ki, kim kime, nereye su	
	213	taşıyor belli değil ama, sonuçta geniş kitlelerin ezildiğini, çok ilkel yaşama doğru	
	214	zorlandığını görüyorsunuz ve bunların sayesinde, bunların bedeli olarak da, belli bir	
	215	azınlığın çok iyi yaşadığını çok uzun yaşadığını görüyorsunuz. Kolay değil bugün 6	
	216	milyar insanın gerçekten 1 milyar insanı, insani yaşıyor diyebiliriz. Diğer 5 milyar, 5	
	217	buçuk milyar dolayında insan müthiş bir sefalet içerisinde, açlık yoksulluk sınırında.	
	218	Lafı şuraya getireceğim: Alternatif söylemler geliştirmek konusunda, iyi niyetlerinden	
	219	şüphe etmediğim dernekler, vakıflar hepsi, kendine göre belli bir hedefi, belli bir amacı	
	220	gerçekleştirmek üzere çalışıyorlar. Bunlardan bazıları ile uyum içerisindeyiz biz.	
		Cumhuriyet mitinglerinde mesela, ortak yanlarımızın çok olduğu kurum ve kuruluşlarla	
		bir araya gelmiştir. Hiç uyuşmadığımız, anlaşılmadığımız şeyler var. Yani alternatif	
		söylemler yeterince Avrupa Birliği'ne karşı geliştirsün diye beklediklerimiz zaten	
		geliştiriyorlar. Bazılarından da zaten hiçbir şey bekleyemezsiniz, onlar da öyle bir	
		alternatif söylem geliştirmiyorlar.	
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 11

SAAT: 10.30

TOPLAM SATIR: 242

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
AB'ye üyelik sürecinde STK'ların oynadığı role ilişkin bilgi istenmesi	221	13) Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde STK'ların oynadığı rolü ve bu rolün önemini nasıl görüyorsunuz?	
	222		
	223		
Yapay olarak kurulmuş STK'ların oluşu	224	Evet, bu çok önemli. Avrupa Birliği'nin esas amacı kendisine üye olarak almak değil ama Türkiye'ye hakim olmak ki aslında burada bir parantez açmam lazım: Avrupa Birliği deyince Portekiz filan değil, Avrupa Birliği veyahut da Danimarka şusu busu değil. Avrupa Birliği, Türkiye için Yunanistan'dır. Yunanistan rejisörlüğü yapar. Yunanistan her yerde lobi hareketini yapar. Danimarka'dan Türkiye aleyhine bir ses çıkıyorsa, Polonya'dan Türkiye aleyhine bir ses çıkıyorsa, Norveç'ten veya bilmem İtalya'dan...Bu kesinlikle Yunanistan'ın becerisinden kaynaklanıyor. Bu ülkeleri böyle görmek lazım. Türkiye bir Ermenistan – Yunanistan kıskacındadır. Bunu da anlıyorum, yani tarih boyunca bu topraklarda yaşayan Yunan ve Ermenilerin içerisine Türkler kama gibi girdiler: nerden geldi bu Türkler, nasıl oldu, Anadolu nasıl Türkleşti? Bunun hesabı isteniyor. Atatürk Lozan'da da aynen bunu söylemiştir: “Lozan'da sadece Kurtuluş Savaşı'nın hesabı değil, bin yıllık Anadolu tarihinin hesabı görülüyor” demiştir. Mesele bu, mesele girift, çok kompleks bir durum. Dolayısıyla Avrupa Birliği, Yunanistan rejisörlüğünde Türkiye'de Türklüğü yok etmek, silmek için, kendilerine en uygun yöneticileri veya kadroları iş başına getirmek - bunu da gayet mantıklı, kabul edilebilir bir yöntem olan demokratik yöntemlerle iş başına getirmek- için gayret gösteriyorlar. Fakat bunlara da fikri yapıda toplumu hazırlayabilmek için, birçok yapay sivil toplum kuruluşlarının yardımı gerekiyor. İşte ‘Soros’un Çocukları’ diye gazetelere düşenler bunlardır. Bunlar Avrupa Birliği'nden çeşitli projeler adı altında büyük paralar alırlar. O paraları verenler de biliyorsunuz, hani ne derler, düdüğü çalar. Belli istikâmette bu insanların hizmet etmelerini bekler veya ister. Nitekim, sivil toplum kuruluşları, -işte bu grup sivil toplum kuruluşları- bu yönde aldıkları paranın tıynetlerinin gereğini yapıyorlar.	Ercan, AB'nin Yunanistan'ın rejisörlüğünde Türkiye'yi yok etmek için en uygun kadroları Türkiye'de iş başına getirdiğini, yapay olarak kurulmuş STK'lara mali destek vererek kendi çıkarları doğrultusunda kullandığını vurgulamaktadır.
	225		
	226		
	227		
	228		
	229		
	230		
	231		
	232		
	233		
	234		
	235		
	236		
	237		
	238		
	239		
	240		
	241		
	242		

SAYFA YORUMU: Benzer bir şekilde bu sayfada da sorunun kapsamı dışına çıkıldığı, AB'nin Yunanistan rejisörlüğünde Türkiye'yi bölmek için planlar yaptığının altının çizildiği görülmektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 12

SAAT: 10.30

TOPLAM SATIR: 264

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin AB üyeliği konusunda STK'ların görüşlerini ne ölçüde dikkate aldığına ilişkin görüş alınması	243	14) Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin Avrupa Birliği konusunda STK'ların görüşlerini yeterli ölçüde dikkate aldığına inanıyor musunuz?	
	244		
	245		
Hükümete yakın olan STK'ların görüşlerinin dikkate alınması	246	Bütün hepsinin değil ama kendine yakın olan, yardımcı STK'ların görüşlerini yeterli ölçüde alıyordu.	Ercan, AKP Hükümetinin sadece kendi görüşüne yakın olan STK'ların AB konusundaki görüşlerini dikkate aldığını ifade etmektedir.
	247		
	248		
AB'ye uyum sürecinin değerlendirilmesi ve bu konuda STK'ların üstleneceği role ilişkin bilgi istenmesi	249	15) Avrupa Birliği'ne uyum sürecinden ne anlıyorsunuz? Bu konuda STK'ların nasıl bir rol üstlenmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?	
	250		
	251		
	252	Ben Avrupa Birliği'ne uyum sürecinden açıkçası hiçbir şey anlamıyorum. Ne demektir Avrupa Birliği'ne uyum? Eğer Türk Dili'ni kaybetmek, Türk ulusunu ulus yapan değerleri yok etmek ve eriyip gitmek anlaşıyorsa, biz buna zaten evet diyemeyiz. Ama Avrupa Birliği ile birlikte yaşayacak şekilde hani çekidüzen vermek gibisinden anlaşıyorsa, bunda da, ülkenin demokratik açımları bilim ve teknolojiye doğru, dünyanın gelişmiş uygarlık düzeyine erişme gayretini, ben Avrupa Birliği'ne giriş meselesi olarak algılamıyorum, bu zaten Türkiye'nin yapması gereken bir şey. Kendisini aşması, çağı yakalaması, muhtaç olmaması, kendi kendine yeterli olması, bütün dünyada eşitler arası iş birliğine girmesi, ezilmemesi, ikinci sınıfa düşmemesi. Bütün bunlar için Türkiye'nin gayretleri lazım. Bu gayretler Avrupa Birliği'ne giriş bahanesi ile olmamalı. Yasalarını düzeltmesi lazım, anayasasından başlamak üzere. Bakın anayasanın dili dil değil, anayasayı yazarlar herhalde Türkçe bilmiyorlardı, çünkü her okuyan başka bir şey anlıyor. Okuyanlar da herhalde Türkçe bilmiyorlar, onlar da okudukları her şeyi farklı yorumluyorlar. Yasalarımız aynı şekilde, hepsi, yeni baştan sil baştan düzeltmek, akılcı yoldan yenilenmek durumunda. Bütün bunları yaparken Türkiye'nin, 'Avrupa Birliği'ne giriyor' diye yapması yanlış. Bilim ve	Ercan, AB'ye uyumun utanç verici bir kavram olduğunu belirtmekte ve tüm bu gayretlerin Avrupa Birliği'ne giriş bahanesiyle olmaması gerektiğinin altını çizmektedir.
"Utanç verici bir kavram"	253		
	254		
	255		
	256		
	257		
	258		
	259		
	260		
	261		
	262		
	263		
	264		

SAYFA YORUMU:

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 13

SAAT: 10.30

TOPLAM SATIR: 286

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	265	teknolojide atılıma ihtiyaç var, AR-GE'ye de ihtiyaç var, iyi bir üretime ihtiyaç var.	
	266	Her şeyden önce, ülkenin çevre korumasına müthiş ihtiyacı var; suları, toprakları,	
	267	ormanları vs'yi, onları korumak gerekir. İşte yabancılara satış, özelleştirme	
	268	konusunda ülkenin ulusal duyarlı olması gerekir. En az bir Alman, bir Fransız bir	
	269	Yunan kadar. Bunları söylemeye çalışıyoruz. Dolayısıyla uyum süreci, Avrupa	
	270	Birliği'ne uyum süreci, aslında utanç verici bir kavram. Onun altını çizerek	
	271	söylüyorum. Ne demek Avrupa Birliği'ne uyum? Mesela, Almanya için veya Portekiz	
	272	için Avrupa Birliği'ne uyum diye bir kavram konuşuldu mu? Konuşulmadı. Bütün	
	273	bunlar, biraz derin düşünülürse, hakikaten utanç verici kavramlar. Ama işte, yani, bu	
	274	biraz evvel söylediğim belli STK'ların da pompalamalarıyla, birtakım ezberler	
	275	Türkiye'de insanları boğuyor, işte o ezberlerden kurtulmak lazım.	
Kuruluş olarak AB konusunda ne tür etkinliklerde bulunduklarına ve bu sırada devletten herhangi bir destek görüp görmediklerine ilişkin bilgi istenmesi	276	16) Kuruluş olarak, Avrupa Birliği konusunda ne tür etkinliklerde bulunuyorsunuz? Faaliyetlerinizi sürdürürken devlet ya da devlet birimlerinden herhangi bir destek görüyor musunuz?	
	277		
	278		
Maddi destek alınmamasının onur vesilesi olması	279	Hayır, maalesef hayır, devletten biz bir kuruş para almıyoruz. Oysa bizim geçmiş	Ercan, cevabının başında ADD'nin
	280	yıllarda böyle bir küçük de olsa bir gelirimiz olmuş. Çünkü Bakanlar Kurulu kararıyla	Bakanlar Kurulu kararı ile kamuya yararlı
	281	biz bir kamuya yararlı bir dernek olarak belirlenmişiz. Dolayısıyla kamuya yararlı	dernek statüsünü kazanmış olmasına
	282	derneklerin, maddi bakımdan desteklenmesi gerekirken, Atatürkçü Düşünce Derneği	rağmen özellikle de son hükümetin
	283	bundan muaf tutulmuştur. Biz almıyoruz bu hükümetlerden, hele son hükümetten	kendilerine maddi bir yardımda
	284	mesela. Bu bizim için de üstelik onur vesilesi, bize herhangi bir maddi yardım	bulunmadıklarını belirtmekte, cevabının
	285	verilmemesi. Öte yandan çok büyük paralar alan, her türlü işleri kolaylıkla görülen	devamında ise bunun kendileri için aynı
	286	STK'lar da olduğunu biliyoruz. Bu sorunuzun ikinci kısmı, yani destek görüp	zamanda bir onur vesilesi olduğunun
		görmemesi meselesi. Ne gibi etkinliklerde bulunuyor dersiniz Avrupa Birliği ile ilgili	altını çizmektedir. Ercan, ADD'nin
		olarak, bir kere Cumhuriyet mitinglerinde görmüşsünüzdür. Cumhuriyet	katkılarıyla gerçekleştirilen Cumhuriyet
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 14

SAAT: 10.30

TOPLAM SATIR: 308

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	287	mitinglerinde, hedeflediğimiz konular sadece Türkiye'deki cumhurbaşkanı seçimi vs	Mitinglerinde Avrupa'ya, 'Türkiye'de hala
	288	değildi. Sadece Türkiye'deki iktidara veya muhalefete birtakım uyarılarda bulunmak	bağımsızlıktan yana olan ulus-devlet
	289	değildi. Ama en önemli uyarıyı, Avrupa'ya, yurtdışına yapmaktı. Yani Türkiye'de hala	yanlısı insanların var olduğu' mesajının
	290	bağımsızlıktan yana olan kuvvetli bir ulus-devlet yanlısı insanlar vardır ve öyle kolay	verildiğini belirtmektedir.
	291	lokma olarak görülmesin. Birtakım cesaretlendirici olaylar, siyasal diyelim	
	292	bağlantılarla, bu konuda da sanıyorum hedefe ulaştık. Gerekli mesaj Avrupa'ya	
	293	verilmiştir. Yani cumhuriyet mitinglerinin ana hedeflerinden biri de, Avrupa'ydı. Bunu	
	294	da eğer etkinlik sayarsanız, Avrupa Birliği konusunda bir etkinlik yapmış oluruz. Ama	
	295	Avrupa Birliği ile ilgili olarak bir başka özellik söyleyeyim: Bizim Avrupa'da da	
	296	Atatürkçü Düşünce Derneği'nin 60'ın üzerinde şubesi var; İngiltere'den Fransa,	
	297	Belçika, Hollanda, Almanya, Avusturya vs her yerde şubelerimiz var. Orada da	
	298	yurttaşlarımızın bu şubelerdeki faaliyetleriyle, Türkiye'nin tanıtımı, Türkiye ile Avrupa	
	299	Birliği arasındaki veya hangi ülkede yaşıyorsa insanlar bu ülke arasındaki problemlerin,	
	300	ulusal onura yaraşır şekilde halledilmesi konusunda çalışmalar vs. Bunları da	
	301	sayarsanız eğer, Avrupa Birliği konusundaki etkinlikler olur. Onun dışında Avrupa	
	302	Birliği konusunda bazen paneller, konferanslar, konuşmalar olması, bizim sıradan	
	303	etkinliklerimiz.	
AB konusunda STK'ların eşgüdüm	304		
içerisinde hareket etmesinin önemine	305	17) Avrupa Birliği konusunda STK'ların eşgüdüm içerisinde hareket ettiğini	
ilişkin bilgi istenmesi	306	düşünüyor musunuz? Sizce bunun önemi nedir?	
	307		
	308	Hayır, eşgüdüm içerisinde hareket ettiklerini düşünmüyorum. En azından biz eşgüdüm	STK'ların AB konusunda eşgüdüm içinde
Eşgüdüm içinde hareket edilmediği		içinde hareket etmiyoruz hiçbir zaman Avrupa Birliği ile ilgili olarak. Bunun bir önemi	hareket etmediklerini belirten Ercan,
		var mı yok mu, onu da bilmiyorum yani, beni ilgilendirmiyor bile.	ADD olarak kendilerinin de bu konuda
			eşgüdüm içerisinde hareket etmediklerini
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 15

SAAT: 10.30

TOPLAM SATIR: 330

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Türkiye’de basın, AB’ye üyelik sürecine yaklaşımının değerlendirilmesi	309	18) Türkiye’de basın, Avrupa Birliği’ne üyelik sürecine yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?	ve bu konunun kendisini ilgilendirmedini ifade etmiştir. Ercan’ının soruyu yanıtlarkenki jest ve mimik hareketleri de verdiği cevabı pekiştirir niteliktedir.
	310		
	311		
Medyanın gelir kaynağının yabancılar oluşu	312	Basının büyük bir kısmı tabi Avrupa Birliği konusunda yukarıda söylediğim gibi, hükümetlerin Avrupa Birliği’ne girişini, en azından sanal girişi diyelim destekleyen yayınlar yapması son derece doğal. Çünkü artık sömürgeleşen bir ülkeyiz biz. Bakınız Türkiye yıllardan beri, en az altmış yıldan beri dış ticaret açığı veriyor. İşte biraz önce söyledim, borç büyümüş, faiz ödüyoruz. Yani biz sürekli az satın, çok satın alan ve bu şekilde borçlanan ve bu şekilde sömürülen bir ülkeyiz. Sürekli Türkiye’den dışarıya kaynak transfer ediyor, yani Türkiye’nin aldığından çok daha fazla kaynağı biz dışarıya transfer ediyoruz ve Türkiye böyle sağlıyor, sömürülüyor. Bu sömürülen ülkenin tabii en önemli davranış biçimi de, yani ülkedeki durumu da satmaktır. Bunun için de işte özelleştirme dediğimiz bir paradigma ile karşı karşıyayız. Özelleştirme de özelleştirme...nedense özelleştirilir her şey. Her şeyin haraç meraç satılışı demektir filan. Bu arada bu özelleştirmede sizin madenlerinizi, topraklarınızı, ekonomik değerlerinizi, her şeyinizi satın alıyorlar, bankalar vs... Peki Türkiye’de eğer her şey dışarıdan satın alınmışsa, yani dış kapital Türkiye’ye oturmuşsa ve bu kapital reklamlarını gazetelere ve medyaya yaptırıyorsa, o halde medyanın gelir kaynağı yabancılar demektir. O halde gelir kaynağını kesecek hiçbir gazete düşünemezsiniz. Dolayısıyla onlar da arzu edilen istikamette yayın yapacaklardır, bu iki kere iki dört. Önce gazeteye baskı yapacaklardır, gazete köşe yazarına baskı yapacaktır vs. Çünkü baştan ipin ucu kaçmıştır, baştan Türkiye’deki ekonomi yabancı sermayenin eline teslim edilmiştir ve yabancı sermaye de, kime reklam veriyorsa, kime parasal olarak destek veriyorsa, o da arzu edilen istikamette yayın yapacaktır. O bakımdan şaşırmıyorum ben.	Ercan cevabında, reklam verenler açısından medyanın en önemli gelir kaynağını yabancıların oluşturduğunu ve dış sermayenin kendi istediği istikamette medyaya yayın yaptırdığını belirtmektedir. Bu doğrultuda da medyanın AB’ye girişi destekleyen yayınlar yaptığını ifade etmektedir.
	313		
	314		
	315		
	316		
	317		
	318		
	319		
	320		
	321		
	322		
	323		
	324		
	325		
	326		
	327		
	328		
	329		
	330		

SAYFA YORUMU: Ercan, dış sermayenin reklamlar aracılığıyla basının yayın politikasında etkili olduğunu belirtmekte ve buna paralel olarak basında AB yanlısı yayımlar yapıldığının altını çizmektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 16

SAAT: 10.30

TOPLAM SATIR: 352

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Ali Ercan

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
AB'ye üyelik sürecinin Türk halkı nezdinde her yönüyle tartışılıp tartışılmadığına ilişkin görüş alınması	331	19) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin Türk halkı nezdinde artıları ve eksileriyle birlikte her yönüyle tartışıldığını düşünüyor musunuz?	
	332		
	333		
Türk Milletinin büyük çoğunluğunun AB konusunda net bir fikrinin olmayışı	334	Bu konuda tartışmalar oldu biliyorum ama yeterli mi bilmiyorum. Avrupa Birliği nedir, Avrupa Birliği'ne girmek girmemek ne derece olanaklıdır, Avrupa Birliği'ne giriş süreci nedir? İşte hani diyorlar ya, onurlu giriş, onursuz giriş filan... Bu konularda milletimizin büyük çoğunluğunun net bir fikri olduğunu düşünmüyorum.	Ercan, AB konusunda milletin büyük çoğunluğunun net bir fikri olmadığını belirtmektedir.
	335		
	336		
	337		
	338		
STK'ların AB konusundaki söylemlerinin basında temsiline ilişkin görüş alınması	339	20) Avrupa Birliği konusunda basın STK'ların görüşlerine adil ve tarafsız bir şekilde yer verdiğini düşünüyor musunuz?	
	340		
	341		
ADD'nin düşüncelerine yer verilmemesi	342	Hayır, özellikle Atatürkçü Düşünce Derneği'nin düşüncelerine, belli küçük bir basın hariç tutulursa, büyük gurubun yer vermediğini biliyoruz. Bunu da ben gayet doğal karşılıyorum yukarıda söylediğim nedenlerden dolayı. Bir garabet yok yani.	Ercan, küçük bir basın dışında ADD'nin düşüncelerinin basında yer almadığını belirtmektedir.
	343		
	344		
	345		
	346		
	347		
	348		
	349		
	350		
	351		
	352		

SAYFA YORUMU:

EK 4 LDT GENEL BAŞKANI PROF. DR. ATILLA YAYLA İLE GERÇEKLEŞTİRİLEN GÖRÜŞMENİN AYRINTILI FORMU**AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU****YER:** Liberal Düşünce Topluluğu Genel Merkezi/ Ankara**GÖRÜŞME NO:** 1**TARİH:** 17/ 07/ 2007**SAYFA NO:** 1**SAAT:** 13.30**TOPLAM SATIR:** 22**ODAKLAŞILAN KONU:** Avrupa Birliği**ODAKLAŞILAN KİŞİ:** Prof. Dr. Atilla Yayla

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Kuruluşa ilişkin bilgi istenmesi	1	1) Kuruluşunuzu kısaca tanıtır mısınız? Kuruluş amacınız, misyonunuz ve faaliyet alanlarınız nelerdir?	
	2		
	3		
Entellektüel bir fikir hareketi	4	Liberal Düşünce Topluluğu, resmi statüsü dernek olan bir kuruluş ama özü itibariyle de bir entelektüel hareket, bir çeşit fikir hareketi. Liberal Düşünce Topluluğu'nun misyonu, liberal fikirleri Türkiye’de yaymak. Liberal fikir geleneği içerisinde fikir adamları, bilim adamları yetiştirmek. Liberal fikirlere mümkün oluyorsa Türkiye’den teorik katkı sağlamak ve Türkiye’nin problemlerine liberal fikir çerçevesinde çözüm önerileri, Türkiye için politika önerileri geliştirmek. Faaliyet alanlarımız da; esas itibariyle iki alanda faaliyet gösteriyoruz: 1-Eğitim, 2-Yayın. Eğitim faaliyetlerimiz seminer, panel, sempozyum gibi şeyler. Yayın faaliyetlerimizde de, dergi ve kitap yayıncılığı yapıyoruz, ilaveten elektronik yayıncılık yapıyoruz. Bunun dışında zaman zaman siyasi partilere danışmanlık hizmetleri veriyoruz yahut da çeşitli sivil toplum kuruluşlarının bizden talepleri olursa, bizim ilgi alanlarımızla onların ilgi alanlarının çakışması ölçüsünde eğitim faaliyetleri, eğitim seminerleri filan veriyoruz. Özetle faaliyetlerimiz bunlar. Misyonumuz da, yani misyonumuz, şöyle diyebiliriz: Daha liberal, daha özgürlükçü ve insan haklarına daha çok saygı gösteren, anayasal yönetim geleneğine daha fazla uyan, hukukun hakimiyetinin daha fazla hayat bulduğu bir Türkiye’nin ortaya çıkmasında entelektüel alanda katkıda bulunmak.	Yayla, Liberal Düşünce Topluluğu’nun Türkiye’nin sorunlarına liberal gelenek içerisinde çözüm önerileri getirmek amacıyla oluşturulmuş bir fikir hareketi olduğuna vurgu yapmaktadır.
	5		
	6		
	7		
	8		
	9		
	10		
	11		
	12		
	13		
	14		
	15		
	16		
	17		
Kuruluş olarak devlet toplum ilişkisinde nerede konumlandıklarına ilişkin bilgi istenmesi	18	2) Kuruluş olarak kendinizi devlet toplum ilişkisinde nerede konumlandırıyorsunuz?	
	19		
	20		
	21	Liberal Düşünce Topluluğu, son zamanlarda popüler hale gelen sivil toplum kuruluşlarına tipik bir örnektir. Çünkü ne devletin resmi ideolojisini paylaşmaktadır ne	Yayla, LDT’nin devletin bireyin ve toplumun hayatına keyfi müdahalesini engellemek için çalıştığını ve gerçek bir
LDT’nin hedefin toplumdan ziyade	22		
SAYFA YORUMU: Yayla, Liberal Düşünce Topluluğu’nun kuruluşunda Türkiye’nin sorunlarına liberal düşünce geleneğinden alternatif çözüm önerileri getirmenin belirleyici olduğunu vurgulamaktadır.			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Liberal Düşünce Topluluğu Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 2

SAAT: 13.30

TOPLAM SATIR: 44

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Atilla Yayla

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
siyasi yapılanmaya şekil vermek olduğu	23	de Türk Devleti'nden veya herhangi bir devletten doğrudan doğruya bir kaynak kullanmak suretiyle herhangi bir faaliyet yürütmektedir. Dolayısıyla kelimenin gerçek anlamıyla bir sivil toplum kuruluşudur. Hedefi topluma bir şekil vermekten ziyade, siyasi yapılanmaya bir şekil vermektir. Yani toplumu değiştirmeyi dönüştürmeyi düşünen devrimci bir kuruluş değildir ama devletin sınırlı devlet olması, temel görevleriyle uğraşmakla iktifa etmesi, bireyin ve toplumun hayatına keyfi müdahalelerde bulunmaması, bu yoldaki felsefeyi kabul etmesi ve buna uygun bir yapılanma gerçekleştirmesi için çalışıyoruz.	sivil toplum kuruluşu olduğunu ifade etmektedir.
	24		
	25		
	26		
	27		
	28		
	29		
	30		
Türkiye'de devletin sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımının genel olarak değerlendirilmesi	31	3) Türkiye'de devletin, sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımını genel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?	
	32		
	33		
	34	Türkiye'de egemen olan devlet felsefesinin çok ilginç taktikleri var. Bu taktik şöyle ifade edilebilir: Öncelikle kendisine yabancı addettiği, kendisinin temel ilkelerine, amaçlarına aykırı addettiği ilkelerle mücadele etmek. Buna bir örnek olarak insan hakları davalarını verebiliriz. Türkiye'de devlet uzun süre insan hakları kavramıyla ve bu kavram etrafında yapılan faaliyetlerle mücadele etti. Uzun süre böyle mücadeleyi sürdürdü. STK'lara karşı ediyor, Türkiye'deki devlet siyasetçisi. Ondan sonra da bunun, artık mücadele etmenin irrasyonel olduğunu, mücadele edilerek bir yere varılamayacağını anlayınca da, o kavrama sahip çıkıp yozlaştırıyorlar. Buna eskiden beri Tandoğan Sendromu diye de biliniyor. Tandoğan Sendromu şudur: Türkiye'de iyi bir şey yapılacaksa, bu mevcut yapının felsefesine ne kadar ters olursa olsun, onun eliyle yapılması gerekir. Yani komünistlik iyi bir şeyse biz komünist oluruz. Türkiye'nin komünist olması iyi bir şeyse biz komünist yaparız. İnsan haklarında da öyle oldu. İnsan hakları iyi bir şeyse, Türkiye'ye insan haklarını biz getiririz dediler.	Yayla soruyu, Türkiye'de devletin yapılacak olan her şeyi kendi eliyle yapmasını ifade eden Tandoğan Sendromu kavramı ile yanıtlamakta ve Tandoğan Sendromu'na ilişkin özellikle insan hakları alanından örnekler vermeyi tercih etmektedir. Sivil toplum alanında da aynı şeyin geçerli olduğunu belirten Yayla, devletin STK'lara sempati ile bakmadığının altını çizmektedir.
Tandoğan Sendromu	35		
	36		
	37		
	38		
	39		
	40		
	41		
	42		
	43		
	44		
SAYFA YORUMU: Yayla, Türkiye'de yerleşik bir sivil toplum geleneğinin olmamasından dolayı devletin, STK'ları kabullenmede isteksiz davrandığını belirtmektedir. Yayla'nın sorulara verdiği cevaplarda hızlı konuşma temposu dikkat çekmektedir.			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Liberal Düşünce Topluluğu Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 3

SAAT: 13.30

TOPLAM SATIR: 66

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Atilla Yayla

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	45	İnsan Hakları Masası kurdular başbakanlığa bağlı ve illerde insan hakları komisyonları	
	46	filan kurdular. Jandarma komutanı ilin, ilçenin, vali, kaymakam, defterdar gibi kişilerin	
	47	bulunduğu bir heyet halinde. Şimdi sivil toplum konusunda da aynı şeyi görüyoruz.	
	48	Sivil toplum kavramına karşı uzun zaman mücadele ettiler. İşte bu dediler bölücüdür,	
	49	yırtıcıdır, milli değerlere aykırıdır, cumhuriyet değerlerine karşıdır filan. Baktılar	
	50	olmuyor, bu sefer kendi sivil toplum kurumlarını yaratmaya kalktılar. Nokta'nın	
	51	kapatılmasının ana sebebi de budur. Yani Nokta, bürokratik yapılanmanın 'Türkiye'de	
	52	nasıl sivil toplum örgütü yaratırız bizim çizgimizde, bu sivil toplum örgütlerini nasıl	
	53	kullanırız?' yolundaki binlerce sayfalık çalışmalarını deşifre ettiği için kapatılmıştır.	
	54	Yoksa Türkiye'de egemen devlet felsefesi, cari devlet felsefesinin sivil toplum	
	55	kuruluşlarına pek sempati duymadığını söylemek haksızlık olmaz.	
Devletin STK'lara adil ve tarafsız yaklaşp yaklaşmadığına ilişkin görüş alınması	56	4) Devletin STK'lara tarafsız ve eşit bir şekilde yaklaştığını düşünüyor musunuz?	
	57	Yaklaşmadığını zaten söyledim. Çünkü, öz STK'lar ve üvey STK'lar oluşturmaya	
Devletin öz ve üvey STK'lar oluşturma	58	başladı devlet. Bu öz STK'lara açık veya gizli mali maddi destek sağladıkları gibi,	Yayla, Türkiye'deki egemen devlet
	59	ideolojik ortaklık da yapıyorlar. Üvey STK'lara ise ellerinden gelen her türlü zorluğu	felsefesine paralel olarak devletin
	60	çıkartıyorlar. Aynı zamanda bir propaganda mekanizmasını da çalıştırıyorlar. Üvey	STK'lara tarafsız yaklaşmadığını, öz ve
	61	STK dediğim STK'lar, yabancı kuruluşlarla proje bazında işbirliği yapanlar rahatlıkla	üvey STK'lar oluşturduğunu
	62	hain, satılmış, para için yaptığı şeyi yapan, söylediği şeyi söyleyen kuruluşlar olarak	belirtmektedir.
	63	lanse ediliyorlar. Dolayısıyla Türkiye'deki egemen devlet felsefesine uygun bir şekilde,	
	64	tarafsızlık söz konusu değildir, taraflı olmak söz konusudur.	
Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine ilişkin görüş alınması	65	5) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda ne düşünüyorsunuz?	Yayla, cevabının başında AB'ye üyelik
	66		
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Liberal Düşünce Topluluğu Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 4

SAAT: 13.30

TOPLAM SATIR: 88

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Atilla Yayla

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
AB'ye üyeliğin Türkiye'nin lehine olması	67	Bana göre olsa da olur, olmasa da olur. Bir şartla, Türkiye, medeniyeti yaratan temel değerlere uyarsa, bunların ne olduğu da bellidir, işte bireysel özgürlükler, sorumluluk, piyasa ekonomisi teminat altına alınır, özel mülkiyet, serbest mübadele, hukukun hakimiyeti, sınırlı devlet, ifade hürriyeti, din hürriyeti gibi medeniyeti yaratan temel değerlere, medeniyetin temel unsurlarına saygı gösterilirse, uyarsa Avrupa Birliği üyesi olması ya da olmaması önemli değildir, hatta Avrupa Birliği üyesi olmaması daha iyi de olabilir. Ama bunu yapamadığı için Türkiye, bugünkü şartlarda Avrupa Birliği'ne üye olması, Türkiye'nin lehinedir diye düşünüyorum.	konusunda “olsa da olur, olmasa da” demesine karşın cevabının devamında bazı gerekçeler sıralayarak AB'ye üyeliğin Türkiye'nin lehine olacağını ifade etmektedir. Bu cevap, Yayla'nın Birliğe üyelik konusunda istekli bir tavır sergilemekten kaçındığı izlenimini uyandırmaktadır.
	68		
	69		
	70		
	71		
	72		
	73		
	74		
Türkiye'nin AB'ye üyeliği ile demokratikleşmesi arasındaki bağlantıya ilişkin bilgi istenmesi	75	6) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği ile demokratikleşmesi arasında bir paralellik görüyor musunuz?	
	76		
	77		
	78	Valla görmemek mümkün değil. Şimdi bunu şuradan da anlayabiliriz. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğine karşı olanların söylemlerini takip ettiğimiz zaman bunlarda bir karşıtlık var. Avrupa Birliği'ne karşı olmak meşru bir pozisyon. Nasıl ki birinin Avrupa Birliği üyeliğini savunması meşruysa, karşı olması da meşru bir pozisyon. Ama gayri meşru olan şeyler var ve bunların hepsi bu kuruluşlara yapıyor. Mesela demokrasiyi hazzetmiyorlar, seçilmişlerin atanmışlara üstünlüğünden hazzetmiyorlar, hukukun hakimiyeti nosyonundan hazzetmiyorlar, özgürlükten hazzetmiyorlar. Ama baktığınız zaman da, bir problem olduğunu görüyorsunuz. Dolayısıyla Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olması süreci ile demokratikleşmesi arasında bir olumlu ilişki var. Ama bu tarihimizde olmuş bir şey zaten. Yani Türkiye Avrupa Konseyi'ne üye olması sayesinde çok partili seçimleri yargı gözetimi ve denetimi altında yapabilmiştir. NATO'ya üye olması sayesinde, seçilmişlerin atanmışlara üstün olduğu yolunda bir fikir edinebilmiştir. Avrupa Birliği sürecinde de, bu Kopenhag kriterlerini karşılama	Yayla, Türkiye'nin AB üyesi olmasıyla demokratikleşmesi arasında olumlu bir ilişki olduğunu belirtmektedir. AB'ye karşı olmanın da meşru bir pozisyon olduğunu belirten Yayla, bununla beraber, karşı olanları demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü ve özgürlükleri hazmedememekle eleştirmektedir.
AB üyeliği ile demokratikleşme arasında paralellik olduğu	79		
	80		
	81		
	82		
	83		
	84		
	85		
	86		
	87		
	88		

SAYFA YORUMU: Yayla'nın AB ile ilgili sorulara verdiği yanıtlarda Türkiye'nin AB üyeliği ile demokratikleşme süreci arasında bağlantı kurduğu görülmektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Liberal Düşünce Topluluğu Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 5

SAAT: 13.30

TOPLAM SATIR: 110

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Atilla Yayla

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	89	yolunda Türkiye bazı reformlar yaptı. Bunların bir kısmı gerçi kağıt üzerinde kaldı, bir	
	90	kısmı iyi oldu, bir kısmı da tam tersine durumu kötüye götürdü ifade özgürlüğünde	
	91	olduğu gibi. Ama dış dinamikler, Türkiye'nin uluslar arası sisteme uyma mecburiyeti,	
	92	demokratikleşmesini kolaylaştırıyor diye düşünüyorum.	
	93		
AB üyeliği ile Türkiye'nin ulus-devlet yapısı arasındaki ilişkiye dair bilgi istenmesi	94	7) Avrupa Birliği'ne üyeliğin Türkiye'nin ulus-devlet yapısına herhangi bir etkisi	
	95	olacağını düşünüyor musunuz?	
	96		
	97	Mutlaka olacaktır ama Türkiye'deki ulus-devlet anlayışı, Türkiye Avrupa Birliği'ne	Yayla, Türkiye'nin AB'ye üye olmaya çalışmasa bile ulus-devlet düzeninde değişikliğe gitmek mecburiyetinde olduğunu belirtmektedir. Yayla, ulus-devletin yok olduğu yönündeki inanın yanlış olduğunu belirterek ulus-devletlerin uluslararası politikada hala başat aktörler olduğunu söylemektedir. Yayla'nın bu durumdan hoşnut olmadığı gözlenmektedir.
AB üyeliği olmasa da ulus-devlet anlayışının değişmek mecburiyetinde olduğu	98	üye olmasa da değişmek mecburiyetindedir. Çünkü bu sadece Avrupa Birliği ile ilgili	
	99	bir mesele değildir. Bu ulus- devletlerin devlet nosyonunun bugünlerde bir değişikliğe	
	100	uğramasının bir sonucudur. Avrupa Birliği'ne üye olmaya çalışmasa da Türkiye,	
	101	mecburen ulus-devlette bir düzene gitmek mecburiyetindedir. Bunu peşinen iyi veya	
	102	kötü olarak adlandırılması yanlıştır. Çünkü peşinen iyi diyebilmek için, ulus-devletlerin	
	103	yaptığı her şeyi olumlamak lazım, böyle bir şey tabii ki doğru değil. Ulus-devletin	
	104	yıkıldığı, yok olduğu, ortadan kalkmakta olduğu yolundaki bir kavrayış da yanlış bir	
	105	kavrayış ayrıca. Bu bir başka ekstrem. Ulus-devletler hala uluslararası politikaların ne yazık ki başat unsurları.	
AB'nin Türkiye'ye yaklaşımına dair bilgi istenmesi	106	8) Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?	
	107		
	108	Avrupa Birliği yok, Avrupa Birliği'nde değişik görüşler var, değişik kanaatler var.	Yayla, nasıl ki Türkiye'de AB konusuna farklı yaklaşan kesimler varsa AB'de de Türkiye'nin üyeliği konusuna farklı
AB içinde değişik kanaatlerin olduğu	109	Türkiye'nin üye olmasını Avrupa Birliği'ni geliştireceğini, renkliliğini	
	110	kuvvetlendireceğini düşünenler olduğu gibi, Türkiye'nin farklı bir medeni tarihi olduğunu bundan dolayı da Avrupa'ya üye olamayacağını düşününler de var, aynı	

SAYFA YORUMU: Görüşülen kişilerin AB konusundaki görüşlerini dolaylı yoldan öğrenmek amacıyla sorulan 6., 7. ve 8. sorulara verdiği yanıtlarda Yayla'nın, Türkiye'nin AB üyeliğine olumlu yaklaştığı izlenimi edinilmiştir. AB'nin Türkiye'nin demokratikleşmesine katkı sağlayacağını ifade eden Yayla, AB üyeliği olmasa da Türkiye'nin ulus-devlet yapısının değişmesi gerektiğini belirtmekte ve AB'nin Türkiye'ye yönelik yaklaşımını da çok seslilik olarak nitelemektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Liberal Düşünce Topluluğu Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 6

SAAT: 13.30

TOPLAM SATIR: 132

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Atilla Yayla

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	111	Türkiye gibi yani. Türkiye’de Avrupa Birliği’ne görüşler nasıl farklılaşıyorsa, Avrupa Birliği içinde de, ülkelerde, çeşitli kesimlerde konuşmacılar arasında, Türkiye’ye çeşitli bakışlar var.	yaklaşan kesimlerin olduğunu belirtmektedir. Yayla, AB’nin Türkiye’ye yaklaşımına yönelik eleştirel bir görüş belirtmekten uzak durmaktadır.
	112		
	113		
	114		
AB’ye üyeliğin Türkiye’nin resmi bir devlet politikası olup olmadığına ilişkin görüş alınması	115	9) Avrupa Birliği’ne üyelik sizce, Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi bir devlet politikası mıdır?	
	116		
	117		
	118	Bilmem, bu Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kimin temsil ettiğine bağlı. Eğer devleti seçilmişler temsil ediyorsa ve bugün seçilmişlerin işgal etmesi gereken pozisyonda AK Parti oturuyorsa, bu bir devlet politikası gibi görünüyor. Ama Türkiye’de biliyorsunuz bir devlet politikası, hükümet politikası ayrımı yapıyorlar. Fakat artık olan şey şu: Bu bazı kişileri rahatsız etse bile, Avrupa Birliği süreci, buna açıkça ve cepheden karşı çıkmaya cesaret edemiyorlar, en azından yakın zamanlara kadar edemiyorlardı. Yeni yeni açıkça ve sözlerini esirgmeden Avrupa Birliği üyeliğine karşı çıkmaya başladılar.	Yayla, devleti eğer seçilmişler temsil ediyorsa, Ak Parti açısından AB’ye üyeliğin bir devlet politikası olarak görüldüğünü belirtmektedir.
“Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kimin temsil ettiğine bağlı”	119		
	120		
	121		
	122		
	123		
	124		
	125		
AB’ye üyelik konusunda Türkiye’nin izlediği politikanın tutarlılığına ilişkin görüş alınması	126	10) Avrupa Birliği’ne üyelik konusunda Türkiye’nin geçmişten günümüze tutarlı bir politika izlediğini düşünüyor musunuz?	
	127		
	128		
	129	Bu benim ilgi alanıma girmiyor bu konu. Geçmişten günümüze deyince bu değişiyor. Hükümetleri ayrı ayrı değerlendirmek lazım. Mesela Ecevit Hükümeti ayrıdır, bundan önceki hükümet ayrıdır, şimdiki hükümet ayrıdır. Böyle bir genel değerlendirme yapmanın imkanı yok. Tutarlılık da her zaman kendi başına erdem değil ya yani. Bu soru, böyle önyargılı bir soru hazırlamışsın. Tutarlı olması, aynı şekilde gittiği	Cevabının başında konunun kendi ilgili alanına girmediğini ve sorunun önyargılı hazırlandığını ifade eden Yayla, ardından hükümetlerin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.
Hükümetlerin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği	130		
	131		
	132		
SAYFA YORUMU: Yayla’nın soruları yanıtlamada isteksizleşmeye başladığı gözlenmektedir.			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Liberal Düşünce Topluluğu Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 7

SAAT: 13.30

TOPLAM SATIR: 154

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Atilla Yayla

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	133	anlamına geliyor. Mesela Ecevit zamanında Türkiye'nin yahut da Kazım Bey'in	
	134	söylediği gibi söyleyeyim, Avrupa Birliği'ne üyelik iyi bir şey ise, Türkiye'nin Avrupa	
	135	Birliği'ne üye olamamasının en büyük sebebi askeri darbelerdir ve Ecevit'tir.	
	136	Dolayısıyla, Türkiye bir taraftan 'Avrupa Birliği'ne üye olmak istiyoruz' diyor, hala	
	137	politika tutarlı mı bunu tartışıyoruz. Bir taraftan Avrupa Birliği'ne üye olmak istiyoruz	
	138	diyor, bir taraftan da işte gerekli şartları yerine getirmekten kaçınıyor.	
Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin AB konusunda izlediği politikanın değerlendirilmesi	139	11) Mevcut hükümet olan Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin Avrupa	
	140	Birliği konusunda izlediği politikayı nasıl görüyorsunuz?	
	141		
Ak Parti Hükümeti'nin AB'ye üyelik konusunda daha istekli olduğu	142	Sorular hep karşılaştırmalı perspektiften anlaşılabilir, kıyaslamayla anlaşılabilir. Yani	Yayla, Ak Parti Hükümetinin diğer
	143	hükümeti kendi başına değerlendirmen çok zor. Bir önceki hükümetlerle	hükümetlere göre daha istekli olduğunu
	144	değerlendirmen gerekir. Önceki hükümetlerle değerlendirildiğinde, Avrupa Birliği'ne	belirtmektedir. Ancak bazı konularda bu
	145	üyelik konusunda daha istekliler, daha gayretliler gibi görünüyor. Ama bazı	istekliliğin şüpheyile karşılanmasına sebep
	146	bakımlardan da, bu istekliliği şüpheyile karşılamamıza sebep olacak haller de yok değil	olan hallerin de olduğunu sözlerine
	147	ortada.	eklemektedir.
STK'ların AB konusunda resmi söylem karşısında alternatifler geliştirip geliştiremediklerine ilişkin görüş alınması	148	12) Avrupa Birliği konusunda devletin resmi söylemi karşısında STK'ların	
	149	alternatif söylemler geliştirebildiğini düşünüyor musunuz?	
	150		
	151	Şimdi STK'lar, resmi siyasi söylem karşısında alternatif söylem geliştiremezler. Burada	Yayla, STK'ların devletin ya da
STK'ların resmi söylem karşısında alternatif geliştiremeyecek olmaları	152	da böyle bir yanlış algılama var. STK'lar, hükümetin alternatifi değildir, devletin	hükümetin alternatifi olmadığını ve bu
	153	alternatifi değildir. STK'lar son derece sınırlı bir faaliyet alanı ile ilgilenirler ve o	nedenle de alternatif söylemler
	154	alandaki politika önerileri belki geliştirebilirler. Mesela Liberal Düşünce Topluluğu	geliştiremeyeceklerini belirtmektedir.
		hiçbir zaman Avrupa Birliği konusunda bir resmi bir dil, bir söylem geliştirmede,	Yayla cevabının devamında ise, AB ile
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU**YER:** Liberal Düşünce Topluluğu Genel Merkezi/ Ankara**TARİH:** 17/ 07/ 2007**SAAT:** 13.30**GÖRÜŞME NO:** 1**SAYFA NO:** 8**TOPLAM SATIR:** 176**ODAKLAŞILAN KONU:** Avrupa Birliği**ODAKLAŞILAN KİŞİ:** Prof. Dr. Atilla Yayla

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	155	birinci derecede ilgisi değil. Ama bir sivil toplum kuruluşu olur, birinci derecede ilgisi	birinci derecede ilgisi olan STK'ların
	156	Avrupa Birliği meseleleridir, o bir söylem geliştirir. Tek tek onlara bakarak	söylem geliştirdiklerini ifade etmektedir.
	157	değerlendirmek lazım. Yani STK'lar yerine A STK'sı, B STK'sının söylemi nedir ne	Yayla, soruda 'STK'ların hepsi aynı
	158	değildir? diye bakmak lazım. Bu sorularda bir yanlış algılama var, sanki STK'lar bir	görüşü savunuyormuş' gibi yanlış bir
	159	bütünmüş, hepsi aynı görüşü savunmuş gibi bir şey var. Yani mükemmelen STK	algılamaya yol açtığını belirterek
	160	olan iki kuruluştan birisi AB karşıtı birisi AB taraftarı olabilir.	'mükemmelen STK olan iki kuruluştan
	161		birinin AB karşıtı, birisinin ise AB
	162		taraftarı olabileceği' örneğini vermektedir.
	163		Yayla'nın cevabını desteklemek için
	164		vermiş olduğu örnek, soruda yanlışlık
	165		olmasından ziyade sorunun yanlış
	166		anlaşılmış olma ihtimalini
	167		düşündürmektedir. Soruda STK'ların AB
	168		konusunda ortak bir söylemi paylaşıp
	169		paylaşmadıkları değil, aksine farklı
	170		görüşler ortaya koyup koymadıkları
	171		sorulmaktadır. Bu çerçevede Yayla'nın
	172		verdiği örnekte belirttiği iki STK'dan
	173		birinin AB karşıtı, diğerinin AB taraftarı
	174	13) Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde STK'ların oynadığı rolü ve bu rolün	olması da gerekçeleri göz önüne
	175	önemini nasıl görüyorsunuz?	alındığında farklı söylemlere örnek olarak
	176		değerlendirilebilmektedir.

SAYFA YORUMU: Yayla'nın görüşünü desteklemek amacıyla örnekler verdiği görülmektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Liberal Düşünce Topluluğu Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 9

SAAT: 13.30

TOPLAM SATIR: 198

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Atilla Yayla

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Devletin yönlendiriciliğinin belirleyici olması	177	STK'lardan STK'lara ilişkiyi her zaman hükümetler arası ilişkiye tercih ederim ben.	Yayla, AB konusunda etkinlikte bulunan
	178	Çünkü dünya görüşü olarak devletlere olumsuz bakmak durumundayım. İnsan insan ilişkisi, kuruluş kuruluş ilişkisi beni daha çok memnun eder. Bu doğrultuda da faaliyet gösteren kuruluşlar var zannediyorum ama bütün bunlar yine, devletin şekillendirmesi, Türkiye'den bakacak olursak, devletin yönlendirmesi, manipüle etmesi çerçevesinde gerçekleşen kuruluşlar gibi, faaliyetler gibi görünüyor bana.	STK'lar olduğunu ancak yine de devletin yönlendiriciliğinin belirleyici olduğunu ifade etmekte ve kendisinin hükümetler arasındaki ilişkiden ziyade STK'lar arasındaki ilişkiyi tercih ettiğini sözlerine eklemektedir.
	179		
	180		
	181		
	182		
Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin AB üyeliği konusunda STK'ların görüşlerini ne ölçüde dikkate aldığına ilişkin görüş alınması	183	14) Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin Avrupa Birliği konusunda STK'ların görüşlerini yeterli ölçüde dikkate aldığına inanıyor musunuz?	
	184		
	185		
	186	Onla ilgili bir done yok elimde. Yani ben, kimlerle görüştü, ne görüştüler bilmiyorum.	Yayla, Ak Parti hükümetin STK'ların görüşlerini dikkate alıp almadığı konusunda elinde bir bilgi olmadığını belirtmektedir. Yayla'nın soruları yanıtlamadaki isteksizliği bu soru dahilinde de görülmektedir.
"Onla ilgili bir done yok elimde"	187	Bizi bir iki toplantıya çağırdılar, gitmedik herhalde. Ama görüşümüz olmadığı için gitmedik. Yani bizi ilgilendiren, deminden beri dediğim gibi, medeniyeti yaratan değerlere uymak veya uymamaktır. Avrupa Birliği ikinci bir mesele, yani bizim için önemli olan yüzyıllar açısından filan bakmak meseleye. Avrupa Birliği elli yıllık ömrü olan bir kuruluş, elli yıl sonra olup olmayacağını da bilmiyoruz.	
	188		
	189		
	190		
	191		
AB'ye uyum sürecinin değerlendirilmesi ve bu konuda STK'ların üstleneceği role ilişkin bilgi istenmesi	192	15) Avrupa Birliği'ne uyum sürecinden ne anlıyorsunuz? Bu konuda STK'ların nasıl bir rol üstlenmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?	
	193		
	194		
	195	Yani Türkiye'deki hukuki mevzuatın ve Türkiye'deki standartların Avrupa Birliği'ne uydurulmasını anlıyorum tabii ki. Buna da olumlu baktığım taraflar da var, olumsuz baktığım taraflar da var. Şöyle bir kavrayış da yanlış: Yani Avrupa Birliği'nin ortaya	Yayla, AB'ye uyum sürecine ilişkin hem olumlu hem de olumsuz baktığı yanların olduğunu belirtmektedir.
Türkiye'deki hukuki mevzuatın ve standartların AB'ye uydurulması	196		
	197		
	198		

SAYFA YORUMU:

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Liberal Düşünce Topluluğu Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 10

SAAT: 13.30

TOPLAM SATIR: 220

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Atilla Yayla

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	199	koyduğu her şey iyidir ve mutlaka, aman her şeyine uyum sağlamalıdır görüşü de	
	200	yanlış. Böyle düşünen kuruluşlar ve kişiler var ne yazık ki. Mesela yemek işlerinde aşçı	
	201	standardizasyonuna gidilmesi, rahatsız ediyor beni. Kendiliğinden ortaya çıkarsa böyle	
	202	bir şey olabilir ama bir politik/bürokratik kuruluşun oturup standart koydum demesi,	
	203	beni rahatsız ediyor. Ama Avrupa'daki arkadaşlarla konuştuğum zaman, onların da	
	204	verdiği öyle örnekler var ki, bazen zorlamaya dayanan uyumun bile iyi olabileceği, iyi	
	205	bir netice verebileceği gibi bir kanaate kapılıyorsunuz. Ben kendiliğindenliği	
	206	seviyorum. STK'ların nasıl bir görev üstlenmesi gerektiği konusunda da, yani nasıl bir	
	207	düşünce kuruluşu olduğuna göre, benzer faaliyetler gösteren düşünce kuruluşlarıyla	
	208	ilişkileri sıkılaştırarak, toplumlararasıdaki iyi ilişkileri daha iyi hale getirmeye katkıda	
	209	bulunmuş olabiliriz.	
Kuruluş olarak AB konusunda ne tür	210	16) Kuruluş olarak, Avrupa Birliği konusunda ne tür etkinliklerde	
etkinliklerde bulunduklarına ve bu sırada	211	bulunuyorsunuz? Faaliyetlerinizi sürdürürken devlet ya da devlet birimlerinden	
devletten herhangi bir destek görüp		herhangi bir destek görüyor musunuz?	
görmediklerine ilişkin bilgi istenmesi	212	Yok hiçbir etkinlikte bulunmadık. Avrupa Birliği bizim için dediğim gibi, nispeten	Yayla, cevabının başında LDT olarak AB
İfade hürriyeti ve din hürriyeti üzerine iki	213	önemsiz bir konu. Bu konuda faaliyette bulunmadığımız için, Avrupa Birliği'nden veya	konusunda hiçbir etkinlikte
proje	214	Türk Devleti'nden bir destek görmemiz de söz konusu değil. Ama Avrupa Birliği	bulunmadıklarını belirtmektedir. Ardından
	215	Avrupa Komisyonu ile ifade hürriyeti üzerine ve din hürriyeti üzerine iki proje	ise ifade hürriyeti ve din hürriyeti
	216	yürüttük. Bunların da finansmanı birisinde yüzde seksen birisinde yüzde doksan	konusunda yürüttükleri iki proje
	217	oranında zannediyorum, Avrupa Komisyonu fonlarıydı.	kapsamında AB Komisyonu'ndan destek
	218		gördüklerini ifade etmektedir. Yayla'nın
	219		"AB konusunda etkinlikte bulunmuyoruz"
	220		açıklamasına karşın, ifade ve din hürriyeti
SAYFA YORUMU:			alanında gerçekleştirilen bu iki projeyi de
			LDT'nin AB konusunda dolaylı olarak

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Liberal Düşünce Topluluğu Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 11

SAAT: 13.30

TOPLAM SATIR: 242

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Atilla Yayla

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	221		gerçekleştirdikleri etkinlikler olarak değerlendirilmek mümkündür.
	222		
	223		
AB konusunda STK’ların eşgüdüm içerisinde hareket etmesinin önemine ilişkin bilgi istenmesi	224	17) Avrupa Birliği konusunda STK’ların eşgüdüm içerisinde hareket ettiğini düşünüyor musunuz? Sizce bunun önemi nedir?	
	225		
	226		
	227	Çok kötü bir şey, eşgüdümü hiç sevmem. Herkes kendi başına hareket etmelidir. Ortaya bir şey çıkıyorsa çıkar, çıkmıyorsa çıkmaz. Çünkü eşgüdüm demek, bir üst otorite oluşturmak demektir. O üst otorite zamanla standartları oluşturur, talimat verme şeyine kavuşur. Her şeyde merkezileşmek kötüdür, adem-i merkezileşme iyidir.	Yayla, cevabında STK’ların eşgüdüm içinde hareket etmelerine karşı olduğunu belirtmektedir.
“Çok kötü bir şey, eşgüdümü hiç sevmem”	228		
	229		
	230		
	231		
	232		
	233		
Türkiye’de basının, AB’ye üyelik sürecine yaklaşımının değerlendirilmesi	234	18) Türkiye’de basının, Avrupa Birliği’ne üyelik sürecine yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?	
	235		
	236		
Basını bir bütün olarak değerlendirmenin mümkün olmadığı	237	Basını da bir bütün olarak değerlendirmek mümkün değil. Yani, Türkiye’de üç, dört tane medya var. Birincisi, main-stream medya dediğimiz Doğan Gurubu medyanın çekirdeğini oluşturduğu Hürriyet, Milliyet, Vatan filan gibi gazetelerin bulunduğu bir şey var; onların ne yaptığı ne istediği belli değil. İkincisi muhafazakar medya var. Zaman, Yeni Şafak, Star, Bugün gibi, ikinci büyük medya gurubu bunlar. Bunlar da Avrupa Birliği’ne bazı bakımlardan iyi bakıyorlar, bazı bakımlardan kötü bakıyorlar. Mesela birinci gurupla bazı emsalleri paylaşıyorlar. Bir de milliyetçi medya var. Faşist	Yayla, farklı basın kuruluşlarının olduğuna dikkat çekmekte ve bunların bazılarının AB’ye iyi bazılarının ise kötü baktığını belirtmektedir.
	238		
239			
240			
241			
242			
SAYFA YORUMU: Yayla’nın soruları yanıtlamadaki isteksizliğinin devam ettiği ve kısa yanıtlar vermeyi tercih ettiği görülmektedir.			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Liberal Düşünce Topluluğu Genel Merkezi/ Ankara

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 17/ 07/ 2007

SAYFA NO: 12

SAAT: 13.30

TOPLAM SATIR: 264

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Prof. Dr. Atilla Yayla

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	243	gazeteler, Yeni Çağ gibi, Tercüman gibi...Havuz gazetelerin bir kısmı da mesela Güneş	
	244	gibi... Dolayısıyla, basını bir bütün olarak değerlendirmek mümkün değil.	
	245		
AB'ye üyelik sürecinin Türk halkı nezdinde her yönüyle tartışılıp tartışılmadığına ilişkin görüş alınması	246	19) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin Türk halkı nezdinde artıları ve eksileriyle birlikte her yönüyle tartışıldığını düşünüyor musunuz?	
	247		
	248		
	249	Maalesef Türkiye tartışan, düşünen bir ülke değil. Daha ziyade hisleriyle giden, sloganlara kapılan bir ülke. Dolayısıyla Türkiye'de çeşitli toplum kesimlerinde mantıklı olarak tartışılmıyor. Mesela bir kesim Avrupa Birliği'ne üyeliği savunmayı ihanet olarak görüyor, başka bir kesim de bir medeniyete karşı çıkmak olarak görüyor. Kayıtsız şartsız Avrupa Birliği üyesi olalım diyenlerle, Avrupa Birliği'ne her halükarda karşı çıkalım diyen keskin taraflar var ve bunlar, hiçbir meseleyi soğukkanlı bir biçimde ve derinlemesine düşünmüyorlar. Mesela tarım politikaları ne olacak düşünmüyor, şeref standartları Türkiye'ye uyar mı uymaz mı düşünmüyor, Türkiye kendi ihtiras yapılanmasına uygun olarak, bir sürü laf uçurtuyor havada ama hiç bir şeyi derinliğine ele almıyor.	Türkiye'nin tartışan ve düşünen bir ülke olmadığını ifade eden Yayla, bazı kesimlerin AB'ye kayıtsız şartsız üye olunmasını desteklediklerini, bazı kesimlerin ise her halükarda karşı çıktıklarını, oysa ki meselenin soğukkanlı bir şekilde, derinlemesine düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir.
Türkiye'nin tartışan, düşünen bir ülke olmadığı	250		
	251		
	252		
	253		
	254		
	255		
	256		
	257		
STK'ların AB konusundaki söylemlerinin basında temsiline ilişkin görüş alınması	258	20) Avrupa Birliği konusunda basının STK'ların görüşlerine adil ve tarafsız bir şekilde yer verdiğini düşünüyor musunuz?	
	259		
	260		
"Bilgilenmem yok"	261	Ya onla ilgili bir bilgilenme yapmış olmam gerekir ki bu konuda, bir şey diyebileyim.	Yayla, AB konusunda basının STK'ların görüşlerine adil ve tarafsız bir şekilde yer verip vermediği konusunda bir bilgilenmesi olmadığını belirterek konuyla ilgili olumlu ya da olumsuz bir görüş bildirmemeyi tercih etmiştir.
	262		
	263		
	264		

SAYFA YORUMU: AB'nin Türkiye'de her yönüyle tartışılmadığını vurgulayan Yayla, basının içinde AB konusunda farklı yaklaşımlar olduğunu belirtmektedir. STK'ların AB konusundaki görüşlerinin basında temsil edilip edilmediğine ilişkin soruya ise o konuda bilgisinin olmadığı gerekçesiyle yanıt vermemeyi tercih etmektedir.

EK 5 TESEV GENEL BAŞKANI DR. CAN PAKER İLE GERÇEKLEŞTİRİLEN GÖRÜŞMENİN AYRINTILI FORMU**AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU****YER:** Dr. Can Pakar'ın Yazlık Evi/ Gündoğan-Bodrum**GÖRÜŞME NO:** 1**TARİH:** 20/ 07/ 2007**SAYFA NO:** 1**SAAT:** 15.00**TOPLAM SATIR:** 22**ODAKLAŞILAN KONU:** Avrupa Birliği**ODAKLAŞILAN KİŞİ:** Dr. Can Pakar

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Kuruluşa ilişkin bilgi istenmesi	1	1) Kuruluşunuzu kısaca tanıtır mısınız? Kuruluş amacınız, misyonunuz ve faaliyet alanlarınız nelerdir?	
	2		
	3		
Demokratikleşme, iyi yönetim ve dış politika alanında alternatif söylemler üretme	4	TESEV şu anda Türkiye'nin demokratikleşmeyle ilgili, iyi yönetimle ilgili ve dış politikayla ilgili temel sorunlarına siyasal alternatifleri üretmek ve bu konuda fikir üretmek üzere kurulmuş bir kuruluştur. Üç faaliyet alanımız var: Demokratikleşme, iyi yönetim ve dış politika.	Pakar, TESEV'in amacını kısa ve net bir şekilde, alternatif politikalar üretmek olarak tanımlamaktadır.
	5		
	6		
	7		
	8		
Kuruluş olarak devlet toplum ilişkisinde nerede konumlandıklarına ilişkin bilgi istenmesi.	9	2) Kuruluş olarak kendinizi devlet toplum ilişkisinde nerede konumlandırıyorsunuz?	
	10		
	11		
TESEV'in demokratikleşme sürecinin bir parçası olduğu	12	Sivil toplum nasıl bir işlev görürse öyle bir işlev görmesi gerekiyor. Yani demokrasiyi 4 veya 5 senelik bir seçim yapıp ondan sonra seçilenlerin ne yaptığını tribünlerden izlemek olarak görmek istemiyor iseniz, sivil toplumun bu süreç içinde bir yeri var. Sivil toplum burada kendi görüşü içinde tabi kendi çerçevesi içinde siyasi iktidarın ve onun emrindeki devletin eleştirisini yapıyor, kendine göre yol gösteriyor veya destekliyor. (Bu iyidir diyor) TESEV de böyle bir şeyin içinde yani demokratikleşme sürecinin bir parçası TESEV, her sivil toplum örgütünün olduğu gibi. Yani TESEV gibi sadece siyasetle uğraşması lazım değil, Sokak Çocuklarını Koruma Derneği de kendi bakış açısından o dönem içinde hem siyasi iktidarı hem devletin çalışmasını gün ışığına getirebilir, eleştirebilir, yön gösterebilir. Yani sivil toplumun görevi zaten bu, demokrasinin bir parçası.	Pakar, STK'ların siyasal iktidarın faaliyetlerini izleyerek, eleştiride bulunmalarının ve yol göstermelerinin demokratikleşme açısından önemli olduğunu belirtmekte ve bu anlamda TESEV'in demokratikleşme sürecinin bir parçası olduğunu ifade etmektedir.
	13		
	14		
	15		
	16		
	17		
	18		
	19		
	20		
	21		
	22		
SAYFA YORUMU: Pakar'ın sorulara seri bir şekilde kısa ve net yanıtlar verdiği görülmektedir.			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Dr. Can Parker'in Yazlık Evi/ Gündoğan-Bodrum

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 20/ 07/ 2007

SAYFA NO: 2

SAAT: 15.00

TOPLAM SATIR: 44

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Dr. Can Parker

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Türkiye'de devletin sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımının genel olarak değerlendirilmesi	23	3) Türkiye'de devletin, sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımını genel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?	
	24		
	25		
	26	Yani şimdi sivil toplum olarak devletten bir şey beklememek lazım bir defa. Beni hiç ilgilendirmez, nasıl yaklaşırsa yaklaşılsın. Benim ona ne söylediğim önemli. Devlet sivil toplumu koruyor mu? Bana ne, hiç korumasın. Öyle bir şeyimiz yok. Tabi ki sivil toplum geleneği Türkiye'de çok eski olmadığı için, devlet ve devlet kurumları ile ilgili yapılan eleştirileri çok az. Şiddetli reaksiyonlar alıyorsunuz, alışkın değiller çünkü.	Paker, devletin kendisine yönelik eleştirilere şiddetli reaksiyonlar göstermesini, Türkiye'de yerleşik bir sivil toplum geleneğinin olmayışına bağlamaktadır.
Sivil toplum geleneğinin olmayışı	27	Sivil toplumun eleştirisine alışkın değiller ama onların bana yaklaşımı beni hiç ilgilendirmiyor.	
	28		
	29		
	30		
	31		
	32		
Devletin STK'lara adil ve tarafsız yaklaşım yaklaşmadığına ilişkin görüş alınması	33	4) Devletin STK'lara tarafsız ve eşit bir şekilde yaklaştığını düşünüyor musunuz?	
	34		
	35	Türkiye içinde böyle bir sorun var. Sivil toplum örgütü denebilecek şey zaten ismi üzerinde devletten bağımsızdır. Devlete herhangi bir bağlılık gösteren sivil toplum örgütü değildir. Devlet yönlendiriciliğiyle yapılan şeydir. Bu bağlamda gazetelerde de okuyorsunuz, bazen devlete yakın sivil toplum örgütü çıkıyor. Orada bir eşitsizlik var ama beni hiç ilgilendirmiyor. Devlet kurumları bazı kurumlar kurarak, sivil toplummuş gibi yaparak onlarla etkili olmaya çalışıyor. Ama hiç ilgilendirmiyor beni bu, yani ister yapsınlar ister yapmasınlar. Sivil toplum demek, devletten bağımsız demek. Zaten biliyorsunuz bunun İngilizcesi non-governmental organization'dır. Dolayısıyla devletten bağımsız olması lazım, bana eşit mi davranıyor, eşitsiz mi davranıyor, hiç ilgilendirmiyor beni. Nasıl isterse öyle davransın. Ben sivil toplumu bilirim ve ona bağımlı değilim. Eşit davranmıyorsa da yine onun kendi bileceği şey. Eşit davranmak ne demek? Ben ondan bir davranış beklemiyorum ki bana karşı, ben onu eleştiriyorum.	Paker'in soruyu rahat ve samimi bir şekilde yanıt verdiği gözlenmektedir. Devletin bazı STK'lara daha yakın davrandığını ama bunun da önemli olmadığını belirten Paker, STK'ların devletten tamamen bağımsız olmaları gerektiğinin altını çizmektedir.
Bağımsızlığın önemi	36		
	37		
	38		
	39		
	40		
	41		
	42		
	43		
	44		

SAYFA YORUMU: Paker'in STK'ların demokratikleşme sürecindeki rolüne vurgu yaptığı ve STK'ların devletten bağımsız olmaları gerektiğinin altını çizdiği görülmektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Dr. Can Paker'in Yazlık Evi/ Gündoğan-Bodrum

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 20/ 07/ 2007

SAYFA NO: 3

SAAT: 15.00

TOPLAM SATIR: 66

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Dr. Can Paker

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	45	Dolayısıyla bir davranış beklemiyorum. Eşit davranış ne demek? Şöyle bir şey olsa, devlet tekstil sanayine mi yoksa demir sanayine mi daha yakın davranıyor, böyle bir soru bahis konusu olabilir ama sivil toplum için böyle bir şey yok. Ben ondan hiçbir davranış beklemiyorum ki. Ne yaparsa yapsın.	
	46		
	47		
	48		
	49		
Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine ilişkin görüş alınması	50	5) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda ne düşünüyorsunuz?	
	51		
	52	Kesin olarak böyle bir üyelik yolunda ilerlememiz gerektiğini düşünüyorum. Çünkü Türkiye'nin bütün alanlarda siyasi, ekonomik alanda da, günlük yaşam alanında da birçok reforma ihtiyacı var. Bu reformlar gerek şu anda ortaya çıkan iç taleple oluşuyor, gerekse de, AB tarafından dış etkiyle yönlendiriliyor. Dolayısıyla, bugün ilerlemesini çok önemli bir konu olarak görüyorum.	Paker'in AB üyeliğini destekleyen bu bakış açısı, aynı zamanda genel başkan olduğu TESEV'in genel görüşünü yansıtmaktadır.
Türkiye'nin AB'ye üyeliğine olumlu bakış	53		
	54		
	55		
	56		
	57		
Türkiye'nin AB'ye üyeliği ile demokratikleşmesi arasındaki bağlantıya ilişkin bilgi istenmesi	58	6) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği ile demokratikleşmesi arasında bir paralellik görüyor musunuz?	
	59		
	60		
	61	Tabi görüyorum, tabi görüyorum ama sadece bu Türkiye ile ilgili değil. Bütün ülkelerin siyasi rejimlerindeki ilerlemeler biraz evvel söylediğim gibi hem iç taleple, hem de dış etkilerle oluşur. Türkiye'de de böyle bir şey vardır. AB'nin Türkiye'deki demokratikleşme ile ilgili çok önemli etkisi vardır. Zaten görülüyor bu. Israrla ben hayır desem, siz inanacak mısınız? Çünkü Türkiye'de geçen Kopenhag Kriterleri ile ilgili yasa, AB nedeni ile olmuştur.	Paker, görüşünü desteklemek için konuyla ilgili örnekler vermektedir.
AB üyeliğinin demokratikleşmeye olumlu etkisi	62		
	63		
	64		
	65		
	66		

SAYFA YORUMU: Paker'in AB ile ilgili sorulara verdiği yanıtlarda, Türkiye'nin AB üyeliğini açıkça desteklediği görülmektedir.

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Dr. Can Parker'in Yazlık Evi/ Gündoğan-Bodrum

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 20/ 07/ 2007

SAYFA NO: 4

SAAT: 15.00

TOPLAM SATIR: 88

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Dr. Can Parker

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
AB üyeliği ile Türkiye'nin ulus-devlet yapısı arasındaki ilişkiye dair bilgi istenmesi	67	7) Avrupa Birliği'ne üyeliğin Türkiye'nin ulus-devlet yapısına herhangi bir etkisi olacağını düşünüyor musunuz?	
	68		
	69		
	70	Evet düşünüyorum. Şöyle ki, ulus-devletin arkaik, yani eski anlayışından daha modern bir ulus- devlet anlayışına gideceğine bir etkisi olacağını düşünüyorum. Ama Türkiye'yi parçalayacağına kesinlikle inanmıyorum.	Paker, AB üyeliği ile Türkiye'nin parçalanacağı yönündeki eleştirilere karşı çıkarak, ulus-devletlerin daha da modern bir hale geleceğini ifade etmektedir.
Ulus-devletin modernleşmesi	71		
	72		
	73		
AB'nin Türkiye'ye yaklaşımına dair bilgi istenmesi	74	8) Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?	
	75		
	76	AB homojen bir yapı değil, yani bir tane AB yok, çok AB var. Bu çok AB de zaman içinde değişiyor. Yani AB Fransa olduğu gibi İngiltere de var. Almanya olduğu gibi, İtalya da var, İspanya'da var, Hollanda da var. Yani dolayısıyla burada bir homojen yapıyla ilgili konuşmuyoruz Türkiye'ye yaklaşımı konusunda. Bu bir süreç içinde bir kulübe girebilmenin koşullarıdır. O kulübün üyelerinin kendi iç politik yapıları da sizin üye olup olmamanızı, yahut da ne zaman üye olacağınızla ilgili bir etkidir. Böyle bir süreci götürüyoruz. Yoksa ben AB bir riyakarlık yapıyor gibi bakmıyorum olaya. Onların da kendi iç politikaları var bizim de kendi iç politikamız var. Bu 10-15 yıllık bir süreçtir, öyle bakmak lazım.	Paker, Türkiye'de yaygın bir şekilde dile getirilen AB'nin Türkiye'ye karşı haksızlık yaptığı yolundaki eleştirilere örtük bir şekilde yanıt vererek AB'nin Türkiye'ye karşı riyakarlık yapmadığını, bir kulübe girmenin koşulları olduğunu belirtmektedir.
Bir kulübe girmenin koşulları olduğu	77		
	78		
	79		
	80		
	81		
	82		
	83		
	84		
AB'ye üyeliğin Türkiye'nin resmi bir devlet politikası olup olmadığına ilişkin görüş alınması	85	9) Avrupa Birliği'ne üyelik sizce, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi bir devlet politikası mıdır?	
	86		
	87		
	88	Şimdi devlet deyince kimi kastediyorsunuz? Şimdi hükümet evet ama asker ve sivil	Paker, Türkiye'de batılılaşma çabalarının
SAYFA YORUMU: Bu sayfada da Parker'in AB ile ilgili sorulara verdiği yanıtlarda, Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyici yaklaşımı ön plana çıkmaktadır.			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Dr. Can Paker'in Yazlık Evi/ Gündoğan-Bodrum

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 20/ 07/ 2007

SAYFA NO: 5

SAAT: 15.00

TOPLAM SATIR: 110

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Dr. Can Paker

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
200 yıllık bir proje	89	bürokrasinin zaman zaman şüpheleri var. Girelim ama şöyle girelim diyor, yani belirli koşullar getirilmeye çalışılıyor. O olmaz, çünkü AB’nin koşulları belli. Hükümet yani siyasi otoritenin şu anda AB’ye girmek istediğini biliyoruz. Ama bu yeni seçimlerden sonra ne olur, onu bilmiyoruz. Bu 200 yıllık bir proje. Türkiye’nin batılılaşma süreci AB ile başlamıyor, 200 yıldır Türkiye batılılaşmaya çalışıyor. AB üyeliği ise bunun bir aşaması belki de son aşaması, bilmiyoruz. Dolayısıyla Türkiye 200 yıldır Batı’nın bir parçası olmaya çalışıyor.	AB ile başlamadığını, Tanzimat’tan bu yana gelen 200 yıllık bir süreç olduğunu belirtmektedir. “AB’ye girelim ama şöyle...” şeklindeki söylemlere karşı çıkan Paker, AB’ye girmenin koşullarının belli olduğunu ifade etmektedir. Her aday ülkenin üyelik sürecinde AB ile pazarlıklar yaptığı göz önüne alındığında, Paker’in bu açıklaması “kabullenici” bir yaklaşım hissini uyandırmaktadır.
	90		
	91		
	92		
	93		
	94		
	95		
	96		
AB’ye üyelik konusunda Türkiye’nin izlediği politikanın tutarlılığına ilişkin görüş alınması	97	10) Avrupa Birliği’ne üyelik konusunda Türkiye’nin geçmişten günümüze tutarlı bir politika izlediğini düşünüyor musunuz?	
	98		
	99		
	100	Şimdi nedir tutarlı politika? Tabi ki birçok yerde tutarsız, birçok yerde de AB tutarsız. Yani tutarlılık ne demektir, onu bir anlayalım önce ama şu var. Türkiye’nin zikzakları demokratikleşme sürecindeki dirençlerden ortaya çıkıyor. AB’nin zikzakları ise, Türkiye’yi kendisine güvenlik açısından iyi bir müttefik olarak görmeye alışmış Avrupa, birdenbire kendisini ortağı olarak göremiyor. Onun mücadelesi sürüyor Avrupa için de ve bizim için de. Bizde ise, demokratikleşmeyle ilgili sorunlar var. Avrupa’nın seviyesinde bir demokrasiye giderken, bazı odaklar buna direnç gösteriyor. Dolayısıyla iki taraftan da zikzaklar oluyor.	Paker, bu süreçte Türkiye’nin de, AB’nin de zaman zaman tutarsız politikalar izlediğinin altını çizmektedir.
“Birçok yerde Türkiye, birçok yerde AB tutarsız”	101		
	102		
	103		
	104		
	105		
	106		
	107		
Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti’nin AB konusunda izlediği politikanın değerlendirilmesi	108	11) Mevcut hükümet olan Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti’nin Avrupa Birliği konusunda izlediği politikayı nasıl görüyorsunuz?	
	109		
	110		
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Dr. Can Paker'in Yazlık Evi/ Gündoğan-Bodrum

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 20/ 07/ 2007

SAYFA NO: 6

SAAT: 15.00

TOPLAM SATIR: 132

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Dr. Can Paker

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
Siyasi bir iniş çıkış	111	Şöyle, AB ile ilgili başta bu hükümet ilk kurulduğunda çok ciddi ve hızlı adımlar atıldı.	Paker, AB konusunda hükümetin
	112	Fakat seçimlere yaklaşıldıkça bazı iç nedenlerle ve de tabi AB'deki biraz evvel	başlangıçta hızlı adımlar attığını ancak
	113	anlatmaya çalıştığım o zikzaklı davranıştan dolayı reformların yavaşlaması, zaman	sonradan reformların yavaşladığını
	114	zaman durması söz konusu oldu. Dolayısıyla bu bir siyasi iniş çıkıştır. Şu anda inişin	belirtmektedir. Genelde ise hükümetin bu
	115	sonuna geldiğimizi düşünüyorum ama eğer bundan sonraki hükümet işi aynı ciddiyetle	konudaki politikalarını destekleyerek,
	116	ele alırsa tekrar çıkışa geçeceğini düşünüyorum. Yani böyle bir değerlendirme hem AB	doğru işler yaptıklarını ifade etmektedir.
	117	politikasına, hem Türkiye'nin iç siyasi dinamiklerine bağlıdır. Dolayısıyla inişli çıkışlı	
	118	olacaktır hep, böyle de olmuştur. Ama genelde çok doğru işler yaptığımızı	
	119	düşünüyorum.	
STK'ların AB konusunda resmi söylem	120	12) Avrupa Birliği konusunda devletin resmi söylemi karşısında STK'ların	
karşısında alternatifler geliştirip	121	alternatif söylemler geliştirebildiğini düşünüyor musunuz?	
geliştiremediklerine ilişkin görüş alınması	122		
	123	Biz yaptık bile onu, çoğunu geliştirdik. Mesela Kıbrıs'la ilgili Annan Planı'nın çok	Paker, TESEV olarak AB konusunda
Her STK'nın alternatif söylemler	124	ciddi bir plan olduğunu ve bunun tartışılması gerektiğini ilk ortaya TESEV atmıştır. Bu	birçok alternatif politikalar geliştirdiklerini
geliştirmesi gerektiği	125	tartışıldı ve sonuçları belli oldu. Biz fikir özgürlükleri ile ilgili aynı şeyi yaptık. Azınlık	örneklerle anlatmakta ve diğer STK'ların
	126	hakları ile ilgili aynı çalışmaları yaptık. AB konusunda devletin resmi söyleminin çok	da aynısını yapması gerektiğini
	127	dışında alternatifleri ortaya çıkarıp tartışılır hale getirdik. Her sivil toplum örgütünün de	vurgulamaktadır.
	128	bunu yapması gerektiğini düşünüyorum.	
AB'ye üyelik sürecinde STK'ların oynadığı	129	13) Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde STK'ların oynadığı rolü ve bu rolün	
role ilişkin bilgi istenmesi	130	önemini nasıl görüyorsunuz?	
	131		
"Bize olan güven, Türkiye'nin resmi	132	Demokratikleşmedeki yerini anlattım size demin STK'ların. Bu AB sürecinde de böyle.	Paker, soruya ilişkin verdiği yanıtta AB'ye
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Dr. Can Paker'in Yazlık Evi/ Gündoğan-Bodrum

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 20/ 07/ 2007

SAYFA NO: 7

SAAT: 15.00

TOPLAM SATIR: 154

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Dr. Can Paker

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
söylemine olan güvenden daha fazla"	133	AB'nin gerek kurumları, gerek kamuoyları doğal olarak devletlerden daha çok sivil	üyelik sürecinde STK'ların çok önemli
	134	toplum örgütlerinin davranışlarına bakıyorlar. Çünkü onları gerçek bir ülke olarak	roller üstlenmesi gerektiğinin altını
	135	görüyorlar; çünkü diğer tarafta siyasi olarak bazı şeyler yapılır, bazı şeyler yapılmaz	çizmekte ve AB ülkelerindeki STK'larla
	136	ama STK'lar öyle değil. STK'lar kendi hedefleri doğrultusunda hareket ederler. O,	olan ilişkilerinde kendilerine olan güvenin
	137	Türkiye'nin gerçek yansımasıdır Avrupa'da. Dolayısıyla rolü çok önemlidir, çok	Türkiye'nin resmi söylemine olan
	138	önemlidir, hakikatten. Biz bunu yaşıyoruz. AB'deki bütün ülkelerdeki STK'lar ile olan	güvenden daha fazla olduğunu
	139	ilişkimizde bize olan güven Türkiye'nin resmi söylemine olan güvenden daha fazla.	belirtmektedir.
Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin	140	14) Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin Avrupa Birliği konusunda	
AB üyeliği konusunda STK'ların	141	STK'ların görüşlerini yeterli ölçüde dikkate aldığına inanıyor musunuz?	
görüşlerini ne ölçüde dikkate aldığına	142		
ilişkin görüş alınması	143	Mesela başka STK'larla ilgili bir şey söyleyemem, TESEV'le ilgili söylerim. Yüzde	Paker, mevcut hükümetin kendi
"Yüzde 80'in üzerinde evet"	144	80'in üzerinde evet ama hepsini de dikkate almadılar. Onların da siyasi bir ajandası var.	görüşlerini büyük ölçüde dikkate aldığına
	145	Bazı şeyleri doğru bulsalar da belki yapmazlar. Bazı şeyleri de doğru bulmadılar belki.	belirtmektedir. Görüşlerinin hepsinin
	146	Ama büyük bir ölçüde etki ettik.	dikkate alınmamasına ilişkin olarak da,
	147		Hükümet'i eleştirmekten kaçınarak,
AB'ye uyum sürecinin değerlendirilmesi ve	148	15) Avrupa Birliği'ne uyum sürecinden ne anlıyorsunuz? Bu konuda STK'ların	Hükümet'in siyasi bir ajandası olduğunu
bu konuda STK'ların üstleneceği role	149	nasıl bir rol üstlenmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?	ve bu nedenle bazı şeyleri doğru bulsalar
ilişkin bilgi istenmesi	150		dahi yapamamalarının doğal olduğunu
	151	Şimdi AB ismi üstünde uyum sürecidir. Ne anlıyorum? Uymakla ilgili bu süreçte neler	ifade etmektedir.
Ne yapılacağını değil, ne kadar zamanda	152	yapılabileceğini, yani, Türkiye bugünden yarına bazı şeyleri değiştiremeyeceğine göre	Paker AB'ye uyum sürecinde nelerin
nasıl yapılacağını belirlenmesi	153	AB'yi siyasi olarak almayın, ticari olarak da alın, nakliye konusunda, balıkçılık	yapılacağını belli olduğunu belirtmekte
	154	konusunda alın. Günlük yaşantıya etki ediyor. O da bugünden yarına değişemeyeceğine	ve asıl önemli olanın ne kadar zamanda ve
		göre, bunu optimum nasıl yaparızın tartışmasıdır. Zaten müzakere dediğimiz de budur.	nasıl yapılacağını belirlenmesi olduğuna
SAYFA YORUMU: Paker'in soruları akıcı, kısa ve net bir şekilde yanıtladığı bu sayfada da görülmektedir.			dikkat çekmektedir. Paker ayrıca,

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Dr. Can Parker'in Yazlık Evi/ Gündoğan-Bodrum

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 20/ 07/ 2007

SAYFA NO: 8

SAAT: 15.00

TOPLAM SATIR: 176

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Dr. Can Parker

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	155	Baş müzakerecinin yaptığı budur. Türkiye'de çevre meselesi ne kadar zamanda Avrupa standartlarına gelecek mesela. Burada altının çizilmesi gereken şey, ne yapılacağı değil, ne kadar zamanda ve nasıl yapılacağıdır. Çünkü ne yapılacağı bellidir, o değişmez, o yerine getirilecek. Dolayısıyla ben uyumu böyle anlıyorum. Şimdi STK'ların kendi kuruluş nedenleri var. Bu kuruluş nedenleri, biraz önce söylediğim Sokak Çocuklarını Koruma Derneği, eğer kendi hedeflerinde AB'nin etkilerini olumlu görüyorsa, burada AB ile ilişki kurar. Türkiye'de bununla ilgili kanunlar çıkmasını AB ile konuşarak sağlamaya çalışır, falan. Yani STK'ların AB'ye girme yükümlülüğü yoktur üzerinde, böyle bir şey olmaz STK'larda. STK'lar kendi hedefleri açısından AB ile ilişkiye girmesi, gerekiyorsa girmesi lazım; gerekmiyorsa girmemesi lazım. Beykoz'u Güzelleştirme Derneği mesela belki de lazımdır çevre açısından ve olabilir. Yani STK'lara siyasi görev vermek, böyle bir şey olamaz. STK zaten gönüllü kurulmuş ve kendi konusu etrafında çalışma yapan şeydir. Bunun AB ile ilgisi varsa çalışma yapar, yoksa da yapmaz. Herhangi birine sen neden AB ile ilgili çalışmıyorsun denemez.	STK'ların kendi görev alanlarına girdiği takdirde faaliyette bulunmaları gerektiğini belirtmekte ve gönüllü kuruluşlar olan STK'lara siyasi görev vermek gibi bir şeyin söz konusu olamayacağına dikkat çekmektedir.
	156		
	157		
	158		
	159		
	160		
	161		
	162		
	163		
	164		
	165		
	166		
	167		
Kuruluş olarak AB konusunda ne tür etkinliklerde bulunduklarına ve bu sırada devletten herhangi bir destek görüp görmediklerine ilişkin bilgi istenmesi	168	16) Kuruluş olarak, Avrupa Birliği konusunda ne tür etkinliklerde bulunuyorsunuz? Faaliyetlerinizi sürdürürken devlet ya da devlet birimlerinden herhangi bir destek görüyor musunuz?	
	169		
	170		
	171		
"Devletten destek görüyorsanız, devletin dediğini yaparsınız"	172	Şimdi bir defa ben, ciddi bir sivil toplum örgütünün devletten destek görmemesi lazım geldiğini düşünüyorum. Devletten bir destek görüyorsanız siz de devletin dediğini yaparsınız. Devletin hiçbir kurumu sizi siyasi olsun veya devletin kurumsal şeyi olsun, kendi görüşü dışındaki bir şey için desteklemez. Dolayısıyla siz devletten destek alarak bu işi yapıyorsanız, siz sivil toplum örgütü değilsiniz. Bu gayet net. Gölge etmesin başka ihsan istemez. Ne tür etkinlikler? TESEV'in yaptığı şu. Bugüne kadar pek çok	Paker, devletten destek alındığı takdirde devletin dediğinin yapılacağını vurgulamaktadır. Kuruluş olarak devletten destek aldıklarını ifade etmekte ancak başka desteklerde bulduklarını da belirterek devlete bağımlı olmadıklarını
	173		
	174		
	175		
	176		
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Dr. Can Paker'in Yazlık Evi/ Gündoğan-Bodrum

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 20/ 07/ 2007

SAYFA NO: 9

SAAT: 15.00

TOPLAM SATIR: 198

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Dr. Can Paker

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	177	ülkenin sivil toplum örgütü ve düşünce kuruluşuyla pek çok konuda beraber çalıştı.	ima etmektedir.
	178	Gerek Almanların, gerek Fransızların, gerek İngilizlerin uluslararası kuruluşlarıyla çok çalıştık. Ama dönem içinde şöyle bir projemiz var. Özellikle Fransa, Almanya, Hollanda ve Avusturya'da partnerlerimiz, ortaklarımız var. Onlarla Türkiye ve Avrupa meselesini sadece Türkiye'nin değil, Avrupa'nın da genel sorunlarını beraber tartışıp onların kamuoyunun önüne, yani televizyonlarına, gazetelerine beraberce çıkmak ve dediğim ülkelerin kamuoyuna Türkiye'nin oynayacağı rol ile ilgili bir tartışmanın içinde olmak. Yani Türkiye'nin propagandasını yapmak kimse yutmaz onu. İşte Türkiye'nin çok güzel boğazı vardır, rakıyla balıkla da çok iyi gider ile kimseyi Avrupa'ya almaz. Oraya gelip de etki etmeye başlarsanız ve onların sorunlarını çözümünde Türkiye'nin oynayabileceği rolleri göstermeye başlarsanız, kamuoyuna etki etmeye başlarsınız. Bu çerçeve içinde bir programımız var. Burada işte, başka kaynaklardan da bulmamıza rağmen, Dışişleri Bakanlığı'ndan mesela, bu işleri yapmak için aldık. Eğer buna devlet desteği diyorsanız evet ama bunu tek bir destekle yapmıyoruz. Bu önemli kısmı dahi değil aldığımız desteğin.	
	180		
	181		
	182		
	183		
	184		
	185		
	186		
	187		
	188		
	189		
AB konusunda STK'ların eşgüdüm içerisinde hareket etmesinin önemine ilişkin bilgi istenmesi	190	17) Avrupa Birliği konusunda STK'ların eşgüdüm içerisinde hareket ettiğini düşünüyor musunuz? Sizce bunun önemi nedir?	
	191		
	192		
	193	Şimdi STK'ların eşgüdüm içinde hareket etmesi lazım değil, bir kural geliştiremezsiniz. Böyle bir şey yapmaya kalktığınız zaman bir de eşgüdüm merkezi kurmanız lazım, bunu da devletin yürütmesi lazım. Bu olmaz. Şimdi her STK'nın kendi hedefi vardır. Oraya ulaşmak için biraz evvel söylediğim mesela AB ile de eşgüdüm yapar veya yapmayabilir. Birkaç tane STK'nın hedefleri belirli konularda çakışıyor ise, onlar birbirlerini zaten bulurlar ve eşgüdümüne başlarlar. Yani siyasi ve sosyal olaylar kendi doğallığı içinde olduğu zaman güçlü olur. Halbuki biz bunu illa eşgüdüm haline	Paker, belirli konularda diğer STK'larla eşgüdüm içinde çalıştıklarını ancak bu eşgüdümün illaki olmasının gerekli olmadığını belirtmektedir.
Eşgüdümün gerekli olmadığı	194		
	195		
	196		
	197		
	198		
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Dr. Can Parker'in Yazlık Evi/ Gündoğan-Bodrum

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 20/ 07/ 2007

SAYFA NO: 10

SAAT: 15.00

TOPLAM SATIR: 220

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Dr. Can Parker

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	199	getireceğiz dersiniz, o çok merkezi bir şey haline gelir. Helsinki Yurttaşlar Derneği	
	200	ile çalışıyoruz, insan hakları ile ilgili birtakım kuruluşlarla çalışıyoruz tabi ki. Ama her	
	201	konuda çalışmıyoruz. Çünkü başka konularda da başkalarıyla çalışıyoruz. Yani o bir	
	202	networkingdir. Sivil toplumu eşgüdümle götürmek değil, sivil toplumun networkingi	
	203	önemlidir. Çünkü her konuda işbirliği yapacağımız diğer sivil toplum örgütleri	
	204	başkadır. Onun için networkinge bakmak lazım.	
Türkiye'de basın, AB'ye üyelik sürecine yaklaşımının değerlendirilmesi	205	18) Türkiye'de basın, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecine yaklaşımını nasıl	
	206	değerlendiriyorsunuz?	
	207		
Basının, Türkiye'deki siyasi akımların bir refleksi olduğu	208	Basın tabi ki Türkiye'deki siyasi akımların bir refleksi, yansıması. Bir basın geneli diye	Paker, basının bu süreçte yönlendirici
	209	bir şey söyleyemezsiniz. Aynı gazetede bile aynı konuda zıt fikirler yer alıyor ki, doğal	olmadığını, AB'ye karşıt ve taraftar
	210	budur. Öyle de olması lazımdır. Dolayısıyla siyasi olarak AB ne kadar Türkiye'nin	görüşlere de yer verdiğini belirtmektedir.
	211	gündemindeyse basın da onu o kadar alır. Zaten basın kendi başına yönlendirici	Paker ayrıca AB'nin Türkiye'nin
	212	değildir ki. Olmaya çalışsa da hemen bir tanesi karşısını söyler. Böyle bir yönlendirme	gündeminde olduğu sürece basının
	213	fonksiyonu da yapamaz zaten. Türkiye'deki seçimlerden de bakabilirsiniz. Seçimlerde	gündeminde olduğunu ifade etmektedir.
	214	kimin kazanacağına basın hiçbir zaman karar verici konumda olmamıştır. Dolayısıyla	Paker'in bu cevabı, basının gündem
	215	burada da değildir. Eğer Türkiye'nin gündelik siyasi hayatında AB var ise, basın bunu	belirlemedeki etkisini oldukça hafife
	216	aksettirecekse de aksettiriyordur. Yani AB karşıtları olanlar o çerçevede içinde, AB	aldığını düşündürmektedir.
	217	taraftarı olanlar o çerçevede içinde. İkisinin arasında acaba doğru mu, değil mi diye	
	218	bakanlar o çerçevede yapıyor ve doğal da budur. Yani AB karşıtı olmak doğal bir	
	219	şeydir. Onlar bizim vatani sattığımızı inanıyorlar ama ben onların o konuda ikinci bir	
	220	planı olduğunu düşünmüyorum. Öyle inanıyor. Ben nasıl AB ile Türkiye'nin	
		geleceğinin daha iyi olacağına inanıyorsa, o daha kötü olacağına inanıyor. Gayet de	
		doğal yani. Onun için basında da iki tarafın şeyleri ortaya çıkıyor.	
SAYFA YORUMU:			

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU

YER: Dr. Can Parker'in Yazlık Evi/ Gündoğan-Bodrum

GÖRÜŞME NO: 1

TARİH: 20/ 07/ 2007

SAYFA NO: 11

SAAT: 15.00

TOPLAM SATIR: 242

ODAKLAŞILAN KONU: Avrupa Birliği

ODAKLAŞILAN KİŞİ: Dr. Can Parker

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
AB'ye üyelik sürecinin Türk halkı nezdinde her yönüyle tartışılıp tartışılmadığına ilişkin görüş alınması	221	19) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin Türk halkı nezdinde artıları ve eksileriyle birlikte her yönüyle tartışıldığını düşünüyor musunuz?	
	222		
	223		
AB'ye üyelik sürecinin yeterince tartışılmadığı	224	Henüz değil çünkü ama daha müzakereler şey etmedi. Yani bu daha evvel dediğim gibi yine doğallık içinde bakacaksınız. 3-4 konu başlığı konuşuluyor. Bunlar konuşuldukça ve bunlarla ilgili kararlar açıklandıkça ve bunların günlük hayatımıza etkisinin ne olacağı ortaya çıkınca tartışmalar daha da çok artacaktır tabi. Şimdiye kadarki tartışmalar sadece siyasi kriterler açısından, yani Kopenhag Kriterleri açısından, işte fikir özgürlükleri açısından falan olmuştur. Ama esas günlük hayatımızı değiştirecek olan AB uyumları var ki, o tahmin ediyorum müzakereler ilerledikçe daha çok tartışılır hale gelecektir.	Paker, AB'ye üyeliğin yeterince tartışılmadığını belirtmekte; ancak bunun doğal olduğunu ve müzakereler ilerledikçe tartışılır hale geleceğini sözlerine eklemektedir.
	225		
	226		
	227		
	228		
	229		
	230		
	231		
STK'ların AB konusundaki söylemlerinin basında temsiline ilişkin görüş alınması	232	20) Avrupa Birliği konusunda basının STK'ların görüşlerine adil ve tarafsız bir şekilde yer verdiğini düşünüyor musunuz?	
	233		
	234		
Basının ne suçlu ne de taraf olduğu	235	Vermeyecek tabi, gayet doğal. Ne için versin ki? Yani adil ve tarafsız. Basının kendisi tarafsız değil ki, senin yaptığını tarafsız şey etsin. Bir kısım basın kendi açısından seni değerlendirecek, bu çok iyi iş yapıyor diyecek, bir kısmı da diyecek ki vatani satıyor bunlar diyecek. Bu da doğal. Ama ben burada basını ne suçlu, ne de taraf olarak görüyorum. Ne artı, ne eksi olarak değerlendiriyorum. Eğer ben haber olacak bir şey yapıyorsam basın alır onu. Yapamıyorsam da o benim kabahatim. Basına beni niçin yazmıyorsun denmez ki.	Paker, basının STK'ların görüşlerine eşit bir şekilde yer vermemesinin son derece doğal olduğunu belirtmekte, haber olunacak bir şey yapıldığı takdirde basının ona yer vereceğini, yapılmıyorsa da onun STK'ların kendi kabahati olduğunu ifade etmektedir. Bu cevap, Parker'in basını destekler bir görüş içerisinde olduğunu düşündürmektedir.
	236		
	237		
	238		
	239		
	240		
	241		
	242		

SAYFA YORUMU: 18. soruya verdiği yanıtta Türkiye'de basının, AB konusunda tarafsız davrandığını belirten Paker, bu görüşüne paralel olarak 20. soruya ilişkin verdiği yanıtta da STK'ların AB konusunda bir etkinlikte bulundukları takdirde basının kendilerine yer vereceğini belirtmektedir.

Araş. Gör. Onur ÖKSÜZ

Onur Öksüz 1976 yılında İzmir’de doğdu. 1997 yılında Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü’nden fakülte ve bölüm birincisi olarak mezun oldu. 2000 yılında Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2001 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı’ndaki yüksek lisans programını “Türkiye’deki Ulusal Gazetelerin Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü: 1999 Genel Af Yasası Örneği” başlıklı tezini yazarak tamamladı. İngilizce ve İspanyolca bilmektedir.

Akademik Çalışmalar:

İstanbul Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi ve Texas Üniversitesi tarafından 17-19 Mart 2004 tarihleri arasında düzenlenen "2nd International Symposium Communication In The Millenium: Dialogue Between American And Turkish Scholars" sempozyumunda Araş. Gör. Elif YILDIZ ile birlikte "Siyasal İletişimde İnternet Kullanımı: Türkiye ve ABD’deki Siyasal Partilerin Web Sitelerinin Karşılaştırmalı Analizi" başlıklı bildiri sunulmuştur.

York Üniversitesi tarafından 20-22 Eylül 2006 tarihleri arasında İngiltere’de düzenlenen "Information, Communication and Society” konulu sempozyumda "The Impact of New Communication Technologies on Public Administration: A Comparative Analysis on the E-Government Policies in Britain and Turkey" başlıklı bildiri sunulmuştur.

Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi’nde (2007/ 6) "Ethnocentric News Frames on a Global Event: an Analysis on the News Coverage of ‘20th November 2003 Istanbul Bombings’ and ‘7th July 2005 London Bombings’ by the British and Turkish Press" başlıklı makale yayımlanmıştır.

Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi’nde (Cilt 5, Sayı 1, Temmuz 2007) "Kamuoyu Oluşum Sürecinde Basın-Siyaset Etkileşiminin Etik Açıdan Değerlendirilmesi: Kıbrıs Müzakerelerinin Hürriyet Gazetesinde Sunumu" başlıklı makale yayımlanmıştır.

Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından 15-17 Kasım 2007 yılında düzenlenen Medya ve Siyaset Uluslararası Sempozyumu’nda Prof. Dr. Nasır NİRAY ve Araş. Gör. Şadiye DENİZ ile birlikte “Türkiye’de Siyasal Reklâmıcılık Uygulamaları: 22 Temmuz 2007 Genel Seçimlerinde Ulusal Basında Siyasal Reklâm Analizi” başlıklı bildiri sunulmuştur.

ÖZET

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE ÜYELİK SÜRECİNDE RESMİ SÖYLEM KARŞISINDA SİVİL TOPLUM SÖYLEMİ: 1990 SONRASINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren modernleşme projesinde hedef olarak batılılaşmayı benimsemiştir. Bu politikanın bir sonucu olarak, Batı’da meydana gelen her türlü oluşum içinde yer almayı hedefleyen Türkiye Cumhuriyeti, bu doğrultuda, Avrupa Birliği’nin kurulmasından kısa bir süre sonra adaylık için Birlik’e başvuruda bulunmuştur. Aradan geçen yarım asrı aşkın süre sonucunda Birlik’e tam üyelik yerine sadece aday ülke statüsünü elde edebilmiş olmasına karşın, Türkiye’nin Birlik’e üyelik konusundaki ısrarından herhangi bir şey kaybetmediği görülmektedir. Avrupa Birliği’ne üyelik, günümüzde de Türk siyasetinin önemli gündem maddeleri arasındaki yerini korumaktadır.

Avrupa Birliği’ne üyelik süreci, toplumsal yaşamın her alanında düzenlemeleri içeren uzun soluklu bir projedir. Avrupa Birliği’ne üyelik sürecine toplumsal uyumun sağlanmasında, sivil toplum oldukça önem taşımaktadır. Sivil toplum, Batı ile kıyaslandığında Türkiye’de oldukça kısa bir tarihsel geçmişe sahiptir. Türkiye’de bugün hala, devletin, sivil topluma yönelik şüpheli yaklaşımının ve taraflı bakış açısının varlığını koruduğunu söylemek mümkündür. Bu algılayışın sonucu olarak, devlet karşısında tam olarak özerkliğini elde edemeyen sivil toplumun, devletten ayrışamadığı ve devletin resmi söylemi karşısında alternatif söylemler üretmediği görülmektedir.

Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde resmi söylem karşısında sivil toplum söylemine eleştirel bir bakış, bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın hipotezinde, Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde sivil toplum söyleminin, resmi söylem karşısında farklılaşmadığı ve egemen ideolojik söylemin sınırları içinde kaldığı öngörülmektedir. Bu doğrultuda, sivil toplumu temsilen seçilen sivil toplum kuruluşlarıyla gerçekleştirilen yapılandırılmış görüşmelerin betimsel analiziyle ve basını temsilen seçilen gazetelerde konuyla ilgili haberlerin eleştirel söylem analiziyle bu varsayımın doğruluğunun sınanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Avrupa Birliği, sivil toplum, sivil toplum kuruluşları, betimsel analiz, eleştirel söylem analizi.

ABSTRACT:

THE DISCOURSE OF CIVIL SOCIETY AGAINST OFFICIAL DISCOURSE IN THE PROCESS OF TURKEY'S MEMBERSHIP TO THE EUROPEAN UNION: A CRITICAL APPROACH TO THE POST-1990 PERIOD

Since its foundation the Turkish Republic has adopted Westernization as its target in the modernization project. As a consequence of this policy, the Turkish Republic, which aims to be involved in every formation in the West, applied for the membership to the European Union shortly after the foundation of the Union. Although Turkey could achieve a status of a member country instead of full membership at the end of more than half a century, Turkey does not seem to have stepped back in any way from its insistence on full membership to the Union. As a matter of fact, membership to the European Union retains its significance among the agenda topics of today's Turkish politics.

The process of membership to the European Union is a long-running one involving arrangements in every field of social life. In this respect, civil society plays a significant role in establishing social adaptation to the process of EU membership. Compared to the West, civil society in Turkey has a quite short history. It is possible to note that the government in Turkey today still maintains its sceptical and biased approach towards civil society. As a consequence of this understanding, civil society, which could not fully acquire its own autonomy against the government, is observed to fail in dissociating itself from the government and producing alternative discourses against the official governmental discourse.

The main objective of this study is to introduce a critical perspective towards the discourse of civil society against official discourse in the process of membership to the European Union. The hypothesis of the study proposes that the discourse of civil society does not differentiate against the official discourse in the process of EU membership and thus remains within the borders of the dominant ideological discourse. Accordingly, this study aims to test this hypothesis through the descriptive analysis of constructed interviews with non-governmental organizations chosen as representatives of civil society, as well as the critical discourse analysis of related news in the newspapers chosen as representatives of the press.

Key Words: European Union, civil society, non-governmental organizations, descriptive analysis, critical discourse analysis.